



In Evangelium secundum Johannem, commentarius Johannis Calvini

<https://hdl.handle.net/1874/428605>

et regnum tuum

quis et potestas et

in regno tuo

in conspectu tuo regnum

et misericordiam tuam super omnia

in terra

in terra

in terra defunctis et laudibus omnium

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

Handwritten text in a stylized script, possibly a title or chapter heading, with a red mark above it.

Handwritten text, including the number "30" in a large, bold script.

st 19
Pl. E. N.

Vertical text on the spine of the book, including the word "Soliman" and other characters in a stylized script.







In nomine

et in

...

...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

fact

M...

Di in us...

regionibus fertur. fit in eius itinere fouea.
 in qua pecus deponitur. ut illuc se eius ap-
 petitu picere leuena prouocetur; Quae in
 gustu simul et alta preparatur. ut in eam ruere
 ambiendo ualeat. sed hanc saliendo nullo
 modo euadat. Aliaque fouea quae priori so-
 hereat effoditur. quae tamen ei in qua pecus est.
 extreme partis apertione coniungitur; In
 qua nimirum cauea ponitur. ut leuena contruens
 quia de super terroribus irguetur. cum quasi
 in secretioni parte foueae occultare se appetit
 — Caueam uolens intret; Cuius iam seuitia nequa
 quam pertimescitur. quia clausa in foueam
 leuatur; Quae enim sua sponte in foueam conruit.
 ad superiores partes circa septa uecabus re-
 dit; Sic sic nimirum humana mens capta est
 quae in libertate arbitrii condita. cum nutrire
 desideria carnis appetit. quasi leuena ca-
 tulis secae quiescit. atque in deceptionis suae
 foueam se cadit. quae in adente hoste ad cubi-
 tum suum praeponitur.

xeb
 ordinatur. Dumque per culpam aliquid appetit.
 quid aliud quam praedam in foueam concupiscit.
 sua sponte in hians cadit. sed suis surgere uiribus
 non ualet. quicquid enim se esse considerat. discat
 proculdubio. cuius adiutorium requirit; Quae tamen
 superna miseratio. captum quasi a fouea euehit.
 quia hunc in firmitate cognita adueniam reducat. Quae
Le enitque more prope superbia. DE UIRI TUTE SE EX.
 ad superiores partes incautam remeant. quicumque tollit.
 deuitate extollitur. Lapsus ad desideria in hu-
 militate religatur; Qui ueni prius propria pre-
 sumptione perierat. mira pietate agitur. ut in
 firmitatissime iam notitia clausus uiuat; Quod
 quia se uir crebro decidere hominibus conspicit.
 nostri in se periculi uocem sumit. ut cum nos eius fletus
 agnoscerimus. quae in nobis sunt flenda discimus;
 Sed cum mentem nostram elatio erigit. summi a nobis
 protinus compunctio amoris recedit; Cum uero supra
 nos gratia uisitat. statim per lacrimas ad sua desidera
 instringit. Unde et ante sub iunatur. Reuersus
 in uocem dei. in uocem dei. in uocem dei.

109. 8. 2 1

IN EVANGELIVM
secundum Iohannem, commen-
tarius Iohannis Caluini.

Edo. Buzelii



Oliua Roberti Stephani.
M. D. LIII.



IN EVANGELIUM

secundum Johannem, communem

secundum Johannem Calium.



Oliveri Roberti Stephani

M. D. LIII.

MAGNIFICIS DOMINIS, SYNDICIS, SENATU
tūque Geneuensi dominis suis vere obseruandis, Iohannes Calvinus,
Spiritus prudentiæ & fortitudinis, prosperūque gubernationis suc-
cessum à Domino precatur.

Q Voties in mentē venit illa Christi sententia, qua tanti æstimat quod
hospitibus colligendis impenditur humanitatis officium, vt in suas
rationes acceptum ferat, simul occurrit, quā singulari vos ho-
nore dignatus sit, qui urbem vestram non vnus vel paucorum, sed com-
mune Ecclesiæ suæ hospitium esse voluit. Semper apud homines profanos
nō modo laudata, sed vna ex præcipuis virtutibus habita fuit hospitalitas.
Ac proinde in quibus extremā barbariem ac mores prorsus efferatos dam-
nare vellent, eos *ἀξέτους*, vel quod idem valet, inhospitales vocabant. Laudis
autē vestræ longe potior est ratio, quòd turbulentis hisce miserisque tem-
poribus Dominus vos constituit, quorū in fidem præsidiumque se confer-
rent pii & innoxii homines, quos nō sæua minus quā sacrilega Antichri-
sti tyrannis è patriis sedibus fugat ac dispellit. Neque id modo: sed sacrū e-
tiā apud vos domiciliū nomini suo dicauit, vbi pure colatur. Ex his duo-
bus quisquis minimā partem vel palām rescindere, vel furtim auferre co-
natur, non hoc agit modò vt nudatam præcipuis suis ornamentis urbem
vestram deformat, sed eius quoque saluti maligne inuidet. Quanuis enim
quæ Christo & dispersis eius mēbris præstantur hīc pietatis officia, caninos
impiorum latratus prouocēt, meritò tamen hæc vobis vna compensatio
satis esse debet, quòd è cælo Angeli, & ex omnibus mundi plagis filii Dei
benedicunt: vt secure putidam eorum maledicētiā spernere liceat, qui-
bus in Deū ipsum plus, quā in vos euomere, nulla est religio, nec pudor:
imò qui vobis detrahare volētes, à Dei contumelia incipiunt. Quanuis ea-
dē hæc occasio multorū in vos odia inflammet, nihil tamē inde vobis me-
tuendum est periculi, quandiu eorum furori manus suæ tutelam opponet
ille qui fidum se promisit earum vrbiū fore custodem, vbi & sedes erit E-
uangelii sui doctrinæ, & piis hominibus quos ferre mūdus nequit, dabitur
aliqua statio. Omittō quòd de placando hoc hostium genere vos esse soli-
citos nihil attinet, quando nemo vobis infensus est Euangelii causa, qui
non vos alioqui vel perditos esse cupiat vel oppressos. Cæterum, vt demus
nō nisi hæc ob causam vos professis sanæ doctrinæ aduersariis esse exosos,
quia vestro patrocinio eam defendi vidēt: posthabitis tamē eorū machi-
nationibus ac minis, duo hæc inuicta propugnacula constanter tueri vos
decet, puræ religionis cultum, & piam fouēdæ Ecclesiæ curam, quam Chri-
stus alis vestris tegendam commisit. Quòd ad cōiugia pertinet, quibus nos
meritorii Papæ rabulæ incessunt, defectionem ab Ecclesia esse, quod cum

Romana sede fecimus diffidium: utinam verò plena fiducia, coram Deo & Angelis testari nobis liceret, ab illa colluuiè quàm longissime nos abesse, ut facilis est ac expedita eius criminis, quo nos grauare solent, defensio. Catholica scilicet Ecclesiæ titulo gloriantur, qui in vniuersa Legis & Euangelii doctrina partem nullam à fœdis corruptelis integram reliquerunt, qui totum Dei cultum superstitionum suarum fœtore profanarunt, qui omnia Dei instituta suis figmentis adulterare non sunt veriti. Imò tam catholica est errorum congeries, quibus euersa ab illis fuit tota religio, ut obruendæ perdendæque centies Ecclesiæ sufficiant. Nunquam ergo satis magnificè, pro merito, immensam Dei bonitatem extollere licebit, qua factum est ut ab illo exitiali gurgite mirabiliter emerfi, fixam habeamus in solida æternæque Dei veritate fidei nostræ anchoram. Et certe Papatū nihil aliud quàm monstrum ex innumeris Satanæ fallaciis conflatum esse, & quam obtundunt Ecclesiā, Babylone magis confusam, vnus hic Commentarius erit, ut spero, luculētus testis. Interea quod res habet, ingenue fatebor: nos ab illius lacunæ sordibus, quarum se contagio nimis longe diffundit, nō satis procul distare. Queritur Antichristus, nos sibi elapsos esse. nos autem gemere cogimur, nimis multa ex vitiis, quibus orbem terrarum infecit, apud nos esse residua. Nobis restituta est sincera doctrinæ puritas, integra religio, simplex Dei cultus, genuina Sacramentorum ratio, qualis à Christo tradita est. Verum quominus vigeat ea quæ debebat morū vitæque correctio, hæc maxime causa est, quòd bona pars effrænis illius licentiæ memor, qua Papi stæ contra Deum impune lasciuiunt, Christi iugo assuescere non potest. Itaque, quòd hostes nostri, ut falsa nos inuidia apud imperitos grauent, odiose clamitāt solutam à nobis esse disciplinam, hoc vno abunde, vel nobis tacētibus, refellitur eorum calumnia, quòd nullum domi maius certamē nobis est, quàm de immodico (ut multis quidem videtur) nostro rigore. Atqui, quum mihi collegis que meis sitis optimi testes, non magis aucteros esse nos vel restrictos quàm flagitat officii necessitas, adeoque cogit: sicuti nos tutò in conscientia vestra iudicio acquiescimus, ita vicissim quàm ridicula sit hac in parte hostium impudentia, tanquam ex re præsentis iudicare vobis promptum est. Nūc ut priuatim de me aliquid dicā: etsi compluribus meis scriptis, qualiter hanc Ecclesiam instituerim, toti mundo testatum esse confido, operæpretium tamen facturum me putavi, si aliquid extaret singulare eius rei monumentum, quod nominis vestri inscriptionem haberet. Magni enim interest, proponi in omnium conspectu doctrinæ genus, quod à me traditum esse agnoscitis. Etsi autem in omnibus, quos hætenus edidi libris, post mortem quoque meam vobis, & populo vobis commisso prodesse studui: minimèque decet, quæ ex vrbe vestra ad exterarum nationes manauit, doctrinā, longe latèque vberem proferre fructum,

in sua sede negligi: Commentarium tamen hunc qui peculiariter vobis dicatus est, tenacius vestrae memoriae haesurum confido. Quod ut fiat, Deum ipsum precor ut cordibus vestris inscriptum, ita penitus suo digito infigat, ne villo unquam fatanae artificio deleatur. Nam eius est, labori meo dare successum, qui mihi hunc pridem animum dedit, ut nihil magis cupiam quam fideliter vestram omnium salutem curare. Porro, sicut ab exacta boni Pastoris diligentia, & aliis virtutibus, quas officii magnitudo excellentiaque postulat, me procul abesse coram mundo ingenuè fateor: & coram Deo tot vitia, quae meum cursum impediunt, assidue deploro: ita profiteri audeo, fidem mihi, rectamque voluntatem non deesse. Quod si interea obstrepere non desinant improbi: sicuti meum est bene agendo refellere eorum calumnias: ita vestrarum erit partium easdem sancta, qua polletis, autoritate compefcere. Valete Magnifici ac mihi in Christo venerandi domini, cuius praesidio vos commendo. Geneuae Calend. Ianuarii. M. D. LIII.

INDEX EORVM QVAE IN HOC EVANGELIO secundum Iohannem continentur aut etiam explicatur. Primus numerus significat caput, secundus versum.

A	
Abraham totius Ecclesiae pater.	8.56
Abraham cur pater multarum gentium dicitur.	10.16
Abraham pater Iudaeorum.	8.39
Abraham semen.	8.33
Abraham filii coram Deo qui.	8.39.
Abraham vidit diem Christi.	8.56.
Abraham filius.	8.37, & 39.
Abscondit se Christus.	8.9. & 12.37.
Acetum datur Christo.	19.29.
in Adam totum genus humanum corruptum.	3.6.
Adoratores veri.	4.23, & 24.
Adulteria an capite punienda.	8.11.
Adulteria quantum malorum secum afferant. Ibidem.	
Affectus verus pietatis quis.	10.24
Affectus, pedum nomine designantur.	13.9
Affectus in Christo fuerunt voluntarii.	12.27
Affectus humanos quomodo susceperit Christus.	11.33
Affectus qui frangendi.	12.27
Afflictiones Scriptura cur portionibus comparat.	18.11
Afflictiones propter Christum.	15.21. & 16.1. 2. 20
Agnus paschalis symbolum sacrificii Christi fuit.	19.36
Agnus Dei Christus.	7.29, & 36
Agnus quare dicitur Christus.	1.29
Agricola, Pater Christi.	15.1
Ambulat Christus super mare.	6.19
Amici Christi.	15.14, & 15
Amoris nomine fidem designat Christus.	16.27
Amor Dei per Christum in membra Ecclesiae defluit.	15.9
Amor quo Christum complectimur, an Dei erga nos amore prior.	14.21
Amoris diuini erga pios symbolum & pignus.	17.23
Amorem nostri sequitur fratrum respectus.	7.49
Amor Dei a praesenti rerum statu non est estimandus.	11.5
Anabaptista qualem fingunt Christum.	1.14
Angeli albis vestibus induti cur apparent.	20.12
Angeli ascendere & descendere super Christum, quomodo dicantur.	1.51
Angeli cur vocentur potentiae aut virtutes.	5.4
Animam tradere pro fratribus.	3.16
Animam ponit Christus pro omnibus. 10.15, & 17. Pro amicis suis. Ibidem. 15.13. A seipso. Ibidem.	
Antiquitas quanti facienda.	10.8
Apollinaris error.	1.14
Apostolorum pietas quae.	20.22
Apostolis, quam a Patre accepit auctoritatem communicat Christus.	20.21
Apostolus non maior mittente.	13.16
Apostoli domos & familias habuerunt.	19.27
Apostolorum labor hodie quoque fructificat.	15.16
Apostolos cum sanctis Regibus & Prophetis quomodo comparat Christus.	20.29
Apostolis prosperum successum Christus promittit.	15.16
Apostolorum tristitia quomodo in gaudium conuersa.	16.20
Apprehendere Christum quaerunt Iudaei. 7.29, 32, & 10.39. & 11.57.	
Aqua viva. 4.10. Saliens in vitam aeternam.	4.14
Aquas de ventre credentium fluere quomodo intelligendum.	7.38
Aquam ex Christi latere fluxisse, cur tam diligenter inculcat Euangelista.	19.34
Arrii improbitas.	1.11
Aromatibus ungitur corpus Christi.	19.41
Ascendere in caelum, quid significet.	3.13
Audire a Patre & discere.	6.45
Audiendus est Deus, per quoscunque nobis loquatur.	9.34. & 10.11.
Audire verbum Dei, & credere.	5.24
mortuos Audire vocem filii Dei, quid significet.	5.25
B	
Baptizandi partes quam recte mulieribus tribuantur.	20.17
Baptismus Iohannis.	1.26
Baptismus ex ministro persona non est estimandus.	4.2
Baptizant discipuli Christi.	3.22, 26, 42
Barabbas a Iudaeis postulatur.	18.40
Benedictio Dei in laboribus manuum nostrarum expectanda.	21.6
in Beneficiis Dei reparandis quam euania sit hominum memoria.	14.12
Beneficiis Dei abuti quam periculosum.	13.27
Bethlehem ciuitas Dauid.	7.42
Bethesda piscina, unde dicta.	5.2
Blasphemiae species duae.	10.33
Bonorum omnium quae habet Pater, per Christum participes sumus.	16.15
Bonorum omnium affluentia Christo cur in manum data.	6.11
Bonorum quae a Christo & Spiritu percipimus discernen.	14.17
Boni quid per Christum nobis obtigit.	12.14
Buccella.	13.27
C	
Caecitas qua percutiuntur reprobi non tam a Christo quam ab hominum vicio est.	9.39
Caecitatis quae pluribus seculis mundo incubuit causa.	12.35
Caeco a natiuitate aperiuntur oculi sabbatho. 9.1. & 6.14	
Caeli aperti.	1.51
in Caelum nemo ascendit, nisi Filius hominis.	3.13
Cephas, qui & Simon.	1.42
Ceremoniae absque Dei verbo mortuae.	19.40
Caiphas pontifex propheta. 11.49. Ad eum ducitur Christus.	18.19, & 24
Calicem Christi bibere.	18.11
Calicem a Deo datum non respiciunt, qui morbis quaerunt remedia.	18.11
Caro non potest quicquam.	6.63
non ex Carnis & viri voluntate natus.	1.13
Caro, quod ex carne natum.	3.6
Caro pro externa hominis specie.	8.15
Caro Christi quo sensu dicitur viuifica.	6.51, & 63
Carnis & spiritus dissidium in se sentiunt fideles.	11.18

I N D E X.

Carnalis propinquitās quanti faciendā.	7.5	Deorsum, siue De mundo, & E supernis.	8.23
Castigationum Dei profectus in nobis tardus.	6.14	Deum veracem quo sensu appellat Christus.	7.28
Cephas qui & Simon.	1.42	Deus inuisibilis. 1.13. Pater Iesu Christi.	5.17
Charitatis præceptum cur nouū appellet Christus.	13.34	Deum de Filio suo testatum fuisse quomodo intelli-	5.37
Charitatis neglectus vnde nascatur.	13.12	gendū.	3.6
Charitatis regulam qualem præscripserit Christus		Dei notitia ante regenerationem qualis.	6.46
Ibidem.		Dei agnitio extra Christum, quæ.	4.24
Christianismi definitio.	1.47	Deus est spiritus, quomodo intelligendum.	8.44
Christum terrestria loqui, quo sensu dicatur.	3.12	Diabolus an natura mendax.	8.56
Christi præcipuum officium.	1.29	Diem Christi vidit Abraham.	3.16
Christus manet in æternum.	12.34	quomodo Dilexit Deus mundum.	15.4
Christus ex semine David.	7.41	Diligit nos Christus.	3.36. & 10.17. & 17.24
Christi recipiendi modus.	1.12	Diligit Pater Filium.	14.15.
Cibus permanens in vitam æternam.	6.27	Diligere Christum & mandata eius seruare.	13.34
Cibus Christi.	4.32. & 34	Diligere proximum, inuicem, alterutrum.	15.17
Circumcisio ex patribus.	7.22	Dilectio inter verbi ministros necessaria.	Dilectione mutua cognoscuntur Christi discipuli.
Claritatem ab hominibus accipere.	5.41	13.35	15.12. & 17
Clarificatus Filius hominis.	13.31	Dilectio, præceptum Christi.	15.13
Clarificatus Deus.	15.8	Dilectio maxima quæ.	17.26
Cingendi verbo quid significet Christus.	21.18	Dilectio qua nos prosequitur Deus, non alia quam	6.45
in Cœna cur calicem adiunxerit Christus.	6.55	qua Christum diligit.	Discere à Patre.
Cœnat Christus cum Lazaro.	12.2	Discipulos qua nota à mundo discernat Christus.	14.22. & 17.22
Cognitio Dei.	1.17	veri Discipuli Christi.	8.31
Colaphis cœditur Christus.	18.22. & 19.3	Discipulus non est supra magistrum.	19.26
Colere Deū nostris figmētis quàm præposterū.	18.39	Discipuli Christi abeuntes retrō.	6.66
Confidite.	16.32	Discipuli Christo credunt. 2.11. In medio eorum	
Confessio à fide non separanda.	12.42	stat Iesus. 20.19	16.32
Coniunctionis quam cum Christo habemus fru-		Dispergi in propria.	11.52
ctus & effectus.	20.17	Dispersi filii Dei.	7.35
Conscientiarum tranquillitas vnde nascatur.	15.11	Dispersio Gentium.	7.43. & 10.19
Conscientiæ trepidæ exēplar notabile in Pilato.	19.1	Dissentio propter Christum.	14.12
Consilium ex sensu carnis capere quàm periculo-		Diuinitas Christi post eius assensum potētius se ex-	1.1
sum.	11.49	eruit.	7.37
Constantiam suorum quo præmio dignatur Chri-	8.32	Diuinitas Christi aterna.	nisi Datum de cælo, nemo potest accipere quicquā.
stus.		ad Diuitias Spiritus obtinendas, quinam à Christo	3.27
à Constitutione mundi.	17.24	vocentur.	6.65
Contaminari.	18.28	Docuit Christus in synagoga & in templo.	18.20
Cōristarū iri discipulos, prædicat Christus	16.20.	Docebit Spiritus veritatis omnem veritatem.	16.13
Cor hominis non abs re fraudulentū vocatur.	19.10	Docti à Deo.	6.45
in Cor Iudæ misit diabolus, vt, &c.	13.2	Docet sedens Christus.	8.2
Corona de spinis.	19.2	Docendi modus Deo duplex.	14.25
Corpus Christi inuoluitur sindone.	19.40	Doctor vnicus Ecclesiæ Christus.	20.21
iudæos non posse Credere quomodo dictum.	12.39	Doctores Ecclesiæ formare, vnus Christi est.	20.22
Credere in Christum quomodo dicamur.	7.38.	Doctores Ecclesiæ, qua animi magnitudine prædi-	7.28. & 8.29. & 16.3
Credendi verbum pro agnoscere ab Euāgelista po-	17.21	tos esse conuenit.	3.2
situm.		Doctorum autoritas vnde pendeat.	1.45
Credere in Christum, vel in filiū Dei, aut in nomine	3.18. & 6.69. & 9.36. & 11.42. & 12.44. & 17.8	in Doctrina quid præcipuum.	7.16
eius.		Doctrinam suam Christus quomodo Patris esse di-	18.19
Credere in Christum, opus Dei.	6.19.	cat.	16.25
Credere quare non poterant Iudæi.	10.25. & 12.39	de Doctrina interrogatur à Caipha Christus.	14.21
Credēs in Christum, nō perit. 3.15. Sed habet vitam		Doctrinæ Christi scopus, quis.	6.66
æternā. 3.37. & 6.47. & 20.41. Nō morietur in æter-		Doctrinæ Christi cultores in dies proficiunt.	16.13
num. 11.26. Opera Christi faciet, & maiora. 14.12		Doctrinæ Christi, lapis offensionis in credulis.	16.13
Crucis humilitas multis offendiculo est.	1.46	Doctrinæ Apostolorum qui aliquid addendum pu-	6.44
Crucis horror si nos à sequendo Christo deterreat,		tant, in Spiritum blasphemi sunt.	7.16
quàm pudendum.	19.25	in Doctrina Apostolorū nobis acquiescēdū. Ibidem.	6.44
Cultus quem Deus à nobis requirit, regula.	5.24	Doctrinam amplecti peculiare Dei donū est.	7.16
Cultus diuini lex, vnde petenda.	18.39	Doctrinæ spiritualis autoritas vnde petenda.	
Cura de fratribus non semper superuacua.	21.22		
Curiositatis noxiæ exemplum in Petro.	21.20		
D			
David personam Christi sustinuit.	19.28		
Deliberandi pie & sancte, ratio.	11.48		

I N D E X.

Doctrinæ examinanda ratio.	7.18	Euangelii prædicatio nunquam inutilis.	7.39
Doctrinæ contemptus pios conturbat.	15.20	Euægelii prædicatio vocatur Christi ad nos descen-	
Doctrina Christi malleus erit incredulis.	6.60	sus.	7.33
inter Doctrinam generalem & hypotheses sedulo		Euangelium respicientium finis quis.	8.2
distinguendum.	19.7	Euangelii utilitas triplex.	10.9
Dolus quid significet apud Iohannem.	1.47	Euangelii doctrina non nisi reprobis obscura.	9.18
Dominus & magister, Christus.	13.12	Euangelii prædicandi finis quis.	20.23
Domini nomen, quo sensu Scriptura Deo tribuat.	20.28	Euangelio quid propriū, quid itē accidentale.	20.23
Domus orationis.	2.16	Euangelii prædicatione exaltari dicitur Christus.	
Donum Dei.	4.10	3.14	
Dormitio somnii.	11.13	Eutyches hæreticus.	1.14
Dormire, pro Mortuum esse.	11.12, 13, 14	Exaltari quomodo dicatur Christus.	3.14, & 8.28, &
Duodecim elegit Christus.	6.7	12.32	
Durus sermo.	6.60	Excæcare hominū corda Deus quomodo dicatur.	
E		12.40	
Ecclesiæ unitas nullibi quàm in Scripturæ fide fun-		Excæcatio qua Deus impios percutit, quid valeat.	
data.	19.23	18.7	
Ecclesia quomodo restitui possit.	6.45	Excommunicandi ritus ex vetustissima Ecclesiæ	
in Ecclesiæ regimine quid maxime expetendū.	10.11.	consuetudine ortus.	9.22
Ecclesiæ nulli hostes magis infensi, quàm dome-		Excommunicatio in legitimū vsū reuocanda.	16.2.
stici.	13.18	Excommunicatio, nerius disciplinæ ecclesiasticæ	
Ecclesiæ legē suo exēplo Christus præscribit.	8.26	12.42	
tum cognoscetis quòd Ego sum.	8.28	Excusationem non habent Iudæi.	15.22
Egenis dat Christus.	13.29	Exemplum dedit nobis Christus.	13.15
Elegit duodecim Christus, ex quibus vnus diabo-		Exemplum Christi pro lege habendum.	2.11
lus est.	6.70	Exiuit à Patre Christus.	16.28, & 17.8
scio quos Elegerim.	13.18	Exultauit Abraham videre diem Christi.	8.56
Elegi vos vt fructum afferatis.	15.16	F	
Elegi vos de mundo.	15.19	sine me nihil potestis Facere.	15.5
Elegit Deus ex hostibus suis qui ipsum amēt.	14.22	Facta Christi omnia ad imitationem nō trahenda.	
Electi à reprobis quomodo discernantur.	17.6	13.14	
Electi cur Deo curæ sunt.	17.10	Festus dies Ierosolymis.	4.45, & 5.1
Electi à reprobis qua nota discernantur.	5.29, & 6.37	Fides mortua, quæ.	2.23
Electos suos Deus occulto fræno retinet.	20.28	Fides, vnde certitudinem habeat.	15.27
solis Electis vitam dat Christus.	17.3	Fides ex nobis non prouenit.	1.13
in Electis Dei Spiritus arcano modo operatur.	20.3	Fides Christum amplectitur vt noster fiat.	6.35
Electis quàm firme constet salutis suæ certitudo.	10.29	Fides in Christū proprie respicere debet.	3.16, & 17.8
Electio sine fide mutila.	6.40	Fides non omnium communis est.	3.16
Electiois notitia precandi studium in nobis acue-		Fidei effectus qualis.	Ibidem, & 5.25
re debet.	17.9	Fides in Christum, vnica viuendi regula.	6.29
Electiois species duæ.	15.16	Fides, cur vocetur vnicum Dei opus.	Ibidem.
Elias cur Iohannes dictus sit.	1.21	Fides, quomodo opus dicatur.	Ibidem.
Encarnia Ierosolymis.	10.22	Fides nihil ad Deum affert.	Ibidem.
Errat finis nullus, nisi verbo Dei adhæreamus.	21	Fides nō in sola Christi essentia hæreere debet.	1.49
23.		Fides nostra quo pacto ad æternam Christi diuini-	
Error inter discipulos ex verbis Christi male intel-		tatem perueniat.	20.28
lectis.	21.23	Fides vnicum effugenda mortis remedium.	3.18
non Esurire & sitire in æternum.	6.35	Fides, animæ vita.	6.27
Euægelistæ quæ scriptis complexi sunt, ad salutem		Fides Deum ab hominū figmentis discernit.	17.3
sufficiunt.	21.24	Fides, mentis oculus.	6.69
Euangelium in quo maxime à profana philoso-		Fides nostra, an sit plena, non nisi experimento co-	
phia differat.	Ibidem.	gnoscitur.	16.31
Euangelii fructus quis.	8.32	Fides æternæ Dei prædestinationis testis.	6.40
Euangelium cur messis vocetur.	4.36	Fides in Thoma non prorsus extincta, sed suffoca-	
ad Euægelii doctrinam capiendam, homines quo-		ta fuit.	20.28
modo comparentur.	5.44	Fides ex nudis rerum experimentis manare nō po-	
Euangelii ministri non tantum à professis fidei ho-		test.	20.29
stibus male tractantur.	16.2	Fides cur dicatur rerum inuisibilium demonstratio.	
Euangelii ministris ligandi potestas in quem finem		Ibidem.	
data.	3.36	Fidei defectus, etiam in optimis, multiplices.	11.39
Euangelium cur à plerisque contemnatur.	3.12	veræ Fidei experimentum.	9.6
Euangelio cur tam pauci credant.	6.65, & 7.17	Fidei nostræ firmitas in quo consistat.	14.24
		Fidei fructus incomparabilis.	10.28
		Fidei ianua quibus præcludatur.	5.44

I N D E X.

Fidei natura, quæ.	4.28	Generis humani instauration per Christum.	1.1
Fidei ordo qualis à Christo describatur.	17.25	Gloria Christi.	1.14, & 2.11
Fidei legitima professio, quæ.	8.54	Gloria à solo Deo quærenda.	5.44
Fidei nostræ scopus & obiectum Christus.	14.1	Gloriam suam nõ quærit Christus, 8.15. Sed eius qui	7.18
Fidei sedes in corde.	5.24	misit illum.	12.41
Fidei nostræ vera stabilitas.	8.26	Gloriam Dei vidit Esaias.	9.24
Fidei annexa est agnitio.	17.3	da Gloriã Deo, iusiurandũ exigendi formula.	11.40
Fidem cur scientiæ Christus postponat.	10.38	Gloriam Dei videre.	11.4
Fidem inuidiæ metu dissimulare, quàm ignomi-		ad Gloriam Dei infirmitas.	12.43
niosum apud Deum.	12.43	Gloriam hominũ magis quàm Dei diligere.	5.44
Fide nullus Deo cultus acceptior.	3.33	& eam ab inuicem quærere.	7.18
in Fide duo potissimum requiri.	4.42	Gloriam mittentis se quærere.	12.16
in Fide quid præcipuum.	9.37. & 17.7	Glorificatus Iesus.	12.27
Fidelis & incredulus.	2.27	Gradus quinque in verbis Christi considerãdi.	12.24
Fideles cur aliquando durius à Deo tractentur.	9.2	Granum frumenti cadens in terram.	1.14.17
Fideles in quem finem Patri recõciliari Christus.	15.10.	Gratia & veritas per Christum.	8.11
Fideles totos esse mũdos quomodo intelligendũ.	13.9	Gratiæ Christi finis, quis.	19.17
Fideles nunquã mori quomodo intelligendũ.	11.26	Gratiæ & bonitatis Dei erga nos magnitudo.	1.17
Fideles ab hypocritis qua nota discernantur.	8.31	Gratia plenus Christus.	11.23
Fideles hodie non minus quàm olim seruat Chri-		Gratias agere.	10.16
stus.	17.12	Gregis Dei in vnum colligendi ratio.	
Fiduciã propriæ scientiæ nulla deterior pestis.	7.28	H	
Fiducia quæ in Christum recumbit, omni timore	12.14	Homines in quem finem conditi.	1.4
superior.	3.18	Hominum in rebus diuinis temeritas.	7.12
Fiduciã certitudo necessaria.	1.49	Hominum in estimãdis Dei operibus ingratitude.	7.15.
Filius Dei Christus.	3.13	Homines quatenus honore prosequendi.	4.11
Filius hominis Christus, quare dicatur.	20.31	communis Hominum morbus in Pilato.	18.38
Filii nomen vnice in Christum competit.	11.4	Hominum prauitas quanta.	5.24
Deus in Filii persona vult agnosci.	1.5	Hominum conditio post Adæ lapsum.	2.25
Filii Dei virtutes duæ distinctæ.	5.19. & 30	quid sit in Homine nouit Christus.	19.25
Filium, à seipso non facere quicquam, quomodo	14.2	Honor quem Deus in Lege parentibus deferri iu-	8.49
intelligendum.	1.13	ber, quis.	5.23
Dei Filius non sibi priuatim cælum ascendit.	8	Honorificat Christus Patrem.	8.20
Filii Dei cur censeamur.	44	Honorificandus Filius.	13.1
Filii Dei & filii diaboli quomodo nominemur.	1.12	Hora Christi.	11.9
	11.52	Hora Christi vt transfret ad Patrem.	12.13
Filii Dei per fidem.	19.30	Horæ diei duodecim.	13.6
Filiorũ Dei & reprobõrum moriendi discrimẽ.	17.12	Hofanna.	2.6
Filius perditionis.	8.37	Humilitatis vera atque vnica regula.	11.24
Filii Abrahæ.	9.34	Hydriæ lapideæ.	8. & 19.31.
Flagellis Dei non semper metienda hominum pec-	17.21	Hyperbole i sacris literis nõ prorsus absurda.	11.48
cata.	4.6, & 11.12	Hypocritis exemplum memorabile in Iudæis.	6.71
Flagellatũ Iesum tradit Pilatus voluntati Iudæo-	4.14	Hypocritarum mores.	2.23
rum.	7.3, & 4	Hypocritæ quomodo Euangelio assentiuntur.	
Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.	4.36	I	
Fœlicitatis nostræ scopum cur in vnitate præfigat	15.16	Ierosolymã ingrediẽs Christus insidet asinæ.	12.12
Christus.	15.4, & 5	Iesaiæ locus explicatus.	1.23, & 12.38
Fons Jacob.	4.34	I E S V S filius Dei.	20.31
Fons aquæ salientis in vitam æternam.	10.2, & 8	Ignoratio Dei, quàm graue malum.	16.3
Fratres Christi non credentes.		Imago Dei Christus.	1.18, 5.22, & 14.10
Fructum in vitam æternam congregare.		Imperia non temere neque hominũ errore exorta.	10.35.
vt Fructum plurimũ afferrent Apostoli missi.		Impii ad Dei tribunal vocandi.	8.28
Fructum fert qui manet in Christo.		Impii non statim detegendi.	13.22, & 26
Functio Christi, quæ.		Incredulitas malorũ omnium fons & causa quo-	
Fur & latro.		modo dicatur.	8.24, & 15.22
G		Incredulitas accessum ad Deũ nobis obstruit.	11.34
à Galilæa Propheta non surgit.	7.52	Incredulus Filio non videbit vitam.	3.38
Galilæa Christum excipiunt.	14.45		
templũ in mõe Garizim à Manasse extractũ.	4.20		
in Gazophylacio docet Christus.	8.20		
Gentiles volunt videre Iesum.	12.20		
Gentiles quomodo Iudæis aggregati.	10.16		

INDEX.

Infirmas Christi fidem nostrā fulcire debet.	14.1
Infirmas ob peccata.	5.14. & 9.2.3
Infirmas ad gloriam Dei.	11.4
Infirmas nostras. cur in se suscipere voluerit Christus.	4.6.
Infirmus qui iam decubuerat triginta & octo annis sanatur à Christo.	5.9
Infremuit Spiritu Iesus.	11.33. & 38
Iniustitia in Deo non est.	7.23
Innocentia Christi quorsum tam saepe testimonio iudicis asseratur.	19.1
Insufflauit in Apostolos Christus.	20.22
Iohannes cur sic dictus.	1.6
Iohannis de Christo præconium.	1.6
Iohannes baptizat in Ænon. 3.23. Testimoniū perhibet de luce. 1.7. Docet se non esse Christum. 1.19. & 3.28. Nullum signum fecit.	10.41
Ira Dei saepe diu in vna domo residet.	9.2
Iræ Dei grauitas aduersus peccatum.	19.17
ex itinere fatigatus Christus.	4.6
Iudæi in Dei familiam cooptati.	1.11
Iudæis an penitentia Deus in salutē promittat.	19.37
Iudæi cur signa quærere dicti.	4.47
Iudæorum cum Samaritanis dissidiū vnde ortū.	4.9
Iudæi quid cōmune nobiscum habuerint, & quid diuersum.	4.23
Iudæi Christum regem creare volunt.	6.15
Iudas, diabolus. 6.70. & 71. Fur. Ibidem. 12.6. Immundus. Ibidem. 13.11. Declaratur futurus proditor. Ibidem. 21.26	
Iudicari mundū à Christo, quomodo intelligendū sit.	3.17
non vt Iudicet venit Christus.	12.47
non Iudicandum secundū faciem. 4.27. Secundum carnem.	8.15
Iudiciū Spiritus à peccati demōstratione incipit.	16.9
Iudicium Christi iustum.	5.30
Iudicium Dei quantum à nostro distet.	2.24
Iudicii nomine quid significet Christus.	16.11
Iudicij prætextu infontē occidere quouis atrocitudo detestabilis.	19.11.
in Iudiciū venire quomodo dicatur Christus.	9.39
Iudicium de his quæ ad Christū pertinent ex Scriptura faciendum.	12.16
Iudicium pro imperio & potestate.	5.22. & 27
Iudicii potestatem Euangelio defert Christus.	12.48
Iudicium præceptis fugiendum.	5.10
in Iudiciū nō venire quomodo dicatur fideles.	5.24
in Iudicium venit Christus.	9.39.
de Iudicio arguet mundū Spiritus sanctus. 16.8. & 11 nunc Iudicium est mundi.	12.31
Iudicium datum Filio.	5.12. & 27
Iustitiam, Christus cur in suo ad Patrē ascensu statuat.	16.10
Iustitia in expiatione à Christo peracta nobis quærenda.	19.17
L	
Lachrymatus est Iesus.	11.35
Lapidare volunt Christum Iudæi.	8.59. & 10.31
Lapis superpositus monumento.	11.38
Latro & fur.	10.1. & 8
Latrones crucifiguntur cum Iesu.	19.18
Latus Christo aperitur.	19.34
Lauat discipulorum pedes Christus.	13.5

Lauare nos Christus quomodo dicatur.	13.8
Lazarum suscitatur Christus.	11.44
cum Lazaro resuscitato cœnat Christus.	12.1
Lex per Moysen data est.	1.17. & 7.9
Lex non iudicat quenquam, nisi, & c.	7.51
Legis nomine cur Psalmos designet Christus.	15.25
Legis & Euangelii consensus.	10.8
Legis anima, Christus.	1.17. & 5.46
Legis ceremoniarum, in quæ finem Iudæis à Deo mandata.	18.28
Legis cultus partim spiritualis, partim carnalis.	4.23
Legis doctrina imperfecta.	4.25
Legis munus proprium, quod.	16.10
Liberi verè, qui.	8.35
Libertas qualis à Christo promittitur.	8.32
ob Libertatē quàm stultè gloriantur Iudæi.	8.33
Liberi arbitrii impugnatio.	6.45
Linteamina Christi.	20.7
Literas scire.	7.15
Loculos habebat Iudas.	12.6. & 13.29
Locum parauit nobis Christus.	14.2
Locus ex Psal. 22. expositus.	19.23
Locus ex Zacharia in quem finem ab Euangelista adductus.	19.37
Loqui à seipso.	7.18
Loquitur Christus vt audiuit à Patre. 8.26. 28. & 12.50. & 14.10	
Lucerna ardens, Iohannes.	5.35
Lumen vitæ.	8.12
Luminis quod in corrupta hominum natura residet, partes duæ.	1.5
de Lumine testificatur Iohannes.	1.17
Lutum super oculos linit Christus.	9.6. & 11
Lux ex seipsa refulgens, Christus.	1.9
Lucis nomen proprie Christo conuenit.	Ibidem
Lux sunt p̄i omnes in Domino.	1.7
Lux extra Christum, nulla.	Ibidem.
Lux hominū Christus. 1.4. & 9. In mundū venit. 3.19 in Luce Iohannis exultauerunt Pharisei.	5.35
Lux mundi Christus.	8.12. & 9.5. & 12.46
dum Lucem habemus, ambulandum.	12.15
M	
Magister Christus.	3.2. & 13.12
Magister in Israel, Nicodemus.	3.10
Mahometes & Papa commune habent religionis principium.	14.25. & 16.14
Malefactor à Iudæis Christus dicitur.	18.30
à Malo conseruari suos orat Christus.	17.15
Mala quæ patimur peccatis nostris imputada.	5.14
Mandarum Christi, dilectio.	15.17
Mandatum nouum.	13.34
Manichæorum delirium.	8.44
Manna & Christi antithesis.	6.32
Manus Dei nos percutientis intuenda.	5.14
de Manibus Iudæorum exiuit Christus.	10.39
Manus & latus ostendit Christus discipulis.	20.20
Maria soror Lazari. 11.2. Vngit pedes Iesu. 12.3. Inuisit monumentum.	20.15
Martha credit Christum venisse. 11.27. Ministrat in cœna.	12.2
Mediatoris officio quomodo fungitur Christus.	16
27	
Mediatoris gratia seculis omnibus communis.	8.58

I N D E X.

sine Mediatore patres sub lege non orarunt.	16.23	Mortem nemo fidelium visurus est.	8.11
Mediatorē quando se palam ostēdit Christus. Ibidē.		Mortui audient vocem filii Dei.	5.25
Mendacii pater, diabolus.	8.44	Mortuos suscitavit Christus ut Pater.	5.21
Mercedis in quem finem Scriptura mentionem faciat.	4.36	Mosis ministerium.	1.17
Mercenarios, quos vocet Christus.	10.11	Mosi qui credit, credit & Christo.	5.45
Messiae nomen, ordinarius erat regum titulus.	1.41	Mosi loquutus est Deus.	9.29
Messias venit.	4.25	Mulieris patientis comparatio.	16.21
Messiam se esse fatetur Christus.	4.26	Mundus, cur Christum odio habeat.	7.7
Messis similitudo quorsum a Christo adducta.	4.35	Mundus dicitur qui Spiritu Dei non sunt regeneriti.	
Messis multa.	Ibidem.	Ibidem. & 15.19	
Messores Apostoli.	4.37	Mundi nomine totum genus humanum designat Christus.	Ibidem.
Metens & seminans.	4.36	Mundus cur Christum non videt.	14.19
Metus in fidelibus, quando vitiosus.	19.38	Mundi princeps diabolus cur dicatur.	14.30
propter Metum Iudaeorum, discipuli congregati.	10.19	Mundus gaudebit.	16.20
Metu Iudaeorum nemo palam de Christo loquitur.	7.13	in Mundum cur venerit Christus.	3.17
Ministerium Apostolorum cur tam spendido elogio commendat Christus.	20.23	ex hoc Mundo transire.	13.1
Ministros verbi suo exemplo adhortatur Christus ad tolerantiam.	15.18	Mundus Deum non cognovit. 1.10. & 17.24.	Imo
Ministrorum partes, quae.	Ibidem.	odio habet.	7.7
Ministrorum Ecclesiae dignitas.	3.19	Mundum vicit Christus.	16.33
Ministrorum vera felicitas.	15.19	in Mundo pressuram habebitis.	16.33
Minui Iohannem, Christum crescere oportuit.	3.30	Mundi huius principes.	14.30
Miraculum fabulosum a Papistis confictum.	20.5	non pro Mundo rogat Christus.	17.9
Miracula, divinitatis Christi testimonia. 2.11. & 6.11.		non in Mundo Christus. 17.11. Ut nec Apostoli de mundo.	15.19. & 17.14. 16
Miraculorum finis.	Ibidem.	discipuli sunt Mundi. 13.11. Propter sermonem Christi.	15.3
Miracula doctrinae sigilla.	3.2	Murmur in turba propter Christum.	7.12
Miraculorum fructus duplex.	Ibidem.	Murmurant discipuli Christi. 6.63. Iudaei. Ibidē. 4.1	
Miraculorum usus duplex.	11.45	Myrrha.	19.40
Miracula cur flagitent Evangelii hostes. Ibidem.		N.	
Miracula sua Christus cur externis symbolis ornavit.	9.7	Nasci denuo.	3.3.5
in Miraculis Christi quid spectemus multum interest.	6.26	Natatoria Siloe.	7.7. & 11
Miraculis, Dei consilio certus modus finitus.	11.42	Nathanael.	1.45. & 48
Mittuntur discipuli.	17.18. & 20.21	Natura nihil minus quam oves sumus.	Ibidem.
quem Misit Deus, verba Dei loquitur.	3.35	Naturae miracula usu nobis vilescunt.	6.11
in Monte sedet cum discipulis suis Christus.	6.3	Naturae nostrae conditio in caeco graphicè depicta.	9.7
in Monumento novo ponitur Christus.	19.42	Negotiatores è templo eiecit Christus.	2.15
qui in Monumentis sunt, audiunt vocem filii Dei.	5.28	Nestorius haereticus.	1.14
ut unus moriatur pro populo, expedit. 11.51. & 18.14		Nicodemus venit ad Christum nocte. 3.1. Tunc partes Christi. Ibidem. 7.59. Sepelivit corpus Iesu cum Ioseph.	20.40
Moritur Christus.	16.19. & 30	Nicodemi exemplum quam falso multi obtendant.	7.50
Mors Christi quare piaculum sit pro peccatis nostris.	10.18	Nicodemi exemplum in quæ finem aptari debeat. Ibidē.	
Mors Christi rationi comparatur.	12.23	Nicodemum in quo multi hodie imitantur. Ibidem.	
Mortem Christi cur voluntaria esse oportuit.	12.12	Nicodemi & Ioseph exemplum nobis praescribit quid Christo debeamus.	19.38
Mors Christi, plena mundi restauratio fuit.	12.31	Nomen Dei à Christo hominibus manifestatum.	17.6.26
ex Morte Christi vitae fiducia nobis nascitur.	19.30	Nominis Dei sanctificandi modus legitimus.	14.13
in Morte Christi quid praecipue considerandum.	12.27	propter Nomen Christi, odia & afflictiones.	15.21. & 16.1. & 20.2
in Morte Christi aeterni Dei consilium spectandum.	16.32	Nomine Christi petere.	14.11. & 14
in Morte Christi nihil actum nisi quod Dei manu & consilio decretum erat.	19.17	in Nomine Christi vitam habere.	20.11
in Morte Christi totum salutis nostrae complementum, & singulae partes continentur.	19.30	Nouissimus dies.	6.39. 40. 44. 54. & 11.24. & 12.48
Mors fidelium, ad Deum est transitus.	13.1	Nuptias quanti fecerit Christus.	2.11
Mortis acerbitas quomodo nobis mitescat.	12.26	O	
Mortis hora cuique constituta.	7.30	Obedientia recti cultus fundamentum.	6.15.
Mortis horror naturaliter omnibus insitus.	21.18	Obedientiae praclarum exemplum in caeco.	9.6
Mortis timore absque Dei auxilio vin cere non possumus.	21.18	Obedientiae fructus.	5.24
Morte martyrum Deus glorificatur.	Ibidem.	Obedientiae specimen in matre Christi.	2.5
à Morte in vitam transire, quomodo dicantur qui credunt.	5.24	ad Obedientiam suo nos exemplo Christus instituit.	19.28

I N D E X.

Obedientiam suam Christus in redemptionis no-	
stræ precium obtulit.	14.31
Obediētia quouis cultu & honore potior apud Deū.	13.6
Obsequium præstare Deo.	16.2
in Occulto nihil loquutus est Christus.	18.20
super Oculos cæci lutū liniuit Christus.	9.6. & 11.15
Odit Patrem qui Filium odit.	15.23, & 24
si Odit nos mundus, non mirandum.	15.18
Operari cibū qui nō perit, quid vocet Christus.	6.27
sicut Operatur Pater, ita & Filius.	5.17
Opus Patris, 4.34. Est Christo credere.	6.29
Opera Dei hominum iudicio non subiiciuntur.	5.4
Opera Dei à nobis expendenda.	7.25
Operum Dei fructus non statim emergit.	12.16
Operum Dei non idem apud omnes profectus.	2.23
in Operibus Dei reputandis quanta sit hominum	
socordia.	7.4
in Operibus Dei reputandis modestia nihil melius.	9.2
Operibus Deū suis finem fecisse quomodo dixerit	
Moses.	5.17
Opera in Deo facta, quæ.	3.21
Opera testantur de Christo.	5.36
propter Opera credere.	10.38. & 14.11
ritè Orandi regula.	11.3
Ostarius.	10.2
Ostium Christus.	10.1. & 7.9
Oves quo sensu à Christo vocentur qui nōdum cre-	
dunt.	10.16
Ovium nomen duobus modis sumitur.	10.8
Oves Christi.	10.25
Ovile ovium.	10.1, & 16
P.	
Palàm loquutus Christus.	18.20
Palmes non faciens fructum.	15.2
Panemvium qui mâducauerit, viuet in æternum.	16.50, & 58
de quinque panibus & duobus piscibus.	6.6, & 10
Panem verum de celo dedit Pater.	6.32
Panem cur corpus suum appellat Christus.	1.32
Papæ figmentum.	8.57
Paracleti nomen tam Christo quàm Spiritui conue-	
nit.	14.16
Paracletus non venturus, nisi Christus abiisset.	16.7
Docturus Apostolos omnia.	14.26
Parasceue Paschæ.	19.14. & 31.43
Pascēdi munus, per se laboriosum ac molestū.	21.15
Pastoribus vnde initium faciendū si munus suum	
probè exequi velint.	Ibidem
Pastoris officium quibus partibus constet.	Ibidem.
Pastorum authoritas.	7.47
Pastorum labor solis electis prodest.	21.16
veri Pastores à reprobis qua nota discernuntur.	10.
1, & 4	
Pastores Ecclesiæ legitimi quinquam habendi.	20.22
vnicus Pastor Christus.	10.10
Pastoris nomē hominibus quomodo cōmunicetur.	
Ibidem.	
Pastores quomodo dicātur animas suas pro ouibus	
ponere.	10.12
Pastoribus an aliquando fugere liceat.	Ibidem
Pastoribus suo exemplo qualem regulam præscri-	
pserit Christus.	18.8
Pater noster Deus.	20.17
Pater Iudæorum, quis.	8.48
Patris gloriam Christus cum sua coniungit.	8.49
Patrem se maiore quomodo dixerit Christus.	14.28
Patrem in Christo, & Christum in Patre esse quo-	
modo intelligendum.	14.11
Patrem Christum signasse quomodo intelligēdum.	6.27
Patrem cum Christo habere.	13.8
Patres sub Lege, an Deū spiritualiter coluerint.	4.13
Patrū exemplū fictitio Dei cultui pratexitur.	4.20
Patrum exempla, neglecto Dei verbo, quot modis	
perniciosa.	Ibidem
in Patrum numero qui censendi,	Ibidem.
Patres ad Christū promissum semper respexerunt.	1.18
in Patientia Christiana quid requiratur.	18.23
Pax vera vbi reperitur, & quis eius faciendæ modus.	16.33
Pacis nomine quid significet Christus.	14.27
Pacem in Christo habere.	16.33
noli amplius Peccare.	5.14. & 8.11
Peccati sensu vulnerandi qui nimium securi sunt.	4.16
in Peccato mori.	8.21. & 14
de Peccato arguet mundum Paracletus.	16.8
ob Peccata infirmitas.	9.2
Peccatores à Deo nō exaudiri quomodo intelligē-	
dum.	9.31
supra pectus Christi recubuit Iohannes.	13.25. & 21.20
Pedes discipulorum lauat Christus.	13.4. & 5
Perire in æternum.	3.15, 16. & 10.28
in Periculis subeundis, quæ sint nostræ partes.	7.1
Persecutio, lapis Lydius est ad probandam fidē.	16.31
si me Persequuti sunt, & vos persequentur.	15.20
Perseuerantiæ fidelium causa, electio.	13.18
Petere Patrem nomine Christi.	14.13. & 15.16. & 16.23
quæcunque Petieritis credentes, accipietis.	16.24
Petrus non vult sibi lauari pedes.	13.6.
Negaturus	
Christum prædicatur.	13.38.
A longe Christum	
sequitur.	18.26.
Negat Christum.	18.17. & 25.27
Petri mortem prædicat Christus.	21.28
Petrus cur ter à Deo pastor constitutus.	21.15
Pharisæi vnde dicti.	3.1
Philippus vnde, & eius vocatio.	1.43. & 11.21
Pietas Christi in matrem admirabilis.	19.25
Pietas in Deū & in homines quomodo colēda.	19.25
vera Pietatis regula.	9.28
Pilatus insciens Euangelii præco factus.	19.19. & 21
Pilati stultam arrogantiam quomodo castiget Chri-	
stus.	19.11
Pilati exemplum officii nostri nos admonet.	19.21
In Pilato imago superbi hominis cernitur.	19.10
Pilatos multos hodie habet mundus.	19.1
Piscina in Ierusalem.	5.2
Piscium multitudo capra.	21.7. & 11
Piorum, quum ærumnis premuntur, meditatio.	2.13
Piorum in pietatis cursu progressus quales esse de-	
beant.	15.2
Placandi Dei modus vnicus, Christus.	1.29
ex Plenitudine Christi quomodo accipimus.	1.16
Plorant Maria & Iudæi ob mortem Lazari.	11.33
Plorantem Magdalenam Iesus alloquitur.	20.15
Plorabit & flebitis.	16.20

I N D E X.

Pœnarum vsus, quis.	5.14	in Reprobis, gratiæ suæ contemptum quomodo vl-	
ad Pœnitentiã ferulis nos erudit Deus.	Ibidem	ciscatur Deus.	7.34
Potestas omnis carnis.	17.2	Resurrectio Christi præcipuum fidei nostræ caput.	20.1
Præcepta Christi, dilectio.	15.12	Resurrectionis suæ testes cur Christus mulieres esse	
Præcepta Christi seruantes, diliguntur ab eo.	15.10	voluerit.	Ibidem
in Prætorium non ingrediuntur Pharisei.	18.28	in Resurrectione Christi enarranda, Euangelistarum	
rite precandi Lex, quæ.	15.7	inter se consensus.	Ibidem
Precatio doctrinæ iungenda, quò reddatur efficax.	17.1	Resurrectionis Christi finis, quis.	20.17
in Precatione oculorū eleuatio quid designet. Ibid.		Resurrectio Christi triūphus noster cōtra mortem.	21.18
Preces quas pro omnibus concipimus, ad solos ele-		cur Resurrectio dicatur Christus.	11.25
ctos restringuntur.	17.9	cur Resurrectio animæ, fides.	Ibidem
à Precibus aspiciendum quoties cibū sumimus.	6.11	Resurrectio vitæ & iudicii.	5.29
Pressura in mundo.	16.33	Resurrectionis Christi testimonia.	20.17
Princeps mundi venit, 14.30. Eiicietur foras, 12.31		Retinere peccata.	20.13
Jam iudicatus est.	16.11	Rogat Christus pro Apostolis, non pro mundo.	17.9
Principes cur se minus morigeros & obsequentes		Rex Israel, Christus.	1.49. & 12.13
Christo præstent.	11.43	Regem volunt turbæ Christum constituere.	6.15
ex Principibus num quis credidit in eum.	7.48	Regem aliū præter Cæsarē non volunt Iudæi.	19.15
Principes multi credētēstimēt excōmunicari, 12.42		Sabbatum Dei quid.	5.17
Principium principio carens Christus.	1.1	Sabellii error.	1.1
Principium qui & loquor vobis.	8.25	Sacerdotum horribilis furor.	19.15
Propheta Christus.	4.19. & 6.14. & 7.40	Sacerdotes bonis omnibus se abdicant, Christum re-	
in Prophetis dictum.	6.45	iciendo.	Ibidem
Prophetiis rerum euentus adscribi non debet.	17.12	Sacramenta ab hominibus cōficta nihil aliud quàm	
Promissionum vsus, quis.	17.1	mera ludibria sunt.	20.22.
Prouerbum.	10.6	Sacramenta vim suam vnde mutuentur.	20.22
in Prouerbiis loqui.	16.25. & 29	in Sacramentis spectanda signorum analogia cum	
Pullo insidet Christus.	12.14. & 15	veritate.	1.32
de Purificatione contendunt Pharisei cum disci-		de Sacramentis duobus modis loquitur Scriptura.	1.26
pulis Iohannis.	3.25. & 26	Sacramēta instituere nō est in hominis arbitrio.	1.31
μηνυφό χωρίον Pythagoricā Iudæi ad hunc vsque diē		in Sacramentis Deus se nobis conspiciendum præ-	
credunt.	9.2	bet.	5.37
Q.		Sacrificia Deo grata, eleemosynæ.	12.8
Quæretis me & non inuenietis.	7.34. & 13.33	Sacrifici Papistici in quem finem creentur.	20.22
Quies & tranquillitas animis nostris vnde constet.	12.14	Saluare venit Christus.	12.4
R.		Saluator mundi.	4.42
Rationis suæ ductu homines ad Deum non perue-		Salus nostra, Dei Filio quanti constiterit.	12.27
niunt.	1.5	Salutis nostræ causa & fons.	3.16
Regeneratio.	1.13. & 3.3	Salutis nostræ curam quantam habeat Deus.	15.13
Regeneratio, primus in Dei regnum ingressus.	3.3	Salutem ex Iudæis esse, quomodo intelligi debeat.	4.22
Regnum Christi vitam & salutem affert.	17.3	Salus piorum in quo consistat.	17.14
Regni Christi natura.	18.36	Salus nostra cū Apostolorū salute cōiuncta est.	17.20
ad Regnum Christi quinam pertineant.	Ibidem	Salutis nostræ summa, in quo consistat.	11.51
Regnum Christi an armis defendere liceat. Ibidem		Salus ex Iudæis.	4.22
Regnum Christi nonnisi electis saluificum.	17.2	à Samaritana potum petit Christus.	4.7
Regni Christi prosperitatem toto corde optare de-		Samaritanus Christus dictus.	8.48
bent fideles.	12.14	Samaritanis cum Iudæis nullum commercium.	4.9
Regnum penes Dauidem & eius posteros, in quem		Sanationis nomine quid significet Iesaias.	12.40
finem stabiliri oportuit.	12.14	Sanctificasse Filium Pater quomodo dicatur.	10.36
Regnum Dei omnibus corporis commodis præfe-		ut Sanctificet Apostolos Patrem orat Christus.	17.17
rendum.	4.32	Sanctificati in veritate.	17.19
Regno Dei quinam apti sint.	6.2	Sanctificare seipso more Iudæorum.	11.55
Regnum Dei videre.	3.3. & 5	Sanctificatio quæ per Euāgelii doctrinam fit ex quo	
Reguli filius sanatur.	4.47	fonte fluat.	17.19
Religionis sensum hominibus à natura ingenitum		Sanctificatio in electis primo die nō perficitur.	17.17
esse, documento est Pilatus.	19.8	Sanctificatio quam Christus discipulis optat, quid	
quorum Remiseritis peccata, &c.	20.23	complectatur.	Ibidem
Remissio peccatorum solius Christi est.	20.23	Sanguis Christi verè est potus.	6.55
Remissio peccatorū scientia salutis vocatur. Ibidem		Sanguis & aqua è latere Christi.	19.34
Renasci.	3.3	è Sanguinibus natus.	1.27
Reprobæ mentis signum certissimum.	8.47		
Reprobi interdū à Deo ornantur Spiritus donis.	13.18		

I N D E X.

Sanum fecit Christus totum hominem.	7.23	Species Dei non videtur.	5.7
Sanus factus es inoli peccare.	5.14	Spiritus nomen apud Iohannē, bifariam capitur.	3.6
Satan in Iudam intrasse quomodo dicatur.	13.27	Spiritus & aquam pro eodem accipi.	3.19
Satanæ mendacis quinam obnoxii sint.	5.43	Spiritus est Deus.	4.14
Satanas intrat in Iudam.	13.27	Spiritus sanctus descendit super Christum in specie columbæ, 1.32. A patre procedit, 15.26. Datur Apostolis,	Ibidem. 20. & 22
vt Saturentur, quærunt turbæ Christum.	6.26	Spiritus quod ex spiritu natum.	3.6
Scandalum patiemini in me.	16.32	Spiritus sanctus vnicus sanæ intelligentiæ fons. 14.17	
Scandala, si desint, homines sibiipsis fingunt.	7.27	Spiritus cur per aqua designetur in Scriptura.	4.10. & 7.38
Scandalis cur multi hodie succumbunt.	17.13	Spiritus, perfectus veritatis magister.	16.12
Scenopægia dies festus Iudæorum.	7.2	Spiritu accepit Christus nõ tam sibi quam suis.	1.32
Schisma ex Christi sermone ortum.	7.40	in Spiritu & veritate adorare, quid.	4.23
Scire quis sit Christus, quomodo dicatur.	4.10	Spiritu turbatum fuisse Christu, quomodo accipiendum.	13.21
Scriptura non potest solui.	10.35	Spiritus testimonium, vnicum nobis aduersus mundi insulsum præsidium.	15.26
Scriptura impleta.	17.12 & 19.23, & 36	Spiritus de Christo testificari quomodo dicatur. Ib.	
Scripturæ credunt Apostoli.	2.22	Spiritus sui veritate & gratia nobis adest Christus.	12.8
ex Scripturis petenda Christi noticia.	5.39	Spiritus in quem finem recipiunt fideles. Ibidem	
Scripturæ quo animo legendæ.	Ibidem	Spiritu à seipso nõ loqui, quomodo intelligendū.	16.13
Scripturæ nomine quid designet Iohannes. Ibidem		Spiritus sancti partes, quæ.	16.14
Scripturis non frustra gloriandum.	5.45	Spiritus nõ ex mensura Christo datum, quomodo intelligendum.	3.34
Scripturas lacerare, quam periculosum.	7.27	Spiritus duobus modis homines arguit.	16.8
Scripturæ testantur de Christo.	5.39	Spiritu Apostolis conferendo, cur visibilem statum addidit Christus.	20.22
quare Scripta Euangelia.	30.32	Spiritus sancti præsidio nudati homines quid possint.	14.18
Sedens docet Christus.	8.2	Spiritus emisit Iesus.	19.30
in Sepulchro nouo cur Deus Filium suum cõdi uoluerit.	19.41	Spiritu constare Dei cultus quomodo dicatur.	4.23
Sepultura Christi cur externo ritu ornanda fuit.	12.7	Spiritu quo vult spirare, quomodo intelligendū.	3.8
Sepulturam Christi cur Deus tam honorificã esse uoluerit.	19.40	Spiritus vertiginis quo impios exagitat Satan.	12.10
Sepeliendi mos Iudæis, vna erat ex Legis ceremoniis.	Ibidem	Sponsus & sponsa.	3.29
Sepeliendi curam & religionem Gentes à Patribus acceperunt.	Ibidem	ex Sputo lutum fecit Iesus.	9.6
Sepelit Christi corpus Ioseph.	Ibidem	Sudarium Christi.	20.7
Sermo cur vocetur Dei Filius.	1.1	è Supernis esse, & non è mundo.	8.23
Sermo Christi quo sensu vita dicatur.	6.63	de Sursum esse, vel uenisse.	3.31, & 32
Sermo Christi iudicabit reuicentem uerba sua.	12.42	in Synagoga prædicat Christus.	6.59
in Sermone Christi manere.	8.31	extra Synagogam fieri.	9.22, & 12.42, & 16.3
Sermonẽ Christi seruare. 8.51. & 14.23. 24. & 15.20. & 17.6		T.	
Sermo Dei cur nobis sit obscurus.	16.25	Templum Ierosolymis ab Herode extructum.	2.20
Sermo Dei ueritas.	17.17	Templum in quem finem extructum.	2.16
Serpens æneus, an Iudæis sacramentum fuerit.	3.14	Templum Ecclesiæ typus.	Ibidem
Serueti impium dogma.	1.1, & 14	Templum, cur domus Dei vocabatur.	2.16
Seruus non est maior domino suo.	13.16, & 15.20	in Templo docet Christus.	7.14. 28. & 8.1, & 18.20
Seruus & filius.	8.35	Templũ corporis Christi à Iudæis soluendũ.	2.19. 21
non Serui, sed amici Christi, Apostoli.	15.15	Templa Dei quare dicta corpora nostra.	2.19
Seruos peccati esse qui peccatum faciunt, quo sensu dicat Christus.	8.34	Tempus suũ nondũ aduenisse dicit Christus. 7.6. & 8	
Sichar.	4.5	in Tenebris ambulare. 8.12, & 25. Nõ manere. Ib.	4.6
Signauit quod Deus uerax est.	3.34	Tentari nos supra vires non patietur Deus.	18.9
Signum primum Christi, 2.11. Secundũ,	4.54	ex Terra loqui, quid significet.	3.35
Signa & prodigia quærunt Iudæi, alioqui non credunt.	4.48, & 6.30	Testimonium Christi non omnes recipiunt.	3.11
Signa facere.	7.31	Testimoniũ de seipso perhibet Christus. 8.13, & 14.18	
propter Signa sequuntur turbæ Christum.	6.2	Testimonium Patris de Filio. 5.32, & 36. & 8.16.	10-
Signa omnia Christi non scripta sunt.	10.30, & 11.25	hannis Baptistæ de Christo,	1.26
Siloë piscina.	9.7	Thomas Didymus, 11.16. Corripitur à Christo ob incredulitatem,	20.24
cur in Siloæ cæcum lauari Christus iusserit. Ibidem		nolite Timere inquit Christus.	6.20
Similitudo parturientis fœminæ quomodo nobis apranda.	16.21	Titulus causæ Christi.	19.19
in Simonis Pharisæi domo discubuit Christus.	12.3	Tradet me vnus ex uobis.	13.21
in Sinu Iesus recumbens discipulus.	13.23, & 25	Trahi à Deo homines quomodo dicantur.	6.44
in Sinu Patris, Filius.	1.18		
qui Sitit, Christum adeat.	7.37		
Sitire in æternum, & non sitire.	4.13, & 14		

I N D E X.

Trahit Pater ad Christum.	6.44	Vidisse Deum quomodo dicuntur Patres.	1.18
Tristitia impleuit cor vestrum.	16.6	qui Videt Christum, videt Patrem.	14.9
Tristitia vertenda in gaudium.	16.20	Videre Filium, & credere in eum.	6.40
Tunica Christi.	19.23	qui non Viderunt, & crediderunt, beati.	20.9
Turba vult constituere Christum regem, 6.15. Vt		vt Videntes cæci fiant.	9.39
saturetur quarit Christum, 6.16. Testimonium		Vicit mundum Christus.	16.33
perhibet Christo,	12.17	è Vincis vnus dimittebatur Iudæis ī die festo.	18.39
Turbat seipsum Christus.	11.33	Vinum in aquam conuersum.	2.8
non Turbetur cor vestrum.	14.1.27	Vita quomodo dicatur Christus.	11.26. & 14.6
V.		Vita extra Deum non quærenda.	1.8
Vado & venio ad vos.	14.28	Vitam qualiter Christus nobis conferat.	5.21
quo Vado non potestis venire.	8.21. & 13.13, & 36	Vitæ nomine quid significet Iohannes.	1.4
Videntes & ementes eiecit Iesus è templo.	2.14	Vitæ materia in Christi carne quærenda.	6.51
Venire in nomine Domini, quid.	12.14	Vitam amare & odisse, quid.	12.25
Venire ad Christum, quid.	6.44. & 7.38	Vitam amare, non per se malum.	Ibidem
Vento agitantur discipuli in mari.	6.18	Deum Vitam in se habere quo sensu dicatur.	5.26
Ventura annuntiabit Spiritus veritatis.	16.13	Vitæ gradus tres.	6.57
Verax Deus, 3.34. Christus,	7.18	Vitam in semetipso habet Filius.	5.26
Verbum in principio, 1.1. Caro factum est, Ibid. 14		Vita in Christo.	1.3
Verbum Dei vnicus fidei scopus,	20.31	Vita æterna per Iesum, 10.28. Datur credentibus, 64	
Verbum vitæ.	6.68	47.	
absque Verbo qualis à nobis concipi possit Christi		Vita æterna, Patrem & Filium cognoscere.	17.3
notitia.	6.19	Vita æterna mandatum Patris.	12.50
Verbo Dei relicto, periculosum quicquam in rebus		Vitam habere in nomine Christi.	20.31
diuinis comminisci.	6.15	in Vitis similitudine tria potissimū obseruanda.	15.2
Inter Verbum & fidem mutuus semper consensus		Vitis vera, Christus.	15.1
tenendus,	11.21	Viuificat mortuos Filius sicut Pater.	5.21
Verbi Dei neglectus quo remedio curandus.	4.16	Viuere propter Christum.	5.37
Verbo Dei non præeunte cæci sumus.	12.16	Vnigenitus filius, Christus.	1.18
externa Verbi prædicatio per se inutilis. 14.25. & 15.3		Vnionis quæ est inter nos & Christum agnoscendæ	
Verbi prædicatio externa per se instructuosa.	1.43	modus.	14.20
Verba Christi, Spiritus & vita.	6.63	Vnum esse Christum & Patrē quomodo intelligē-	
Veritas, Christus.	14.6	dum.	17.21
Veritas Dei, etiā toto mundo reclamāte asserēda.	5.18	Vocatio Dei, instar lucis diurnæ nobis est.	11.9
Veritas quantum a figuris differat, in Christo co-		Sua cuique Vocatio spectanda.	21.20
gnoscitur.	19.18	Vocationem nostram si sequamur, omnia prospere	
Veritas pro fidei perfectione accipitur.	14.6	cessura.	Ibidem
Veritas liberabit vos, inquit Christus.	8.32.	Vocatio Dei in solis electis utilis est & efficax.	17.6
Veritatis fons Deus.	16.13	Vocationis nostræ effigies in Christo expressa.	15.10
Veritate plenus Christus.	1.17	Vocatio in Ecclesiæ doctoribus necessaria.	1.6
Veritatem Dei corrūpere hominibus familiare est.	6.14	Vocationis fines non sunt transiliendi.	2.17
ex Veritate esse qui dicantur.	18.37	Vocationis nostræ imago depicta in Maria.	20.16
facere Veritatem, quid.	3.21	Voluntas Patris, 6.39. & 40. Facit eam Christus, &	
vt Veritatis testimonium perhibeat, venit Christus.	18.37	ad hoc venit,	5.30. & 6.38
in Veritate non stetit diabolus.	8.44	Vota nostra Deo subiicienda.	13.36
Veritatem dicit Christus, 8.45. Quā audiuit à Pa-		Vox clamantis in deserto.	1.23
tre,	8.40	Vox Christi, quam horrenda impiis in extremo iu-	
Vestimenta Christi diuidunt milites.	19.23	dicio futura.	18.4
Via, veritas & vita quomodo dicatur Christus	14.6	Vocem Christi audient oues.	10.16
Via ad Patrem, Christus.	Ibidem	Vnctio corporum non inanis ceremonia Patribus	
Videre regnum Dei, quid.	3.3	fuit.	12.7
Videri quomodo dicatur Christus, dum Spiritu in		Vtile à licito nunquam separandum.	11.49
discipulis habitat.	16.16. & 22	Z.	
Deum nemo Vidit vnquam, quomodo intelligē-	1.18	Zelotypia sancta.	5.41
dum.		Zelus domus Dei.	2.17
		Zeli inconsiderati insigne exemplū in Petro.	18.10
		Zeli prætextus nihil iuuat.	6.15

Quid significet Græcis Euāgelii nomen, satis notum est. In Scriptura verò κατ' ἐξοχήν, pro
 lato & fœlici exhibitæ nobis in Christo gratiæ nuntio capitur: vt discamus, contempto
 mūdo, & caducis eius opibus ac deliciis, incomparabile hoc bonū toto cordis affe-
 ctu appetere, oblatūque cōplecti. Quod profanos homines facere videmus, vt in va-
 nis mundi gaudiis intemperanter exultent, nullo aut perquam exiguo spiritualium bonorum sen-
 su tangantur, omnibus ferè nobis est ingenitum. Ergo Deus, vt vitium hoc corrigat, nuntiū quem
 de Christo publicari iubet, Euāgelii nomine peculiariter insignit. Ita enim admonet, non alibi
 verum & solidum gaudium posse obtineri, vt sane in ipso completos habemus omnes beatæ vitæ
 numeros. Quidam Euāgelii nomen ad gratuitas omnes Dei promissiones extendunt, quæ spar-
 sæ sunt etiam in Lege & Prophetis. Nec verò negandum est, quoties se Deus propitium homini-
 bus fore testatur, illis que peccata remittit, quin Christum simul offerat: cuius propriū est, vbi-
 que affulget, lætitiæ radios diffundere. Fateor ergo, Patres eiusdem nobiscum Euāgelii, quātum
 ad gratuitæ salutis fidem spectat, consortes fuisse. Verū, quia Spiritus in Scripturis ita loqui so-
 let, Christi demum aduentu publicatum fuisse Euāgelium; nos quoque hanc loquendi formā re-
 tineamus. Ac illa sit Euāgelii definitio quam posui: solenne esse de patefacta in Christo gratia
 præconium. Qua ratione vocatur Euāgelium, Dei potentia in salutem omni credenti: quia Deus
 iustitiā illie suam manifestat: vocatur & legatio qua sibi homines reconciliat. Porro, quoniā Chri-
 stus diuinæ misericordiæ, paternique in nos amoris pignus est: ideo & propria est Euāgelii mate-
 ria. Hinc factum est vt Euāgelii nomen peculiariter obtinuerint historiæ, quæ Christū apparuis-
 se in carne, mortuū, & à morte suscitatum, ac tandem in cælos receptū fuisse narrant. Quanquam
 enim secundum rationem nuper adductam hoc nomine censetur Nouum testamentum: vsus ta-
 men obtinuit, vt per synechocchen sic vocetur pars ista, quæ Christū nobis in carne exhibitum,
 mortuum esse, & ex morte resurrexisse testatur. Cæterum, quia non sufficeret nuda historia, imò
 ad salutem nihil prodesset: non simpliciter narrant Euāgelistæ, natum esse Christum, & mor-
 tuum, & mortis victorem: sed in quæ finem natus fuerit, quorsum mortuus fuerit ac resurrexerit,
 & quis inde ad nos redeat fructus, simul exponunt. Hoc tamen inter eos quoque est discrimen,
 quòd alii tres in narranda Christi vita & morte sunt fusiores: hic autem noster in doctrinam, qua
 & Christi officium, & mortis resurrectionisque virtus explicatur, magis insistit. Non tacent illi
 quidem, venisse Christum vt salutem mundo afferret, vt mortis suæ sacrificio, mūdi expiaret pec-
 cata, vt denique omnes Mediatoris partes perageret: quemadmodū & Iohannes in historica nar-
 ratione aliquatenus versatur: sed doctrina, quæ vim & fructū aduentus Christi nobis demonstrat,
 longè clarius in hoc apparet, quàm in reliquis. Et quā omnibus cōmuniter propositū sit Christum
 ostendere: priores illi corpus, si ita loqui fas est, in medium proferunt: Iohannes verd animam.
 Quamobrem dicere soleo, hoc Euāgelium clauem esse, quæ aliis intelligendis ianuam aperiat.
 Quisquis enim Christi virtutem, vt hic graphice expressa est, tenuerit, is vero demum profectu
 quæ ab aliis traduntur de exhibitio Redēptore, leget. Creditur Iohannes hoc maxime consilio ad
 scribēdum adductus, vt Christi diuinitatem contra impias Ebionis & Cerinthi blasphemias as-
 sereret. idque Eusebius & Hieronymus ex communi veterum sententia referunt. Sed quæcun-
 que illi tunc scribendi fuerit ratio, minime tamen dubium est, quin longius Ecclesiæ suæ Deus
 prospexerit. Sic ergo quatuor Euāgelistis dictauit quod scriberent, vt distributis inter ipsos par-
 tibus, corpus vnum integrum absolueret. Nunc ergo nostrum est, quatuor ita mutuo inter se ne-
 xu coniungere, vt nos patiamur quasi vno omnium ore simul doceri. Quòd quartū in ordine Io-
 hannem locarunt, in eo habita fuit temporis, quo scripserat, ratio: sed in lectione diuersus ordo vi-
 tior: vt scilicet apud Matthæum & reliquos lecturi Christum à Patre nobis esse datum, in quem
 finem manifestatus sit, primū ex Iohanne discamus.

Sanctum IESV Christi Euan- GELIVM SECVNDVM IOHANNEM.

CAP. I.



1 **I**N principio erat Sermo, & Sermo erat apud
2 Deum, & ille Sermo erat Deus.

3 Hic erat in principio apud Deum.

4 Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso fa-
5 ctum est nihil quod factum est.

6 In ipso vita erat: & vita erat lux hominum,
7 Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam nõ
8 comprehenderunt.

9 **IN PRINCIP. ERAT SERMO.** Hoc exordio æternam Christi diuinitatem prædicat: vt
10 sciamus æternum esse Deum, qui manifestatus est in carne. Porro hic scopus est, generis humani
11 instaurationem fieri oportuisse per Dei filium: quum eius virtute creata fuerint omnia, quum
12 solus creaturis omnibus vitam & vigorem inspiret, vt in statu suo maneant: ac præsertim in
13 homine ipso singulare ediderit tam virtutis, quàm gratiæ suæ specimen: adeoque post Adæ la-
14 psum ac defectionem, non tamen destiterit erga posteros liberalis esse ac beneficus. Atque hæc
15 doctrina cognitu in primis necessaria est. Nam quum extra Deum minime quærenda sit vita
16 & salus: quomodo in Christum recumberet fides nostra, nisi certo constitutum esset quod hîc
17 docetur? Ergo his verbis testatur Euangelista, nos ab vnico & æterno Deo minime discedere,
18 quum in Christum credimus: deinde eiusdem beneficio vitam nunc restitui mortuis, qui natura
19 adhuc integræ vitæ fons & causa fuit. Quod Sermonem vocat Dei filium, hæc mihi simplex vide-
20 tur esse ratio, quia primùm æterna sit Dei sapientia & voluntas, deinde expressa consilii eius effi-
21 gies. Nam vt sermo character mētis dicitur in hominibus, ita nõ inepte transfertur hoc quoque
22 ad Deum, vt per Sermonem suum dicatur nobis seipsum exprimere. Aliæ significationes ἢ λόγος,
23 non ita conueniunt. Est quidem Græcis λόγος & definitio, & ratio, & supputatio: sed nolo supra
24 fidei meæ captum argute philosophari. Et videmus Dei Spiritum adeo eiusmodi argutias non
25 probare, vt nobiscum balbutiens, quàm sobrie de tantis arcanis sapiendum sit, tacendo clamet.
26 Porro quemadmodum se Deus in creando mundo per Sermonem istum patefecit, ita prius ha-
27 buit apud se recõditum, vt duplex sit relatio: prior ad Deum, altera ad homines. Seruetus super-
28 bissimus ex gente Hispanica nebulo, æternum hunc Sermonem tunc demum exortum esse fin-
29 git, quum in mundi creatione exertus est. Quasi vero non prius fuerit, quàm virtus eius externo
30 opere fuit cognita. Longe aliud hîc docet Euangelista: neque enim Sermoni assignat temporis
31 initium, sed ab initio fuisse dicēs, secula omnia transcendit. Nec me latet quid oblatret hic canis:
32 & quid olim cauillati sint Arriani: nempe Deum creasse principio cælum & terram, quæ tamen
33 æterna non sint: quia Principii nomen magis ad ordinem respiciat, quàm æternitatem designet.
34 Sed hanc calumniam Euangelista præuertit, quum dicit fuisse apud Deum. Si à tempore cœpit
35 esse Sermo, aliquam in Deo temporum seriem inueniāt necesse est. Et sane hac particula nomi-
36 natim discernere voluit eum Iohannes à rebus omnibus creatis. Poterant enim multa venire
37 in mētem: vbinam esset Sermo ille, quomodo vim suā exereret, cuius esset naturæ, vnde cogno-
38 sci posset. Negat igitur in mundo & rebus creatis hærendum esse: quia semper Deo coniunctus
39 fuerit, antequam mundus extaret. Nunc qui Principium ad cæli & terræ originem trahunt, an
40 non Christum redigunt in communem mundi ordinem, à quo diferte hîc eximitur? Qua in re
41 non tantum filio Dei atrocem faciunt iniuriam, sed æterno quoque eius Patri, quem sapientia
42 sua priuant. Si Deum absque sua sapientia imaginari nefas est, fateri oportet, non alibi quæ-
43 rendam Sermonis originem, quàm in æterna Dei sapientia. Excipit Seruetus, non prius com-
44 prehendi Sermonem posse, quàm quum Deus à Mose loquens inducitur. Quasi verò non
45 substiterit in Deo, quia palàm non innotuit. Hoc est, quasi non fuerit intus, donec extra prodire
46 cœpit. Sed ansam insanis eiusmodi deliriis præcidit Euangelista, quum sine exceptione affirmat,
47 Sermonem fuisse apud Deum. nam ab omnibus temporum momētis aperte nos reuocat. Qui ex
48 b.i.

tempore verbi imperfecto colligunt perpetuum statum, non satis firma ratione nituntur. Verbum ERAT, inquit, continuam seriem magis exprimit, quam si dixisset Iohannes, Fuit. Sed in tantis rebus magis solide argumentandum est. Illud autem vnum quod attuli, sufficere nobis debet: quod Euangelista nos in aeterna Dei adyta mittit: ut illic sciamus quasi absconditum fuisse Sermonem, antequam se in externa mundi fabrica patefecerit. Recte ergo Augustinus, principium hoc cuius nunc fit mentio, principio carere admonet. Tamen enim Pater ordine prior est quam sua Sapiencia, illum tamen sua gloria spoliavit, qui vultu temporis punctum imaginantur, quo Sapienciam suam praecesserit. Atque haec aeterna est generatio, quae ante conditum mundum immenso spatio latuit quidem in Deo, ut ita loquar, longis annorum successionebus obscure Patribus sub Lege adumbrata, tandem plenius in carne exhibita fuit. Miror quid Latinos mouerit, ut *πρῶτον* transferrent verbum. sic enim vertendum potius fuisset *πρῆμα*. Verum ut demus aliquid probabile sequutos esse: negari tamen non potest, quin Sermo longe melius conueniat. Unde apparet quam barbaram tyrannidem exercuerint theologastri, qui Erasmus adeo turbulente vexarunt ob mutata in melius vocem vnam. ET SERMO ERAT APUD DEVM. Iam diximus, ita supra mundum & creaturas omnes locari, & omnibus seculis priorē statui Dei filium. Verum simul haec locutio distinctam illi à Patre hypostasim attribuit. Absurdè enim diceret Euangelista, Semper cum Deo vel apud Deum fuisse, nisi propria quaedam illi subsistentia in Deo foret. Ergo ad refellendum Sabellii errorē valet hic locus, quia ostendit Filium à Patre differre. Iam admonui, sobrie in tantis arcanis sapiendum esse, & modeste loquendum. Excusatione tamen digni sunt veteres Ecclesiae scriptores, qui quum aliter rectam & synceram doctrinam aduersus flexilochas haereticorum ambages non possent asserere, voces quasdam excogitare coacti sunt, quae tamen non aliud sonarent quam quod alioqui in Scripturis traditur. Tres hypostaseis vel personis in vna & simplici Dei essentia subesse dixerunt. Nomen Hypostaseos primo ad Hebraeos capite, in eo sensu habetur, cui Substantiae nomen respondet, ut sumitur apud Hilarium. *ὑποστάσις* vel personas vocarunt discretas in Deo proprietates, quae se mentibus nostris conspiciendas offerunt. Quemadmodum dicit Gregorius Nazianzenus, se non posse vnum cogitare quin mox tria circum affulgeant. ET SERMO ERAT DEVS. Nequis de diuina Christi essentia scrupulus maneat: clare asserit esse Deum. Iam quum vnicus sit Deus: Christum eiusdem esse cum Patre essentiae, & tamen in aliquo differre sequitur. Sed de hoc secundo membro iam dictum est. Quod ad essentiae vnitatem spectat: nimis auit Arrii improbitas, qui ne aeternam Christi diuinitatem fateri cogere retur, fictitium nescio quem Deum esse garriebat. Nos autem quum audimus Sermonem fuisse Deum, quid est quod de aeterna illius essentia amplius moueamus controuersiam?

2. HIC ERAT IN PRINCIP. Ut praedicta mentibus nostris altius infigat Euangelista, duo illa superiora membra in breui epilogo colligit, quod fuerit semper, & quidem apud Deum: ut principium intelligas omni tempore superius.
3. OMNIA PER IPSVM. Vbi Sermonem esse Deum asseruit, & aeternam eius essentiam praedicauit, nunc ab operibus diuinitatem eius probat. Atque haec practica est notitia, ad quam nos praecipue assue fieri conuenit. Frigebit enim apud nos nudum Dei nomen Christo attributum, nisi talem re ipsa fides nostra cum sentiat. Apte autem praedicat de filio Dei quod in eius personam proprie competit. Interdum quidem simpliciter dicit Paulus, omnia per Deum esse, Rom. i. d. 36. Sed quoties comparatur Filius cum Patre, hac nota distingui solet. Quare hic mos loquendi vtitus est, Patrem omnia fecisse per Filium, & à Deo per eundem Filium omnia esse. Huc autem spectat Euangelistae consiliū, sicut dixi, quod statim ab ipsa mundi creatione tunc eius vis effectu palam fuit cognita. Quidam etiam ex philosophis Deum ita constituunt mundi architectum, ut mentem illi in condendo hoc officio adiungant. Id quidem recte, quia congruenter cum Scriptura: sed quia mox in friuolis cogitationibus euanescent, non est cur eorum testimonia cupidè appetamus. Quin potius caelesti hoc oraculo contenti, plus multo dici sciamus, quam mens nostra concipiat. ET SINE IPSO FACTVM EST NIHIL QVOD, &c. Tamen variè hic locus legitur: ego tamen, citra controuersiam, vno contextu ita lego: Factum est nihil quod factum est. Atque in eo consentiunt omnes fere Graeci codices, saltem magis probatae auctoritatis. Deinde sensus omnino ita postulat. Qui particulam istam, Quod factum est, disiungunt à superiori oratione, ut ad sequentem sententiam annectant, coactum sensum adducunt: Quod factum est, in ipso erat vita, hoc est viuebat, aut in vita sustinebatur. Sed hunc loquendi modum nusquam creaturis attribui ostendit. Augustinus more suo nimium Platonice ad ideas rapitur: quod Deus antequam mundum conderet, formam totius officii in mente sua conceptam habuerit: atque ita vita eorum quae nondum extabant, in

Christo fuerit, quia in eo ordinata erat mundi creatio. Sed quàm istud sit à mente Euāgelistæ longe remotum, mox videbimus. Nunc ad prius membrū redeo. Non est vitiosa hæc *ἀπειρολογία*, vt in speciem videtur. Quia enim nihil non molitur satan, vt Christo aliquid detrahat, nominatim testari voluit Euāgelista, eorum quæ facta sunt, nihil penitus excipi.

4 IN IPSO VITA ERAT. Haecenus docuit, per Sermonem Dei creata fuisse omnia. Nunc eorum quæ creata fuerant, conseruationem similiter illi attribuit: ac si diceret, non subitam modo eius virtutem, quæ mox transierit, apparuisse in mundi creatione: sed in eo esse conspicuam, quòd stabilis & fixus naturæ ordo durat: quemadmodū ad Heb. cap. 1. a. 3. dicitur sustinere omnia verbo aut nutu potentia suæ. Cæterum vita hæc vel ad inanimata extendi potest, quæ suo modo viuunt, etiam si sensu careant: vel de solis animantibus exponi. Parum refert vtrum eligas: simplex enim sensus est, Sermonem Dei non modo fontem vitæ fuisse creaturis omnibus, vt esse inciperent quæ nondum erant: sed viuifica eius virtute fieri vt in statu suo mancant. Nisi enim continua eius inspiratio mundum vegetet, necesse erit quæcunque vigent, protinus decidere, aut in nihilū redigi. Denique quod Paulus, Act. 17. f. 28, Deo ascribit, Nos scilicet in ipso esse & moueri & viuere, Iohannes Sermonis beneficio fieri testatur. Deus ergo est qui nos viuificat: sed per æternum Sermonem. VITA ERAT LVX HOMINVM. Alias interpretationes quæ à mente Euāgelistæ diffident, cōsultò prætereo. Hic, meo iudicio, partem vitæ commemorat, qua homines reliquis animantibus præcellunt: ac si diceret non vulgarem hominibus datam fuisse vitam, sed quæ cum luce intelligentiæ coniuncta esset. Hominem porrò ex aliorum numero segregat: quia melius Dei virtutem sensu in nobis percipimus, quàm procul ipsam intuemur. Sic Paulus admonet in Actis, Deum non esse procul quærendum, quia se intus in nobis patefaciat. Postquam ergo generalem gratiæ Christi considerationem Euāgelista proposuit, vt homines propius ad eam reputandam adducat, ostendit quid ipsis peculiariter datum fuerit: quòd scilicet creati non fuerint pecudibus similes: sed mente præditi gradū altiorē obtinuerint. Porrò quia Deus non frustra lucem suā in illorum mentibus accendit, sequitur in hunc finē esse conditos, vt ipsum tam singularis boni authorem agnoscat. Et quando lucē hanc, cuius Sermo scaturigo erat, inde ad nos trāsfudit, instar speculi esse debet, in quo diuinā Sermonis vim clare cernamus.

5 ET LVX IN TENEBRIS LV CET. Obiici poterat, homines tamē multis Scripturæ locis vocari cæcos: & cæcitatem cuius damnantur, plus satis notam esse. Misere enim in tota sua ratione euanescent: & vnde tot errorum labyrinthi in mundo, nisi quòd homines proprio sensu non nisi ad vanitatem & mendacium feruntur? Quòd si nulla in hominibus lux apparet, extinctum est illud diuinitatis Christi testimonium, cuius proxime Euāgelista meminit. Ille enim tertius erat gradus, vt dixi, in vita hominum quiddam longe esse præstantius, quàm sit motus & spiratio. Hanc quæstionem anticipat Euāgelista, & primum quidem admonet, lucem, qua initio donati fuerant homines, non esse ex præsentis eorum statu æstimandam: quia in hac vitata & degenerare natura, lux in tenebras versa fuerit. Interea tamen negat prorsus extinctam esse intelligentiæ lucem: quia in obscura humanæ mentis caligine adhuc quædam fulgoris scintilla emicant. Nunc intelligunt lectores duo esse huius sententiæ membra. Nam multū distare nunc homines dicit ab integra illa natura qua initio præditi fuerant: mentem enim eorum quæ lucida omni ex parte esse debebat, tenebris immerfam misere cæcutire. Itaque gloriam Christi in hac naturæ corruptione esse quasi obtenebratam. Sed rursus contendit Euāgelista in mediis tenebris adhuc quasdam extare lucis reliquias, quæ diuinam Christi virtutem aliquatenus ostendat. Ergo fatetur Euāgelista mentem hominis excæcatam esse: vt meritò cæseatur tenebris oppressa. Poterat enim mitiore verbo vt, ac dicere obscuram vel caliginosam esse lucem: sed clarius exprimere voluit quàm misera sit post primi hominis lapsum nostra conditio. Quòd vero lucē in tenebris lucere affirmat, id ad naturæ corruptæ laudem minime pertinet, sed potius ad tollendum ignorantia prætextum. ET TENEBRAE EAM NON COMPREHEND. Quauis exigua hac luce, quæ nobis residua est, semper ad se inuitauerit homines filius Dei, dicit tamen Euāgelista nullo profectu hoc esse factū, quia videndo non viderint. Ex quo enim alienatus fuit homo à Deo, sic ignorantia mētem eius oppressam tenet, vt quicquid lucis in ea restat, sine effectu iaceat suffocatum. Et hoc quotidie experientia probat. Quicumque enim spiritu Dei nō sūt regniti, quū ratione aliqua polleat, certo documēto sunt, hominē non tantū vt spiret esse conditū, sed vt intelligat. Cæterū ab eo rationis suæ ductu ad Deū nō perueniūt, ac ne accedunt quidē: vt tota eorū intelligentia nihil tandē sit quàm mera vanitas. Vnde sequitur de hominū salute actū esse, nisi nouo auxilio Deus succurrat: quia quū lumē in eos suū effūdat Dei filius, sunt tamē eo vsque hebetes, vt vnde sit lumen istud, non comprehendant: sed deliriū & prauis imaginationi-

bus abrepti prorsus desipiant. Duæ sunt præcipuæ luminis partes quod adhuc in corrupta natura residet. Nam omnibus ingenitum est aliquod religionis semen. Deinde inculptum est eorum conscientias boni & mali discrimen. Sed qui tandem inde fructus emergunt, nisi quod religio in mille superstitionum portenta degenerat? Conscientia autem iudicium omne peruertit, ut vitium cum virtute confundat. In summa, nunquam naturalis ratio homines ad Christum dirigit. Iam quod prudentia ad regendam vitam instructi sunt, quod ad præclaras artes ac disciplinas nati: id quoque totum sine fructu euanescit. Porro tenendum est, Euangelistam de naturalibus tantum donis loqui, regenerationis gratiam nondum attingere. Duæ enim sunt distinctæ filii Dei virtutes. prior quæ in mundi architectura & naturæ ordine apparet: altera vero qua naturam collapsam renouat & instaurat. Ut est æternus Dei Sermo, per eum conditus fuit mundus: eius virtute acceptam semel vitam omnia retinent: homo in primis singulari intelligentiæ dono ornatus fuit: & quanuis sua defectioe amiserit intelligentiæ lucem, videt tamen adhuc & intelligit, ut non sit penitus abolitum quod naturaliter ex filii Dei gratia habet. Sed quoniam lucem quæ in eo adhuc residet, stupore suo & prauitate obtenebrat, superest ut nouum officium suscipiat Dei filius, hoc est mediatoris: qui hominem perditum, regenerationis Spiritu reformet. Ergo præpostere philosophantur & intempestiue, qui lucem hanc, cuius meminit Euangelista, ad Euangelium referunt, & salutis doctrinam.

6 Fuit homo missus à Deo, cui nomen Iohannes.

7 Hic venit in testimonium, ut testificaretur de lumine: ut omnes crederent per eum.

8 Non erat ille lux, sed ut testificaretur de luce.

9 Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum.

10 In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.

11 In sua venit, & sui eum non receperunt.

12 Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem ut filii Dei fiant: iis scilicet qui credunt in nomen eius,

13 Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

6 FUIT HOMO. Nunc differere incipit Euangelista quomodo Sermo Dei in carne manifestatus fuerit. Ac nequis addubitet, Christum esse æternum Dei filium: Iohannis Baptistæ præconio celebratum fuisse recitat. Neque enim se tantum hominibus visendum Christus exhibuit: sed voluit etiam testimonio Iohannis ac doctrina innotescere. Imò Deus Pater testem hunc Christo suo præmisit: quo facilius oblatam ab illo salutem omnes reciperent. Possent tamen absurdum prima facie videri, Christo aliunde dari testimonium, quasi ipse indigeat. Atqui pronuntiat, se ab homine testimonium non querere. Responsio facilis & nota est, testem hunc nostra, non Christi causa, fuisse ordinatum. Siquis obiiciat, nimis infirmum esse testimonium hominis, ut Christus probetur esse filius Dei: hinc quoque in promptu est solutio, non citari Baptistam quasi priuatum testem, sed qui diuina autoritate præditus, angeli magis quam hominis personam sustineat. Ideo non suarum virtutum elogiis ornatur, sed hoc vno, quod Dei legatus fuerit. Nec obstat, quod Euangelii prædicatio Christo commissa fuit, ut sibi ipse testis esset. In hunc enim finem spectabat Iohannis præconium, ut ad Christi doctrinam & miracula attenderent. MISSVS A DEO. Vocationem Iohannis non confirmat, sed obiter tantum eius meminit. Hoc ad certitudinem non satis est, quum multi sponte currentes, diuinitus se missos iactent: sed Euangelista paulo post de hoc teste plura verba facturus, satis habuit vno verbo præfari, non venisse nisi Dei mandato. Postea videbimus quomodo Deum ministerii sui authorem asserat. Nunc tenendum est (quod prius attigi) quod de Iohanne prædicatur, in omnibus Ecclesiæ doctoribus requiri, ut à Deo vocati sint: ne alibi quam in solo Deo fundata sit docendi autoritas. Nomen exprimit, non tantum hominis designandi causa, sed quoniam ex re ipsa illi impositum fuit. Neque enim dubium est quin Dominus ad munus respexerit, cui Iohannem destinabat, quum ita vocari per angelum iussit, ut inde omnes agnoscerent eum diuinæ gratiæ præconem. Tametsi enim pas-

fiuè יְהוָה accipi potest, atque ita ad personam referri, quòd Deo gratus Iohānes fuerit: ego tamen libenter ad fructum quem ex eo alii percipere debebant, extendo.

7 HIC VENIT IN TEST. Finem vocationis breuiter perstringit: nempe vt Christo Ecclesiā pararet, quemadmodum ad Christum omnes inuitans, satis ostendit non sua causa se venisse. A deo autē cōmendatione opus nō habebat Iohānes, vt Euangelista moneat ipsum non fuisse lucē, ne immodicus eius splēdor Christi gloriam obscuret. Sic enim quidā illi fixi hārebant, vt Christum negligerēt. Quemadmodum si quis auroræ aspectu attonitus, ad solem oculos vertere nō dignetur. Porro quo sensu accipiat nomen L V C I S Euāgelista, mox videbimus. Sunt quidē pii omnes lux in Domino, quia eius Spiritu illuminati, non sibi tantū vident, sed alios etiā suo exemplo dirigunt in viam salutis. Apostoli etiā peculiariter lux vocantur, quia Euangelii facem præferunt, quæ mundi tenebras discutiat. Sed hic differit Euangelista de vnico & æterno illuminationis fonte, quemadmodum statim clarius ostendit.

Ephes. 5. b. 8.
Mat. 5. b. 14.

9 ERAT LUX VERA. Vera lux non opponitur falsæ: sed Christum ab aliis omnibus discernere voluit Euāgelista, ne quis hoc illi putaret esse cum angelis vel hominibus commune, quòd lux dicitur. Hoc porro discrimen est, quòd quicquid lucidum est in cælo & in terra, aliunde mutatur splēdorem suum: Christus autem lux est, ex seipsa & per se refulgēs: deinde irradians totū orbem suo fulgore: vt non alia sit vsquam origo vel causa splendoris. Veram ergo lucem dixit, cui natura proprium est lucere. QVÆ ILLUMINAT OMN. HOMIN. Præcipue in hoc insistit Euangelista, vt Christum lucem esse doceat, ab effectu quem in se quisque nostrū sentit. Poterat subtilius disputare, quòd Christus, vt pote lux æterna, fulgorem sibi ingenitum habeat, non aliunde accitum: sed nos potius ad experientiam quam habemus omnes, reuocat. Nam quū nos omnes splendoris sui participes faciat Christus, fatendum est hoc honoris proprie in ipsum solum competere, vt lux vocetur. Cæterum bifariam locus hic exponi solet. Quidam enim notam vniuersalē ad eos restringunt, qui Spiritu Dei regeniti, lucis viuificæ fiunt compotes. Augustinus similitudinem adducit ludimagistri, qui si vnus in vrbe scholam habeat, dicitur omnium magister, etiamsi multi ad scholam non accedant. Ergo hoc comparatiue dictum accipiunt, Omnes illuminari à Christo: quia nemo iactare queat se aliter quàm eius gratia vitæ lucem adeptū esse. Sed quum omnes generaliter ponat Euangelista qui in hunc mundum veniunt, mihi alter sensus magis ardet: Quòd in totum genus humanum diffusi sint ab hac luce radii: sicuti etiā prius dictum est. Scimus enim hoc homines præ aliis animantibus singulare habere, quòd ratione & intelligentia præditi sunt, quòd discrimen recti & iniusti in sua conscientia insculptum gerunt. Nemo itaque est, ad quem non perueniat aliquis æternæ lucis sensus. Sed quia fanatici homines locum hunc temere arreptum longius torquent, vt scilicet inde colligant, omnibus peræque offerri illuminationis gratiā: meminerimus hīc tantum agi de communi naturæ luce, quæ longe intra fidem subsidit. Neque enim cum toto mentis suæ acumine ac perspicacia quisquā hominum in regnum Dei penetrabit. Solus est Spiritus Christi, qui ianuam cælorum electis aperit. Deinde meminerimus rationis lucem quem Deus hominibus indiderat, sic obscuratam fuisse per peccatum, vt vix in densis tenebris, adeoque in horrenda ignorantia & errorum abyfso exiguæ scintillæ emicent: quæ etiā protinus suffocantur.

10 IN MVNDO ERAT. Homines ingratitude accusat, quòd ita quasi spōte cæcutierint, vt causa lucis qua fruebantur, illis incognita fuerit. Hoc autem ad omnes mūdi ætates patet: quia antequam manifestatus sit in carne Christus, suam vbique virtutē proferebat. Ergo quotidiani illi effectus corrigere debebant hominum torporem. Quid enim magis absurdum, quàm haurire ex riuo fluente aquam, & mente non concipere fontem, vnde riuus ipse scaturiat? Igitur, quòd mundus Christum non cognouit antequam manifestaretur in carne, nulla reperietur iusta ignorantia excusatio. Hoc enim eorum ignauia & maligno quodam stupore accidit, qui cum semper virtute præsentem habebant. Summa est, nunquam talem fuisse Christi absentiam à mūdo, quin homines eius radiis expergefati, in ipsum attollere oculos debuerint. Vnde sequitur, culpam illis imputandam esse.

11 IN SVA VENIT. Hic vero prorsus deplorata hominum prauitas & malitia: hīc plusquam scelerata impietas apparet, quòd quum Filius Dei se in carne conspicuum exhibuit, & quidem Iudæis, quos sibi Deus ab aliis Gentibus velut in peculiū segregauerat: non tamen agnitus nec receptus fuit. Hunc etiā locum varie exponūt. Aliqui enim promiscue de toto mundo Euangelistam putant loqui. Et certe nulla est pars mundi, quam non sibi iure vēdicet Dei Filius. Sensus ergo secundum illos: Quū Christus in mundum descendit, non in alienos fines ingressum esse: quia totum genus humanum, propria erat eius hæreditas. Sed rectius sentiunt, meo iudicio, b.iii.

qui referunt ad solos Iudæos, Subest enim tacita comparatio, qua magis exaggerat Euangelista hominum ingratitude. Filius Dei sibi in vna gēte domicilium elegerat: quum illic apparuit, reiectus est. Hinc ergo clare perspicitur, quā malitiosa sit hominum cæcitas. Hoc autem omnino dicendum fuit, vt scandalum tolleret Euāgelista, quod multis tūc obiicere poterat Iudæorum incredulitas. Quum enim spretus ac repudiatus esset ab ea gente, cui nominatim promissus fuerat: quis illum putasset totius mundi redemptorem? Ideo videmus quantopere in hac parte laboret Paulus. Cæterum tam in verbo quā in nomine subest emphasis. Vbi prius erat Filius Dei, illuc eum Euangelista dicit venisse. Significat ergo nouum & extraordinarium præsentia modum, quo se Filius Dei manifestauit, vt illum homines propiore intuitu cōspicerent. Quum dicit *IN SVA*, Iudæos aliis Gentibus comparat: quia singulari priuilegio in Dei familiam cooptati erant. Christus ergo se illis primò obtulit tanquam domesticis, & qui peculiari iure ad eius imperium pertinebant. Eòdem spectat illa Dei querimonia apud Iesaiam: Bos cognoscit possessorem suum, asinus præsepe domini sui: Israel autem non cognouit. Quis enim totius orbis habeat imperium, se tamen peculiarem Israelis Dominum facit, quem velut in sacrum ouile collegerat.

Ies. I. 4. 3

12

QUOTQUOT AVTEM. Nequos moretur hoc obstaculū, quòd Christum Iudæi contempserint ac respuerint, pios qui in ipsum credunt supra cælum attollit Euāgelista. Dicit enim fide hanc gloriam consequi, vt filii Dei cēscantur. & in particula vniuersali, Quotquot, subest antithesis. Cæca enim gloriatione Iudæi efferebantur, ac si soli Deum haberent sibi obstructum. Pronuntiat ergo Euangelista mutatam esse sortem: quia abdicatis Iudæis, Gentes in vacuum locum succedant. Perinde est enim ac si ius adoptionis ad extraneos transferret. Hoc est quod dicit Paulus, interitum populi vnius, vitam totius mundi fuisse: quia Euangelium veluti ab illis expulsum, longe latèque per totum orbem dissipari cœpit. Ita priuilegio quo excelebāt spoliati sunt. Christo autem nihil obfuit eorum impietas: quia & alibi erexit regni sui sedem, & promissæ ad spem salutis vocauit omnes populos qui prius videbantur à Deo reiecti esse. *DEDIT EIS POTESTATEM.* Nomē *ἐξουίας* mihi dignitatē hoc loco significat: & præstaret ita verte-re, ad refellendum Papistarum commentum. Hūc enim locum pessime corrumpunt: quia intelligunt optionem tantum nobis dari, si quidem beneficio hoc vti libuerit. Ita liberum arbitrium ex hac voce, tanquam ignem ex aqua eliciunt. Habet hoc prima specie aliquid coloris: quòd Euangelista non dicat Christum facere Dei filios, sed dare potestatem vt fiant. Hinc ergo colligunt nobis gratiam hanc solū offerri, in arbitrio nostro esse eius fruendæ vel respuendæ facultatē: sed hoc friuolum vnius vocis aucupium contextus euertit. Nam continuo post subiicit Euangelista, fieri Dei filios nō propria carnis voluntate, sed quū ex Deo nascūtur. Quòd si fides nos regenerat vt simus filii Dei, & eam cælitus inspirat Deus: aperte constat non potentialiter tantum à Christo nobis offerri adoptionis gratiam, sed ipso actū, vt loquuntur. Et sane Græcis *ἐξουία οὐκ ἐστι δωρεάν*: interdum capitur: qui sensus huic loco optime quadrat. Periphrasis autem qua vsus est Euangelista, plus ad commendandam gratiæ excellētiam valet, quā si vno verbo dixisset, Omnes qui in Christum credunt, fieri ab ipso Dei filios. Nam de immundis & profanis hūc loquitur, qui perpetua ignominia damnati, in mortis tenebris iacebant. In eo itaque admirabile gratiæ suæ specimen exhibuit Christus, quòd tales hoc honore dignatus est vt subitò filii Dei esse inciperent: ac huius beneficii magnitudinem meritò extollit Euangelista: quemadmodum & Paulus ad Ephesios 2. a. 4. Quòd sicui magis placeat communis nominis significatio, non tamen potestas hūc ab Euangelista statuitur media quædam facultas quæ plenum & solidum effectum tollat: sed potius intelligit datum fuisse immundis & incircuncisis à Christo, quod impossibile videbatur. Incredibilis enim rerum conuersio tunc facta est, quum Christus ex lapidibus excitauit Deo filios. Est igitur potestas *ἐξουία*, cuius meminit Paulus ad Col. 1. b. 12, vbi gratias agit Deo, qui idoneos reddidit nos ad participandā Sanctorū sortem. *QUI CREDUNT IN NOME N.* Christi recipiendi modum breuiter notat, quum scilicet in eum creditur. Fide ergo infiti in Christum, ius adoptionis consequimur, vt simus filii Dei. Et certe quum ille vnicus sit Dei Filius, minime ad nos pertinet hic honor, nisi quatenus eius sumus membra. Rursus hinc illud commentum refellitur de potentia. Potestatem hanc dari Euangelista pronuntiat iis qui iam credunt. Atqui certum est, re ipsa iam esse Dei filios. Fidei ergo nimis derogant, qui tantum hoc credendo cōsequi hominem dicunt vt filius Dei fiat si velit: quia præsentis effectus loco, suspensam potentiam statuunt. Crassior adhuc repugnantia apparet in eo quod statim sequitur. Dicit Euāgelista iam ex Deo esse natos, qui credūt. Non ergo facultas tantū eligendi offertur, quū iam id ipsum de quo agitur, obtineat. Et si autem Hebræis Nomē pro virtute sæpe acci-

Rom. 11. b. 12

pitur: hęc tamen relatio est ad Euangelii doctrinam. Tunc enim demum in Christum credimus, quum nobis prædicatus est. Loquor de ordinaria ratione, qua nos Dominus ad fidem adducit. Idque diligenter notandum est, quia sibi multi confusam sine vlla doctrinæ intelligentia fidem stulte fabricant. Quemadmodum apud Papistas, credendi verbo nihil magis tritum, vbi tamen nulla est ex Euangelii auditu Christi notitia. Ergo Christus per Euangelium se nobis offert, nos autem fide eum recipimus.

- 13 **QVI NON EX SANG.** Quòd oblique hęc prauam Iudæorum cõfidentiam perstringi quidam putant, libenter amplector. Habebant illi semper in ore generis sui dignitatem, quasi ex sancta progenie orti, naturaliter sancti essent. Et meritò gloriati fuissent Abraham genere, si legitimi filii, ac non degeneres fuissent: at fidei gloriatio nihil prorsus carnali genituræ arrogat, sed vni Dei gratiæ fert acceptum quicquid est boni. Dicit ergo Iohānes, qui ex Gentibus antè immundis Christo credunt, nõ ex vtero nasci Dei filios, sed à Deo refingi, vt esse incipiāt. Sanguinè videtur posuisse in numero plurali, quo longam generis successionem melius exprimeret. Nā hęc pars erat iactantiæ apud Iudæos, continua serie posse originem suam referre vsque ad Patriarchas. **CARNIS** volūtas & **VIRI**, idē mihi significat. Cur enim Caro pro muliere sumatur, quēmodum multi cum Augustino volunt, ego non video. Potius rem vnā diuersis verbis repetens Euangelista, eam melius inculcat, & altius mentibus infigit. Tametsi autem Iudæos, qui in carnē superbiebant, proprie respicit: ex hoc tamen loco generalis doctrina colligi potest: Quòd filii Dei censemur, non esse hoc naturæ nostræ proprium, neque ex nobis proficisci: sed quia Dominus voluntarie nos, hoc est gratuito amore genuit. Hinc primò sequitur, fidem ex nobis nõ provenire: sed spiritualis regenerationis esse fructum. Negat enim Euangelista posse quenquam credere, nisi qui ex Deo genitus est. cæleste ergo donum est fides. Deinde, fidem non frigidam esse nudamque notitiam, quum nullus credere possit, nisi Dei spiritu reformatus. Videtur tamen Euangelista præpostere regenerationem fide facere priorem, quā potius effectus sit fidei, ideòque posterior. Respondeo, vtrunque optime conuenire: quia & fide concipimus incorruptibile semen, quo in nouam & diuinam vitam renascimur. Et tamen iam fides ipsa opus est Spiritus sancti, qui non nisi in filiis Dei habitat. Ergo secundum diuersos respectus, fides regenerationis nostræ pars est, & in regnum Dei ingressus, vt nos in filiis suis numeret. Quòd enim Spiritus mentes nostras illustrat, id iam ad renouationem nostri pertinet. Hoc modo ex regeneratione, tanquam ex fonte manat fides. Sed quoniam eadem fide Christū recipimus, qui Spiritu nos suo sanctificat, ideò dicitur adoptionis nostræ esse principium. Quanquam altera distinctio afferri potest clarior & magis expedita. Nam quum Dominus fidem inspirat, occulte nos & arcano quodam & incognito nobis modo nos regignit. Fide autem donati, viuo conscientiæ sensu non adoptionis modò gratiam, sed vitæ quoque nouitatem & alia Spiritus sancti dona apprehēdimus. Nam quum fides, vt dictum est, Christum recipiat, nos in omnium eius bonorum possessionem quodam modo inducit. Ita quantum ad sensum nostrum spectat, non nisi post fidem, Dei filii esse incipimus. Quòd si adoptionis fructus est vitæ æternæ hæreditas: videmus vt Euāgelista vni Christi gratiæ totam salutem nostram adscribat. Et sane, vt se penitus excutiāt homines, Dei filiis nihil dignum reperient, nisi quod ipsis Christus contulerit.

- 14 **Et Sermo caro factus est, & habitauit in nobis: & vidimus gloriā eius, gloriam tanquam Vnigeniti à Patre. Plenus gratiæ & veritatis.**

- 14 **ET SER. CARO FACT.** Iam docet qualis ille fuerit Christi aduentus, de quo meminerat: nempe quòd carne nostra indutus, se palàm mundo ostēdit. Etsi autem ineffabile arcanū, quòd Dei filius humanam naturam induerit, breuiter attingit Euangelista, mire tamen perspicua est hęc breuitas. Ludunt hęc quidam & ineptiunt friuolis argutiis deliri homines, Sermonem dici carnem esse factum, quia Deus Filium suum, vt mente conceperat, hominem in mundum miserit: quasi Sermo ille, ymbratilis nescio quæ fuerit idea. Atqui ostendimus, veram in essentia Dei hypostasin exprimi hac voce. **CARNIS** etiā nomen plus ad exprimendā eius mentem energiæ habet, quā si dixisset hominem esse factum. Ostendere voluit ad quā vilem & abiectam conditionem Dei filius nostra causa ex cælestis suæ gloriæ celsitudine descēderit. Scriptura quū de homine contemptim loquitur, carnem appellat. Quum autem tanta sit distantia inter spiritualem Sermonis Dei gloriā, & putidas carnis nostræ sordes, eousque tamen se filius Dei submisit, vt carnem istam tot miseris obnoxiam susciperet. Cæterū Caro minime hęc pro corrupta natura accipitur, vt sæpe apud Paulum, sed pro homine mortali: tametsi fragilem & prope euanidam

Pfal. 78. d. 39.
Iesa. 40. b. 6.

eius naturam per contemptum notat *Pfal. 78*, Recordatus est quia caro sunt. *Iesaiæ 40*, Omnis caro foenum: & similibus locis. Simul tamen obseruandum est synecdochicā esse locutionem: quia pars inferior totum hominem comprehendit. Stulte ergo Apollinaris, qui Christum fingebat corpore tantum humano vestitum absque anima. Nam ex innumeris testimoniis colligere promptum est, non minus anima quā corpore præditum fuisse. Et Scriptura quum homines carnem vocat, non ideo exanimis ipsos facit. Clara igitur sententia est, quod Sermo ante secula ex Deo genitus, & qui semper apud Patrē residebat, homo fuerit factus. In hoc fidei capite duo præcipue tenenda sunt: sic in vnam personam coaluisse duas in Christo naturas, vt vnus atque idem Christus verus sit Deus & homo. Alterum verò, non obstare personæ vnitatem, quin distinctæ naturæ maneant, ita vt diuinitas quicquid sibi proprium est retineat, humanitas etiam seorsum habeat quod in eam competit. Itaque satan quū variis deliriis per hæreticos conatus sit sanam doctrinam subuertere: semper tamen ex duobus his erroribus alterutrum inuexit: vel Christum ita confuse filium Dei esse & hominis, vt neque sua illi diuinitas integra maneret, neque vera hominis natura esset circumdatus: vel ita carne esse vestitum, vt quasi duplex esset, duaque haberet diuisas personas. Sic olim Nestorius disertè confitebatur vtranque naturam: sed Christum vnum fabricabat Deum, & alterum hominem. Eutyches autem contrā: quū Christū vnum agnosceret Dei & hominis filium, neutram ex duabus naturis illi relinquebat: sed fingebat esse simul permixtas. Et Seruetus hodie cum Anabaptistis talem fingit Christum, qui confuse sit constatus ex duplici natura: quasi homo diuinus. Verbo quidem pronuntiat esse Deum: sed si vesana eius commenta recipias, diuinitas ad tempus in naturam humanam conuersa fuit: & nunc rursus natura hominis à diuinitate absorpta est. His ambobus sacrilegiis refellendis appositè loquitur Euangelista. Quum Sermonem dicit carnem esse factum, clare hinc personæ vnitatis colligitur. Neque enim conuenit alium nunc esse hominem, quā qui verus semper fuit Deus: quum dicatur Deus ille factus esse homo. Rursum, quum distinctè Christo homini Sermonis nomen tribuat, sequitur Christum, quū homo factus est, non desuisse tamen esse quod prius erat: & nihil in æterna illa Dei essentia quæ carnem induit, esse mutatum. Denique sic filius Dei homo esse cœpit, vt tamē adhuc sit ille æternus Sermo qui nullum habet temporis initium. **ET HABITAVIT.** Qui exponunt carnem fuisse Christo velut domicilium, non assequuntur Euangelistæ mentem: neque enim perpetuam mansionē hinc Christo in nobis assignat: sed dicit ad tempus instar hospitis versatum esse. Verbum enim quo vtitur *ἐκλώων* à tabernaculis deductum est. Nihil ergo significat aliud quā Christum in terris defunctum esse munere sibi iniuncto, vel non tantū momento vno apparuisse: sed versatū esse inter homines, donec officii sui cursum absolueret. Cæterū dubiū est loquatūrne in genere de hominibus, an de se tantū, & reliquis discipulis, qui testes oculati fuerunt eius quod dicit. Ego hoc secundū magis probo: statim enim subiicit: **ET CONSPEXIMVS GLORIAM EIVS.** Tametsi enim ab omnibus cōspici potuit Christi gloria, tamen maximæ parti propter cæcitatē incognita fuit. Pauci tantum quibus oculos Spiritus sanctus aperuit, hęc gloriæ manifestationem viderunt. Summa est, Christum ita cognitum fuisse hominem, vt aliquid longe maius & excellentius in se conspiciendum præbuerit. Vnde sequitur, Dei maiestatem non fuisse exinanitam, quauis carne circumdata esset: latuit quidē sub carnis humilitate, sed ita tamen vt fulgorē suū emitteret. **TANQVAM,** nō est improprietas nota hoc loco, sed potius veram & solidam approbationē designat. Sicuti quum Paulus dicit, Tanquā filii lucis ambulate, vult nos vere operibus testari hoc ipsum, quod sumus filii lucis. Intelligit ergo Euangelista conspectā fuisse in Christo gloriā quæ filio Dei congrueret, certūmq; esset diuinitatis testimoniū. **VNIGENITVM** vocat, quia vnicus est natura filius: ac si eum supra homines & angelos locaret, ac illi vni assereret quod in creaturam nullā competit. **PLENVS GRATIÆ.** Proximæ sententiæ confirmatio est. Aliis quidem in rebus apparuit Christi maiestas: sed hoc præ aliis specimen elegit Euangelista, vt nos in practica magis quā speculatiua eius notitia exerceat. quod diligenter notandum est. Certe quum Christus sicco pedē super aquas incederet, quum fugaret dæmones, & aliis miraculis exereret suam potentiam, vnigenitus Dei filius cognosci potuit: sed partem approbationis Euangelista in medium adducit, ex qua suauem fructum percipit fides: quia scilicet inexhaustū gratiæ & veritatis fontem Christus re ipsa se esse testatus sit. Dicitur etiam Stephanus fuisse plenus gratia, sed alio sensu. Plenitudo enim gratiæ in Christo, fons ille est vnde nos omnes haurire oportet: sicuti fons paulo post dicendum erit. Posset hoc per hypallagen exponi pro veraci gratia: vel exegeticè hoc modo, Plenum fuisse gratia, quæ est veritas aut perfectio. sed quia iterum statim repetet eādē loquendi formam, vtroque loco eundem esse sensum arbitror. Gratiam hanc & veritatem

Ephes. 5. b. 8.

Act. 7. g. 55.

postea Legi opponet. Ergo simpliciter interpretor, Christum Apostolis inde agnatum fuisse pro filio Dei, quòd complementum omnium quæ ad spirituale Dei regnum pertinēt, in se haberet. Denique quòd in omnibus vere se præstiterit Redemptorem & Messiam: quæ maxime insignis est nota qua discerni ab aliis omnibus debuit.

15 Iohannes testificatur de ipso, & clamauit, dicens, Hic erat quem dicebam, Qui post me ueniens mihi præpositus fuit, quia excellentior me erat.

16 Et ex plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.

17 Quia Lex per Moysen data est: gratia & ueritas per Iesum Christum facta est.

18 Deum nemo uidit unquam: unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

15 IOHANNES TESTIFICATUR. Nunc recitat quale fuerit Iohannis præconiū. Verbo præsentis temporis continuū actum designat. Et certe perpetuò vigere debet hæc doctrina, ac si vox Iohannis perpetuò auribus hominū insonaret. Sic CLAMANDI uerbum deinde ponit, ut Iohannis doctrinam minime obscuram vel ambagibus implicitam fuisse significet, nec illum fuisse inter paucos homines, sed palàm alta uoce prædicasse Christum. Prima sententia huc spectat, Christi causa fuisse missum: itaque absurdū esse ut ipse emineat iacente Christo. HIC erat, inquit, quem dicebam. quibus uerbis intelligit sibi hoc ab initio fuisse propositum, ut Christus innotesceret: atque hunc suarum concionum fuisse finem, sicuti nō aliter legationis suæ munus exequi potuit, quàm ad Christum discipulos suos uocando. QUI POST ME VENIT. Tamen si aliquot mensibus maior natu erat quàm Christus, hęc tamen de ætate nō agit, sed quia Prophetæ officium exercuerat aliquo temporis spatio, priusquam in medium Christus prodiret: ideo se tempore facit priorem. Ergo publicæ manifestationis respectu Christus Iohannem sequutus est. Quæ sequuntur, ad uerbum sic habent, ANTE ME FACTVS EST, QVIA PRIMVS MEVS ERAT. Sensus autem est, Christum iure prælatum fuisse Iohanni, quia excellentior esset. Cedit igitur Christo, & lampadem (ut prouerbio dicitur) illi resignat. Sed quia posterior tempore exortus est, hoc non obstare admonet quominus præferendus sit pro dignitatis suæ merito. Sic omnes qui uel donis Dei, uel honoris gradu excellunt, manere in suo gradu decet, ut infra Christum subsidant.

16 ET EXPLENITUDE. Nunc de Christi officio concionem incipit, quòd bonorum omnium affluentiam in se contineat: ita ut non aliunde uilla pars salutis petenda sit. Apud Deum quidē est fons uitæ, iustitiæ, uirtutis, sapientiæ: sed fons nobis occultus & inaccessus: horū uerò omnium copia nobis in Christo exposita fuit, ut inde petere liceat. Ultro enim ad nos fluere paratus est, si modo transitum illi fide demus. Pronuntiat in summa, extra Christum nihil prorsus quærendum esse boni. quoniam hæc sententia pluribus membris constat. Primò enim ostendit omnes nos spiritualium bonorum inopes prorsus ac uacuos esse. In hoc enim abundat Christus, ut defectui nostro succurrat, ut egestatem subleuet, ut ieiunos ac famelicos satiet. Secundò admonet simulatque à Christo discessimus, frustra nos uel guttam unam boni quærere: quia in ipso solo Deus quicquid est bonorum residere uoluit. Ergo angelos & homines aridos, inane cælum, sterilem terrā, omnia denique nihili reperiemus, si aliter quàm per Christum uelimus fieri donorū Dei participes. Tertiò admonet minime timendū esse ne quicquam nobis desit, si modo hauriamus ex Christi plenitudine, quæ sic numeris omnibus perfecta est, ut sensuri simus, uere inexhaustum esse fontem: & Iohannes unum se ex reliquis facit, non modestiæ causa, sed ut clarius pateat, neminem prorsus excipi. Dubium tamen est, generalitèr de toto genere humano loquatur, an tantum eos intelligat qui post Christum in carne exhibitum plenius facti sunt bonorum eius compotes. Certum quidem est pios omnes qui sub Lege uixerunt, ex eadem plenitudine hausisse: sed quia Iohannes, mox temporum discrimen subiicit, magis probabile est hęc proprie ab ipso commendari uiderem istam bonorum copiam, quam Christus aduentu suo protulit. Scimus enim parcius sub Lege gustata fuisse Dei beneficia: Christo autem in carne exhibitio, quasi plena manu effusa fuisse ad satietatem. Non quòd ueritate nostrum Spiritus gratia abundet quàm Abraham: sed de ordinaria Dei dispensatione, & de modo ac ratione dispensandi loquor. Ergo Iohannes ut discipulos suos melius ad Christum inuiter, pronuntiat omnibus in eo propositam esse bonorum quibus destituuntur copiam. Quoniam si lon-

gius extendere placeat, nihil in eo etiam erit absurdi: imo contextus non male hoc modo fluere, Omnes ab initio mundi patres à Christo hausisse quicquid habuerint donorum: quia tamen Lex per Moſen data eſſet, non tamen inde gratiam obtinuerint. Ego tamen quid mihi placeret, prius oſtendi: nempe quòd hìc cum patribus nos Iohannes conferat: vt hac comparatione, quod nobis datum eſt amplifcet. **ET GRATIAM PRO GRATIA.** Quomodo locum hunc exponat Auguſtinus, ſatis notum eſt, Quicquid ſcilicet bonorum identidem nobis à Deo ſuggeritur, & tandem vitam æternam, non meritis noſtris rependi quaſi debitam mercedem: ſed hoc meræ eſſe liberalitatis, quòd priores gratias ita remunerat Deus, & dona in nobis ſua coronat. Pie quidem id & ſcite dictum, ſed ad præſentem locum minus apte. Simplicior eſſet ſenſus, ſi comparatiue acciperes particulam *omnium*: acſi diceret, Quæſcunque in nos gratias cumulat Deus, per æque ex hoc fonte manare. Poſſet etiã accipi quaſi nota finalis cauſa: Nos gratiã nunc accipere, vt aliquando Deus opus ſalutis noſtræ compleat: quod erit gratiæ complementum. Ego tamen eorum ſententiã potius ſubſcribo, qui nos irrigari dicunt effuſis in Chriſtum gratiis. Quod enim à Chriſto accipimus, non modò tanquam Deus nobis largitur: ſed Pater in eũ contulit, quod tanquam per canalem ad nos manaret. Hæc eſt vnctio, qua delibutus fuit, vt nos ſecum omnes vngeret. Vnde & ille, Chriſtus vocatur: nos, Chriſtiani.

17 **QVIA LEX PER MOſEN.** Eſt prolepiſis, in qua præuenit contrariam exceptionem. Tanti enim erat apud Iudeos Moſes, vt ægre quicquam ab eo diuerſum admitterent. Docet ergo Euangelista, quãtò inferius fuerit Moſis miniſterium Chriſti poteſtate. Simul comparatio hæc, Chriſti virtutem non parum illuſtrat. nam quum Moſi nihil non deferrent Iudæi, admonet Euangelista per quã exiguam eſſe quod ille attulit, ſi cum Chriſti gratia conferatur. Erat enim alioqui magnum obſtaculum, quòd ſe ex Lege habere putabãt, qua non niſi per Chriſtum conſequimur. Cæterum notanda eſt antithetiſis, quum Legem opponit gratiæ & veritati: nam vtrũque horũ Legi deſuiſſe ſignificat. **VERITAS** autẽ, meo iudicio, pro firma & ſolida rerũ ſtabilitate capitur. Per nomen **GRATIAE**, ſpirituale eorũ complementũ intelligo, quorũ nuda litera in Lege continebatur. Ac poſſunt duæ iſtæ voces per hypallagen eòdem referri, acſi dixiſſet, Gratiam, qua cõſtat Legis veritas, in Chriſto demum exhibitã fuiſſe. Verum quia idem manebit ſenſus, cõnectã ſine an diſtinguas, parum intereſt. Hoc quidem certum eſt Euangelista velle, in Lege adumbratam duntaxat fuiſſe ſpiritualium bonorum imaginem: in Chriſto verò ſolide præſtari: vnde ſequitur, ſi Legem à Chriſto ſepares, nihil illic reſtare præter inanes figuras. Quæ ratione dicit Paulus ad Colo. 2. c. 17, illic eſſe vmbraſ, in Chriſto corpus. Neque tamẽ imaginandum eſt quicquã fallaciter in Lege fuiſſe oſteſum: Chriſtus enim anima eſt qua viuificat quod alioqui eſſet in Lege mortuum. Sed hìc aliud agitur, quid ſcilicet Lex per ſe, & abſque Chriſto valeat. Negat autem Euangelista quicquam in ea ſolidum inueniri, donec ad Chriſtum vêtum fuerit. Porro veritas hæc in eo conſiſtit, quòd per Chriſtum obtinemus gratiam, quam Lex minime potuit conferre. Itaque Gratia nomen generaliter accipio, tam pro gratuita peccatorũ remiſſione, quã pro renouatione cordis. Nam quũ hìc diſcrimẽ veteris & noui Teſtamenti breuiter notet Euangelista, quod fuſius deſcribitur Ierem. 31. c. 31, quicquid ad ſpiritualem iuſtitiã ſpectat, hoc verbo complectitur. Eius autem duæ ſunt partes, quòd gratis ſe nobis Deus reconciliat, peccata non imputando: & quòd Legem ſuam cordibus inſculpit, ac intus per Spiritum ſuum in illius, obedientiam homines reformat: vnde apparet Legem perperam ac falſò exponi, ſi quos in ſe retineat, vel impediãt quominus ad Chriſtum accedant.

18 **DEVM NEMO VIDIT VNQVAM.** Aptiſſime hoc ad proximæ ſententiæ confirmationem additum. Cognitio enim Dei, ianua eſt qua in bonorũ omnium fruitionem ingredimur. Ergo quũ ſe Deus nobis per ſolum Chriſtum patefaciat, hinc etiã conſequitur, omnia à Chriſto petenda eſſe. Hæc doctrinæ ſeries diligenter notanda eſt. Nihil magis tritum videtur, quã pro ſidei ſuæ modo percipere vnumquenque noſtrum qua Deus nobis offert: ſed pauci ſunt qui cogitent, vas fidei & notitiæ Dei afferendum eſſe quo hauriamus. Quòd Deum à nemine viſum eſſe dicit, non tantum de externo corporei oculi aſpectu intelligendum: nam generaliter ſignificat, quum Deus lucẽ habitat inaccessam, non poſſe niſi in Chriſto, viua ſua imagine, cognosci. Porro hunc locum ita vulgo exponunt: Quum nuda Dei maietas in ſe ſit abſcondita, nunquam potuiſſe comprehendì, niſi quatenus ſe in Chriſto manifeſtauit: Deum ergo non niſi in Chriſto patribus olim fuiſſe cognitum. Ego verò potius hìc Euangelista in comparatione iã adducta inſiſtere ſentio, quanto ſcilicet noſtra quã patrum conditio ſit potior: quia Deus qui prius in arcana ſua gloria latebat, ſe nunc quodammodo viſibilem fecerit. Nam certe quum vocatur Chriſtus expreſſa Dei imago, id ad peculiare noui Teſtamenti beneficium pertinet. Sic etiã hoc

Ioco Euangelista nouum & insolitum quiddam designat, quum Vnigenitū, qui erat in sinu Patris, nobis exposuisse dicit quod alioqui occultum erat. Dei ergo manifestationem, quæ per Euangelium nobis allata est, commendat: in qua nos à Patribus discernit, facitque illis superiores. Quemadmodum & Paulus fufius tractat, secundam ad Corinth. cap. 3. & 4. Nullum enim, vt sub Lege, amplius velum esse prædicat: sed Deum palam in Christi facie conspici. Sicuti absurdum videtur, Patres, Dei notitia priuari, ex quibus Prophetæ nobis hodie etiam facie præferunt: Respondco, non simpliciter aut præcise illis negari quod nobis tribuitur, sed minoris & maioris, vt loquuntur, fieri comparationem. Quia illi paruas tantum viam lucis scintillas habebant, cuius plenus hodie fulgor nos illustrat. Siquis excipiat, Deum tunc quoque facie ad faciem esse visum: dico aspectum illum minime cum nostro conferri: sed prout tunc solebat Deus obscure & quasi procul se ostendere, quibus clarius apparuerat, i se facie ad faciem vidisse dicunt. Itaque temporis sui respectum habent: interim Deum non videbant, nisi multis inuolucris obtectum. Singularis fuit visio illa, & reliquis fere omnibus excellentior, quàm in monte Moses impetravit, Exod. 33. d. 23. & tamen nominatim Deus pronuntiat, Faciem meam videre non poteris, tantum videbis tergum meum. Qua metaphora plenæ & liquidæ reuelationis tempus nondum venisse significat. Est etiam notandum, Patres, quum Deum aspicerere vellent, semper oculos ad Christum vertere. Non tantum hoc intelligo, quod Deum in æterno suo Sermone intuiti sint, sed quod ad promissam Christi manifestationem tota mente, totoque cordis affectu intenti erant. Qua ratione dicit Christus ipse cap. 8, Abraham vidit diem meum. Porro quod subalternatur, non pugnat. Manet ergo illud fixum, Deum, qui prius erat inuisibilis, nunc in Christo apparuisse. Quum dicit **FILIVM** in sinu Patris fuisse, sumpta est ab hominibus translatio, qui in sinu suo admittere dicuntur, quibuscum arcana omnia comunicant. Sedes consilii, pectus est. Ergo Filium ab intimis secretis Patri fuisse docet: vt sciamus in Euangelio nos habere quasi apertum Dei pectus.

Gene. 32. g. 30.

19 Et hoc est testimonium Iohannis, quando miserunt Iudæi Ierosolyma Sacerdotes & Leuitas, vt interrogarent eum, Tu quis es?

20 Et confessus est, & non negavit: confessus est inquam, Non sum ego Christus.

21 Tunc interrogarunt eum, Quid ergo? Elias es tu? Et dicit, Non sum. Propheta es tu? Et respondit, Non.

22 Dixerunt ergo illi, Quis es, vt responsum demus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso?

23 Ego, inquit, vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, quemadmodum dixit Iesaias propheta.

19 **ET HOC EST TESTIMON.** Hactenus Iohannis concionem de Christo habitam retulit Euangelista: nunc descendit ad testimoniū magis celebre, quia Sacerdotum legatis redditū fuit vt Ierosolymam perferrent. Dicit ergo Iohannem apertè professum esse quorū à Deo missus esset. Quæritur primū, quo consilio ipsum interrogauerint Sacerdotes. vulgo existimant Christi odio falsum honorem Iohanni eos detulisse: atqui tunc nondum illis innotuerat Christus. Dicunt alii placuisse magis Iohannem, quod ex genere ac ordine Sacerdotali esset: sed ne hoc quidem est probabile. Nam quum fausta omnia sibi à Christo promitterent, cur spōte finxissent sibi falsum Christum? Proinde alia ratione inductos fuisse arbitror. Diu iam caruerat Prophetis: Iohannes repente & ex insperato prodierat. Erecti expectatione erant omnium animi. Adde, quod propinquum Messia aduentum omnes animis conceperant. Ne in officio suo torpere videantur Sacerdotes, si rem tanti momenti negligant aut dissimulent, quærunt ex Iohanne quissnam sit. Ergo initio nihil astute egerunt: quin potius redemptionis desiderio impulsī, scire cupiunt an Iohannes sit Christus: quia vsitatum in Ecclesia ordinem mutare incipit. Neque tamen nego quin simul retinendi sui iuris ambitio apud eos valuerit: sed tamen nihil minus habebat in animo, quàm Christi honorem ad alium transferre. Nec quicquam agunt à persona quam sustinent, alienum. Nam quum gubernacula tenerent Ecclesie Dei, curare eos decebat nequis se temere ingereret, nequis emergeret nouæ sectæ author, ne fidei vnitas in populo scinderetur, nequis nouos & extraneos ritus in medium proferret. Apparet ergo vulgatam fuisse de Iohanne famam, quæ omnium mentes excitauerit. Hoc autem admirabili Dei prouidentia gubernatum fuit, quod illustrius esset hoc testimonium.

20 **ET CONFESSVS EST, ET NON NEGAVIT.** Hoc est, plane & sine ambagibus, vel

ulla simulatione confessus est. Confitendi verbum priore loco, in genere capitur, quòd rem, vt erat, exposuerit. Secundo repetitur, ad exprimendam confessionis formam. Diserte ergo respòdit se non esse Christum.

²¹ *Malach. 4. b. 5.* ELIAS EST V? Cur Eliam potius quàm Mosen nominant? Quia ex prophetia Malachiae hunc ex orientis Messiae quasi luciferum fere tenebant. Hoc tamen ex opinione falsò præsumpta quærunt. Nam quum hominis animam putarent ex vno corpore ad aliud migrare, dum Malachias propheta Eliam mittendum denuntiat, Eliam illum, qui sub Achab vixit, imaginabantur venturum esse. Quare meritò & verè respondet Iohannes, se non esse Eliam. Loquitur enim

Marc. 9. b. 13. ex eorum sensu: Christus autem ex genuina Prophetæ interpretatione Eliam ipsum esse affirmat. PROPHETA EST V? Perperam Erasmus ad Christum restringit. Nam quòd articulus additur, nullam emphasim habet hoc loco: & postea satis declarant legati se alium à Christo Prophetam intellexisse. Ita enim subsumunt, Si neque Christus es, neque Elias, neque Propheta. Diuersas itaque personas videmus notari. Alii seiscitatos putant an esset aliquis vnus ex veteribus Prophetis: sed neque hæc expositio mihi probatur. Potius hoc nomine, Iohannis officium designant, an constitutus sit à Deo Propheta. Dum hoc negat, non modestiæ causa mentitur, sed sincere & ex animo se à numero Prophetarum segregat: nec tamen pugnat hoc respòsum cum Christi elogio. Iohannem Christus ornat titulo Prophetæ: imò addit ipsum esse plus quàm Prophetam. Sed illis verbis nihil aliud quàm fidem & auctoritatem eius doctrinæ vendicat, & simul muneris illi iniuncti præstantiam extollit. Iohannes autem hoc loco aliud spectat: nempe quòd nullum proprium mandatum habeat, vt ordinarius mos Prophetarum fuit: sed tantum præco sit Christo destinatus. Similitudine hoc clarius patebit. Quicumque etiam de rebus non magnis mittuntur legati, nomen & ius legatorum obtinent: siquidem propria habent mandata. Tales fuerunt omnes Prophetæ, qui certis vaticiniis instructi, Propheticum munus exercuerunt. Si quare maximi ponderis agatur, ac duo mittantur legati, quorum alter mox ad futurum nuntiet, qui de tota rei summa transigat, hic posterior conficiendi negotii mandatum habeat, an non prior legatio pars & appendix huius præcipuæ censetur? Hæc in Iohâne ratio valuit: cui nihil aliud iniunxerat Deus, nisi vt Christo discipulos pararet. Atque hic sensus ex circumstantia loci còtextuque facile elicitur. Nam oppositum membrum, quod mox sequitur, expendere conuenit.

Matt. 11. b. 9. EGO, inquit, non sum Propheta: sed vox in deserto clamans. Quare hinc pendet diserimen, quòd vox clamans vt paretur via Domino, non sit Propheta separatam & sibi propriam functionem habens, sed subalternus tatum minister, vt ita loquar, & eius doctrina quædam duntaxat audiendi alterius magistri præparatio. Hoc modo Iohannes, quanuis Prophetis omnibus excellentior, non tamen est Propheta.

²³ *Ies. 40. a. 3.* VOX CLAMANTIS. Quia docèdi partes sibi temere sumpsisset, nisi ministerio præditus, ostendit quænam sit sua functio, eamque Iesaiæ testimonio comprobat. Vnde sequitur, cum nihil nisi diuinitus iussu agere. Iesaias quidem nõ de vno Iohanne illic loquitur, sed Ecclesiæ instaurationem promittens, futurum prædicat vt adhuc audiantur lætæ voces, viam iubentes sternere Domino. Tamen autè Dei aduentum notat, quum à Babylonico exilio populum reducet: verum tamen complementum fuit, Christi in carne manifestatio. Ergo in præconibus, qui Dominum appropinquare nuntiarunt, principatum habuit Iohannes. Porro argute philosophari in Vocis nomine (quod nõnulli faciunt) friuolum est. Vox dicitur Iohannes, quia imposta illi sit clamandi prouincia. Allegorice quidem Iesaias desertum vocat miseram Ecclesiæ vastitatem, quæ populo reditum negare videbatur: ac si diceret, transitum quidem obstructum esse captiuo populo, sed Dominum viam reperturum per inuia. Sed desertum illud visibile in quo Iohannes concionabatur, symbolum vel imago erat vastæ solitudinis quæ spem liberationis tollebat. Si hanc similitudinè reputeris, facile videbis non torqueri Prophetæ verba. Nam ita Deus omnia cõposuit, vt populo suis miseris attonito ante oculos poneret huius vaticinii speculũ.

²⁴ Porrò qui fuerant missi, erant ex Pharisæis.

²⁵ Itaque interrogauerunt eum, & dixerunt illi, Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?

²⁶ Respondit illis Iohannes, dicens, Ego baptizo in aqua: medius autem inter vos stat quem vos nescitis.

²⁷ Ipse est qui post me veniens, mihi prælatus est: cuius ego non sum di-

gnus soluere corrigiam calceamenti.

23 Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanē, vbi erat Iohannes baptizās.

24 ERANT EX PHARISÆIS. Dicit fuisse Pharisæos qui tunc primatū tenebant in Ecclesia, vt sciamus non fuisse contemptibiles aliquos ex grege Leuitarum: sed homines autoritate præditos. Hinc fit vt de baptismo quæstione moueat. Vulgares ministri qualicumque responso contenti fuissent: isti autem quia elicere nequeunt quod cuperent, temeritatis inimulant Iohannem, quòd nouum ritum inducere audeat.

25 QUID ERGO BAPT. Quum hos tres gradus constituunt, videntur apte ratiocinari: Si nec Christus es, nec Elias, nec Propheta. Neque enim cuiusvis est baptisimi vltim instituire. Penes Messiam futura erat omnis potestas. De venturo Elia hanc opinionem conceperant, quòd ab eo inchoanda esset regni & Ecclesiæ instauratio. Prophetis etiam Dei concedunt, vt prouinciā sibi iniunctam obeant. Constituunt igitur nouitatem esse illicitam, quòd Iohannes baptizat, quum nulla illi publica persona à Deo imposta sit. Sed in eo falluntur, quòd Eliam illum esse non agnoscunt, cuius fit mentio apud Malachiā: tamen Eliam se esse negat quē ipsi somniabāt.

26 EGO BAPT. AQUA. Hoc ad corrigendum eorum errorem satis valere debebat: sed profectu caret clara alioqui admonitio apud surdos. nam quum ad Christum eos mittit, iamque eū adesse pronuntiat: hinc constat non modo diuinitus constitutum esse vt sit Christi minister: sed esse verum Eliam qui ad testandam Ecclesiæ renouationem missus sit. Porro non exprimitur hic plena antithesis: quia diserte spiritualis Christi baptisimus non opponitur externo Iohannis baptismo, sed facile subaudiri potest istud posterius membrum de baptismo Spiritus: & paulo post Euangelista vtrunque ponit. Duo autem huius responsionis sunt capita: quòd Iohannes nihil præter fas sibi vsurpet: quia authorem baptisimi sui Christum habet, in quo constar signi veritas. deinde quòd nihil habeat præter externi signi administrationem: vis autem & efficacia penes vnum Christum tota sit. Ita baptisimum suum asserit, quatenus eius veritas aliunde pendet. Interim verò sibi adimendo Spiritus virtutem, Christi dignitatē extollit, vt in eum solū respiciāt homines. Hoc optimū est téperamentū, vbi minister quicquid autoritatis sibi vèdicat, ita mutuatur à Christo, vt etiā ad eum referat, illi soli omnia tribuens. Cæterū nimis leui hallucinatione factum est, quòd Iohannis baptisimum à nostro diuersum esse putarunt. Neque enim hic Iohannes de baptisimi sui vtilitate & vsu disputat: sed tantum cum Christi persona suam cōfert. Quemadmodum hodie si quærat quæ sint nostræ & Christi partes in baptismo, fateri oportet, Christum solum præstare quod baptisimus figurat: nos, præter nudam signi dispensationem nihil habere. Duplex est in Scriptura de sacramentis loquendi modus. Nam alicubi docet lauacrum esse regenerationis, illic ablui peccata, nos inferi in Christi corpus, crucifigi veterē nostrum hominem, nos in vitæ nouitatem resurgere. Ac tunc quidem Christi virtutē hominis ministerio coniungit, vt certe nihil aliud est minister, quàm Christi manus. Quare eiusmodi locutiones, non quid per se conferat homo, sed quid per hominem & signum, tanquam sua organa, efficiat Christus, ostendunt. Verū quia procliuus est in superstitionem lapsus, deinde homines pro ingenta sibi superbia creptum Deo honorem ad se rapiunt, ideo Scriptura vt sacrilegā hanc insolentiam compescat, ministros interdum à Christo discernit: vt hoc loco. vt sciamus nihil ministros esse vel posse. MEDIVS INTER VOS. Eorum socordiam obliquè perstringit, quòd Christum ignorent, ad quem maxime animos aduertere debebant. Ac semper hoc sedulo inculcat, nihil de suo ministerio posse cognosci donec ad authorem ipsum ventum fuerit. Dicit Christum inter eos medium stare, vt ad eum cognoscendum studia excitet. Summa autem huc redit, vt se deiiciat quantum fieri potest, nequa in parte honor illi perperam delatus, Christi præstantiam obscuret. Probabile autem est has illi sententias frequentes fuisse in ore, quum videret se immodice peruersis hominum iudiciis extolli.

27 QUI POST ME VENIENS. Duo hic dicit, Christum à se, tempore quidem secundum, sed gradu dignitatis longe priorem esse: quia Pater illum omnibus prætulit. Tertium paulo post addet, Christum ideo aliis omnibus præpositum esse, quia iure alios omnes antecellit.

28 HÆC IN BETHABARA. Loci notatio non tatum ad fidem historiæ spectat, sed etiā vt sciamus in celebri hominum conuentu datum fuisse hoc responsum. Multi enim ad Iohannis baptisimum confluebant. hic autem ordinarius illi ad baptizandum locus erat. Et putant fuisse Iordanis traiectum: vnde & nomē deducunt. nā interpretantur domum transitus. Nisi forte eorum opinio magis placeat, qui ad memorabilem populi transitum hoc referūt, quum Deus per medias aquas viam sub Iosua patefecit. Alii legendum potius indicant Betharaba. Bethaniæ

nomen in scite hęc à quibusdam positum fuit. Nam postea videbimus quàm vicina Ierofoly-
mæ fuerit Bethania. Bethabaræ autem situs, quem topographi describunt, optime cum Euan-
gelistæ verbis conuenit. Quanquam de vocis pronuntiatione non contendo.

- 29 Postridie videt Iohannes Iesum venientem ad se, & dicit, Ecce Agnus
Dei qui tollit peccatum mundi.
- 30 Hic est de quo dixi, Post me venit vir qui mihi præpositus est, quia ex-
cellentior me erat.
- 31 Et ego non noueram eum: sed vt manifestaretur Israeli, propterea ego
veni aqua baptizans.
- 32 Et testificatus est Iohannes dicens, Ego conspexi Spiritum descenden-
tem instar columbæ de cælo, & mansit super eum.
- 33 Et ego non noueram eum: sed qui me misit ad baptizandum aqua, ille
mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem su-
per eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.
- 34 Ego itaque vidi, & testificatus sum quòd hic est filius Dei.

29 **POSTRIDIE.** Non dubium est quin iam prius de Messia exhibitione verba fecisset Iohannes: sed quum exortus est Christus, voluit breui tempore innotescere illius præconium: & iam instabat tēpus quo Christus finem illius ministerio adferret. quemadmodum sole exorto aurora subitò euanescit. Ergo quum Sacerdotibus legatis testatus esset adesse iam & versari in medio populi à quo baptisimi veritas & virtus petenda esset, postridie eum palàm ostendit. Hęc enim duo continua temporis serie coniūta, plus ad mouendos animos valēt. Hęc eadem ratio est cur Christus se in eius conspectum offerat. **ECCE AGNVS DEI.** Præcipuū Christi officium breuiter quidem, sed dilucide exponit, quòd scilicet peccata mundi mortis suæ sacrificio tollens, homines Deo reconciliet. Alia quidem beneficia nobis confert Christus: sed hoc summum, & ex quo reliqua depēdent: quòd iram Dei placando, facit vt iusti & puri censeamur. Ex hoc enim fonte profluunt omnes bonorum riuui, quòd Deus peccata nō imputando, in gratiam nos recipit. Ideo Iohannes vt nos ad Christum adducat, à gratuita, quam per ipsum cōsequimur, peccatorū venia exordium facit. Porro in voce **AGNI** ad vetera Legis sacrificia alludit. Erat illi cum Iudæis negotium, qui sacrificiis assueti, aliter de peccatorum expiatione doceri non poterant, quàm proposito in medium sacrificio. Quum autem variæ fuerint species, vna hęc per synecdochen ponitur. Et probabile est Iohannem ad agnum paschalem respexisse. In summa notandum est Iohannem hac locutione vsū esse, quæ ad docendos Iudæos aptior erat, & plus habebat energiæ: quemadmodum nos hodie propter baptisimi vsū, melius apprehendimus quid valeat peccatorum remissio sanguine Christi parta, quum audimus nos illo ablui & purgari sordibus nostris. Interea quum superstitiose de sacrificiis vulgò Iudæi sentirēt, vitium illud obiter corrigit, quorsum spectarint illa omnia, admonēs. Hic pessimus erat sacrificandi abusus, quòd in symbolis defixam habebant fiduciam. Ergo Iohannes Christum proponens, ipsum testatur esse Agnum Dei: quo significat, quasunque sub Lege victimas Iudæi offerre soliti erant, minime ad peccata expianda valuisse: sed fuisse tantum figuras, quarum exhibita fuerit veritas in Christo ipso. **PECCATVM,** singulari numero, pro quauis iniquitate ponit: ac si diceret, Quicquid est iniustitiæ quod Deum ab hominibus alienat, per Christum tolli. Et quum dicit **MUNDI** peccatum, hanc gratiam ad totum genus humanum promiscue extendit: ne sibi solis Iudæi missum redemptorem putent. Sed hinc colligimus vniuersum mundum eodem constringi reatu: & quia cuncti sine exceptione mortales, rei sunt iniustitiæ corā Deo, reconciliatione opus habere. Ergo Iohannes generaliter de mundi peccato loquens, nos propriæ miseræ sensu afficere, & ad quærendum remediū hortari voluit. Nunc vero quod omnibus offertur beneficiū, amplecti nostrū est: vt statuāt singuli nihil sibi obstare quominus reconciliationem in Christo inueniant, si modò duce fide ad ipsum accedant. Porro vnicam tollendis peccatis rationem statuit. Scimus ab initio mundi, quum omnes conuictos teneret propria conscientia, anxie in promerenda venia laborasse. Inde tot expiationū genera quibus

Deum placari falsò putabant. Fateor quidem adulterinos omnes placationum ritus à sancto principio originem duxisse: quia scilicet Deus sacrificia instituerat quæ homines ad Christum dirigerent. Sed tamen proprium sibi quisque placandi Dei modum confinxit. Iohannes autem nos ad vnum Christum reuocat: nec aliter quàm eius beneficio Deum nobis esse propitium docet: quia ipse vnus tollit peccata. Quare non aliud peccatoribus reliquum facit, nisi vt ad Christum confugiant: quo humanas omnes satisfactiones, piacula omnia & redemptiones euertit: vt certè non nisi impia commenta sunt, diaboli astu inuenta. **TOLLENDI** verbum bifariâ exponi potest: vel quòd Christus onus quo eramus oppressi, in se receperit, quemadmodum dicitur, peccata nostra in ligno portasse: & Iesaias dicit pacis nostræ correctionem illi fuisse impositam. vel quòd peccata aboleat. Sed quia hoc posterius pendet à priore, ideo libenter vtrunque recipio: quòd scilicet Christus peccata nostra ferendo auferat. Quauis ergo peccatum in nobis perpetuò hæreat, tamen quoad Dei iudicium, nullum est: quia abolitum Christi gratia, nobis nõ imputatur. Nec displicet quod Chrysoströmus annotat, verbo præsentis temporis continuum actum designari, nam expiatio, qua semel defunctus est, semper viget. Cæterum non simpliciter peccatum à Christo tolli docet, sed modum simul designat, quòd scilicet Patrem nobis propitiauerit mortis suæ beneficio. Hoc enim sub Agni nomine intelligit. Sciamus ergo tunc nos demum Christi gratia reconciliari Deo, si rectà ad eius mortem nos conferimus: & statuimus illum cruci affixum vnicam esse victimam expiatricè qua sublatus est omnis noster reatus.

1. Pet. 2. d. 24.
Iesa. 53. b. 5.

30 **HIC EST DE QVO DIXI.** Summatim comprehendit omnia, quum Christum affirmat esse quem sibi præferendum docuit. Hinc enim sequitur Iohannem nihil quàm præconem esse in illius gratiam missum: vnde rursus constat Christum esse Messiam. Porro hic tria enumerat. Nam quum dicit virum post se venire, significat se tempore fuisse priorem, vt viam Christo pararet, iuxta Malachiae testimonium, Ecce mitto Angelum meum coram facie mea. Quum dicit sibi præpositum, hoc ad gloriam refertur, qua Deus Filium suum ornauit quum prodiit in mundum ad explendum Redemptoris munus. Ratio tandem subiicitur, quia Christus dignitate Iohannem longe superet. Non fuit ergo aduētitius honor quem illi detulit Pater, sed æternæ eius maiestati debitus. Cæterum de hac locutione supra non nihil attigi, Præpositum scilicet esse, quia primus erat.

Malach. 3. d. 10.

31 **ET EGO NON NOVERAM.** Ne suspectum sit testimonium, quasi amicitiae vel gratiae datum, dubitationem præuenit: aliam se Christi notitiam habere negans, quàm quæ diuinitus obtigit. Summa ergo est, Iohannem neque ex suo sensu, neque in hominis gratiam, sed instinctu Spiritus, & Dei mandato loqui. **VENI**, inquit, **A QVA BAPTIZANS**: hoc est, vocatus sum, & ordinatus ad hoc munus, vt eum patefacere Israël. Quod postea clarius exponit, & cõfirmat Euangelista, dum ipsum testificantem inducit quòd diuino oraculo Christum cognitum habeat. Pro eo quod hic habetur, Veni ad baptizandum: illic diserte exprimit se missum esse. Sola enim est Dei vocatio quæ legitimos Ecclesiae ministros facit: quia quicumque se vtrò ingerit, quacũque polleat vel doctrina, vel facundia, nihil tamen authoritatis meretur: quia Deum authorem non habet. Quum autem Iohannem vt legitime baptizaret, oportuerit à Deo mitti, hinc collige non esse in vllius hominis arbitrio sacramenta instituire: sed hoc ius vnus esse Dei proprium, sicut alibi Christus, vt Iohannis baptismum probet, quærit sitne è cælo, an ab hominibus.

Matth. 21. c. 27.

32 **VIDI SPIR. DESC. INSTAR COLUMBAE.** Improperia est, vel figurata locutio. Quibus enim oculis Spiritum videre poterat? Sed quia columba certum & minimè fallax præsentiae Spiritus symbolum erat, Spiritus metonymice vocatur: nõ quòd verè sit, sed quòd ostendat quãtũ fert hominis captus. Atque hæc trãslatio trita est in sacramentis. Cur enim Christus panẽ appellat corpus suũ, nisi quia rei nomẽ aptè ad signũ trãsfertur: præsertim vbi signum verũ & efficax, simul pignus est, quo certiores reddamur, re ipsam quæ signatur, nobis præstari. Nõ tamen intelligas, Spiritũ sub colũba inclusum fuisse, qui cælũ & terrã implet: sed virtute fuisse præsentẽ: vt sciret Iohannes, non frustra oculis suis obiici tale spectaculum. Quemadmodũ nos Christi corpus scimus non alligatum esse pani, sed eius tamen participatione fruimur. Iam quæritur, cur sub columbae forma Spiritus tunc apparuerit. Tenenda semper est signorum analogia cum veritate. Quum Spiritus Apostolis daretur, visæ sunt igneæ linguæ & dissectæ, quòd spargenda esset per omnes linguas Euangelii prædicatio, & igneam virtutem habitura. Sed hoc loco Deus repræsentare palam voluit illam Christi mansuetudinem quam Iesaias commendat, Lignum fumigans non extinguet, & calamum cassatum non confringet. Tunc enim primũ Spiritus super eum descendere visus est, non quòd prius eo vacuus fuisset: sed quia tunc quasi solenni ritu inauguratus fuit. Scimus enim instar hominis priuati per triginta annos latuisse: quia nondum

Iesa. 42. d. 10.

manifestationis tempus aduenerat. Quum verò mūdo se patefacere vellet, à baptismo incepit. Tunc ergo non tam sibi, quàm suis accepit Spiritum: atque ideo visibilis fuit descensus ille, vt sciamus in eo residere donorum omnium copiam, quorum inopes & vacui sumus. Idque ex verbis Baptistæ colligere promptum est: quum enim dicit, Super quem videris Spiritum descendētem, ac manentem super eum, is est qui baptizat Spiritu: perinde valet ac si diceret, in hunc finem Spiritum conspectum esse sub forma visibili, & requieuisse super Christum, vt sua plenitudine omnes suos irrigaret. Quid sit Baptizare Spiritu, suprā breuiter attigi: nempe suū baptismo effectum dare, ne inanis sit vel irritus: quod Spiritus sui virtute præstat.

- 33 **SVPER QVEM VIDERIS.** Hic nascitur difficilis quæstio. Nam si Iohannes Christum non nouerat, cur recusat ad baptismum admittere? Hoc certè ignoto non diceret, Ego abs te potius debeo baptizari. Respondent quidam eatenus fuisse cognitum, quòd tanquam eximum Prophetam reuerbatur, Dei filium esse nesciebat. Atqui frigida est hæc solutio. debet enim quique absque vllius personæ respectu vocationi Dei parere. Itaque nulla est hominis dignitas vel excellentia quæ nos in officio nostro impedire debeat. Quare Deo eiusque baptismo fecisset iniuriam Iohānes, si alteri cuius, præterquam Dei filio sic loquutus esset. Ergo necesse est Christum prius fuisse cognitum. Primò notandum est, hic de notitia agi quæ ex consuetudine & mutuo vsu gignitur. Tamen ergo Christum agnoscit ex quo videt, non tamē definit hoc verum esse, nō fuisse sibi inuicem notos communi hominum more: quia notitiæ initium ex Deo profectum est. Nondum tamen prorsus soluta videtur quæstio. Dicit enim Spiritus conspectum, fuisse indicationis notam. Atqui Spiritum nondum viderat, quum illum tanquam filium Dei alloquitur. Ego eorum sententiæ libenter subscribo, qui signum hoc confirmationis causa additum putant: neque id tam Iohannis respectu, quàm nostri omnium. Solus quidem Iohannes vidit, sed aliis potius quàm sibi. Bucerus illud Mosis aptè citat, Hoc vobis erit signum, quòd itinere tridui confecto sacrificabitis mihi in monte. Certe quum exirent, iam sciebant Deum liberationis ducem ac præsidem esse: sed hæc à posteriori, vt loquuntur, confirmatio fuit. sic ad priorem reuelationem, quæ Iohanni data fuerat, hoc auctarium accessit.

Exod. 3. d. 12.

- 34 **VIDI ET TESTATUS SVM.** Significat nihil se dubium proferre: quia Deus probe & penitus illi comperta esse voluit quorum futurus erat mundo testis. Atque hoc notatu dignū est, ipsum esse testatum quòd Christus esset filius Dei, quia Spiritus sancti datorem Christum esse oporteat, quia in alium neminem honor ac munus homines Deo reconciliandi competat.
- 35 Postridie rursus stabat Iohannes, & ex discipulis eius duo.
- 36 Et intuitus Iesum ambulātem, dixit, Ecce agnus Dei.
- 37 Audierunt illum duo illi discipuli loquentem, & sequuti sunt Iesum.
- 38 Conuersus autem Iesus, & intuitus illos sequentes se, dicit ipsis, Quid quæritis? Qui dixerunt illi, Rabbi, quod si interpreteris, exponitur, magister, vbi manes?
- 39 Dicit illis, Venite & videte. Venerunt & viderūt vbi maneret, & apud eum manserunt diem illum. hora autem erat fere decima.
- 35 **ECCE AGNVS DEI.** Hinc clarius patet quod iā prius admonui, Iohannē, quū sentiret se ad stadii sui metam appropinquare, assidue instare iolito vt Christo lampadem traderet. Constantia etiam plus fidei testimonio conciliat. Sed quòd continuis diebus tam sedulò in repetenda Christi commendatione insistit, eo admonet peractum iam sibi esse cursum. Hic præterea videmus quàm tenue & humile Ecclesiæ principium fuerit. Iohannes quidem Christo discipulos parabat: sed Christus nunc demum Ecclesiam colligere incipit. Porrò duos tantum habet obscuros & ignobiles homines: sed hoc quoque ad illustrādā eius gloriam facit, quòd breui temporis spatio non humanis opibus, nec valida manu adiutus, regnū suū miro & incredibili modo propagat. Porrò notādum est quorsum præcipue homines adducat: nepe vt in eo peccatorum remissionem inueniant. Sicuti autem Christus se consultò discipulis obtulerat, vt ad se venirent, ita nunc benigne venientes animat & hortatur. neque enim expectat dum ipsi priores verba faciāt: sed rogat, **QVĪD QVÆRĪTIS?** Hæc tam blanda & comis inuitatio quæ semel duobus facta est, ad omnes nunc pertinet. Quare timendum non est ne se nobis subducat

Christus, vel facilem accessum neget, si modo nos ad se aspirare viderit: quin potius manu portē et conatus nostros iuuabit. Et quomodo non occurreret ad se venientibus, qui vagos & errantes procul quærit, vt in viam reducat?

38 RABBI. Nomē hoc primariis hominibus & honore aliquo præditis commune erat. Sed hīc Euangelista alium temporis sui vsum notat, quod scilicet hoc nomine salutabant doctores ac verbi Dei interpretes. Tametsi ergo Christum nondum agnoscerent vnicum Ecclesiæ magistrum, commoti tamen Iohannis elogio, illum Prophetæ & doctoris loco habent: qui primus est ad docilitatem gradus. VBI MANES? Hoc exēplo docemur, talem ex primis Ecclesiæ rudimentis concipiendum esse Christi gustum, qui nos ad proficiendi studium inflammet. Deinde non debere nudo & euanido aspectu esse contentos: sed expetendum esse eius domicilium, vt nos ad se hospites recipiat. Sunt enim permulti qui Euangelium procul duntaxat olfaciunt: atque ita finit Christum subitō euanescere, & effluere quicquid de ipso didicerant. Quāquam autem tunc non facti sunt perpetui eius discipuli, non tamen dubium est quin nocte illa plenius eos erudierit, vt paulo post sibi penitus addictos haberet.

39 ERAT HORA FERRE DECIMA: Hoc est instabat vesper: quia duæ tantum horæ ad occasum vsque solis restabant. Diem enim tunc in horas duodecim partiebantur, quæ æstate longiores, hyeme breuiores erant. Ex hac tamen tēporis circumstantia colligimus duobus istis discipulis tantū audiendi Christi & propius noscendi fuisse ardorem, vt de nocturno hospitio solliciti non essent. Nos verò magna ex parte multum illis sumus dissimiles, qui sine fine procrastinamus: quia nobis nunquam commodum est Christum sequi.

40 Erat Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus qui audierant ex Iohanne, & sequuti fuerant ipsum.

41 Inuenit hic prior fratrem suum Simonē: & dicit illi, Inuenimus Messiam, quod interpretando dicitur Christus.

42 Adduxit itaque eum ad Iesum. Intuitus eum Iesus dixit, Tu es Simon filius Iona: tu vocaberis Cephas, quod est, si exponas, Petrus.

40 ERAT ANDREAS. Huc spectat Euangelistæ consilium vsque ad finem capituli, vt sciamus quomodo paulatim adducti fuerint Christo discipuli. Hic de Petro narrat, postea Philippum & Nathanaelem adiungit. Quod Andreas statim fratrem adducit, in eo exprimitur fidei natura, quæ lucē intus suppressam non suffocat, sed potius huc illuc spargit. Vix scintillam vnā habet Andreas, quæ tamen irradiat fratrem suum. Væ igitur socordia nostræ, si plenius illuminati, non alios studemus eiusdem gratiæ facere consortes. Imò in Andrea duo animaduertere licet quæ Iesaias exigit à filiis Dei: nempe vt quisque manum proximi sui apprehendat: deinde vt dicat, Venite, ascendamus in montem Domini, & ipse nos docebit. Fratri enim manum porrigit Andreas: sed interea hunc finem habet propositum, vt sibi in Christi schola sit condiscipulus. Notandum præterea Dei consilium est, quod Petrum, qui futurus erat longe præstantior, Andree opera & ministerio ad Christi notitiam deduci voluit: ne quis nostrum, quantumuis excellat, doceri à minori recuset. Graues enim morositatis suæ, vel potius superbiæ pœnas dabit, qui propter hominis contemptum, ad Christum venire non dignabitur.

Esai. 2. 4. 3.

41 INVENIMVS MESSIAM. Messia nomen Græcè interpretatus est Euangelista, vt quod arcanum Iudæis erat, toti mundo vulgaret. Porro hic ordinarius erat regum titulus, quemadmodum solennis illis erat vnctio. Sed non ignorabant interea, Regem vnū diuinitus vngēdum esse, sub quo speranda esset perfecta æternaque felicitas: præsertim quum terrenum Dauidis regnum minus stabile experti forent. Deinde quemadmodum ipsos variis ærumnis subactos, & grauatos ad Messia expectationem erexit: ita clarius illis patefecit propinquum eius aduentum. Nam Danielis vaticinium præ aliis illustre est, quantum ad Christi nomen spectat. Non enim vt superiores Prophetæ regibus illud tribuit, sed vnus Redemptoris facit proprium. Hinc mos loquendi passim obtinuerat, quoties facta erat Messia aut Christi mentio, nequē alium nisi Redemptorem intelligerent. Sic infra capite quarto dicit Samaritana mulier, Messias vcturus est: quo magis mirum est à tam paucis exceptum fuisse, qui tam cupide ab omnibus expectabatur, & in ore omnium erat.

42 TV ES SIMON, &c. Christus Simoni nomen imponit: non vt fieri solet inter homines, ex præterito aliquo euentu, vel ex eo quod iam cernitur: sed quia Petrum facturum ipsum erat.

Primum dicit, Tu es Simon filius Iona. Mutilum patris nomē ponit: quod satis vulgare est, quū in alienas linguas nomina transferuntur. Nam ex capite vltimo, constabit filium fuisse Iohanna, vel Iohannis. Hoc verò totum perinde valet, ac si diceret, longe alium fore quā nunc sit. Neque enim honoris causa patrem commemorat: sed quum obscuro genere natus esset, ac nullius inter homines existimationis, hoc sibi non fore obstaculo pronuntiat, quominus reddat virum inuictæ fortitudinis. Ergo hoc tanquam vaticinium, Euangelista commemorat, quòd Simoni impositum fuerit nouum cognomen. Vaticinium intelligo, non tantum quia præuiderit Christus futuram in Petro fidei constantiam, sed quia prædixerit quid illi daturus esset. Ergo gratiam qua illum donare postea statuit, iam elogio commendat: ideo non dicit hoc illi in præsentia cognomen esse, sed differt in futurum tempus: Tu vocaberis Cephas, inquit. Pios quidem omnes Petros esse conuenit, qui in Christo fundati ad extruendum Dei templum aptentur: sed hic vnus propter singularem excellentiam ita vocatur. Interea ridiculi sunt Papistæ, qui cum in Christi vicem substituunt, vt sit Ecclesiæ fundamentum. Quasi verò non ipse quoque in Christo cum reliquis fundatus sit. bis autem ridiculi, dum ex lapide caput faciunt. Extat enim in Gratiani rhapsodiis insulsus canon sub Anacleti nomine, qui nomen Hebræum cum Græco permutans, & κεφαλῶν non distinguens à Cepha, Petrum putat cōstitutum hoc nomine Ecclesiæ caput. Porro Cepha, Chaldaicum magis, quā Hebræum est nomen: sed illa post Babylonicum exilium vsitata erat pronuntiatio. Itaque in Christi verbis nihil est ambiguum. Petro enim quod minime vnquam sperasset promittit: & suam in eo gratiam seculis omnibus commendat, nequid illi obsit prior cōditio, quum insignis hic titulus nouum hominem factum esse declarat.

43 Postridie voluit Iesus exire in Galilæam, & inuenit Philippum, & dixit illi, Sequere me.

44 Erat autem Philippus ex Bethsaida, vrbe Andreæ & Petri.

45 Inuenit Philippus Nathanaelē, & dicit illi, Inuenimus Iesum filium Ioseph ex Nazareth. De quo scripsit Moses in Lege, & Prophetis.

46 Dixit illi Nathanael, Ex Nazareth potest aliquid boni esse? Dixit illi Philippus, Veni, & vide.

43 SEQUERE ME. Hac vna voce quòd accensus fuit Philippi animus ad sequendum Christum, inde colligimus quanta sit verbi efficacia: sed non in omnibus promiscue apparet. Deus enim multos compellat nullo profectu: perinde ac si inani sonitu eorū aures verberaret. Externa igitur verbi prædicatio per se infructuosa est, nisi quòd reprobos lethaliter vulnerat, vt redantur coram Deo inexcusabiles. Sed quum arcana Spiritus gratia illam viuificat, necesse est sensus omnes sic affici, vt homines quocunque Deus vocat, sequi parati sint. Ergo rogandus Christus est vt eandem in nobis Euangelii potentiam exerat. Cæterum, in Philippo sequendi Christi peculiaris ratio fuit. Iubetur enim sequi non modo vt quiuis nostrum, sed tanquam cōtubernalis & indiuiduus comes. Sed tamen hæc vocatio, specimen est vocationis omnium.

44 ERAT EX BETHSAIDA. Videtur data opera positum huius vrbs nomen, quo illustrior in tribus Apostolis pateat Dei bonitas. Scimus quā seuerè vrbi illi Christus alibi minetur, ac maledicat. Quare ex gente adeò impia & scelerata quòd aliqui à Deo in gratiam recepti sunt, perinde habendum est ac si ex inferis educti essent. Quòd autē Christus ex profunda illa abyssu ereptos, tãto honore dignatur vt Apostolos cōstituatur, id præclarū & memorabile beneficiū est.

45 INVENIT PHILIPPVS NATHANAEL. Vtunque hæc Ecclesiæ incunabula despectui habeant superbi homines, nostrum tamē est, maiorem in illis Dei gloriā perspicere, quā si magnificus ab initio & modis omnibus splēdidus fuisset regni Christi status: scimus enim in quantam mox segetem hoc exiguum semen excreuerit. Porro idem hic ædificandi studium in Philippo nobis proponitur, quod prius in Andrea. Modestia etiam notatur, quòd nihil aliud cupit ac studet, nisi vt habeat qui secum à communi omnium magistro discant. INVENIMVS IESUM. Quā tenuis fuerit modulus fidei in Philippo hinc patet, quòd de Christo quatuor verba profari nequit, quin duos crassos errores permisceat. Facit illum filium Ioseph: & patriam Nazareth falso illi assignat: & tamen quia sincere fratri suo prodesse cupit, & Christū patefacere, Deo probatur hæc eius sedulitas: & prosperum etiam successum habet. Dada quidem opera est vt se quisque intra fines suos sobrie contineat. Sane Euangelista hoc quasi laude

dignum in Philippo commemorat quod Christum bis deformer: sed eius doctrinam utcumque vitiosa esset ac errore implicita, vtilem fuisse refert, quia ad hunc scopum nihilominus tendebat ut Christus verè cognosceretur. Iesum stulte dicit filium Ioseph, imperite Nazarenum facit: sed interea non adducit nisi ad filium Dei qui ex Bethlehem natus est: nec adulterinum Christum fabricat, sed tantum vult cognosci qualis à Mose & Prophetis traditus est. Videmus ergo hoc in doctrina esse præcipuum, ut quoquomodo ad Christum perueniant qui nos audiunt. Multi quum subtiliter de Christo disputant, suis tamen argutiis ita eum obscurant & inuoluunt, ut nunquam reperiri queat. In hunc modum Papistæ Christum non dicent esse filium Ioseph: distincte enim tenent quid nominis habeat: sed interea virtutem eius exinaniunt: ita ut spectrum ostentent loco Christi. An non præstaret cum Philippo crasse balbutire, & retinere verum Christum, quàm disertò argutò que loquendi modo fictitium inducere? Contrà, multi sunt hodie perculi idiotæ, qui dicendi rudes & ignari, multo tamen fidelius Christum docent quàm omnes Papæ theologi cū altis suis speculationibus. Admonet itaque hic locus ne fastidiose respiciamus, siquid minus apte à simplicibus & indoctis de Christo dictum fuerit, modò nos ad Christum dirigant: sed ne falsis hominum commentis à Christo abstrahamur, hoc nobis semper in promptu remedium sit, ut puram eius notitiam petamus ex Lege & Prophetis.

46 **EX NAZARETH.** Initio refugit Nathanael, Christi patria (ut quidè à Philippo indicata fuerat) offensus: sed primùm decipitur incòsiderato Philippi sermone. Nam quod ille stulte putauerat, hic pro certo sumit. Accedit deinde præposterum iudicium ex loci odio vel còtemptu. Vtrunque diligenter nobis obseruandum est. Parum absuit quin hic sanctus vir accessum sibi ad Christum præcluderet. Quare hoc? Quia quod de ipso perperam dictum fuerat à Philippo, temere ipse, credit. Deinde quia præsumpta opinio eius animum occupauerat, ut nihil speraret boni à Nazareth. Nisi ergo nobis sedulò cauemus, nõ erimus extra idem periculù. Et sane eiusmodi obstaculis quotidie molitur satan nos arcere ab accessu Christi. Plurima enim mēdacia spargi astute curat, quæ vel exosum, vel suspectum nobis Euangeliũ reddant, ne ipsum gustare audeamus. Alterum etiã lapidem mouere non desinit, ut Christum nobis contemptibilem reddat. Videmus enim quale multis offendiculum sit crucis humilitas, quæ tam in Christo capite, quàm in eius membris apparet. Cæterum, quia vix tam cauti esse possumus, quin tentemur his satanæ artibus, saltem nobis protinus succurrat, **VENI, & VIDE.** Passus est Nathanael duplicem suum errorem hoc Philippi dicto corrigi. Itaque eius exemplo dociles nos primùm & morigeros præbeamus: deinde ne recusemus inquirere, ubi Christus ipse dubitationes quæ nos vexant, exime reparatus est. Qui affirmatiue hanc sententiam legunt, vehementer errant: quàm enim frigide hoc esset dictum? Deinde scimus urbem Nazareth nõ fuisse tunc in pretio habitam, & Philippi responsum satis ostendit illam hæsitacionis & diffidentie fuisse vocem.

47 **Quum vidisset Iesus Nathanaelem ad se venientem, dicit de illo, Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.**

48 **Dicit illi Nathanael, Vnde me nosti? Respõdit Iesus, & dicit illi, Priusquam Philippus te vocaret, quum esses sub ficu, vidi te.**

49 **Respondit Nathanael, & dicit illi, Rabbi, tu es filius Dei, tu es Rex Israelis.**

50 **Respondit Iesus, & dixit illi, quoniam dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maiora his videbis.**

51 **Tunc dixit illi, Amen amen dico vobis, posthac videbitis cælum apertum, & angelos Dei ascendentes & descendentes super Filium hominis.**

47 **ECCE VERE ISRAELITA.** Quod Christus Nathanaelem laudat, non facit in eius gratiam, sed sub eius persona communem doctrinam proponit. Nam quum se plerique, fidelium titulo venditent, qui nihil minus sunt quàm fideles, veros & probos à falsis aliqua nota discerni, operapretium est. Scimus quanto supercilio gloriati fuerint Iudæi in patre suo Abraham: quàm confidenter generis sui sanctitatem iactauerint. Interea vix centesimus quisque reperiebatur non prorsus degener & alienus à fide Patrum. Ergo Christus, ut hypocritis larvam detrahat, breuiter verum Israelitam definit: & simul scandalum tollit quod mox exoriturum erat ex impia gentis contumacia. Nã qui cenferi volebant filii Abraham, & sanctus Dei populus, infesti Euan-

gelii hostes paulo post futuri erant. Ergo nequem exanimet vel perturbet communis omnium fere ordinem impietas, maturè admonet ex multis qui Israelitarum nomen obtendunt, paucos esse veros Israelitas. Porro quia hæc etiam Christianismi definitio est, non leuiter prætereundus est hic locus. Verum, ut paucis teneamus Christi mentem, notandum est *DOCTVM* sinceritati opponi. Dolosos ergo vocat qui alibi dicuntur in Scriptura, duplices corde. Nec tantum crassa illa hypocrisis taxatur, quum se bonos viros simulant qui sibi male consci sunt: sed alia etiam interior, dum ita cæcutiunt homines in suis vitiis, ut non aliis tantum, sed sibi mentiantur. Cordis igitur coram Deo integritas, & erga homines rectitudo Christianum facit: sed præcipue dolum illum Christus notat, cuius mentio fit Psalmo 32. a. 2. *דָּבָר*, hic plus significat quam certe. Est quidem Græcis sæpe simplex affirmatio: sed quia hic inter rem & nudum titulum, subaudienda est antithesis, vere dicitur esse, qui re ipsa est qualis censetur.

48 **VNDE ME NOSTI?** Quauis illi blandiri nolet, audiri tamen ab eo voluit, ut nouam interrogationem eliceret, cui respondens probaret se filium Dei. Non frustra autem interrogat Nathanael unde notus sit Christo. Nam hominis tam sinceri qui omni dolo vacuus sit, rarum est exemplum: & illam puritatem cordis nosse, non nisi Dei est. Caterum, Christi responsio videtur parum apposita. Neque enim si Nathanaelem sub ficu vidit, penetrare ideo potuit in altas cordis latebras. Verum alia est ratio: nam sicuti Dei proprium est cognoscere homines nunquam visos, ita etiam videre qui oculis non apparent. Quum ergo sciret Nathanael se non humano more visum fuisse à Christo, sed vere diuino intuitu, hinc colligere potuit non humanitus iam ipsum loqui. Est igitur probatio ex paribus sumpta. Neque enim minus in Deum cõpetit videre quæ sunt extra conspectum, quam de cordis puritate iudicium ferre. Colligenda præterea est ex hoc loco utilis doctrina: quum de Christo minime cogitamus, ab ipso nos conspici: atque ita fieri necesse est, ut auersos reducat.

49 **TV ES FILIVS DEI.** Quod ex diuina potentia filium Dei agnoscit, non mirum est. Sed qua ratione Israelis regem vocat? neque enim res coniunctæ videtur: sed Nathanael altius respicit: iam Messiam esse audierat: huic doctrinæ cõfirmationem quæ data est, subnectit. Tenet etiam aliud principium, non esse venturum filium Dei, nisi ut se Dei populo regem præstet. Merito itaque regem Israelis fatetur, qui filius Dei est. Et certe fides non in sola Christi essentia (ut ita loquar) hæreere debet: sed eius virtutem & officium attendere. parum enim prodesset scire quifilius sit Christus, nisi hoc secundum accederet, qualis erga nos esse velit, & in quem finem missus fuerit à Patre. Hinc factum est ut Papistæ non nisi umbratilem Christum habeant: quia nudam essentiam apprehendere illis curæ fuit: regnum verò eius, quod seruandi virtute constat, neglexerunt. Porro quod Regem Israelis prædicat Nathanael, cuius tamen regnum ad externos vsque mundi fines extenditur, confessio est ad fidei mensuram finita. Necdum enim eo progressus erat, ut sciret toti mundo destinatum esse Regem: vel potius vndique colligendos esse Abrahamæ filios: ut totus mundus esset Israel Dei. Nos quibus patefacta est regni Christi amplitudo, has angustias transilire cõuenit. Interea Nathanaelis exemplo fidem nostram exerccamus auditu verbi, confirmemus quibuscumque possumus adminiculis: nec maneat sepulta, sed in confessionem erumpat.

50 **RESPONDIT IESVS.** Non reprehendit Nathanaelem quasi nimium credulus fuerit, sed potius suo calculo probans eius fidem, maiora illi & reliquis confirmationis argumenta promittit. Adde quod vni homini speciale hoc erat, visum esse sub ficu à Christo absente, & procul remoto: nunc verò probationem, quæ futura sit omnibus communis, Christus adfert: ideoque sermonem quasi ex abrupto ab vno homine ad omnes conuertit.

51 **VIDEBITIS,** inquit, **CÆLVM APERTVM,** &c. Multum autem errant, meo iudicio, qui anxie quærunt tempus & locum, vbi & quando Nathanael & reliqui cælum apertum viderint. Potius enim quiddam continuum designat quod semper extare debebat in eius regno. Fateor quidem aliquoties discipulis visos fuisse angelos, qui hodie non apparent. Fateor aliam fuisse cælestis gloriæ manifestationem, quum ascendit Christus in cælum, quam nunc nobis constet. Sed si probè reputamus, quod tunc factum est, perpetuò viget. Nam quum prius nobis clausum esset regnum Dei, verè in Christo apertum fuit. Huius rei visibile specimen editum fuit tam Stephano, & tribus discipulis in monte, quam aliis discipulis in Christi ascensu. Verum signa omnia quibus se Deus nobis præsentem ostendit, ad cæli apertionem pertinent, maxime vbi se nobis in vitam communicat. Sequitur alterum membrum de angelis. Hi dicuntur **ASCENDERE ET DESCENDERE,** ut diuinæ erga nos beneficiæ sint ministri. Ergo hac locutione, mutua inter Deum & homines cõmunicatio notatur. Hoc autem beneficium Christo acceptum ferre conuenit: quia sine ipso, hostile potius angelis nobiscum dissidium est, quam

familiaris iuuandi nostri cura. Ideo super ipsum ascendere & descendere dicuntur: non quòd illi soli ministrant, sed quòd eius respectu, atque in eius honorem complectantur sua cura totum Ecclesie corpus. Nec dubito quin ad scalam alludat quæ monstrata fuit patriarchæ Iacob per somnium: verè enim in Christo præstatur quod visio illa adumbrabat. Denique huius loci summa est, quum esset totum genus humanum extraneum à regno Dei, nunc cælorum ianuam nobis esse patefactâ, vt simus ciues sanctorum, & angelorum focii: atque vt hi ordinati salutis nostræ custodes, ex beata quiete ad opem miseris nostris ferendam descendunt.

CAP. II.

- 1 **T**ertio die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: & erat mater Iesu illic.
 2 Vocatus est autem etiam Iesus & discipuli eius ad nuptias.
 3 Et quum vinum defecisset, dicit mater Iesu illi: Vinum non habent.
 4 Dicit illi Iesus, Quid tibi mecum mulier? nondum venit hora mea.
 5 Dicit mater eius ministris, Quod vobis dixerit, facite.
 6 Erant autem illic hydriæ lapideæ sex positæ, secundum purificationem Iudæorum, continentes singulæ circiter metretas duas vel tres.
 7 Dicit illis Iesus: Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas vsque ad summum.
 8 Et dicit illis, Haurite nunc, & ferte architriclino. Et tulerunt.
 9 Quum autem gustasset architriclinus aquam vinum factam (non no- uerat autem vnde esset, sed ministri nouerant qui hauserant aquam) vo- cat sponsum architriclinus,
 10 Et dicit illi, Omnis homo primò bonum vinum ponit: & quum inebria- ti fuerint, tunc quod deterius est: tu verò seruaisti bonum vinum hucusque.
 11 Hoc principium signorum fecit Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius.

I NVPTIÆ FACT. SVNT IN CANA GALIL. Quum historia hæc primò à Christo edi- tum miraculum contineat, vel vno hoc nomine ad eam considerandam maximè attentos esse nos decet. Quanquam, vt postea videbimus, aliæ sunt causæ, quæ nobis eam commendat. Sed ex progressu multiplex vtilitas dilucidius constabit. Locum primò nominat Euangelista, Ca- na Galilææ, non illam quæ versus Sareptam sita, inter Tyrum & Sidonem, maior dicta est hu- ius alterius comparatione quàm alii in forte Tribus Zebulum locat: alii verò Tribui Aser assi- gnant. Nam & Hieronymus testatur, adhuc suo tempore illic eius nominis extitisse oppidulum. Vicinam certè vrbi Nazareth fuisse credibile est: quum nuptiarum causa eò venerit Christi mater. Itinere diei vnius à Capernaum fuisse distitâ ex capite quarto constabit. Vicinitas quo- que vrbs Bethsaida inde colligi potest, quòd triduo postquam in finibus illis Christus fuerat, celebratas in Cana nuptias fuisse Euangelista commemorat. Fieri potest vt tertia etiam non procul Ierosolyma, & tamè extra Galilæam fuerit. Sed hoc quia mihi ignotum, relinquo. ET ERAT MATER IESV. Probabile est aliquem fuisse ex consanguineis Christi, qui vxorem duxerit. Iesus enim matri tanquam comes hic additur. Quòd discipuli simul vocantur, inde col- ligi potest, quàm simplex & frugalis fuerit illi viuendi ratio, quia in commune cum illis viue- bat. Sed hoc absurdum videri posset, quòd homo non admodum diues nec copiosus (vt pate- bit ex vini defectu) in Christi gratiam quatuor aut quinque alios inuitet. Verum inter ino- pes facilior est, & magis ingenua inuitatio: quia dedecus non verentur, quemadmodum diuites si minus lautè & splendide hospites suos tractent. Priscum enim morem communicationis mu- tuæ pauperes magis retinent. Hoc tamen rursus parum ciuile videtur, quòd conuiuas suos pati- tur sponsum in media cœna vino destitui. Nam parum considerati hominis est, vinum, quatum conuiuii sufficiat, non habere. Respondeo nihil hic narrari quod non frequenter accidat, præ- sertim vbi non est quotidianus vini vsus. Deinde còtextus ostendit, sub finem conuiuii coepif-
 e.iii.

se vinum deficere, quum iam ex more saturos esse oporteret. Sic enim loquitur Architrictinus, Alii deterius vinum inebriatis apponunt: tu verò hucusque quod optimū erat, seruasti. Adhæc, non dubito quin hoc totum diuina prouidentia gubernatum fuerit, vt locus esset miraculo.

- 3 **DICIT MATER IESV.** Dubitari potest, speretne aliquid ac petat à Filio, quum nullum adhuc miraculū ipse edidisset. Et fieri potest vt tale remediū non expectans, eum admonuerit, vt pia aliqua exhortatione conuiuis tædium eximeret, ac simul leuaret pudorem sponsi. Porro hanc anxiam *συμπληθείας* vocem fuisse interpretor. Nam quum videret sancta mulier posse conuiuium turbari, quod parum se honorificè accipi putantes, qui vocati fuerant, fremerent aduersus sponsum, aliquid solatii optauit. Chrysofomus eam muliebri affectu sibi & Filio nescio quid fauoris captasse suspicatur. Sed hæc coniectura nihil rationis habet. Sed cur tam duriter à Christo repellitur? Respondeo, quāuis neque ambitio, neque alius carnis affectus ipsam ageret, in eo tamē peccasse, quod fines suos excessit. Quod sollicita est de aliorum incōmodo, & mederi quoquo modo cupit, hoc humanitatis est, ac virtuti dandū: sed interea se ingerēdo, Christi gloriam obscurare poterat. Quanquam simul notandum est, Christum non tam eius, quàm aliorū causa sic loquutū esse. Maior eius erat modestia & pietas, quàm vt adeo seuera castigatione opus haberet. Deinde non peccabat ipsa sciens & volens: sed Christus periculo tantum occurrit, ne aliò quàm oportet, trahatur matris dictum, quasi ex eius præscripto miraculum postea ediderit.

- 4 **QVID TIBI MECVM MVIER?** Græcè ad verbum est, Quid tibi & mihi. Sed Græcis tantundem valet hæc locutio, ac Latinis, Quid tibi mecū. Vetus interpres multos fefellit, qui putarunt Christum negare, vini defectum pertinere ad suam & matris curam. Atqui ex secundo membro colligere promptum est, quàm id remotum sit à Christi sensu. Curam enim hanc suscipit, ac suarum esse partium testatur, quum addit horam suam nondum venisse. Vtrunque ergo coniungi debet, Christum tenere quid factū sit opus: & tamen matris admonitu hac in re nihil facturum. Insignis certe locus. Cur enim matri præcisè negat quod liberaliter aliis quibuslibet toties postea concessit? Deinde cur simplici repulsa nō contētus, eā in vulgare mulierū ordinē cogit, nec iā matris nomine dignatur? Hac Christi voce palam cōstat denūtiari hominibus, ne homines nominis materni honorem superstitione in Maria euehendo, quæ Dei propria sunt in ipsam transferant. Sic ergo matrē Christus alloquitur, vt perpetuā ac commune seculis omnibus doctrinam tradat, ne immodicus matris honor, diuinam suam gloriam obscuret. Porro quàm necessaria hæc admonitio fuerit, ex crassis scēdisque superstitionibus, quæ postea sequutæ sunt, plus satis notū est. Facta est enim Maria regina cæli, spes, vita, & mundi salus. Denique eò progressus est vesanus furor, vt Christi propemodū nudati spoliis eam ornaret. Quumque has execrabiles in filium Dei blasphemias damnamus, maligni & inuidi vocamur à Papistis. Imò improbè calumniatur, sanctæ Virginis honorem hostiliter à nobis impugnari. Quasi verò non habeat quantum illi honoris debetur, nisi Dea fiat: aut hoc illi sit honorificum, sacrilegis titulis ornatam, in Christi locum subrogari. Atroce ergo illi Mariæ iniuriam faciunt, quando vt mentitis eam laudibus deformant, Deo eripiunt quod suum est. **NONDVM VENIT HORA MEA.** Significat se hætenus non incogitantia vel torpore cessasse. Interea subindicat sibi rem curæ futuram, vbi opportunitas aduenerit. Itaque sicut matrē insimulat, quod intempestiue festinet, ita rursus miraculi spem facit. Vtrunque agnoscit sancta Virgo. neque enim amplius eum compellat. Et quū ministros admonet vt quicquid ille præceperit, faciant, nouum quiddam sperare se ostendit. Cæterum hæc doctrina latius patet. Quoties Dominus nos tenet suspensos, auxiliūque suum differt, non ideo torpere, sed potius opera sua sic moderari, vt nihil nisi opportune agat. Qui ad fatalem temporum ordinationem hunc locum traxerunt, magis sunt ridiculi, quàm vt verbo vno sit opus ad eos refellendos. Hora Christi aliquando dicitur, quæ illi destinata est à Patre. Et tempus suum postea vocabit, quod illi commodum erat, & aptum ad exequenda Patris mandata: hoc autem loco, temporis ad agendum sumendi & eligendi arbitrium sibi vendicat.

- 5 **DICIT MATER EIUS MINISTRIS.** Hic sancta Virgo specimen edit veræ obedientiæ, quam Filio debebat: vbi non de humanis officiis, sed diuina eius potentia agebatur. Modeste igitur acquiescit in Christi responso, aliòsque similiter hortatur vt eius imperio pareant. Fateor quidem ex circūstantia præsentis Virginem sic loquutam esse, ac si negaret hac in parte quicquam sibi esse iuris, Christum suo vnus arbitrio facturum quod placuerit. Sed si eius consilium spectes, latius patet hæc sententia. Potestate enim, quam sibi perperam sumpsisse videri poterat, se abdicat primum & exiit: deinde totam vni Christo asserit, quum sequendum præcipit eius

imperium. Ergo generaliter hinc docemur, siquid expetimus à Christo, non aliter nos votorum fore compotes, nisi ab ipso toti pendemus, in eum respicimus, facimus denique quicquid iubet. Atqui nos ad matrem non ablegat, sed ad se inuitat potius.

6 ERANT AVTEM ILLIC HYDR. Ex supputatione Budæi has hydrias admodum capaces fuisse colligimus. Nam quum metreta faciat viginti congios, singulæ vt minimum huius regionis sextarium continebant. Largam ergo vini copiam suppeditauit Christus: nempe quæ plus centum & quinquaginta hominibus sufficeret ad hilare conuiuium. Adde quòd tam numerus hydriarum quàm modus ipse, ad comprobendam miraculi veritatem facit. Si duo tantum aut tres congii fuissent, suspicari multi poterant aliunde fuisse aduectos. Si in vase tantum vno facta fuisset conuersio aquæ in vinum, non ita perspicua testatâque fuisset miraculi certitudo. Nò frustra igitur Euangelista numerum commemorat, nec frustra exprimit quantum caperent. Porro hoc ex superstitione natum erat, vt tot ac tam ampla vasa illic profarent. Abluendi quidem ritum habebant ex Lege Dei: sed vt mundus semper nimius est in rebus externis, Iudæi præscripta à Deo simplicitate non contenti, continuis aspersioibus iudebant: atque, vt ambitiosa est superstitio, non dubium est quin hoc etiam pompæ seruiret. quemadmodum hodie in Papatu videmus, quæcunque ad Dei cultum pertinere dicuntur, ad meram ostentationem esse composita. Duplex ergo vitium erat: quòd absque Dei mandato in fictitia & superuacua ceremonia temere se occupabant: deinde, quòd religionis prætextu, ambitio in illo apparatu regnabat. Mira porro in Papatu quorundam nebulonum fuit improbitas, qui hydrias obtrudere ausi sunt, primùm exiguæ mensuræ, deinde etiam inæqualis. Atque hodie nihil eos pudet, in tanta Euangelii luce, tales adhuc imposturas venditare. hoc certe non est fallere præfugiis, sed cæcis au laeter illudere. Mundum verò à satana fascinatam esse palam est, qui tam crassa ludibria non sentit.

7 IMPL. HYDR. AQUA. Ridiculum ministris hoc præceptum videri potuit: aquæ enim iam erat plus satis: sed hoc modo agere nobiscum Dominus tolet, vt illustrior emergat eius potentia ex imperato successu. Quanquam hæc circumstantia, ad miraculi commendationem addita est. Nam quum ministri infusa aqua vinum hauriant, nulla hæere potest suspicio.

8 Eòdem spectat quòd vini saporem AB ARCHITRICLINO probari voluit Christus priusquam gustaret ipse, aut quisquam alius ex cõiuiis. Quòd autem tam placidè illi in omnibus obteperant ministri, hinc colligimus multum in eo fuisse reuerentiæ ac dignitatis. Architrclinum vocat Euangelista, qui instruendo conuiuio, & mensis ordinandis præfectus erat: non quòd lautum ac splendidum ad eò conuiuium fuerit: sed quia honorificæ appellationes, ex diuitum lautitiis ac splendore, etiam ad pauperum nuptias transferuntur. Sed mirum est quòd Christus frugalitatis magister, vini, & quidem præstantissimi, magnam copiam largitur. Respondeo, quum nobis quotidie Deus largum vini prouentum suppeditat, nostro vitio fieri si eius benignitas, irritamentum est luxuriæ: quin potius hæc temperantiæ nostræ vera est probatio, si in media affluentia, parci tamen ac moderati sumus. Quemadmodum Paulus gloriatur, se ad vtrumque edoctum esse, vt abudare, & esurire sciat.

Philip. 4. c. 12.

II HOC PRINCIPIVM SIGNORVM. Sensus est, hoc primum fuisse ex Christi miraculis. Quòd enim angeli pastoribus ipsum in Bethlechem natum nuntiarunt, quòd Magis stella apparuit, quòd Spiritus sanctus in specie columbæ super eum descendit: tamen hæc miracula fuerunt, non tamè proprie ab ipso sunt edita. hic autem de miraculis agitur quorum ipse author extitit. Friuolum enim est ac ridiculum, quòd quidam dicunt inter miracula quæ Christus in Cana Galilææ edidit, hoc primum numerari: quasi verò ad manifestandam virtutem suam, sibi locum delegerit, vbi non nisi bis fuisse legitur. Quin potius Euangelistæ consilium fuit, temporis ordinem, quem in exerenda sua virtute Christus tenuit, notare. Nam ad annum vsque tricesimum, domi se, tanquam priuatus quispiam homo, cõtinuit. Baptismo initiatus, ad obeundam functionem suam inde in lucem prodire cepit, & palam claris documentis facere quorsum à Patre missus foret. Non mirum ergo si primum diuinitatis suæ specimen in tempus illud distulit. Magnum coniugii decus, quòd nuptiale conuiuium non modo Christus sua præsentia dignatus est, sed primo à se edito miraculo ornauit. Extant vetusti quidam Canones, quibus clerici nuptias adire vetantur. Causa vetandi fuit, ne lasciuias, quæ illic vt plurimum grassantur, spectando, earum quodammodo approbatores essent. At verò longe præstitisset, tantum illuc grauitatis secum afferre, vt licentiam compercerent, quam sibi in latebris indulgent proterui homines ac dissoluti. Nobis verò potius Christi exemplum sit pro lege: nec quicquam putemus vtilius esse factu, quàm quod cum fecisse legimus. MANIFESTAVIT GLORIAM. Quia

c. iiii.

tunc scilicet memorabile & gloriosum specimen edidit, vnde filium Dei esse constaret. Quæcūque enim miracula ostēdit mundo, totidē diuinæ eius potentiaē testimonia fuerūt. Tunc autē opportunum illustrandæ eius gloriæ tempus aduenerat, quum ex Patris mandato innotescere vellet. Vnde etiam colligitur miraculorum finis. Perinde enim valet hæc locutio, ac si dictum esset, Christum, vt patefaceret gloriam suam, miraculum hoc edidisse. Quid ergo de miraculis sentiendum, quæ gloriam Christi obscurant? **CREDIDERUNT IN EVM DISCIPVLI.** Si discipuli erant, aliqua fide iam imbutos esse oportuit. Sed quū hætenus non certa & explicita fide eum sequuti essent, tunc demū se illi addicere cœperunt, vt Messiam agnoscerent, qualis iam illis prædicatus fuerat. Magna verò Christi indulgentia, quòd pro discipulis habet, in quibus tā pusilla est fides. Et sane hæc doctrina generaliter ad nos omnes patet. Nā quæ adulta nūc est fides, infantiam prius suam habuit: imò in nemine tam perfecta est, quin ad vnum omnes credēdo proficere necesse sit. Ita qui iam credebant, quatenus ad scopum maiores quotidie faciunt progressus, credere incipiunt. Ergo qui fidei primitias adepti sunt, semper ad profectum contendunt. Fructus etiam miraculorum hīc ostenditur: nempe quòd ad confirmationem profectūque fidei referri debent. Qui aliò detorquet, totum eorum vsum corrumpit & adulterat. Sicuti Papistas videmus non alium in finem iactare fictitia sua miracula, nisi vt fidem obruāt, & à Christo mentes auertant ad creaturas.

12 Post hoc descendit in Capernaum ipse & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius: & illic mansit non multos dies.

13 Erat autem in propinquo Pascha Iudæorum: itaque ascendit Iesus Ierosolymam.

14 Et inuenit in templo quosdam qui vendebāt boues, & oues, & columbas, nummularios item sedentes.

15 Et factō ex funiculis flagello, omnes è Templo eiecit cum ouibus & bobus, & nummulariorum effudit pecuniam, mensasque euertit.

16 Et his qui columbas vendebāt dixit, Tollite ista hinc, ne faciatis domū Patris mei domum mercatus.

Psal. 68. b.
10

17 Porro recordati sunt discipuli eius quòd scriptum sit, Zelus domus tuæ comedit me.

12 **DESCENDIT IN CAPERNAVM.** Transit Euangelista ad nouam historiam. Quoniam autem propositum illi erat pauca memoratu digna quæ alii tres omiserant, colligere: tempus designat quo hoc, quod dicturus est, gestum fuit. Narrant enim & reliqui quod hīc legimus Christum fecisse: sed diuersum tempus, simile, non idem esse factum demonstrat. Bis ergo Christus Tēplum fœda & profana negotiatione purgauit. Semel circa legationis suæ exordia: iterum verò quū è mūdo migraturus esset ad Patrem. Cæterum, vt summā teneamus, singula ordine breuiter excutiēda sunt. Quòd boues ac pecudes ac colūbæ venales in Tēplo prostabāt, quòd sedebāt illic colybitæ, honesto prætextu non caruit. Iactare enim poterant, negotiationē quæ illic fiebat minime profanam esse: sed potius spectare ad sacrum Dei cultum, vt in promptu quisque haberet quod offerre posset Domino: & certè piis hominibus valde commodum erat inuenire sub manu quasuis oblationes, & hoc modo leuari huc & illuc cursitandi molestia. Mirum ergo est, cur tantopere id Christo displicuerit. Sed duæ rationes notandæ sunt. Nam quia ad quæstum & auaritiam suam hoc mercatu abutebantur Sacerdotes, tale Dei ludibrium ferendum non fuit. Deinde quicquid excusationis obtendant homines, simul tamen ac paululum declinant à Dei mandato, reprehensione digni sunt, ac correctione opus habēt. Atque hac præcipue de causâ Christus Templi purgationem aggressus est: quemadmodum clare pronuntiat, Templum Dei non esse locum mercatus. Quæri tamen potest cur non potius auspiciatus sit à doctrina. Videtur enim hæc tumultuosa & præpostera esse ratio, manum admouere corrigendis vitis, priusquam adhibitum fuit doctrinæ remedium. Atqui aliud spectauit Christus. Nā quia iam tēpus aduenerat quo iniunctū sibi à Patre munus publice obiret, Templi possessionē quodammodo adire voluit, ac diuinæ suæ authoritatis documētum statuere. Atque vt omnes ad eius doctrinam attēti essent, torpentes ac sopitas mentes nouo & insolito facinore experge-

fieri oportuit. Iam Templū cælestis doctrinæ & pietatis sacrarium erat. Quum doctrinæ puritatem restituere vellet, operæpretium fuit vt se Templi dominum comprobaret. Adde quòd sacrificia & alia pietatis exercitia ad spiritualem suum finē reuocare non aliter poterat, quàm abufum tollendo. Ergo quod tunc ab eo gestum est, quoddam eius reformationis præludium fuit, ad quam peragendam à Patre missus fuerat. In summa, Iudæos excitari decuit hoc exemplo, vt à Christo insolitum aliquid, & minime vulgare expectarent: simul commonefieri decuit de vitiatō & peruerso cultu Dei, ne emendationem respuerent. **ET FRATRES EIVS.** Cur fratres se Christo comites adiunxerint, incertum est, nisi forte simul ituri erant Ierosolymam. Cæterum, fratrum nomine quoslibet cognatos Hebraica lingua designari notum est.

13 **ERAT PROP. PASCHA, ITAQUE VENIT.** Ad verbum Græcè habetur, Et venit: sed Euangelista copulam posuit loco rationalis particulæ. Venisse enim tunc significat, vt Pascha celebraret Ierosolyma. Huius autem consilii duplex erat finis. Nam quum nostra causâ Legi subiectus esset filius Dei, omnia Legis mandata exacte seruando, plenæ subiectionis & obedientiæ typum in sua persona exhibere voluit. Deinde, quoniam in populi frequentia magis prodesse poterat, hac ferè occasione semper vsus est. Ergo quoties postea dicitur, venisse Christum diebus festis Ierosolymam, hoc ideo ab ipso factum obseruet lectores, primùm vt à Deo instituta pietatis exercitia cum reliquis coleret: deinde vt in maiore populi confluxu publicaret suam doctrinam.

16 **NE FACIATIS DOMVM PATRIS MEI.** In secunda eiectione grauius ac seuerius loquutum commemorat alii Euangelistæ: quòd scilicet ex Templo Dei facerent speluncam latronum. Atque ita agendum est, vbi mitior castigatio profectu caruit. Nunc simpliciter admonet, ne Templum Dei in alienos vsus vertendo, profanent. Templum, Dei domus vocabatur, quòd illic Deus peculiariter inuocari vellet, quòd virtutem illic suam exereret, quòd denique ad spirituales & sacros ritus illud destinasset. Ac se quidem Dei filium pronuntiat Christus, vt sibi ius & auctoritatem repurgandi Templi vendicet. Porrò quia facti sui rationem hinc reddit Christus, si quem inde fructum colligere libet, in hac præcipuè sententia insistere conuenit. Cur ergo euentes & vendentes eiicit ex Templo? Vt cultum Dei hominum vitio adulteratum, suæ integritati restituat, atque hoc modo Templi sanctitatem instauret ac asserat. Scimus autem extructum fuisse Templum illud, vt eorum umbra esset, quorum viua effigies extat in Christo. Itaque vt sacrum Deo maneret, non nisi ad spirituales vsus applicandum erat. Hac de causa fas esse negat in emporium conuerti. Principium enim sumit ex Dei instituto: quod semper nobis tenendum est. Quibuscumque ergo præstigiis ludat satan, quicquid à Dei mandato vel tantillum defleuit, sciamus peruersum esse. Speciosus ad fallendum erat ille fucus, Iuuari & prouehi Dei cultum, quum ad manum fidelibus porrigebantur quæ offerrent: sed quia Deus in alios vsus Templum suum destinauerat, nihil moratur Christus quæ aduersus ordinem à Deo positum obiici poterant. Non eadem hodie templorum nostrorum est ratio: sed quòd de veteri Templo dicitur, rite & propriè in Ecclesiam competit. Est enim cæleste in terra Dei sacrarium. Quare ante oculos semper versari nobis debet Dei maiestas, quæ in Ecclesia residet, ne vllis inquinamentis polluatur. Manebit autem tunc demum integra eius sanctitas, si nihil in ea admissum fuerit à Dei verbo alienum.

17 **RECORDATI SVNT DISCIPVLI.** Frustra hinc se nonnulli impediunt, quærentes, quomodo Scripturæ recordati fuerint discipuli, cuius adhuc erant expertes ac ignari. Neque enim intelligendum est tunc illis subiisse in memoriam hunc Scripturæ locum. sed postea quum diuinitus edocti, apud se reputarent quisnam sibi vellet hoc Christi facinus, directore Spiritu hic Scripturæ locus illis occurrit. Et certè, operum Dei non semper extemplò causâ nobis apparet, sed postea temporis successu consilium nobis suum aperit. Atque hoc cohibendæ nostræ audaciæ aptissimum est frænū, ne Deo obstrepamus, si quando nostro iudicio minus probantur quæ facit. Simul monemur, quum Deus nos quasi suspensos tenet, patienter expectandum esse plenioris notitiæ tempus: & festinationem nimiam, quæ nobis ingenita est, cohibendam esse. Nam ideo plenam operum suorum manifestationē Deus differt, vt nos in modestia contineat. Sensus ergo est, Discipulos tandem affectos esse, Christum zelo domus Dei, quo flagrabat, impulsū fuisse, vt profanationes illas è medio tolleret. Templi nomine proculdubio totum Dei cultum Dauid per synecdochen designat. Sic enim habet integer versus, Zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. Vbi secundū membrum priori respōdet, imò nihil aliud est quàm exegetica repetitio. Summa vtriusque membri est, Dauidem tam an-

xie de afferenda Dei gloria fuisse sollicitum, vt libenter caput suum probris omnibus quæ in Deum iaciebant reprobi, supposuerit: tanto zelo æstualle, vt hic vnus affectus alios omnes deglutiret. Atque hoc quidē sensu ille præditum se fuisse testatur: sed non dubium est, quin delinearit in sua persona, quæ Messia proprie congruebant. Ideo dicit Euangelista, hanc fuisse vnā ex notis, quibus agnitus fuit Iesus à discipulis, regni Dei vindex ac reparator. Obserua autē, Scripturæ ductū sequutos esse, vt de Christo sentirēt quod decebat. Et certē qualis sit Christus, vel quorsum pertineat quicquid gessit & passus est, nemo vnquam tenebit, nisi duce & magistra Scriptura. Quare prout quisque nostrum proficere in Christi cognitione cupiet, sedula & continua Scripturæ meditatione opus erit. Domus Dei nō frustra meminit Dauid, vbi de illius gloria agit. Nam Deus, quanuis sibi sufficiat, ac se vno contentus esse possit, vult tamen in Ecclesia illustrari suam gloriam. In quo singulare amoris erga nos sui documentum præbet, quòd suam gloriam quasi indiuiduo nexu cum salute nostra coniungit. Restat nunc vt se ad Christi imitationem singuli comparent: quando in capitis exemplo generalis toti corpori doctrina proponitur: sicuti docet Paulus Rom. 15. a. 3. Ne patiamur, quātum in nobis est, sacrum Dei templum vllō modo inquinari. Interea tamen cauendum, nequis vocationis suæ fines transfiliat. Zelum omnibus nobis cum filio Dei communē esse oportet: at non omnibus protinus licet flagellum arripere, vt vitia manu corrigamus. Neque enim eadem nobis potestas data est, nec idem iniunctum munus.

18 Responderunt ergo Iudæi ac dixerunt ei, Quod signū ostendis nobis, quòd ista facias?

19 Respondit Iesus, & dixit eis, Destruite Templum hoc, & in tribus diebus erigam illud.

20 Dixerunt ergo Iudæi, Quadraginta & sex annis constructum est Templum hoc, & tu in tribus diebus eriges illud?

21 At ille dicebat de templo corporis sui.

22 Quum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quòd hoc dixisset eis: & crediderunt Scripturæ, & sermoni quem dixerat Iesus.

18 **QUOD SIGNVM OSTENDIS.** Quòd in tanto cœtu nemo Christo manum iniicit, nullus ex pecuariis & nummulariis violenter eum repulit, hinc colligere licet, diuinitus fuisse omnes percussos, vt attoniti stuperent. Quare nisi profus excæcati fuissent, hoc satis illustre erat miraculum, quòd vnus contra multos, inermis contra validos, ignotus contra tantos principes tantū ausus fuerat. Cur enim illi nō obstabāt, quum lōge superiores essent, nisi quòd dissolutæ & quasi fractæ erant eorum manus? causam tamen interrogandi aliquam habent. Neque enim cuiusvis est, siquid vitiosum est aut displicet in templo Dei, statim mutare. Damnare quidem corruptelas omnibus liberum est: verū si ad eas tollendas priuatus homo manum admouet, temeritatis arguetur. Quia mos vendendi in Templo, receptus erat: Christus rem nouam & inusitatam aggressus est: meritò postulant vt se à Deo missum probet. Sumunt enim principium istud: In publica administratione, nō esse fas quicquam mutare, sine certa vocatione ac mandato Dei: sed in altero errabant, quòd admittere volebant Christi vocationem, nisi edito miraculo. Neque enim id in Prophetis & aliis Dei ministris fuit perpetuum, vt signa ederent: neque Deus ad hanc necessitatem se adstrinxit. Ergo in signo flagitando perperam Deo legem imponunt. Quòd Iudæos Euangelista interrogasse dicit: hoc nomine proculdubio multitudinem quæ illic adstabat, & quasi totum Ecclesiæ corpus intelligit: ac si diceret, nō vnus aut alterius hunc fuisse sermonem, sed populi.

19 **DESTRVITE TEMPLVM, &c.** Est allegorica locutio: ac data opera Christus ita obscure loquutus est, quòd aperto responso indignos iudicabat. Quemadmodū alibi testatur se in parabolis loqui apud eos, quia arcana cælestis regni capere nequeunt. Primū autem illis negat quòd postulabāt signū: vel quia profectu caruisset: vel quia sciebat non esse opportunum tēpus. Aliquid interdum etiam importunis eorum precibus concessit. Nunc ergo, magnam causam obstuisse oportet cur recusauerit. Interea tamen, non vulgari signo potestatem suam approbatum ac sancitum iri significat, ne excusationis prætextum inde captent. Nulla enim diuinæ in Christo virtutis maior approbatio desiderari poterat, quàm ipsius resurrectio à mor-

te. Sed figuratè id insinuat: quoniã clara promissione eos non dignatur. In summa, tractat incredulos vt merentur: & simul ab omni contemptu se eximit. Nondum quidem obstinatos esse cõstabat: sed Christus satis tenebat qualis esset eorum affectus. Quæri tamen potest, quã tam multa & varia miracula ediderit, cur vnum hic attingat. Respondeo, de aliis omnibus miraculis tacuisse: quia sola resurrectio, ad os illis obstruendum sufficeret: deinde quia Dei virtutem eorũ ludibriis prostituere nolbat. Nam & ideo, de resurrectionis suæ gloria allegorice loquutus est. Tertio, dico eum protulisse quod causæ quadrabat. Nam his verbis demonstrat sibi ius omne in Templum competere, quum in vero Dei Templo extruendo tantum possit. Tamen verò nomen Templi ad rei circumstantiã accommodat, aptè tamen & congruèter corpus Christi Templum vocatur. Tabernaculũ dicitur corpus cuiusque nostrũ, quod in eo habitat anima: Christi autem corpus, diuinitatis eius domicilium fuit. Scimus enim filium Dei sic naturam nostram induisse, vt in carne, quam assumpsit, æterna Dei maiestas, tãquam in sacrario habitaret. Quod autem hoc loco abutebatur Nestorius, vt probaret non vnum & eũdem esse Christum Deum & hominem, facile refelli potest. Sic enim colligebat: Filius Dei in carne, tanquam in templo habitauit: ergo disiunctæ erant naturæ, vt minime idem esset Deus & homo. Atqui, hoc argumentum ad homines transferri posset. Sequetur enim, non vnum esse hominem, cuius anima in corpore habitat tanquam in tabernaculo. Proinde hæc loquendi forma ad tollendam personæ in Christo vnitatem insulse torquetur. Porro notandum est, corpora etiam nostra vocari Dei templa: sed diuerso sensu: nempe, quia per Spiritus sui vim & gratiam Deus in nobis habitat: in Christo autem plenitudo diuinitatis corporaliter, ita vt verè sit Deus manifestatus in carne.

ERIGAM ILLVD. Hic sibi Christus resurrectionis suæ gloriam vendicat, quum tamen Scriptura passim testetur opus esse Dei Patris. Sed hæc duo probè inter se conueniunt. Scriptura enim vt Dei potentiam nobis commēdet, Patri hoc diserte adscribit, quod excitauerit filium à morte. Hic verò Christus peculiariter diuinitatem suam prædicat. Ac Paulus vtrunque conciliat, ad Rom. 8. c. 11. nam Spiritum, quem facit resurrectionis authorem, promiscuè nunc Christi, nunc Patris Spiritum nominat.

20 **QUADRAGINTA SEX ANNIS.** Consentit cum hoc loco Danielis supputatio. Septem enim hebdomadas numerat, quæ annos quadraginta nouem efficiunt. Sed antequam ad finem vltimæ ventum esset, absolutum Templum fuit. Quod in historia Esdræ longè breuius temporis spatium notatur, tamen aliquam habet repugnantiam speciem, minime tamen cum Prophetæ verbis pugnat. Erecto enim sanctuario, antequam Templi ædificium perfectum foret, sacrificia offerre cœperunt. Postea diu intermissum fuit opus, populi ignauia: quemadmodũ ex querimoniis Aggei clarè patet. Seuerè enim Iudæos accusat, quod nimis sedulo intenti ad extruendas priuatas ædes, Dei Templum mutilum relinquerent. Sed quorsum eius Templi mentione faciunt, quod ab Herode quadraginta ante annis vel circiter excisum fuerat? Nam quod tunc habebant Templum, tamen magnificè & immani sumptu erat extructum, intra octo tamen annos Herodes præter hominum opinionem absoluerat: vt refert Iosephus lib. antiq. 15. cap. vltimo. Mihi probabile videtur, perinde habitam fuisse nouam Templi structuram, ac si vetus illud semper in statu suo durasset: quo plus venerationis inesset: atque ita ex vulgari & vñtato more fuisse loquutos, quod Templũ à Patribus summa difficultate vix per annos quadraginta sex conditũ fuerat. Porro hæc responsio satis ostendit, quo animo signũ petierint. Nã si parati fuissent Prophetæ diuinitus misso reuerenter obsequi, non ita superbè repudiasent quod de officii sui approbatione dixerat. Testimonium aliquod diuinæ virtutis habere volũt, interea nihil admittunt quod non hominum modulo respondeat. Sic hodie Papistæ miracula flagitant, non quod locum daturi sint Dei potētiae, nam illis fixum est, homines præferre Deo, nec vnguem vnum ab eo deflectere quod vñt & consuetudine receptum habent. Sed ne absque ratione videantur Deo esse rebelles, colorem hunc prætexunt suæ peruicaciæ. Ita cæco impetu infidelium animi secum tumultuantur: vt Dei manum sibi ostendi cupiant, nec tamen diuinam esse velint.

Agg. 1. 4.

22 **QVVM EGO SVRREX. A MORTVIS.** Recordatio hæc superiori fuit similis, cuius nuper meminit Euangelista. Loquentem Christum nõ intelligebant discipuli. Postea suo tempore fructum protulit, quæ frustra in ærem euauisse videbatur doctrina. Ergo quanuis multa in Domini factis & dictis ad tempus obscura sint, non ideo tamen desperandum est: nec spernendum quod non statim assequimur. Obseruandus est cõtextus, quod Scripturæ & Christi sermoni crediderint. Significat enim Euangelista, Scripturam cum Christi sermone conferrèdo fuisse adiutos, vt in fide proficerent.

23 Quum autem esset in Paschate Ierosolymis die festo, multi crediderunt in nomen eius, videntes signa quæ edebat.

24 Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes:

25 Nec opus haberet ut quisquam testaretur de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.

23 **MULTI CREDIDERUNT, &c.** Appositè hanc narrationem proximæ connectit. Signum quale appetebant Iudæi, Christus non dederat. Nunc quum pluribus miraculis nihil aliud profecerit apud eos, nisi ut frigidam & umbratilem fidem conciperent, satis comprobatur hic euentus, indignos fuisse, quorum votis obtemperaret. Fuit quidem hic aliquis signorum fructus, quod in Christum multi crediderunt, adeoque in nomē eius, ut se eius doctrinā sequi velle profiterentur: (NOMEN ENIM, authoritatis loco hic positum est.) Poterat hæc qualiscūque fidei species, quæ ad huc erat euanida, in veram fidem demum emergere. Poterat hæc utilis esse præparatio ad celebrandum apud alios Christi nomen. Est tamen illud verum quod diximus, procul ab fuisse à recto affectu, ut in diuinis operibus proficerent, sicuti par erat. Cæterum, non fuit hæc fidei simulatio qua venditare se apud homines vellent. erant enim persuasi Christum esse magnum aliquem Propheetam: fortassis etiam tribuebant illi honorem Messie, cuius tunc magna passim erat expectatio. Sed quia proprium Messie officium non tenebant, præpostera erat eorum fides quæ in mundo ac rebus terrenis hærebat. Deinde frigida erat, & serio cordis affectu vacua persuasio. Assentientur enim Euangelio hypocritæ, non ut se in obsequium Christi addicant, nec ut sincera pietate Deum sequantur vocantem, sed quia agnitam veritatem prorsus reiicere non audent, ac præfertim ubi nulla est repugnandi causa. Nam sicuti non inferunt vltro nec gratis bellum Deo, ita ubi sentiunt eius doctrinam carni suæ prauisque cupiditatibus esse aduersam, statim exacerbantur, vel saltem à fide iam concepta resiliunt. Quos ergo Euangelista credidisse dicit, ego non intelligo fidem simulasse quæ nulla esset, sed coactos aliquo modo fuisse ut Christo nomē darent: non fuisse tamen veram & legitimam eorum fidem inde constat, quod illos è suorum numero Christus excludit, cuius iudicio standum est. Adde quod fides ista tantum ex miraculis pendeat, nullam adhuc radicem egerat in Euangelio: ita nec fixa nec stabilis esse potuit. Adiuuantur quidem miraculis filii Dei, ut ad fidem perueniant: sed illud nondum est verè credere, quum Dei virtutem mirantur, ut doctrinam simpliciter credant esse veram, non autem penitus se illi subiiciant. Proinde ubi generaliter de fide sermo habetur, sciamus aliquam esse fidem quæ mente duntaxat apprehenditur, & postea facile euanescit: quia in corde infixam non est. atque ea est, quam Iacobus vocat mortuam: sed vera fides Spiritu regenerationis semper constat. Obserua non eundem esse apud omnes operum Dei profectum: quosdam enim ad Deum usque adducunt: alios percellunt cæco tantum motu, ut Dei quidem potentiā animaduertant, sed tamen non desinant vagari in suis cogitationibus.

Iacob. 2. c. 17.
& d. 26.

24 **CHRISTVS NON CREDEBAT.** Quod exponunt quidam Christum ab illis sibi cauisse, quia probos non esse ac fidos nouerat: mihi non videtur satis exprimere Euangelistæ mentem. Longè etiam minus conuenit quod adducit Augustinus de catechumenis. Potius hoc vult Euangelista, meo iudicio, non habitos fuisse à Christo pro germanis discipulis, sed tãquam leues ac friuolos fuisse contemptos. Locus diligenter notandus, non omnes qui se profitentur Christi esse, coram ipso tales censeri. Sed adiungi simul debet quæ mox sequitur ratio, **QVIA** omnes nouerat. Nihil hypocrisis periculosius est, cum alias ob causas, tum quod vitium est plus quam vulgare. Nemo ferè est qui sibi non placeat: dum autem inanibus blanditiis nos fallimus, Deum putamus nobiscum cæcutire. Hic autem monemur quatum eius iudicium à nostro distet. Nam quæ inuolucris tecta nos fugiunt, ipse perspicit: quæ fucato splendore perstringunt nobis oculos, ipse ex occulto fonte, id est intimo cordis affectu aestimat. Hoc est quod dicit Salomon, Deum sua trutinâ ponderare corda hominum, quum illi sibi in viis suis blandiuntur. Meminerimus ergo eos demum veros esse Christi discipulos, qui illi probati sunt, quia solus est idoneus huius rei arbiter ac iudex. Nunc quæritur, quum dicit Euangelista Christum **NOVISSE OMNES**, eosne solos designet de quibus nuper loquutus est, an pertineat hoc ad vniuersum hominum genus. Extendunt hoc multi ad communem hominum naturam, ac putant hæc damnari totum mundum impiæ ac perfidæ simulationis. Et certè vera est sententia, nihil posse inueniri in hominibus cur illos Christus dignetur suorum numero: sed ego contextui non video quadrare. Restringo igitur ad eos quorum prius facta fuit mentio. Verum quia dubitari pote-

Prover. 21. d. 2.

rat vnde hæc Christo notitia, hanc quæstionem anticipans Euangelista, respondet perspectum fuisse Christo quicquid in hominibus nos latet, vt posset iure suo inter homines discernere. Christus ergo qui cordium est cognitor, monitore opus non habuit vt sciret quales essent isti. Eo autè ingenio præditos, & eo animi affectu esse nouerat, vt meritò à se alienos duceret. Quod quidam rogant an non exemplo Christi suspectos etiam habere possimus qui suæ probitatis specimen nobis non dederunt, nihil ad præsentem locum facit. Nostra enim ratio longe diuersa est: quia Christus ipsas arborum radices notas habebat: nos verò non nisi ex fructibus qui palàm apparent, cognoscimus qualis sit vnaquæque arbor. Porro quum charitas, teste Paulo, 1. Cor. 13. b. 4. suspicax non sit, de hominibus ignotis sinistrè absque causa suspicari fas non est. Caterùm ne ab hypocritis semper fallamur, & ne improbis eorum fallaciis nimium exposita sit Ecclesia, proprium Christi est, nos Spiritu discretionis instruere.

CAP. III.

1 ERAT autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps inter Iudæos.

2 Hic venit ad Iesum nocte, ac dixit illi, Rabbi, scimus quòd à Deo venis magister. nemo enim hæc signa potest facere quæ facis, nisi sit Deus cum illo.

3 Respondit Iesus, & dixit illi, Amen, amen dico tibi: nisi quis iterum natus sit, non potest videre regnum Dei.

4 Dicit illi Nicodemus, Quomodo potest homo nasci, quum sit senex? Nunquid potest rursus in vterum matris suæ ingredi, & nasci?

5 Respondit Iesus, Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnum Dei.

6 Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, spiritus est.

1 ERAT AVTEM HOMO. Nunc in persona Nicodemi spectandum nobis Euangelista proponit, quàm fluxa & caduca fuerit eorum fides, qui miraculis commoti, Christo repente nomen dederant. Hic enim quum ordine Pharisæus esset, & principem locum teneret in iua gente, longe supra alios excellere debuit. Nam in vulgo vt plurimum regnat leuitas. Hic autem qui doctrina & vsu pollebat, grauem quoque & cordatum hominem esse quis non putasset? Atqui ex responso Christi constat, nihil minus quàm ad discèda pietatis rudimenta paratum venisse. Si primarius inter viros minus est quàm puer, quid de promiscuo grege sentiendum? Quanquàm autem consilium Euangelistæ fuerit nobis velut in speculo monstrare, quàm pauci Ierosolymis ad recipiendum Euangelium ritè dispositi essent, aliis tamen nominibus hæc nobis historia ap primè utilis est: ac præsertim quòd in ea docemur, de corrupta humani generis natura, quis rectus sit in scholam Christi ingressus, quibus initiis formari nos ad profectum cælestis doctrinæ oporteat. Concionis enim quam habet Christus hæc summa est, vt veri simus eius discipuli, nos oportere fieri nouos homines. Verùm antequam longius progredimur, ex circumstantiis quas Euangelista hic recitat, expèdere conuenit quæ impedimenta Nicodemum tenuerint, ne se totum Christo daret. EX PHARISÆIS. Hoc quidem honorificum Nicodemo fuit apud suos: sed Euangelista illi titulum hunc non tribuit honoris causa: sed potius obstaculum fuisse notat quominus liberè & soluto animo ad Christum veniret. Vnde monemur, qui in mûdo excellunt, vt plurimum implicitos teneri pessimis laqueis: imò sic videmus multos teneri constrictos, vt ne leuissimo quidem voto in cælum tota vita aspirent. Vnde dicti sint Pharisæi, alibi docuimus: nam quasi medullam Scripturæ & arcanum sensum tenerent, soli Legis interpretes se esse iactabãt: atque hac ratione vocabant se Pherusim. Essenis tamen austerior vita conciliabat sanctitatis famam, quia tamen heremitis similes à communi vita & hominum consuetudine diffidebant, ideo Pharisæorum secta in maiori pretio erat. Porro Euangelista non tantum commemorat Nicodemum ordine fuisse Pharisæum, sed vñ ex gentis suæ primoribus.

2 VENIT AD IESVM NOCTE. Quòd noctu venit, inde nimis timidum fuisse colligimus.

suo enim splendore oculos quasi perstrictos habebat. Obstabat etiam forte pudor: quia ambitiosi homines de sua fama actum esse putant, si ad discipulorum ordinem ex magistrali fastigio semel descenderint. Nec dubium est quin stulta scientiæ opinione inflatus fuerit. Denique, quum se magnificeret, sibi decedere quicquam nolebat. Et tamē aliquod pietatis semen in eo se profert, quod Dei Prophetam apparuisse audiens, doctrinam cælitus allatam non contemnit nec negligit; sed aliquo eius desiderio tenetur. Quod studiū non nisi ex Dei timore & reuerētia natum erat. Multos titillat friuola curiositas, vt de rebus nouis auidē inquirant: sed non dubium est, quin Nicodemum religio & consciētiæ sensus impulerit, vt Christi doctrinam familiarius nosse cuperet. Ac quamquam semen illud diu quasi emortuum latuit, mortuo tamen Christo, fructum produxit, qualem nemo vnquam sperasset. **RABBI, SCIMVS.** Tantūdem valēt hęc verba, ac si dixisset, Magister, scimus quod veneris magister. Sed quum tūc literati homines vulgō Magistri dicerentur, Nicodemus priore loco Christum ex more salutans, vtitatum nomen illi tribuit: postea autē **A DEO** missum esse affirmat, qui magisterio fungatur. Atque ab hoc principio pendet omnis doctorum autoritas in Ecclesia. Nam quū ex solo Dei verbo sapere nos oporteat, non alii certē audiendi sunt, nisi quorum ore Deus loquitur. Et notandum est quum apud Iudæos religio valde corrupta & propē dissipata esset, hoc tamen axioma semper fuisse retentum: Nō esse legitimum doctorem, nisi qui à Deo profectus erat. Cæterum, quia nulli superbius ac securius gloriantur Dei titulo, quā pseudoprophetæ, discretionē hic opus est qua spiritus probentur. Ideo subiicit Nicodemus, constare Christum esse diuinitus missum, quia Deus suam in eo virtutem potentius exerat, quā vt negari possit, Deum illi adesse. Sumit autem pro confesso, Deum non solere nisi per suos ministros operari: vt ita, quod illis iniunxit munus, obsignet. Neque id temerē: quum miracula Dominus semper doctrinæ suæ sigilla esse voluerit. Rectē etiam Deum facit vnicum miraculorū authorem, quum dicit neminem posse hęc signa facere, nisi Deus sit cum illo. Perinde enim est, ac si assereret non humanitus fieri, sed Dei virtutem hic regnare, & palām eminere. In summa: quum duplex sit miraculorū fructus, vt præparent ad fidem: deinde vt eam ex verbo conceptam melius confirmet: in priore parte Nicodemus rectē profecerat, quia verum Dei Prophetam ex miraculis Christum agnoscit. Videtur tamen hoc parum esse firmum. Nam quum semel Prophetæ fallaciis suis imperitos non secus deludant, quā si veris signis Dei ministros se probarent, quale discrimen erit veritatis & mendacii, si ex miraculis pendeat fides? Imō disertē Moyses pronuntiat hoc modo nos tentari an Deum amemus. Nota quoque est Christi & Pauli admonitio: vt sibi à signis mendacibus caueant fideles, quibus Antichristus multorum perstringet oculos. Respōdeo, fieri quidem iusto Dei permisso vt fallantur satanæ præstigiis qui digni sunt. Verū id non ob stare dico quin electis appareat Dei virtus in miraculis, quæ illis sit veræ sanæque doctrinæ non spernēda approbatio. Sic Paulus gloriatur Apostolatū suū signis & virtutibus sancitū fuisse. Ergo vt cūque in tenebris se pro Dei simia iactet satan, vbi tamen aperti sunt oculi, & lux spiritualis prudentiæ affulget, miracula Dei præsentia, qualem hic prædicat Nicodemus, satis solide testatur.

3 **AMEN AMEN DICO TIBI.** Quod bis vocem **AMEN** repetit Christus, id facit excitandæ attentionis causa. Nam de re omnium maximē seria & graui verba facturū, necesse habuit Nicodemum magis attentum reddere, qui alioqui totum hunc sermonem neglectim aut leuiter præterisset. Huc ergo spectat duplex asseueratio. Cæterum, quāquam longē petitus & propē intempestius videtur hic sermo, aptissimē tamen inde exorsus est Christus. Nam sicuti frustra in agro inculto semen spargitur, ita etiam temerē proiicitur Euangelii doctrina, nisi prius subactus fuerit auditor: & ritē ad obedientiam ac docilitatem compositus. Videbat Christus multis spinis refertum Nicodemi animum, multis vitiosis herbis præfocatum, vt vix spirituali doctrinæ vllus esset locus. Hęc igitur exhortatio arationis instar fuit ad eum purgandum, ne quid doctrinæ profectum impediret. Quare meminerimus ita semel vni hoc fuisse dictum, vt eadem quotidie voce nos omnes filius Dei compellet. Quis enim nostrūm prauis affectibus vacuum se dicet, vt tali purgatione opus non habeat? Ergo si probe & vtiliter in Christi schola proficere libet, hinc exordium facere discamus. **NISI QVIS ITERVM NATVS.** Ac si diceret, Quādiu non habes quod præcipuum est in regno Dei, non multi hoc facio quod me agnoscis magistrum. Hic enim primus in regnum Dei ingressus est, vt sis nouus homo. Quoniā autē insignis est hęc sentētia, singulas partes propius excutere conuenit. **VIDERE** regnū Dei idem valet, ac ingredi in regnum Dei: sicuti mox patebit ex contextu. Sed fallantur, qui regnū Dei pro cælo accipiunt: quum potius spiritualem vitam significet quæ fide in hoc mundo inchoatur, magisque in dies adolescit secundum assiduū fidei progressus. Ita sensus est, neminē

Deut. 13. a. 3.
Mat. 24. b. 24.
2. Thess. 2. c. 9.

2. Cor. 12. d. 12.

vere aggregari in Ecclesiam posse, ut censeatur inter Dei filios, quin prius renouatus sit. Itaque breuiter hic ostenditur quale sit hic Christianismi initium. Atque hac locutione simul docemur, exules nos ac prorsus alienos à regno Dei nasci, ac perpetuum nobis cum ipso dissidium esse, donec alios secunda genitura nos faciat. Generalis enim est sententia, quæ complectitur totum humanum genus. Si vni hoc dixisset Christus, vel paucis, non posse eos peruenire in cælum, nisi prius renati essent, possemus coniecere, certas personas duntaxat notari. sed de omnibus sine exceptione loquitur. Est enim indefinita oratio, quæ tantundem valet ac vniuersalis, Quicumque non fuerit renatus, &c. Porro verbo nascendi, non partis vnius correctionem, sed renouationem totius naturæ designat. Vnde sequitur nihil esse in nobis nisi vitiosum. Nam si in toto & singulis partibus necessaria est reformatio, corruptionem vbiq; diffusam esse oportet. Qua de re paulo post fusius dicendum erit. Erasmus Cyrilli opinionem sequutus, adverbium *ἀνωθεν* malè transfudit, à supernis. Ambigua est, fateor, illius significatio apud Græcos: sed Christum Hebraicè cum Nicodemo loquutum esse scimus. Porro illic amphibologiæ locus non fuisset, quia deceptus Nicodemus, in secunda carnis natiuitate pueriliter hæsitat. Nihil ergo aliud concepit ex Christi sermone, quàm hominem de integro nasci oportere, antequàm in regno Dei censeatur.

4. **QUOMODO POTEST HOMO NASCI.** Tametsi loquendi forma, qua vsus est Christus in Lege & Prophetis, expressa non erat: quum tamen passim in Scriptura renouationis mentio occurrat, sicutque vnum ex primis fidei rudimentis, constat quàm infeliciter Scribæ tunc in Scripturæ lectione versati sint. Non fuit certè vnius hominis vitium, nescire quid sibi vellet regenerationis gratia: sed quum in friuolis argutiis se occuparent ferè omnes, quod in pietatis doctrina præcipuum est, negligebatur. Quale hodie exemplum Papatus in suis theologis nobis præbet. Nam quum tota vita se in recõditis speculationibus fatigent, quicquid proprie ad cultum Dei, ad salutis nostræ fiduciam, ad pietatis exercitia spectat, nihilo illis notius est quàm futuri vel bubulco astrorum cursus: imò sibi in exoticis mysteriis placentes, genuinam Scripturæ doctrinam quasi magistrali gradu indignam ex professo contemnunt. Non est ergo quòd miremur Nicodemum hinc velut ad festucam impingere. Est enim hæc iusta Dei vltio, ut qui sibi præstantissimi ac summi videntur doctores, quibus fardet ac vilis est communis doctrinæ simplicitas, in minutis articulis obstupescant.

5. **NISI QVIS NATVS FVE, EX AQUA.** Locus hic variè expositus fuit. Quidam enim putarunt duas regenerationis partes distincte exprimi: & sub Aquæ nomine, veteris hominis abnegationem notari: per Spiritum verò intellexerunt nouam vitam. Alii tacitam antithesim subesse putant: quasi Aquæ & Spiritum, pura scilicet ac liquida elementa, Christus terrestri & crassæ hominum naturæ opponat. Ita allegorice hoc accipiunt dictum: quasi iuberet Christus nos grauè & onerosam carnis massam exuere, & fieri aquæ & aëris similes, ut sursum tendamus, vel saltem non ita degrauemur in terram. Sed vtraque opinio mihi aliena videtur à Christi mète. Chrysostomus, cui maior pars subscribit, Aquæ nomen ad baptismum refert: Ita sensus esset, nos per baptismum ingredi in regnum Dei, quia illic nos Spiritus Dei regenerat. Hinc factum est ut præcisè baptismi necessitas statueretur ad spem vitæ æternæ. At qui, etiã si demus Christum hinc loqui de baptismo, non tamen sic vrgenda sunt verba ut salutem in externo signo includat: sed ideo potius Aquam Spiritui adiungit, quia sub illo visibili symbolo, quam Deus Spiritu suo vitæ nouitatem solus in nobis efficit, testatur atque obsignat. Verum quidem est, baptismi neglectu arceri nos à salute. atque hoc sensu necessarium esse fateor. Sed salutis fiducia præpostere sub signo includitur. Quantum verò ad hunc locum attinet, nullo modo adducor ut Christum de baptismo verba facere credam: hoc enim fuisset intempestiuum. Tenendum enim semper memoria est consilium Christi quod antè exposuimus: nempe quòd Nicodemus hortari voluit ad vitæ nouitatem, quia Euangelii capax non erat, donec alius homo esse inciperet. Est igitur vna & simplex sententia, nos de integro nasci oportere, ut filii Dei simus: atque huius secundæ genituræ Spiritum sanctum esse authorem. Nam quum Nicodemus Pythagoricam palingenesiam somniaret, Christus ut hunc illi errorem eximeret, interpretationis vice addidit, non fieri naturaliter ut secundò nascantur homines, nec opus esse ut alterum corpus induant: sed nasci, quum mente & animo renouatur per Spiritus gratiam. Ideo Spiritum & Aquam pro eodem posuit: neque hoc durum, aut coactum videri debet. Frequens ac tritus loquendi mos est in Scriptura, quum de Spiritu sit mentio, ad exprimendam eius vim, Aquæ vel Ignis nomen adiungi. Iam aliquoties habuimus, Christum esse qui baptizat Spiritu sancto & igni: vbi ignis nihil à Spiritu diuersum sonat, sed tantum qualis eius in nobis sit efficacia, ostendit. Quòd autem hic præponit nomen Aquæ, non multum ad rem interest: imò hæc

locutio melius fluit quàm altera: quia scilicet metaphoram sequitur nuda & aperta sententia: ac si diceret Christus, Neminem esse Dei filium donec per aquam renouatus fuerit: hanc verò aquam, esse Spiritum qui nos repurgat, & qui virtute sua in nos diffusa, vigorem inspirat cælestis vitæ, quum natura prorsus aridi simus. Et meritò Christus vt Nicodemo suam incertiam exprobrat, formam loquēdi Scripturæ vsitatam adducit. Debuit enim agnoscere tandem Nicodemus, quod à Christo dictum erat, ex communi Prophetarū doctrina esse sumptum. Ergo

QUVA nihil aliud est quàm interior Spiritus sancti purgatio & vegetatio. Adde quòd nō est insolens copulam exegetice sumi, quum scilicet posterius membrum explicatio est prioris. Ac mihi etiam contextus suffragatur. Nam quum mox rationem Christus subiicit cur nos renasci oporteat, præterita aquæ mentione, solo Spiritu quam exigit vitæ nouitatem constare docet. vnde sequitur aquam non esse à Spiritu separandam.

6 **Q**UOD NATVM EST EX CARNE. Probat à contrariis clausum nobis omnibus esse regnum Dei, nisi per palingenesiam ingressus nobis patefiat. Sumit enim illud pro confesso, nō posse nos ingredi in regnum Dei, nisi spirituales simus. Atqui ex vtero nihil afferimus nisi carnalem naturam. Sequitur ergo nos omnes naturaliter exulare à regno Dei, & cælesti vita priuatos, manere sub mortis seruitute. Porro quum Christus hęc ratiocinetur, renasci oportere homines, quia tantum caro sunt: totum proculdubidò hominem sub carne comprehendit. Caro itaque non corpus hoc loco significat, sed animam simul, adeò que singulas eius partes. Nā insulse Papiſtæ theologastri ad partem, quam vocant sensualem, restringunt: quia hoc modo ineptū esset Christi argumentum, Secūda natiuitate opus esse, quia pars nostri vitiosa sit. Quòd si Caro Spiritui opponitur, tanquam corruptum integro, peruersum recto, pollutū sancto, inquinatum syncero: inde colligere promptum est, totam hominis naturam vno verbo damnari. Mentem ergo nostram & rationem Christus vitiosam esse pronuntiat, quia carnalis est: omnes cordis affectus prauos esse & reprobos, quia ipsi quoque sunt carnales. Verum hęc obiici potest quæstio, Quum anima nō gignatur ex humana sobole, præcipua nostri parte, nos ex carne non nasci. Hinc factum est vt putarent multi, non modo secundū corpus nos à parentibus ducere originem, sed animas simul ex traduce propagari. Absurdum enim videbatur, peccatum originale, quod propriam in anima sedem habet, ab vno homine diffusum esse in omnes posteros, nisi animæ omnes ex illius anima, tanquam ex fonte, manassent. Et certè hoc primo aspectu videntur innuere Christi verba, nos ideo esse carnem, quia ex carne nascimur. Respondeo, quantum ad verba Christi spectat, non alium esse sensum, quàm nos omnes carnales esse vt nascimur: & quatenus in hunc mundum prodimus homines mortales, naturam nostram nihil nisi carnem sapere. Simpliciter enim hęc inter naturam & supernaturale donum distinguit. Nam quòd in persona vnus Adæ totum genus humanum corruptum fuit, non tam ex genitura provenit, quàm ex Dei ordinatione: qui sicut in vno homine nos omnes ornauerat, ita spoliavit suis donis. Quare non tam vnusquisque nostrum à parentibus suis vitium & corruptionem contrahit, quàm omnes pariter in vno Adam corrupti sumus: quia statim post eius defectionem, Deus quod naturæ humanæ dederat, abstulit. Suboritur etiam alia quæstio. Certum enim est in hac degenerare vitiatâque natura manere tamen aliquid donorum Dei residuum: vnde sequitur, non omni ex parte nos esse peruersos. Solutio facilis est: Dona quæ nobis reliqua fecit Dominus post lapsum, si per se æstimentur, laude quidem esse digna: sed quū per omnes partes grassetur mali contagio, nihil in nobis syncerum reperietur & omni inquinamento vacuum. Quòd aliqua Dei notitia nobis adnascitur, quòd in conscientia insculptū est aliquod boni & mali discrimen, quòd ingenio pollemus ad tuendam præsentem vitam, quòd denique tot modis antecellimus brutas pecudes, id per se, vt à Deo proficiscitur, præclarū est: sed in nobis perinde inquinata sunt hæc omnia, atque vinum vasis sui factore prorsus infectum ac imbutum, boni saporis gratiam perdit, imò gustu & amarum & noxium est. Notitia enim Dei, qualis nunc hominibus restat, nihil aliud est quàm horrenda idololatriæ & superstitionū omnium scaturigo: iudicium in rerum delectu ac discrimine, partim cæcum ac præposterum, partim mutilum & confusum: quicquid industriæ habemus, in vanitatem & nugas defluit: voluntas autem ipsa furioso impetu præcox, tota ad malum rapitur. Itaque in tota natura, nulla rectitudinis gutta superest. Vnde constat, secunda genitura nos ad regnum Dei formandos esse. Idque volunt Christi verba: Quia homo ex vtero matris, carnalis tantum nascitur, Spiritu refingendum esse, vt spiritualis esse incipiat. Et **S**PIRITVS nomē, bifariâ hęc capitur: nempe pro gratia & effectu gratiæ. Priore enim loco Christus Spiritū Dei vnicū puræ & rectæ naturæ authorem esse docet: postea nos spirituales esse significat, ex quo sumus eius virtute renouati.

- 7 Ne mireris quod dixi tibi, Oportet vos nasci de integro.
 8 Spiritus quo vult spirat: & vocem eius audis: sed nescis unde veniat, nec
 quo vadat. Sic est omnis qui genitus est ex Spiritu.
 9 Respondit Nicodemus, & dixit illi, Quomodo possunt hæc fieri?
 10 Respondit Iesus, & dixit ei, Tu es magister Israelis, & hæc ignoras?
 11 Amen, amen dico tibi, quod novimus, loquimur: & quod vidimus, testamur: & testimonium nostrum non recipitis.
 12 Si terrestria dixi vobis, & non creditis: quomodo si dixerero vobis cælestia, credetis?

7 **NE MIRERIS.** Variè hunc locum torquent interpretes. Quidam Nicodemi & similibus crassitiem perstringi putant: ac si diceret Christus, non esse mirum, si cæleste illud regenerationis mysterium non capiant, quando ne in ordine quidem naturæ, eorum quæ sub sensu cadunt, rationem assequuntur. Alii argutum quidem, sed nimis coactum sensum excudunt, Sicuti liber est venti flatus, ita Spiritus genitura nos in libertatem restitui, ut soluti à peccati iugo, sponte ad Deum curramus. Alienum etiam prorsus est à Christi mente quod affert Augustinus, Spiritum Dei suo arbitrio esse efficacem. Melius Chrysostomus & Cyrillus qui similitudinem à vento sumptam esse dicunt, atque ita accommodant ad præsentem locum: Quum vis eius sentiat, originem tamen & causam latere. Ego, ut ab eorum sententia non longe discedo, ita Christi sensum & clarius & certius exponere conabor. Retineo principium illud, quod similitudine mutuatur Christus ab ordine naturæ. Incredibile ducebat Nicodemus quod de regeneratione & nova vita audierat, quia regenerationis huius modus altior erat eius captu. Christus ut eiusmodi scrupulum illi eximat, in vita etiam corporali mirificam Dei virtutem extare docet, cuius ratio occulta est. Hauriunt enim omnes ex aëre vitalem spiritum. Ipsa aëris agitatio sensu percipitur, unde tamen proveniat, & quod abeat nescimus. Si in hac caduca & evanida vita tam potenter agit Deus, ut mirari cogamur eius virtutem: quam absurdum est, in cælesti ac supernaturali vita arcanum eius opus, mentis nostræ apprehensione velle metiri, ut non plus credamus quam apparet? Sic Paulus, quum adversus eos invehitur qui resurrectionis doctrinam ideo abiiciunt, quod impossibile videtur, corpus quod nunc putredini obnoxium est, ubi in pulverem & nihilum redactum fuerit, beata immortalitate induit: foecordiam illis exprobrat, quod in grano tritici non considerent similem Dei potentiam. Neque enim germinat semen, donec putrefactum fuerit. Hæc illa est admirabilis sapiëntia de qua exclamat David. Nimis ergo stupidi sunt, qui communi naturæ ordine admoniti, non altius assurgunt, ut Dei manum in spiritali Christi regno longè potentior agnoscant. Cæterum, quod mirari vetat Christus, non ita accipere convenit, quasi sordere nobis velit tam præclarum Dei opus, & quod præcipua admiratione dignum est. Sed admiratione nos teneri non vult, quæ fidem nostram impediatur. Multi enim respuunt quasi fabulosum quod nimis arduum ac difficile putant. In summa, ne dubitemus Spiritu Dei nos refingi, ac fieri novos homines, quantum agendi modus nos lateat.

1. Cor. 15. c. 36.

Psal. 104. c. 24.

8 **SPIRITVS QVO VULT SPIRAT.** Non quod proprie voluntas sit in flatu, sed quia libera sit agitatio, & vaga, & varia: nunc enim aer in hanc, nunc in illam partem fertur. Hoc autem ad rem facit: quia si instar aquæ continuo motu fluere, minus esset in eo miraculi. **SIC EST OMNIS.** Significat Christus non minus perspicui in hominis renouatione Spiritus Dei motum & actionem, quam aëris in hac terrestri & externa vita: sed modum esse receditum. Nos ergo ingratos esse & malignos, si incomprehensibilem Dei virtutem in cælesti vita non adoramus, cuius tam illustre specimen in hoc mundo nobis exhibet: si minus in restituenda animæ salute illi tribuimus, quam in tuendo corporis statu, nobis demonstrat. Applicatio paulò erit clarior, si sententiam ita resoluas, Talis est vis & effectus Spiritus sancti in homine regenito.

9 **QVOMODO POSSVNT HÆC FIERI?** Videmus quid maxime obstet Nicodemo: quicquid audit, portento simile existimat, quia modum non assequitur: ita nullum nobis peius obstaculum est, quam propria arrogantia, quod scilicet sapere semper volumus plusquam oportet: ac proinde diabolico fastu reiicimus quicquid rationi nostræ non est expositum. Quasi vero immensam Dei potentiam ad tam angustum modum restringi æquum sit. Licet quidem de modo & ratione operum Dei aliquatenus inquirere, modò sobrie & reuerenter. Sed Nicodemus hac obiectione, quasi fabulam repudiat, quod fieri posse non credit. Qua de re plenius tractabimus cap. 6.

10

TV ES MAGISTER ISRAELIS. Quia frustra apud hominem superbum tempus & operam docendo se consumere videt Christus, ad obiurgationem descendit. Et certè apud tales nullus vnquam doctrinæ profectus erit, donec prauæ confidentiæ flatu, quo turgent, exinaniti fuerint. Porro hoc ad domandum factum aptissimè illi obiicitur. nam in quo sibi maximè videtur acutus & prudens, eius inscitiam Christus exagitat. Hoc grauitatis & perspicaciæ esse ducebat, rem impossibilem non admittere: quia stulte credulus est, qui alterius dictis nondum bene comperta ratione annuit. Sed interea ridiculus est Nicodemus cum suo magistrali supercilio, quòd in primis elementis magis quàm pueriliter hæsitat. Talis certè dubitatio turpis ac pudenta est. Qualis enim religio, qualis Dei notitia, qualis regula bene viuendi, qualis spes vitæ æternæ, nisi tenemus hominem spiritu Dei renouari? Est ergo emphasis in voce **HABET**. Quia enim hæc doctrinæ partem Scriptura identidem inculcat, ne postremis quidem tyronibus ignota esse debet. Nullo itaque modo ferendum est, vt eius ignarus sit ac rudis, qui Doctorem se in Ecclesia Dei profitetur.

11

QVOD NOVIMVS LOQVIMVR. Quidam ad Christum & Iohannem Baptistam hoc referunt: alii numerum pluralem loco singularis positum esse dicunt. Ego verò non dubito quin se Christus omnibus Dei Prophetis coniungat, & communiter loquatur in omnium persona. Philosophi enim, alisque ventosi Doctores nugæ sæpe quas commenti sunt, ingerunt: hoc autem Christus sibi & omnibus Dei seruis tanquam proprium vendicat, quòd non nisi certam doctrinam tradunt. Neque enim mittit Deus qui de rebus ignotis vel dubiis garriant, sed eos in schola sua format, vt quæ ab ipso didicerint, aliis deinde tradat. Porro sicut Christus hoc elogio doctrinæ suæ certitudinem nobis commendat, ita suis omnibus ministris legem modestiæ præscribit, ne propria somnia vel coniecturas obtrudant: ne in medium proferant humana figmenta, quibus nihil solidi subest: sed fidele ac purè Deo testimonium reddant. Videat ergo quisque quid sibi à Domino reuelatum sit: nequis fidei suæ metas transiliat, nequis denique sibi loqui permittat, nisi quod à Domino audierit. Notandum etiam est quòd Christus doctrinam suam iureiurando hæc confirmat, vt plena illi apud nos constet authoritas. **TESTIMONIUM NOSTRVM NON RECIPITIS.** Hoc ideo additur, nequid decedat Euangelio, ob hominum ingratitude. Quia enim apud paucos fidem inuenit Dei veritas, passim verò repudiatur à mundo, à contemptu asserenda est: ne ideo minori in pretio sit eius maiestas, quòd illam totus ferè mundus superbe despiciat, & sua impietate obscurat. Quanquam autem simplex & vnus est verborum sensus, duplex tamen ex hoc loco doctrina colligenda est. Prior, ne labascet apud nos Euangelii fides, si paucos in terra discipulos habeat: ac si diceret Christus, Vtunque non recipiatis doctrinam meam, manet nihilominus certa & stabilis: quia nunquam efficiet hominum incredulitas, quin Deus perpetuò verax maneat. Altera, quòd non impunè effugient qui hodie abrogant fidem Euangelio: quando sacrosancta est Dei veritas. Hoc clypeo munitos esse nos oportet, vt aduersus hominum contumaciã in obedientia Euangelii pergamus. Tenendum quidem hoc principium est, vt in Deo fundata sit fides nostra. Sed vbi Deum habemus authorem, tanquam supra cælos euecti, secure debemus totum mundum potius calcare, vel ex alto despiciere, quàm vt nos quorundam infidelitas perturbet. Quòd testimoniũ suum non recipi conqueritur Christus, inde colligimus hoc verbo Dei omnibus seculis fuisse quasi fatale, vt apud paucos fidem obtineret. Nam ad maiorem numerum & ferè ad totum populi corpus pertinet verbum **NON RECIPITIS**. Quare non est quòd hodie nos exanimet fidelium paucitas.

12

SI TERRESTRIA. Concludit Christus, Nicodemo & similibus esse imputandum, si in Euangelii doctrina minus proficiant. Per se enim non stare ostendit quominus omnes rectè instituat, quando ad terram vsque descendit, vt nos in cælum attollat. Hoc nimis tritum vitium est, vt subtiliter & argutè doceri homines appetant. Hinc tantopere bonæ parti arrident altæ & abstrusæ speculationes. Hinc etiam minoris Euangelium æstimant plerique, quòd illic magniloquentiam non reperiunt, quæ ipsorum aures impleat. Itaque in studio vulgaris & humilis doctrinæ se occupare non dignantur. Atqui nimia est ista improbitas, quòd ideo minus honoris deferimus loquenti Deo, quia se ille ad nostram ruditatem demittit. Ergo quòd crasse & plebeio stylo nobiscum balbutit Dominus in Scriptura, hoc sciamus causa nostra fieri. Quisquis tali humilitate offendi se iactat, vel prætexit quominus Dei verbo se subiciat, mentitur. Qui enim Deum sibi propinquum amplecti non sustinet, multo minus supra nubes ad eum euolabit. **TERRESTRIA**, quidam exponunt rudimenta spiritualis doctrinæ. Nam abnegatio nostri, quoddam est pietatis tyrociniũ. Sed potius iis subscribo qui hoc ad docendi formam referunt. Tametsi enim cælestis fuit tota Christi concio, aded tamen familiariter loquutus est,

vt sermo ipse terrestris quodāmodo possit videri. Præterea, non debent verba hæc restringi ad vnicam concionem. Hic enim vsitata quam tenuit Christus docendi ratio, hoc est plebeia simplicitas, cum pompa & splendore confertur, cui ambitiosi homines nimis cupide addicti sunt.

13 Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit e cælo, Filius hominis qui est in cælo.

14 Et sicut Moses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis. Numc. 21. c. 9.

15 Vt omnis qui credit in eum, non pereat: sed habeat vitam æternam.

16 Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. 1. Iohan. 4. b. 9.

17 Non enim misit Deus Filium suum in mundum, vt condemnet mundum: sed vt seruetur mundus per eum.

18 Qui credit in eū, non condemnatur: qui verò non credit, iam condemnatus est: quia non credidit in nomen vnigeniti Filii Dei.

13 NEMO ASCENDIT IN CAELVM. Iterum hortatur Nicodemum, ne sibi ac suæ perspicaciæ confidat. Neminem enim mortalium posse sua industria in cælum penetrare, nisi qui duce filio Dei illuc tendet. Ascensus enim in cælum puram mysteriorum Dei notitiā, & spiritalis intelligentiæ lucem significat. Idem enim hoc loco docet Christus, quod Paulus, quum pronuntiat, non capere hominem animale[m] quæ Dei sunt. Itaque totum humani ingenii acumen à rebus diuinis areet, quia longe infra Deum subsidit. Sed notanda sunt verba: Solum Christum, qui cælestis est, in cælum ascendere: aliis omnibus præclusum esse ingressum. Nam priore mēbro nos humiliat, quum totum mundum à cælo prohibet. Iubet Paulus stultescere apud seipos, quicūque Deo sapere cupiunt. Nihil minus libenter facimus. Ergo tenēda est sententia, Euanescere ac deficere sensus omnes nostros, quū ad Deum venit. sed postquā cælum nobis clausit Christus, remedium in promptu offert, quum addit, Filio hominis datū esse quod omnibus aliis negatum est. Neque enim quod ascendit in cælum, id sibi priuatim ac solus facit, sed vt nobis dux sit & director. Atque hac causa, vocauit se Filium hominis, ne dubitemus communem nobis cum eo esse ingressum: qui ideo carnem nostram induit, vt nos bonorū omnium cōsortes haberet. Quum ergo vnus sit Patris consiliarius, admittit nos in ea arcana, quæ in abdito alioqui laterent. Videtur tamen hoc esse absurdum, quod se dicit E S S E in cælo, quo tēpore in terra habitat. Si respondeas, verum esse illud respectu diuinitatis, loquendi modus aliud sonat: quod scilicet homo ipse in cælo fuerit. Dici posset, non fieri loci mentionem, sed conditione tantum discerni Christum à reliquis, quia hæres sit regni Dei, à quo totum genus humanum exulat: sed quum in Christo propter vnitatem personæ, satis frequens ac tritum sit, quod vnus naturæ proprium est, ad alteram transferri, non alia solutio quærenda est. Christus ergo qui in cælo est, carnem nostram induit, vt porrecta nobis fraterna manu, secum nos ad cælum euehat.

14 ET SICVTI MOSES. Clarius explicat quorsum dixerit se vnum esse cui apertū est cælū: nempe vt omnes illuc inducat, qui modo eum sequi ductorē volent. Se enim palām omnibus & aperte expositū fore testatur, vt suam ad omnes virtutē diffundat. EXALTARI, significat collocari in loco edito & excelso, vt omnium aspectui pateat. Id factū est Euangelii prædicatione. Nam quod de cruce quidā exponunt, contextui non quadrat, & alienū est ab instituto. Simplex ergo verborū sensus est, quod Euāgelii promulgatione, instar vexilli erigendus fuerit Christus, quo intenderent omnium oculi, sicut prædixerat Iesaias. Huius exaltationis typum statuit in serpente æneo, qui à Mose erectus fuit, cuius conspectus salutare remediū iis erat, qui lethali serpentū morsu vulnerati erant. Nota est historia quæ habetur Num. 21. c. 9. Porro in hunc finem hoc loco adducitur, vt se doceat Christus Euangelii doctrina constituendum esse ante omnium oculos: vt quicumq; ipsum fide intuiti fuerint, salutē percipiant. Vnde colligendū est, Christum nobis in Euāgelio clare proponi, nequis de obscuritate queratur: & patefactionē hanc omnibus esse cōmunem, & suum esse fidei aspectū, quo tanquam præsentem cernat: quemadmodum dicit Paulus, ipsum cum cruce sua graphicè depingi, quum vere prædicatur. Non est autē similitudo impropria vel longe petita. Sicut externa tantum erat serpentis species, intus nihil tabificum

aut venenosum : ita formam carnis peccatricis induit Christus, à peccato tamen puram & vacuam, quo lethale in nobis peccati vulnus sanaret. Neque enim frustra Dominus olim, quum à serpentibus vulnerati essent Iudæi, tale antidoti genus opposuit. Atque hoc ad confirmationem sermonis à Christo habiti valebat. Nam quum instar obicuri & abiecti hominis contemni se videret, nihil aptius afferre potuit serpentis exaltatione: acsi diceret, Non debere videri absurdum, si præter hominum opinionem ex infimo euehatur, quia id in serpētis typo iam adumbratum sub Lege fuerit. Quæritur nunc, an se Christus serpēti comparet, quia sit aliquid simile: an verò sacramentum fuisse significet, quale fuit manna. Tametsi enim manna corporalis erat cibus, destinatus ad præsentē vsum, simul tamen mysterium spirituale fuisse testatur Paulus. Idē vt de serpente æneo sentiam, tum hic locus me inducit, tum quòd in posterum seruatus fuit, donec populi superstitione in idolum conuersus esset. Siquis aliter iudicet, non contendo.

1. Cor. 10. a 3.

16

SIC ENIM DEVS. Primam salutis nostræ causam & quasi fontem aperit Christus: idq; nequa dubitatio hæreat. Neque enim tranquilla est animis nostris statio, in qua quiescant, donec ad gratuitum Dei amorem ventum est. Ergo sicuti non alibi quàm in Christo tota salutis nostræ materia quærenda est: ita videndum vnde nobis Christus fluxerit, cur nobis oblatum sit seruator. Vtrūque hic distincte nobis traditur: quòd scilicet fides in Christum sit omnibus viuifica, & quòd ideò vitam attulerit Christus, quia cælestis Pater genus humanum quod amat, perire nolit. Atque hic ordo diligēter notandus est. Vbi enim de salutis nostræ origine agitur, vt ingenita est naturæ nostræ impia ambitio, statim obrepunt diabolicæ imaginationes de propriis meritis. Deum ergo nobis ideo propitium esse fingimus, quia dignos iudicauerit quos respiceret. Atqui Scriptura vbique meram & simplicem eius misericordiam extollit, quæ merita omnia aboleat. Neque aliud sibi volunt Christi verba, quàm in Dei amore causam statuit. Nam si altius conscendere libeat, Spiritus per os Pauli ianuam obserat, amorem hunc docens in proposito voluntatis eius fundatum esse. Et certe non obscurum est, ita loquūtū esse Christum, vt homines à respectu sui ad solam Dei misericordiam traduceret. Nec Deum, quia aliquid in nobis tanto beneficio dignum animaduernerit, ad nos liberandos inductum pronuntiat, sed liberationis gloriam in solidum assignat eius amori. Idq; ex contextu melius etiam patet. Datū enim esse hominibus Filiū subiicit, ne percant. Vnde sequitur, donec perditos ope sua dignetur Christus, omnes esse æterno exitio destinatos. Hoc etiam Paulus ex temporis circumstantia demonstrat: quia scilicet dilecti fuimus, quum adhuc inimici essemus per peccatum. Sane vbi regnat peccatum, nihil inuenimus præter iram Dei, quæ mortē secum trahit. Sola igitur misericordia est, quæ nos Deo reconciliat, vt simul restituat in vitam. Videtur tamen hic modus loquendi cum multis Scripturæ testimoniis pugnare, quæ primum diuini erga nos amoris fundamentum in Christo ponunt, extra ipsum verò ostendunt Deo nos esse exosos. Sed memoria tenendum est, quod iam prius admonui, arcanum amorem, quo nos apud se complexus est cælestis Pater, quia ex æterno eius proposito manat, omnibus aliis causis superiorem esse: gratiam verò, quam nobis testatam esse vult, & qua in salutis fiduciam erigimur, à reconciliatione per Christum parta incipere. Nam quum necesse sit illi peccatum esse odio, quomodo nos ab ipso amari statuemus, donec expiata sint peccata, quorum respectu merito nobis irascitur? Ita Christi sanguinem intercedere oportet ad placandum nobis Deum, priusquam vllus paternæ eius beneuolentiæ sensus ad nos perueniat. Cæterum, vt priore loco audimus, Deum quia nos diligebat, Filium suum in mortem pro nobis dedisse: ita mox subiicitur, Christū vnum esse in quem proprie respicere fides debet. Dedit Vnigenitum, vt quisquis in eum crediderit, non pereat. Hic, inquam, rectus est fidei intuitus, Christum sibi proponere, in quo Dei pectus in amorem effusum cernat: hæc firma & solida fultura, in mortē Christi, tanquam vnicū pignus, recubere. VNIGENITI nomē ἐμπαππὸν est ad cōmendandam diuini in nos amoris vehementiam. Quia enim non facile sibi homines persuadent à Deo se diligi: vt omnem dubitationem eximeret, nominatim expressit, tantopere nos Deo fuisse charos, vt ne vnigenito quidem Filio pepercerit nostra causa. Quū ergo satis superque testatam nobis suam charitatem fecerit Deus, quisquis hoc testimonio non contentus, adhuc vacillat, non leuem Christo iniuriam facit, quasi vnus aliquis ex vulgo temere in mortem proiectus fuerit. Quin potius ita reputandū est, quanti vnigenitum suum Filium Deus æstimat, tam pretiosam illi fuisse nostram salutem, cuius pretium vnigeniti ipsius mortē esse voluit. Cæterum hoc nomē iure Christus obtinet, quia vnicus est natura Filius. Nobiscum verò hunc honorem adoptione tunc demum communicat, quum inserimur in eius corpus. QVI CREDIT IN EVM, NON PEREAT. Insigne fidei elogium, quòd nos ab æterno interitu vindicat. Diserte enim exprimere voluit, quanuis ad mor-

Ephes. 1. a. 5.

Rom. 5. b. 10.

tem videamur nati, certā tamen offerri liberationē in Christi fide: ita mortē quæ alioqui nobis imminet, minime timēdā esse. Et vniuersalē notā apposuit, tū vt promiscue omnes ad vitæ participationē inuitet, tū vt præcidat excusationem incredulis. Eodē etiā pertinet nomē Mūdi, quo prius vsus est. Tametsi enim in mūdo nihil reperietur Dei fauore dignū, se tamē toti mūdo propitiū ostendit, quū sine exceptione omnes ad fidē Christi vocat, quæ nihil aliud est quā ingressus in vitam. Cæterū meminerimus, ita cōmuniter promitti omnibus vitam in Christo qui crediderint, vt tamē minimē commutis omnium sit fides. Patet enim omnibus Christus, ac expositus est: solis tamen electis oculos Deus aperit, vt fide ipsum quærant. Porro hinc cōstat admirabilis fidei effectus, quia per eam Christū recipimus qualis nobis datus est à Patre: nempe qui nos æternæ mortis reatu solutos, vitæ æternæ hæredes efficiat: quia mortis suæ sacrificio peccata nostra expiauit, nequid obftet quominus nos pro filiis suis agnoscat Deus. Quando igitur Christum cum mortis suæ efficacia & resurrectionis fructu amplectitur fides, non mirum est si per eam, Christi quoque vita potimur. Nondum tamen satis liquet cur & quomodo vitam nobis conferat fides: an quia Spiritu nos suo regenerat Christus, vt viuat in nobis ac viueat Dei iustitia: an verò quia sanguine eius purgati à peccatis, gratuita venia iusti apud Deū censemur. Certum quidem est hæc duo semper coniuncta esse. sed quia hic de salutis certitudine agitur, tenenda præcipuè est hæc ratio, nos ideo viuere, quia Deus peccata non imputando, gratis nos amat. Ideo nominatim sacrificii fit mentio, quo simul cū peccatis maledictio & mors abolita est. Iam prius admonui quorsum spectent hæc duo membra: nempe vt sciamus vitam nos recuperare in Christo, qua sumus in nobis priuati. Nam in hac misera humani generis cōditione, prior ordine est redemptio quā salus.

17 **NON ENIM MISIT.** Confirmatio est proximæ sententiæ: quia non frustra Deus huc ad nos Filium suum misit. Atqui nō venit vt perdat. Sequitur ergo proprium esse Dei officium, vt salutem per eum consequantur quicumque crediderint. Iam non est quod dubitet quisquam, vel anxie labore quomodo mortem possit effugere, quando tenemus hoc esse Dei consilium, vt nos ab ea Christus eripiat. Repetitur iterum **MUNDI** nomen, nequis omnino arceri se putet, si modò fidei viam tenet. **IUDICARE** hic pro damnare, vt multis aliis in locis, accipitur. Quòd autem se venisse negat ad damnandum mundum, in eo proprium aduentus sui finem notat. Quid enim opus fuit Christum ad nos perdendos venire, qui ter quaterque perieramus? Nihil ergo aliud in Christo considerandum, quā quòd Deus pro immensa sua bonitate opitulari nobis voluit, vt perditos seruaret: & quoties nos peccata nostra urgent, quoties satan ad desperationem sollicitat, obuiendus est hic clypeus, Deum nos æterno exitio nolle opprimi, quia Filium suum salutem mundi ordinauit. Quòd autem alibi docet Christus se in iudicium venisse, quòd vocatur petra scandali, quòd dicitur positus in multorum ruinam, id accidentale est, vel (vt ita loquar) aduentitium. Qui enim oblatam in eo gratiam respuunt, digni sunt qui iudicem experiantur, ac tam indigni scelerisque contemptus vltorem. Cuius rei in Euangelio lueulentum specimen apparet. Nam quum propriè sit Dei potentia in salutem omni credenti, facit multorum ingratitude vt illis in mortem cedat. Vtrunque optime expressit Paulus, quum se in promptu habere vindictam gloriatur, in qua omnes suæ doctrinæ aduersarios conficiat, postquam impleta fuerit piorum obedientia. Perinde enim id valet, ac si diceret, destinari præsertim ac primo loco Euangelium fidelibus, vt sit illis in salutem: sed postea non impune cessurum incredulis, qui contempta Christi gratia, eum mortis authorem habere maluerint, quā vitæ.

2. Cor. 10. b. 6.

18 **QUI CREDIT IN EVM, NON CONDAMN.** Quòd toties, ac tam sedulò inculcat, extra mortis periculum esse omnes fideles: hinc colligere licet quā necessaria sit fiducia certitudo & stabilitas, ne perpetuò trepidet ac æstuent conscientia. Iterum ergo pronuntiat, nullam manere damnationem vbi crediderimus, quòd etiam infra, quinto capite fusius exponet. Præsenstempus hic accipitur loco futuri ex consuetudine linguæ Hebraicæ. Vult enim fideles à metu damnationis securos esse. Proxima sententia **QUI VERO NON CREDIT,** &c. significat nō aliud esse remediū, quo mortem quisquam hominum effugiat: ac si diceret, Omnibus qui datam in Christo vitam reiciunt, nō restare nisi mortem, quia non alibi vita cōstet quā in fide. Præteritum verbi tempus ἐμφανώς posuit, quo melius exprimeret de omnibus incredulis actum esse. Notandum autem Christum peculiariter de his loqui quorum impietas se in manifesto Euangelii contemptu prodiderit. Tametsi enim verum est non aliud vnquam fuisse effugiendæ mortis remediū quā si ad Christum confugerent homines, quia tamen hic Christus disserit de Euangelii prædicatione, quæ spargenda erat per totum mundum, sermonem

aduersus eos stringit, qui accensam diuinitus lucem sponte ac maligne extinguunt.

19 Hoc autem est iudicium, quòd lux venit in mundum: & dilexerunt homines tenebras magis quàm lucem. Erant enim mala eorum opera.

20 Quisquis enim mala agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ne arguantur opera eius.

21 Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur eius opera, quòd in Deo sint facta.

19 **HOC AVTEM EST IUDICIUM.** Occurrit murmuribus & querimoniis, quibus exagitare solent profani homines nimium (vt ipsi putant) Dei rigorem, quum seuerius quàm optarent, cum illis agit. Durum videtur, omnes qui in Christum non credunt, exitio deuoueri. Ne quis itaque suam damnationem Christo adscribat, propriæ cuiusque culpæ imputandam esse docet. Ratio, quia infidelitas, malæ conscientiaë testis est. Vnde constat, obstare suam prauitatem incredulis, ne ad Christum accedant. Sunt qui putant notari hinc duntaxat signum damnationis. At Christi consilium est, hominum improbitatem compescere, ne suo more tergiuersari, vel cum Deo exostulare audeant, quasi iniquè eos tractet, dum infidelitatem morte æterna punit. Tale ergo iudicium æquum esse, nullisq; calumniis obnoxium demonstrat: non tantum quia peruersè faciunt, qui tenebras præferunt luci, & lucem vltro sibi oblatam fugiunt: sed quia illud odium lucis non nisi ex animo malè sibi conscio & scelerato nascitur. Refulget quidem in multis pulchra sanctitatis species, qui tamen Euangelio aduersantur: verum vt sanctiores angelis appareant, hypocrisis esse minimè dubium est, qui non alia de causa repellunt Christi doctrinam, nisi quia latebras suas amant, quibus tegatur eorum fœditas. Quum ergo sola hypocrisis infensos homines Deo reddat, tenentur omnes conuicti: quia nisi superbia excæcati in vitiis sibi placerent, prompti ac voluntarii essent ad recipiendam Euangelii doctrinam.

20 **QVIS QVIS ENIM MALA AGIT.** Sensus est, Ideo lucem ipsis esse odiosam, quia mali sunt, & quantum in se est peccata sua tegere cupiunt: vnde sequitur eos remedium abigendo, dånatiõis materiã, quasi data opera, fouere. Multum ergo fallimur, si putamus pio zelo ferri qui aduersus Euangelium insanunt, quum potius lucem horreat, quòd liberius sibi in tenebris adulteretur.

21 **QVI AV. FACIT VERITATEM.** Hoc videtur improprie & absurde dici, nisi fateri velis rectos esse aliquos & veraces, priusquam regeneriti sint Dei Spiritu. quod minimè consentaneum est cum perpetua Scripturæ doctrina: fidem nanque radicem esse scimus ex qua proueniunt bonorum operum fructus. Hunc nodum vt expediat Augustinus, **FACERE** veritatem exponit, agnoscere quàm miseri simus, ac omni bene agendi virtute destituti. Et certè hæc vera est ad fidem præparatio, quum inopiæ nostræ sensu compulsi, ad Dei gratiam confugimus. Sed hoc totum alienum est à Christi mente. simpliciter enim dicere voluit, eos qui sincere agunt, nihil magis quàm lucem appetere, vt probentur eorum opera: quia tali examine habito, melius constat eos coram Deo fuisse veraces, ac omni dolo puros. Perperam verò & inscite inferet aliquis, Homines ante fidem sibi esse bene conscios. Neque enim Christus electos credere dicit, vt bonorum operum laudem referant: sed tantum quid facturi essent infideles, nisi male sibi conscii essent. Porro **VERITATIS** nomine vsus est Christus, quia externo operum splendore decepti, non reputamus quid intus lateat. Ideo dicit, Integros homines & minimè fucatos libenter in Dei conspectum prodire, qui solus operum nostrorum idoneus est iudex. Nam **OPERA** hinc dicuntur **IN DEO FACTA**, quæ illi probantur, ac secundum eius regulam bona sunt. Hinc discamus non esse de operibus iudicandum, nisi admota Euangelii luce: quia ratio nostra prorsus cæcutit.

22 Post hæc venit Iesus & discipuli eius in terram Iudæam, & illic versabatur cum ipsis, & baptizabat.

23 Erat autem & Iohannes baptizans in AEnon prope Salim: quia aquarum multæ erant illic. Veniebant ergo & baptizabantur.

24 Quia nondum coniectus erat in carcerem Iohannes.

25 Orta igitur quæstio est à discipulis Iohannis cum Iudæis, de purgatione.

26 Et venerunt ad Iohannem, dixeruntque illi, Rabbi, qui tecum erat trans Iordanem, cui tu testimonium reddidisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

27 Respondit Iohannes ac dixit: Nō potest homo accipere quicquam, nisi datum illi fuerit è cælo.

28 Ipsi mihi testes estis quod dixerim, Non sum ego Christus, sed missus sum ante eum.

22 POST HAEC VENIT IESVS. Verisimile est Christum, elapso die festo, venisse in eā Iudææ partem, quæ vicina erat oppido AEnon, quod in tribu Simeon fuisse situm, constat ex cap. Iosue 15. A Q V A S illic multas fuisse Euangelista dicit, quarum non ita frequens in Iudæa copia erat. Fuisse autem duo hæc oppida AEnon & Salim non procul à confluyente Iordanis & Iaboc tradūt geographi: quibus vicinam faciunt Schytopolin. Cæterum ex his verbis colligere licet, baptismum fuisse celebratū à Iohanne & Christo, totius corporis submersione. Quāquam de externo ritu minus anxie laborandum est, modò cum spirituali veritate, & Domini instituto ac regula congruat. Quantum verò coniiicere licet, fecit illa vicinitas, vt spargerentur varii rumores, multi sermones agerentur passim de Lege, de cultu Dei, de Ecclesiæ statu, ob duos novos baptistas simul exortos. Nam quod Euangelista Christum baptizasse dicit, id ad prima exordia refero: quod tunc scilicet munus sibi à Patre iniunctum publicè auspicatus fuerit. Tamen autem per discipulos hoc agebat Christus, hinc tamē tanquā baptismi author nominatur, omiſſis ministris qui nihil agebant, nisi eius nomine ac mandato. Qua de re initio proximi capitis rursus aliquid dicetur.

25 ORTA IG. QVÆSTIO EST, &c. Non frustra hinc Euangelista recitat ortam à discipulis Iohānis quæstionē. Quo minus enim doctrina instructi erant, eo confidentius ad disputandū se ingerūt: vt semper audax est inscitia. Si ipsos aggressi fuissent alii, excusari poterāt: sed quod impares ad certamen sustinendum, vltro laceſſunt Iudæos, id temere faciunt ac perperam. Hoc autem sonant verba, motam fuisse ab illis quæstionem. Præterquam autem quod de re incognita, temerè, vltra scientiæ suæ modum disserendo peccabant, suberat alterum quoque non minus vitium, quod illis non tam propositum erat, legitimum baptismi vsū asserere, quàm tueri magistri sui causam, vt sua illi integra maneret autoritas. Vtrunque reprehensione dignum: quod non tenentes quanam sit vera baptismi ratio, ludibrio exponit sacrum Dei institutum: & quod peruersa ambitione, magistri sui partes aduersus Christum suscipiunt. Itaque vno verbo percussos ac fractos fuisse apparet, quum obiectum esset, Christum quoque baptizare. Nam in hominis persona occupati, doctrinā minorem habebant curam. Eorum exemplo docemur quorsum recidant qui prauis hominū studiis potius, quàm Dei zelo aguntur, ac proinde monemur vnum hoc spectandum, & modis omnibus curandum esse, vt solus Christus emineat. DE PURGATIONE. Quæstio de purgatione fuit, quia Iudæis varia erant baptismata à Lege præscripta: nec legalibus illis contenti, multa insuper à maioribus accepta studiose colebant. Quod iam nouus purgandi ritus inducitur à Christo & Iohanne post tantam copiam & varietatem, id absurdum esse ducunt.

26 CVI TV TEST. REDDIDISTI. Hoc argumento vel Christum facere contendunt minorem Iohanne, vel illi reddere obstrictum, quia honore affectus fuerit. Quod enim honorificis elogiis Christum ornauit Iohannes, id in beneficio deputant. Quasi verò tale illi præconiū non debuerit: imò quasi non summa fuerit hæc eius dignitas, præconem esse Filii Dei. Nihilò rectius fuit Christum postponere Iohanni, quia eius testimonio commendatus fuerat. Scimus enim quid testatus fuerit Iohannes. Quod dicunt OMNES AD CHRISTVM VENIRE, peruersæ æmulationis vox est. Metuunt enim, ne mox deseratur magister à frequentia.

27 NON POTEST HOMO. Nōnulli ad Christū referūt, quasi impiæ aduersus Deū audaciæ accuset discipulos, qui adimere Christo nitātur quod illi à Patre datū est. Hinc itaque sensum esse volūt: Quod ille in tantum honore breui emerſit, diuinitus factū est. Frustra ergo deprime-re cōtenditis, quæ Deus in altū sua manu extulit. Aliis autē videtur esse exclamatio, in quā præ indignatione prorūpat, quod tā male hæctenus profecissent discipuli. Et certè nimis absurdum erat, quæ toties audierāt Christū esse, adhuc velle cogere in ordinē, ne supra ministrū suū emergeret. Merito itaque pronūtiare Iohānes potuit, frustra cōsumi operā docēdis hominibus, quia

surdi sunt & stupidi, donec mēte renouati fuerint. Verū ego potius eorum sentētiæ subscribo, qui de Iohanne exponunt: nempe quōd in sua & illorū manu esse neget, magnū se creare: quando hęc nostra omnium mensura est, vt simus quales esse nos Deus voluit. Nam si ne ipse quidem Dei filius sibi honorem sumpsit, quis ex grege plus appetere audebit, quā datum fuerit à Domino? Vna hęc cogitatio, si penitus omnium animis infideret, abundē sufficeret ambitioni cohibendā. Porro ambitione correctā & abolita, simul contētionum pestis sublata foret. Vnde enim fit, vt se quisque plus iusto efferat, nisi quia à Domino non pendemus, vt quem nobis gradum assignat, eo simus contenti?

28 **IPSI MIHI TESTES.** Expostulat cum suis discipulis Iohannes, quōd suis sermonibus fidem non habuerint. Sæpius monuerat se Christum non esse. Ergo nihil restabat, nisi vt seruus esset filio Dei subiectus vnā cum reliquis. Atque hic locus notandus est. Negando enim se Christū esse, nihil sibi reliquum facit, nisi vt capiti subiectus, tanquā vnus ex reliquis in Ecclesia ministret: neque ita euehatur, vt obscuret capitis honorem. **SE ANTE MISSVM** dicit, vt viam Christo pararet: sicuti apparitores Regibus solent.

29 **Qui habet sponsam, sponsus est. Amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem spōsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est.**

30 **Illum oportet crescere, me autem minui.**

31 **Qui è supernis venit, super omnes est: qui ex terra est, ex terra est, & ex terra loquitur: qui è cælo venit, supra omnes est.**

32 **Et quod vidit, & audiuit, hoc testatur, & testimoniū eius nemo recipit.**

Ro. 3. a. 4. 33 **Qui autem recepit eius testimonium, signauit quōd Deus sit verax.**

34 **Quem enim misit Deus, is verba Dei loquitur. non enim ex mensura dat Deus Spiritum.**

29 **QUI HABET SPONSAM.** Hac similitudine melius confirmat, vnum esse Christum, qui eximitur communi aliorum numero. Sicuti enim qui vxorem ducit, nō ideo amicos inuitat & adhibet ad nuptias, vt illis sponsam prostituat, vel iure suo cedens in societatem admittat thori coniugalis: sed potius vt coniugium honorifice ab illis cultum, sanctius reddatur: ita Christus ministros suos non ideo ad docendi officium vocat, vt Ecclesia subacta, dominium sibi vsurpēt, sed vt fideli eorum opera ad eam sibi sociandam vtatur. Magnum hoc & præclarum est, præfici Ecclesiæ homines, qui personam filii Dei sustineāt. Sunt igitur tanquam amici, quos sibi adiungit sponsus, vt in commune nuptias celebrent: sed discrimen tenendum est, vt gradus sui memores, quod proprium est sponsi, ad se non trahant. Summa huc redit, quantalibet excellentia polleant doctores, non tamē obstare Christo debere, quin solus in Ecclesia sua dominetur, solus eam verbo suo regat. Subinde in Scriptura occurrit hęc similitudo, quā exprimere vult Dominus sacrū adoptionis vinculū, quo nos sibi coniūgit. Sicuti autem verē se fruendum nobis offert, vt noster sit: ita meritō fidem à nobis & charitatem mutuam stipulatur, quam vxor marito debet. Porro coniugium hoc in Christo omni ex parte impletum fuit, cuius sumus caro & ossa, vt Paulus docet. Castitas quam requirit, præcipuē in Euangelii obedientia sita est, ne villo modo à pura eius simplicitate abduci nos sinamus: quemadmodum idem tractat, 2. Corint. II. a. 2. Vni itaque subesse Christo nos oportet, eum nobis esse vnicū caput, ne pilum quidē nos à simplici Euangelii doctrina deflectere, cum solum habere gloriæ principatum, vt sponsi ius & locum apud nos retineat. **Quid ministri?** Certē eos accersit Dei filius, vt officium sibi in sacris nuptiis peragendis impendant. Quare eorum partes sunt, modis omnibus satagere, vt spōsam, cuius illis mandata est cura, castam marito virginem exhibeant: quod se facere Paulus gloriatur, eo quem citauit loco. Qui verò Ecclesiam sibi potius, quā Christo conciliant, perfide violant connubium, quod ornare deberent. Et quo maiori nos honore dignatur Christus, dum sponsæ suæ custodes facit, eo sceleratior est nostra infidelitas, nisi suum illi ius integrum tueri studemus. **HOC ERGO GAVDIVM MEVM IMPLETVM EST.** Significat se votorū omnium summam adeptum esse, nec iam esse quod desyderet, vbi videt regnare Christum, & illi audientiam, quam meretur, dari. Quisquis ita affectus erit, vt posthabito sui respectu Chri-

Ephes. 5. g. 29.

2. Cor. II. a. 2.

stum extollat, & eius honore contentus sit, fideliter & cum fructu Ecclesiæ prærit: quisquis autem ab hoc scopo vel minimum diuertet, impurus erit adulter, nec aliud poterit quam sponsam Christi corrumpere.

30 ILLVM OPOR. CRESCERE. Vterius progreditur. Quia enim prius in summâ dignitatē à Domino euectus fuerat, hoc fuisse temporale admonet: nūc exorto iustitiæ soli cedendum esse. Itaque non modo inanes honoris fumos, qui hominum errore in eum temere congerebantur, repellit ac discutit: sed etiâ solícite cauet, vt verus ac legitimus honos, quem illi Dominus contulerat, Christi splendorem obscuret. Hac ratione dicit, quòd hæcenus habitus fuit summus Propheta, se in tam excelso gradu non nisi ad tempus fuisse collocatum, donec adueniret Christus, cui lampas tradenda erat. Interea testatur, æquo animo se passurum, vt in nihilum redigatur, modò suis radiis totum mūdum impleat Christus & occupet. Atque hoc Iohannis studium omnes Ecclesiæ pastores imitari decet, vt Christo euehendo capita & humeros subiiciant.

31 QUI E SUPERNIS. Alia similitudine ostendit quantum à reliquis omnibus distet Christus, & quanto sit superior. Regi enim, vel summo duci eum comparat, qui ex alto tribunali verba faciens, pro imperii sui reuerentia audiendus est. Sibi vero satis esse docet, si ex imo subsellio loquatur. Christum dicit è supernis venisse, non tantum quatenus Deus est, sed quia in eo nihil nisi cæleste ac maiestatis plenum cernitur. In secundo membro, vulgaris trãslatio semel tantum habet, QUI EX TERRA EST: Sed Græci codices in diuersa lectioe consentiunt. Suspicio ab hominibus indoctis repetitionem, quã superuacua ducebant, fuisse erasam: sed perinde valet, ac si diceretur, Qui è terra est, originem suam sapit, ac pro naturæ suæ conditione subsedit in ordine terreno. Hoc itaque solius Christi proprium esse asserit, vt è sublimi loquatur, quia è cælo descendit. Sed quæri potest, an non à cælo quoque profectus sit Iohannes, quantum ad vocationem & munus, idèoque audiendus fuerit Dominus per os ipsius loquens? Videtur enim cælesti, quam tradit, doctrinæ esse iniurius. Respondeo, non simpliciter hoc esse dictum: sed comparatiue. Si seorsum considerantur ministri, tanquã è cælo cum summa autoritate loquuntur, quod à Deo mandatum est: simul autem atque incipiunt opponi Christo, nullos esse amplius oportet. Sic Apostolus ad Hebræos cap. 12. f. 25, Legem cum Euangelio committens, Quò impune, ait, non cesserit iis qui loquẽtem in terra aspernati sunt: videte ne eum aspernemini qui è cælis est. Vult ergo agnosci in suis ministris Christus: sed ita vt solus maneat Dominus, illi autem contenti sint ordine seruorum: præsertim vbi ad comparationem venit, ita vult discerni, vt solus emineat.

32 ET QVOD VIDIT ET AVDIVIT. Pergit in suo officio Iohannes. Nam vt Christo pareat discipulos, eius doctrinam à certitudine commēdat, Quòd nihil proferat, nisi quod à Patre suo accepit. Visus & auditus dubiæ opinioni, vanis rumoribus, & figmentis quibuslibet opponitur. Significat enim, nihil eum tradere, nisi probe cognitum. Sed dicit quispiam, parum huius mereri, qui nihil præter auditum habet. Respondeo, hoc verbo notari, Christum à Patre edoctum esse, vt nihil nisi diuinum afferat, vtpote sibi diuinitus reuelatum. Id autē in totam Christi personam competit, quatenus à Patre missus est in mundum legatus & interpres. Postea mundi ingratitude accusat, qui tam certū ac fidelem Dei testem impie & scelerate respuit. Occurrit autem scādalo, quod multos à fide auertere, & multorum cursum impedire vel morari poterat. Nam vt solemus ab hominum iudicio nimium pendere, bona pars Euangelium ex mundi contemptu æstimat: saltem, vbi videt passim reiici, hoc præiudicio occupata, difficilior est ad credendum & tardior. Proinde quoties videmus talem mundi peruiaciam, hæc tamen admonitio nos in constanti eius obedientia retineat, Esse veritatem à Deo profectam. Quum dicit NEMINE recipere, significat paucos esse & propemodum nullos fideles, si conferantur cum ingenti impiorum turba.

33 QUI AVTEM RECEPIT E. TESTIMONIUM. Hic pios ad amplexandam intrepidè Euangelii doctrinam hortatur & animat: ac si diceret, Non esse causam cur eos pudeat suæ paucitatis ac pigeat, quãdo Deum habent fidei suæ authorem, qui vnus instar omnium abunde nobis sufficit. Ergo etiam si totus mundus Euangelio fidem abroget ac detrahat, non debet hoc bonis obstare quin Deo subscribant. Habet etiam in quo securè acquiescere liceat, quò sciunt, Euangelio credere, nihil esse aliud quàm Dei oraculis subscribere. Interea colligimus hoc esse fidei proprium, vt in Deum recumbat, & stabilita sit in eius verbo. Nulla enim subscriptio esse potest, nisi priores partes Deus loquendo occupauerit. Qua doctrina non tantum ab omnibus humanis figmentis discernitur fides, sed etiam ab opinione dubia & suspensa. Necessè enim est vt Dei veritati, quæ omni dubitatione exempta est, respondeat. Ergo sicut mentiri non potest

Deus, ita fidem vacillare absurdum est. Hoc praesidio muniti, quibuscunque machinis nos turbare ac concutere satan conetur, perpetuo stabimus victores. Hinc etiam monemur, quam gratum ac pretiosum coram Deo sacrificium sit fides. Nam ut nihil illi pluris est quam sua veritas, ita nullus illi acceptior cultus praestari a nobis potest, quam dum fide nostra profitemur illum esse veracem. tunc illi demum suus honor verè constat. Rursum nulla grauior illi fieri iniuria potest, quam dum Euangelio non creditur. Spoliari enim sua veritate nequit, quin aboletur tota eius gloria & maiestas. Atqui eius veritas in Euangelio quodammodo inclusa est, illi scilicet que eam vult agnosci. Quare increduli nihil Deo, quantum in se est, reliquum faciunt: non quòd Dei fidem labefactet eorum impietas, sed quòd per eos non stat quin ipsum arguant vanitatis. Nisi plusquam saxei sumus, hoc tam praclarum elogium, quo ornatur fides, ardentissimum eius studium accendere in animis nostris debet. Quantum enim est hic honos, quo miseros homines dignatur Deus, ut qui natura nihil sint aliud quam mendacium & vanitas, idonei tamen censeantur qui sacram Dei veritatem subscriptione sua comprobent?

34

QVEM ENIM MISIT. Confirmat proximam sententiam. ostendit enim verè nobis esse cum Deo negotium, quò Christi doctrinam recipimus: quia non aliunde profectus sit Christus, quam à Patre caelesti. Solus ergo Deus est qui per eum loquitur. Et certè Christi doctrinam minus tribuimus quam oportet, nisi eam agnoscamus esse diuinam. NON ENIM EX MENSURA. Duobus modis exponitur hic locus. Quidam enim ad communem dispensationem extendunt, quòd Deus, qui fons est bonorum omnium inexhaustus, minimè se exinaniat, quò largè & vbertim sua dona effundit in homines. Qui ex vase aliquo hauriunt quod distribuunt, perueniunt tandem ad fundum. Sed periculum non est ne quid tale Deo contingat: neque vnquam tam larga erit donorum eius affluentia, quin noua subinde largitate eam, vbi visum fuerit, superet. Videtur expositio hæc habere aliquid coloris, quia indefinita est oratio. Ego tamen Augustinum potius sequor, qui de Christo interpretatur hoc esse dictum. Nec obstat quòd nòdum sit expressa Christi mentio in hoc membro: quò omnem ambiguitatem tollat posterius membrum, vbi ad Christum restringitur quod promiscue de multis dictum videri poterat. Nam hæc verba proculdubio exegeticè addita sunt, Patrem omnia Filio dedisse in manum, quia eum amet. Ideò vno contextu legenda sunt. Et verbum praesentis temporis quasi continuu actum designat. Tamen enim Spiritu semel donatus fuit ad summam usque perfectionem, & tamen assidue tanquam ex scaturigine longe lateque manat, ideo non inepte nunc etiam accipere à Patre dicitur. Quòd si quis simplicius interpretari malit, non est insolens temporis mutatio in eiusmodi verbis. Sensus nunc clarus est, Christo non esse ex mensura datum Spiritum, quasi gratia, qua pollet, facultas ad aliquem modum finita sit, quemadmodum Paulus docet, 1. Cor. 12. a. 7. & Ephes. 4. a. 7, singulis distribui secundum donationis mensuram, ita ut nemo vnus ad plenum abundet. Nam quum hoc mutuum inter nos fraternæ communicationis vinculu sit, ut nullus sibi seorsum sufficiat, sed vicissim alii aliis indigeant: in hoc à nobis differt Christus, quòd Pater immensam Spiritus sui copiam in eum effudit. Et sanè Spiritum absque mensura in eo residere oportet, quò hauriamus omnes ex huius plenitudine, quemadmodum primo capite habuimus. Atque huc spectat quod sequitur continuo post, PATERM illi dedisse in manum omnia. Neque enim his verbis, Christi modò excellentiam praedicat Iohannes: sed opulentiæ, qua praeditus est, finem etiam & usum simul ostendit: ut scilicet tanquam arbiter à Patre constitutus, singulis, prout visum est atque expedit, distribuat: quemadmodum fusius explicat Paulus quarto illo ad Ephesios capite quod nuper citavi. Quantumuis ergo suos variè locupletet Deus, hoc vni Christo singulare est, habere omnia in manu.

35

Matth. 10. d. 16.

Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu eius.

36

1. Ioh. 5. b. 10.

Qui credit in Filium, habet vitam aeternam: qui verò incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

35

PATER DILIGIT FILIUM. Sed quid sibi vult ista ratio? An alios omnes odio habet? Responso in promptu est, Non agi de vulgari amore, quo Deus homines à se conditos, vel alia opera sua prosequitur: sed de singulari illo, qui à Filio incipiens, inde ad omnes creaturas manat. Facit enim hic amor, quo Filium amplexus, nos quoque in eo amplectitur, ut per illius manum nobis bona sua omnia communicet.

36

QUI CREDIT IN FILIUM. Hoc addidit, ut non tantum sciamus bona omnia à Christo petenda esse, sed teneamus etiam fruendi modum. Porro fruitionem in fide positam esse docet: nec immeritò: quò quidem per eam possidetur Christus, qui secum & iustitiam & vitam

iustitiæ fructum, affert. Quòd autem vitæ causa vocatur fides in Christum, inde colligimus, in solo Christo vitam contineri: neque eius nos aliter fieri compotes, quàm Christi ipsius gratia: sed non conuenit inter omnes, quomodo ad nos perueniat Christi vita. Quidam enim ita accipiunt, Quoniam credèdo, Spiritum recipimus, qui nos in iustitiam regenerat, nos eiusmodi regeneratione salutem consequi. Ego autem, quanuis hoc esse verum fatear, fide nos renouari, vt Spiritus Christi nos regat, primo tamen loco considerãdam esse dico gratuitam peccatorum remissionem, qua fit vt Deo accepti simus: dico item in hac sola totam salutis fiduciam & fundamentam esse & consistere: quia non aliter iustitia nobis coram Deo imputari potest, nisi dum peccata nobis non imputat. *QUI VERO INCREDVLVS EST.* Sicuti vitã in Christo proposuit, cuius dulcedine nos alliceret: ita nunc æternæ morti addicit, quicũque Christo non credunt. Atque hoc modo amplificat Dei beneficiũ, quũ admonet, nullũ esse aliud effugiendæ mortis remediũ, nisi nos Christus liberet. Inde enim pèdet hæc sententia, Quòd in Adã sumus omnes perdit. Si autem Christi officiũ est, quod perierat seruare, meritò qui oblatã in eo salutem respuunt, in morte manent. Diximus nuper hoc proprie ad eos pertinere, qui Euangelium sibi patefactum reiiciunt. Etsi enim eodem exitio implicitum est totum humanum genus, grauior tamen & duplex vltio eos manet qui Filium Dei recusant liberatorem. Nec certè dubium est quin Baptista mortem incredulis denuntiando, eius terrore nos ad Christi fidem stimulare voluerit. Porrò his verbis damnari palàm est redigis que in nihilum, quicquid extra Christum iustitiæ se habere putat mundus. Nec est quòd obiiciat quispiam, iniquũ esse, vt qui pii alioqui & sancti sunt, ideo pereant quia non credunt. Frustra enim in hominibus fingitur aliqua sanctitas, nisi qua donati sunt à Christo. *VIDERE VITAM* posuit, pro frui vita. Cæterũ quòd melius exprimat, nihil restare nobis spei, nisi à Christo liberemur, dicit *IRAM DEI MANERE* super incredulos. Quanquam non displicet quod docet Augustinus, manendi verbo esse vsũ, vt sciamus iam ab vtero nos morti esse destinatos, quia filii iræ omnes nascimur. Saltem eiusmodi allusionẽ libenter admitto: modo teneamus, genuinum & simplicem esse illum, quẽ dixi, sensum, Sic incredulis omnibus mortem incumbere, & eos tenere oppressos ac submersos, vt effugere nunquã possint. Et certè, quanuis naturaliter dånati iam sint reprobis, sua tamẽ infidelitate nouã sibi mortẽ accersunt. Atque in hunc finẽ data est Euãgelii ministris ligãdi potestas. Hæc enim iusta est humana cõtumaciæ vindicta, vt qui salutare Dei iugũ excutiunt, se constringant mortis vinculis.

CAP. IIII.

- 1 **P**ostquam ergo cognouit Dominus quòd audiissent Pharisei, Iesum
 2 plures facere & baptizare discipulos quàm Iohannem,
 3 (Etsi Iesus ipse non baptizabat, sed discipuli eius.)
 4 Reliquit Iudæam, & abiit rursus in Galilæam.
 5 Oportebat autem ipsum transire per Samariam.
 6 Venit ergo in urbem Samariæ, quæ dicitur Sichar, vicinã agro, quem
 7 dedit Iacob Ioseph filio suo.
 8 Erat autem illic puteus Iacob. Iesus autem fessus ex itinere, sedebat sic
 9 super fontem, quum esset hora fere sexta.
 10 Venit mulier ex Samaria ad hauriendam aquam. Dicit illi Iesus, Da
 11 mihi quod bibam.
 12 Discipuli enim eius profecti erant in urbem ad cibos emendos.
 13 Dicit illi mulier Samaritana, Quomodo tu, Iudæus quum sis, potum à
 14 me petis, quæ sum mulier Samaritana? Neque enim cõmercium habent
 15 Iudæi cum Samaritanis.

1 **P**OSTQVAM ERGO COGNOUIT. Nunc Euãgelista de colloquio verba facturus, quod habuit Christus cum Samaritide, principio causam profectionis exponit. Quũ enim sciret Phariseos male affectos, noluit eorum furori se ante tempus obiicere. Hæc illi ex Iudæa migrandi fuit ratio. Ita significat, non venisse destinato consilio in Samariam, vt illic habitaret: sed quòd transeundum per eam erat, in Galilæam tendentibus. Nam donec sua resurrectione ianuam

aperiret Euangelio, in colligendis ouibus Israel, ad quas missus erat, occupari oportuit. Ergo quodd Samaritanos dignatus est sua doctrina, extraordinarium fuit, & quasi fortuitum, vt ita loquar. Sed cur secessum & latebras Galilææ petit: ac si innotescere nollet, quod maxime optandum erat? Respondeo, ipsum tenuisse rationem agendi, atque opportunitate temporis sic iuisse vsum, vt ne momentum quidem præteriret. Stadium ergo iuum ordine, & quo docebat temperamento conficere voluit. Vnde etiam docemur, nos ita debere animis esse compositos, vt neque vlllo metu terreamur quin pergamus in officio, neque in accersendis periculis sumus nimium præcipites. Hanc porro mediocritatem vere colent, quicumque in suam vocationem erunt intenti. Nam & Dominum constanter sequuntur, vel per medias mortes: nec temere se proiciunt, sed ambulabunt in viis suis. Meminerimus ergo, non vltra progrediendum esse, quam vocatio nostra postulat. PHARISÆOS solos commemorat Euangelista, qui infesti Christo fuerint: non quod alii Scribæ fuerint amici: sed quia secta hæc tunc regnabat: & ipsi pii zeli prætextu maxime insaniebant. Queritur an Christo plures discipulos inuiderint, quia magis in Iohannem propensi, eius dignitati & famæ studerent. Alius est verborum sensus. Nam quum eos id iam prius male haberet, discipulos à Iohanne colligi: magis exasperauit eorum animos, quum viderent plures adhuc Christo accedere. Ex quo autem Iohannes se nihil quam præconem Filii Dei esse professus erat, maior ad Christum concursus fieri cœpit, & iam ministerio suo prope defunctus erat. Ita docendi & baptizandi munus paulatim Christo resignauit.

2 **ETSI IESVS IPSE NON BAPTIZABAT.** Baptismus Christi vocatur, quem per aliorum manus contulit: vt sciamus baptismum ex ministri persona minime æstimandum esse: sed vim eius totam pendere ab authore, cuius nomine & mandato confertur. Vnde singularis ad nos consolatio redit: dum scimus baptismum nostrum ad nos ablucendos & renouandos non minus habere efficaciam, quam si à Filio Dei nobis datus foret. Nec dubium est quin ab externa signi administratione, quandiu in mundo versatus est, consulto abstinerit, vt testatum omnibus seculis faceret, nihil decedere ex virtute baptismi, dum ab homine mortali offertur. In summa, non tantum intus baptizat Christus Spiritu suo, sed symbolum ipsum quod ab homine mortali suscipimus, perinde habendum est, ac si Christus ipse manum à cælo exerens, ad nos vique porrigeret. Quod si Christi est baptismus, qui per hominem datur: qualiscumque sit minister, Christi esse non desinet. Atque hoc ad refellendos Anabaptistas sufficit, qui ministri vitio baptismum quoque vitari contendunt, & huius delirii causa Ecclesiam turbant. Quemadmodum contra Donatistas eodem argumento appositè vsus est Augustinus.

5 **QVAE DICITVR SICHAR.** Hieronymus in epitaphio Paulæ, vitiose ita legi putat, quum potius legendum sit Sichein. Et certè hoc posterius antiquum & verum esse nomē constat. Verum probabile est, iam Euangelistæ tempore vocem Sichar fuisse in vsu. De loco satis conuenit, vrbem fuisse sitam in latere motis Garizin, cuius incolæ à Simeone & Leui proditoriè cæsi fuerunt: & quam Abimelech indigena solo postea æquauit. Sed tanta fuit loci comoditas, vt tertio vrbis illic condita fuerit, quæ Hieronymi seculo Neapolin vocabat. Et Euangelista omnem controuersiam tollit, tot additis circumstantiis. Nam ex Mose satis constat, vbinam fuerit ager ille, quæ Iacob filiis Ioseph attribuit. Montem quoque Garizin Sichimam fuisse vicinam omnes fatentur. Templum illic fuisse extructum, mox dicemus. Quin illic diu habitauerit Iacob cum sua familia, minime dubium est.

6 **IESVS AVTEM FESSVS EX ITINERE.** Non simulauit lassitudinem: sed re vera fessus erat. Nam quod magis ad sympathiam propensus foret, nobiscumque condolereset, infirmitates in se nostras suscepit: quemadmodum docet Apostolus. Huc pertinet temporis circumstantia. Neque enim mirum, quod circa meridiem sitiens & lassus ad puteum quieuerit. Nam quum dies ab ortu solis ad occasum vsque, duodecim haberet horas: sexta erat Meridies. Quum dicit sic sedisse, quasi gestum hominis fatigati exprimit.

7 **VENIT MVIER EX SAMARIA.** Quod aquam à muliere postulat, non simpliciter eo consilio facit, vt eius docendæ materiam habeat: litis enim eum vrgebat, vt bibere optaret. Sed hoc impedimento esse non potest quin docendi occasionem nactus, ea vtatur: quia suæ necessitati mulieris salutem præferat. Ergo sitis suæ oblitus, quasi colloquendi suppetat otium & commoditas, vt eam in vera pietate instituat, anagogen ab aqua visibili ad spiritualem deducit: & eius animum irrigat cælesti doctrina, quæ aquam illi negauerat.

9 **QVOMODO TV IVDÆVS QVVM SIS.** Exprobratio est, qua retaliat communem gestis suæ contempum. Notum est Samaritanos faciem populi fuisse ex alienigenis collectam. Quia corruperant Dei cultum, multosque peruersos & adulterinos ritus colebant, Iudæis merito erant exosi. Interea tamen non dubium est, quin Iudæi magna ex parte carnali suo odio Legis

zelū prætexerent. Nam apud multos plus valebat ambitio & inuidia, & quòd illis dolebat regionē sibi destinatam, à Samaritanis occupari, quàm quòd de violato Dei cultu solliciti essent ac tristes. Erat tamen iusta diffidii ratio, modò puri ac recte compositi fuissent affectus. Ideo Christus quū ad primam Euangelii publicationem Apostolos mittit, vetat ne ad Samaritanos diuertat. Verūm mulier hæc facit, quod omnibus ferè est ingenitū. quia enim in pretiō esse cupimus, ægerrime ferimus nos cōtemni. Adeoque hic est cōmunis humanæ naturæ morbus, vt velit quisque sua vitia placere aliis. Siquis autē nos & nostra improbat, statim sine discrimine irascimur. Excutiat se quisque, & hoc superbiæ semen in animo suo reperiet, donec extirpatum à Spiritu Dei fuerit. Mulier ergo ista, quia gētis suæ superstitiones apud Iudæos damnari sciebat, nunc illis in Christi persona insultat. Quod mox sequitur, Iudæos **NIHIL HABERE** cum Samaritanis **COMMERCI**, à muliere dictum puto. Alii ab Euāgelista explanationis vice additum accipiunt. Et certè parum refert, vtrumuis sensum eligas: sed mihi videtur optime congruere, quòd mulier Christum hoc modo subsannet. Quid? An tibi fas est potum à me petere, quum vobis adeò profani simus? Siquis aliter malit, non contendo. Cæterum, fieri potest vt Iudæi à Samaritanis vltra modum abhorruerint. Quemadmodum enim diximus falso zeli colore abusos esse, ita modum excedere promptum fuit: quemadmodum accidere solet omnibus qui prauis affectibus indulgent.

- 10 Respondit Iesus, ac dixit illi, Si scires donum Dei, & quis sit qui tibi dicit, Da mihi potum, tu petiisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam.
- 11 Dicit ei mulier: Domine, neque quo haurias habes, & puteus est altus: vnde ergo habes aquam viuam?
- 12 Num tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filii eius, & pecora eius?
- 13 Respōdit Iesus, ac dixit illi, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet rursum:
- 14 Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo illi, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitā æternam.
- 15 Dicit ei mulier, Domine, da mihi aquam hanc, vt non sitiam, neque veniam huc ad hauriendum.

10 **RESPONDIT IESVS.** Nūc sumpta occasione, incipit Christus de Spiritus sui gratia & virtute concionari, idque apud mulierculam, quæ indigna prorsus erat cum qua verbum faceret. Mirum certè bonitatis eius exemplum. Quid enim fuit in misera hac scēmina, vt exscorto, Filii Dei repente discipula fieret? Quāquam in nobis quoque omnibus idem misericordiæ specimen exhibuit. Non omnes quidem mulieres sunt scorta: non omnes viri flagitio aliquo notati: sed quam vllus nostrūm præstantiam in medium afferet, cur nos cælesti doctrina, & adoptionis honore dignatus fuerit? Nec fortuitò accidit eū tali persona colloquium. Nam quasi sub typo nobis ostendit Dominus, se nequaquam ex dignitate eligere, quibuscū salutis doctrinā cōmunicet. Atque hoc quidē prima specie admirabile cōsiliū est, quòd tot prætermiserit in Iudæa magnos viros, interea cum hac muliere familiariter contulerit sermonem. Verūm nobis sub eius persona exprimi oportuit, quàm verum sit illud Prophetæ, Inuentus sum à non quærētibus meis qui de me non rogabant, palam apparui. Dixi non perētibus, Ecce ego adsum. **SI SCIRES DONVM DEI.** Ego hæc duo membra: Si donum Dei scires: Et quis sit qui tecum loquitur: ita distinctè lego, vt posterius sit quasi interpretatio prioris. Hoc enim singulare Dei erat beneficium, præsentem Christum habere, qui vitam æternam secum ferebat. Sensus clarior erit, si vice copulæ particulam exegeticam supponas, Si scires donū Dei: nempe quisnam sit qui tecum loquitur. Cæterum, his verbis docemur, tunc nos demum scire quisnam sit Christus, quū tenemus quid nobis in eo dederit Pater, & quid bonorū ipse nobis offerat. Ea autem cognitio ab inopiæ nostræ sensu incipit. Nam vt ad remedium quis aspiret, cum prius necesse est malis suis affici. Itaque Dominus nō ebrios sed sitiētes: nō saturos, sed famelicos inuitat, vt comedant & bibant. Et quorsum ad nos mitteretur Christus cum Spiritus plenitudine, nisi nōs vacui essemus? Cæterum, vt multum profecit is qui defectum suum sentiens, quantopere aliena ope indigeat, iam agnoscit: ita non sufficeret sub malis suis gemere, nisi prompti, parati que

auxilii spes accederet. Quia hoc modo nihil possemus quàm mœrore tabescere: vel certe, quod Papistis accidit, huc illuc cursitando, inutili & superuacua lassitudine nos conficere. Verùm ubi Christus apparet, nõ amplius frustra vagamur, remedium petituri unde nullum dari potest: sed rectà ad eum pergimus. Hæc igitur vera demũ & utilis est gratiæ Dei cognitio, dum eã scimus in Christo nobis esse expositam, eiũsque manu nobis porrigi. Simul admonet Christus, quàm efficax sit bonorũ suorũ cognitio: utpote quæ ad ea expetenda nos stimulat, animõsque nostros accendit. *si scires, inquit, peteres.* Porro scopus verborum minime obscurus est: voluit enim mulieris desiderium acuere, ne oblatam sibi vitam cõtemptu reiiceret. *DEDISSET TIBI AQUAM VIVAM.* His verbis testatur Christus, si ad ipsũ dirigantur vota nostra, minime irrita fore. Et certè, sine hac fiducia prorsus frigeret petendi studium. Verùm ubi ad se venientibus Christus occurrit, atque ad omnes satiandos paratus est, iam nõ est pigritiæ vel cessationi locus. Atqui hoc nobis omnibus esse dictum nemo non sentiret, nisi sua cuique obstaret incredulitas. *Quantquam* autem ex re præsentis nomen Aquæ ad Spiritum transfudit: satis tamen in Scripturis trita est hæc metaphora, & optimam rationem habet. Sumus enim instar aridæ sterilisq; terræ, nullus in nobis succus, nullus vigor, donec Spiritu suo nos Dominus irrigat. Vocatur etiam Spiritus alibi Aqua mûda, sed diuerso sensu: quia scilicet sordes quibus toti scateamus, abstergit & purgat. Sed hîc & similibus locis de arcana vegetatione agitur, qua vitã in nobis instaurat, tuetur, & perficit. Sunt qui de Euangelii doctrina exponãt. Cui ego hanc appellationem congruere fateor. Sed ego Christum existimo totam renouationis gratiam hîc completi. Scimus enim in hoc missum esse, ut nouam vitam afferat. Aquam igitur, meo iudicio, bonorum omnium vacuitati qua laborat ac premitur humanum genus, opponere voluit. Porro Aquam viuam non modò nominat ab effectu, quasi viuificam: sed ad diuersas aquarum species alludit. Viua ergo dicitur, ex viuo fonte scaturiens.

11 *DOMINE, NEQVE QVO HAVRIAS HABES.* Sicuti à Iudæis despiciebantur Samaritani, ita vicissim illos contemptui habebant. Itaque hæc mulier Christum initio aspernatur, adeoque eum subsannat. Satis intelligit Christum figuratè loqui: sed eum perstringit contraria figura: ac si diceret, plus eum promittere, quàm præstare queat. Deinde, arrogantiam eum insultat, quòd se præferat sancto Patriarchæ Iacob. Iacob, inquit, in suum & totius familiæ vsum cõtentus fuit hoc puteo: tũne præstantiorem habes aquam? Quàm vitiosa sit hæc comparatio, inde satis liquet, quòd seruum domino, & hominem mortuum Deo viuenti opponit: & tamen quam multi quotidie in hoc idem vitium incidunt? Quo magis cauendum est, ne eoulsque euehamus hominum personas, ut Dei gloriam obscurent. Reuerenter quidem colenda sunt dona Dei, vbicunque apparent. Ergo pietate insignes viros, aliisq; raris dotibus præditos honore prosequi par est. Sed eatenus, ut semper Deus altè emineat super omnes, ut Christus cum suo Euangelio conspicuus fulgeat. nam illi totum mundi splendorem cedere oportet. Notandum etiam quòd Samaritæ falsò gloriabãtur se progeniem esse sanctorum Patrum. Ita hodie Papistæ quũ spurii sint, & semen adulterinum, plusquam superbè iactant Patres, ac legitimis Dei filiis insultant. Etiam si ex Iacob secundum carnem orti fuissent Samaritæ, quia tamen prorsus erant degeneres, & à vera pietate alieni, præpostera fuisset hæc gloriatio. Nunc quum Cutthæi sint origine, vel saltem ex profanis Gentibus collecti, non tamen sancti Patriarchæ falsò nomen obtèdere desinunt. Verùm id sine profectu. ita scilicet omnibus accidere necesse est qui perperam in luce hominum exultant, ut Dei luce priuentur, nec quicquam societatis habeant cum sanctis Patribus, quorum titulo sunt abusi.

13 *OMNIS QUI BIBIT EX AQUA.* Vt cũque se parum proficere videat Christus, adeoque ludibrio haberi suam doctrinam, pergunt tamen clarius exponere quod dixerat. Discernit enim vsum vtriusque aquæ: quòd altera corpori ad tempus seruiat: vis alterius in vegetanda anima perpetua sit. Nam ut corruptioni obnoxium est corpus, ita subsidia quibus fouetur, caduca & fluxa esse oportet. Quod animam viuificat, non nisi æternum esse potest. Ceterum, cum Christi verbis non pugnat, quòd vberioris gratiæ desiderio vsque ad vitæ finem ardent fideles. Neque enim vsque ad plenam satietatem primò statim die nos potari significat: sed tantum hoc vult, Spiritum sanctum scatebram esse perpetuò fluentem: ita non esse periculum ut exarescant qui spiritali gratia renouati sunt. *Quantuis* ergo tota vita sitiamus, certum tamen est non in vnum diem vel ad breue aliquod tempus nos Spiritum hausisse, sed ut perpetuò scaturiens nunquam nos deficiat. Ita sitiunt tota vita fideles, & quidem ardent: & tamen viuifico succo interim abundant: quia quãtuluncũque receperint gratiæ, id eos affidue vegetat, ut nunquã sint prorsus aridi. Quare satietas ista non desiderio, sed tantum siccitati opponitur. Quod

proximis verbis adhuc clarius exprimitur: FIET FONS aquæ salietis in vitâ æternâ. Cōtinua enim notatur irrigatio, quæ in hac mortali & caduca vitâ cælestem in illis æternitatē fouet. Nō ergo ad breue tēpus in nos fluit Christi gratia, sed se ad beatâ vsque immortalitatem diffundit: quia fluere non desinit, donec vitâ incorruptibilis quâ inchoat, suis omnibus numeris constet.

DA MIHI AQVAM HANC. Non dubium est quin satis agnoscat mulier, Christum de aqua spiritali loqui: sed quia eum contēnit, pro nihilo habet omnes eius promissiones. Obstrūctus enim est doctrinæ aditus, quādiu is qui loquitur, autoritate apud nos caret. Obliquè ergo Christū icessit mulier, ac si diceret, Tu quidē multa iactas, sed nihil video: si potes, re ipsa ostēde.

- 16 Dicit ei Iesus, Vade, voca virum tuum, & veni huc.
 17 Respondit mulier, & dixit ei, Non habeo virum. Dixit ei Iesus, Bene dixisti, nō habeo virum:
 18 Quinque enim viros habuisti, & nunc quem habes, non est vir tuus. hoc verè dixisti.
 19 Dicit ei mulier, Domine, video quòd tu sis Propheta.
 20 Patres nostri in monte hoc adorauerunt: & vos dicitis quòd Ierusalem sit locus vbi oporteat adorare.
 21 Dicit ei Iesus, Mulier, crede mihi, venit hora quando neque in monte hoc, neque Ierosolymis adorabitis Patrem.

16 VOCA VIRVM TVVM. Videtur hoc nihil ad rem facere. Imò putare quis posset, Christum, mulieris proteruita fractum & pudefactum, aliò defletere sermonem. Sed nō ita est. Quū enim videret scurrilibus dictis excipi quod dicebat, aptum huic malo remedium adhibuit. Percutit enim mulieris conscientiam peccati sensu. Atque hoc rursus præclarum est misericordie specimē, quòd prope inuitam trahit, quæ sponte accedere volebat. Sed illud quod attigi præcipuè notandum, vulnerandos esse peccati sensu qui nimium securi sunt, ac propemodum stupent. Talibus enim fabulosa erit Christi doctrina, donec ad tribunal Dei citati, eum quem spernebant, timere tanquam suum iudicem cogantur. In hunc modum tractādi sunt omnes qui scurrili sua dicacitate aduersus Christi doctrinam insurgere non dubitant, vt sentiant non impune hoc sibi cessurum. Tanta etiam multorum contumacia est, vt audientiam illi nunquam daturi sint, nisi violenter subacti. Ergo quoties insipidum videmus esse Christi oleum, aceto miscendum est: vt sapere incipiat. Imò, hoc nobis omnibus necessarium est. neque enim serid afficimur loquente Christo, nisi pœnitentia expergefati. Ergo, vt rite quis proficiat in eius schola, propriæ miserie demonstratione, quasi aratro, eius duritiem subigi necesse est: quia sola hæc cognitio delicias omnes nobis excutit, ne amplius audeamus Deo illudere. Itaque, si quando nobis obrepat verbi Dei neglectus, nullum aptius remedium erit, quàm si se quisque ad peccata sua reputanda sollicitet, vt ipsum sui pigeat, adeoque expauefactus Dei iudicio, humilietur ad eius obsequium, cuius contemptu antè lasciuebat. NON HABEO VIRVM. Nondum emergit illius admonitionis fructus, qua mulieris animum ad pœnitentiā Christus punge-re voluerat. Et certè nos ita ebrius nostri amor sopitos tenet, vel potius hebetat, vt minime nos excitent primæ punitiones. Sed huic quoque tarditati apposite medetur Christus, dum vlcus ipsum validius premit: aperte enim suum illi flagitium exprobrat. Quanquam non vnam scortationem hic notari puto. Nam quòd QVINQVE viros habuisse dicit, credibile est id fuisse factū, quòd petulans mulier & immorigera, maritos ad faciendum diuortium compulerit. Sic ergo verba interpretor, Quum te legitimis maritis Deus iunxisset, nullū fecisti peccandi finem, donec pluribus repudiis infamis, te ad scortationem prostitueres.

19 DOMINE, VIDEO QVOD, &c. Hic iam emergit obiurgationis fructus. Neque enim modeste tantum culpam suam agnoscit mulier, sed audiendæ Christi doctrinæ, quam prius respuebat, prompta & exposita, vltro eam appetit & flagitat. Ergo (vt iam dixi) veræ docilitatis initiū est pœnitentia, & ad scholam Christi ingrediendam ianuæ apertio. Docet autem nos suo exemplo mulier, quum nobis oblatas est doctor quispiam, vt edum esse hac occasione, ne simus Deo ingrati, qui Prophetas nūquam nobis destinat, quin veluti porrecta manu nos ad se inuitet. Tendendum autem est quod docet Paulus, diuinitus nobis mitti qui docendi facultate polent.

20 PATRES NOSTRI. Falsum est quod quidam putant, eo quod molesta esset ac odiosa mulieri obiurgatio, eam astute aliò delabi. Quin potius à specie ad genus transit, & de peccato suo edocta, generaliter in puro Dei cultu institui vult. Rite autem & ordine hoc facit, quòd Prophetam consulit, ne in colendo Deo erret. Perinde ac si inquireret ex ipso Deo, qualiter coli velit. Nihil enim magis peruersum, quàm varios cultus arbitrio nostro fingere absque Dei verbo. Porro inter Iudæos & Samaritas de vera adorandi regula perpetuum fuisse certamen satis notum est. Tamen enim Cutthæi & reliqui aduenæ qui decem Tribubus in exiliū abductis, in Samariam translati erant, plagis coacti susceperant Legis ritus, ac se Deum Israel colere profitebantur, (vt 2. Reg. 17. e. 27. legimus) erat tamen mutila apud eos & multis modis vitata religio. Quod Iudæis tolerabile non erat. Sed magis accensa fuerat contentio, post templū in monte Garizin extructum à Manasse, Iohannis summi Pontificis filio & Iaddi fratre: quo tēpore Darius vltimus Persarum rex, per manū Sanabaletis præfecti Iudæam tenebat. Nam Manasses ducta in vxorē Satrapæ filia, ne fratre esset inferior, Sacerdotem se illic creauit: ac quoscunque potuit apostatas præmiis ad se pellexit: quemadmodum Iosephus lib. Antiquitatum II. refert. Quod autem veræ pietatis desertoribus solemne est, vt patrociniū sibi ex Patrum exemplis quærant, id tunc fecerunt Samaritani: sicuti ex verbis mulieris colligere licet. Patres nostri, inquit, adorauerunt in monte hoc. Certum est non fuisse ea causa inductos, vt sacrificia illic offerrent: sed postquam illic erexerant peruersum cultum, sequuta est pertinacia, quæ ad prætextus captandos ingeniosa fuit. Fateor quidem interdum stulto zelo, non secus atque cestro, stimulari leues & inconsideratos homines, vt quod à sanctis factum fuisse audiunt, protinus sine iudicio in exemplum arripiant. Sed alterum illud vitium magis commune est, vt suis erroribus colorem inducant ex factis Patrum: idque in Papatu cernere promptum est. Verum quia hic locus insigni documento est, quàm præposterè faciant, qui posthabito Dei mādato se conformāt ad Patrum exempla: notandum est quot modis hic peccare soleat mundus. Sæpe enim contingit, vt sine delectu pro Patribus maior pars sequatur, qui minimè omnium habendi erant Patres. Ita hodie Papistas videmus quū inflatis buccis Patres decantant, nullum Prophetis & Apostolis locum dare: vbi autem paucos nominarūt honore dignos, coaceruare ingentem hominum sui similitum cateruam, vel saltem descendere ad corruptiora secula, quibus etsi nondum tam crassa barbaries inualuerat, religio tamen & doctrinæ puritas multum declinauerant. Ergo tenendum est sedulò discrimen, ne Patres censeantur, nisi quos constabit fuisse Dei filios: deinde qui pietatis suæ excellentia hunc honoris gradum promeriti sint. Frequenter etiam in eo peccatur, quòd temere ex Patrum factis communis Lex statuitur. Vulgus enim non satis honoris se Patribus habere putat, nisi eos eximat hominum numero. Ita dum nobis in mentem nō venit homines fuisse qui labi poterant, vitia virtutibus promiscuè miscemus. vnde sequitur pefsimā in viuēdi ratione consilio. Nam quum ad Legis regulam examinanda sint omnia hominum facta, trutinam ipsam suis ponderibus subiicimus. denique vbi tanti fit Patrum imitatio, impune post eos se peccare mundus putat. Tertium vitium est, praua æmulatio, vbi scilicet nec eodem præditi Spiritu, nec eodem instructi mandato, trahimus in exemplum quod Patrum aliquis fecit. Quemadmodum si quis priuatus gladio vlcisci velit fratrum iniurias, quia hoc fecit Moses: si quis de scortatoribus pœnas sumat, quia fecit hoc Phinees. Hic natus est immanis ille furor macandī proprios filios, quemadmodum multi iudicant, quòd Iudæi patri suo Abrahamæ similes esse volebant. quasi vero generale hoc esset præceptum, Immola filium tuum Isaac: ac non potius singularis vnus hominis probatio. Talem κακοζυγίαν vt plurimum fastus & nimia confidentia parit, dū sibi plus nimio arrogant homines, nec suo modulo se quisque metitur. Interea Patribus nulli sunt recti imitatores, plurimæ simiæ. Ex hoc etiam fonte fluxisse bonam partem veteris monastices fatebuntur, qui prudenter veterum scripta expendent. Ergo nisi spōte errare libeat, semper videndum est quo quisque Spiritu donatus sit, quid ferat cuiusque vocatio, quid singulis conueniat, & quid singulis sit mandatum. Huic tertio vitio affine est, aliud, confusio scilicet temporum, dum posteri in Patrū exemplis occupati, diuersam agendi Legē sibi à Domino præscriptam esse non cogitant. Huic inscitia acceptū referri debet immēsa ceremoniarū congeries, quibus obruta est Ecclesia sub Papatu. Statim ab Ecclesiæ exordio in hac parte peccari coeptū est, quia plus valuit stulta Iudæismi affectatio quàm decebat. Habebāt Iudæi sua sacrificia: ne tali pōpa carerēt Christiani, inuentus est immolādi Christi ritus. Quasi verò deterior futura esset Christianæ Ecclesiæ cōditio, si cessassēt omnes vmbra quibus offuscari poterat Christi claritas. Sed postea lōgius erupit, ac sine modo grassatus est furor. Ergo ne hic labamur, semper ad præsentē regulā attētos esse nos oportet. Olim suffitus, luminaria,

Exod. 2. b. 12.
Nume. 25. b. 7.

Gen. 22. a. 2.

vestes sacræ, altare, vasa, & similes ritus, Deo placebāt: nēpe quia obedientia nihil habet gratius vel magis pretiosum. Nūc à Christi aduētū mutata est ratio. Ergo quid nobis in Euangelio præscribat, cōsiderādū: ne temere sequamur quod sub Lege Patres seruauerunt. Nā quæ tunc fuit pia sacrorum obseruatio, hodie sceleratū sacrilegiū foret. Hoc Samaritanos decepit: quia nō reputabant in exēplo Iacob quātum differret tēporis ratio. Patriarchis altaria passim erigere licuerat, quòd nondum ordinatus esset locus quē postea Dominus elegit: ex quo verò Deus Templū in mōte Siō iussit extrui, cessauit prior libertas. Hac ratione dicebat Moses, Posthac nō facietis sin- Deuter. 12. 6.
guli quod sibi rectū visum fuerit, sed tantū quod vobis præcipio. Nam ex quo Dominus Legem tulit, rectū sui cultum alligauit ad Legis ipsius decreta, quum antè liberior esset vsus. Similis prætextus erat adorantibus in Bethel. Illic enim solemne Deo sacrificium obtulerat Iacob. sed postquam locū Dominus Ierosolymis designauerat, amplius nō erat Bethel, sed Betha-
uen. Nunc videmus quis fuerit status quæstionis. Samaritanis Patrum exemplū erat pro regula: Iudæi in Dei mandato fundati erāt. Mulier hæc, tametsi gentis suæ consuetudinē hætenus coluerat, non tamē in ea acquiescit. Adorationē hīc intellige nō quamlibet: (nā quotidianis precibus vbiq; locus erat) sed cui annexa erāt sacrificia: vt publica & solēnis esset religionis p̄fessio.

21 MULIER CREDE MIHI. Prima responsi sui parte breuiter ceremonialem cultum, qui sub Lege fuerat institutus, abolet. Nam quum dicit horam instare quæ nullum habeat propriū & peculiarem adorandi locum, significat temporale fuisse quod traditum à Mose fuerat, atque ita iam adesse tempus quo diruatur maceria. Hoc modo cultum Dei ex prioribus angustiis eductum, latius extēdit, vt eius participes fiant Samaritani. Quum dicit V E N I R E horā, præsens est loco futuri: sensus est tamen, iam propè instare abrogationem Legis, quòd ad Templum & Sacerdotium spectat, & alios externos ritus. Deum nominando P A T R E M, videtur cum oblique opponere Patribus quorum mentionem fecerat mulier. Ac si diceret, Deum communem fore Patrem omnibus, vt iam sine locorum & gentium discrimine communiter adoretur.

22 Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est.

23 Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate: etenim Pater tales quærit qui adorent ipsum.

24 Deus est Spiritus: & eos qui adorant ipsum, in Spiritu & veritate oportet adorare.

25 Dicit ei mulier, Scio quòd Messias venturus est, qui dicitur Christus: quum ergo venerit ille, annuntiabit nobis omnia.

26 Dicit ei Iesus, Ego sum qui loquor tecum.

27 VOS ADORATIS. Nunc quod breuiter attigerat de Legis abrogatione, fusius exponit. Summā tamen orationis partitur in duo membra. Priore, formā colendi Dei quæ in vsu fuerat Samaritanis, superstitionis & erroris damnat: apud Iudæos verò probam & legitimam fuisse testatur. Et causam differentiæ subiicit, quòd Iudæis constaret ex verbo Dei cultus sui certitudo: Samaritani autem nihil certi ex ore Dei tenebant. Secundo declarat ritus hætenus à Iudæis seruatos, breui habituros finem. VOS ADORATIS. Memorabilis sententia, qua docemur nihi in religione temere vel fortuito esse tentandum: quia nisi adsit scientia, non iam Deus, sed phantasma vel spectrū colitur. Itaque hoc fulmine concidunt bonæ omnes intentiones, quas vocant: habemus enim, homines nihil posse quàm errare, vbi sua eos regit opinio sine verbo aut mandato Dei. Nam Christus personam & causam gentis suæ suscipiens, Iudæos longe à Samaritanis distare docet. Cur id? QVONIAM EX IPSIS EST SALVS, inquit. quibus verbis significat, hoc vno eos præstare, quòd æternæ salutis foedus cum illis pepigerat Deus. Quidam ad Christum restringunt, qui ex Iudæis progenitus est. Et certe, quando in ipso omnes Dei promissiones ratæ sunt ac firmæ, nulla nisi in eo salus. Sed quia minime dubium est quin Iudæos ideo præferat Christus, quòd non incognitum aliquod numen, sed Deum vnum adorant, qui se illis patefecit, & à quo sunt in populū adoptati: sub nomine Salutis, saluifica illa manifestatio quæ ex cælesti doctrina habebant, intelligi debet. Sed cur dicit ab illis esse, quum potius apud eos deposita esset, vt ea soli fruerentur? Alludit, meo iudicio, ad id quod prædictum erat à Prophetis, Legem à Sion prodituram. Nam ea conditione segregati ad tempus erant à reliquis populis, vt 2. Cor. 1. d. 20.
Es. 2. d. 3.
c. i.

ab ipsis tandem ad totum mundum pura Dei cognitio manaret. Summa tamen huc redit, Non rite coli Deum, nisi ex fidei rectitudine, quam ex Dei verbo gigni necesse est. vnde sequitur, ad idololatriam prolabi quicumque à verbo discedunt. Clarè enim testatur Christus, idolum aut inane figmentum statui Dei loco, vbi verum Deum homines ignorant: damnat autem ignorantiae omnes quibus se Deus ipse non patefecit. Nam simulacrum verbi eius luce destituimur, regnant tenebrae & caecitas. Notandum autem est, Iudaeos, quum sua perfidia aboleuerint vitae aeternae foedus cum Patribus sancitum, thesauro illo priuatos esse quem tunc adhuc tenebant: nondum enim abdicati erant ex Ecclesia Dei. Nunc quum abnegent Filium, nihil cum Patre illis commune est. Idem de omnibus sentiendum, qui à pura Euangelii fide, ad sua & hominum commenta transuolarunt. Quantumuis sibi in sua pertinacia blandiantur & plaudant qui ex sensu suo vel hominum traditionibus adorant Deum, haec vna vox de caelo detonans, quicquid se habere putant diuinum & sanctum prostermit, Vos adoratis quod nescitis. Itaque, vt Deo probetur nostra religio, necesse est vt in scientiam ex eius verbo conceptam recumbat.

23

Hebr. 9. c. 10.

SED VENIT HORA. Sequitur posterius membrum de abrogando Legali cultu. Quum dicit, Horam venire aut venturam, ordinem à Mose traditum non fore perpetuum docet. quum dicit, Horam iam nunc esse, finem imponit ceremoniis: atque ita admonet impletum esse correctionis tempus. Interea Templum & Sacerdotium ritusque omnes illis annexos probat, quantum ad praeteriti temporis vium. Porro vt ostendat Deum neque Ierosolymis, neque in monte Garizin velle adorari, altius principium sumit: Veram scilicet eius adorationem in Spiritu sitam esse. Nam inde sequitur rite vbique locorum inuocari. Primum tamen hic quaeritur: Cur & quo sensu spiritualis vocetur Dei cultus. Hoc vt teneamus, notanda est antithesis inter Spiritum & externas figuras, sicuti inter umbras & veritatem. Dicitur ergo Spiritu constare Dei cultus, quia nihil aliud est quam interior cordis fides, quae inuocationem parit: deinde conscientiae puritas, abnegatio nostri, vt addicti in Dei obsequium simus illi, quasi sacrificii victimae. Hinc exoritur altera quaestio, An non sub Lege spiritualiter eum Patres coluerint. Respondeo, quum semper sui similis sit Deus, non alium ab initio mundi cultum probasse quam spiritualem, qui eius naturae congrueret. Cuius rei Moses ipse satis locuples est testis, qui multis locis declarat non aliò spectare finem Legis, quam vt fide & pura conscientia populus Deo adhereret. Verum, id clarius expriment Prophetæ, quum seuerè inuehantur in populi hypocrisin: quia satisfactum Deo putabat, postquam sacrificiis defunctus erat, externaque illa pompa. Nihil opus est multa huc testimonia adducere, quae passim occurrunt: insignes tamen praeter alios loci sunt, Psalmo 50. Iesaiæ 1, 58, & 66. Michææ 5. Amos 7. Cæterum, ita spiritualis fuit ius Legem Dei cultus, vt tamen implicitus externis tot ceremoniis, carnale aliquid & terrenum in speciem saepe ret. Ideo Paulus Galat. 4. b. 9. ceremonias carnem appellat, & egea mundi elementa. Similiter author epistolæ ad Hebræos, Sanctuarium vetus cum suis appendicibus terrenum fuisse dicit. Ideo cultum Legis apte dicemus fuisse in sua substantia spiritualem: formæ respectu, carnalem quodammodo ac terrenum. Erat enim umbratilis tota illa ratio, cuius veritas nunc palam apparet. Nunc videmus quid nobiscum Iudæi commune habuerint, & quid diuersum. Omnibus seculis fide, precibus, gratiarum actione, puritate cordis, & vitae innocentia coli Deus voluit, nec aliis vnquam sacrificiis delectatus est: sed erant in Lege variae accessiones, vt Spiritus & veritas sub inuolucris laterent: nunc rupto Templi velo, nihil obscurum vel tectum. Sunt quidem & nobis hodie externa quaedam pietatis exercitia, quibus ruditas nostra indiget: verum is est modus, eaque sobrietas, quae nudam Christi veritatem non obscurat. Denique quod adumbratum Patribus fuit, palam expressum habemus. Hoc verò discrimen in Papatu non modo confusum, sed penitus euersum fuit. Neque enim illic minor est umbrarum densitas, quam fuit olim sub Iudaismo. Quin manifestum inter nos & Iudaeos discrimen hic statuatur Christus, negari non potest. Quibuscunque elabi cauillis conentur, in externa tantum forma nos esse Patribus dissimiles constat, quia illi spiritualiter Deum colentes, ceremoniis adstricti erant, quae Christi aduentu sunt abolitae. Christi ergo praesentia, quantum in se est, Ecclesiam spoliant, quicumque eam grauant immodica ceremoniarum turba. Nec moror euanos illos colores: Multos ex vulgo non minus hodie indigere talibus adminiculis, quam olim inter Iudaeos. Semper enim, quo ordine Ecclesiam suam regi voluerit Dominus, spectandum est: quia vnus ille quid nobis expediat, optime nouit. Certum autem est, rationi diuinitus ordinatae nihil esse magis contrarium, quam crassam & bis carnalem pompam, quae regnat in Papatu. Spiritum quidem tegebant Legales umbrae: sed istae laruae prorsus eum deformant. Quare ad tam foedas & indignas corruptelas minime conueniendum est. Vt cunq̄ue causentur astuti homines, vel ad vitia corrigenda nimis

Hebr. 9. 4. 1.

timidi, res istas esse medias, ideóq; indifferentem habendas: certe tolerabile non est, præscriptam à Christo normam violari. **VERI ADORATORES.** Videtur obiter taxare Christus multorum perniciam, quæ postea erupit. Scimus enim quàm pugnaces & contentiosi, patefacto Evangelio, fuerint Iudæi in tuendis ceremoniis quibus assueuerant. Quàmquam latius patet hæc sententia. Quia enim sciebat mundum à superstitionibus nunquam purum fore, ideo pios & rectos cultores à perueris & fictis segregat. Quo testimonio instructi, Papistas damnare in suis omnibus figmentis, & eorum probra contemnere ne dubitemus. Quid enim metuendum est, quum audimus placere Deo nudum hunc & simplicem cultum, qui Papistis ideo despectui est, quia ceremoniarum congerie non turget? & quid illis prodest inanis carnis splendor, quo Christus testatur Spiritum extinguere? Quid sit Deum colere **IN SPIRITU ET VERITATE**, ex superioribus dilucidè patet. nempe, ablatis veterum rituum inuolucris, simpliciter retinere quod spirituale est Dei in cultu. Nam veritas diuini cultus in Spiritu consistit: ceremoniæ autè quiddam erant aduentitium. Atque hæc rursus notandum est, non conferri veritatem cum mendacio, sed cum externa figurarum accessione: vt sit pura simplèxque (vt loquuntur) spiritualis cultus substantia.

34 **DEVS EST SPIRITVS.** Confirmatio ab ipsa Dei natura. Quum homines caro sint, non mirum est si illis arrideant quæ ipsorum ingenio respondent. Hinc fit vt multa comminiscantur in cultu Dei, quæ ostentatione plena, solidi nihil habent. Atqui hoc in primis expendere eos decebat, sibi cum Deo esse negotium, cui nihilo minus est cum carne dissidium quàm igni cū aqua. Hæc sola cogitatio, vbi de colendo Deo agitur, ad frændandam ingenii nostri lasciuiam sufficere debebat: quòd ad eum similis nobis nõ est, vt quæ nobis maxime placent, illi nauseæ sint ac tædio. Quòd si hypocritas ita excæcat sua superbia, vt Deum suo arbitrio, vel potius libidini subiicere non formident, sciamus tamen hanc modestiam non vltimum in vero Dei cultu locum tenere, vt nobis suspectum sit quod adlubescit secundum carnem. Porro quia ad eius altitudinè conscendere non licet, meminerimus petendam esse ex eius verbo regulam, qua dirigamur. Locus hic sæpe à Patribus citatur aduersus Arrianos, ad probandam Spiritus diuinitatem: sed perperam eò torquetur: quia hæc simpliciter pronuntiat Christus, spiritualis naturæ esse Patrem suum: ideóque rebus friuolis non affici, quemadmodum pro sua leuitate homines solent.

35 **MESSIAS VENTURVS EST.** Quauis impura & multis erroribus confusa esset apud Samaritanos religio, principia tamen quædam ex Lege sumpta, eorum animis infixæ erant: quales hoc fuit de Messia. Probabile autem est, quum ex Christi sermone colligeret mulier insolitam mutationem instare Ecclesiæ Dei, statim subiisse Christi memoriam, sub quo plenam rerum omnium instaurationem sperabát. Quum Messiam dicit venturum, de tempore propinquo videtur loqui. Et certè multis argumentis satis constat, passim tunc erectos fuisse omnium animos Messia expectatione, qui rebus miserè collapsis, imò perditis succurreret. Hoc quidè extra controuersiam est, mulierem Christum Mosis & Prophetis omnibus in docendi officio præferre. Triam enim paucis verbis complectitur. Primo, Legis doctrinam non fuisse numeris omnibus absolutam, sed illic rudimenta duntaxat fuisse tradita. Nisi enim vltior quidam fuisset progressus, nõ diceret Messiam annuntiaturum omnia. Est enim tacita inter eum & Prophetas antithesis, quòd propriæ illius sint partes, discipulos ad metam perducere ab illis tantum initiatos, & quasi in stadium inductos. Secundo declarat mulier talem se Christum sperare, qui futurus sit Patris interpretis, & piorum omnium doctor ac magister. Postremo significat nihil eius doctrina melius vel perfectius esse appetendum: imò hunc vltimum sapientiæ scopum esse, vltra quem progredi fas non sit. Vtinam verò qui nunc se iactant Christianæ Ecclesiæ columnas, saltem hanc mulierculam imitarètur, vt simplici potius Christi doctrina contenti forent, quàm sibi magisterium nescio quòd arriperent ad ingerenda sua commenta. Vnde enim conflata est Papæ & Mahumeti religio, nisi ex prauis additamentis quibus se finxerunt Euangelii doctrinam complere? Quasi absque talibus deliriis mutila foret. Sed quisquis in Christi schola probe erit edoctus, non alios sibi magistros accerfet, ac ne admittet quidem.

26 **EGO SVM QUI LOQVOR TECVM.** Quum se mulieri esse Messiam fatetur, doctorem proculdubio se offert, quòd spei ab ea conceptæ respondeat. Itaque mihi verisimile est vberiore doctrinam sibi eius explendæ sequutam esse: ac tale quidem gratiæ suæ documentum in paupercula fœmina extare voluit, vt testatum omnibus faceret, nunquam se officio deesse, vbi doctor appetitur. Periculum ergo non est, nequem omnino frustretur quem paratum discipulum inueniet: qui verò se illi submittere grauantur (vt multos videmus superbos & profanos homines) vel qui aliunde perfectiorem sapientiam sperant, vt Turcæ & Papistæ, digni sunt qui

per innumeras præstigias circumacti, mergantur in errorum labyrinthum. Cæterum his verbis, Ego qui loquor, sum Messias filius Dei: Messias nomen quasi sigillum commendat obsignandæ Euangelii sui doctrinæ: quia statuendū est à Patre fuisse vnctum, & Spiritum Dei in eo requieuisse, vt salutis nuntium ad nos perferret: quemadmodum testatur Iesaias, cap. 61. a. 1.

27 Interea autem venerunt discipuli eius, & mirati sunt quòd cum muliere loquebatur. Nemo tamē dixit, Quid quæris, vel quid loqueris cū ea?

28 Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abiit in urbem, & dicit hominibus,

29 Venite, & videte hominem qui mihi dixit omnia quæ feci. nunquid hic est Christus?

30 Exierunt ergo ex vrbe, & venerunt ad eum.

31 Interea rogabant eum discipuli, dicentes, Rabbi, comede.

32 Ipse autem dixit illis, Ego habeo cibum edendum quem vos nescitis.

33 Dicebāt ergo inter se discipuli, Num quispiam attulit illi quod ederet?

34 Dicit eis Iesus, Cibus meus est vt faciam volūtatem eius qui me misit, vel perficiam opus eius.

27 ET MIRATI SVNT. Quòd Euangelista refert miratos fuisse discipulos, duplex esse causa potuit: vel quòd eos offenderet personæ vilitas, vel quòd Iudæos pollui arbitrabantur, si cū Samaritanis sermonem miscerent. Tametsi autem vtrunque ex pia Magistri reuerentia oriebatur, perperam tamen faciunt si mirantur quasi absurdum, quòd mulierem prorsus abiectam dignetur ille tanto honore. Cur enim nō se potius ipsos respiciunt? Reperirent certe illic non minorem stupendi materiam, quòd nihili homunciones, & tanquam populi quiescentiæ, in summum honoris gradum euecti essent. Et tamen quod dicit Euāgelista, non ausos fuisse rogare, vtile est obseruatu. Docemur enim eorum exemplo, siquid interdum in Dei & Christi operibus aut verbis à sensu nostro abhorret, non esse laxandas nobis habenas, vt audacter obstrepamus: sed modeste potius silendum, donec quod nobis absconditum est, è cælo patefiat. Huius porrò modestiæ fundamentum est Dei timor, & Christi reuerentia.

28 RELIQUIT ERGO MULIER. Hoc ad exprimendum studii ardorem narrat Euangelista. Nam festinationis signum est, quòd relicta hydria in urbem redit. Atque hæc fidei natura est, vt facti vitæ æternæ compotes, alios in societatem colligere optemus. Nec potest sepulta & otiosa in cordibus iacere Dei cognitio, quin se apud homines proferat. Illud enim verum esse oportet, Credidi, propterea loquar. Eoque magis notandæ nobis sunt vehementia & alacritas mulieris, quòd eas exigua tantum fidei scintilla accendit: vix dum enim Christum gustauerat, dum in tota vrbe cum celebrat. Ergo qui iam mediocres in eius schola progressus fecerunt, illis plusquam turpe erit pigrescere. Sed videtur hoc potius reprehensione dignum, quòd adhuc rudis, & minus solidè edocta, fidei suæ limites transtulit. Respondeo, incōsiderate fuisse acturā, si docendi sibi partes sumpsisset: nunc verò quum nihil quàm excitare suos ciues cupiat, vt Christum loquentem audiant, non dicemus sui oblitam, longius prorumpere quàm decebat: solūm tubæ vel campanæ officio fungitur vt ad Christum inuitet.

Psal. 116. a. 1.

29 VIDETE HOMINEM. Quia dubitanter hinc loquitur, videri posset Christi autoritate non valde fuisse permota. Respondeo, quia ad differendum de tantis mysteriis idonea nō erat, pro suo modulo eam satagere vt ciues sui à Christo se doceri sustineant. Porro hic ad eos excitandos, optimus erat stimulus, quum ex signo nō obscuro neque ambiguo, Prophetam esse cognosceret. Nam quia ex doctrina facere iudicium non poterant, utilis aptaque illis erat hæc inferior præparatio. Dum itaque res occultas mulieri aperuisse audiunt, hinc colligunt esse Dei Prophetam. Quo constituto, attendere ad eius doctrinam incipiunt. Quanquam mulier vltra progreditur: nam considerare eos iubet, nunquid sit Messias: hoc vno scilicet contenta, si quod iam in Christo inuenerat, illi suo impulsu quærant: inuenturos enim sciebat, plusquam promitteret. Sed cur mentitur, OMNIA Christum sibi dixisse? Iam prius admonui, non de vna scortatione fuisse reprehensam à Christo, sed paucis verbis obiecta illi fuisse plura to-

tius vitæ peccata. Neque enim singulas sententias Euangelista recensuit: sed summam docuit, Christum, ut mulieris dicacitatem compeferet, superiorem ac præsentem eius vitam in medium protulisse. Interea videmus, accentam pio zelo mulierem, sibi suæque exultationi minimè parcere, ut Christi nomē illustret. nam recitandis suis probris non abstinet.

32 EGO CIBVM HABEO. Mirum cur fessus & esuriens cibum recuset. Nam si quis hoc facere eum dicat, ut suo exemplo nos erudiat ad tolerandam inediam: cur non igitur perpeuo fecit? Sed aliò tendebat eius consilium, quàm ut respèdum simpliciter esse cibum diceret. Tendenda est enim circūstantia hæc, quòd eum sic vrget præsentis negotii cura, totūque eius animum occupat, ut cibum negligere illi molestum non sit. Neque tamen sic intentum esse proficitur ad exequenda Patris mandata, ut neque edat neque bibat. Tantum quid sibi prius sit vel posterius, ostendit. Atque ita suo exemplo docet, regnum Dei omnibus corporis commodis esse præferendum. Edere quidem & bibere nobis Deus permittit: modò ne ab eo quod præcipuum est, abstrahamur: hoc est, ut suæ quisque vocationi seruiat. Dicit quispiam, fieri aliter non posse quin auocamenta sint cibum & potus, quæ aliquid temporis melioribus studiis abstrahant. Est hoc quidem verū, fateor. sed quia Dominus pro sua indulgentia nobis concedit ut carnem nostram curemus, quantum postulat necessitas: non desinit qui parcè & sobriè fouendo corpori dat operam, Dei obsequium interea præferre, ut decet. Quamquam simul cauendum ne ita addicti simus horis nostris, quin parati simus cibo nos fraudare, vbi proposita aliqua occasione, quasi præsentem horam nobis Deus cōdicat. Talis opportunitas quum nunc in manibus Christo esset, quæ effluere poterat, eam obuiis vlnis amplectitur & retinet. Quia igitur negotium à Patre iniunctum sic vrget, ut alia omnia ommittere necesse sit, cibum posthabere non dubitat. Et certè absurdum fuisset, mulierem relicta hydria ad vocandum populum currere, in Christo minus cerni ardoris. Denique, si nobis propositus hic erit scopus, non perdere ob vitam viuèdi causas, non difficile erit optimum modum tenere. Qui enim propositum hunc habebit vitæ finem, ut Domino seruiat: à quo ne præsentem quidem mortis periculo fas sit nos abduci: hoc certè pluris quàm cibum & potum faciet. Metaphora cibi & potus eo gratiæ plus habet, quòd tempestiuè ex præsentem sermone ducta est.

34 CIBVS MEVS EST. Significat, non modò hoc sibi esse antiquissimum, sed nihil esse quo magis delectetur, vel in quo libentius & cupidius se exerceat. Quèadmodū Dauid, ut Legè Dei cōmendat, non tantū pretiosam sibi fuisse dicit, sed melle quoque dulciorem. Ergo, ut Christū sequamur, non tantum studiosè nos impendere Deo conuenit: sed tam esse volūtarios ad peragenda eius mandata, ut minimè sit molestus aut grauis labor. Porro, quū addit Christus, ut PERFICIAM eius voluntatem: satis exponit quænam sit Patris voluntas, ad quam intentus erat. nempe ut iniunctum sibi munus expleret. Ita singulis respicienda est sua vocatio: ne quis Deo impesum ferat, quod temerè suo arbitrio suscepit. Cæterum, quæ fuerit Christi functio, satis notum est: Promouere scilicet Dei regnum, animas perditas in vitam restituere, spargere lucem Euangelii, denique salutem afferre mundo. Harum rerum præstantia lassò & famelico, cibi & potus obliuionem induxit. Hinc tamen non vulgaris ad nos redit consolatio, dum audimus Christum de hominum salute aded fuisse sollicitum, ut eam curare summa illi fuerit voluntas. neque enim dubium est, similiter hodie quoque erga nos affici.

Psal. 19. c. III.

35 Nonne vos dicitis, Adhuc quatuor menses sunt, & messis veniet? Ecce dico vobis, attollite oculos vestros, & videte regiones, quoniam albæ sunt iam ad messem.

36 Et qui metit, mercedem accipit, & fructum congregat in vitam æternam: ut & qui seminatur, simul gaudeat, & qui metit.

37 In hoc enim est sermo verus, quod alius est qui seminatur, & alius qui metit.

38 Ego misi vos ad metendum quod vos non laborastis. alii laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.

35 NONNE DICITIS. Prosequitur superiorem sententiā. Quia enim nihil sibi prius esse dixerat, quàm perficere opus Patris, nunc ostendit quàm sit illud maturum. Idque facit comparatione messis. Sicut enim vbi maturuit seges, messis ferre moram non potest: quia alioqui grana conciderent: ita nunc matura spirituali fruge, tardandum esse negat, quia damnosa sit

cessatio. Videmus quorsum adducta sit similitudo: népe ad exprimendâ festinationis causam. Particula hæc, **NONNE DICITIS**, obliquè notare voluit, quanto attentiores sint hominû animi ad res terrenas quàm cælestes. sic enim messis desiderio æstuant, vt anxie supputent menses ac dies: interea in colligendo tritico cælesti mirum vt torpeant. Atque hanc prauitatē non solum nobis esse ingenitam, sed vix à cordibus nostris reuelli posse, quotidianus vsus arguit. Nam quum omnes terrestri vitæ in longum prospiciant, quàm negligenter de rebus diuinis cogitamus? Sic alibi Christus ipse, Hypocritæ, vos ex cæli facie iudicatis qualis futurus sit dies crastinus, tempus autem visitationis meæ non agnoscitis, Matth. 16. a. 3.

36 **ET QUI METIT MER. ACCIP.** Alio argumento probat, quàm sedulò incumbere nos deceat in opus Dei: quia scilicet ampla & splendida labori reposita sit merces. Fructum enim promittit, eumque non corruptibilem, nec caducum. Quanquam quod de fructu subiicit, bifariam exponi potest: vel vt sit mercedis declaratio: atque ita bis idem diceret diuersis verbis: vel vt commendet eorum operam, qui Dei regnum locupletant, quemadmodum repetet cap. 15. c. 16, Ego elegi vos, vt eatis, & fructû afferatis, & fructus vester maneat. Et sanè verbi ministris vtrunque ingentes addere animos debet, ne vnquam sub labore fathiscant, dum sibi paratam esse in cælo gloriæ coronam audiunt: & sciunt fructum messis suæ non pretiosum modò fore coram Deo, sed etiam æternum. In huc finem passim in Scriptura, mercedis fieri solet mentio, non autem vt inde operum merita æstimentur. Quis enim si ad calculum ventum fuerit, nõ poena ignauitæ magis, quàm diligentæ præmio dignus reperietur? Ergo optimis operariis nihil restabit aliud, nisi vt supplices ad veniæ deprecationem confugiant: sed Dominus qui paternè nobiscum agit, vt nostram ignauiam corrigat, & nos alioqui parum cordatos melius animet, gratuitam mercedem rependere dignatur. Porro hoc adeo non euertit fidei iustitiam, vt potius stabiliat. Vnde enim fit vt quicquam in nobis quod remuneretur, inueniat Deus, nisi quia Spiritu nos suo donauit? Atqui Spiritum, arram pignusque adoptionis esse scimus. Secundò, vnde fit vt mutilis & vitiosis operibus tantum honoris Deus habeat, nisi quia postquam nos sibi gratis reconciliauit, vitia quæ operibus nostris adhærent, non imputando, præter vllum meritum accepta habet? Summa huius loci est, Laborem, quem docendo impendunt Apostoli, minime durum aut grauem debere illis esse: quum sibi tam vtilem, Christo & Ecclesiæ fructuosum esse sciant. **VT ET QUI SEMINAT.** His verbis admonet Christus, sine cuiusquam fore querimonia quòd Apostoli alienæ culturæ fructum colligent. Atque hæc amplificatio notanda est. Nam si in mundo, eorum gemitus, qui laboris sui fructum queruntur aliò transferri, non impediunt, quin nouus possessor segetem ab alio iactam libenter metat: vbi mutuus est consensus, mutuus gaudium & gratulatio, quãto alacriores esse messores conuenit? Verum vt hic locus probè intelligatur, tenenda est inter sationem & messem antithesis. Satio fuerat, Legis & Prophetarum doctrina. Tunc enim semen in terram proiectum manebat quasi in herba: doctrina autem Euangelii, quia ad iustam maturitatem homines adducit, aptè messi confertur. Lex enim ab ea perfectione longè distabat, quæ Christo demum exhibita fuit. Nota est etiam pueritiæ & virilis ætatis cõparatio, quam adducit Paulus ad Galatas, cap. 4. a. 1, quæ eodem tēdit. Denique, quum præsentem salutem Christi aduentus secum attulerit, non mirum est si Euangelium, in quo aperta est regni cælestis ianua, messis vocetur doctrinæ Propheticæ. Neque tamen hoc obstat, quin Patres sub Lege collecti fuerint in Dei horreum. Verum, similitudo hæc ad docendi modum referenda est. Nam sicuti Ecclesiæ pueritia vsque ad finem Legis durauit, prædicato autem Euangelio mox successit adolescentia, ita tunc maturescere cœpit salus, cuius sementem duntaxat fecerant Propheta. Sed quum in Samaria hunc sermonem Christus habuerit, videtur sationē latius, quàm ad Legē & Prophetas extendere. Et sunt, qui promiscuè tã de Gentibus, quàm de Iudæis hæc exponant. Fateor quidem quædã pietatis grana semper in toto orbe sparsa fuisse: & minimè dubiũ est quin præclaras sententiã, quæ in philosophis & profanis scriptoribus extant, Deus eorum manu quodammodo seminauerit. Sed quum adulteratum fuerit semen illud ab ima radice, & quæ inde enasci potuit seges, licet non proba nec genuina, immensa errorum congerie suffocata fuerit, tam noxiam corruptionem absurdum est sationi conferri. Deinde quod de cõsensu gaudii hic habetur, in philosophos aut similes minimè competit. Nondum tamen solutus est nodus, quia Samaritanos Christus in speciem designat. Respondeo, quanuis apud eos omnia corruptelis infecta essent, fuisse tamen illic absconditum aliquod pietatis semen. Vnde enim simulac verbum de Christo audiunt, tãta eius quærendi promptitudo, nisi quia ex Lege & Prophetis, venturum esse Redemptorem didicerant? Fuerat quidem Iudæa, peculiaris Domini ager, quæ per suos Prophetas excoluerat: sed quoniã

aliquantula seminis portio in Samariam delata erat, non absre dicit Christus, illic quoque maturuisse semen. Siquis obiiciat electos fuisse Apostolos, vt Euangelium vulgarent toti mūdo, respōsio facilis est, Christū, vt tempus ferebat, loquūtū esse, nisi quòd in Samaritanis Prophetica doctrinā semen, licet multis zizaniis mistū ac refertū, à spe fructus iā prope maturi cōmēdat.

37 IN HOC ENIM VERVS EST SER. Prouerbiū hoc vulgare erat, quo indicabāt multos sēpe alieni laboris fructum percipere. quanquam hoc diuersum erat, quòd ægrè patitur is qui laborauit, fructum ab alio auferri, quū Apostoli socios lætitiæ habeant Prophetas. Neque tamen hinc potest colligi, Prophetas ipsos, eorum quæ in Ecclesia hodie geruntur, testes vel cōscios esse: quia non aliò spectat Christi consiliū, quàm hoc affectu docuisse Prophetas quādiu vixerunt, vt de fructu, quem illis colligere non dabatur, iam gauderent. Non abfimilis est comparatio, qua Petrus primo epistolæ suæ capite vtitur: nisi quòd generaliter fideles omnes hortatur: Christus autem hīc solos discipulos compellat, & in eorum persona, Euāgelii ministros. Iubet autem his verbis ita in commune suas operas cōferre, vt nulla inter eos praua sit æmulationis: qui priores ad opus mittuntur, ita debere ad præsentem culturam esse intentos, vt aliis qui deinde succedent, maiorem benedictionem non inuidcant: qui mittuntur, quasi ad maturā frugem colligendam, eo alacrius in partes suas incumbāt. Nam comparatio quæ hīc fit inter Legis & Euāgelii doctores, potest etiam his singulis inter se aptari.

1. Pe r. 1. c. 12.

39 Ex vrbe autem illa multi Samaritanorum in eum crediderunt, propter sermonem mulieris, quæ testificabatur, Dixit mihi omnia quæ feci.

40 Postquam ergo venerunt ad eum Samaritæ, rogarunt eum vt maneret apud ipsos, & mansit duos dies.

41 Ac multo plures crediderunt propter sermonem eius:

42 Ac mulieri dicebant, Non amplius propter tuā orationem credimus: ipsi enim audiuius & scimus, quòd hīc sit verè seruator mūdi Christus.

43 Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam.

44 Ipse enim Iesus testificatus est, quòd Propheta in sua patria honorem non habet.

45 Quum autem venit in Galilæam, receperunt eum Galilæi qui omnia viderāt quæ fecerat Ierosolymis, die festo. nā & ipsi venerant ad diē festū.

39 CREDID. PROPT. SERMONEM MULIERIS. Hīc refert Euangelista, quantum valuerit mulieris præconium apud ciues suos. vnde apparet, spem & desiderium promissi Messia non parum viguisse apud eos. Cæterū, CREDENDI verbum hīc improprie significat mulieris sermone fuisse excitatos, vt Christum agnoscerent Prophetam. Hoc autem est velut fidei initium, quum animi ad recipiendam doctrinam parati sunt. Talis ad fidem ingressus hīc honorificè vocatur fides, vt sciamus quanti Deus verbi sui reuerentiam faciat, quū tanto honore dignatur solam eorum docilitatem qui nondum edocti sunt. In eo autem se demonstrat fides illa, quòd proficiendi desiderio tenentur: qua ratione apud se manere Christum cupiunt.

41 MVLTO PLVRES CREDIDERVNT. Ex successu ipso palàm est, Christum non fuisse plus æquo facilem vt illis annueret. Videmus enim quàm fructuosum istud fuerit biduum quod petentibus concessit. Quo exemplo docemur, nunquam cessandum esse, quoties regnum Dei propagare licet. Quòd si timemus ne obnoxia sit sinistris rumoribus nostra facilitas, vel sapius sit inutilis, petamus à Christo Spiritū cōsiliū qui nos dirigat. Hīc iam alio sensu ponitur CREDENDI verbū, quia nō tātum ad fidē præparatos fuisse significat, sed recta fide imbutos.

42 PROPTER TVAM ORATIONEM. Tametsi Erasmus in versione sequutus sum, quia barbarū est loquelæ nomē, quod habet vetus interpres: mōnēdi tamē sunt lectores, *ῥαίως* idem ferè Græcis sonare, quod Latinis significat loquentia. Et videntur iactare Samaritani, sibi solidius iam esse fulcrū, quàm in lingua mulieris, quæ vt plurimū futilis esse solet. CREDIMVS. Melius exprimit qualis fuerit ipsorū fides: nempe ex ipso Dei verbo concepta, vt gloriari possint, se magistrum habere filium Dei: vt certe is solus est, in cuius autoritate tutò acquiescere licet. Non adest ipse quidem nunc palàm, vt ore ad os nobiscum loquatur: verū per quoscunque cum audire contingat, non tamen nisi in eum recūbere fides nostra potest. Nec aliūde

prouenit scientia, cuius simul sit mentio. Nam profectus ab homine mortali sermo, aures quidem implere & satiare poterit: sed animum in tranquilla salutis fiducia nunquam stabiliet: vt meritò se gloriatur scire, qui audiuit. Ergo in fide hoc primum est, vt Christum sciamus esse, qui per suos ministros loquitur. Deinde, vt suum illi honorem tribuamus: hoc est, ne dubitemus esse fidum ac veracem: vt freti tam certo authore, in eius doctrinam securè recumbamus. Ceterum, quòd Iesum *MUNDI SERVATOREM & CHRISTVM* prædicant, id proculdubio habent ex auditu. Vnde colligimus, Euangelii summam intra biduum familiarius illis fuisse à Christo traditam, quam hæcenus Ierololymæ fuisset. Et Christus salutem, quam attulerat, toti mundo communem esse testatus est, quò melius intelligerèt, ad se quoque pertinere. Neque enim tanquam legitimos hæredes ad participandam salutis gratiam eos vocauit: sed docuit se venisse, vt in Dei familiam extraneos admitteret, ac pacem offerret iis qui procul erant.

44

IPSE ENIM IESVS TESTIF. EST. Species repugnantiam quæ hic primò intuitu apparet, diuersas expositiones peperit. Nimis argutum est quod affert Augustinus, Christum honore caruisse apud suos, quia plus solo biduo apud Samaritanos profecerit, quam longo tempore apud Galilæos: abique miraculis plures acquisierit in Samaria discipulos, quam ingens miraculorum numerus in Galilæa lucrificerat. Non placet etiam quòd Chryostomus patriam Christi intelligit Capernaum, quia illic frequentius quam alibi fuerit. Cyrillo itaque potius subscribo, qui relicta vrbe Nazareth, in diuersam Galilææ partem abiisse dicit. Illam enim nominant reliqui tres Euangelistæ, quum hoc testimonium Christi referunt. Posses quidem hic esse sensus, quòd quum plenæ illustrationis tempus nondum venisset, latere in patria, tanquam in obscuriore recessu, voluerit. Quidam etiam exponunt, biduo substituisse in Samaria, quòd nulla erat festinandi ratio in eum locum vbi contemptus eum manebat. Alii putant rectè in Nazareth profectum, statim inde commigrasse: sed quia nihil tale refert Iohannes, non audeo huic diuinationi dare locum. Ergo illud verius, quum in patria Nazareth cõtemptui se videret esse, diuertisse aliòd potius. Quare mox sequitur, Venisse in oppidum Cana. Et quòd simul additur, Fuisse exceptum à Galilæis propter miracula, reuerentiæ non contemptus signum fuit. *PROPHETA IN SUA PATRIA.* Non dubito quin hæc proverbialis fuerit sententia. Scimus autem prouerbiis celebrari, quod sapius & *ἐν τῷ πατρῷ*, vsu venire solet. Quare non est quærenda exactius perpetua veritas: quasi necesse sit semper verum esse quod illic dicitur. Certum quidè est, alibi Prophetas potius celebrari, quam in patria. Fieri etiam interdum potest, & re ipsa accidit, vt Prophetam non minus colant ciues sui, quam extranei: sed prouerbiū docet quid magis tritum sit ac vulgare: nempe Prophetas alibi potius vbiuis locorum honorem tribui, quam apud suos. Potest autem duplex origo esse huius prouerbii, ac sensus. Est enim hoc vitium vniuersale, vt quos in cunis vagientes, quos pueriliter ineptiètes vidimus, ii tota vita nobis despectui sint: quasi nulli profectus pueritiam sequuti essent. Accedit & alterum malum, quod inter notos magis regnat, æmulatio scilicet. Mihi tamè probabile est, natum inde prouerbiū, quòd Prophetæ à gente sua tam malè accepti fuerint. Nam boni & pii homines, quum tantam in Iudæa aduersus Deum ingratiudinè, tantum verbi contemptum, tantam contumaciam cernerent, meritò hanc querimoniam iactare poterant, nusquam minus haberi honoris Dei Prophetis, quam in terra sua. Si prior sensus magis aridet, nomen Prophetæ generaliter sumendum erit pro quouis doctore: quemadmodum Paulus Epimenidem appellat Cretensium prophetam. *RECEPERUNT EVM.* An diuturnus fuerit hic honor, non satis constat. Nihil enim procliuius est quam donorum Dei obliuio. Nec alio consilio hoc narrat Iohannes, nisi vt sciamus sub multorum testium oculis edita fuisse à Christo miracula, vt longè latèque prædicata fuerint. Iterum notatur vna signorum vtilitas, quòd viam doctrinæ sternunt. nam faciunt vt Christus reuerentiam obtineat.

Tit. I. d. 12.

- 46 Venit ergo Iesus iterum in Cana Galilææ, vbi verterat aquam in vinum. Erat autem Regius quidam, cuius filius infirmus erat, in Capernaum.
- 47 Hic quum audisset Iesum ex Iudæa in Galilæam venisse, abiit ad eum, & rogauit eum vt descenderet, vt sanaret filium suum. erat enim propinquus morti.
- 48 Dixit ergo illi Iesus, Nisi signa & prodigia videritis, non credetis.
- 49 Dixit illi Regius ipse, Domine, descende priusquam moriatur puellus meus.
- 50 Dixit illi Iesus, Vade, filius tuus viuuit. Credidit homo sermoni què illi

dixerat Iesus, & profectus est.

51 Quum autem adhuc descenderet, serui occurrerunt illi, & nuntiarunt dicentes, Filius tuus viuit.

52 Sciscitatus ergo est ex ipsis, qua hora melius habuisset: & dixerunt illi, Heri hora septima reliquit eum febris.

53 Cognouit ergo pater quod fuisset eadem hora qua dixerat illi Iesus, Filius tuus viuit. Et credidit ipse, & domus eius tota.

54 Hoc rursus secundum signum fecit Iesus, quum venisset ex Iudæa in Galilæam.

46 ERAT REGIVS QVIDAM. Hæc verior lectio: etiam si secus Erasmus sentiat. Fateor quidem illo tempore Regulos fuisse dictos, qui nunc Duces vocatur, aut Barones, aut Comites: sed talis erat tunc Galilææ status, vt nemo eius ordinis in Capernaum habitare potuerit. Porro vnum aliquem ex aula Herodis fuisse arbitror. Nā qui à Cæsare missum putat, nihil habent coloris. Cæterum, nominatim hoc expressit Euāgelista, quia in tali persona illustrius erat miraculū.

47 QVVM AVDISSET IESVM. Quod opem à Christo petit, fidei quidem hoc aliquod signum est, sed quod opis ferendæ modum Christo præfigit, ex eo apparet quanta fuerit ruditas. Christi enim virtutem ad corporis præsentiam alligat. scilicet de Christo non aliud conceperat, quàm Prophetam esse diuinitus missum cum hoc mandato & facultate, vt miraculis edendis se Dei ministrū probaret. Hoc tamen vitium, quanuis reprehensione dignum, Christus dissimulās, alia de causa seuere eum obiurgat: imò in genere omnes Iudæos, quod miraculorū nimis cupidi forēt. Sed vnde nunc tanta Christo asperitas, qui alios miracula appetentes comiter accipere solitus est? Fuit certe ei tūc certa aliqua ratio quæ nos latet, cur seuerius quàm ex more suo, ageret cum hoc homine. Et forte non tam eius rationem habuit, quàm totius gentis. Videbat parum authoritatis habere suam doctrinam: neque tantum negligi, sed prorsus sperni. Interea defixos esse omnes in miraculis, & totos eorum sensus stupore magis quàm admiratione occupari. Impius ergo ille qui vulgò tunc regnabat verbi contemptus, hanc illi querimoniā extorsit. Verum quidem est, etiam ex sanctis quosdam interdum, ne promissionum veritas apud eos vacillaret, confirmationem à signis optasse: videmus etiam Deum, quum placide eorum votis annuerit, minime fuisse offensum: sed longe maior prauitas hinc à Christo notatur. Sic enim pendebāt à miraculis Iudæi, vt verbo nihil residuum facerent. Ac primò quidem hoc præposterum habebant, quod apud stupidos & nimis carnales nulla erat doctrinæ reuerentia, nisi miraculis experge facti essent. Oportuerat enim Dei verbum in quo à teneris educati erāt, illis plusquam familiare esse. Deinde quum miracula essent edita, adeò non sequebatur is, qui debet, profectus, vt attoniti stupere. Sic nulla erat eorum religio, nulla apud eos Dei notitia, nullum pietatis exercitium, nisi in miraculis. Quo spectat etiā illa Pauli exprobratio, Iudæi signa quærunt. Significat enim, signis absque ratione & modo addictos, nec Christi gratia, nec vitæ æternæ promissionibus, neque arcana Spiritus virtute affici: quin potius fastidiosè Euāgelium respuere, quia illis præter signa nihil sapiat. Atque vtinam non hodie quoque plurimos teneret similis morbus: sed hac voce nihil magis vulgatum, Præcedant miracula, vt aures præbeamus huic doctrinæ. Quasi verò ita sordere nobis debeat Christi veritas, nisi aliunde fulciatur. Verum, etiam si ingenti signorum aceruo Deus eos obrueret, mētiuntur tamen, quum se credituros dicunt. Externa quædam admiratio nasceretur, sed nihilò esset maior doctrinæ attentio.

I. Cor. I. 6. 12.

49 DOMINE DESCENDE. Quando hic rogando pergens tandem impetrat quod volebat, collige non ideo reprehensum à Christo esse, quasi eum abiicere prorsus vellet, ac preces repudiaret: sed hoc potius cōsilio fecisse, vt corrigeret vitium illud, quod illi aditum ad veram fidem obstruebat. Et tenendum est memoria quod prius dixi, hanc communem totius populi reprehensionem magis fuisse, quàm vnus hominis propriam. Atque ita, quod in votis nostris præposterum est, vel contortum, vel superfluū, necesse est corrigi vel rescari, vt noxia obstacula tollantur. Porro quum aulici homines, lauti ac superbi esse soleant, nec libenter patiantur secum durius agi, notandum est hunc necessitate sua & orbitatis metu humiliatum, non excandescere neque obstrepere, quum asperius à Christo excipitur: sed obiurgationem illam modesto silentio transmittere. Idem & in nobis experimur. Miræ enim sunt nostræ deliciæ, mira impatientia

& morofitas, donec malis subacti, factum & supercilium deponere cogimur.

50 **FILIVS TVVS VIVIT.** Hic primò relucet singularis Christi humanitas & indulgentia, quòd hominis ruditati ignoscens, longius virtutem tuam extendit, quàm sperauerat. Petebat vt Christus aduentu suo filium sanaret. Aegrotù quidem liberari à morbo posse, sed non mortuum excitari putabat. Ideo festinationem vrget, ne mors præueniat. Ergo quum vtriusque veniam Christus facit, hinc colligere licet, quanto apud eum in pretio sit vel pusilla fides. Hoc quoque obseruatu dignum, quòd Christus eius desiderio non obtemperans, plus multò concedit quàm petierat. Nam testimonium habet de præsentis filii sanitate. Ita sæpe cælestis Pater votis nostris quoad circumstantias non obtemperans, modis inopinatis ad nos iuuandos operatur, vt discamus nihil illi præscribere. Quum dicit filium viuere, significat ex mortis periculo esse ereptum. **CREDIDIT HOMO SERMONI.** Quia hac persuasione imbutus venerat, Christum esse Dei Prophetam, ideo tã facilis ad credendù fuit, vt vocem vnã mox arriperet: arreptam in animù deingeret. Quauis autè de Christi potètia minus honorifice sentiret quàm par erat, tamen breuis promissio nouam repente in eius animo fiduciam peperit: vt in vno Christi verbo filii sui vitam inclusam esse statueret. Atque hac promptitudine verbum Dei à nobis recipi decebat: sed multum abest, quin tam præsentem in auditoribus temper effectum habeat. Quotus enim quisque est, qui multis cõcionibus tantum proficiat, quantum hic semiprofanus vnica voce audita? Quo plus studii in excitanda nostra tarditate ponendum est: rogandus verò in primis Deus, vt corda nostra sic afficiat, ne minus ad credendum prompti simus, quàm ipse ad pollicendum facilis ac benignus est.

51 **QUVM AVTEM ADHVC DESCEND.** Hic fidei effectus describitur, vnà cum verbi efficacia. Nam sicuti Christus puerum iam moriturum verbo in vitam restituit, ita pater fide sua momento vno filium saluum recuperat. Sciamus ergo quoties sua beneficia nobis offert Dominus, virtutem eius ad præstandum quicquid promittit, semper fore expositam: modò ne ianuã illi obstruat nostra incredulitas. Hoc quidem non esse perpetuum, imò non esse frequens aut vulgare fateor, vt statim ad opem nobis ferendam Dominus manum suam exerat: sed quoties differt, sua illi constat ratio, & quidem nobis utilis. Hoc quidem certum est, ad eò nunquam ipsum in mora esse, vt potius cum obstaculis nostris pugnet. Ergo quũ præsens eius auxilium non apparet, reputemus quanta in nobis diffidentia lateat: vel saltem quàm tenuis & restricta sit nostra fides. Atqui non mirũ est, si beneficia sua perire nolit, ac temere in terram proicere, sed deponere velit apud eos qui porrecto fidei sinu ea excipere parati sunt. Et quãuis non eodẽ semper modo suos iuuet, nunquã tamẽ irrita erit cuiusquã fides, quin sentiamus verũ esse quod docet Propheta, promissiones Dei, etiam vbi moram trahere videtur, maxime tamen festinare.

52 **SCISCITATVS ERGO EST.** Quòd seruos rogauit quãdo melius habere filius cœpisset, factum est arcano Dei impulsu, quòd miraculi veritas magis illucesceret. Nam & nos ad suffocandam potentiz Dei lucem, natura plus quàm maligni sumus, & in hoc variis artibus incubit satan, vt operum eius aspectum obscuret. Quare, vt laudẽ suam apud nos obtineant, ita conspicua nobis reddi necesse est, nequis dubitationi superfit locus. Quanlibet ergo ingrati sint homines, non tamen patitur hæc circumstantia tam insignis Christi opus fortunæ adscribi.

53 **CREDIDIT IPSE, ET DOMVS.** Videtur esse hoc absurdum, quòd fidei initium Euangelista in eo homine commemorat, cuius fidem prius laudauit. Nec potest **CREDENDI** verbum, hoc quidem loco, ad fidei progressum referri: sed tenendũ est, hominem Iudæum & educatum in Legis doctrina, iam aliquo fidei gustu præditum fuisse, quum ad Christum accessit. Quòd deinde credidit sermoni Christi, illa fuit particularis fides quæ non longius patebat, quàm ad filii vitam: nunc autem alio modo credere cœpit, quia scilicet Christi doctrinam amplexus, se vnum ex eius discipulis esse professus est. Ita non iam filium duntaxat Christi beneficio sibi incolumem redditum iri sperat: sed Christum agnoscit Dei Filium, ac nomen dat eius Euangelio: totam familiam comitem habet, quæ miraculi testis fuerat. Nec tamen dubium est, quin operam dederit vt secum omnes sui ad Christianismum concederent.

C A P. V.

1 **P**osthæc erat dies festus Iudæorum, & ascēdit Christus Ierosolymam.

2 Est autem Ierosolymæ ad Probaticam piscina, quæ vocatur Hebraicè Bethesda, quinque porticus habens.

3 In his sedebat multitudo magna ægrotantium, cæcorum, claudorum,

aridorum, expectantium aquæ motionem.

4 Angelus enim per interualla descendebat in piscinam, & aquam turbabat. Qui ergo primus descenderat post turbationem aquæ, fiebat sanus, quocumque olim morbo detentus fuisset.

5 Erat autē homo illic qui triginta & octo annos trāsegerat in infirmitate.

6 Hunc quum vidisset Iesus sedentem, & nouisset quòd iam laborasset multo tempore, dicit illi, Vis sanus fieri?

7 Respondit illi infirmus, Domine, hominem non habeo, qui me, quum turbata est aqua, demittat in piscinam: interea autem dum ego venio, ante me alius descendit.

8 Dicit illi Iesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula.

9 Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulauit. Erat autem Sabbatum die illo.

1 ERAT DIES FESTVS. Quanquam non exprimit disertè Euangelista, quisnam dies hic fuerit, probabilis tamen coniectura est, Pentecosten notari: si tamen quod hic narratur, statim ex quo in Galilæam venerat Christus, factum est. Nam mox à Paschate Ierosolyma profectus, per Samariam transiens, quadrimestre tempus vsque ad messem numerabat: Galilæam ingressus sanauit aulici filium. Subiicit Euangelista diem hunc festum sequutum esse. Ergo temporis ratio huc nos ducit, vt Pentecoste intelligi debeat: quanquam de ea re non contendo. Venit autem Christus Ierosolymam ad diem festum, partim quia tunc propter populi concursum maior erat propagandæ doctrinæ opportunitas: partim quia oportuit ipsum Legi subiectum esse, vt à Legis seruitute omnes redimeret: quemadmodum iam alibi monuimus.

2 AD PROBATICAM, PISCINA. Additur loci circumstantia: vnde colligimus, non obscurum, vel paucis notum fuisse miraculū. Quòd enim locus hominum frequentia celebris fuerit, quinque porticus indicio sunt, & Templi vicinitas hoc ferebat. Adhæc nominatim dicit Euangelista, iacuisse illic multos ægrotos. Quantum ad nominis rationē spectat, meritò à doctis reicitur Hieronymi commentum, qui Betheder facit *EX BETHESDA*, & gregis domū interpreta- tur. Piscinæ enim hic fit mentio, quæ foro pecuario propinqua erat. Ratione etiam carent, qui Bethesda legunt, quasi locum piscationis. Probabilius ergo sentiunt, qui exponunt locum effusionis. Nam *ἕσδα* Hebræis, defluxum significat. Euangelista autem Chaldaice (vt tunc ferebat communis linguæ vsus) pronuntiauit, *Eśda*. Ego enim aquam per canales ductam fuisse arbitror, vt inde Sacerdotes haurirent. Nisi forte impositum loco fuit nomen, quòd per siphones aqua funderetur. *PROBATICA* autem, meo iudicio, dicta fuit, quòd pecudes illuc adducerentur in sacrificium offerendæ.

3 SEDEBAT MULTITUDO. Fieri potest vt in porticibus iacuerint ægroti ad rogandas eleemosynas, quum illac transfiret populus qui Templum adorandi causa petebat. Et illinc etiā emi solebant pecudes in sacrificium offerendæ. Interea Deus singulis diebus festis numerum aliquem sanabat, vt hoc modo præscriptum in Lege cultum, & Templi sanctitatem cōmendaret. Videri tamen posset hoc absurdum, quòd quum nihil tale factum legamus, quo tempore maximè florebat religio, imo quum Prophetarum seculo nonnisi extra ordinem edita fuerint miracula: rebus adedò collapsis & prope confusis illustrior solito apparuerit Dei virtus & gratia in miraculis. Respondeo, duas fuisse causas, meo quidem iudicio. Nam quum Spiritus in Prophetis habitans, satis locuples diuinæ præsentia testis foret, non alia confirmatione tūc indigebat religio. Signis enim plusquam idoneis sancita Lex fuerat: & Deus innumeris testimoniis non desierat mandatum à se cultum comprobare. Sub Christi verò aduentum, quia Prophetis destituebatur, & miserrimus erat eorum status, variæque rētationes vndique ipsos vrgebant: extraordinario hoc subsidio habebant opus, ne putarent se à Deo prorsus destitutos, atque ita fracti deficerēt. Scimus enim Malachiam vitimum fuisse ex Prophetis: atque ideo suæ doctrinæ clausulam hanc apponit, Vt recordentur Iudæi Legis à Mose tradita, donec Christus appareat. Vtile enim Deo visū fuit, eos Prophetarū inopia suspensos ad tēpus tenere: quò

maiore Christi desiderio flagrarent, & sibi exhibitum exciperent maiore reuerentia. Interea ne testimonio careret Templum, & sacrificia, & totus cultus, vnde salus mūdo proditura erat, hoc sanationis dono Iudæos retinuit Dominus, vt scirent non temerè se à reliquis gentibus esse à Deo segregatos. Nam Deus ægrotos sanando, tanquam manu è cælo exerta, palàm monstrabat sibi probari hoc adorationis genus quod habebant ex Legis præscripto. Deinde non dubito quin tempus redemptionis instare, iamque propinquum esse Christum, salutis auctorem, talibus signis monuerit: quòd melius omnium animi expergerent. Duplicem hūc signorum vsū illa ætate fuisse arbitror, vt sibi Deum adesse cognoscerent Iudæi: atque ita, constantes in Legis obedientia manerent. Deinde vt intenti essent ad sperandum nouum & insolitum statum. **CLAVDORVM, CAECORVM.** Vt sciamus non vulgares morbos à Domino curatos fuisse, quosdam eorum species exprimit Euangelista. Neque enim claudis & cæcis subuenire possunt humana remedia. Triste quidem spectaculum illud fuit, videre in tāta hominum caterua multiplicem membrorum deformitatem. Verùm, ibi clarius interim resulgebat Dei gloria, quàm in conspectu ingentis exercitus & optime compositi. Nihil enim magnificentius, quàm vbi insolita Dei potètia naturæ defectus corrigit & instaurat: nihil etiam nec pulchrius nec suauius, quàm vbi pro immensa sua bonitate humanis miseris opitulatur. Quare, illud nobilissimum theatrum extare Dominus voluit, in quo conspicua esset non modò indigenis, sed etiam quibusvis hospitibus sua maiestas. Atque vt iam attingi, non vltimum hoc Templi ornamentum ac decus fuit: quum Deus extenta manu se adesse palàm faceret.

4 **ANGELVS ENIM.** Fuit quidem proprium Dei opus, ægrotos sanare: sed quemadmodum manu & opera angelorum vti consuevit, ita angelo mandauit partes istas. Qua ratione vocantur angeli potentia aut virtutes: non quòd Deus suam illis virtutem resignado, otiosus ipse in cælo sedeat: sed quia potenter in ipsis agendo, virtutem suam magnifice nobis testata facit. Male ergo illi & peruerse qui proprium angelis quicquam affingunt: vel qui ita medios statuunt inter nos & Deum, vt Dei gloriam quasi procul remotam obscurè: quū potius se in illis præsentem exhibeat. Ideo cauendæ sunt deliræ Platonis speculationes, Quia nimia sit inter nos & Deum distantia, adeundos esse angelos, vt nobis gratiam concilient: quū potius rectà ad Christum venire nos oporteat, vt eius ductu, auspiciis & mandato angelos habeamus salutis nostræ adiutores & ministros. **PER INTERVALLA.** Poterat momento vno simul omnes Deus sanare: verùm vt miracula suum habent finem, ita & modum habere debent. Quemadmodum & Christus admonet, quum tot mortui sint tempore Elisæi, non nisi puerum vnum fuisse excitatum: quum tot viduæ famelicæ essent tempore siccitatis, vnus tantum inopiæ ab Elia fuisse subuentum. Ita satis habuit Dominus, paucis ægrotis præsentia suæ specimen edere. Cæterum, sanandi modus qui hîc describitur, satis admonet nihil minus esse consentaneum, quàm vt suo iudicio homines Dei opera subiiciant. Quid enim obsecro opis vel remedii ex aqua turbida sperari poterat? Sed ita scilicet nos proprio sensu exutos, Dominus ad fidei obsequium assuefacit. Nimis cupidè sequimur quæ præter Dei verbum rationi nostræ arrident. Ergo vt nos sibi morigeros reddat, ea sæpe obicit quæ cum ratione nostra pugnant. Tūc ergo demum docilitatem nostram probamus, vbi clausis oculis sequimur nudum verbum, etiam si nullum operæpretium videmur nobis facturum. Simile exemplum habemus in Naaman Syro, quem lepræ curandæ causa, Propheta ad Iordanem mittit: & ipse quidè hoc velut ludibriū initio aspernatus, re ipsa tandem sentit, Deum sic præter humanam rationem agere, vt nos tamen nunquam frustreretur aut ludat. Interea **AQVÆ** turbatio clarū documentū fuit, Deum pro suo arbitrio liberè elementis vtî, & operis effectum sibi vindicare. Est enim hoc plusquam commune vitiū, creaturis adscribere quod vnus Dei est. Verùm nimia stultitiæ erit, sanitatis causam in aqua turbida quærere. Sic ergo externum symbolum commendat, vt symboli aspectu, ad ipsum vnicum gratiæ auctorem ægroti respicere cogantur.

5 **ERAT AVTEM QVIDAM HOMO.** Varias circumstantias colligit Euangelista quæ certam miraculo fidem faciunt. Diurnitas morbi, spem curationis abstulerat. Illo aquæ remedio priuari se cõqueritur. Sæpius conatus fuerat se in aquam iniicere, sed frustra: nullum illi ab hominibus auxilium: hinc magis conspicua elucet Christi virtus. Eòdem etiam tollendi grabatî præceptum spectabat, vt omnibus palàm foret nõ aliter sanatum quàm Christi beneficio. Quū enim validus ac robustus omnibus membris quibus antè captus fuerat, repente surgit, tam subita mutatio magis excitare & afficere debet spectantium animos.

6 **VIS SANVS FIERI?** Non sciscitatur quasi de re dubia: sed partim vt gratiæ quæ offerebatur desiderium in eo accendat, partim vt testes qui aderāt, reddat magis attentos: quos aliud

2. Reg. 4. c. 32.
Luc. 4. d. 25.

2. Reg. 5. c. 10.

cogitantes fugere poterat miraculum: vt sæpe in rebus subitis accidit. Fuit igitur his duabus causis necessaria præparatio.

7 **NON HABEO HOMINEM.** Facit hic ægrotus quod solemus ferè omnes. Dei enim auxilium sua cogitatione includit, nec plus sibi polliceri audet, quàm mente concipiat. Quòd autem infirmitati eius ignoscit Christus, in eo speculum habemus eius indulgentiæ quam quotidie experitur quisque nostrum, dum nos in propinquis mediis hæremus defixi, ipse verò manu præter spem ex locis absconditis prolata, demonstrat quantum bonitas sua fidei nostræ angustias exuperet. Præterea hoc exemplo ad tolerantiam nos erudiri decet. Longum fuit triginta annorum tempus quo Deus beneficium suum in misero hoc homine iuuando distulit, quod tamen illi ab initio præstare statuerat. Quantumuis ergo diu nos suspensos teneat, sic anxie gemamus sub nostris ærumnis, vt tamen longi temporis tædiū nunquam nos exanimet. Etsi enim nullus exitus appareat, quum mala nostra longius protrahuntur, statuendum semper est, Deū mirificum esse liberatorem, qui virtute sua, obstacula omnia facile perrumpit.

9 **ERAT AUTEM SABBATVM.** Minimè Christum latebat quãta mox offensio sequutura esset, quum hominem viderent sarcinis onustum incedere. Nã gestare sabbato quicquam oneris, nominatim lex vetat. Sed duplex fuit ratio cur posthabita huius periculi ratione tale spectaculum ederet Christus: nempe vt miraculum vulgò melius innotesceret: deinde vt occasio daretur, & quasi patefieret via præclaræ concioni quam mox habuit. Tanti porro erat miraculi illius cognitio, vt populi offensionem securè negligere debuerit: præsertim quum in pròptu esset iusta defensio, qua etsi improbos non placauit, abundè tamen refutauit eorum calūnias. Tenenda igitur regula est, Etiam si totus mundus in iram efferueat, publicandam nobis esse Dei gloriam, prædicandaque eius opera, quatenus gloriæ eius interest nota esse. Nec verò fatigari nos vel frangi oportet, etiam si infelicitè nobis cedat nostrum hoc studium, modo illum quem dixi finem propositum habeamus, nec transiliamus officii nostri metas.

Ier. 17. c. 22.

10 **Dixerunt ergo Iudæi ei qui sanatus fuerat, Sabbatum est: non licet tibi tollere grabatum.**

11 **Respondit illis, Qui me fecit sanum, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum & ambula.**

12 **Interrogarunt ergo eum, Quis est ille homo qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum & ambula?**

13 **Porro qui sanatus fuerat, non nouerat quis esset: Iesus enim se subduxerat, quia turba erat in loco.**

14 **Post hæc inuenit eum Iesus in Templo, & dixit ei, Ecce sanus factus es, ne amplius pecces, nequid deterius tibi contingat.**

15 **Abiit homo, & nuntiauit Iudæis quod esset Iesus qui sanum eum fecerat.**

16 **Et propterea persequebatur Iesum Iudæi, & quærebant eum interficere, quòd hæc faceret sabbato.**

10 **SABBATVM EST.** Quum tuenda omnibus esset sabbati religio, rectè & meritò hominè accusant. Sed quum excusatio ab eo adducta illis non satisfacit, in eo iam peccare incipiunt: cognita enim causa, absolui debuit. Gestare onus, vt dictū est, erat sabbati violatio: sed Christus qui eius humeris onus imposuit, eum autoritate sua subleuat. Docemur itaque hoc exemplo à præcipiti iudicio cauèdum esse, donec cuiusque facti ratio penitus nobis comperta sit. Quicquid pugnat cum Dei verbo, sine controuersia damnari meretur: sed quia hæc sæpe hallucinari contingit, præcedat modesta & placida inquisitio, vt sanū sit ac sobrium iudicium. Nam quia Iudæi, prauo affectu occupati, inquirere non sustinent, iudicio & moderationi ianuā obstruunt. Quòd si passi fuissent se doceri, nõ modo sublata fuisset offensio, sed longius, magno cum profectu, ad Euangelii notitiam perduci essent. Nunc quatenus peccarint, videmus: quia scilicet iustam defensionem non admittunt. Defensio autem est, quòd is qui sanatus fuerat, nihil se facere respondet, nisi eius mandato qui ius & potestatem iubendi habuit. Tametsi enim nondū tenebat quisnam esset Christus, persuasus tamen erat diuinitus missum esse, quia diuinam eius

virtutem expertus erat: atque inde auctoritate præditum esse colligit, vt necessariò illi sit parè- dum. Sed videtur hoc quoque reprehensione dignum, quòd miraculum à Legis obedientia eū dimouet. Fateor quidem eum non satis firmo argumento niti vel pugnare: bis tamen alii pec- cant, quòd neque reputant hoc extraordinariū esse Dei opus, nec iudicium suspendunt, donec Prophetam Dei verbo instructum audierint.

13 **NON NOVERAT QVIS ESSET.** Noluit certè Christus tanti operis gloriam euanesce- re, sed prius notum ac celebre esse voluit, quàm se eius authorè profiteretur. Ideo paulisper se **SUBDIXIT**, vt Iudæis liceret sine personæ respectu de re ipsa iudiciū facere. Atque hinc col- ligimus nõ posse hominis fidei tribui quòd sanatus fuerat, qui ne sanus quidem medicum suū agnoscit: & tamen quòd iussus sustulit grabatum, fide directrice factum videtur. Ego verò fi- cuti non nego arcanum fuisse aliquem in eo impulsus fidei, ita ex contextu clarè patère dico, solidæ doctrinæ, in qua acquiesceret, ac puræ lucis fuisse expertem.

14 **POST HÆC INVENIT EVM.** Hæc verba clarius demonstrant, Christum non ideo la- tuisse ad rēpus, vt beneficii sui memoria periret: iam enim vltro in medium se profert, tantū vo- luit priore loco opus cognosci, deinde se prædicari authorem. Porro hic locus vtilissimam do- ctrinam continet. Nam quum dicit Christus, **ECCĒ SANVS FACTVS ES**, nos Dei benefi- ciiis perperam abuti significat, nisi ad gratitudinē excitemur. Neque enim exprobrat Christus quod dedit: sed tantū admonet idè sanatū fuisse hominem, vt gratiæ acceptæ memor, Deū liberatorem tota vita coleret. Ergo sicuti nos ferulis ad pœnitentiam erudit Deus & stimulat, ita ad eandem nos inuitat sua bonitate & clementia. Imò hic vniuersalis est tam redemptionis nostræ, quàm omnium Dei donorum scopus, vt nos habeat prorsus sibi addictos. Porro fieri hoc nequit, nisi pœnæ iam elapsæ animis insideat recordatio: & qui veniam adeptus est, in hac meditatione tota vita se exerceat. Docet etiam hæc admonitio, quicquid patimur mali, peccatis nostris imputadum esse, neque enim fortuitæ sunt hominum calamitates, sed totidem sunt castigatoriæ ferulæ. Primò itaque manum Dei quæ nos percutit agnoscere oportet, non cæcū fortunæ impetum imaginari in malis nostris: deinde hūc Deo honorem tribuere, quòd quum optimus sit Pater, ex nostris miseriis voluptatem non capiat: idè quæ nunquam durius nos tra- cket, nisi peccatis nostris offensus. Quum **PECCARE** vetat, nõ exigit vt ab omni peccato sit im- munis, sed comparatio fit superioris vitæ. Hortatur enim Christus vt posthac resipiscat, neque maneat sui similis. **NE QUID DETERIVS.** Si nihil ferulis proficiat erga nos Deus, qui- bus leniter nos tanquam teneros ac delicatos filios humanissimus pater castigat, nouam perso- nam & quasi alienam induere cogitur. Flagella ergo ad domandam nostram ferociam arripit, quemadmodum in Lege denuntiat, **Leuit. 26. b. 14. Deut. 28. b. 15, & Psal. 32. c. 9.** imò passim in Scripturis occurrunt eiusmodi testimonia. Itaque, quòd nouis subinde malis assidue premi- mur, id nostræ cōtumaciæ acceptū referre decet, neque enim solū refractariis equis & mulis sumus similes, sed plusquam indomitæ beluæ. Quare non mirū est, si atrocioribus pœnis quasi malleis cōterat Deus, quibus mediocris pœna nihil prodest: frangi enim æquū est, qui corrigi non sustinent. In summa, hic pœnarum vsus est, vt cautiores in posterum reddamur. Si ad pri- mos & secundos ictus opponimus obstinatum cordis duritiam, septuplo grauius ferit. Si dato ad breue tempus resipiscentiæ signo, mox ad ingenium redimus, hanc nostram obliuiosam le- uitatem & socordiæ plenam acrius castigat. Cæterū, in huius hominis persona intueri ope- rapretium est, quàm benignè & indulgenter nos toleret Dominus. Finge eum senio propin- quum fuisse: in primo tamen ætatis flore morbo correptum fuisse oportuit, fortasse & à prima pueritia inuasit eum morbus. nūc quàm grauis fuerit tot annorum pœna, reputa. Atqui certū est nimiam Deo seueritatem obiici non posse, quòd tam diuturno lāguore semimortuum ho- minem confecerit. Quòd ergo leuius plectimur, id fieri discamus quòd Dominus pro im- mēsa sua bonitate summum pœnarum rigorem temperet. Discamus etiam nullas esse tam sæ- uas & atroces pœnas, quibus non aliquid addere Dominus possit, quoties visum erit. Nec du- bium est quin sibi horrendos sæpe & prodigiosos cruciatus miseri homines improbis suis querimoniis accersant, dum negant mala sua augeri posse. An non hæc abscondita sunt in the- sauris meis? inquit **Deut. 32. e. 34.** Notandum præterea est quàm tardus sit castigationum Dei in nobis profectus. Nam, si Christi exhortatio superuacua non fuit, colligere inde licet, huius hominis animam nondum bene vitiis omnibus purgatam fuisse, & certè altiores sunt in nobis vitiorum radices, quàm vt die vno vel altero euelli queant. Morborum verò animæ curatio lō- gè difficilior est quàm vt exigui temporis remediis contenta sit.

15 **ABIIT HOMO.** Nihil minus in animo habuit quàm cōflare Christo inuidiam: nihil etiā

minus sperauit quam vt tantopere furerent aduersus Christum. Pius ergo affectus fuit, quum vellet iusto ac debito honore medicum suum profequi. Iudæi verò in eo virus suum prodit, & non modo Christum accusant violati sabbati, sed in extremam sæuitiam erumpunt.

17 Iesus autem respondit illis, Pater meus ad hoc vsque tempus operatur, & ego operor.

18 Ob hanc igitur causam magis quærebant ipsum Iudæi interficere, & non solum soluebat sabbatum, sed & Patrem suum vocabat Deum, æqualem se faciens Deo.

19 Respondit ergo Iesus, & dixit illis, Amen amen dico vobis: non potest Filius facere à seipso quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæ enim ille facit, hæc & Filius similiter facit.

17 PATER MEVS. Videndum quo defensionis genere vtatur Christus. Non respondet Legē de colendo sabbato temporalem fuisse, & quæ iam abroganda sit: quin potius violatam à se Legem fuisse negat, quia hoc diuinum sit opus. Fuit quidem illa umbratilis ceremonia, cui finem imposuit Christus suo aduentu, sicuti Paulus docet: sed præsentis causæ status in eo minimè vertitur. Iubentur enim homines à suis tantum operibus feriari. ideò circumcisio quæ Dei est, non hominum opus, sabbato aduersa non est. In hoc capite insistit Christus, Non turbari diuinis operibus sanctam quietem quæ Lege Moysi mandata est. Atque hac ratione non suū modò factum excusat, sed eius etiam qui grabatum suum tulit. Erat enim appendix, & quasi pars miraculi, quia nil quàm eius approbatio erat. Deinde si inter Dei opera censetur gratiarū actio, & gloriæ eius præconium, nõ fuit sabbati profanatio, Dei gratiam pedibus ac manibus testatam facere. De se tamen præcipuè loquitur Christus, cui Iudæi magis infesti erant. Interea sanitatē quam ægroto restituit, diuinæ suæ virtutis specimē esse testatur. Filium se Dei prædicat, & sibi cõmunem esse cum Patre agendi rationem asserit. Quis sit Sabbati vsus, & quibus de causis præceptum fuerit, nunc pluribus non disputo. Quod ad præsentem locum sufficit, aded non abrūpit vel impedit cursum operū Dei sabbati religio, vt potius ipsis solis concedat locū. Cur enim hominibus cessationem ab operibus propriis Lex edicit, nisi vt ad cõsideranda Dei opera sensus omnes suos vacuos & solutos applicēt? Impius ergo Legis euersor est, nedū peruerius interpres, qui liberū Dei operibus regnū in sabbato non cõcedit. Siquis obiiciat proponi Dei exēplum hominibus, vt septimo die quiescant, olutio in prõptu est, Non in eo conformes esse homines Deo, quòd ferias ille egerit, sed quòd à turbulētis huius mūdi actionibus cessantes, ad cælestem quietem aspirent. Ergo Dei sabbatum non cessatio est, sed solida perfectio, quæ tranquillum pacis statum secum adfert. Nec obstat quod Moses dixit, Deum operibus suis finem fecisse. significat enim perfecto mundi opificio, consecrasse diem illum quem homines meditando eius operibus impenderent. Interea non desit mundū à se conditū sua virtute sustinere, regere suo consilio, bonitate fouere, & cūcta suo arbitrio in cælo & in terra statuere. Ergo sex diebus absoluta fuit mundi creatio: regimen verò eius perpetuū est, & assiduè in tuendo & cõseruando eius ordine Deus operatur: quemadmodum Paulus docet in eo nos viuere, & moueri & esse, Act. 17. f. 28. Et Dauid stare omnia docet, quatenus ea Spiritus Dei vegetat: deficere autem simulac eius vigore destituta fuerint. Nec generali tātum prouidentia creatam à se naturā tuetur Dominus, sed singulas eius partes ordinat ac temperat. Præsertim verò suo præsidio feruat ac tegit fideles, quos in fidem tutelamque suam recepit. ET EGO OPEROR. Iam Christus, omisso præsentis causæ patrocinio, miraculi finem & vsum exponit: nempe vt inde agnoscat Dei filius. Nam hoc in omnibus factis & dictis habuit propositum, vt se ostenderet salutaris authorem. Hoc diuinitatis proprium est quod sibi vendicat, quemadmodum etiam Apostolus, Hebr. 1. a. 1. dicit, eum sustinere potenti suo nutu omnia. Sed ideo se Deum testatur, vt in carne manifestatus Christi officium præsteret: ita è cælo se profectum affirmat, vt præcipuè sciri velit quorsum descenderit in terram.

Coloss. 2. c. 16.

Genes. 2. a. 2.

Psal. 104. d. 29

18 OB HANC IGITUR CAUSAM. Hac defensione aded non sedauit illorum rabiem, vt potius irritauerit. Nec verò ignarus erat quàm maligna esset eorum improbitas, & quàm ferrea obstinatio: sed hoc primū spectauit, vt paucis suis, qui tunc aderant, prodesset. Deinde vt in lucem protraheret insanabilem eorum malitiam. Docuit autem nos suo exemplo nunquam

cedendum esse impiorum furori, quin Dei veritatem, quantum necessitas exigit, toto mundo inuito & obstrepente asserere conemur. Nec est cur malè habeat Christi seruos, si non proficiant apud omnes ex animi sententia, quando ne Christo quidem successit. Nec verò mirum est, quò magis se exerit Dei gloria, tatanam in suis membris & organis violentius tumultuari. Priore membro quum inferios Christo fuisse dicit Euangelista, quia sabbatum soluerat, ex eorum sensu loquitur. Nam rem secus habuisse iam antè docui. Præcipua indignationis causa est, quòd Deum Patrem suum vocauit. Et certè voluit Christus Deum peculiari quodam modo Patrem suum intelligi, vt se à communi aliorum ordine eximeret. Aequalem se Deo fecit, quum perpetuam sibi operationem tribueret. Ad eò autem hoc Christus non negat, vt elarius confirmet. Quo refellitur Arrianorum vesania, qui sic fatebantur Christum esse Deum, vt Patri æqualem non putarent: quasi verò in vna & simplici Dei essentia reperiri aliqua possit inæqualitas.

19 **RESPONDIT ERGO IESVS.** Videmus quod dixi, ad eò non dilui à Christo, quanquã calumniosum, quod Iudæi obiecerant, vt verum esse apertius dislerat. Ac primò quidem in illo capite insisit, diuinum esse opus quod carpebant Iudæi: vt intelligant cum Deo ipso sibi esse bellandum, si damnare pergant quod illi necesse est adscribi. Locus hic variè olim agitatus fuit inter orthodoxos Patres, & Arrianos. Arrius minorem Patre Filium inde colligebat, quia ex se nihil possit: Excipiebant Patres, notari tantum his verbis personæ distinctionem, vt sciretur Christum à Patre esse: non tamen intrinseca agendi virtute eum priuari. Atqui vtrique erratum est. Neque enim de nuda Christi diuinitate habetur concio: & quæ mox videbimus, in æternum Dei Sermonem per se & simpliciter minimè competunt, sed tantum quadrat Dei filio, quatenus in carne manifestatus est. Sit nobis ergo ante oculos Christus, vt à Patre missus est mundo redemptor. In eo Iudæi nihil humana natura altius reputabãt. Ideo cõtendit se humanitus non sanasse ægrotum, sed diuina virtute, quæ sub carne visibili latebat. Hic causæ status est: Quum illi in carnis aspectu defixi Christum contemnerent, iubet eos altius cõfurgere, ac Deum intueri. Ad hanc antithesin referendus est totus sermo: Longè errare eos qui sibi cum homine mortali negotium esse putant, dum Christum accusant de operibus verè diuinis. Ideo tantopere affirmat, nihil in hoc opere sibi esse à Patre diuersum.

20 Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat illi quæ ipse facit: & maiora his monstrabit illi opera, vt vos miremini.

21 Quemadmodum enim Pater suscitatur mortuos, & viuificat: sic & Filius quos vult viuificat.

22 Neque enim Pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio,

23 Vt omnes honorent Filium, sicut honorant Patrem. qui non honorat Filium, non honorat Patrem qui misit illum.

24 Amen amen dico vobis, quòd qui sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam: & in iudicium non veniet, sed transiit à morte in vitam.

20 **PATER ENIM DILIGIT.** Quàm dura sit & coacta veterum expositio, nemo non videt. Deus, inquiunt, se in Filio amat. Atqui, hoc Christo carne induto pulchrè conuenit, quòd à Patre ametur. Imò scimus hoc insigni titulo tam ab angelis, quàm ab hominibus fuisse distinctum, Hic est Filius meus dilectus. Scimus enim electum fuisse Christum, in quo resideret totus Dei amor, vt inde quasi ex pleno fonte ad nos manaret. Amatur enim Christus à Patre, vt est Ecclesiæ caput. Hunc amorem docet causam esse cur Pater omnia per eius manum efficiat. Nam quum dicit **SIBI MONSTRARI**, hoc verbo intelligeda est communicatio: ac si diceret, Quemadmodum Pater animum suum, ita & virtutem in me effudit, vt in meis operibus diuina gloria refulgeat: imò vt nihil diuinum quærere homines possint, quod non in me inueniãt. Et certè extra Christum frustra Dei potètia quæratur. **MAIORA HIS DEMONSTR. IL. OP.** Significat his verbis, miraculum quod in sanando homine ediderat, non fuisse summum ex operibus sibi à Patre mandatis. Tenuem enim duntaxat illic gustum præbuerat eius gratiæ, cuius propriè & minister & author est: nempe vt mundo vitam restituat. Quum addit **VT MIREMINI**, obliquè eorum ingratitude perstringit, quòd illud tam splendidum

virtutis Dei specimen contemnerent: ac si diceret, Quantūvis hebetes sitis ac stupidi, quæ post-hac facturus est per me Deus, vel inuitos in admirationem rapiant. Videtur tamen hoc minimè fuisse impletum, quum sciamus illos videndo non vidisse. sicuti etiam Iesaias dicit, reprobos cæcutire ad lucem Dei. Respondeo, Christum hîc de eorum affectu loquutum nō esse, sed tantum notasse quàm magnificè paulo pōst se Dei Filium probaturus esset. Ies. 6. 9.

21 **QVEM AD ENIM PATER.** Summatim hîc comprehendit quale sibi datum sit à Patre officium. Tametsi enim speciem vnā eligere videtur, est tamen generalis doctrina, in qua se vitæ authorem prædicat. vitæ autem, & iustitiam & omnia Spiritus sancti dona, & omnes salutis nostræ partes in se continet. Ac certè miraculum hoc, ita oportuit speciale esse virtutis Christi documentum, vt communem illum fructum proferret: nempe vt aperiret Euangelio ianuam. Notandum porrò qualiter vitam nobis Christus cōferat: omnes enim inuenit mortuos: ergo à resurrectione initium fieri necesse est. Non tamen superuacuum est quòd duo verba simul coniungit: quia non satis esset nos à morte esse ereptos, nisi vitam plenè & solidè nobis restitueret Christus. Porrò, hanc vitam non omnibus promiscuam facit. dicit enim se vitam dare c v i **VVI T:** quo significat non nisi certos homines, hoc est electos, hac gratia se peculiariter dignari.

22 **NEQVE ENIM PATER.** Genus ipsum nunc clarius exprimit, quòd Pater in Filii persona mundum gubernet, ac eius manu imperium exerceat. **I V D I C I V M** enim pro imperio & potestate accipit Euangelista secundum phrasim linguæ Hebraicæ. Nūc summam tenemus, quòd traditum sit Christo regnum à Patre, vt arbitrio suo cælum ac terram moderetur. Sed videri posset hoc valde absurdum, quòd Pater resignato imperii sui iure, tanquam priuatus quispiam homo, in cælo otietur. Responso facilis est: hoc non tam Dei, quàm hominum respectu dici: nam in Patre nihil mutatum est, dum Christum constituit summum regem, ac cæli terræq; dominū. Est enim ipse in Filio, & in eo operatur: sed quia dum volumus ad Deum ascendere, sensus omnes nostri statim deficiunt: ponitur nobis ante oculos Christus, tanquam conspicua Dei inuisibilis imago. Non est igitur cur frustra nos cælorum adyta scrutando fatigemus, quum infirmitati nostræ consulat Deus, vbi se propinquum in Christi persona ostendit: quin potius quoties de mundi regimine, de nostro omnium statu, de cælesti nostræ salutis præsidio agitur, discamus ad Christum vnū referre oculos, sicuti penes ipsum deposita est omnis potestas, & in eius facie Deus Pater, qui alioqui procul esset absconditus, nobis apparet, ne nuda Dei maiestas immenso suo fulgore nos absorbeat.

23 **V T OMNES HONORENT.** Hoc membrum satis confirmat quod nuper attigi, Deum nō ita in Christi persona regnare, quasi ipse, vt solent ignaui reges, quiescat in cælo: sed quia in Christo potentiam suam declarat, seque præsentem exhibeat. Quid enim aliud sibi volunt hæc verba, Vt omnes honorent Filium: nisi quòd Pater agnosci vult ac coli in Filio? Ergo nostrum est Deum Patrem in Christo quærere, illic intueri eius potentiam, illic eum adorare. Nam, sicuti continuo pōst sequitur, **QV I N O N H O N. F I L I V M,** legitimo honore Deum fraudat. Deum esse colendum fatentur omnes: adeoque hic sensus nobis à natura ingenitus, altas habet in cordibus nostris radices, vt nemo simpliciter Deo honorem suum negare audeat: interea hominum mentes, Deum extra viam quærendo euanescent. Hinc tot fictitii dii, hinc tot peruersi cultus. Verum ergo Deum non alibi quàm in Christo reperiemus, nec ritè aliter eum colimus quàm Filium osculando, vt David docet. Nam vt alibi testatur Iohannes, Qui Filium non habet, ille simul caret Patre. Pulchris quidem & splendidis titulis ornant Turcæ & Iudæi quæ adorant Deum: sed hoc tenendum est, Dei nomen, quum à Christo separatur, nihil quàm inane esse signum. Ideo quisquis Deo vero cultum suum probari cupit, ne à Christo defleat. Nec alia fuit Patrum ratio sub Lege. Tametsi enim obscurem Christi aspectum habebant sub vmbri, nunquam tamen citra Christum se patefecit Deus. Sed nūc ex quo exhibitus fuit Christus in carne: & rex nobis impositus, totum mundum illi flectere genua oportet, vt se Deo subiiciat. Nam quum illum sedere ad dexteram suam Pater iusserit, qui Deum imaginatur sine Christo, dimidia sui parte eum mutilat.

24 **QV I S E R M O N E M M E V M A V D I T.** Hîc modus & ratio honoris exprimitur, ne quis in externo duntaxat aliquo ritu, & friuolis ceremoniis situm esse putet. Nam Euangelii doctrina, Christo instar sceptri est, quo fideles sibi à Patre subiectos regit. Atque hæc definitio in primis notatu digna est. Nihil magis tritum est, quàm falsa Christianismi professio. Nam & Papistæ, qui infensissimi sunt Christi hostes, plusquam audacter eius nomine superbiunt: sed hîc Christus non alium à nobis honorem exigit, quàm vt Euangelio suo obediamus. Vnde sequitur, quicquid honoris Christo deferunt hypocritæ, proditorium esse Iudæ osculum. Vt cen-

ties regem ipsum nuncupent: regno tamen & omni potestate eum spoliant, dum fidem non habent Euangelio. Fructum obedientiæ simul commendat, quum dicit, **HABET VITAM AETERNAM**: quò simus ad eam præstandâ magis voluntarii. Quis enim tam ferreus esse debet, quin proposito æternæ vitæ præmio, sese libenter Christo submittat? Et tamen videmus quàm paucos sibi conciliet hac tanta benignitate. Ea est nostra prauitas, vt sponte perire magis libeat, quàm tradere nos Dei Filio in obsequium, vt eius beneficio seruemur. Vtrunque ergo hîc complectitur Christus: & regulam pii syncerisq; cultus, quem à nobis exigit, & rationem qua nos restituit in vitam. Neque enim quod prius docuit, tenere sufficeret, eum scilicet ad suscitandos mortuos venisse, nisi etiam sciremus, qualiter à morte liberet. Pronuntiat autem vitam obtineri doctrinæ suæ auditu: **VOCE AUDI** vs fidem intelligens, sicuti mox se declarat. Atqui fides non in auribus, sed in corde sedem habet. Vnde porro tanta fidei vis, alibi dictum est. Semper quid nobis Euangelium offerat, respicere conuenit. Neque enim mirum est, qui Christum cum suis omnibus meritis recipit, eum reconciliari Deo, & à mortis reatu absolui: qui Spiritu sancto donatur, eum indui cælesti iustitia, vt in vitæ nouitate ambulet. Particula quæ additur, **CREDIT IN EVM QVI ME MISIT**, ad stabiliendam Euangelii auctoritatem valet: dum Christus à Deo profectum esse testatur, non humanitus fabricatum. Quemadmodum alibi negat, à seipso esse quod loquitur, sed à Patre sibi mandatum. **IN IUDICIUM NON VENIT**. Hic tacita subest antithesis inter reatum, cui naturaliter omnes sumus obnoxii, & gratuitam absolutionem, quam per Christum consequimur. Nisi enim omnes maneret damnatio, quorsum attineret inde eximere, qui in Christum credunt? Sit igitur sententia, Nos esse extra mortis periculum, quia Christi beneficio absolui. Ergo vtique nos sanctificet Christus ac regeneret Spiritu suo in vitæ nouitatem, specialiter tamen hîc gratuita peccatorum remissio notatur, qua sola consistit hominum beatitudo. Verè enim demum is viuere incipit, qui Deum habet propitium. Quomodo autem nos amaret Deus, nisi peccatis nostris ignosceret? **TRANSIUIT**. Quòd Latina quædam exemplaria habent in futuro tempore, **Trāsibit**, ex inscitia & temeritate cuiuspiam natum est, qui mentem Euangelistæ non capiens, sibi concessit plusquam par erat. Nam in Græco verbo nulla est prorsus ambiguitas. **Trāsitum** autem à morte iam esse factum non inepte dicit, quia & incorruptibile est in filiis Dei vitæ semen, ex quo vocati sunt, & iam in cælesti gloria per spem Christo cōsident, & regnum Dei intra se habent certò constitutum. Nam quòd abscondita est eorum vita, non ideo fide eam possidere desinunt: quòd vndique à morte obsidentur, non ideo tranquilli esse desinunt, propterea quòd se Christi præsidio norunt esse satis tutos. Interea meminerimus, fideles ita esse nunc in vita, vt mortis semper materiam circumferant. Sed Spiritus qui in illis habitat, vita est, quæ reliquias mortis tandem abolēbit. Est enim verum illud Pauli, mortem vltimum fore hostem, qui destruetur. Nec sane hîc vel de plena mortis abolitione, vel de solida vitæ exhibitione agitur. Sed quauis inchoata tantum sit vita in nobis, tantam eius certitudinem fidelibus cōstare pronūtiat Christus, vt sibi metuere à morte non debeant. nec mirum, quum in ipsum insiti sint, qui fons est vitæ inexhaustus.

25 Amen amen dico vobis, quòd ventura est hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint uiuent.

26 Quemadmodum enim Pater habet vitam in seipso, ita & Filio dedit vitam habere in seipso,

27 Et potestatem ei dedit faciendi iudicii, quia Filius hominis est.

28 Ne miremini hoc: quia ventura est hora, qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius,

29 Et exibunt, qui bona fecerint, in resurrectionem vitæ: qui autem mala fecerint, in resurrectionem iudicii.

25 **AMEN AMEN**. Quum toties iurantem in salutis nostræ causa Dei Filium Euangelista inducit, hinc primùm, quàm sollicitum sit erga nos eius studium, perspicimus: deinde quantopere referat, fidem Euangelii bene ac penitus fixam sancitamque esse. Viderur certe incredibile nescio quid narrari, quum prædicatur hic fidei effectus, de quo Christus differit. Ergo iureiurando confirmat adeò viuificam esse Euangelii sui vocem, vt ad suscitandos mortuos sit **efficax**.

De morte spirituali eum loqui satis conuenit. Nam qui ad Lazarum, & filium viduæ Naim, & similes referunt, contextu ipso refelluntur. Primò admonet Christus nos omnes esse mortuos, antequam nos ipse uiuificet. Atque hinc patet quid tota hominis natura ad salutem comparandam valeat. Papistæ quæ liberum suum arbitrium erigere volunt, homini Samaritano comparant, quem semiuuum latrones in via reliquerant. Quasi verò allegoriæ fumo obscurare clarã sententiam liceat, qua nos Christus morti plane addicit. Et sane quum post primi hominis defectionem alienati à Deo simus per peccatum, quicumque se æterno interitu oppressos nõ agnoscunt, nihil aliud quàm se decipiunt inanibus blanditiis. Fateor quidem in hominis anima aliquid manere vitæ residuum, nam & intelligentia, & iudicium, & voluntas, & omnes sensus, totidem sunt vitæ partes: sed quia nulla pars est, quæ ad cælestem vitam aspiret, non mirum est si totus homo, quãtum attinet ad regnum Dei, mortuus censetur. Atque hanc mortẽ pluribus verbis Paulus declarat (Ephes. 2. a. 1, & 4. d. 17) quũ dicit nos alienatos esse à pura & sana ratione mētis, totòq; cordis affectu Deo inimicos, & iustitiæ eius aduersos, cæcos errare in tenebris, & prauis concupiscentiis deditos. Si naturæ aded corruptæ nullus est vigor ad iustitiã appetendam, sequitur extinctam esse vitam Dei in nobis. Ita Christi gratia vera est à morte resurrectio. Hæc porrò gratia nobis per Euangelium confertur. Non quòd externa vox tantũ habeat energiam, quæ plerunque frustra aures verberat: sed quia Christus corda nostra intus Spiritu suo alloquitur, vt vitam nobis oblatam fide recipiamus. Neque enim promiscuè hic de omnibus mortuis agit: sed electos tantũ intelligit, quibus Deus aures perforat & aperit, vt Filii sui vocem capiãt, quæ eos in vitam restituat. Imò distinctè Christus suis verbis duplicem gratiam nobis cõmendat: quũ dicit, Audient mortui vocẽ, & ea audita uiuent. Neque enim minus præter naturã est, mortuos audire, quàm in vitã, vnde exciderant, reuocari. Ergo vtrunque arcanã est Dei virtutis. Quũ dicit *VENTURA EST HORA, ET NUNC EST*, loquitur tanquã de re prius insolita. Et certe promulgatio Euangelii, noua & subita mundi resurrectio fuit. Si roget quispiam, An nõ semper vitam hominibus dederit verbum Dei: facilis est respõsio: Doctrinam Legis & Prophetarum, quũ destinata esset Dei populo, magis hoc habuisse officii, vt qui Deo geniti erant, in vita foueret, quàm vt reduceret à morte. Euangelii autem diuersa fuit ratio, quogentes à regno Dei prius extraneæ, diuise à Deo, & priuatæ omni salutis fiducia, in vitæ societatem accitæ sunt.

26 *QVEM AD ENIM PATER HABET.* Ostendit vnde tanta voci suæ efficacia, Quòd scilicet, ipse sit fons vitæ, & eam voce sua in homines effundat. Neque enim nobis ex eius ore proflueret vita, nisi penes ipsum esset eius causa & origo. Neque enim Deus vitam in se habere dicitur tantũ, quòd propria virtute & intrinseca solus viuat: sed quia vitæ plenitudinem in se cõtinentens, omnia viuificat. Atque hoc quidem proprie in Deum competit, quemadmodum Psal. 36. c. 9, habetur, Apud te est fons vitæ. Sed quia Dei maiestas, vt est procul à nobis distita, similis esset scatebræ latentis & absconditæ, ideo palàm se in Christo exeruit. Habemus itaque pròptum & expositum fontem ex quo haurire liceat. Hic verborum est sensus: Quòd Deus vitam apud se occultã & quasi sepultã habere noluerit, atque ideo trãssuderit in Filium vt ad nos maneret. Hinc colligimus proprie hũc titulũ adscribi Christo, quatenus in carne manifestatus est.

27 *ET POTESTATEM DEDIT EI.* Iterum repetit datum sibi fuisse imperium à Patre, vt plenam & in cælo & in terra rerum omnium potestatem habeat. *Ævnia* hinc dignitatem significat. *IUDICIUM* verò pro regimine & imperio accipitur: ac si diceret, constitutum esse Filium regem à Patre, qui mundum gubernet, atque exerceat Patris ipsius potestatem. Ratio quæ mox subiicitur in primis notanda, *QVIA FILIVS HOMINIS EST.* Significat enim tam magna potestate ornatum prodire ad homines, vt illis communicet quod à Patre accepit. Quidam non aliud hoc loco dici putãt, quàm quòd habetur apud Paulũ, ad Philip. cap. 2. a. 7, quòd Christus, quum in forma Dei esset, seipsum exinaniuit forma serui accepta, seque humiliavit usque ad mortem crucis. Et propterea extulit illum Pater: & dedit illi nomẽ omni nomine præstantius: vt coram ipso flectatur omne genu, &c. Sed ego longius extendo: Christum, quatenus homo est, vitæ authorem à Patre fuisse ordinatum, ne procul nobis quærenda sit. Neque enim sibi Christus accepit, quasi indigeret: sed vt nos locupletaret sua opulentia. Summa est: Patet factum nobis esse in Christo homine, quod in Deo reconditum erat: & vitam prius inaccessam, nunc in promptu esse. Quòd autem nonnulli rationem hanc à suo contextu auulsam, sequenti membro connectunt, coactum est, & à Christi mente alienum.

28 *NE MIREMINI HOC.* Videtur parum apposite ratiocinari, dum eius quod dixerat confirmationem ab vltima resurrectione petit. Neque enim maius est, corpora excitari quàm animas.

mas. Respondeo, non ex re ipsa hęc comparisonem fieri maioris & minoris: sed ex hominum sensu. Nam vt sunt carnales, nihil mirantur nisi externum & visibile. Hinc fit, vt animę resurrectionem securę prætereant: carnis autem resurrectio plus habeat apud eos admirationis. Simul facit crassa hęc nostra stupiditas, vt longe plus ad faciendam fidē valeant quę oculis cernuntur, quàm quę sola fide cōcipi possunt. Quia de vltimo die meminit, nō amplius additur restrictio illa, ET NUNC EST: sed tempus aliquando fore simpliciter pronuntiat. Verum occurrit altera exceptio. Nam etsi fideles corporum resurrectionem expectant, non possunt tamen eius notitię inniti, vt statuunt nunc animas eripi à morte, quia olim corpora è sepulchris resurgunt. Apud impios verò quid magis ridiculum, quàm ignotū (vt vulgo aiunt) per ignotius probare? Respondeo, hęc Christum de sua potētia gloriari apud reprobos, vt testatum faciat, plenam rerum omnium instaurationem à Patre mandatam esse: acti diceret: Quod nūc à me inchoari dico, aliquando sub oculis vestris absoluam. Et certe, quod nunc Euangelii sui voce animas sub interitu demersas Christus viuificat, id quoddam vltimę resurrectionis præludium est. Porro quia totum humanum genus complectitur, mox inter electos & reprobos discernit. Quę partitio ostendit, reprobos, vt nunc Christi voce ad iudicium citantur, ita eadem voce pertrahendos semel & sistendos ad eius tribunal. Sed cur tantum sepulchris inclusos nominat? quasi participes resurrectionis futuri non sint alii, siue qui naufragio perierunt, vel à bestiis sunt deuorati, vel in cinerem redacti. Verum quia sepeliri communiter solent mortui, per synecdochen omnes intelligit, qui pridem extincti sunt. Atque hoc magis emphaticum est, quàm si mortuos tantum dixisset. Nam quos spiritu & luce mors iam priuauit, sepulchrum velut à mūdo subducit. v o x Filii clangorem tubę significat, qui Christi iussu & virtute personabit. Nam quod angelus præco vel apparitor futurus est, id non obstat quominus tribuatur iudici, quod geritur eius auctoritate, & quasi sub persona.

Matth. 24. e. 31

1. cor. 15. g. 52.

1. thess. 4. d. 16.

29

Matth. 7. c. 17

QVI BONA FECERINT. Fideles à bonis operibus designat: quemadmodum à fructu arborem cognosci, alibi docet. Bona autem ipsorum opera laudat, quibus à sua vocatione operam dare cœperunt. Latro enim, cui vitam in cruce Christus promisit, qui tota vita sceleribus deditus fuerat, inter extremos demum spiritus ad recti studium aspirat. Sed quia renascitur nouus homo, & ex peccati mancipio, iustitię seruus esse incipit, totus superior vitę cursus in rationem non venit coram Deo. Adde quod ne peccata quidem, quorum reatu se quotidie obstringunt fideles, illis imputantur. Nam sine venia, nemo vnquam extitit in mundo, qui bene vixisse censeatur. Imò nullum omnino bonum opus censebitur, nisi cuius vitii Deus ignoscet: quando omnia mutila sunt & corrupta. Factores ergo bonorum operum hęc dicuntur, quos Paulus illorum studiosos aut zelotas vocat, ad Titum cap. 2. d. 14. Sed æstimatio hęc ex paternā Dei indulgentia pēdet, qui gratuito probat, quod reici merebatur. Quod ex locis istis colligunt Papistę vitam æternam rependī meritis operum, nulla difficultate refellitur. Neque enim de salutis causā Christus tractat, sed tantum electos à reprobis sua nota discernit: idque facit vt suos ad sanctitatem & innocentiam inuitet atque hortetur. Et nos certe fidem quę nos iustificat, cum studio bene iustęque viuendi coniunctam esse non negamus: sed tantum docemus, non alibi quàm in sola Dei misericordia quiescere fiduciam nostram posse.

30 Non possum facere ego à meipso quicquam: quemadmodum audio, iudico, & iudicium meum iustum est: quia non quæro voluntatem meā, sed voluntatem Patris, qui me misit.

31 Si ego testificor de meipso, testimonium meum non est verum.

32 Alius est, qui testatur de me, & noui quod verum sit testimoniū quod testificatur de me.

30 NON POSS. FA. EGO A MEIPSO. Superuacuum foret hęc subtiliter disputare, à seipsonē, an aliunde possit filius Dei, quod ad æternā eius diuinitatem spectat. Neque enim talibus argutiis nos occupare voluit. Proinde nulla erat causa cur se tam anxie torquerent veteres, in repellēda Arrii calumnia. Filium Patri æqualem non esse, nebulo ille iactabat, quia nihil posset à seipso. Respondent sancti viri, Filium iure Patri ferre acceptum quicquid habet, à quo personę respectu, principium suum ducit. Sed primūm Christus hęc de nuda sua diuinitate verba nō facit: sed vt carne nostra indutus est, se ab externa specie minime æstimādū esse admonet, quia aliquid habeat homine altius. Deinde vidēdum quibuscū negotium habeat. Iudæos, qui ipsum opponere Deo tentabant, refellere illi propositū est. Negat ergo, se quicquā facere humanitus,

quia ducem habeat & moderatorem Deum, qui in se habitat. Hoc semper memoria tenendū: quoties de se loquitur Christus, sibi tantum sumere quod hominis proprium est, quia Iudæos respicit, qui perperam eum quasi vnum aliquem ex hominibus vulgo esse dicebant. Eadem ratione, quicquid homine superius est, ad Patrem refert. **IUDICANDI** verbum propriè competit in doctrinam: sed ad totam simul administrationem pertinet: ac si diceret, se Patrem in omnibus autorem habere: sibi pro regula esse eius arbitrium: ideò que illum fore vindicè. **ET IUDICIUM MEVM IUSTVM EST.** Concludit, extra aleam reprehensionis esse facta sua & dicta, quoniam nihil nisi mandato & ductu Patris aggredi sibi permittat. Rectum enim esse quicquid à Deo manat, absque controuersia fixum esse debet. Hanc modestiam, primum inter nos pictatis axioma esse decebat, adeò reuerenter de verbo & operibus Dei sentire, vt solum Dei nomē ad probandam iustitiā & rectitudinem sufficeret. sed quàm pauci reperiuntur, qui Deum, nisi cogantur, statuunt iustum esse? Deus quidem suam iustitiam, fateor, experientia nobis demonstrat: sed ipsam ad carnis nostræ sensum restringere, ne aliter de ea sentiamus, quàm ingenium nostrum dicat, nimis licentiosa est impietas. Sit igitur certa & indubia consequentia, rectum & verum esse quicquid à Deo est, nec fieri posse quin verax sit Deus in omnibus verbis suis, iustus & rectus in omnibus factis. Simul monemur, hanc esse vnicam bene agendi rationem, nihil nisi duce & auspice Deo aggredi. Quòd si totus in nos postea mundus insurgat, hæc inuisita defensio suppetet: non errare qui Deum sequitur. **QVIA NON QVAERO VOLVNTATEM MEAM.** Hic minime suam & Patris voluntatem, quasi res contrarias, inter se committit: sed tantum refellit quod falsò putabant, eum humana audacia impelli magis, quàm Dei autoritate regi. Negat igitur propriū sibi affectū esse, & separatū à iussu Patris.

31 **SI EGO TESTIMONIUM.** Non detrahit hinc testimonio suo fidem, quam alibi fortiter asserit. Sed est modus concessionis. Quia enim aliunde satis superque instructus erat Christus, ne sibi credatur remittit. Si meum, inquit, de me testimonium vulgari hominum more vobis suspectum est, esto, ne valeat. Scimus autem pro vero & legitimo non haberi quod quisque de se prædicat, etiam si verè alioqui loquatur: quia nemo in propria causa idoneus est testis. Quauis autem iniquum sit in hunc ordinem cogi Dei filium, mauult tamen iure suo cedere, vt hostes suos Dei autoritate conuincat.

33 Vos misistis ad Iohannem, & testimonium reddidit veritati.

34 Ego verò ab homine testimonium non accipio, sed hæc dico vt vos salui sitis.

35 Ille erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluistis exultare ad tempus in luce eius.

36 Ego verò habeo testimonium maius quàm Iohannis: opera enim quæ dedit mihi Pater vt perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testatur de me, quòd Pater me miserit.

33 **VOS MISISTIS AD IOH.** Priusquam Dei testimonium proferat, vrget eos Iohannis responso, cui fidem detrahare honestè non poterant. Quorsum enim ad eum mittere attinebat, nisi eius dictis stare vellent? mittunt enim tanquam ad Dei Prophetam. Itaque eius vocem sibi instar oraculi fore simulant. Tametsi autem subest hinc quoque altera concessio, clarè tamen illis exprobrat Christus, nihil præter malitiam obstare, quominus credant. Ideo ad rem plurimum facere videmus hanc circumstantiam, quòd miserint ad Iohannē, & quasi discendi animo sciscitati ab eo fuerint, quisnā esset Messias, & tamē pro nihilo duxerint eius respòsum.

34 **TESTIMONIUM AB HOMINE NON ACCIPIO.** Atqui non frustra Deus ipsum sibi testem elegit: & alibi Christus ipse pronuntiat, discipulos sibi fore testes. Respondeo, Christum Iohannis testimonio vti, non quòd indigeat, sed quatenus nostra refert, inde aliquid habere confirmationis. Mutuatur homines inter se alii ab aliis testimonium, quia carere eo subsidio nequeunt. Alia est Dei & Christi conditio. Nam si virtutem Philosophi prædicant non esse alienæ opis indigam, quid in se habet homo, quo Dei veritatem fulciat? Et statim etiā Christus subiicit se Iohannis testimonium proferre, eorum causa: quo significat non tam sui habere se respectum, quàm hominibus consulere, dum Euangelii sui præcones excitat, per quos nobis de voluntate sua testetur. In quo etiam mira eius bonitas relucet, dum omnia ad salutem no-

- strā attēperat. Quare nostrū est vicissim dare operam, ne frustra in nobis seruādis sit sollicitus.
- 35 ERAT LUCERNA ARDENS. Quòd Iohannem vocat lucernam ardentem, inde magis arguitur eorum ingratiudo: sequitur enim non nisi sponte eos cæcutire, quum accensa fuerit Dei lucerna ante eorum oculos. Sēsus itaque verborum est, Deus vos errare noluit: Iohannem enim constituit lucernam, cuius splendor vos dirigeret. Quòd ergo me non agnoscitis Dei filium, sit errore voluntario. Sequitur alia exprobratio, quòd non modo clausis oculis lucem sibi oblatam præterierint, sed data opera abusi fuerint ad Christum opprimendū. Quòd enim Iohannem extollere supra iustum gradum parati erant, id ex maligno & perfido cōsilio oriebatur, ne Filio Dei locus esset. Peruerſum hunc cælestis lucis abusum Christus eleganter lasciuia comparat: quemadmodum si pater familias lucernam seruis noctu accendat ad peragenda quæ mandauit officia, illi autem eius vsum ad comessationes & omne proteruia genus transferat. Porro sicuti his verbis Iudæos accusat Christus, ita nos in commune omnes admonet, ne piis doctoribus, quos rectæ viæ duces nobis Deus ordinat, ad vagandū huc & illuc abutamur. Et quā vtilis sit admonitio, omnium temporum experientia ostendit. Toto vitæ cursu regendos suscipit Deus homines ad vltimā vsque metam: Prophetas suos mittit rectores. Ea est hominū intēperies, vt proteruē saltare sine progressu, quā ambulando progredi malint: ea inconstantia & leuitas, vt perpetua directione sprete & reiecta, rapiātur ad subitos suos affectus. Ideo dicit AD TEMPVS, vel Ad horā. Qua voce eorū stultitiā perstringit, quòd putarint fluxa & euaniada proteruia aternā Dei lucem posse extingui. Ita hodie Papistæ, quotquot Deus pios doctores Ecclesiæ suæ, tanquam accensa lumina dedit, in contrarium vsum trahūt: quasi illis propositum sit oculos, lucis aspectu, sibi præstringere. Nec modò lucernis abutuntur ad suffocandam Dei lucem, sed etiam in tenebris sæpe exultant: vt quum aduersus puram Euangelii doctrinam insulsis rabularum suorum commentis superbiunt. Cæterū, quòd hic Christus de Iohanne prædicat, Paulus omnium fidelium commune facit: quia sermonem vitæ habētes, tanquam luminaria fulgere debeant in mundo. Propriè tamen in Apostolos & Euāgelii ministros competere docet Christus, quòd facem reliquis præferunt. Nam quum omnes in tenebris cæci versemur, Deus verbi sui luce nobis affulget. Sed hic peculiariter Iohannem ornat hoc elogio, per cuius ministerium Deus Ecclesiæ suæ multò luculentius affulſit.
- 36 HABEO MAIUS TESTIMONIUM. Postquam in persona Iohannis, prauè à Iudæis corruptum fuisse Dei donum ostendit, iam secundò repetit quod dixerat, sibi non opus esse hominis testimonio, quasi nō sufficiat ipse sibi. Quanquam eo quòd despectui se esse videbat, eos more suo reuocat ad Patrem. OPERA EN. QVÆ DED. Duo in medium profert, quibus approbatus est filius Dei. Pater, inquit, miraculis Filium suum esse testatur. Et priusquam in mundum venirem, mihi in Scripturis sanctis locuples testimoniū reddidit. Meminerimus semper quorsum tendat. Vult se promissum à Deo Messiam agnosci, vt audiatur. Talem ergo se nunc re ipsa fuisse exhibitum cōtendit, qualem Scriptura prædicat. Quaritur, an ad id probandum, quantum satis est valeant miracula, quum similia prius edita fuissent à Prophetis. Respondeo, quæ per manū Prophetarū Deus signa edidit, nō vltra suum finem cui destinata erāt protendisse, vt scilicet Dei ministros esse ostenderēt, qui autoritatē aliter obtinere non poterant: sed Deus Filium suū altius extollere voluit. Atque hoc Dei consilium pro scopo in miraculis habendum est. Ergo nisi malitia occupati, sponte oculos clausissent, Christus signorū virtute quis & qualis esset, conspicuum facere poterat.
- 37 Et qui misit me Pater, ipse testatus est de me: neque vocem eius audistis vnquam, nec speciem eius vidistis.
- 38 Et sermonem eius non habetis in vobis manentem: quia quem misit ille, huic vos non creditis.
- 39 Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in illis vitam aeternam habere: & illæ sunt quæ testantur de me.
- 40 Et non vultis venire ad me, vt vitam habeatis.
- 37 ET QUI MISIT ME. Perperam hoc ad vocem in baptismo eius auditam restringitur: Patrem enim testatum in præterito tempore fuisse dicit: vt significet non ignotum se prodire, quia pridem in Lege & Prophetis illum Deus insignierat, vt notas suas secum afferret, vnde posset agnosci. Deum ergo testatū de Filio suo esse interpretor, quoties olim veteri populo salutis

spem fecit, vel plenam regni Israel instaurationem pollicitus est. Ita Iudæos decebat conceptam habere ex Scripturis Christi ideam, antequam in carne manifestaretur. Quod præsentem contemnunt, adeoque reiiciunt, eo planum faciunt nullum se habere Legis gustum: quod etiam illis Christus exprobrat. Legis scientia perinde gloriabatur, ac si in Dei sinu educati essent. **NE QVE VOCEM EIVS AVD.** Christus postquam se non recipi conquestus est, acrius invehitur in eorum cæcitatē. Quod **VOCEM** Dei eos nunquam audisse, & **SPECIEM** nunquam vidisse dicit: metaphoricæ sunt locutiones, quibus in summa docere vult, alienos esse prorsus à Dei notitia. Nam sicuti vultu & sermone homines se patefaciunt: ita Deus vocem ad nos suam Prophetarum voce emittit, & in sacramentis quasi visibilem formam induit, vnde cognosci pro modulo nostro queat. Verum qui Deum in viua sua effigie non agnoscit, satis hoc ipso prodit, nullum se numen colere, nisi quod ipse fabricavit. Ideo Paulus oppositum oculis ipsorum velum dicit, ne cernant Dei gloriam in facie Christi, 2. Cor. 3. d. 14.

38 **ET SERMONE EIVS.** Hic verus est profectus, dum radices agit in nobis sermo Dei, ut cordibus nostris infixum, certam illic sedem habeat. Cælesti doctrinæ locum apud Iudæos negat esse Christus, quia Dei filium, quem illa ubique commendat, non recipiunt. & merito hoc illis obiicit. Neque enim frustra per Moysen & Prophetas loquutus est Deus. Atqui non aliud habuit consilii Moyses, nisi ut ad Christum rectè omnes vocaret. vnde constat, non esse eius discipulos, qui Christum repudiant. Deinde quomodo sermonem vitæ habebit in se manentem, qui vitam ipsam repellit? Quomodo tenebit Legis doctrinam, qui Legis animam, quantum in se est, extinguit? Nam Lex sine Christo inanis est, nec quicquam habet solidi. Quod igitur propius quisque novit Christum, tantumdem profecit in Dei sermone.

39 **SCRIPTAMINI SCRIPTURAS.** Quod prius dixerat Christus se Patrem habere testem in cælo, ad Moysen & Prophetas referri diximus. Nunc sequitur clarior explicatio: testimonium enim illud in Scripturis extare dicit. Iterum verò stultam eorum iactantiam perstringit, quod vitam se habere in Scripturis profitebatur, quum mortuam tantum literam arriperent. Neque enim simpliciter reprehendit quod vita quæretur in Scripturis: quando nobis in eum finem & usum destinatae sunt: sed quod Iudæi viuificam sibi esse Scripturam putarent, quum alieni essent à genuino eius sensu: imo quum lucem vitæ quæ illic continetur, suffocarent. Quomodo enim sine Christo vitam Lex conferet, qui solus eam viuificat? Cæterum, docemur hoc loco, ex Scripturis petendam esse Christi notitiam. Nam qui de Christo imaginatur quod ipsis libuit, tandem non nisi umbratile spectrum eius loco habebunt. Primò igitur tenendum est, non aliunde quam ex Scripturis, Christum rite cognosci. Quod si ita est, sequitur, hoc animo legendas esse Scripturas, ut illic inueniamus Christum. Quisquis ab hoc scopo deflectet, utcumque discendo se fatiget tota vita, nunquam ad scientiam veritatis perveniet. Quid enim sapere absque Dei sapientia possumus? Porro quemadmodum iubemur, Christum in Scripturis quærere, ita hoc loco pronuntiat non irritum fore nostrum studium. sic enim illic de Filio suo testatur Pater, ut eum nobis indubiè patefaciat. Sed hoc bonam partem impedit, quod neglectim, & quasi in transcurso tantum superficiem inspiciunt. Atqui summa attentione operatur. Ideo penitus absconditum hunc thesaurum scrutari Christus iubet. Quare quod Iudæi, qui assidue Legem in manibus habent, sic abhorrent à Christo, eorum socordia impudendum est. Conspicuis enim gloriæ Dei splendor refulget in Moysen: sed ipsi velum appetunt, quod splendorem obscurat. **SCRIPTURAE** voce, vetus Testamentum intelligi, satis notum est. Neque enim in Evangelio primum manifestari cepit Christus, sed qui à Legge & Prophetis testimonium habebat, palam se in Evangelio exhibuit.

40 **ET NON VULTIS.** Iterum exprobrat nihil illis præter malitiam obstare, quominus vitam in Scripturis oblatam percipiant. Nam quum eos nosse dicit, ignorantia & cæcitatē causam pravitati & contumaciæ assignat. Et certè, quum tam benigne se illis offerret, sponte eos excutire oportuit, quum verò lucem data opera fugerent, imò quum infidelitatis suæ tenebris solem obruere cuperent, merito acrius eos obiurgat Christus.

41 **Gloriam ab hominibus non accipio.**

42 **Sed novi vos quod dilectionem Dei non habetis in vobis.**

43 **Ego veni in nomine Patris mei, & non suscipitis me: si alius veniat in nomine suo, illum suscipietis.**

44 **Quomodo vos potestis credere, qui gloriam mutuo à vobis accipitis:**

& gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis?

45 Ne putetis quòd ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui vos accuset, Moses, in quem vos speratis.

46 Si enim crederetis Mosi, crederetis etiam mihi: nam ille de me scripsit.

47 Si verò illius scriptis non creditis, quomodo meis verbis credetis?

41 GLORIAM AB HOM. Pergit in obiurgatione: sed ne suspectus sit, quasi propriam causam agat, occupando præfatur se nihil morari hominum gloriam: nec sua referre, vel sibi dolere quòd contemni se videat: & certe maior est quàm vt pendeat ab hominum iudiciis, quando nihil detrudere illi potest totius mudi malignitas, ac ne pilum quidem ex eius amplitudine minuere. Sic autè insistit in refellèda calumnia, vt supra homines se extollat. Postea liberè in ipsos inuehitur, Deique contemptum & odium illis obiicit. Tametsi autem multum à Christo honoris gradu distamus, sinistra tamen hominum iudicia securè nos contemnere oportet. Certè summopere cauendum ne ad iracundiam nos prouocet contemptus nostri. quin potius hac tantum de causa irasci discamus, si suus Deo non habetur honor. Hæc sancta zelotypia nos vrat & excruciet, quoties mundum videmus ita ingratum esse, vt Deum reiiciat.

42 QVOD DILECT. DEI NON HA. Dilectio Dei pro toto pietatis sensu hîc capitur. Amare enim Deum nemo potest quin eum suspiciat, seque totum illi submittat. Quèadmodum vicissim vbi non regnat amor Dei, nullum potest esse obsequendi studium. Qua ratione hanc Legis ἀκεφαλίσωσι ponit Moses, vt diligamus Deum nostrum ex toto corde, &c. IN NOMINE PATRIS. Hoc quidem titulo pseudopropheta se venditant, vt hodie plenis buccis iactat Papa se Christi vicarium. Imo non nisi hoc prætextu miseros homines ab initio decepit satan. Sed Christus hîc rem ipsam non fucum designat. Nam se ideo Patris nomine venisse testatur, quia & à Patre missus sit, & fideliter quod mandatam est, peragat. Porrò hac nota legitimos Ecclesiæ doctores, à fucatis & adulterinis discernit. Quicumque igitur seipsofferunt, ac propriū sibi in animas magisteriū arrogant, eos intrepidè reiiciendos esse docet hic locus. Nihil enim separatum à Deo habere debet, qui eius seruus ceteri cupit. Nunc si de tota Papæ doctrina fiat examen, cæci quoque ipsi videbunt, proprio nomine eum venisse.

43 EGO VENI IN NOM. Quòd Deum non ament nec reuerentur Iudæi, probat Christus hoc argumento, quia pseudopropheta cupidè recepturi sint, quum subiicere se Deo recusent. Sumit enim pro confesso, hoc prauis & impiis animi signum esse, quum posthabita veritate, libèter mendacis homines subscribunt. Siquis obiiciat errore hoc plerunque magis, quàm malitia fieri, in promptu est responsio: neminem satanæ imposturis esse obnoxium, nisi quatenus peruersa quadam cupiditate mēdacium veritati præfert. Quis fit enim vt furdis loquatur Deus, promptos & alacres inueniat satan: nisi quia à iustitia auersi, iniquitatem vltro appetimus? Quanquam notandum est, Christum propriè de his loqui quibus peculiariter illuxit Deus. sicuti Iudæos hoc priuilegio dignatus erat, vt edocti eius Lege, rectam salutis viam tenerent. Tales certum est aurem minimè præbere falsis doctoribus, nisi quia falli optant. Ideo dicit Moses (Deut. 13. a. 3.) quū surgunt pseudopropheta, hoc modo probari & examinari populum, an Deū suum diligat. Videtur quidem in multis innoxia esse simplicitas. sed minimè dubium est quin illis oculos perstringat hypocrisis quæ intus in eorum animis latet. Certum enim est, Deum ianuam nunquam claudere pulsantibus, nūquam eos frustrari à quibus syncerè quæritur. Verè itaque Paulus hoc Dei vindictæ adscribit, dum efficacia illusionis datur satanæ, vt credant mendacio, qui reiecta veritate approbarunt iniustitiam: & eos perire dicit qui dilectionem veritatis non receperunt vt salui fierent. Ita hodie multorum hypocrisis detegitur, qui Papæ fraudibus ac impiis superstitionibus addicti, virulento furore in Euangelium exardent. Nam si cōpositos ad Dei timorem animos haberent, timor ille obedientiam simul gigneret.

2. Thes. 2. c. 10.

44 QVOMODO VOS POTESTIS. Quia durum videri poterat, eos qui Legis & Prophetarum domestici à pueritia discipuli fuerunt, tam crassæ incitiæ damnari, & statui veritatis hostes: imò res videri poterat incredibilis: admonet Christus quid eos impediatur quominus credat: nempe quòd illis sanā mentē ambitio adimeret. Propriè enim Sacerdotes & Scribas alloquitur, qui superbia turgidi, subiicere se Deo non poterant. Est autem hîc insignis locus, qui docet omnibus præclusam esse fidei ianuam, quorum animos inanis terrenæ gloriæ cupiditas occupat. Neesse enim est qui vult aliquis esse in mundo, vagum reddi & euandidum, ita vt ad Deum minime tendat. Tunc demum ad cælestis doctrinæ obedientiam se homo colligit, quum

hoc sibi præcipue tota vita quærendum sentit, vt se Deo approbet. Sed videtur peruersa confidentia qua se hypocritæ coram Deo extollunt, maius esse obstaculum, quàm sit mundana ambitio: atqui scimus illo etiam morbo maxime laborasse Scribas. Responso facilis est: falsam enim sanctimoniam larvâ qua rude vulgus fallebant, detrahare illis Christus voluit. Crassius itaque vitium quasi digito monstrat, vnde palàm fiat omnibus, eos nihil minus esse, quàm quod haberi volebant. Deinde quanuis aduersus Deum exulteret hypocrisis: semper tamen in mundo & coram hominibus ambitiosa est. Imò hæc sola est vanitas quæ nos inflat, praua confidentia: dum nostro, & aliorum potius, quàm Dei iudicio stamus. Nam qui Deum vere iudicem sibi proponit, necesse est vt fractus & prostratus concidat. Ergo vt quis gloriam à solo Deo quærat, necesse est pudore sui confusum, ad gratuitam illius misericordiam confugere. Et certe qui Deum respiciunt, damnatos se ac perditos vident, nec quicquam sibi esse reliquum in quo glorientur præter Christi gratiam. Talis gloriæ studium, semper cum humilitate coniunctum erit. Quantum verò ad præsentem locum spectat, non aliter ad capiendam Euangelii doctrinam comparatos esse homines significat Christus, quàm vbi sensus omnes suos à mundo abstractos in solum Deum conuertunt, ac seridè reputant sibi cum illo esse negotium: vt deliciarum, quibus sibi illudere solent, oblitii, in conscientias suas descendant. Quare nihil mirû, si tam paucos hodie dociles Euangelium inueniat, quum omnes sursum deorsum ferat ambitio. Nihil etiã mirum si ab Euangelii professione multi deficiant: sua enim vanitate abrepti euolant. Quo maiore studio vnum hoc quærere nos decet, vt coram mundo contempti & abiecti, in nobis etiam confusi, censeamur inter Dei filios.

45 **NE PVTE TIS.** Erga obstinatos & præfractos, vbi doctrina & amicis monitionibus nihil proficitur, hæc ratio tenenda est: vt scilicet ad Dei tribunal citentur. Pauci quidem sunt qui aperte Deum rideant: sed quamplurimi Deum, cui hostiliter ipsi sunt aduersi, propitium sibi fingendo, inanibus blanditiis securè ludunt. Ita hodie gigantes nostri, qui totam Christi doctrinam impiè conculcant, perinde tamen superbiunt, ac si ex intimis essent Dei amicis. Quis enim Papistis alibi quàm apud eos Christianismum esse persuadeat? Tales erant Scribæ, quibuscum hîc disputat Christus. Quum summi essent Legis cõtemptores, Mosen tamen magnificè iactabant: vt non dubitarent eum instar clypei Christo opponere. Si grauem se illis & intolerabilem aduersarium fore minatus esset, sciebat hoc totum contemptum iri. Ergo paratam illis à Mose accusationem denuntiat. Falluntur autem qui putant hîc inter Mosis & Christi officium notari discrimen: quia Legis proprium sit, reos peragere infideles. Neque enim eo respexit Christus: sed tantum vt fiduciam excuteret hypocritis, qui Mosis reuerentia falsò gloriabantur. Quemadmodum si quis Papistis hodie regerat, nullos fore illis magis infestos hostes sanctis Ecclesiæ doctoribus, quorum titulum improbe mentiuntur. Porrò hinc discamus, non esse frustra Scripturis gloriandum: quia nisi vera fidei obedientia colimus Dei Filium, tot extremo die accusatores in nos surgent, quot illi testes Deus excitauit. Quî dicit eos **SPERARE IN MORTUO**, non infimulat eos superstitionis, quasi salutis suæ causam Mosis adscriberent: sed eos intelligit perperam niti Mosis præsidio, quasi cum impiæ contumaciæ patronum habituri essent.

46 **SI ENIM CREDERETIS.** Ostendit cur Moses futurus sit eorum accusator: quia scilicet eius doctrinam respuunt. Scimus autem non posse Dei seruis maiorem fieri iniuriã, quàm dum contemnitur eorum doctrina, vel probro afficitur. Deinde quos Dominus verbi sui ministros constituit, eius quoque vindices esse oportet. Ergo duplicem omnibus suis Prophetis imposuit personam: vt piis magistri essent ac doctores in salutem, reprobos olim suo testimonio confodiant. Quòd dicit Christus Mosen de se scripsisse, longa probatione nõ indiget apud eos qui Christum agnoscunt esse finem Legis & animam. Verum si quis eo non contentus, locos sibi ostendi desyderet: primum consulo vt diligenter legat epistolam ad Hebræos, cui Stephani quoque concio respondet, Actorum capite 7. Deinde vt obseruet quæ Paulus ad suum institutum testimonia accommodat. Paucos certe locos esse fateor quibus Moses palàm Christum prædicet: sed quorsum tabernaculum, sacrificia, & ceremoniæ omnes, nisi vt figuræ essent ad primum illud exemplar formatae quod in monte illi ostensum fuerat? Ergo sine Christo euanescit totum Mosis ministerium. Deinde videmus vt Christum constituat præcipuum caput & fundamentum fœderis. Neque hoc sanctis Patribus signotum fuit, qui semper in Mediatorem fuerunt intenti. Longior tractatio breuitati, cui studeo, non congrueret.

47 **SI ENIM ILLIVS SCRIPTIS.** Videtur hîc Christus minus sibi fidei quàm Mosis asseruere: atqui scimus voce Euangelii concussum esse cælum & terram. Verum Christus sermo-

nem suum ad eos attemperat quibuscum loquitur. Nam Iudæis citra cōtrouersiam sancta erat Legis autoritas. Ita fieri non poterat quin Christus Mose esset inferior. Huc pertinet antithesis *SCRIPTORVM & VERBORVM*. Nam eorum infidelitatem inde exaggerat, quòd Dei veritas quasi in tabulis consignata, fidem tamen apud eos non obtineat.

CAP. VI.

- 1, **P**OSTEA abiit Iesus trans mare Galilææ, quod vocatur Tyberiadis.
 2 Et sequuta est eum turba multa, quia viderat signa eius quæ ediderat super infirmos.
 3 Ascendit verò Iesus in montem, & illic sedebat cum discipulis suis.
 4 Erat autem propinquum Pascha, dies festus Iudæorum.
 5 Sublatis ergo Iesus oculis, & intuitus quod turba multa veniret ad eum, dicit Philippo, Vnde ememus panes vt isti comedant?
 6 (Porro hoc dicebat tentans eum: ipse enim nouerat quid factururus esset.)
 7 Respondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficiunt illis, vt quisque eorum pauxillum accipiat.
 8 Dicit illi vnus ex discipulis eius, Andreas frater Simonis Petri,
 9 Est hic puellus vnus qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisciculos: sed hæc quid sunt inter tam multos?
 10 Dixit autem Iesus, Facite homines discumbere. Erat autem herba multa in eo loco. Discubuerunt ergo homines, numero circiter quinque millia.
 11 Sumpsit autem panes Iesus, & gratiis actis distribuit discipulis, discipuli vero discumbentibus. Similiter & ex pisciculis quantum volebant.
 12 Postquam verò satiati sunt, dixit discipulis suis, Colligite quæ supersunt fragmenta, ne quid pereat.
 13 Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentis, quæ ex quinque hordeaceis panibus superfuerant his qui comederant.

1 **POSTEA ABIIT IESVS.** Quum facta Christi ac dicta colligere soleat Iohannes, quæ præterierant alii tres Euangelistæ, hoc loco historiam miraculi ab illis narratam præter more suum repetit: verum hoc facit certo consilio, vt inde ad Christi concionem transeat, quæ postridie habita est in Capernaum: quia res erant cōiunctæ. Quare hæc narratio, tametsi illi communis est cum tribus reliquis, hoc tamen habet peculiare, quòd in alium finem tēdit, sicut videbimus. Dicunt alii, hoc fuisse factum paulo post mortem Iohannis Baptistæ: qua temporis circumstantia, causam discessus Christi notant. Tyranni enim vbi semel imbuti sunt piorum sanguine, exardent in maiorem sœuitiam: non secus ac potandi intemperies, sitim ebriosis acuit. Ergo Christus sua absentia Herodis furorem placare voluit. **MARE Galilææ** pro lacu Genesara accipit. Quum addit **VOCATVM** fuisse Tyberiadis, melius locum exponit quòd se contulit Christus: neque enim totus lacus habuit hoc nomen, sed tantum pars ripæ vicina, in qua sita erat Tyberias.

2 **SECVVTA EST TURBA.** Hinc tantus sequēdi Christi feruor, quòd perspecta eius virtute in miraculis, magnum aliquem Prophetam, & à Deo missum persuasi erant. Cæterum, hæc omittit Euangelista quod alii tres referunt, docendo & sanandis ægrotis consumptam fuisse diei partem: & quum iam sol in occasum vergeret, rogatum fuisse à discipulis, vt dimitteret turbas. Summam enim breuiter perstringere satis habuit, vt hac occasione nos ad reliquum contextum, qui postea sequetur, deduceret. Cæterum, hæc primo loco perspiciamus, quāto audiendi Christi studio populus arderet, quòd omnes sui obliti, noctem securè in loco deserto expectat.

Quo minus excusationis habet torpor noster, vel potius socordia, quòd cælestem Christi doctrinam, famis curæ adeò non præferimus, vt minima quæque auocamenta subinde nos à vitæ æternæ meditatione abducant: imò rarissime contingit vt Christus nos mundi obstaculis solutos & expeditos inueniat. Adeò nemo eū sequi vsque ad montem desertum paratus est, vt vix decimus quisque eū excipere sustineat, quum se domi offert, inter medias cõmoditates. Quauis autem in toto fere mundo grassetur hic morbus, certum tamen est neminem regno Dei aptum fore, nisi qui excussis talibus deliciis, cibum animæ cupidius appetere discat, quàm vt venter illi sit obstaculum. Sed quia nos caro semper ad sua cõmoda sollicitat, hoc quoque rursus notandum est, eorum curam sponte à Christo suscipi qui seipos negligunt. Neque enim expectandum famelici inelamēt se inedia perire, nec suppetere quicquam cibi: sed cibum illis non rogatus parat. Dicit aliquis, nõ esse istud perpetuum, quòd sæpe videamus pios, dum profus regno Dei sunt addicti, fame tamen confici, & propemodum tabescere. Respondeo, Christum etiam si hoc modo fidem & tolerantiam nostram probare velit, respicere tamen è cælo nostram inopiam, & de ea subleuanda, quantum nobis expedit, esse sollicitum: quòd autem non statim succurrit, optima ratione, licet occulta, id fieri.

3 **ASCENDIT IN MONTEM.** Secessum proculdubio quærebat Christus vsque ad festum diem Paschatis. Ideo dicitur sedisse in monte cum discipulis. Atqui id quidem cõsiliu cœpit secundum hominem, sed interea aliud fuit Dei cõsiliu, cui libèter obsequutus est. Quauis itaque hominum conspectum fugeret, se tamen velut in celeberrimum theatrum produci Dei manu patitur. Maior enim hominum frequentia in deserto monte fuit, quàm in populosa aliqua vrbe: maior etiã famæ celebritas ex miraculo nata est, quàm si stetit in medio foro Tyberiadis. Quare hoc exemplo docemur sic ex rebus natis consilia capere, vt tamē si aliter succedit quàm putauimus, nobis nõ doleat superiorē esse Deum, qui omnia moderetur suo arbitrio.

5 **DIC. PHILIPPO.** Quòd hic legimus dictum vni Philippo, aliis omnibus dictum fuisse tradunt, sed in eo nihil absurdi. Probabile enim est Philippum ex cõmuni omnium sensu loquutū esse: ideo peculiariter Christus illi respondet. Quemadmodum continuo pòst, Andream loquentem inducit: vbi alii sermonem pariter omnibus assignant. Tentat discipulos in persona Philippi, an miraculum expectent quale mox visuri erant. Quum videt eos de extraordinario remedio nihil concipere, tunc eorum mentes quasi sopitas incitat, vt oculos saltem ad præsentē rei conspectum habeant apertos. Hic autem scopus est omnium quæ discipuli afferunt, vt à populo reuoluto Christum dehortentur. Et fortè sibi in eo priuatim consulunt, ne pars incõmodi in eos redundet. Quare neglectis eorum obiectionibus, pergit Christus in suo instituto.

7 **DUCENTORVM DENARIORVM.** Quum denarius, ex Budæi supputatione, quatuor caroleos valeat, & duos turonicos, summa hæc ad xxxv Frãncos vel circiter, ascendit. Hanc summã si distribuas in quinque hominū millia: singulæ centuriæ habebunt quatuordecim solidos turonicos. Nunc accedant vsque ad numerum millenarium mulieres & pueri: ita reperies Philippum singulis capitibus sesquituronicum in exiguo pane emendo attribuere. Verum, vt in magna turba fieri solet, plures forte esse arbitrabatur. Cæterum quum tenuis & minime pecuniosi forent discipuli, summæ magnitudine Christum terrere voluit Andreas: ac si diceret, non suppetere opes, quæ ad ascendendum populum sufficerent.

10 **FACITE HOMINES DISCUMBERE.** Quòd non citius ad spem quam dabat Magister erecti fuerunt discipuli, nec illis in mentem venit, eius potentia tribuere quantum decebat, tametsi reprehensione dignus fuit stupor, non paruam laudem meretur prompta eorū obedientia, quòd eius mandato nunc parent, quid consilii habeat ipse, & quo profectu facturi sint quod faciunt, nescientes. Eadem populo obsequendi facilitas, nam de fine incerti omnes, vno tantum verbo iussi discumbunt. Atque hæc veræ fidei probatio, quum Deus homines quasi in tenebris ambulare iubet. Id vt fiat, discamus nobis non sapere, sed in rebus cõfuis nihilominus sperare prosperum euentum, quum Deum sequimur ducem, qui suos nõquam frustratur.

11 **GRATIS ACTIS.** Non semel nos monuit exemplo suo Christus, quoties cibum attingimus, à precibus auspiciandum esse. Nam quæcunque in vsum nostrum destinauit Deus, tanquam immensæ eius bonitatis, & paterni in nos amoris symbola, ad eum celebrandum nos inuitant. Et gratiarum actio, sicuti Paulus (1. Tim. 4. a. 4.) docet, solemniss quædã sanctificatio est, vt eorum vsum nobis purus esse incipiat. Vnde sequitur sacrilegos esse donorum Dei profanatores, qui ea, neglecto Deo, ingurgitant. Atque eo magis notanda est hæc admonitio, quòd videmus hodie bonam mundi partē se beluino more saginare. Quòd PANEM discipulis datum, voluit inter eorū manus crescere, hinc docemur, quū alii aliis mutuo seruimus, Deum benedi-

cere labori nostro. Nunc totius miraculi summam colligamus. Hoc autē habet cum aliis com-
mune, quòd in eo diuinam suam virtutem Christus cum beneficentia coniunctam exeruit. Est
etiam nobis eius sententię confirmatio, qua nos exhortatur ad quærendum Dei regnum, reli-
qua omnia nobis adiectum iri promittens. Nam si eorum curam suscipit qui subito tantum
impetu ad eum delati fuerant, quomodo nobis deesset, si eum constanti animi proposito quæ-
ramus? Sine tamen interdum (vt prius dixi) suos esurire, nunquam tamen eos suo iubsidio de-
stituet. Interim optimas causas habet cur nobis non opituletur nisi in rebus extremis. Adde
quòd Christus palàm fecit, se non spiritualem tantum vitam mundo conferre, sed alendis etiã
corporibus à Patre esse præfectum. Bonorum enim omnium affluentia illi in manum data
est, vt tanquam canalis eam in nos effundat: quanquam improprie canalem voco, quum po-
tius fons viuus sit ex æterno Patre scaturiens. Ideo Paulus, quicquid est bonorum, communi-
ter à Patre & ipso nobis precatur. Et alibi, in omnibus per eum gratias Deo Patri agendas do-
cet. Nec modo æternæ eius diuinitatis proprium est hoc munus, sed Pater etiam in carne œco-
nomum nobis eum constituit, per cuius manum nos pascat. Quauis autem nō cernamus quo-
tidie oculis miracula, non minus tamen liberaliter vim suam Christus in nobis pascendis ex-
plicat. Et certè non legimus eum quoties suis cœnam dare voluit, nouis mediis vsum esse. Qua-
re præposterum votum fuerit, si quis inusitato aliquo modo cibum & potum sibi deferri flagi-
tet. Adde quòd non magnas populo lautitias parauit Christus: sed pane hordeaceo & aridis pi-
scibus contentos esse oportuit, qui mirificam eius virtutem palàm in cœna illa cernebant. Iam
verò etiam si quinque hominum millia non saturaret hodie quinque panibus: totum tamen mun-
dum mirabiliter pascere non desinit. Est quidem hoc nobis paradoxon, Nō viuere hominem so-
lo pane, sed sermone qui egreditur ex ore Dei. Sumus enim externis mediis adeo affixi, vt nihil
sit difficilius quàm à Dei prouidentia pendere. Hinc tanta trepidatio simulac non suppetit pa-
nis ad manum. Verùm si quis omnia rite expendat, Dei benedictionem in omnibus alimentis
cernere cogetur. Sed vsu & assiduitate nobis vilescunt naturæ miracula. Nec verò hac in parte
tam stupor nobis obstat, quàm malignitas. Quotus enim quisque est, qui non vago mentis er-
rore cælum & terram centies circuire malit, quàm Deum se offerentem aspiceret?

1. Cor. 1. 4. 3.
Ephes. 5. e. 20.

Deut. 8. 4. 3.

13
Matth. 15. d. 32.

13 I M P L E V. D V O D. C O P H I N O S P L E. Quum septem panibus satiata fuissent quatuor ho-
minum millia: Matthæus, tantundem, non plus, superfuisse scribit. Quum ergo maiori hominũ
numero minor copia æquè sufficit, & tantundem manet residuum: hinc melius perspiciamus
quantum valeat illa Dei benedictio, ad cuius intuitum sponte claudimus oculos. Est etiam hoc
obiter notandum, quanquam Christus ad illustrandum miraculum impleri cophinos iubet, si-
mul tamen ad frugalitatem suos hortari: quum dicit, C O L L I G I T E N E Q V I D P E R E A T.
12 Neque enim maior Dei largitas luxuriæ irritamentum esse debet. Ergo qui abundant, se olim
ratione reddituros esse meminerint immodicæ copię, nisi sedulò & fideliter in bonos & Deo
probatos vsus reponant quod illis affluit.

14 Homines ergo illi quum signum vidissent quod fecerat Iesus, dicebāt,
Hic est verè Propheta qui venturus est in mundum.

15 Iesus itaque quum nouisset quòd venturi essent, & eum rapturi, vt face-
rent regem, discessit rursus in montem ipse solus.

16 Quum autem vesper esset, descenderunt discipuli eius ad mare.

17 Et conscensa naui, venerunt trans mare in Capernaum. Et iam tenebræ
erant, & non venerat ad eos Iesus.

18 Et mare vento magno flante, intumescebat.

19 Quum ergo progressi essent stadia viginti quinque, vel triginta, videt
Iesum ambulans super mare: & quũ appropinquasset naui, territi sunt.

20 Ille autem dicit eis, Ego sum, ne terreamini.

21 Volebant ergo eum accipere in nauem: & continuo nauis appulit ad
terram ad quam ibant.

14 H O M I N E S E R G O. Videtur hic aliquis esse miraculi profectus, quòd authorem fateat-

tur Messia esse. neque enim aliò spectabat Christus. Sed quod habet de Christo notitiæ conceptum, mox in alienū finem perperam cōuertunt. Atque hoc plusquā vulgare hominibus vitium est: simulac illis se Deus patefecit, corrumpere suis mendaciis ac peruertere eius veritatē: imò quum rectam viam ingressi videntur, mox à seipsis degenerant.

15 **VT FACERENT REGEM.** Quòd regis titulum & honorem Christo deferre in animo habebant isti homines, id ex ratione aliqua oriebatur: in eo verò multum errabant, quòd sibi licentiam sumebant creandi regis. Nam Scriptura hoc vni Deo vendicat. Quemadmodū Psalmo secundo habetur, Ego constitui regem meum, &c. Deinde, quale illi regnum affingunt? Terrenum scilicet, quod prorsus alienum est ab eius persona. Hinc discamus quàm periculosum sit in rebus diuinis, relicto Dei verbo, quicquam ex sensu nostro comminisci. Nihil enim est quod non adulteret præposterum mentis nostræ acumen. Et quid iuuat zeli prætextus, quū præpostero nostro cultu magis sumus in Deum contumeliosi, quàm si consultò & data opera quispiam eius gloriam impugnet? Scimus quàm furiosi ad extinguendam Christi gloriam fuerint hostium conatus. Illa certè extrema vis fuit, quum in crucem actus est. Atqui hoc modo & salus mundo parta est, & de morte ac satana Christus ipse magnificum triumphum egit. Si nunc regem se creari passus esset, actum erat de spiritali eius regno, Euangelium æterna infamia notatum esset, spes salutis prorsus deleta. Hoc tandem proficiunt fictiti cultus, & honores temerè ab hominibus excogitati, vt Deum vero suo honore spoliatum, dedecore tantum onerent. Notandum est etiam **RAPIENDI** verbum. Volebant Christum raperè, inquit Euangelista, hoc est, violento impetu regem, quanuis inuitum, facere volebant. Quare si probari illi cupimus quem deferimus honorem, temper quid postulet spectandum est. Et certè, qui honores à se inuentos Deo obrudunt, quodammodo vim illi & manum afferunt, quum recti cultus fundamentum sit obedientia. Hinc præterea discimus quàm reuerenter in puro & simplici Dei verbo manendum sit: quia simulatque paululum deflectimus, fermentis nostris inficitur veritas, vt iam desinat esse sui similis. Habebat ex verbo Dei regem fore, qui promissus erat redemptor: sed ex suo capite regnum terrenum comminiscuntur, & præter Dei verbum regnum illi deferunt. Ita quoties verbo Dei opiniones nostras miscemus, fides in friuolas cōiecturas degenerat. Ergo ad modestiam se assuefaciant fideles, ne eos in peruersum zeli ardorem abripiat satan, vt gigantum instar violenti in Deum irruant, qui tunc demum rite colitur, quum illum amplectimur se nobis offerentem. Mirum autem est in quinque hominum millibus tam præcipitem fuisse audaciam, vt in creando nouo rege arma Pilati, & imperii Romani potentiam in se prouocare non dubitarint. Et certum est nunquam eo fuisse progressuros, nisi Prophetarum oraculis freti, Deum à partibus suis staturum, seque ita superiores fore sperassent. Sed interea errabant, regnum fingendo, quod nusquam Prophetæ commendauerant. Tantum ergo abest vt ad conatus suos iuuandos præsentem habeant Dei manum, vt se Christus potius subducatur. Eadem ratio fuit cur tam diu sub Papatu miseri homines in densis tenebris, quasi Deo absente, vagati sint, quia eius cultum suis commentis totum polluere ausi fuerant.

16 **DESCENDERUNT EIVS DISCIPULI.** Non dubium est quin tandiu latere voluerit Christus, dum turba disflueret. Scimus quàm difficile sit sedare popularè motum. Atqui si palam fuisset tentatum quod animis conceperant, sparsus mox fuisset rumor: postea verò non ita facile fuisset iniustam semel maculam eluere. Totum interea illud tempus precibus impedit, quemadmodum alii Euangelistæ referunt: forte vt Deus pater illam populi intemperiam corrigeret. Quòd miraculo transiit lacum, discipulis hoc prodest ad cōfirmandam rursus eorū fidem. Longius etiam fructus manat: quia postredie colligere promptum fuit toti populo, illū sua virtute, non nauigio aduectum. Ripam enim obsidebant, ex qua eum soluere oportebat: & vix inde fuissent abstracti, nisi vidissent discipulos aliò transire.

17 **TENEBRÆ IAM ERANT.** Iohannes multas circumstantias præterit, quas alii ponunt: qualis ista est, quòd per aliquot horas cum aduerso vento luctati sunt. Nam probabile est post primas noctis tenebras ortam fuisse tempestatem. Dicunt autem quarta demum vigilia Christum apparuisse discipulis. Qui in dimidio lacus spatio adhuc eos fuisse coniciunt, quum illis apparuit Christus, quia Iohānes dicit tūc viginti quinque aut triginta stadia fuisse progressos, in eo falluntur, & putant eos nauigasse in vltioriē vel aduersam ripā. Nam Bethsaida prope quam editum fuisse miraculum Lucas testatur, & Capernaum quo naus appulit, sitæ sunt in eodem tractu. Plinius lib. 5. sex miliaribus lacum hūc latum esse tradit, longū autem sedecim. Iosephus lib. 3. belli Iudaici centum illi stadia in longitudinem, quadraginta in latitudinem assignat. Porro quum octo stadia miliare vnum efficiant, hinc colligere promptum est, quan-

tum alter ab altero discrepet. Quantum ad præsentem navigationem pertinet, tantum spatium, non recto cursu, sed iactatione confectum fuisse diuino. Vt cunque res habeat, voluit docere Euangelista in summo periculo fuisse versatos, quum se Christus ostendit. Posset autem videri absurdum quòd sic vexantur discipuli Christi, quum aliis tràquilla sit nauigatio. Sed ita sæpe Dominus suos exercet grauibus periculis, vt eum in liberatione melius & familiarius agnoscat.

- 20 **TERRITI SVNT.** Timoris causam expriment reliqui Euangelista, quòd spectrum esse putarent. Fieri autem non potest quin consternatio & metus nos inuadat, quum oculis obiicitur spectrum aliquod, quia vel satana nobis illudere putamus, vel Deum aliquid portendere. Cæterum, hic tanquam in speculo nobis proponit Iohannes qualis concipi à nobis possit Christi notitia absque verbo, & quid afferat. Nam si nudum suæ diuinitatis specimen exhibeat, statim ad figmenta nostra delabimur, ac sibi quisque idolum, Christi loco fabricat. Post mentis errores sequitur postea trepidatio & confusus animi pauor. Sed vbi loqui incipit, ex eius voce tum liquidam percipimus solidamque notitiam, tum gaudium mètibz nostris & lata pax affulget. Multum enim his verbis subest pondus: **EGO SVM, NE TERREAMINI.** Nam hinc docemur, in sola Christi præsentia nos satis amplam habere fiducia materiam, vt tràquilli fimus & securi: sed hoc non nisi ad Christi discipulos pertinet: postea enim videbimus impios eadem voce fuisse prostratos. Discriminis causa est, quòd reprobis & incredulis iudex est missus in exitium. quare eius conspectum sustinere nequeunt quin statim absorbeantur. Pii autem, qui sibi agnoscunt propitiatorem esse datum, audito eius nomine, quod illis est certum & diuini amoris & suæ salutis pignus, quasi à morte in vitam excitati animos colligunt, & quasi serenum cælum hilares conspiciunt, quieti in terra resident, & omnium malorum victores, eius præsidium omnibus periculis opponunt. Cæterum, non tantum verbo eos solatur & erigit, sed etiam re ipsa timorem eximit, tempestatem sedando.

- 22 Postridie turba quæ stabat trans mare, quum vidisset quòd nauis alia non erat illic, nisi ea sola in quam conscenderant discipuli eius: & quòd non venerat Iesus cum discipulis suis in nauem, sed soli discipuli abierant.

- 23 Porro aliæ naues venerant Tyberiadem, prope locum vbi comederant panem, postquam Dominus gratias egisset.

- 24 Quum ergo vidisset turba Iesum illic non esse, nec eius discipulos, conscenderunt ipsi quoque in naues, & venerunt Capernaum, quæretes Iesum.

- 25 Et eo inuento trans mare, dixerunt illi, Rabbi, ex quo tempore hic es?

- 22 **POSTRIDIE.** Hic Euangelista circumstantias refert, vnde cõicere posset turba diuinum fuisse Christi traiectum. Vna fuerat nauis, eam sine Christo soluere vident: veniunt postridie aliunde naues, quibus vehuntur Capernaum: illic Christum reperiunt. Restat ergo vt miraculo aduectus fuerit. Est autem in verbis *ἀναχόνοισιν*, sed sensus nihilominus satis clarus est. Nam priore membro dicit Iohannes vnicam fuisse nauem, eam sub omnium oculis à ripa & loco illo soluisse, nec habuisse Christum vectorem: postea subiicit naues Tyberiadem venisse, quibus aduecta fuerit turba, quæ ad ripam cõfederat, quasi exitus omnes obsidēs, ne elabi Christus posset.

- 23 **PROPE LOCVM VBI COMEDERANT PANEM.** Ambiguus est verborum sensus: possunt enim ita exponi, vel quòd Tyberias vicina fuerit loco vbi satiati à Christo fuerant quinque panibus: vel quòd naues ad ripam loco propinquam & subiectam appulerint. atque hæc posterior expositio mihi magis probatur. Nam Bethsaida prope quam editum fuisse miraculum illud Lucas exprimit, inter Tyberiadem & Capernaum media est. Itaque naues, quum ex superiore loco descenderant, legebant ripam illam, in qua turbæ stabant. Nec dubium est quin applicitæ ad terram fuerint, ad recipiendos vectores. Quum Iohannes iterum commemorat Christum **GRATIAS EGISSE**, non est superuacua repetitio. Significat enim precibus Christum impetrasse, vt pauculi illi panes tot hominibus pascendis sufficerent. Et quia frigidi ad preces ac ignaui sumus, bis idem nobis inculcat.

- 25 **TRANS MARE.** Diximus antehac urbem Capernaum non fuisse sitam in aduersa ripa. Tyberias enim in ea parte lacus sita est, in qua latius se diffundit. Sequitur postea Bethsaida: Capernaum verò in extremo recessu iacet, non procul ab egressu Iordanis. Quòd autem Iohannes trans lacum ipsum locat, non debet ita intelligi, quasi regio ex diametro opposita fuerit,

sed quia in extremo illo recessu flexuosus lacus fuerit, ac propter sinū interpositum nō potuerit iter confici, nisi per longos circuitus. Plebeio itaque more Trans mare dicit Euangelista: quia rectum iter & vsitatum nisi nauigio non patebat.

26 Respondit illis Iesus, ac dixit, Amen amen dico vobis, Quæritis me, non quia vidistis signa: sed quia comedistis ex panibus, & saturati estis.

27 Operamini cibum, non qui perit: sed cibum, qui manet in vitam æternam, quem Filius hominis vobis dabit. hunc enim Pater signauit Deus.

28 Dixerunt ergo illi, Quid faciemus, vt operemur opera Dei?

29 Respondit Iesus, & dixit illis, Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem ille misit.

26 RESPONDIT ILLIS IESVS. Non respondet Christus ad rogatum, vt suam illis potentiam commendet in miraculo, sed potius obiurgat, quòd inconsideratè ruant: neque enim illis constabat vera & legitima facti sui ratio, quia aliud in Christo quàm Christū ipsum quærebant. Hoc itaque in illis vitii notatur, quòd Christum, ventris non signorum causa quærant. Neque tamen negari potest quin miraculum respexerint. imò prius narrauit Euangelista, signis fuisse commotos ad sequendum Christum: sed quia miraculis abutebantur in alienum finem, meritò illis exprobrat, quòd maiorem ventris, quàm signorum respectum habeant. Ac si eos negaret in Dei operibus rite proficere vt decebat: hic enim verus fuisset profectus, sic Christum agnoscere Messiam, vt illi se docendos ac regendos traderent, ac eo duce tenderent ad cæleste Dei regnum. Atqui nihil ab eo maius expectant quàm vt bene habeant ac cōmode in hoc mundo. Porrò hoc est Christum spoliare præcipua sua virtute. datus enim ideo à Patre fuit, & ideo se patefecit hominibus, vt Spiritu sancto donatos in imaginem Dei reformet, vt sua iustitia indutos in vitam æternam ducat. Multum ergo interest, quid in Christi miraculis spectemus. Nam qui ad regnum Dei non aspirans, in commodis præsentis vitæ hæret, non aliud quærit quàm vt ventrem impleat. Quemadmodum hodie multi cupide Euangeliū amplecterentur, si crucis acerbitate vacuum, carnis tantum delicias afferret. Imò multos videmus nomen Christo dare, vt hilarius & solutius viuant. Alii spe lucri, alii metu, alii in eorum gratiam quibus placere volunt, Christi se discipulos profitentur. Ergo, hoc in quærendo Christo primum est, vt contempto mundo quæramus regnum Dei, & iustitiam eius. Cæterū, quia sibi vti plurimum homines imponunt, ac sibi persuadent optimè Christum à se quæri, dum totam eius virtutem adulterant, more suo Christus particulam **A M E N** duplicat: quasi iurcurādo vitium quod sub hypocrisi nostra latet, extrahere è tenebris velit.

27 OPERAMINI. Docet quorsum intenta esse suorum studia velit: nempe ad vitā æternam. sed quia pro ingenii nostri crassitie semper rebus terrenis addicti sumus, ideo prius corrigit ingenitum illum nobis morbum, quàm ostendat quid agendum sit. Illa fuisse simplex doctrina, Operamini cibum incorruptibilem: sed quia nouerat hominum sensus terrenis curis deuinctos teneri, primum laqueis illis solui, & expediri iubet, vt in cælum assurgant. Non quòd suos à labore prohibeat, quo sibi quotidianum victum acquirant, sed terrenam hanc vitam cælesti posthabendam esse admonet: quia hæc vna viuendi piis causa est, vt in mundo peregrinantes festinent in cælestem patriam. Deinde videndum quid hinc agatur: quia enim Christi virtutem adulterant qui ventri & rebus terrenis sunt addicti, quid in se quærendum sit, & qua de causa quærendus sit, disputat. Cæterum, metaphoras vsurpat sermonis circumstantiæ congruētes. Si nulla fuisset cibi facta metio, citra figuram dixisset, Vos deposita mundi cura, ad cælestē vitam eniti oportet. sed quia illi ad pabulum tanquam pecudes currebant, metaphoricè Christus sermonem suum contexit, ac cibum quidem vocat quæcunque ad vitæ nouitatem pertinent. Scimus autem animas nostras pasci Euangelii doctrina, dum in nobis est efficax per Spiritus virtutem. Ergo quum fides sit animæ vita, quæcunque fidem aluat & promouent, cibo cōparantur. Hoc cibi genus, incorruptibile vocat, & manere dicit in vitam æternam, vt sciamus non in diem animas nostras pasci, sed educari in spem beatæ immortalitatis: quia opus salutis nostræ inchoat Dominus, vt perficiat vsque in diē Christi. Ideo Spiritus dona recipere nos cōuenit, vt tesserae sint ac pignora vitæ æternæ. Nam etsi reprobi cibum hunc gustatum sæpe respiciunt, vt in illis non permaneat: fideles tamen animæ vim istam manentem sentiunt, vbi vim Spiritus in eius donis minimè caducam, imo nunquam excidentem percipiunt. Futilis est

eorum argutia qui ex Operandi voce, colligunt nos vitam æternam operibus mereri, figuratè enim (vt dictum est) Christus homines hortatur vt sua studia ad cælestis vitæ meditationem applicent, quum aliàs soleant mundo esse affixi. Et Christus ipse omnem scrupulum eximit, quum se testatur hunc CIBVM DONARE. nam quod donatione eius consequimur, nemo propria industria sibi comparat. Est quidem in his verbis aliqua repugnantia species: sed facile hæc duo inter se conueniunt, quod spiritualis animæ cibus, gratuitum sit Christi donum: & quod nos toto cordis affectu huc eniti cõueniat, vt famus tanti boni participes. HUNC ENIM PATER SIGNAVIT. Confirmat proximam sententiam: quia in hoc destinatus nobis sit à Patre. Perperam hunc locum veteres ad diuinam Christi essentiam torserunt, quasi signatus dicatur quia character est, & expressa imago Patris. Neque enim hic de æterna sua essentia subtiliter differit, sed quid sibi mandatum sit & iniunctum, quid habeat erga nos officii, & quid petere à se & sperare debeamus. Porro apta metaphora ad vetustum morem alludit: nam quod volebant autoritate sua sancire, annulis signabant. Ita Christus, ne videatur quicquam sibi sumere, has partes à Patre, sibi fuisse impositas pronuntiat, & hoc Patris decretum quasi in sculpto sigillo patefactum esse. Summa est: Quum minimè sit cuiusuis pascere animas cibo incorruptibili, Christus in medium prodit, ac se authorem tanti boni promittens, simul adiungit, se approbatum esse à Deo, & cum hac signatoria nota hominibus fuisse missum. Hinc sequitur, non irritum fore eorum studium qui animas suas Christo pascendas offerent. Sciamus ergo expositam nobis esse in Christo vitam, vt quisque nostrum non fortuitò, sed certus de successu ad eam aspiret. Simul tamen docemur, crimine falsi teneri coram Deo, quicumque laudem hanc aliò quàm ad Christum transferunt. Vnde constat, Papistas omnibus doctrinæ suæ partibus prorsus esse falsarios. quotquot enim in Christi locum supponunt salutis media, toties quasi inductis lituris, hoc Dei sigillum quod vnum est authenticum, scelerata audacia, & nefanda perfidia corrumpunt. Nos verò ne in illum horribilè reatum incidamus, Christo integrum ac illibatum seruare discamus quicquid illi à Patre datum est.

28 QUID FACIEMVS VT, &c. Satis intellexerat turba hortatum esse Christum, vt altius contenderet quàm ad præsentis vitæ commoda: nec debere in terra occupari quos Deus aliò vocat. Verum qui sic interrogant, ex parte hallucinatur, quod laborandi rationem non tenent: neque enim cogitant Deum per manum Filii nobis conferre quicquid ad spiritualem vitam necesse est. Primò quarunt quid facere ipsos oporteat: deinde quum opera Dei nominant, vagantur sine scopo. Ita ignorantiam gratiæ Dei produunt. Quanquã videntur hic superbè Christo obstrepere, quasi immeritò eos arguat: ac si dicerent, Nullamne æternæ vitæ curam nobis esse putas? quid ergo facere nos iubes vltra quàm facimus? OPERA Dei intellige quæ Deus exigit, & quæ illi probantur.

29 HOC EST OPVS DEI. Loquuti erant de operibus: Christus ad vnum opus eos reuocat, hoc est ad fidem: quò significat, quicquid extra fidem homines moluntur, inutile ac vanum esse: solam verò fidem sufficere: quia hoc vnum à nobis Deus postulat, vt credamus. Est enim hic inter fidem & hominum studia ac conatus tacita antithesis: ac si dixisset, Frustra fatagunt homines, quum sine fide student placere Deo, ac si extra viam currendo, ad metam non tederent. Est ergo insignis locus, quod homines quantumuis miserè tota vita se fatigent, ludunt tamen operam, nisi fides in Christum sit illis viuendi regula. Qui ex hoc loco colligunt fidem donum esse Dei, falluntur, neque enim quid efficiat Deus in nobis, sed quid requirat ac velit, Christus docet. Viderur tamen id esse absurdum, nihil Deo probari præter vnam fidem. neque enim contemni debet charitas, nec alia pietatis officia locum & honorem perdunt. Ergo vtcunq; primatum teneat fides, non tamen superuacua sunt alia opera. Responso facilis est, neque enim fides vel charitatem vel vllum aliud bonum opus excludit, quando omnia in se continet. Fides enim vocatur vnicum Dei opus, quia per ipsam Christum possidentes, filii Dei efficimur, vt nos Spiritu suo gubernet. Quia ergo à fide Christus eius fructus non separat, non mirum est si in ea constituat proram (vt loquuntur) & puppim. Quid valeat Crededi verbum, diximus tertio capite. Hoc semper memoria tenendum est, vt vis fidei nobis constet, definiendum esse quid sit Christus in quem credimus, & cur nobis à Patre datus sit. Cæterum, putida est eorum cauillatio qui huius loci prætextu, operibus nos iustificari cõtendunt, si fides iustificat, quum ipsa quoque vocetur opus primum. Satis constat, Christum improprie loqui, quum fidei imponit nomen operis, sicuti quum Paulus Legem fidei & Legem operum inter se comparat. Deinde quum operibus negamus iustificari homines, opera intelligimus quorum merito sibi homines gratiam apud Deum concilient. atqui fides nihil ad Deum affert, quin potius hominem va-

ei cum & inopem sistit coram Deo, ut Christo, eiusque gratia impleatur. Quare passiuū est opus, ut ita loquar, cui nulla potest rependi merces. Nec aliam confert homini iustitiam, nisi quam à Christo recipit.

30 Dixerūt ergo illi, Quod ergo signum facis, ut videamus & credamus tibi? quid operaris?

31 Patres nostri manna comederunt in deserto, sicut scriptum est, Panem cæli dedit eis edendum. Exod. 26. c. 14
psal. 78. c. 23.

32 Dixit ergo illis Iesus, Amen amen dico vobis, non Moses panem vobis dedit è cælo, sed Pater meus dat vobis panem è cælo verum.

33 Panis enim Dei hic est qui descendit è cælo, & vitam dat mundo.

30 **QVOD SIGNVM FACIS.** Hæc improbitas plus satis testatur quàm verè alibi dictum sit, Generatio hæc prava signum quærit. Signorum admiratione ad Christum prius tracti fuerant: nouo rursus signo obtupefacti, Christū confessi sunt esse Messiam, & regem volebant hac fiducia creare: nunc tanquam ab ignoto signum postulant. Vnde tam subita obliuio, nisi quia Deo ingrati, ad conspectum virtutis eius malignè cæcutiunt? Nec dubium est quin fastidiant quæcunque hæcenus viderunt miracula, quòd Christus eorum vòtis non obsequitur, nec eum reperiunt qualem sibi finxerant. Si spes oblata fuisset terrenæ felicitatis, assiduos illi plausus dedissent: Propheta, & Messias, & Filius Dei absque controuersia fuisset ab illis salutat: nunc quia eos obiurgat quòd carni sint nimium dediti, audiendum amplius non putant. Et hodie quàm multi sunt illis similes? Initio enim quia Christum vitis suis blandum fore promittunt, cupidè arripiunt eius Euangelium, nullam eius probationem desyderāt: sed vbi ad abnegationem carnis, & crucis tolerantiam vocantur, tunc fidem Christo abrogare incipiunt: quærunť vnde ortum sit Euangelium, denique magister illis esse desinit Christus, simulatque eorum vòtis non responderet. Matth. 12. c. 39

31 **PATRES NOSTRI.** Ergo vlcus digito Christus tetigit, quum eos instar brutorum animalium venire diceret ad saginandum ventrem: hunc enim crassum affectum produunt, quum Messiam postulant à quo pascantur. Et quòd magnifice extollunt Dei gratiā in manna, id astute faciunt ad obruendam Christi doctrinam, qua immodicum studium corruptibilis cibi damna- bat. Nam ex aduerso opponunt splendidum elogium quo ornatur manna, quum illi nomen tribuitur panis cælestis. Atqui non eo consilio Spiritus honorifice manna appellat panem cæli, quasi Deus populum suum tanquam porcorum gregem saginando, nihil illi præstantius dederit. Ergo nihil excusationis habent quum spiritualem animæ cibum, qui nunc à Deo offertur, impie respuunt.

32 **AMEN AMEN DICO VOBIS.** Videtur negare Christus quod ex Psalmo citatum fuerat: sed tantūper comparationē loquitur. Panis cæli man vocatur, sed corpori alendo. panis autem cælestis verè & propriè censetur, qui spirituale est animæ alimentum. Ergo Christus hic mundum cælo opponit: quia incorruptibilis vita non nisi in regno Dei quærenda est. Cæterum, veritas hoc loco non opponitur figuris, ut alibi sæpe: sed Christus respicit quænam vera sit hominis vita: nempe qua differt à brutis animalibus, & qua inter creaturas excellit. Quum subiicit postea, **PATER MEVS DAT VOBIS**, perinde valet ac si dixisset, Man quod à Mose datum fuit patribus vestris, non attulit cælestem vitam: sed nunc vere panis cælestis vobis offertur. Patrem quidem huius panis datorem nominat, sed intelligit per manum suam dari. Ita antithesis nō refertur ad Mosen & Deum, sed ad Mosen & Christū: Christus autem Patrem potius quàm se huius doni authorem facit, ut plus reuerentiæ conciliet: ac si diceret, Agnoscite me Dei ministrum, cuius manu animas vestras pascere vult in vitam æternam. Sed rursus hoc parum cum Pauli doctrina consentaneum videtur. Paulus enim 1. Cor. 10. a. 3. man cibum appellat spirituale. Respondeo, Christum pro captu eorum loqui, quibuscum negotium habet, neq; hoc Scripturæ insolens est. Videmus ut varie Paulus ipse de circumcisione differat. quum tractat de institutione, fatetur fuisse sigillum fidei: dum illi cum pseudoapostolis certamen est, sigillum potius maledictionis facit. Idq; ex eorum sensu. Reputemus quid Christo obiectū fuerit: nempe ipsum Messiam non probari, nisi victum corporalem suis suppeditet. Ergo non proponit in medium cuius rei figura fuerit man, sed hunc verū fuisse panem negat quo ventres pascebat Moses.

33 **PANIS ENIM DEI EST.** Ratiocinatur Christus à definitione ad definitum negatiue, g. i.

hoc modo, Panis cælestis est qui è cælo descendit ad dandam mundo vitam. In manna nihil fuit tale. Ergo non fuit ille cælestis panis. Interea verò confirmat quod prius dixit, Se à Patre missum esse, vt longe excellentius homines pascat quàm Moses. Man quidem è cælo visibili, hoc est ex nubibus descendit: sed non ex regno Dei æterno, vnde ad nos manat vita. Et Iudæi quos alloquitur Christus, non altius spectabant quàm quòd in deserto bene referti & faginati fuerat patrum ventres. Panem Dei nunc vocat quem prius dixit panem cæli: nò quòd aliunde sit quàm à Deo, qui nos in præsentì vita panis sustentat: sed quia ille demum censetur diuinus, qui ad beatam immortalitatem animas viuificat. Cæterùm hic locus docet totum mundum Deo esse mortuum, nisi quatenus eum Christus viuificat: quia nusquam nisi in ipso reperietur vita. In D E S C E N S U è cælo duo notanda sunt: nempe quòd in Christo diuinam habemus vitam, quia à Deo profectus est vt nobis sit author vitæ. Deinde quòd nobis propinqua est cælestis vita, vt supra nubes volare & mare traicere opus non sit. Nam ideo ad nos descendit Christus, quia sursum ascendere nemo poterat.

- 34 Dixerunt ergo illi, Domine, semper da nobis panem hunc.
- 35 Dixit illis Iesus, Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet vnquam.
- 36 Sed dixi vobis quòd etiam vidistis me, & non creditis.
- 37 Quicquid dat mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiiciam foras:
- 38 Quia descendi è cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui me misit.
- 39 Hæc autem est voluntas eius qui me misit, Patris, vt quodcunque mihi dedit, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.
- 40 Hæc autem est voluntas eius qui me misit, vt quisquis videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum nouissimo die.
- 34 SEMPER DA NOBIS. Non dubium quin ironicè loquantur, vt in eo Christum vanitatis insimulent, quòd se panem vitæ dare iactabat. Ita miseri homines, dū promissiones Dei respuunt, vno hoc malo non contenti, Christum substituunt reum suæ infidelitatis.
- 35 EGO SUM PANIS VITÆ. Docet primùm coram adesse panem, quem per ludibrium petebant: deinde obiurgat. Porrò à doctrina incipit, vt ingratitude magis cōuictos ostenderet. Duæ autē sunt partes, quia vnde petenda sit vita, ostēdit: & quomodo ea potiamur. Scimus quid occasionem Christo præbuerit, vt metaphoris istis vteretur: quia scilicet manna & quotidiani victus facta erat mentio. Sed tamen hæc figura ad docendos rudes aptior est, quàm simplex oratio. Quum pane vescimur in alimētum corporis, tum infirmitas nostra, tum vis diuinæ gratiæ melius apparet, quàm si absque pane arcanam virtutem Deus instillet ad corpus ipsum alendū. Ita anagoge à corpore ad animam sumpta facit, vt Christi gratia melius sentiat. Nam quū audimus Christum esse panem quo animas nostras vesci oportet, hoc in animos nostros magis penetrat, quàm si simpliciter Christus diceret se esse vitam nostram. Notandum tamen non exprimi PANIS voce vim Christi viuificam, qualiter eam sentimus. neque enim panis vitam inchoat, sed quæ iam est eam fouet ac tuetur in statu. At Christi beneficio nò modò retinemus vitam, sed habemus vitæ initium: quare impropria est ex parte similitudo. verùm in hoc nihil absurdi est, quia Christus ex sermone prius habiti circumstantia orationem suam cōtexit. Atqui mota fuerat quæstio vter pascendo homines esset præstantior, Moses an ipse Christus. Hæc eadem ratio est cur panem tantum nominet, quia illi manna solum obiecerant: ideo satis habuit panem alterum opponere. Cæterùm, simplex doctrina est, Non viuere animas nostras intrinseca (vt ita loquar) virtute, sed vitam à Christo mutuari. QUI VENIT AD ME. Nunc vescendi modum definit: nempe quum fide ipsum recipimus. Neque enim quicquā incredulis prodest, Christum esse panem vitæ, quia vacui semper manent: sed tunc efficitur Christus panis noster, quum famelici ad ipsum accedimus vt nos impleat. Venire ad Christum, & Credere, idem in hoc loco valent: sed in priore verbo, fidei effectus exprimitur, quòd scilicet inedia nostræ sensu compulsi, ad Christum petendæ vitæ causa confugimus. Porrò qui ex hoc loco manducationem Christi ni-

hil aliud esse colligunt quàm fidem, non satis appositè ratiocinantur. Fateor certè non aliter nos Christum edere quàm credendo: sed manducatio ipsa effectus est ac fructus fidei, potius quàm fides. Neque enim fides Christum intuetur duntaxat quasi procul remotum, sed cum amplectitur vt noster fiat, & in nobis habitet. facit vt coalescamus in eius corpus, communem habeamus cum ipso vitam, vnum denique simus cum ipso. Ergo verum est sola fide manducari Christum, modò simul teneamus qualiter nos cum ipso coniungat fides. **NON SITIET VN-
QVAM.** Videtur hoc præter rationem additum, quia officium panis non est sitim restinguere, vt esuriam sedat. Plus ergo pani tribuit Christus, quàm ferat eius natura. Iam dixi, quòd panis tantum nomen vsurpet, quia scilicet ita ferebat mannæ comparatio cum cælesti eius virtute, qua animæ nostræ in vita sustinentur: interea panis nomine totam alimètorum summam intelligit: atque id ex trito vita sua vsu. Hebræi enim Panem comedere, per synecdochen, pro Cœnare aut prandere accipiunt. & quum à Deo petimus panem quotidianum, potum & reliquas vitæ partes comprehendimus. Sensus ergo est, Quisquis se ad Christum contulerit, vt ab ipso vitâ habeat, nihil ei defuturum quin ad satietatè vsque omnibus vitæ fouendæ præfidiis abudet.

36 **SED DIXI VOBIS.** Iam eos increpat, quòd donum Dei sibi expositum, malignè reiciat. Est autem hîc nimis impius Dei contemptus, reicere quod quis agnoscit ab ipso datum. Nisi testatam illis fecisset Christus suam virtutem, ac palàm fecisset se à Deo prodiisse, poterat eorū culpam subleuare ignorantia prætextus: sed quòd eius doctrinam repudiant, quem prius Messiam Domini confessi sunt, extrema est indignitas. Verum quidem est, nunquam sic data opera resistere Deo homines, vt sibi cum Deo negotium esse cogitent. quòd pertinet illud Pauli, Nunquam Dominum gloriæ crucifixissent, si ab illis fuisset agnitus. Sed increduli, quia sponte cæcutiunt ad lucem, meritò videre dicuntur, quod statim euanescit ex eorum oculis: quia satan eorum mentes obtenebrat. Hoc extra controuersiam est, quòd dixit eos **V I D I S S E**, non de corporis aspectu debere accipi: sed potius notari voluntariam cæcitatem, quòd illum qualis erat, cognoscere potuerint, nisi ipsis sua malitia obstaret.

1. Cor. 2. b. 8

37 **QUICQUID DAT MIHI PATER.** Nequid doctrinæ suæ deroget eorum incredulitas, tantæ contumaciæ causam esse dicit, quòd reprobi sint & à grege Dei alieni. Hoc itaque consilio inter electos & reprobos hîc discernit, vt sua nihilominus maneat doctrinæ autoritas, quâuis apud multos fidem non obtineat. Nam & impii verbo Dei detrahunt, & pro nihilo habent, quia eius reuerentia non tanguntur: & multi infirmi ac rudes, dubitant an verbum Dei sit, quòd à bona mundi parte respuitur. Huic scandalo Christus occurrit, quum suos esse negat quicumque non credunt. talibus si non sapiat Dei veritas, nihil esse mirum: sed omnes Dei filios eam amplecti. Primo loco dicit ad se venire quoscunque illi Pater donat. Quibus verbis intelligit, fidem non esse in arbitrio hominum, vt promiscuè vel fortuitò hic & ille credant: sed Deum eligere quos Filio suo quasi de manu in manum tradat. Nam quum dicit venire quicquid datur, inde colligimus non omnes dari. Rursum colligimus, tanta Spiritus efficacia operari Deum in electis suis, vt nemo eorum excidat. Nam **DONANDI** verbum perinde valet ac si dixisset Christus, quos elegit Pater, eos regenerat, & mihi in Euangelii obedientiam addicit. **ET EVM QUI VENIT AD ME.** Hoc ad piorum consolationem additum est, vt certò statuunt, fide sibi patere aditum ad Christum, & simulac in fidem eius ac tutelam se tradiderint, benignè receptum iri. vnde sequitur salutarem fore omnibus piis Euangelii doctrinam, quia nemo se Christo discipulum offert, qui non vicissim illum sentiat & experiatur fidum & probum doctorem.

38 **QUIA DESCENDI E CAELO.** Confirmatio est proximæ sententiæ, quòd frustra non queratur à nobis Christus. Fides enim, opus est Dei, quo demonstrat nos esse suos, & Filium constituit salutis nostræ præsidem. Atqui Filius nihil aliud propositum habet, nisi vt impleat Patris madata. Nunquam igitur repudiabit à Patre missos. Vnde eadem conficitur nunquam irritam fore fidem. Quòd discrimen ponit Christus inter suam & Patris voluntatem, in eo auditoribus se attemperat, quia (vt procliue est ad diffidentiam hominis ingenium) fingere nobis diuersum aliquid solemus quod dubitatione pariat. Vt prauis eiusmodi figmentis ansam præcidat Christus, se mundo exhibitum fuisse asserit, vt ratum faciat ipso effectu, quod de salute nostra decreuit Pater.

39 **HAEC EST AVTEM VOLUNTAS.** Nunc testatur hoc esse Patris consiliū, vt in Christo certam salutem reperiant fideles. vnde iterum sequitur, reprobos esse, quicumque non proficiunt in Euangelii doctrina. Quare si videmus multis cedere in exitium, non est quòd despondeamus animos, quia illi sponte malum sibi accerfunt. Nobis sufficiat, quòd semper ad colligendos in

salutem electos, Euangelium valebit. **NON PERDAM EX EO.** Hoc est, non patiar mihi auferri vel perire. Quo significat, non ad diem unum vel paucos, se esse salutis nostrae custodem, sed sibi ad extremum usque curae futuram, ut tanquam à carceribus ad metam usque nos perducatur. Ideo mentionem facit ultimae resurrectionis. Atque haec promissio plusquam necessaria est miserè laborantibus in tanta carnis infirmitate, cuius sibi quisque nostrum satis conscius est. Singulis certè momentis labefactari posset totius mundi salus, nisi fideles Christi manu suffulti, intrepidè ad diem resurrectionis tenderent. Sit ergo hoc animis nostris infixum, porrectam esse nobis manum à Christo, ut nos minime in medio cursu deserat: sed quò eius ductu freti securè ad diem ultimum oculos attollere audeamus. Alia etiam de causa meminit resurrectionis: quia dum vita nostra abscondita est, similes mortuis sumus. Quid enim differunt ab impiis fideles, nisi quòd miseris obruti, & tanquam oves mactationi destinatae, semper alterum in sepulchro pedem habent: imò parum abest quin à morte subinde absorbeantur. Vna ergo spei & patientiae fultura restat, si omisso praesentis vitae statu, ad diem illum ultimum animos sensusque nostros conferimus, & per mundi obstacula transimus, donec fidei nostrae fructus tandè appareat.

40 **HÆC AVTEM EST VOLUNTAS.** Dixerat tuendae salutis nostrae partes sibi à Patre mandatas esse: nunc modum quoque definit. Hæc itaque obtinendae salutis ratio, si obediamus Euangelio Christi. Hoc quidem iam nuper attigerat: sed nunc melius exprimit, quod subobscurè fuerat dictum. Quòd si Deus fide seruari vult quos elegit, & aeternum suum decretum, hoc modo sancit ac exequitur, quisquis non contentus Christo, de aeterna praedestinatione curiosè inquirat, quantum in se est, praeter Dei consilium saluus esse appetit. Electio Dei per se occulta est, & arcana: eam Dominus vocatione, qua nos dignatur, patefacit. Quare insanunt qui suam vel aliorum salutem in labyrintho praedestinationis quaerunt, propositam sibi fidei viam non tenentes. Imò praepostera hac speculatione vim praedestinationis & effectum euertere conantur: nam si nos in hunc finem elegit Deus, ut credamus: tolle fidem, & mutila erit electio. Atqui in Dei consilio continuam & ordinatam principii & finis seriem abrumpere nefas est. Porro, ut indiuiduo nexu electio Dei vocationem secum trahit: ita quum efficaciter nos Deus ad fidem Christi vocauit, hoc perinde apud nos valeat, ac si insculpto sigillo, suum de salute nostra decretum comprobaret. Nam Spiritus testimonium, nihil aliud est, quam adoptionis nostrae oblatio. Ergo sua cuique fides aeternae Dei praedestinationis locuples est testis: ut altius inquirere, sacrilegium sit: quia atrocem Spiritui sancto iniuriam facit, quisquis simplici eius testimonio subscribere detrectat. **VIDERE & CREDERE** superiori sententiae opponit. Iudaeis enim exprobrauerat quòd non crederent, quum tamen vidissent. Nunc in filiis Dei cum sensu, quem percipiunt, diuinæ in Christo virtutis, fidei obedientia coniungitur. Porro hæc verba ostendunt fidem ex Christi notitia fluere: non quòd praeter simplex Dei verbum quicquam desideret: sed quia si Christo fidamus, qualis sit, & quid nobis afferat, sentire nos oportet.

41 Murmurabant ergo Iudaei de eo, quia dixerat, Ego sum panis qui descendi à caelo.

42 Et dicebant, nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem? quomodo ergo hic dicit, E caelo descendi?

43 Respondit ergo Iesus, & dicit illis, Ne murmuretis inter vos.

44 Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui me misit, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

45 Est scriptum in Prophetis, Et erunt omnes docti à Deo. quisquis ergo audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.

41 **MURMURABANT.** Exortum inde fuisse murmur Euangelista docet, quòd Iudaei carnis humilitate offensi, nihil in Christo diuinum aut caeleste conciperent. Quanquam duplex illis fuisse obstaculum ostendit. alterum enim sibi ex falsa opinione fingebant, quum dicerent, Hic est filius Ioseph, cuius patrem & matrem nouimus. Alterum erat ex peruerso iudicio, quòd filium Dei Christum esse non putabant, quia carne indutus, ad homines descenderat. Atqui nos nimium maligni sumus, si ideo despiciamus Dominum gloriae, quòd se nostra causa exinaniuit, forma serui accepta. nam hoc luculentum potius immensi erga nos amoris & admirabilis gratiae specimen fuit. Deinde non sic latebat diuina Christi maiestas sub contemptibili

& abiecta carnis specie, quin multiplicis fulgoris sui radios emitteret. Sed crassis hominibus & stupidis deerant oculi qui perspicerent manifestam eius gloriam. Vtroque modo nos etiam quotidie peccamus. Primum, magnum hoc nobis impedimentum est, quod Christum non aspiciamus nisi carnis oculis: ita fit ut nihil in ipso magnificum nobis appareat. vitioso enim nostro sensu quicquid in ipso est, eiusque doctrina, peruertimus, adeo sinistra sumus interpretes. Dein de eo ipso non contenti, multa falsa arripimus quæ Euangelii contemptum pariant. Quinetiam multi sibi monstra fabricant, quorum prætextu Euangelium sibi exolum reddant. Ergo data opera repellit mundus Dei gratiam. ac nominatim Iudæos exprimit Euangelista: ut sciamus profectum ab his esse murmur qui fidei & Ecclesiæ titulo superbiebant. ut omnes discamus Christum reuerenter suscipere, quum se ad nos demittit: & quo propior nobis est, eo libentius ad eum accedere, ut nos ad cælestem suam gloriam extollat.

43 **NE MVRMURETIS.** Murmuris culpam in eos reicit: ac si diceret, Doctrina mea nullam continet offendiculi materiam: sed quia vos reprobi estis, virulentos animos vestros irritat: ac ideo non sapit, quia insipidum est vobis palatum.

44 **NEMO POTEST,** &c. Non simpliciter eorum prauitatem accusat, sed simul admonet hoc peculiare esse Dei donum, propositam à se doctrinam amplecti. quod ideo facit, ne ipsorum incredulitas infirmos conturbet. Multos enim tenet hæc stultitia, ut in rebus ditinis ab hominum respectu pendeant: ita fit ut Euangelium suspectum habeant simulatque vident non recipi à mundo. Rursum increduli sibi in sua peruicacia placentes, Euangelium damnare audent, quia ipsis non arrideat. Ex aduerso itaque pronuntiat Christus, Euangelii doctrinam, quamuis promiscuè omnibus prædicetur, non posse tamen ab omnibus percipi, sed opus esse noua mente & nouo sensu: non esse igitur fidem in hominum arbitrio, sed diuinitus conferri. Quia **VENIRE** ad Christum metaphoricè hic positum est pro credere: Euangelista ut metaphoram cõtextat in membro opposito, **TRAHI** eos dicit quorum mentes illuminat Deus, & corda flectit ac format in Christi obedientiam. Hæc summa est, non mirum esse, si ab Euangelio multi abhorreant: quia nemo vnquam sponte ad Christum accedere poterit, nisi quem Deus Spiritu suo præueniet. Inde autem sequitur, non omnes trahi, sed Deum hac gratia dignari quos elegit. Quantum ad trahendi modum spectat, non est ille quidem violentus qui hominem cogat externo impulsu, sed tamen efficax est motus Spiritus sancti, qui homines ex nolentibus & inuitis reddit voluntarios. Quare falsum est illud & profanum, non nisi volentes trahi: quasi homo se proprio motu obsequentem Deo præbeat. quod enim homines Deum volentes sequuntur, id iam ab ipso habent, qui eorum corda in suum obsequium formauit.

45 **EST SCRIPTVM IN PROPHEIIS.** Cõfirmat Christus Iesaiæ testimonio quod dixit, Neminè ad se venire nisi à Patre tractum. Prophetas nominat in plurali numero, quia in vno corpore collectæ erant omnes prophetiæ, ut merito posset vnus censeret Prophetarum omnium liber. Porro, locus qui citatur, extat apud Iesaiam, cap. 54. c. 13, vbi de Ecclesiæ instauratione verba faciens, filios illi promittit Dei magisterio edoctos. Vnde colligere pròptum est, non aliter posse restitui Ecclesiam, nisi Deus magistri partes suscipiens, fideles ad se adducat. Docendi ratio de qua loquitur Propheta, non in externa tantum voce sita est, sed in arcana etiam Spiritus sancti operatione. In summa, hoc Dei magisterium est interior cordis illuminatio. Quod dicit **OMNES**, ad electos restringi debet, qui soli sunt genuini Ecclesiæ filii. iam non difficile est videre quomodo vaticinium hoc Christus ad præsentem causam accommodet. Docet Iesaias tunc verè demum ædificari Ecclesiam, quum filios habet diuinitus edoctos. Aptè igitur infert Christus, non esse oculos hominibus ad perspicendam vitæ lucem, donec aperiantur à Deo. Simul etiam in nota vniuersali insistit, quia inde ratiocinatur, omnes qui à Deo docentur, efficaciter trahi ut veniant. atque huc pertinet quod mox subiicitur. **QVISQVIS ERGO AVDIT**. Summa est, reprobos esse, & exitio deuotos quicumque non credunt: quia omnes Ecclesiæ filios & vitæ hæredes Deus sibi obedientes discipulos reddat. Vnde sequitur, neminem ex Dei electis à Christi fide alienum fore. Proinde sicut prius negauit Christus homines ad credendum esse idoneos nisi trahantur, ita nunc pronuntiat efficacem esse Spiritus gratiam, qua trahitur, ut necessariò credat. His duobus membris prorsus euertitur tota liberi arbitrii facultas quam sibi somniant Papistæ. Nam si tunc demum venire ad Christum incipimus, quum nos traxit Pater: fidei initium minimè in nobis est, neque vlla præparatio. Rursum, si veniant omnes quos Pater docuit: non credendi tantum optionem dat illis, sed fidem ipsam. Ergo quod directioni Spiritus sponte obsequimur, hæc pars gratiæ est, & quasi obsignatio: quia non traheret nos Deus, si tantum porrecta manu voluntatem nostram in medio suspensam relinqueret. Pro-

priè autem nos trahere dicitur, quum ad plenum vsque fidei effectū Spiritus sui virtutem extendit. Audire à Deo dicuntur, qui Deo intus loquenti se ex animo subiiciunt, quia in illorū cordibus Spiritus regnat. **VENIT AD ME.** Ostendit indiuiduam coniunctionem quam cum Patre habet. Sensus enim est, Fieri nō posse quin se Christo addicant quicumque Dei sunt discipuli: & Deo esse indociles qui Christum reiciunt: quia hæc sola est sapientia quam in Dei schola discunt electi omnes, ad Christum venire. Neque enim Pater qui eum misit, se ipsum abnegare potest.

- 46 Non quòd Patrem quisquā viderit, nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrē.
 47 Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.
 48 Ego sum panis vitæ.
 49 Patres vestri comederunt manna in deserto, & mortui sunt.
 50 Hic est panis qui è cælo descēdit, vt ex eo edat aliquis, & nō moriatur.
 51 Ego sum panis viuus qui è cælo descendi. si quis ederit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea est quam ego dabo pro mundi vita.

46 **NON QVOD PATREM.** Sicuti hætenus cōmendauit Patris sui gratiam, ita nunc sedulo ad se vnū reuocat fideles. Nam vtrunque cōiungi debet, nullam haberi posse Christi notitiam, donec Pater illuminet suo Spiritu qui natura cæci sunt: & tamē frustra quæri Deum, nisi præcunte Christo: quoniam altior est Dei maiestas, quàm vt ad eum hominum sensus pertingant. Imò exitialis erit abyssus quæ putabitur esse Dei cognitio extra Christum. Quum Patrem sibi soli cognitum esse dicit, significat hoc officium in se propriè competere, vt hominibus cum manifestet, qui alioqui est absconditus.

47 **QVI CREDIT IN ME.** Proximæ sententiæ expositio. Docemur enim his verbis tunc innotescere nobis Deum, quum in Christum credimus. Deum enim inuisibilem tunc cernere quasi in speculo vel in viua & expressa imagine incipimus. Ergo maledictum sit quicquid de Deo nobis proponitur, nisi dirigat in Christum. Quid sit in Christum credere, prius exposui: neque enim confusa & inanis fides imagināda est, quæ Christum virtute sua spoliet: qualis est apud Papistas, qui de Christo credunt quantum libuerit. Nam ideo vitam fide consequimur, quia scimus in Christo contineri omnes vitæ partes. Quòd quidam ex hoc loco colligunt, credere in Christum idem esse atque edere Christum vel carnem eius, non satis firmum est. Hæc enim duo inter se, tanquam prius & posterius, differunt: sicuti ad Christum venire, & ipsum bibere. Præcedit enim accessus. Fateor non manducari Christum nisi fide: sed ratio est, quia fide eum recipimus, vt habitet in nobis, simulque eius participes, adeoque vnum cum ipso. Quare manducatio, effectus est aut opus fidei.

48 **EGO SVM PANIS VITAE.** Præter id quod prius dixerat, se viuificum esse panē, quo animæ nostræ aluntur, vt id melius amplifcet, simul antithesin repetit huius panis & veteris mannae, vnā cum hominum comparatione. **PATRES, INQUIT VESTRI COMEDERVNT MANNA,** &c. Manna dicit eorum Patribus caducum fuisse cibum, qui eos à morte non exemit. Sequitur ergo, animas non alibi quàm in ipso cibum inuenire, quo in spiritualem vitam pascantur. Porro tenendum est memoria quod alibi admonui, non hic haberi de manna sermonem, quatenus Christi figura fuit arcana. Nam eo respectu Paulus spiritualem cibum nominat. Sed diximus Christum hîc auditoribus sermonē suum attemperare, qui tantum de pascendo ventre solliciti, nihil in manna altius spectabant. Meritò itaque Patres eorum mortuos esse pronuntiat, hoc est qui similiter ventri addicti fuerunt. Et tamen eos ad edendum inuitat, quum dicit se venisse **VT EDAT ALIQUIS.** Perinde enim valet hæc locutio, ac si diceret omnibus se in pròptu fore qui tantum edere volent. Neminem ex his qui Christū semel comederint, **MORI** intellige, quia nunquam extinguitur quæ ab ipso nobis confertur vita, quemadmodum habuimus capite quinto.

51 **EGO SVM PANIS VIVVS.** Sæpius idem repetit, quia nec quicquam est magis cognitu necessarium: & pro se quisque sentit quàm difficulter fidem apud nos inueniat, & quàm facile ac citò effluat. Vitam omnes appetimus: sed stultè ac peruersè per ambages vagamur in ea quærenda: oblatam maior pars fastidiosè respuit. Quis enim non sibi vitam fingit extra Chri-

stum? quotus verò quisque est, cui Christus vnus satisfaciat? Non igitur superuacua est inculcatio, dum asserit toties Christus se vnum ad dandam vitam sufficere. Sibi enim vni vendicat panis titulū, vt omnes viuendi fictitias spes ex animis nostris reuellat. Panē viuum nunc appellat, quem prius dixit panē vitæ, eodē sensu: nempe acsi diceret viuificum. Descensum cæli subinde commemorat, quia in hoc mundo, cuius præterit figura & euanescit, non reperietur spiritalis & incorruptibilis vita: sed tātū in cælesti Dei regno. Quoties verbū *EDENDI* ponit, ad fidem nos hortatur, quæ sola facit vt fruamur hoc pane in vitā. Neque id frustra: quia pauci sunt qui manum extendere dignentur, vt ori admoueant hunc panem: imo quum Dominus in os vsque illis porrigit, pauci sunt qui gustent: sed alii vëto se ingurgitant: alii quasi Tãtalo similes, prope cibum ipsū sua vecordia esuriunt. *PANIS QVEM EGO DABO.* Quia vis illa arcana conferendæ vitæ, de qua loquutus est, ad diuinam eius essentiam referri poterat, nunc descendit ad secundum gradum: ac vitam illam in sua carne positam esse docet, vt inde hauriatur. Mirificum sane Dei consilium, quod in ea carne, vbi sola prius mortis materia erat, vitam nobis proposuerit. Atque ita infirmitati nostræ consulit, dum nos ad fruendā vitam non vocat supra nubes, sed eam exerit in terra: non secus acsi in regni sui adyta nos eueheret. Interea ingenii nostri superbiam corrigens, fidei humilitatem & obedientiam probat: dum vitam petiuros, in carne sua, in speciem contemptibili, subsidere iubet. Sed obiicitur contrā, Christi carnem non posse vitam dare, quæ & morti fuit obnoxia, & nunc per se immortalis non est. Deinde hoc minimè competere in carnis naturam, vt animas viuificet. Respondeo, quanuis hæc virtus aliunde quàm ex carne proueniat, nihil tamen obstare quin aptè in eam competat hic titulus. Nam sicuti æternus Dei Sermo fons vitæ est, ita caro eius veluti canalis vitam, quæ intrinseca (vt loquuntur) in diuinitate residet, ad nos diffundit. Atque hoc sensu dicitur viuifica, quòd vitam, quam aliunde mutuatur, nobis cōmunicat. Id minimè obscurum erit, si reputemus quænam sit vitæ causa, nempe iustitia. Atqui quanuis à solo Deo iustitia fluat, non alibi tamen plena eius exhibitio nobis constabit, quàm in carne Christi. Nam in ea impleta fuit hominum redemptio: in ea oblatum sacrificium expiandis peccatis: obedientia Deo præstata, quæ ipsum nobis placaret: ea quoque perfusa fuit sanctificatione Spiritus: ea tandem deuiçta morte in cælestem gloriam recepta fuit. Sequitur ergo, omnes vitæ partes illic fuisse locatas: nequis possit iure conqueri se priuari vita, quia procul lateat. *QVAM EGO DABO PRO MVNDI VITA.* Dandi verbum variè accipitur. Prior donatio, cuius prius meminit, quotidie fit, quoties scilicet se nobis Christus offert. Secundo loco donationem illam vnicam notat, quæ facta est in cruce, quū se Patri in sacrificiū obtulit: tunc enim se in mortem exposuit pro hominum vita: nunc ad percipiendum mortis suæ fructum nos inuitat. Nihil enim nobis prodesset, victimam illam semel esse immolatam, nisi nunc sacro epulo vesceremur. Porrò hoc notandum est, quòd carnis suæ immolandæ partes sibi Christus asserit. Vnde apparet quàm improbo sacrilegio se contaminent Papistæ, qui sibi in Missa vsurpant quod vnici illius Sacerdotis proprium fuit.

52 Decertabant ergo Iudæi inter se, dicentes, Quomodo potest hic nobis dare carnem edendam?

53 Dixit ergo eis Iesus, Amen amen dico vobis, Nisi ederitis carnem Filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis.

54 Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitā æternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

55 Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.

56 Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.

57 Quemadmodum me misit viuens Pater, ego quoque viuo propter Patrem: & qui manducat me, ille etiam viuet propter me.

58 Hic est panis qui è cælo descendit: non quemadmodum comederūt Patres vestri manna & mortui sunt: qui māducat hūc panē, viuet in æternū.

52 **DECERTABANT ERGO IUDÆI.** Iudæos rursus nominat, non honoris causa, sed ut suam illis incredulitatem exprobrat, quod familiarem de vita æterna doctrinam non recipiunt: vel saltem de re adhuc obscura & dubia non modestè inquirunt. Peruicaciæ enim & contemptus signum est, quod pugnasse eos dicit. Qui verò ita contentiosè disputant, viam sibi obstruunt ad veri notitiam. Neque tamen hoc in illis simpliciter reprehenditur, quod de modo interrogauerint. nam eadem reprehensio in Abraham & beatam Virginem caderet. Ergo vel imperitia falluntur, vel parum candidè faciunt, qui præterita rixandi libidine & audacia, quas tantum damnat Euangelista, solam particulam **QUOMODO**, exagitant: quasi Iudæis nefas fuerit de modo manducationis inquirere. Atqui hoc socordia potius imputandum est, quàm fidei obsequio tribuendum, si dubitationum nodos, qui nobis soluntur Domini verbo, scientes & volentes tenemus implicitos. Quare non inquirere tantum licet de manducandæ carnis Christi modo, sed eum quoque tenere operæpretium est, quatenus in Scriptura exponitur. Faceat ille bis contumax humilitatis prætextus: Mihi vna illa Christi vox sufficit, quum pronuntiat carnem suam verè cibum esse: ad reliqua libenter cæcutio. Quasi verò non idem futurus sit hæreticis color, si sponte ignorent ex Spiritu sancto conceptum esse Christum, quia semen Abrahæ ipsum credentes, non vltra inquirat. Solum tenenda est hæc moderatio in arcanis Dei operibus, ne plus scire appetamus, quàm verbo suo definit.

53 **AMEN AMEN DICO VOBIS.** Hoc iuramentum Christo extorsit indignatio, quum tam superbo contemptu gratiam suam respui videret. Neque enim iam simplici doctrina utitur: sed incutiendo terrori simul minas admiscet. Aeternum enim exitium denuntiat omnibus qui vitam à carne sua petere recusauerint. ac si diceret, Si caro mea vobis contemptui est, scitote non aliam vobis spem vitæ restare. Hæc omnes gratiæ Christi contemptores manet ultio, ut cum sua superbia male pereant. Atque hæc præcisa seueritate virgendi sunt, ne sibi blandiri pergant. Nam si mortem ægrotis remedia aspernantibus minamur, quid impiis agendum est, dum vitam ipsam abolere, quantum in se est, nituntur? Quod dicit **CARNEM FILII HOMINIS**, emphasim habet. Perstringit enim eorum contemptum, qui inde nascebatur, quia reliquis hominibus similem videbant. Sensus ergo est: Contemnite me ut libet, propter humilem & abiectum carnis meæ conspectum: tamen inclusa est in contemptibili hac carne, vita: qua si vos priuatis, non alibi reperietis quod vos viuificet. Crassus fuit veterum error, qui infantulos putarunt vitam æternam priuari, nisi Eucharistiâ illis porrigerent. Neque enim de Cœna habetur cōcio: sed de perpetua cōmunicatione, quæ extra Cœnæ usum nobis cōstat. Nec verò recte Boemi, quum hoc testimonio probarent, usum calicis promiscuum debere omnibus esse. Quod ad infantulos spectat, eos Christi institutio à Cœnæ participatione arcet: quia nõdum seipso probare, nondum colere memoriã mortis Christi possunt. Eadem institutio calicem omnibus vnâ cum pane communem facit: mandat enim ut inde bibamus omnes.

54 **QUI MANDUCAT CARNEM MEAM.** Repetitio est, sed non superuacua: confirmat enim quod erat creditu difficile: Nõ aliter carne sua & sanguine animas pasci, quàm corpus potu & cibo sustinetur. Ergo, sicuti nuper testatus est, omnibus qui vitam alibi quàm in carne sua quærunt, nihil residuum esse præter mortem: ita nunc pios ad bonam spem animat, dum vitam illis in eadem carne promittit. Obserua, quod resurrectionem toties adiungit vitæ æternæ: quia salus nostra ad illum vsque diem abscondita erit. Ergo quid nobis Christus conferat, sentire nemo potest, nisi qui superato mundo, resurrectionem vltimam sibi ante oculos ponit. Ex his verbis palam apparet, perperã de Cœna exponi totum huc locum. Nam si verum esset, quicumque ad sacram Domini mensam se ingerunt, carnis & sanguinis eius fieri participes, omnes similiter vitam referret. scimus autem multis in exitum cedere. Et certè ineptum fuisset ac intèpestiuum, de Cœna tunc differere, quã nõdum instituerat. Ideo de perpetua fidei mädicatione cum tractare certum est. Simul tamen fateor, nihil hic dici quod nõ in Cœna figuretur, ac verè præstetur fidelibus: adeoque sacrã Cœnã Christus quasi huius cōcionis sigillum esse voluit. Atque hæc ratio est, cur apud Iohannem nulla fiat Cœnæ mētio. Itaque genuinum ordinem sequitur Augustinus, dum inter explicandum hoc caput, Cœnam non attingit, donec ad finem vsque ventum est. Tunc autem docet mysterium hoc in symbolo representari, quoties Ecclesiæ sacram Cœnam celebrant, alibi quotidie, alibi tantum diebus Dominicis.

55 **CARO MEA VERE EST CIBVS.** Idè aliis verbis cōfirmat: Sicuti inedia corpus tabescit & cōficitur, ita animã, nisi cœlesti pane reficiatur, mox fame periturã. Nã quum affirmat carnem suã verè esse cibum, animas, si careant cibo isto, famelicæ esse significat. Tunc ergo vitam in Christo inuenies, si vitæ materiã quærasin eius carne. Ita cum Paulo iactare conuenit, nihil nobis

excellere præter Christum crucifixū, quia simul atque à sacrificio mortis eius discessimus, nihil præter mortē nobis occurrit. Nec alia via nos ad diuinā suæ virtutis sensum deducit, quàm per mortē & resurrectionē suā. Ided Christū amplectere seruū Patris, vt se vitæ principē tibi ostendat. Nā quod se exinaniuit, hoc modo ditati sumus omni bonorū affluentia: eius humiliatio ac descēsus ad inferos nos in cælū extulit: crucis maledictionē subeundo, nobile iustitiæ trophæū erexit. Præposteri ergo sunt interpretes, qui animas à Christi carne abducunt. Sed cur seorsum sanguinis sui meminit Christus, qui sub carne cōtinetur? Respondeo, habitam ab ipso rationē fuisse nostræ ruditatis. Nam quū distinctē cibum & potum exprimit, vitam quam præstat, numeris omnibus completam esse admonet, ne dimidiam tantum vel mutilam nobis fingamus: acsi diceret, nullam nobis defore vitæ partem, si modò edamus carnem suam, & sanguinem bibamus. Sic etiam in Cœna, quæ huic doctrinæ respōdet, non contentus panis symbolo, calicem simul adiungit, vt duplicem vitæ tesseram in ipso habentes, eo solo contenti esse discamus. Neque enim partem vitæ reperiet in Christo, nisi qui cum totam & solidam vitā sibi esse statuet.

56 **QUI MANDUCAT CARNEM MEAM.** Alia confirmatio. Nam quum vitam solus in se contineat, eius fruendæ modum præscribit, vt carnem suam edamus: acsi negaret se aliter nostrum fieri, nisi quū fides nostra in eius carnem dirigitur. Neque enim ad Christum Deum vquam perueniet, qui hominem negligit. Quare, si tibi vis aliquid cum Christo esse commune, cauendum in primis est ne carnem eius fastidias. Quum dicit se in nobis **MANERE**, perinde hoc valet, acsi diceret, hoc vnum esse vnitatis vinculum, & hac ratione se nobiscum coalescere, quum fides nostra in mortem eius recumbit. Porro iterum hinc colligere licet, verba de externo symbolo non fieri, quod multi promiscuè ex infidelibus percipiunt, tamen à Christo alieni manent. Hinc præterea refellitur delirium illud, Iudam non minus sumpsisse Christi corpus, quàm reliquos, dum omnibus porrectus est panis à Christo. Nam sicuti ad externū signum infcitē restringitur hæc doctrina, sic tenendum est quod prius dixi, illic obsignari doctrinam quæ hic habetur. Atqui certum est, Iudam nūquam fuisse Christi membrum: deinde plus quàm absurdum est, carnem Christi mortuam & spiritu vacuam imaginari: postremò ridiculi sunt, qui vllam carnis Christi manducationem absque fide somniant: quum sola fides, os (vt ita dicam) animæ sit ac ventriculus.

57 **QUEM AD. MISIT ME.** Hactenus quomodo nos vitæ compotes fieri oporteat, Christus disseruit. Nunc ad causam principalem transit: quia prima vitæ origo in Patre est. Præuenit autem obiectionem, quia videri poterat Deo, quod suum est, detrahere, quum se faceret vitæ causam. Sic ergo se facit vitæ authorem, vt aliunde sibi hoc datum concedat, quod aliis ministrat. Notemus hanc quoque orationem accommodari ad eorum captum quibuscum loquebatur Christus. se enim Patri comparat, tantum carnis suæ respectu. Tametsi enim Pater vitæ principium est: Sermo tamen æternus ipse quoque propriè est vita. Sed de æterna Christi diuinitate hic non agitur, quia seipsum proponit, vt carne nostra vestitus se patefecit mundo. Quod ergo se viuere propter Patrem dicit, non competit in nudam diuinitatem: neque etiam simpliciter & per se humanæ naturæ conuenit: sed elogium est filii Dei in carne manifestati. Deinde sciimus Christo non esse insolens, Patri adscribere quicquid in se habebat diuinum. Notandum autem est, tres hic recēseri vitæ gradus. Primum locum obtinet, viuens Pater, qui scaturigo est, sed remota & abscondita. Sequitur Filius, quem habemus velut fontem nobis expositum, & per quem ad nos vita diffunditur. Tertia est, vita quam nos ab ipso haurimus. Nunc tenemus summam. Quia Deus Pater penes quē residet vita, procul à nobis distat, Christus quasi medius statuitur, qui est secūda vitæ causa, vt inde ad nos vsque perueniat, quod alioqui in Deo lateret.

58 **HIC EST PANIS.** Redit ad comparisonem manæ & carnis suæ, vnde exorsus fuerat. sic enim claudendus illi sermo fuit, Non est cur mihi præferatis Mosen, quia Patres vestros in deserto aluerit: quum ego vobis longe præstantiorem cibum suppeditem. mecum enim cælestem vitam affero. Nam vt suprā dictum est, E cælo descendere panis dicitur, qui nihil terrenum vel corruptibile sapit, sed immortalitatem spirat regni Dei. Hanc virtutem non experti sunt in manna, qui tantum pascendo ventri intenti erant. Nam quum duplex fuerit manna vsus, Iudæi, cum quibus hic Christus disputat, nihil spectabant præter cibum corporalem. Vita autem animæ minime caduca est, sed proficit in melius, donec totus homo renouatus fuerit.

59 **Hæc dixit in synagoga, docens in Capernaum.**

60 **Multi itaque ex discipulis eius, quū audissent, dixerunt, Durus est hic sermo, quis potest eum audire?**

61 Iesus autem quum nouisset in seipso quòd de hoc murmurarēt discipuli sui, dixit eis, Hoc vos offendit?

62 Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius?

63 Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquam. Verba quæ ego loquor vobis, Spiritus & vita sunt.

64 Sed sunt ex vobis quidam qui non credunt. nouerat enim ab initio Iesus qui essent non credentes, & quis esset qui proditurus erat ipsum.

59 HAEC DIXIT IN SYNAGOGA. Locum designat Iohannes, vt sciamus multos interfuisse: deinde concionem fuisse habitam vt de re graui & seria. Sequitur tamen mox, ex tanta turba vix pauculos fuisse qui profecerint: imò hæc doctrina multis qui se Christi discipulos profitebantur, defectionis occasio fuit. Si aliquos tantùm offensos esse dixisset Euangelista, iam istud ferè prodigii loco habendum esset: sed quòd turmatim insurgunt, & simul conspirant, quale exemplum esse dicemus? Quare penitus animis nostris infideat hæc historia: nequando nobis contingat Christo loquenti obstrepere. Deinde, si quid tale cernamus hodie in aliis, ne fidem nostram conturbet eorum superbia.

60 DURVS EST HIC SERMO. Quin potius in illorum cordibus erat durities, non in sermone. Sed ita solent reprobi, lapides ex Dei verbo sibi congerere, ad quos impingant. Et quum ferrea sua contumacia ruant aduersus Christum, queruntur durum esse eius sermonem: qui potius ipsos mollire debuerat. Nam quisquis se humiliter Christi doctrinæ submittet, nihil in ea reperiet durum aut asperum: incredulis verò, qui se peruaciter opponunt, malleus erit conteres petras, sicut Propheta vocat. Porrò quum eadem nobis omnibus ingenita sit durities, si ex sensu nostro iudicemus de Christi doctrina, totidem paradoxa erunt, quot verba. Quare nihil superest, nisi vt Spiritus directioni quisque se commendet, vt cordibus nostris inscribat quod alioqui ne in aures quidem penetraret. QVIS POTEST EVM AVDIRE? Hic perspicimus quàm maligna sit incredulitas. Nam qui salutis doctrinam impiè & sceleratè reiciunt, excusatione non contenti, vltro filium Dei reum substituere audent suo loco, & indignum pronuntiare qui audiatur. Ita hodie Papistæ non modò Euangelium audacter repudiât, sed simul crepant horrendas blasphemias, ne videantur absque causa repugnare Deo. Et certe quum tenebras appetant, non mirum est si fictis portentis illos deludit satan. Sed quod illi pro sua intemperie ferre nequeunt, non tantùm modestis ac docilibus erit tolerabile, sed eos eriget ac sustinebit. Interea reprobi obstreperis suis conuitiis nihil quàm grauius sibi exitium accersent.

Iere. 23. f. 29.

61 62 IESVS AVTEM QVVM NOVISSET. Sciebat quidem Christus offensionem à reprobis conceptam non posse tolli. Neque enim tam eos vulnerat doctrina, quàm putridum quod intus in corde vicus alebant, detegit. Voluit tamen modis omnibus experiri num quis inter eos qui offensi fuerant, sanabilis adhuc esset: reliquis autem os obstruere. Interrogando, significat nullam eos causam habere, vel saltem in doctrina ipsa minime esse scandali materiam. Sic cohibenda est eorum improbitas, qui canina tantùm rabie perciti, verbo Dei maledicunt: castiganda quoque eorum stultitia, qui temere contra veritatem ruunt. Dicit Iesum in seipso nouisse: quia illi nondum ingenuè protulerant quid eos morderet: sed tacito murmure inter se fremebant. Præuenit ergo apertas eorum querimonias. Si obiiciat quispiam, nõ obscuram fuisse eorum naturam, quum disertis verbis respuerent Christi doctrinam. Fateor quidem clara esse verba quæ prius retulit Iohannes: sed simul dico, eos auersantium more iactasse inter se obstreperas istas, & quasi raucas voces. Nam si sermonem habuissent cum Christo, spes fuisset longè melior, quòd aperta illi fuisset via ad docendum. vnde quum seorsum obloquuntur, viam tibi ad discendum præcludunt. Nihil ergo melius, quum Domini sensum non statim assequimur, quàm rectà ad ipsum venire, vt nodos omnes nobis expediat. HOC VOS OFFENDIT? Videtur hinc Christus non tam eximere scandalum, quàm augere: si quis tamen propius expendat scandali causam, erat in hac sententia, quòd eorum animos placare deberet. Humilis & abiecta Christi conditio, quam oculis cernebant, quum carne indutus nihil ab hominum vulgo differret, illis obstaculo erat ne diuinæ eius virtuti locum darent: nunc quasi subdueto velo ad cælestis suæ gloriæ conspectum eos reuocat: acsi diceret, Quia inter homines sine honore versor, vobis sum cõtemptui, nec quicquam in me diuinum agnoscitis. Atqui paulo post fiet vt Deus magnifica virtute me ornatum ab hoc contemptibili mortalis vitæ statu supra cælos ex-

tollat. nam in Christi resurrectione talis apparuit Spiritus sancti potentia, quæ Christum esse filium Dei palam faceret. sicut etiam docet Paulus, Rom. i. a. 4. Et quæ dicitur Psal. 2. b. 7, Filius meus es tu, ego hodie genui te: resurrectio quasi specimen statuitur unde debuit ista Christi gloria agnosci: ascensus verò in cælum, gloriæ istius complementum fuit. Quod dicit *SEPRIUS* fuisse in cælo, humanitati propriè non quadrat, & tamen de Filio hominis loquitur. sed hæc loquendi forma insolens non est, quando duæ naturæ in Christo personam vnâ constituant, quod vnus proprium est, ad alteram transferre.

63 *SPIRITVS EST QVI VIVIFICAT.* His verbis docet Christus nullum apud Iudæos doctrinæ suæ profectum esse: quia quæ spiritualis sit & viuifica, aures non reperiat benè præparatas. Sed quia variè expositus fuit hic locus, principio genuinū verborum sensum tenere operæpretium est: hinc facile patebit Christi consilium. Quod carnem prodesse negat, malè Chrysostomus, meo iudicio, ad Iudæos refert, qui carnales erāt. Fateor quidem in cælestibus mysteriis totam humani ingenii vim euanescere ac deficere: sed eam sententiam non continent Christi verba, nisi violenter torquantur. æquè in antitheto coactus esset sensus, quod scilicet Spiritus illuminatio viuificet. Nec rectè etiam illi qui Christi carnem prodesse dicunt quatenus crucifixa est, comesam verò nihil nobis afferre: quin potius comedere eam necesse est, vt crucifixa proficit. Augustinus subaudiendum putat solam & per se, quia debeat cum Spiritu coniungi quod cum re ipsa cõsentaneum est. Nam Christus ad modum edendi simpliciter respicit. Non ergo quamuis excludit vtilitatem, quasi nulla percipi ex carne sua possit: sed ita demū inutilem fore pronuntiat, si à Spiritu separetur. Vnde enim habet caro vt viuificet, nisi quia spiritualis est? Ideo quisquis in terrestri carnis natura subsistit, nihil in ea reperiet nisi mortuum. Sed qui oculos attollent ad Spiritus virtutem qua perfusa est caro, non frustra viuificã dici, ipso effectu & fidei experientia sentient. Tenemus nūc quomodo caro verè sit cibus, & tamen nihil proficit: nempe cibus est, quia per ipsam parta nobis est vita, quia in ipsa placatus nobis est Deus, quia in ipsa completas habemus omnes salutis partes: nihil prodest, si ex sua origine & natura æstimetur: neque enim vitam conferet Abrahæ semen quod per se morti est obnoxium: sed à Spiritu accipit unde nos pascat. Quare nos quoque vt ab ea verè alimur, spirituale fidei os afferre decet. Quod autem ad eò concisa est sententiæ breuitas, credibile est id factum esse, quia sic agendum esse ducebat Christus cum incredulis. Ergo hac clausula quasi sermonem abruptit, quia indigni erant apud quos plus verborum faceret. Interim pios & dociles non neglexit, quia hinc paucis habent quod abundè illis satisfaciat. *VERBA QVAE EGO LOQVOR.* Allusio est ad proximam sententiam: nam Spiritus nomē hinc diuerso sensu accipit. Sed quia de arcana Spiritus virtute loquutus erat, eleganter hoc ad doctrinã suam transfert, quod spiritualis sit. Nam *VOX SPIRITVS* in adiectiuum resolui debet. Porro spiritualis vocatur sermo qui nos sursum inuitat: vt Christum, duce Spiritu: fide, non carnis sensu, in cælesti sua gloria quæramus. Scimus enim eorum quæ dicta sunt, nihil nisi fide comprehendi. Ac notatu etiam dignum est quod vitam cū Spiritu cõnectit. Vitam ab effectu nominat sermonem suum, quasi viuificum: sed viuificum nemini fore docet, nisi à quo spiritualiter percipitur: nam alii inde mortem potius haurient. Apud pios suauissimum hoc Euangelii elogium est. quod certi sunt sibi in æternam salutem destinatum esse: simul tamen monentur vt idoneos se discipulos præbere studeant.

64 *SED SVNT QVIDAM EX VOBIS.* Rursus culpam illis ascribit quod Spiritu vacui, doctrinam suam male corrumpant ac depravent, & hoc modo vertant sibi in exitium. Poterant enim alioqui obiicere, Tu quidē viuificum esse iactas quod loqueris: sed nihil tale experimur. Dicit ergo illos sibi esse obstaculo. nam incredulitas, vt semper est superba, nihil vnquam assequitur in verbis Christi quæ contemptim despicit. Ergo siquid proficere cupimus sub hoc magistro, animos ad ipsum audiendum ritè compositos afferamus. nisi enim humilitas & reuerentia aditum eius doctrinæ patefaciat, mentes nostræ plusquã saxæ sunt, nec vllam sanæ doctrinæ partem admittent. Proinde quod tam exiguus hodie Euangelii profectus cernitur in mundo, meminimus hominum prauitate accidere. Nam quotus quisque est qui sibi renuntians, Christo verè se addicat? Quod tantum quosdam dicit esse incredulos, quum hoc crimen ferè in omnes competeret, fecisse ideo videtur ne si qui adhuc essent sanabiles, desperatione animos abiicerēt. *NOVERAT ENIM AB INITIO.* Hoc ideo addidit Euangelista, ne quis putet temere iudicasse Christū de suis auditoribus. Multi se ex eius grege esse profitebantur: at subita defectio hypocrisis detexit. Sed eorū perfidiam quæ adhuc aliis occulta foret, Christo notam fuisse Euangelista dicit: sedque non tam ipsius causa, quàm vt discamus iudicium non ferre nisi de rebus benè compertis. nam quod Christus ab initio sciuit, hoc diuinitatis eius propriū fuit.

Alia nostra est ratio: quia enim non sumus cordium cognitores, suspendere iudicium decet, do-
nec externis signis se prodant impietas, atque ita arbor à fructibus censeatur.

65 Et dixit, Propterea dixi vobis, quòd nemo potest venire ad me, nisi illi fuerit datum à Patre meo.

66 Ex eo multi eius discipuli abierunt retrò, nec amplius cù eo ambulabát.

67 Dixit ergo Iesus ipsis duodecim, Num & vos vultis abire?

68 Respondit ergo illi Simon Petrus, Domine, ad quem discedemus? verba vitæ aternæ habes.

69 Et nos credidimus, & cognouimus quia tu es Christus filius Dei viuētis.

70 Respondit illis Iesus, Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est?

71 Dicebat autem Iudam Simonis Ischariotem. hic enim erat eum traditurus, quum vnus esset ex duodecim.

65 PROPTEREA DIXI. Iterum fidem admonet rarum admodum & singulare donum esse Spiritus Dei, ne miremur Euangelium nõ recipi passim ab omnibus. nam, vt sinistri sumus interpretes, minus honorificè de Euangelio sentimus, quia totus illi mundus non subscribit. venit enim nobis in mentem, quòd fieri possit vt salutem suã maior pars hominum sponte reiiciat. Quòd ergo tanta est fidelium paucitas, causam assignat Christus, quia ad fidem sua perspicacia nemo hominum perueniat: omnes enim cæcos esse donec à Spiritu Dei illuminentur: solos igitur esse tanti boni compotes, quos eius participatione dignatur Pater. nam si promiscua omnibus hæc gratia esset, intempestiuè & extra rem eius mentio fieret hoc loco. Tenendum est enim Christi consilium, non multos Euangelio credere, quia non nisi ex arcana Spiritus reuelatione nascatur fides. DONANDI verbo hæc vtitur pro eo quod prius dixerat TRAHERE: quo significat non aliam nos trahendi causam Deo esse, nisi quia gratuitò nobis fauet. Quod enim consequimur ex Dei dono & gratia, nemo sibi propria industria comparat.

66 EX EO MULTI DISCIPULORVM. Nunc recitat Euangelista quanta perturbatio concionem illam sequuta sit. Est autem hoc horribile portentum, quòd tam benigna & comis Christi inuitatio alienare multorum animos potuerit, præsertim qui prius illi nomen dederat, adeoque familiares erant eius discipuli. Sed hoc exemplum nobis quasi speculi vice proponitur, in quo cernamus quanta sit mundi prauitas & ingratitude, qui ex ipsa viã planicie, scandali materiam sibi struit ne ad Christum accedat. Dicerent multi, satius fuisse non moueri eiusmodi sermonem, qui defectionis causa multis fuit: sed longe aliter nobis statuendum est. Nã quòd de Christo prædictum fuerat, in eius doctrina perspicui tunc oportuit, & nõc quotidie oportet, eum scilicet lapidem esse offensionis. Sic quidem temperanda est nobis doctrina, nequem nostra culpa offendamus: quoad fieri potest retinendi sunt nobis omnes. Denique cauendum ne inconsideratè loquendo, rudes vel infirmos turbemus. Sed nunquam adhiberi tanta cautio poterit, quin multis scandali occasio sit Christi doctrina: quia reprobi exitio deuoti, venenum ex cibo saluberrimo, & fel ex melle fugunt. Certè quid vtile esset, optime tenebat filius Dei: videmus tamen eum non effugere quin multos ex suis offendat. Ergo vtcunque multi abhorreant à pura doctrina, suppressere tamen eam fas non est. Tantùm meminerint Ecclesiæ doctores Paulinæ admonitionis, verbum Dei rectè secundum esse, ne ideo minus sapiat nobis verbum Domini, quia reprobis non arridet: nimis enim delicati sunt ac molles quos defectio quorundam sic percellit, vt illis cadentibus simul labascant. Quum addit Euangelista NON AMPLIUS AMBVLASSE cum Christo, significat nõ plenam fuisse apostasiã, sed tantùm quòd se à Christi contubernio subdlexerint: damnat tamen eos quasi apostatas. Vnde discendum est non posse nos latum pedem retrocedere, quin procliuius ad perfidam abnegationem lapsus nos maneat.

67 DIXIT ERGO IESVS DVODECIM. Quia grauiter concuti poterat Apostolorum fides, quòd se ex magna turba restare tam paucos viderent, Christus sermonem suum ad eos conuertit, docetque non esse causam cur se aliorum leuitate & inconstantiã abripi sinant. Nam dum eos rogat, nunquid velint ipsi quoque discedere, ad confirmandam eorum fidem facit. Dum

Ief. 8. c. 14.

2. Tim. 2. c. 15.

enim se illis proponit apud quem maneant, simul hortatur ne se comites adiungant apostatis. Et certè si in Christo fundata erit fides, ab hominibus non pendeat, neque vnquam vacillabit, etiamsi cælum terræ misceri videat. Ac notanda est circumstantia, quòd Christus omnibus ferè discipulis priuatus, solos duodecim retinet. qualiter Iesaias prius iussus fuerat testimoniū ligare, & Legem obsignare in discipulis. Talibus exemplis docetur vnusquisque fidelium, etiamsi neminem socium habeat, Deum sequi. Iesai. 8. c. 16.

68 **RESPONDIT ER. EI SIMON PETRVS.** Omnium nomine hinc Petrus, sicut alibi, responder: quia idem erat omnium sensus, nisi quòd in Iuda nihil erat syncerum. Porro huius responsi duo sunt mèbra. causam enim adducit Petrus cur libèter vnà cum suis fratribus acquiescat Christo: quia eius doctrinam sibi salutarem ac viuificam esse sentiunt. Deinde fateatur quocunque se conferant, eo relicto, nihil præter mortem esse reliquum. Quū dicit **VERBA VITAE**, genitiuus loco epitheti ponitur, quod Hebræis frequens est. Insigne porro Euāgelii encomium, quòd nobis vitam æternam ministrat, sicuti Paulus testatur esse Dei potentiam in salutem omni credenti. Continet quidem & Lex vitam: sed quia mortis æternæ reatū transgressoribus denuntiat, non potest aliud quàm occidere. Longè aliter nobis in Euangelio vita offertur, dum scilicet gratis nos sibi Deus reconciliat, peccata non imputando. Cæterum, nihil hinc vulgare de Christo prædicat Petrus, quū cum habere dicit **VITAE** æternæ verba: sed hoc vni illi vendicat tanquam proprium. vnde sequitur illud secundum quod nuper attigi, simulatque à Christo discessum est, vbique, præter mortem, nihil esse residuum. Quare omnes qui eo magistro non contenti ad hominum commenta transuolant, manet certus interitus. Rom. 1. b. 16.

69 **ET NOS CREDIDIMVS.** Verba sunt præteriti temporis, sed possunt resolui in tempus præsens, atqui id ad sensum non multum interest. Porro his verbis fidei summam breuiter Petrus complectitur. Sed videtur confessio hæc nihil ad præsentem causam facere. quæstio enim de manducanda Christi carne mota fuerat. Respondeo, etiāsi nō protinus assecuti sint duodecim quicquid docuerat Christus, satis tamè esse quòd pro fidei suæ modulo salutis auctorem fatentur, seque per omnia illi subiiciunt. **CREDENDI** verbum priore loco ponitur, quia rectæ intelligētiae initium est, fidei obedientia: imò fides ipsa verè mentis oculus est. Verum cōtinuo post notitia subiicitur, quæ fidem ab erroneis falsisque opinionibus discernit. Credunt enim Turcæ & Iudæi & Papistæ, sed nihil norunt neque tenent. At fidei annexa est cognitio: quia nobis certò & indubiè constat Dei veritas: non qualiter apprehenduntur humana scientiæ, sed dum eam cordibus nostris Spiritus obsignat.

70 **RESPONDIT EIS IESVS.** Quū omnibus Christus respondeat, hinc colligimus omnes ex ore Petri loquutos esse. Porro Christus hinc vndecim Apostolos instruit & armat contra nouum scandalum quod iam instabat. Fuerat hæc grauis satanæ machina ad quatiendam eorum fidem, quum ad tam paruum numerum redacti essent: sed eos Iudæ lapsus penitus examinare poterat. Nam quum sacer ille numerus à Christo delectus esset, quis vnquam putasset ex eius integritate quicquam posse decerpi? Perinde igitur valet ista Christi admonitio, ac si dixisset, Soli ex magna caterua duodecim reliqui estis: si fidem vestram non labefecit multorum infidelitas, parate vos ad nouum certamen. nam hæc manus, quauis exigua, adhuc vno homine minuetur. Quòd Christus **DVODECIM** à se electos dicit, nō refertur ad æternū Dei cōsiliū (neque enim fieri potest vt quisquam eorum excidat qui præordinati sunt ad vitā) sed quum delecti essent ad munus Apostolicum, pietate & sanctimonia præ aliis excellere ipsos decebat. Ergo **ELECTOS** pro eximiiis & à vulgo segregatis posuit. **DIABOLVS EST.** Nō dubium est quin Iudam maximè detestabilem hoc nomine reddere voluerit. Falluntur enim qui vocis atrocitatem extenuant: & certè qui tam sanctum munus profanant, eos non possumus satis execrari. Angeli vocantur doctores, qui legatione sua probè funguntur. Iure ergo diabolus censetur, qui in ordinem ascitus tam honorificum, sua perfidia & scelere degenerat. Est etiam alia ratio, quòd Deus in reprobos & sceleratos ministros, satanæ plus iuris & licentiæ permittit, quàm in quosvis alios ex plebe homines. Quare si diabolicus furor eos agitat qui in pastores electi erant, vt similes sint feris belluis ac portentis: adeò hinc vilescere nō debet ordinis dignitas, vt potius nobis commēdetur: quando eius profanationē sequitur tã dira vltio. Malach. 2. b. 7.

71 **DICEBAT AVTEM IUDAM.** Tametsi sibi malè conscius erat Iudas, non legimus tamen fuisse commotum: adeo stupidi sunt hypocritæ, vt vulnera sua non sentiant: coram hominibus verò frontis sunt adeò ferreæ, vt se optimis quibusque præferre non dubitent.

1 **ET** ambulabat Iesus post hæc in Galilæa: non enim volebat in Iudæa
ambulare, quia quærebant Iudæi eum occidere.

Leuit. 23. f. 2 2 Instabat autem dies festus Iudæorum Tabernaculorum fixio.

34.

3 Dixerunt ergo ei fratres sui, Transi hinc, & abi in Iudæam vt & disci-
puli tui videant opera tua quæ facis.

4 Nemo enim in occulto quicquam facit, & quærit manifestus esse. si
hæc facis, manifesta teipsum mundo.

5 Neque enim fratres eius credebant in ipsum.

6 Dixit ergo illis Iesus, Tempus meum nondum adest, tempus autem
vestrum semper est paratum.

7 Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testificor de
ipso quòd opera eius mala sint.

8 Vos ascendite ad diem hunc festum: ego nondum ascendo ad diem
hunc festum, quia tempus meum nondum impletum est.

1 **ET AMBVL. IESVS.** Non videtur Euangelista continuam historiam texere, sed elige-
re ex diuersis temporibus quæ memoratu digna erant. Dicit hîc versatum esse ad tempus in
Galilæa, quia apud Iudæos nusquã tuta erat statio. Siquis absurdum esse ducit, quòd latebras
quæserit Christus, qui nutu suo frangere & irritos reddere poterat omnes hostium conatus:
prompta est solutio, quòd scilicet impositæ sibi à Patre personæ memor, intra hominis fines se
continere voluerit. Accepta enim serui forma se exinaniuit, donec Pater eum extolleret. hu-
mano itaque more fugit periculum. Siquis obiiciat, quom tempus mortis suæ præfixum tene-
ret, non fuisse fugiendi causam, prior illa solutio huc quoque aptè quadrat: se enim vt homi-
nem gerebat periculis obnoxium. Quare in media discrimina temere irrumperere non debuit.
Quid de nobis apud se statuerit Deus, non est nostrum attendere in subeundis periculis: sed
quid nobis mandet ac præscribat, quid ferat & postulet nostrum officium, qualis instituendæ
vitæ legitima sit ratio. Cæterum, ita pericula Christus declinavit, vt tamen ab officii cursu ne
latum quidem vnguè deflesteret. Quorsum enim vitæ incolunitas, nisi vt seruiamus Domi-
no? Cauendum itaque semper ne propter vitam, viuendi causas perdamus. Quòd autem con-
temptus Galilææ angulus hospitium Christo præbet, quem ferre nequit Iudæa, hinc perspicu-
mus quàm non semper in præcipuis Ecclesiæ sedibus pietas emineat ac Dei timor.

Philip. 2. a 7.

2 **INSTABAT AVT. DIES FESTVS.** Tametsi nihil affirmo, probabile tamen est se-
cundo post baptismum Christi anno hoc accidisse. De hoc festo die cuius meminit Euangeli-
sta, plura nunc dicere nihil attinet. in quem finem & vsum mādatus fuerit, Moses docet Leuit.
23. a. 2. nempe vt annuo ritu in memoriam reuocarent Iudæi patres suos annis quadraginta sub
tabernaculis vixisse, quū domibus carerent, vt ita celebrarent liberationis gratiam. Suprà au-
tem diximus duplicem Christo fuisse causam cur Ierosolymā veniret ad dies festos: quia sci-
licet Legi subiectus, vt ab eius seruitute nos omnes redimeret, ex eius obseruatione nihil præ-
termittere voluit. Deinde quia in hominum frequentia & extraordinario confluxu melior
erat promouendi Euangelii opportunitas. nunc autem sic Christum in secessu Galilææ quie-
uisse narrat Euangelista, quasi Ierosolymam venturus non esset.

3 **DIXERVNT ER. ET FRATRES.** Hoc nomine comprehendunt Hebræi cognatos
omnes & consanguineos in quocunque sint gradu. Ab illis derisum fuisse Christū refert, quòd
lucem & celebritatem fugiens, in obscura & ignobili parte Iudææ lateret. Dubitari tamen po-
test an eos impulerit ambitio, vt Christum inclarescere cuperent. Vt hoc demus: contemptum
tamen eos illudere palàm est, quia non putent eum ratione & consilio agere: imò stultitiam illi
exprobrant: quia quum velit aliquid esse, sibi diffidens non audeat prodire in hominum con-
spectum. Quum dicunt, **VT ET DISCIPVLI TVI VIDEANT**, non tantum domesticos
intelligunt, sed quos sibi passim ex tota gente acquirere volebat. Subiiciunt enim, Tu omnibus
vis notus esse, & interea lates. **SI HÆC FACIS**, hoc est, si aspiras ad tantam magnitudinem

vt omnes te prædicent, fac vt in te veritas omnium oculos. Et mundum opponunt paucis hominibus inter quos sine honore degebat. Potest alius quoque sensus elici: Si hæc facis: hoc est, quæ tanta virtute sis præditus, vt famam tibi miraculis concilies, noli ea perdere. nam quicquid à Deo tibi datum est, frustra hic consumis vbi nulli sunt testes ac æstimatores idonei. Hinc perspiciamus quanta sit in reputandis Dei operibus hominum socordia. nunquam enim sic loquuti fuissent Christi cognati, nisi luculenta diuinæ eius virtutis specimina, quæ cū summa admiratione debuerant suspicere ac reuereri, quasi pedibus calcassent. Quod de Christo hic audimus, quotidie vsu venit, vt filiis Dei plus molestiæ propinqui exhibeant, quàm extranei. sunt enim satanæ organa quæ nunc ad ambitionem, nunc ad auaritiã sollicitant qui Deo purè ac fideliter seruire cupiunt. Sed Christus tales satanas acriter repellens, suo exemplo admonet non esse stultis fratrum votis obsequendum.

5 **NEQUE ENIM FRATRES.** Hinc colligimus quàm nihili sit carnalis propinquitas, perpetuam enim infamiæ notam Spiritus inurit Christi cognatis, quod tot operum testimoniis conuicti, ne tum quidem credebant. Ergo, vt ait Paulus, quisquis in Christo censerit optat, sit noua creatura. nam qui se totos Deo addicunt, patris & matris & fratrum locum apud Christum obtinent: alios à se prorsus abdicat. Quo magis ridicula est Papistarum superstitio, qui in virgine Maria, posthabitis omnibus aliis, solum sanguinis honorè efferunt. quasi non reprehensa ab ipso Christo fuerit mulier quæ ex media turba clamabat, Beatus vterus qui te gesta

1. Cor. 5. d. 7.

Galat. 6. d. 15.

Luc. 11. d. 27.

6 **TEMPUS MEVM NONDVM VENIT.** De tempore mortis falsò quidam interpretatur. nã tempus profectiois suæ notat: atque in hoc se à cognatis differre testatur, quod illis liberum est ac impunè licet omnibus horis coram mundo prodire, quia mundum sibi amicum ac propitium habeant: ipse autem sibi meritò timeat, quia mundum infestum habet. Significat autem his verbis eos perperam de re nota consilium dare. Deinde carnales prorsus esse arguit, quum eos dicit non posse odio haberi à mundo: nam pax mundi impio in vitia & omne malorum genus consensu redimenda est.

7 **ME VERO ODIT, QVIA TESTIFICOR.** Mundus hic pro hominibus non renatis accipitur, qui ingenium suum retinent. Quicumque ergo nondum sunt Spiritu regenerati, eos sibi aduersarios esse Christus pronuntiat. Et cur? Eo quod damnet ipsorum opera. Quod si iudicio Christi acquiescimus, fateri necesse est totam hominum naturam adedò vitiosam ac peruersam esse, vt nihil inde recti, nihil synceri, nihil boni oriri queat. En cur sibi placeat quisquam nostrum quandiu apud se manet. Iam dicit Christus se odio haberi, quia testetur mundi opera mala esse. Significat non posse Euangelium ritè prædicari quin totus mundus ad Dei tribunal reus citetur, vt ita conteratur & in nihilum redigatur caro & sanguis: iuxta illud, Spiritus quum uenit, arguet mundum de peccato. Simul hinc discimus tantam esse hominibus ingenitam superbiam, vt sibi in suis vitiis blandiantur ac plaudant. neque enim reprehensi excandescerent, nisi nimio sui amore cæci, sibi adularentur in propriis malis: imò in hominum vitiis præcipuum & maximè exitiale est fastus & arrogantia. Solus Spiritus nos mansuefacit, vt reprehensiones placidè feramus, adedò que nos sponte offeramus Euangelii gladio mactandos.

Iohan. 16. d. 8.

9 Hæc autem quum dixisset illis, mansit in Galilæa.

10 Quum autem ascendissent fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non palàm, sed quasi in occulto.

11 Iudæi ergo quærebant eum in die festo, ac dicebant, Vbi est ille?

12 Et murmur multum de ipso erat in turbis. hi quidem dicebant, Bonus est. alii autem dicebant, Non, sed seducit turbam.

13 Nemo tamen palàm loquebatur de eo propter metum Iudæorum.

9 **MANSIT IN GALILAEA.** Hic ab vna parte Euangelista sub oculis nobis statuit Christi cognatos, qui Dei cultum vulgari more præ se ferunt, sed tamè impiis sunt amici, atque ideo securè ambulant. Ab altera parte Christum ipsum, qui mundo exosus, clam in urbem venit, donec officii necessitas illum cogit apertè se ostendere. Quod si nihil miserius est quàm à Christo diuelli, maledicta pax quæ tanta mercede constat vt Christo renuntiemus.

11 **IUDÆI ERGO QUÆREBANT EVM.** Hic considerandum est qualis fuerit Ecclesiæ

status. Nam Iudæi illo tempore tãquam famelici promissæ redemptioni inhiabant: tamen quã illis apparet Christus, suspensũ hærent. hinc confusum illud murmur & varii sermones. Quod clanculum susurrant, signum est tyrannidis quam sibi sumpserant Sacerdotes & Scribæ. Horribile certè exemplum, quum illa eo tempore vnica fuerit Ecclesia in terris, hinc nobis proponi velut confusum & informe chaos. Qui præfunt pastorum loco, metu & terrore oppressum tenent populũ, in toto corpore foeda vastitas & tristis dissipatio. Per IVDÆOS, promiscuã plebem intelligit, quæ iam à duobus annis ad audiendum Christum assueta, eum requirit quando ex more non apparet. Nam quum dicunt, VBI EST ILLE? notum hominem designant. & tamen vox ista ostendit non fuisse hætenus seriò affectos, & semper ambiguos pendere.

12 MVRMVR MVLTVM. Significat, vbicunq; turmatim se homines aggregabant (vt fieri solet in magnis cõuentibus) clancularios sermones de Christo habitos fuisse. Dissensio quæ hic refertur, indicio est, non esse nouum hoc malum, vt varia sint de Christo hominum iudicia, etiam in medio Ecclesiæ sinu. Sicuti autem Christum recipere non dubitamus, qui pridem damnatus est à maxima gentis suæ parte: ita nos eiusmodi præsidio munitos esse decet, ne hodiernis dissidiis turbemur. Deinde quanta sit in rebus diuinis hominum temeritas, spectare licet. In minimo negotio non ita fuissent licentiosi: at vbi de Filio Dei & sacrosancta eius doctrina vertitur quæstio, ex templo iudicium præcipitant. Quo maior nobis seruanda est moderatio, ne inconsideratè vitam nostram cum æterna Dei veritate damnemus. Quod si pro impostoribus nos mundus habet, meminimus hæc esse Christi stigmata, modò interim re ipsa nos præstemus veraces. Ostendit præterea hic locus, in magna multitudine, etiam vbi corpus ipsũ confusum est, semper esse aliquos rectè sentientes: sed pauci mentis bene compositæ à multis infans obruantur.

13 NEMO TAMEN PALAM LOQV. Iudæos hic vocat primores, penes quos erant gubernacula. Tanto illi ardebant Christi odio, vt verbum nullum fieri sinerent in vtriusq; partem. Non quòd eos malè haberet quibuslibet probris eum lacerari: sed quia nullum videbant melius compendium, quàm si sepultum obliuione esset eius nomen. Sic hostes veritatis postquam experti sunt truculentia sua nihil se proficere, nihil magis cuperent quàm suppressam esse eius memoriam: idque vnum moliantur. Quòd METV subacti silebant omnes, id tyrannicum prorsus fuit: quemadmodum prius dixi. Nam vt in statu Ecclesiæ bene ordinato locum nõ habet effrænata licentia: sic vbi metu compressa tenetur omnis libertas, vt vocem nemo mittere audeat, miserima est conditio. Atqui eo clarior & admirabilior enituit Christi virtus, quòd sibi inter hostes armatos, & furiosa eorum odia, & in tam formidabili dominio sibi audientiam faciens, pleno (quod aiunt) ore veritatem asseruit.

14 Festo autem die iam dimidio, ascendit Iesus in templum, & docebat.

15 Et mirabantur Iudæi, dicentes, Quomodo hic literas nouit, quum non didicerit?

16 Respondit illis Iesus, ac dixit, Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me.

17 Siquis voluerit eius voluntatem facere, cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar.

18 Qui à seipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui verò quærit gloriam eius qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in eo non est.

19 Nõne Moses dedit vobis Legem, & nemo ex vobis facit Legẽ? quid me quæritis interficere?

14 ASCENDIT IN TEMP. Nunc videmus nõ sic timuisse Christũ, vt suis partibus deesset. nam hæc illi moræ causa fuit, vt in celeberrimo conuentu habere concionem posset. Interdum igitur periculis cedere licet: sed nulla bene agendi oportunitas negligi vel omitti debet. Quòd in tẽplo docet, facit hoc ex veteri instituto & more. nam quũ Deus tot ceremonias mandauit, populũ suum noluit in frigidis & vanis spectaculis occupari. Vt autè constaret vtilitas, doctrinam oportuit simul coniungi. Atque hoc modo externi ritus, viuæ sunt rerum spiritualium imagines, dum formam suam habent ex Dei verbo. Quia autem tunc Sacerdotes ferè muti

erant, Scribæ verò suis fermentis & falsis commentis adulterabant puram doctrinam, Christus docendi munus suscepit, & meritò: vt qui summus esset Sacerdos: quemadmodum paulò post nihil se nisi ex Patris mandato aggredi prædicat.

15 **ET MIRABAN. IUDÆI.** Falluntur qui sic exceptum fuisse putant Christi sermonem, vt in pretio & honore esset. Sic enim mirantur Iudæi, vt contemptus occasionem inde captent. Nam ea est hominum ingratitude, vt in æstimandis Dei operibus sponte sibi semper accersant errandi materiam. Si Deus vsitatis mediis agit & cõsuetæ via, (vt loquuntur,) media hæc quæ oculis apparent, quasi vela, nos impediunt à manus diuinæ conspectu. nihil ergo, nisi humanum tunc agnoscimus. Sin verò insolita Dei virtus & naturæ ordine ac mediis vulgo notis superior refulget, obstupescimus, & quasi somnium euanescit quod sensus omnes nostros penitus afficere debebat. Nam quæ est nostra superbia, pro nihilo ducimus cuius ratio non apparet. Erat hoc mirabile gratiæ & virtutis Dei specimẽ, quòd Christus à nullo magistro edoctus, eximia tamen Scripturæ intelligentia pollebat. imò qui nunquam fuerat discipulus, præstantissimus erat doctor & magister. Atqui hoc ipso despiciunt Iudæi gratiam Dei, quia eorum captum superat. Proinde hoc exemplo moniti, maiorem quàm pro more, Dei reuerentiã adhibere discamus in operibus eius considerandis.

16 **MEA DOCTRINA, NON EST MEA.** Quòd Iudæis scandalum erat, Christus quasi scalam potius esse admonet, quæ sursum eos euehere debeat ad cernendam Dei gloriã. ac si diceret, Quando videtis doctorem non formatum in schola hominum, diuinitus eruditũ esse agnoscite. Nam ideo Filium suum ex mechanica potius officina prodire voluit cælestis Pater, quàm ex Scribarum scholis, quò magis conspicua esset Euangelii origo. nequis in terra fabricatũ putaret: vel hominem quempiam fingeret esse eius authorem. Sic & Apostolos Christus rudes ac idiotas sibi delegit, ac triennio passus est subsidere in crassa ignorantia, vt momento vno edoctos, quasi novos homines adeoque angelos è cælo delapsos, proferret. Interea ostendit Christus vnde petenda sit spiritualis doctrinæ autoritas: nempe à solo Deo. Quòd autem doctrinã quæ Patris est, suam esse negat, in eo captum auditorum respicit, qui nihil de eo altius sentiebant, quàm hominem esse. Ergo per concessionem ita diuersus à Patre haberi patitur, vt nihil tamen proferat, nisi ab ipso mandatum. Summa est: quod Patris nomine docet, non esse hominis, nec profectum ab homine, vt impune contemni possit. Videmus quo argumento autoritatem conciliet suæ doctrinæ: nempe ipsam ad Deum authorem referendo. Videmus etiam quo iure & qua ratione audientiam sibi postulet: nempe quia missus sit à Patre doctor. Horum igitur vtrunque habeat oportet, quisquis docendi munus vsurpat, & sibi fidem vult haberi.

17 **SI QVIS VOLVERIT.** Occupatio qua contrarias obiectiones anticipat. Nam quum illic multos aduersarios haberet, cuius promptum fuisset obstrepere, Quid tu nobis Dei nomẽ iactas, à quo te prodiisse non agnoscimus? Quid axioma istud nobis obtrudis, (quod tibi minimè concedimus) nihil te docere nisi ex eius iussu? Excipit ergo hic Christus rectum iudicium manare ex timore Dei & reuerentiã: ideo si animos habeant ad timorem Dei compositos, facile agnituros an verum sit necne quod prædicat. Quo simul illos oblique perstringit, nam vnde sit vt discernere nequeant, nisi quòd rectæ intelligentiæ caput ipsos deficit, pietas scilicet & studiũ obsequendi Deo? Sententia hæc in primis notatu digna est: assidue nobis insidiatur satan, & vndique tendit laqueos vt suis fallaciis nos capiat. Hic nos Christus ad cauendum optime præmunit, ne quibus eius imposturis simus vnquam obnoxii: nempe si parati simus in Dei obsequium, minime illum nobis defore quin Spiritus sui luce affulgeat, vt discernere liceat inter veritatem & mendacium. Nihil ergo aliud nobis obstat quominus recte iudicemus, nisi quòd indociles sumus ac præfracti, ac iustam nostræ hypocrisis pœnam sustinemus quoties nobis satan illudit. Sic Moses admonet, quum emergunt pseudoprophetæ, tentari nos ac probari à Domino, quia nunquam fallentur qui recto erunt corde. Hinc apparet quàm perperam & stulte hodie permulti, dum errandi periculum metuunt, hac trepidatione sese impediunt ab omnidiscendi studio: quasi frustra dictũ sit, Pulsate & aperietur vobis. Nos potius si Deo toti in obsequium simus addicti, Spiritũ discretionis ab eo nobis datum iri ne dubitemus, qui perpetuus sit dux ac director. Si alius fluctuari libet, sentient tandem quàm vani sint ignorantie suæ prætextus. Et certe quicumque hodie hæsitant, & dubitationem suam fouere malunt, quàm legendo vel audiendo serio inquirere vbinam sit Dei veritas, eos in generalibus principiis securè Deum contemnere videmus. Dicit hic se pro mortuis precari, quia ingenio suo diffusus, quod de purgatorio commenti sunt peruersi homines, damnare non audeat: interea licentiose sibi scortari permittet. Ille negabit sibi tantum esse acuminis, vt inter puram Christi doctrinam & adulteri-

Deuter. 13. a. 3.

Matth. 7. b. 7.

na hominum figmenta distinguere possit, interim ad furandum vel peierandum satis habebit. Denique omnes isti sceptici qui dubitationis velum obtendunt in rebus hodie controuersis, manifestum Dei contemptum in rebus minime obscuris produnt. Itaque non est quod miremur à paucissimis hodie recipi Euangelii doctrinam, quum tam rarus sit Dei timor in mundo. Cæterum, in his Christi verbis continetur vera pietatis definitio, quum scilicet ad sequendam Dei voluntatem ex animo parati sumus, quod facere nemo potest nisi qui se proprio sensu abdicauerit. **AN EGO A MEIPSO LOQ.** Notandum quomodo iudicium fieri velit Christus de quauis doctrina. Nam quæ à Deo est, eam sine controuersia vult recipi: quæ autè est ab homine, eam liberè repudiari patitur. Solam enim hanc notam qua inter doctrinas discernere conueniat, ponit.

18 **QVI A SEIPSO LOQ.** Haftenus docuit non alia causa cæcutire homines, nisi quia nõ reguntur Dei timore. Nunc alteram quoque notam apponit in ipsa doctrina, vnde cognoscere liceat sctæ Dei, an hominis. Nam quæcunque Dei gloriã illustrat, sancta est & diuina: quæcunque autem hominum ambitioni seruit, & eos efferendo obscurat Dei gloriam, non modò nihil fidei meretur, sed acriter reieci debet. Nunquam igitur errabit qui scopum sibi proponet, Dei gloriam: nunquam specie recti hallucinabitur qui ad hũc quasi Lydium lapidem exiget ac probabit quod sub Dei nomine affertur. Hinc etiam monemur neminem fideliter obire posse doctoris munus in Ecclesia, nisi qui ambitione vacuus, vnum hoc sibi agendum sumet, vt totis viribus promoueat Dei gloriam. Quum dicit, **IN IUSTITIAM IN EO NON ESSE**, significat nihil prauum vel fucatum, sed agere quod probo & syncero Dei ministro dignum est.

19 **NONNE MOSES.** Non refert Euangelista continua serie habitum à Christo sermonem, sed tantum capita rerum breuiter decerpit quæ ad summam totius rei faciunt. Accensi in eius odium fuerant Sacerdotes & Scribæ, quòd paralyticum sanasset: hoc se Legis zelo facere profitebantur, vt hypocrisin eorum refellat, argumentum sumit non à re, sed à persona. Quia enim licentiose omnes suis vitiis indulgent, ac si nulla lex illis vnquam fuisset cognita: inde colligit nullo eos Legis amore vel studio tangi. Non sufficeret quidem hæc defensio, ad probandã causam. Nam vt demus eos falsum colorem inducere prauo & iniusto odio, non tamen sequitur recte fecisse Christũ, siquid præter Legis præscriptum commisit. Neque enim ab alienis peccatis petenda est culpæ nostræ leuatio. Sed Christus duo membra hĩc coniungit. Priore compellat hostium suorum conscientias: & quũ se Legis patronos superbe iactarent, laruam hanc ipsis detrahit, nam exprobrat quòd sibi permittant violare Legem quoties libuit. itaque Legem illis non esse curæ. Deinde ad causam ipsam descendit, sicuti mox videbimus, sic constat suis partibus plena & solida defensio. Ergo huius membri summa est, Nullum esse Legis zelum in eius contemptoribus. Vnde infert Christus aliunde impelli Iudæos ad tantam rabiem, dum ipsum interficere cupiunt. In hunc modum extrahendi sunt impii ex suis latebris, quoties Deum & sanctam doctrinam oppugnantes, pio se hoc affectu agere simulant. Qui hodie acerrimi sunt Euangelii hostes, & maxime extremi vindices Papatus, nihil habent ad fauorem magis plausibile, quàm quòd zeli ardore incitatur. Cæterum, si excutiatur eorum vita, omnes turpibus flagitiis operi, palàm Deo illudunt. Quis in Papæ curia crassum Epicurismum regnare nescit? An ita verecunde fœditatem suam tegunt Episcopi & Abbates, vt aliqua religionis species appareat? Monachi etiam & similes rabulæ nõne sic ad omnem nequitiam, ad libidines, auaritiam, & quæuis scelerum monstra proiecti sunt, vt vita eorum Dei prorsus esse oblitos clamitet? Nunc verò quũ nihil eos pudeat, Dei & Ecclesiæ zelo se venditare, an non hoc Christi responso frændandi sunt?

20 Respõdit turba, & dixit, Dæmonium habes, quis te quærit interficere?

21 Respondit Iesus, & dixit illis: Vnum opus feci, & omnes miramini.

22 Propterea Moses dedit vobis circumcisionem, non quòd ex Mose sit, sed ex Patribus, & sabbato circumciditis hominem.

23 Si circumcisionem accipit homo sabbato vt non soluatur lex Mosis: mihi irascimini quòd totum hominem sanum fecerim sabbato?

24 Ne iudicetis secundum aspectum, sed rectum iudicium iudicate.

20 **DAEMONIVM HABES.** Perinde valet ac si dixissent, Tu insanis: fuit enim trita inter Iudæos locutio, qui in hac doctrina exercitati erant, infestari à diabolo homines dum in furorem

aguntur, vel dum illis mens & ratio adempta est. Et sanè sicuti lenes & moderatè castigationes paternæ sunt Dei ferulæ: ita ubi durius & seuerius nos tractat, non videtur manu sua nos percutere, sed potius adhibere diabolus carnificem & iræ suæ ministrum. Cæterum, turba simplici animo Christum obiurgat: neque enim vulgo nota erant sacerdotum consilia. Stulti ergo isti homines infantiæ tribuunt quòd se Christus ad mortem raptari conqueritur. Hinc docemur solícite cauendum esse, ne sententiam feramus de rebus incognitis: verùm si quando ab imperitis nos temere damnari contingat, patienter Christi exemplo deuoranda est huiusmodi indignitas.

21 **VNUM OPVS FECI.** Nunc personis valere iussis, de re ipsa tractare incipit. Demonstrat enim minime cum Legge Dei pugnare quòd edidit miraculũ. Quòd dicit se vnum opus fecisse, sensus est, se vnus tantum criminis reum agi, vel in vno tantum opere reprehendi, quòd sabbato hominem sanasset: illos autem, singulis sabbatis plura opera eadè aut prorsum similia quum faciant, non vocare illa in crimen. Nullum enim sabbatum præteribat quin multi in Iudæa infantes circunciderentur. hoc exemplo factum suum defendit: quanquam non simpliciter ratiocinatur à simili, sed est maioris & minoris comparatio. Hoc simile habebant circuncisio & sanatio paralytici, quòd vtrunque erat diuinum opus: sed hoc secundum, præstantius esse Christus contendit, quia beneficium ad totum hominem extenditur. Porro si hominem à corporali tantum morbo sanasset, non valeret comparatio. Circuncisio enim quæ ad animæ sanitatem spectat, plus haberet excellentiæ. Christus ergo spiritualem miraculi fructum cum externo beneficio corpori præstito coniungit. Itaque integram hominis salutem circuncisio meriti præfert. Posset etiam esse alia comparationis ratio: nempe quòd sacramenta non semper vim & effectum præsentem habeant: ipse autem Christus efficaciter operatus sit in sanando paralytico. Sed priorem illam expositionem magis amplector, quòd maligne & calumniose Iudæi opus improbant in quo magis relictæ Dei gratia, quàm in circuncisio, cui tantum honoris deferunt, vt per eam sabbatum minime violari putent. Admiratio de qua loquitur, significat murmur illud exortum ex Christi facto, quia ausum fuisse putabant plus quàm fas erat.

22 **PROPTEREA MOSES.** Illatiua particula non videtur quadrare: itaque nonnulli *διὰ τὸ* accipiunt pro *διὰ τὸ*: sed eorum opinioni Græca syntaxis repugnat. Simplicius itaque interpretor, circuncisioem ita fuisse mādātam, vt sabbatis quoque necessarius foret eius symboli vsus. Propterea, inquit: quasi diceret, inde illis satis fuisse monstratum, non violari cultum sabbati diuinis operibus. vt Christus circuncisioem exemplum ad præsentem causam accommodet: mox tamen correctione vtitur, quum dicit, Moſen non fuisse primum circuncisioem ministrum. Sed hoc illi satis erat, quòd Moſes tam seuerus sabbati exactor, iusserat tamen octauo die circuncidi infantes, etiam si in sabbatum incidisset.

24 **NE IUDICETIS.** Postquam defensionem absoluit, obiurgatione etiam vtitur, quòd prauis affectibus abrepti, ex re & causa iudicium non faciunt. Circuncisio apud illos iustam reuerentiam obtinebat: quum sabbato fieret, sciebant Legem non violari: quia Dei opera inter se rite consentiant. Cur non idem statuunt de Christi opere, nisi quia conceptum ex persona præiudicium, illorum mentes occupat? Ergo nunquam rectum erit iudicium nisi quòd ex veritate rei feratur. Nam simul ac personæ prodeunt in medium, oculos & sensus in se conuertunt, vt veritas protinus euanescat. Hæc admonitio quum in omnibus causis & negotiis valere debet, tū verò plusquàm necessaria est ubi de cælesti doctrina agitur. Nihil enim magis procliue est, quàm ab ea nos hominum odio vel contemptu alienari.

25 Dicebant ergo quidam ex Ierosolymitanis, Nonne hic est quem querunt interficere?

26 Etece palàm loquitur, & nihil illi dicunt. an forsan verè nouerunt principes quòd hic est verè Christus?

27 Sed nouimus vnde hic sit: Christus autem quum veniet, nemo cogniturus est vnde sit.

28 Clamabat ergo Iesus in Templo docens, & dicens, Et me nostis, & noſtis vnde sim, & à me ipso non veni, sed verax est qui misit me, quem vos non nostis.

- 29 Ego autem noui eum, quia ab ipso sum, & ille me misit.
 30 Quærebant ergo eum comprehendere: & nemo misit in eum manum, quia nondum venerat hora eius.

25 QUIDAM EX IEROSOLYMITANIS. Quibus scilicet cōpertæ erant principum infidiæ, & qui sciebant quantopere inuisus esset Christus, nam promiscuum vulgus, (vt paulo antè visum est) hoc pro somnio aut delirio habebat. Isti ergo qui norunt quàm impotenti aduersus Christum odio flagrent gentis suæ primores, non frustra mirantur, illis quiescentibus Christum in Templo non modo palàm versari, sed liberè etiam concionari. sed in eo peccant quòd in miraculo prorsus diuino non reputant Dei prouidentiam. Sic carnales homines quoties insolitum aliquod cernūt Dei opus, mirantur quidem, sed nulla diuinæ virtutis consideratio illis interim in mentem subit. Atqui nostrum est prudentius expendere Dei opera. præsertim quū impii omnia machinando, Euangelii cursum non impediunt vt cuperent, certò statuentium est irritos esse eorum conatus, quia Deus opposita manu sua eos dificiat.

27 SED NOVIMVS VNDE HIC SIT. Hic videmus non modo quanta sit hominum cæcitas vbi iudicandum est de rebus diuinis: sed hoc illis vitium fere esse innatum vt ingeniosi sint ad struenda sibi obstacula, quominus ad veri notitiam perueniant. Sæpe quidem astu satanæ occurrunt scandala quæ pleròque à Christo arceant: verum si plana esset ac æquabilis via, quisq; sibi scandalum fingeret. Quandiu alieni à Christo fuissent principes, solà eorum incredulitas huic turbæ obstitisset: nunc sublato illo impedimento, nouam sibi causam comminiscuntur ne ad fidem accedant. Imò quum principum exemplo par esset eos moueri, adèd non sequuntur quòd rectum est, vt in primo gradu sponte impingant. Ita scilicet deficere mox solent homines qui bene exorsi erant, nisi Dominus ad extremum vsque, eorum progressus dirigat. Porro argumentum quo se impediunt, tale est, Christi originem ignotam fore Prophetæ testati sunt: nouimus autem vnde hic prodierit, non est ergo pro Christo habendus. Hinc monemur quàm exitialis res sit Scripturas lacerare, adeoque Christum ipsum, vt dimidia tantum sui parte censeatur. Deus liberatorè ex semine Dauidis promissit: atqui passim hoc sibi munustanquã sibi proprium vendicat. Ergo Deum in carne manifestari oportuit, qui Ecclesiæ suæ redemptor esset. Sic Micheas locum designat vbi nasciturus sit Christus: Ex te, inquit, Bethlehem dux exorietur, qui regat populum meum. Sed continuo pòst, alterum egressum excelsoiorem, ideòque reconditum & arcanum prædicat. Miseri autem isti homines dum nihil in Christo respiciunt nisi quòd despectui subiaceret, temere colligunt non cum esse qui promissus fuerat. Sic igitur humilem in carne Christum intueri discamus, vt hæc quæ ab impiis despicitur humilitas, nos ad cælestem eius gloriam euehat. Ita Bethlehem vbi nasci debuit homo, ianua nobis erit qua ad æternum Deum ingredi liceat.

28 CIAMER. IESVS. Acerbis verbis in eorū temeritatē inuehitur, quòd superbe sibi in falsa opinione placètes, à veri notitia se excluderēt: ac si diceret, Vos omnia cognoscèdo nihil tandè cognoscitis. Et certè nulla est deterior pestis, quàm quū homines sic inebriat tantillæ quam habent scientiæ fiducia, vt secure reiiciant quicquid ab eorum sensu discrepat. Ironice loquitur quū dicit ME NOSTIS, & nostis vnde sim. A MEIPSONON VENI. Opinioni ab illis falso conceptæ opponit quòd verū est: ac si diceret, Dum habetis defixos in terram oculos, putatis me quoq; totum illis subiectū. Itaque me quasi ignobilè terræ filium contemnit. Atqui Deus testabitur è cælo me venisse. proinde vtcunque repudier à vobis, Deus me vere esse suū agnosceret. DEVM VERACEM appellat eodem sensu quo Paulus fidelem. Si increduli sumus (inquit) ille fidelis manet, abnegare seipsum non potest, 2. Tim. 2. b. 13. Scopus enim est, nihil minui ex Euangelii fide, vtcunque ipsum labefactare conetur mundus: quātumuis Christo detrahant impii, manere tamen eum integrum. quia Dei veritas solida & sui similis semper manet. Contemni se Christus videt. adeo non cedit, vt magnifice potius vesanæ eorum arrogantia insultet, apud quos nihil habet pretii. Hac inuicta & heroica magnitudine fideles omnes præditos esse decet: imò fides nostra nūquam stabilis ac firma erit, nisi impiorum proteruiam, dum in Christum insurgunt, ludibrio habeat. Præsertim verò pios doctores hoc præsidio fretos pergere in asserenda sana doctrina conuenit, etiam toto mundo reluctate. Sic Ieremias sponsorem ac vindicem suum appellat Deum, quia tanquã impostor damnatur. Decepisti me Domine, inquit, & deceptus sum. Sic Iesaias vndique calumniis & probris obrutus, ad hoc asylū confugit, quòd Deum habiturus sit causæ suæ approbatorem. Sic Paulus oppressus iniquis iudiciis ad diem Domini prouocat omnes, tumultuanti mundo opponere vnum Deum, satis habens.

Mich. 5. 2.

Ierem. 20. b. 7.

Ies. 50. 6. 18.

1. Cor. 4. 11. 5.

QVEM VOS NON NOSTIS. Significat non mirū esse, si notus Iudæis nō sit, qui Deum ignorant. Nam hoc est rectè sapiendi initium, in Deum respicere. Dei notitiam sibi tribuens, significat se non temere in tantam confidentiam efferrī. & exemplo suo admonet non esse leuiter ingerendum Dei nomen vt de patrono ac vindice causā nostrā gloriemur. Sunt enim multi plus satis audaces in iactāda Dei autoritate. imò phreneticis qui pro Dei oraculis commēta sua venditant, nihil ad repudianda omnium hominum iudicia promptius & animosius fingi potest. Sed his Christi verbis docemur à ventosa & futili confidentia in primis cauendum esse: tūc verò demum fortiter resistendum esse hominibus, vbi probe comperta nobis est Dei veritas: qui autem sibi certò conscius est Deum à parte sua stare, non est cur insolentiæ crimē metuat, totam mundi altitudinem calcando.

29 QVIA AB IPSO SVM. Nōnulli duo hæc membra sic distinguunt, vt prius ad diuinā Christi essentiam referant: alterum ad munus illi à Patre iniunctum, cuius obeundi gratia carnem naturāque humanam induit. quod tamen reicere non audeo, nescio tamen an ita argutè loqui voluerit Christus. Fateor quidem cælestem Christi exortum inde posse colligi, sed aduersus Arrianos hæc æternæ eius diuinitatis non satis firma esset probatio.

30 QVAEREBANT ERGO EVM COMPREHENDERE. Non deerat nocendi voluntas, imò ne conatus quidem, & vires suppetebāt. Cur ergo in tanto ardore quasi pedibus & manibus ligatis torpent? Euangelista respondet, QVIA Nōdum Christi hora venerat. quo admonet, Christum contra illorum vim & furiosos impetus, Dei præsidio tectum fuisse. Et simul occurrit crucis scandalo, quia non est cur turbemur quum audimus non pro hominum libidine abreptum fuisse Christum ad mortem: sed quia Patris decreto in tale sacrificium destinatus erat. Atque hinc colligenda est vniuersalis doctrina. Nam vtcūque in diem viuamus, mortis tamen hora cuique constituta est apud Deum. Res difficilis creditu, quòd tot fortuitis casibus obnoxii, tot hominum ferarūque iniuriis & insidiis expositi, tot obsessi morbis, simus tamen extra omnem periculorum aleam, nisi quum euocare nos Deus volet. sed cū diffidentia nostra luctandum. Ac primū quidem tenenda est doctrina qualem hīc audimus. deinde finis quo spectat, & exhortatio quæ inde ducitur. vt scilicet curis omnibus in Deum proiectis quisque vocationi suæ inseruiat, nec vllō metu reuocetur ab officio. nemo tamen fines suos transfiliat. Neque enim prouidentiz Dei fiducia vltra progredi fas est, quàm Deus ipse præcipit.

31 Multi autem ex turba crediderunt in eum, & dicebant, Christus quum venerit, nunquid plura signa faciet, quàm hic facit?

32 Audierunt Pharisei turbam murmurantem hæc de eo: & miserunt Pharisei & Sacerdotes ministros vt comprehenderent eum.

33 Dixit ergo illis Iesus, Adhuc paululum temporis vobiscum sum, & vado ad eum qui me misit.

34 Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire.

35 Dixerūt ergo Iudæi inter se, Quò hic iturus est, quòd nos non inuenimus eum? an in dispersionem Græcorum iturus est, & docturus Græcos?

36 Quis est hic sermo quem dixit, Quæretis me, & non inuenietis? & quò ego vado, vos non potestis venire?

37 MULTI AVTEM EX TURBA. Videri poterat concionatus esse Christus apud surdos & penitus obstinatos: dicit tamen Euangelista sequutum fuisse aliquem fructum. Ergo vtcūque alii fremant, alii rideant, alii calumnientur, exoriātur variæ dissensiones, non tamen inutilis erit Euangelii prædicatio. Ideo spargendum semen, & patienter sustinendum donec temporis successu fructus se proferat. Cæterum, CREDENDI verbum hīc improprie sumitur, quia pendebant ex miraculis potius, quàm doctrinæ innitebantur, necdum persuasi erant Iesum esse Christum. sed quia ad ipsum audiendum comparati erant, & ei tanquam magistro se dociles præbebant, talis fidei præparatio vocatur fides. Ergo quod exiguum boni affectus scintillam tam honorifico titulo Spiritus dignatur, id nos animare debet ne fidem quantumuis exiguum, Deo acceptam fore dubitemus.

32 **AVDIERVNT PHARISAEI.** Hinc apparet Pharisaeos, quasi in excubiis locati essent, ad omnes occasiones intentos fuisse, ne Christum emergere sinerent. Priore loco eos Euangelista solos nominat: deinde Sacerdotes illis adiungit, quorum ipsi pars erant. Non dubium est quin ut praecipui haberi volebant Legis zelotae, acrius reliquis omnibus se Christo opposuerint. Verum quia soli pares non fuissent opprimendo Christo, negotium detulerunt ad totum Sacerdotum ordinem. Ita qui inter se alioqui dissidebant, vno iam consensu satanae auspiciis inter se conspirant aduersus Dei Filium. Caeterum, quum tantus Pharisaeorum ardor, & tam anxia sedulitas fuerit pro tyrannide sua tuenda, & corrupto Ecclesiae statu: quanto nos feruentiores esse decebat in asserendo Christi regno? Non minus hodie insana est Papistarum contentio ad extinguendum Euangelium. Hoc interea pessimum est, quod saltem suo exemplo studia nostra non acuunt, ut animosius in piae sanaeque doctrinae patrocinio sudemus.

33 **ADHVC PAVLVIVM.** Sunt qui existiment sermonem hunc ad praesentem populi coetum haberi: alij vero ad ministros, qui missi ad capiendum Christum fuerant. Sed mihi non dubium est quin hostes suos proprie compellet Christus, a quibus initum perdendi eius consilium fuerat. Deridet enim eorum conatus, quod frustra omnia moliantur, donec tempus a Patre decretum aduenerit. Et interim contumaciam illis exprobrat, quod oblatam sibi gratiam non modo respuant, sed furiose quoque oppugnent: & simul eam breui auferendam minatur. Quum dicit **VOBISCVMSVM**, eorum ingratitude perstringit, quod quum illis a Patre datus esset, quum ad eos descendisset e caelesti gloria, quum familiariter illos ad se inuitans nihil magis cuperet quam ipsis adesse, pauci tamen erant qui eum admitterent. Quum dicit, **Adhuc pusillum temporis**, admonet non diu passurum Deum, ut tam saeco contemptui exposita sit sua gratia. Interea vero significat neque vitam neque mortem suam eorum arbitrio subiectam esse, sed constitutum sibi esse a Patre tempus, quod impleri oporteat. **VADO ADEVM QVIME MISIT.** His verbis testatur se morte nequaquam extinctum iri, quin potius ubi mortale corpus exuerit, se magnifico resurrectionis triumpho declaratum iri Dei Filium: ac si diceret, Satagite quantum in vobis est: nunquam tamen efficietis quin Pater me legatione iniuncta perfunctum, in caelestem suam gloriam recipiat. Itaque non modo integer mihi status manebit post mortem, sed longe excellentior conditio mihi tunc parata est. Caeterum, hinc colligenda est generalis admonitio: Nobis enim adest Christus, quoties in spe salutis per Euangelii praedicationem nos vocat. Nam Ephes. 2. d. 17, Euangelii praedicationem non frustra vocatur Christi ad nos descensus. Si manum ab ipso porrectam apprehendimus, ipse ad Patrem nos deducet: & quando peregrinandum nobis erit in mundo, non modo propinquum se nobis ostendet, sed in nobis perpetuo habitabit. Quod si illius praesentiam negligimus, nihil illi decedet: sed a nobis discedens, a Deo & vita profus alienos relinquet.

34 **QVAERETIS ME.** Querebant illi Christum, ut interficerent. Hic Christus in ambigua verbi significatione ludit: quia mox futurum erat ut alio modo eum quererent: nempe ut miseris suis ac perditis in rebus aliquid opis aut solatii inueniret. ac si diceret, Molestia nunc vobis est ac intolerabilis exigui temporis praesentia: sed breui contiget ut me frustra quaeratis: quia non corpore tantum, sed virtute etiam procul remotus, vestrum interitum e caelo spectabo. Sed potest hic quaeri, qualis ista fuerit quaerendi Christi ratio, quum satis constet de reprobis Christum loqui, qui ad extremum usque in reiiciendo Euangelio obstinati fuerunt. Nonnulli ad doctrinam referunt: quia Iudaei iustitiam operum perperam sectando, minime consequuti sint quod volebant. Plures de Messiae persona accipiunt, quod Iudaei redacti ad extrema, Redemptorem frustra implorauerint. Ego autem simpliciter anxios impiorum gemitus hic notari interpretor, dum necessitate coacti, ad Deum ut eunquam respiciunt. Sed tunc quoque quaerendo non quaerunt: nam incredulitas & pernicacia eos quasi obferatis cordibus a Deo arcet. Cuperent quidem Deum adesse liberatorem: sed impenitentia & duritia cordis sui viam sibi obstruunt. Exemplum habemus in Esau, qui ob ereptam sibi primogenituram non moerore tantum afficitur, sed fremens ac frendens, in furiosam indignationem prorumpit. Sed interim adeo procul abest a recta quaerendae benedictionis via, ut tunc se maxime ea indignum reddat. Sic Deus in reprobis gratiae suae contemptum ulcisci solet: ut vel atrocibus poenis afflicti, vel miseriae suae sensu constricti, vel compulsi in alias angustias, querantur, clament, eiulent: sed nullo profectu: quia semper sui similes, eandem quam prius ferociam intus alunt: neque ad Deum feruntur, sed potius eum mutatum vellent, quando abolere nequeunt. Hinc discamus mature excipiendum esse Christum, ubi se quasi praesentem sistit: ne eius fruendi occasio nobis effluat. quia si semel clausa fuerit ianua, frustra ingredi tentabimus. **Quaerite Dominum**, inquit Iesaias,

Gen. 27. f. 38.
Heb. 11. d. 17.

Iesa. 55. b. 6.

dum inueniri potest: inuocate eum dum prope est. Sedulo itaque occurrere Deo cōuenit, dum adest tempus beneplaciti: sicuti alibi loquitur idem Propheta. quia nescimus quandiu nostrā Iesū. 49. c. 8. socordiam laturus sit Deus. In verbis istis, VBI EGO SVM, non potestis venire, tempus præsens loco futuri ponitur.

35 QVO HIC ITVRVS EST? Hoc consultò Euangelista addidit, vt ostenderet quantus fuerit populi stupor. Ita impii non modò surdi sunt ad audiendam Dei doctrinam, sed horribiles quoque minas ludibundi prætereunt, quasi aliquid fabulosum audirent. Nominatim loquutus erat Christus de Patre, ipsi autem in terra subsidunt: nec aliud cogitant quàm migrationem in regiones longinquas. Græcos Iudæis vocari transmarinas gentes, satis notum est. Non tamen intelligunt Christum ad incircumcisos venturum, sed ad Iudæos qui per varias mūdi plagas dissipati erant. Nam DISPERSIONIS nomen indigenis cuiusque loci, & qui incolunt natale solum non quadraret: Iudæis autem profugis & exilibus optimè conuenit. Sic Petrus epistolam suam priorem *παρρησιας διασπορας* Ponti, Galatiæ, &c. inscribit. Et Iacobus duodecim tribus *ἐν τῇ διασπορᾷ* constitutas salutat. Quæ locutio sumpta est ex Mose & Prophetis. Ergo sensus verborum est, Num hic mare traiciet, vt se ad Iudæos conferat, qui habitant in mundo nobis incognito? Fieri potest vt Christum hoc ludibrio vexare voluerint: Si hic est Messias, an regni sui sedem in Græcia figet, quum Deus terram Chanaan proprium illi domicilium assignauerit? Verùm vtcunque res habeat, videmus seuera Christi denuntiatione nihil fuisse commotos.

37 Porro vltimo die qui maximus erat diei festi, stetit Iesus, & clamauit dicens, Siquis sitit, veniat ad me, & bibat.

38 Qui credit in me, quemadmodum dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuientis.

39 Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credētes in eum. Nondum enim erat Spiritus sanctus: quia Iesus nondum glorificatus erat.

37 VLTIMO DIE. Hic primò notandum est, nullis hostium vel insidiis vel machinationibus territum fuisse Christū, vt ab officio desisteret: quin potius vnà illi cum periculis creuissè animi magnitudinem, vt fortius pergeret. Hoc & temporis circumstantia, & frequentia populi, & clamandi libertas testantur: quum manus vndique sibi intentas esse sciret. Nam probabile est, tunc ministros ad exequendum imperium fuisse paratos. Notandum deinde non aliò quàm Dei præsidio fretum stetisse contra tam violentos eorum conatus, qui omnia poterant. Nam quæ alia ratio afferri potest, cur post instructam ab illis cateruâ celeberrimo die, in medio templo, vbi quietum regnum habebant, concionatus fuerit Christus, nisi quòd illorum rabiem Deus cohibuit? Nobis tamen hoc ipsum valde vtile est, quòd Euangelista Christū pleno ore clamantem inducit: vt ad se veniant quicumque sitiunt. Nam hinc colligimus non vnū aut alterum tenui & obscuro susurro inuitari: sed ita omnibus promulgari hanc doctrinam, vt neminem lateat, nisi qui vltro aures obthurans, altum & sonorum clamorem non admittit.

SI QVIS SITIT. Hoc membro omnes hortatur ad bonorum suorum participationem, modò propriæ inopiæ sibi conscii iuuari cupiant. Nā omnes quidē sumus inopes, omniumque bonorum vacui & indigi: sed non omnes ad quærendum remedium stimulat inopiæ suæ sensus. Hinc fit vt multi pedem non mouentes, in misero defectu tabescant: imò permultos sua vacuitas non afficit, donec Dei Spiritus igni suo famem & sitim accēdat in illorum cordibus. Ergo Spiritus officium est, facere vt suam gratiam appetamus. Quantum verò ad præsentem locum spectat, hoc principio tenendum est, non alios ad obtinendas Spiritus diuitias vocari à Christo, nisi qui illarum desiderio æstuant. Scimus enim acerrimum esse tormentum sitis, vt robustissimi quique & patientissimi omnium laborum, in siti tamen deficient. Sitientes tamē inuitat potius quàm famelicos, vt metaphorā continuet, qua postea vtetur, in nomine Aquæ & verbo Bibendi, vt inter se respondeant omnes orationis partes. Nec dubito quin ad Iesaiæ locum alludat, Omnes sitientes venite ad aquas. Nam quòd illic Deo tribuit Propheta, in Christo demum necesse fuit impleri. Sicuti rursus id quòd cecinit beata Virgo, quòd plenos & saturos inanes dimittat. Ideo rectà ad se venire iubet. acsi diceret, se vnum esse qui siti omnium explendæ sufficiat. Falli autem & frustra laborare, quicumque aliunde vel minimum sitis suæ leuamen petunt. ET BIBAT. Hortationi additur promissio. Et si enim hoc est hortandi

Iesū. 55. a. 1.
Luc. 1. e. 53.

verbum, promissionem tamen in se continet: quia testatur Christus non se aridam ac siccam esse cisternam, sed fontem inexhaustum, qui largè & vbertim potum omnibus suppeditet. Vnde sequitur non irritum fore desiderium, si ab eo expectamus quod nobis deest.

38 QVI CREDIT IN ME. Veniendi ratio hîc ostenditur: nempe quòd fide, non pedibus accedere conueniat. Imò venire nihil aliud est quàm credere: si tamen credendi verbum rectè definias: quemadmodum prius dictum est, in Christum nos credere, dum eum amplectimur qualem se in Euangelio proponit, virtute, sapientia, iustitia, puritate, vita, & omnibus Spiritus donis refertum. Cæterùm, promissionem quam nuper attigimus, hîc clarius & plenius confirmat. Docet enim plenam copiam sibi suppetere, qua nos ad satietatem reficiat. Est quidem satis dura in speciem metaphora, quum fluuios aquæ viuæ è ventre fidelium fluxuros esse dicit: sensus tamen minimè dubius est, quòd nihil spiritualium bonorum vnquam defuturum sit credentibus. A QVAM viuâ nominat, cuius scaturigo nunquam arefcit, nec desinit continuus fluxus. FLVVIOS plurali numero vocari interpretor multiplices Spiritus gratias, quæ ad spiritualem animæ vitâ necessariæ sunt. In summa hîc tam perpetuitas donorum Spiritus, quàm affluentia nobis promittitur. Quidam DE VENTRE credentium aquas fluere intelligunt, quum is qui Spiritu donatus est, partem ad fratres suos deriuat: vt mutua esse debet inter nos communicatio. Sensus tamen mihi simplicior videtur: quòd quisquis in Christum credet, fontem vitæ quasi in se scaturientem habebit, quemadmodum supra capite quarto dicebat Christus, Qui biberit ex aqua hac, non sitiet vnquâ. Nam quum ordinarius potus sitim non nisi ad breue tempus restinguat, Christus nos fide haurire dicit Spiritum, qui fons sit aquæ salientis in vitam æternam. Neque tamen sic primo die fideles Christo saturos esse docet, vt postea non esturiant neque sitiant: quin potius Christi fruitio nouum eius desiderium accedit. Sed sensus est, Spiritum instar viui & semper irrigui fontis esse in credentibus: quemadmodum & Paulus ad Romanos cap. 8. b. 10, testatur ipsam esse in nobis vitam: quanuis adhuc in reliquiis peccati mortis materiam circumferamus. Et sanè quum quisque pro fidei suæ mensura donorum Spiritus compos fiat, non potest in hac vita solida eorum plenitudo constare. Verùm sic fideles in fide proficiendo subinde ad noua Spiritus incrementa aspirant, vt primitiæ quibus imbuti sunt, illis ad vitæ perpetuitatem sufficiant. Sed hinc etiam monemur quàm exiguus sit fidei nostræ modulus, quum vix guttatim in nobis distillent Spiritus gratiæ, quæ instar fluminû proflueret, si iustum Christo locum dâremus: hoc est, fides nos eius capaces redderet. QVEMAD. DICIT SCRIPTVRA. Quidam hoc restringunt ad superius membrum: alii ad posterius. Ego ad totum orationis complexum extendo. Deinde, meo iudicio, non designat hîc Christus certum aliquem Scripturæ locum: sed testimonium ex communi Prophetarum doctrina sumit. Nam quoties Dominus Spiritus sui abundantiam promittens, eam aquis viuus comparat, præcipuè respicit ad Christi regnum, & eò dirigit fidelium mentes. Ergo omnia de aquis viuus vaticinia, suum in Christo complementum habent: quia ipse vnus reconditos Dei thesauros nobis aperuit & patefecit. Ideo effusa sunt in eum Spiritus gratiæ, vt de plenitudine eius omnes hauriamus. Digni ergo sunt qui miserè pereant, qui tam benignè ac comiter à Christo vocati, huc & illuc vagantur. DICEBAT DE SPIRITV. Interdum aquæ nomen Spiritui tribuitur ob munditiam: quia eius est purgare sordes nostras: sed in hoc loco & similibus dissimilis est huius locutionis ratio. Quòd scilicet omni vitæ succo & humore destituimur, nisi quum nos Spiritus Dei vegetat, & nos arcano quasi vigore irrigat. Est autem synecdoche: quia omnes vitæ partes sub vna voce aquæ comprehenduntur. Vnde etiam colligimus, quicumque Spiritu Christi regeniti non sunt, pro mortuis habèdos esse, quacunque vitæ larua se iactent. NONDV M ENIM ERAT SPIRITVS. Scimus æternum esse Spiritum: sed Euangelista illam Spiritus gratiam quæ post Christi resurrectionem effusa fuit in homines, quandiu sub humili serui forma versatus est Christus in mundo, palàm extitisse negat. Et comparatiue quidem loquitur: sicuti quum opponitur nouum Testamentum veteri. Deus Spiritum suum fidelibus promittit: ac si nunquam eum Patribus dedisset. Iam tum certè primitias Spiritus acceperant discipuli. Nam vnde fides nisi à Spiritu? Ergo non simpliciter negat Euangelista gratiã Spiritus ante Christi mortem piis fuisse exhibitam: sed nõdum ita illustrem & conspicuam tunc fuisse, vt postea futura erat. Est enim hoc præcipuum regni Christi decus, quòd Spiritu suo Ecclesiam gubernat. Atqui iustam & quasi solennem regni sui possessionem tunc adiit, quum euectus est ad Patris dexteram. Non mirum ergo si plenam Spiritus exhibitionem ad illud tempus distulit. Superest tamen vna quæstio: num hîc visibiles Spiritus gratias, an verò regeneratione intelligat, quæ adoptionis est fructus. Respondeo, in donis illis visibilibus tanquam in speculis

Spiritum apparuisse, qui aduentu Christi promissus fuerat: propriè tamè hic agi de virtute Spiritus, qua renascimur in Christo, ac efficimur nouæ creaturæ. Quòd ergo nunc Christus ad Patris dexteram gloriosus summáq; imperii maiestate præditus sedet, nos in terra inopes & ieiuni ac prope inanes honorû spiritualiû iacemus, tarditati & angustiis fidei nostræ imputandû est.

40 Multi igitur ex turba quum audissent hunc sermonem, dicebant, Hic est verè Propheta.

41 Alii dicebant, Hic est Christus. Alii autem dicebant, Nunquid ex Galilæa Christus venturus est?

42 Nonne Scriptura dicit quòd ex semine Dauidis, & ex oppido Bethlehæm, vnde erat Dauid, venturus sit Christus?

43 Dissidium itaque in turba fuit propter ipsum. Porrò quidam ex ipsis volebant comprehendere eum, sed nemo iniecit in eum manus.

40 **MULTI IGI. EX TURBA.** Iam recitat Euangelista quis postremæ illius concionis fructus extiterit: nempe quòd aliis aliud sentientibus, dissidium exortum sit in populo. Notandum est Iohannem de professis Christi hostibus non loqui, vel qui sanæ doctrinæ odio iam imbuti essent: sed de vulgo hominum, vbi maior integritas esse debuerat. Tres autem enumerat species. Primi Iesum fatebantur verè Prophetam. vnde colligimus nõ abhorruisse ab eius doctrina: sed rursus quàm leuis & friuola fuerit hæc confessio, inde apparet, quòd doctorem probantes, quidnam tamen sibi velit & quid loquatur, nec intelligunt, nec gustant. Christum enim nõ poterat verè tanquam Prophetam amplecti, quin simul Filium Dei, & salutis suæ authorem agnoscerent. Hoc tamen habent boni, quòd aliquid in Christo diuinum sentiunt, quod in eius reuerentiâ ipsos inducit. nam ab hac docilitate facilis deinde esse poterat in fidè transitus. Rectius secundi, qui planè fatentur Christum esse: sed alii contrà insurgunt: vnde nascitur conflictus. Quo exemplo monemur, non debere nobis hodie mirum videri, si variis certaminibus inter se homines scindantur. Audimus schisma ex Christi sermone fuisse ortum, neque id inter gentes à fide alienas, sed in media Dei Ecclesia, & quidem in prima Ecclesiæ sede. an propterea Christi doctrina, ac si turbarum materia esset, in crimen trahetur? Imò vtrūque tumultuetur totus mundus, tam pretiosa est Dei veritas, vt optandum sit saltem à paucis recipi. Quare non est quòd la bascant nostræ conscientiæ, dum videmus etiam eos qui censeri volunt in Dei populo, inter se variis opinionibus certare. Quamquam simul notandum est, dissidia proprie originem non habere ex Euangelio. Neque enim solidus hominum consensus esse potest, nisi in certam veritatem. Quòd ergo pacem inter se colunt qui Deum ignorant, id ex stupore magis, quàm ex verò consensu provenit. In summa, quæcunque dissidia emergunt, quum prædicatur Euangelium, eorum causa & semen prius in hominibus latebat: sed tunc demum quasi ex somno expergefati se mouere incipiunt: qualiter vapores aliunde quàm à sole procreantur, quâuis non nisi ex oriente sole emergant.

41 **NUNQUID EX GALILÆA.** Ne temerè Christum reiicere viderentur, Scripturæ testimonio sese armant. Quod tametsi perperam torquêt aduersus Christum, habuit tamen aliquã veri speciem. In eo tantum falluntur, quòd Christum Galilæum faciunt. Sed vnde hæc ignorantio, nisi ex cõtemptu? Nisi enim grauati fuissent inquirere, Christus illis vtroque titulo insignis apparuisset, natus ex Bethlehæm, & filius Dauidis. Sed tale est nostrum ingenium: in rebus minutis ignauos esse nos pudet, in regni cælestis mysteriis plusquam securè stertimus. Notare etiã operæpretium est, istos ad quærendum prætextum quo se à Christo auertant, sedulos esse & industrios, qui alioqui ad capeßendâ sanam doctrinam mirè tardi erant & hebetes. En quomodo soleant homines ex Scripturis ipsis, quæ ad Christum nos manu ducunt, sibi obstaculum frueri, ne ad Christum accedant.

43 **QVIDAM EX IPSIS.** His verbis significat Euangelista non modo contemptum ab illis fuisse Christum, sed impiæ eius reiectioni coniunctam fuisse sæuitiam & nocendi libidinem: vt semper crudelis est superstitio. Quòd autem irriti fuerunt eorum conatus, Dei prouidentia acceptum referri debet. Quia enim Christi hora nondum venerat, vt prius dictum est, Patris sui fretus præsidio ac tectus, periculis omnibus fuit superior.

45 Venerunt ergo ministri ad Pontifices & Pharisæos, atque hi dixerunt

illis, Cur non adduxistis eum?

46 Responderunt ministri, Nunquam sic loquutus est homo, vt hic homo.

47 Responderunt ergo eis Pharisei, Nunquid & vos seducti estis?

48 Num quispiam ex principibus credidit in eum, vel ex Phariseis?

49 Atqui turba hæc quæ non nouit Legem, sunt maledicti.

50 Dixit illis Nicodemus, is qui nocte ad eum venerat, quum vnus esset ex illis,

51 Nunquid Lex nostra iudicat hominem, nisi audierit de ipso prius, & cognouerit quid faciat?

52 Responderunt, & dixerunt illi, Num tu quoque ex Galilæa es? scrutare, & vide quòd Propheta ex Galilæa non surrexerit.

53 Et profectus est quisque in domum suam.

45 VENERUNT IGITUR. Hic cernere licet quàm cæca sit impiorum arrogancia: magnitudinè, qua excellunt in mundo, sic mirantur & adorant, vt ius & fas superbè calcare non dubitènt. Siquid autem non succedat ex voto, libenter cælum terræ miscerent. Dum enim quærunt impii Sacerdotes, cur non adductus sibi fuerit Christus, eousque potentiam suam extollunt, vt nihil imperio obstare debuerit.

46 NVNQVAM SIC LOQVVTVS EST. Fatentur isti solo se Christi verbo fractos & domitos, nec tamen propterea respiscunt, nec legitimum tribuunt verbo honorem. Si verum est, nunquam sic loquutum esse hominè, cur non diuina vis, quam sentire coacti sunt, eorum corda sic affecit, vt se totos Deo addicerent? Sed ita scilicet impleri oportuit illud Iesaiæ, Prosternet impium Spiritu oris sui. Quinetiam postea videbimus, vt sola Christi voce confusi qui cum ad mortem quærebant, non secus ac malleis percussi ceciderint retrorsum. Discamus ergo tantam Christi doctrinæ vim subesse, vt impios quoque terreat: sed quum hoc illis cedat in exitiù, danda opera est vt molliamur potius quàm frangamur. Atqui plurimos hodie cernimus ministris istis nimium similes, quos tametsi Euangelii doctrina in sui admirationem inuitos rapit, aded tamen non se Christo subiiciunt, vt in hostium castris nihilominus mancant. Alii verò deteriores, qui in gratiam impiorum, doctrinam quam à Deo esse intus conuicti sunt, quibus possunt probris fœdè infamant.

47 NVNQVID ET VOS SEDVC. Sic ministros suos increpât, vt tamè retineât in obsequio. Nã his verbis absurdū ac indignū esse significant, etiamsi totus populus deficiat, ipsos non stare. Videndum autem, quo argumento fulti tam superbè Christo insultent. Plebeios tantū inquirunt, & imperitos homines à parte sua habet: primores & eximius quisque ei sunt aduersi. PHARISAEOS nominatim exprimūt, quia præ aliis tãsciētia quàm sanctitatis famã obtinebant, vt essent quasi principum principes. Videtur quidè hæc obiectio aliquid habere coloris: nisi enim præfectis & Ecclesiæ rectoribus sua constet autoritas, nihil vnquã ritè poterit constitui: nec status etiam bene compositus poterit diuturnus esse. Scimus quanta sit vulgi intemperies. quare deformis cõfusio mox sequatur necesse est, vbi cuique, quod liber, licet. Est igitur ad moderandum Ecclesiæ ordinem necessarium frantum, eorum qui præsunt, autoritas. Atque ita Dei Lege cautum erat, vt si qua excitata esset quæstio vel controuersia, eius cognitio penes summum Sacerdotè foret. Sed in eo peccât isti, quòd summū ius sibi arrogantes, Deo subesse nolunt. Detulit quidem Deus summo Sacerdoti iudicium, sed non nisi ex Lege sua pronuntiare eum voluit. Quicquid ergo autoritatis habet pastores, sub Dei verbo subsidit, vt omnibus in ordinem coactis, à summo vsque ad infimum solus Deus emineat. Si pastores officio suo probè & syncerè fungentes, autoritatem sibi vindicant, hæc erit sancta & legitima gloriatio: sed vbi absque Dei verbo nuda hominū autoritas effertur, euanida est ac futilis iactantia. Sæpe autem contingit, impios in Ecclesia dominari. ita cauendum est nequid tribuatur hominibus, simulatque à verbo Dei discedunt. Hac molestia videmus Prophetas ferè omnes fuisse vexatos. nam ad obruendam eorum doctrinam subinde obiiciebantur magnifici isti tituli, Principum, Sacerdotum, & Ecclesiæ. Iisdem hodie armis instructi Papistæ nõ secus ferociunt, quàm olim Christi & Prophetarum aduersarii. Est quidem horrenda hæc cæcitas, quòd mortalis ho

Ies. II. d. 4.

Deuter. 17. b. 3.

mo Deo se opponere non veretur. Sed huc insaniæ adigit eos satã, quibus pluris est sua ambitio quam Dei veritas. Nostrum est interea eam verbo Dei reuerentiam habere, quæ totum mundi splendorem extinguat, & dilentiat inanes eius fumos. Malè enim nobiscum ageretur, si à principum arbitrio penderet salus nostra: & nimium instabilis esset fides, quæ illorum nutu staret vel caderet.

49 **TVRBA HÆC.** Prior pars superbiæ erat, quòd Sacerdotii titulo freti, omnes sibi tyrannicè subiicere volebãt. Altera est, quòd reliquos despiciunt quasi nullius pretii: vt semper in alios contumeliosi sunt, quicumque sibi plus iusto placent: & immodicum nostri amorem sequitur fratrum despectus. Totam plebem execrabilem esse pronuntiant. qua de causa? Prætexunt quidem Legis ignorantiam: sed aliud suberat, quòd scilicet nullam putabant esse sanctitatem, nisi in suo ordine. Quemadmodum hodie dum Papales sacrifici se solos Ecclesiæ titulo venditantes, laicos (vt vocãt) non secus ac profanos aspernantur. Atqui vt insanam hanc altitudinem deiciat Deus, humiles & contemptos summis quibusque & excellentissimis præfert. Ac notandum est, Legis scientiam hîc iactari, non quæ ad pietatem & timorem Dei homines erudiat, sed qualem ipsi habebãt, quum magistrali supercilio, tanquã soli idonei Legis interpretes, respõsa darent. Est quidem hoc verum, maledictos esse, quicumque in Lege Dei edocti nõ sunt, cuius cognitio nos verè sanctificat. Sed cognitio hæc nõ restringitur ad paucos, vt praua confidentia inflati, aliorum numero se eximant. verum communiter ad omnes Dei filios spectat, vt à minimo vsque ad maximum simul in eandem fidei obedientiam colligantur.

50 **DIXIT ILLIS NICODEMVS.** Euangelista Nicodemum nobis describit quasi hominem medium, qui neque serio piæ doctrinæ patrocinium suscipere audeat, nec tamen sustineat veritatem opprimi. Quum dicit eum esse **QVI NOCTE VENERAT**, partim hoc ad laudem eius, partim ad dedecus facit. Nisi amasset Christi doctrinam, nunquam se opponere ausus fuisset impiorum furori. sciebat enim, si quis tantum hisceret, protinus expositum iri inuidiæ & periculo. Ergo quòd vocem vnã, licet infirmam, iactare audeat, emicat ex eius corde tenuis quædam pietatis scintilla. Sed quòd non defendit liberius Christum, in eo nimiam timiditatè prodit. Significat ergo Euangelista eum adhuc sapere noctis latebras, nec verum Christi esse discipulum. Noctu semel ad Christum venisse dicit, palam verò stetit inter hostes, & locum retinuit se in eorum castris. Hoc eò diligentius notandum est, quòd multi hodie dum obtendunt se Nicodemo esse similes, hac larua induti, Deo se impune illudere confidunt. Vt demus quod postulant, nihil ipsos differre à Nicodemo, quid tamè obsecro tale eos exemplum iuuat? Nicodemus damnandum esse Christum negat donec auditus fuerit. Nempe tantundem de latrone, de sicario dici posset. Notum enim ac celebre est illud, Sarius esse absolui nocentes, quam innocentes damnari. Deinde vt Christi personam leuare studeat, doctrinã ipsam relinquit ac deserit. Quid hîc pio & fideli homine dignum reperiemus? Ergo semen Euangelii, quod postea fructum tulit, adhuc suffocatum in eo latebat. Longè vtilius exemplum hoc aptabimus in alium finè, Dominum sæpe efficere, vt doctrina quæ periisse videbatur, paulatim occultam radicem agat, & tandem post longum tempus germen aliquod emittat, primùm abortui simile, deinde viuum ac vegetum: sicuti Nicodemi fides nouum ex morte Christi & subitum vigorem traxit.

52 **NVNQVID TV QVOQVE EX GALILAEA ES?** Ex Galilæa esse dicunt, quicumque fauent Christi partibus, idque probrosè, quasi neminem in secta sua habere possit, nisi ex ignobili Galilææ angulo. Quòd autem tanta violentia feruntur in Nicodemum, inde apparet, quam furioso odio aduersus Christum arderent. Neque enim quasi ex professo defensionem Christi susceperat, sed tantum negauerat damnandum esse, priusquam auditus esset. Sic hodie apud Papistas ne minimum quidem æquitatis signum quispiam dare potest ne Euãgelium opprimatur, quin hostes furii perciti hæreticum esse exclament.

53 **ET PROF. EST QV. IN DOM. SVAM.** Sequitur iam mirabilis actionis exitus. Siquis reputet quale tunc fuerit regnum Sacerdotum, quanta rabies, quantus apparatus: ab altera parte Christum nudum & inermem, nullòque hominum præsidio munitum cogitet: ceteris de ipso actum erat. Quòd sponte diffluit tam valida conspiratio, & omnes illi tanquã vndæ maris proprio seipso impetu frangunt, quis non agnoscat manu Dei fuisse dissipatos? Manet autè Deus semper sui similis. Itaque quoties volet, omnes hostium conatus discutiet, vt omnia habentes ad manum, ad consilium suum exequendum parati & instructi, rebus tamen infectis discedant. Et nos sæpius experti sumus, quicquid machinati erant hostes ad Euangelium extinguendum, incredibili Dei gratia irritum mox cecidisse.

- 1 **I**esus autem profectus est in montem Oliuarum,
 2 Et manè rursus adfuit in Templo, & totus populus ad eum venit, & sedens docebat eos.
 3 Adducunt autem Scribæ & Pharisæi ad eum mulierem in adulterio deprehensam, & sistentes eam in medio,
 4 Dicunt ei, Magister, hæc mulier in ipso actu deprehensa fuit, quæ adulterium committeret.
 5 In Lege autem Moses nobis mandauit vt eiusmodi lapidarentur. tu ergo quid dicis?
 6 Porro hoc dicebant tentantes eum, vt materiam haberent eius accusandi. Iesus autem coniectis deorsum oculis, digito scribebat in terram.
 7 Quum autem perstarent interrogando eum, sublatis oculis dixit ad eos, Qui vestrum immunis est à peccato, primus lapidem in eam iaciat.
 8 Et rursus deorsum aspiciens scribebat in terram.
 9 Illi verò quum audissent, & à conscientia arguerentur, exierunt singuli initio factò à Senioribus vsque ad vltimos: ita relictus est Iesus solus, & mulier quæ in medio stabat.
 10 Iesus autem sublatis oculis quum neminem vidisset præter mulierem, dixit ei, Mulier, vbi sunt illi accusatores tui? nemo te condemnauit?
 11 Dixit illa, Nemo, Domine. Respondit ei Iesus, Neque ego te condemnabo, vade, & ne amplius pecces.

3 **ADDUCUNT AVTEM SCRIB. ET PHAR.** Satis cõstat historiã hanc olim Græcis fuisse ignotam. Itaque nonnulli coniciunt aliunde assutam esse. Sed quia semper à Latinis Ecclesiis recepta fuit, & in plurimis vetustis Græcorum codicibus reperitur, & nihil Apostolico Spiritu indignum continet, non est cur eam in vsum nostrum accommodare recusemus. Quòd dicit Euangelista mulierem à Scribis adductam esse, significat id actum fuisse inter eos ex composito, vt insidias in Christum tenderent. Phariseos nominatim exprimit, quia in ordine Scribarum præcipui erant. Fuit autem in captado calumniæ prætextu nimia eorum improbitas, quam ipsi quoque ore suo produnt. Neque enim dissimulant clarum se habere Legis præceptum: vnde sequitur malitiosè eos facere quòd adhuc interrogant veluti de re dubia. sed hoc illis cõsiliu fuit, vt Christum ab officio prædicandæ gratiæ discedere cogerent, vt videri posset varius & inconstans. Ideo disertè commemorant damnari adulteras à Mose, vt Christum Legis præiudicio illigatum teneant. neque enim absoluere fas erat, quos Lex damnabat. Si Legi subscriberet, videri poterat sibi quodammodo dissimilis.

6 **IESVS AVTEM CONIE. DEORSVM OCVL.** Hoc gestu eorum contemptum præ se tulit. Itaque inscitè meo iudicio faciunt, qui diuinant hoc vel illud scripsisse. Nec mihi probatur Augustini argutia, qui putat notatum fuisse hoc modo Legis & Euangelii discrimen, quia non scriberet Christus in tabulis lapideis, sed in homine, qui puluis & terra est. Potius enim voluit Christus, rem nihili agendo, ostendere, quàm ipsi audientia indigni essent: quemadmodum si quis alio loquente, digito suo lineas in pariete ducat, vel tergum obuertat, vel alio signo demonstret ad id quod dicitur se minimè attendere. Ita hodie quum satan variis modis nos à recto docendi cursu abducere conatur, multa quæ nobis obiiat, contemptim præterire nos decet. Multis friuolis cauillis, perinde ac sparsis in aërem nebulis, Papistæ, quantum in se est, nos exagitant. Si in singulis discutiendis anxie se occupent pii doctores, telam Penelopes ordiuntur. Tales ergo remora, quæ nihil quàm Euangelii cursum impediunt, prudenter negliguntur.

7 **QVI VESTRVM IMMVNIS EST.** Hoc dixit ex more Legis. Instituit enim Deus vt maleficos & sceleratos suis manibus interficerent testes secundum quos iudicatum erat, quod maior esset in testimoniis religio. Multi enim ad obruendum periurio fratrem temerè profiliunt, quia non cogitât lethale sua lingua vulnus se afferre. Atque hæc eadem ratio apud istos quanuis perditos calumniatores valuit: quia in rem præsentem adducti, feroces illos spiritus deponunt, quibus inflati venerant. Quanquam hoc à Legis præscripto diuersum habent Christi verba, quod illic simpliciter Deus monebat, non esse lingua damnandum hominem, nisi quæ propriis manibus occidere liceret: hic Christus perfectâ à testibus innocentiam exigit: nequis nisi purus & integer omnique culpa vacuus, crimen in altero vindicandum suscipiat. Quod autem tunc paucis dixit, tanquam omnibus nobis dictum accipere oportet. nempe vt quisquis alium accusat, sibi ipse indicat innocentiam Legem: alioqui non malefacta persequimur, sed potius hominû personis sumus infesti. Verùm interim videtur ex mundo tollere iudicia, vt nemo scelerum vindicem se profiteri audeat. Quis enim reperietur iudex qui non aliqua in re sibi malè conscius sit? quis testis prodibit nulli culpæ obnoxius? Videtur ergo testes omnes à foro, & iudices à tribunali arcere. Respondeo, non esse hoc præcisum ac simplex interdictionum quo vetet Christus peccatores in corrigendis aliorum peccatis officium suum facere: sed tantum hac voce reprehendi hypocritas qui plusquam seueri, imò truces aliorum censores, sibi suffragane vitiis benignè indulgent. Nemini igitur obstabunt sua peccata quominus aliena corrigat, & quum opus fuerit, etiam puniat, modò tam in se quàm in aliis quicquid damnandum est, odèrit. imò hinc fieri initium debet, vt suam quisque conscientiam interroget, & aduersum se testis sit ac iudex, priusquàm ad alios descèdat. Ita fiet vt sine hominû odio cùm peccatis bellû geramus.

9 **ET A CONSCIENTIA ARGVERENTVR.** Hic apparet quanta sit vis malæ conscientiam. Quum impii isti hypocritæ Christû suis cauillis eludere in animo haberent, simul tamen ac eorum conscientias vna voce pungit, perculsi diffugiunt. Hoc malleo frangenda est hypocritarum superbia, vt scilicet ad Dei iudicium reuocentur. quanquam fieri potest vt pudor illis apud homines incussus, plus valuerit quàm Dei timor. Est tamen hoc magnum, quod se vltro reos fatentur, dum confusi diffugiunt. Notanda etiam circumstantia est quæ mox exprimitur, vt quisque eorum honore alios antecederet, reatu suo citius tactum fuisse. Atque vtinam saltem in Scribis nostris qui hodie suam operam ad Christum oppugnandum Papæ venditant, tantum esset verecundiam! sed aded ipsos depuduit, vt flagitiis omnibus infames, eo ipso gloriantur quod probrosis impunè esse liceat. Porro simul notandum est quantum à vera penitentia differat hic peccati sensus quo tacti fuerunt Scribæ. Sic enim affici nos Dei iudicio oportet, vt tamen latebras non captemus ad fugiendum iudicis conspectum, sed potius ad eum deprecandam veniam causam rectam nos conferamus. **RELICTVS EST IESVS SOLVS.** Hoc effecit Spiritus prudentiam, vt impii frustra tentato Christo cesserint. Nec verò dubium est quin futuri simus quibus vis hostiû machinis superiores, si modò regi nos ab eodè Spiritu sinamus. sed ideo sæpe opprimi nos contingit, quod neglectis eorum insidiis, de capiendò consilio parû sumus solliciti: aut freti nostra prudentia minimè reputamus quàm necessarium sit nobis Spiritus regimen. Solum Christum mansisse dicit: non quod relictus fuerit à plebe quam prius docebat: sed quia Scribæ omnes qui adulteram produxerant, non fuerunt illi amplius molesti. Quum dicitur **MVLIEREM** mansisse apud Christû, discamus hoc exemplo nihil nobis esse melius quàm ad eius tribunal reos adduci, modò nos eius iudicio placidè & obedièter tradamus.

11 **NEQVE EGO TE CONDEMNO.** Non refertur hic simplex Christi absolutio: sed quod mulierem liberam dimiserit. neque mirum. nihil enim sua persona alienum suscipere voluit. Missus erat à Patre ad colligendas oues perditas. ergo vocationis suæ memor, mulierem hortatur ad penitentiam, & gratiam promissione illam subleuat. Qui hinc colligunt non esse capitali supplicio vindicanda adulteria, eadem ratione concedant necesse est hæreditates non esse diuidendas, quia Christum se in eo negotio arbitrum inter duos fratres interponere noluit. Imò nullum non scelus eximetur legum pœnis, si adulteris pœna remittitur. tunc enim & cuius perfidiæ & veneficiis & iugulationibus & furtis aperta erit ianua. Adde quod adultera quum falsum partum supponit, non tantum furatur nomen familiæ, sed ius hæredum legitimæ soboli ereptum, ad alienos trãssert. Hoc verò malorum caput, quod vxor quæ viro addicta erat, cum eius dedecore seipsam ad flagitium prostituit, & simul violat sacrum Dei fœdus, sine quo nulla in mundo sanctitas salua manet. Atqui hæc Papalis est theologia, Christû hoc loco Legem gratiam attulisse, qua detur adulteris impunitas. Et quum Christi gratiam, qualem vbique nobis commendat Euangelii doctrina, modis omnibus delere conentur ex animis hominum,

hac solâ in parte gratiâ, Legem sonore prædicant. cur istud? nisi vt effrâni libidine thoros ferè omnes impune contaminent? hoc scilicet profectum est diabolico illo cælibatu vt promiscuè scortentur quibus legitimam vxorem habere nõ licet. Nos verò teneamus sic remitti hominibus à Christo peccata, vt politicum tamen ordinem non subuertat, iudicia & pœnas legibus constitutas non aboleat. **AMPLIUS NOLI PECCARE.** Hinc colligimus quisnam gratiâ Christi sit finis: nempe vt Deo reconciliatus peccator, salutis suæ authorem piè sanctèque viuendo colat. In summa, eodè Dei verbo quò venia nobis offertur, simul vocamur ad pœnitentiâ. Cæterû, tametsi exhortatio hæc in posterum tempus respicit, simul tamen peccatores superioris vitæ memoria humiliat.

12 Rursum ergo Iesus illis loquutus est, dicens, Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

13 Dixerunt ergo ei Pharisæi, Tu de teipso testaris, testimonium tuum non est verum.

14 Respondit Iesus, & dixit illis, Et si ego testificor de meipso, verum est testimonium meum: quia noui vnde venerim & quò iturus sim: vos autè non nostis vnde venerim & quò iturus sim.

12 **EGO SVM LVX MVNDI.** Qui proximam historiam omittunt, hûc Christi sermonem contextunt cum illa concione quam vltimo die cõuentus habuit. Est autem hoc pulcherrimû Christi elogium dum vocatur lux mundi. nam quum cæci omnes simus natura, remedium proponitur quo à tenebris eruti & liberati, veræ lucis simus compotes. Neque vni aut alteri offertur hoc beneficium: quia se totius mundi lucem Christus prædicat. Neque enim hac generali sententiâ discrimen solû inter Iudæos & gentes, sed etiam inter doctos & idiotas, inter eximios & vulgares tollere voluit. Sed primo loco tenenda est huius lucis quærendæ necessitas. Neque enim vnquam Christo se illuminandos offerent, nisi qui & hunc mundum tenebras esse, & se penitus cæcos antè agnouerint. Sciamus ergo, quum lucis obtinendæ ratio nobis in Christo ostenditur, damnari nos omnes cæcitatibus: & quicquid lucis alibi esse putamus, tenebris ac densæ nocti conferri. Neque enim refert Christus quid habeat cum aliis commune, sed hoc sibi propriû ac singulare vindicat. Vnde sequitur, extra ipsum ne scintillam quidè esse veræ lucis. Exit quidem aliqua splendoris species, sed fulgetri similis, quæ nihil quàm oculos præstringat. Notandum est præterea, vim & partes illuminandi non restringi ad Christi personam. quauis enim procul à nobis ablit corporis aspectu, lucem tamen suam quotidie Euageliû doctrina, & arcana Spiritus sui virtute erga nos exeret. Nondum tamè plena lucis huius definitio nobis cõstat, nisi discamus Euangelio & Spiritu Christi nos illuminari, vt sciamus in ipso absconditum esse omnis scientiæ & sapientiæ fontem. **QVI SEQUITVR ME.** Doctrinæ exhortatio subiicitur, quam promissio mox addita confirmat. Nam quum audimus extra errandi periculum esse quicumque se Christo regendos permittunt, incitari nos ad sequendum decet: & huc nos quasi porrecta manu trahit ipse. Plurimum quoque valere debet tam ampla ac magnifica promissio, quòd sibi per medias tenebras certam viam fore certi sunt qui in Christum oculos dirigunt. Neque id ad spatium aliquod duntaxat, sed donec ad metâ peruenient sit. Nam id sibi volunt verba futuri tēporis, quòd in tenebris non **AMBVLAVNT**, sed habebunt lumē vitæ. Eodem pertinet hoc postremû, in quo disertè exprimitur lucis perpetuitas. Quare timendum non est ne in medio nos itinere deficiat, quum perducatur vsque ad vitam. Genitiuus more Hebraico pro epitheto effectum notante capitur, ac si dixisset lumen viuificum. Porro non mirum est tam crassam errorum ac superstitionum caliginem in mûdo grassari, vbi tam pauci sunt qui in Christum aspiciant.

13 **DIXERVNT ERGO PHARISAEI.** Obiiciunt quod vulgo dici solet, nemini in propria causa fidem esse habendam. Nam **VERVM** testimonium pro legitimo & fide digno ponitur. In summa, significant temere eum verba perdere, nisi aliunde probationem habeat.

14 **ET SI EGO TESTIFICOR.** Respondet Christus, satis fidei & autoritatis esse suo testimonio, quia non sit priuatus quispiam ex communi hominum grege, sed longè aliam personam sustineat. Nam quum dicit se scire vnde venerit, & quò iturus sit, ita se eximit communi hominû numero. Sensus ergo est, quòd in propria causa quisque suspectus est, & legibus cautû est necui in rem suam loquenti credatur: id in filio Dei, qui supra totum mundum eminet, lo-

cum nō habere. Non enim censei in ordine hominū, sed hoc privilegio ornatum esse à Patre, vt solo verbo omnes homines in ordinem cogat. **NOVI VNDE VENERIM.** His verbis pronuntiat sibi non esse originem ex mūdo, sed à Deo profectum esse: ideòque iniquum esse & absurdum suam doctrinam, quæ diuina est, subiici hominum legibus. Sed quia tunc forma ferui indutus, propter carnis humilitatem illis contemptui erat, simul reuocat eos ad futuram resurrectionis suæ gloriam: quæ diuinitatis prius occultæ & incognitæ illustre specimen fuit. Quare non debuit obstare medius ille status, quin se vnico Dei legato pridem sibi in Lege promisso subiicerent Iudæi. Quum scire se dicit, illos verò nescire, significat suæ gloriæ nihil decedere per eorum incredulitatem. Porro quum nobis idem testatum fecerit, omnes impiorum oblocutiones & strepitus despiciere fides nostra debet. neque enim potest in Deo fundata esse, quin summa mundi altitudine longe sit superior. Verum vt sua Euangelio maiestas apud nos constet, nos in cælestem Christi gloriam semper intentos esse oportet, & sic audire in mundo loquentem, vt meminerimus vnde prodierit, & quale nunc imperium, legatione sua perfunctus, obtineat. Nam sicuti ad tempus se humiliavit, ita nunc in dextera Patris residet, vt omne genu illi flectatur.

15 Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam.

16 Et si ego iudico, iudicium meum verum est: quia solus non sum: sed ego & Pater qui me misit.

17 Porro in Lege vestra scriptum est, quòd duorum hominum testimonium verum sit.

18 Ego sū q̄ testificor de meipso, & testificatur de me Pater qui me misit.

19 Dixerunt ergo illi, Vbi est pater tuus? Respondit Iesus, Neque me nostis, neque Patrem meum. Si me nossetis, Patrem etiam meum utique nossetis.

20 Hæc verba loquutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo: & nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius.

15 **VOS SECUNDVM CARNEM.** Bifariam potest exponi: vel quòd ex prauo carnis suæ sensu, vel quòd ex personæ intuitu iudicium faciant. Nam **CARO** interdum pro externa hominis specie capitur: & sensus vterque huic loco probè conueniet. Quia siue dominetur affectus carnis, siue personæ intuitus in iudicio valeat, illic neque veritas neque æquitas locum habet. Sensus tamè mihi videtur fore certior, si carnem opponamus Spiritui, vt ideo legitimos ac idoneos esse neget iudices, quia Spiritum non habent ducem. **EGO NON IUDICO QVENVAM.** Hic quoque variant interpretes. Quidam ita distinguūt, quòd non iudicet quatenus homo. Alii ad tempus referunt, quòd quum in terra esset, nondum susciperet iudicis munus. Augustinus vtranque expositionem adducit, iudicium suum suspendens. Atqui prior illa distinctio nullo modo quadrare potest. Sunt enim duo huius sententiæ membra: quòd non iudicet Christus: & si iudicet, firmum sit & authenticum eius iudicium, quia diuinum est. Itaque prius membrum, vbi se iudicare negat, potius ad loci præsentis circumstantiam restringo. Nam vt melius hostes suos superbix conuincat, hac comparatione vtitur, Quòd sibi licentiã vsurpent præposterè iudicandi, & interea ipsum simpliciter docentè, & abstinētè iudicis partibus ferre nequeat.

16 **ET SI EGO IUDICO.** Correctio est, ne videatur penitus iure suo cedere. Si iudico, inquit, verum est iudicium meum: hoc est, autoritatem meretur. Inde verò autoritas, quòd nihil agit, nisi ex Patris mandato. Locutio hæc **NON SVM SOLVS**, perinde valet, ac si negaret se vnum quemlibet esse ex hominum numero, sed considerandum cum persona à Patre imposta. Sed cur non potius diserit sibi diuinitatem asserit, vt verè & meritò poterat? Nempe: quia sub carnis velo latebat diuinitas, Patrem in quo magis cōspicua erat, in medium adducit. Huc tamen spectat oratio, vt diuinum censeatur quicquid agit ac docet.

17 **PORRO IN LEGE VESTRA.** Posset infirmum prima specie videri argumētum: quòd nemo in propria causa testis admittitur. Sed memoria tenendum est quod iam dixi, Christum scilicet eximi debere à vulgo hominū: quia neque homo sit priuatus, nec priuatū suum negotiū tractet. Quòd se diuersum à Patre facit, in eo se auditorū captui accommodat, idque pro officii ratione: quia tunc Patris erat minister: ideòque eum sibi totius doctrinæ authorem statuit.

19 **VBI EST PATER TVVS?** Minimè dubium est quin per ludibrium de Patre quæsie-

rint. Præterquã enim quòd pro solito fastu contemptim ab illis exceptũ fuit quòd de Patre dixerat, simul eum subsannant, quòd magnificè extollat Patrem suum, ac si genus è cælo duxisset. Itaque his verbis Patrem Christi negant tanti sibi esse, vt eius causa Filio quicquã tribuãt. Atque hinc tam audax Christi cõtemptus passim hodie erũpit, quòd pauci à Deo missum esse cogitant. **NEQVE ME NOSTIS.** Non dignatur eos certo responso: sed præcise illis ignorantiam exprobrat in qua sibi placebant. Quærebant de Patre: interea quum Filium haberet oculis præsentem, videndo non videbant. Hæc igitur iusta superbiæ & tam impiæ ingratitude nis pœna fuit, vt qui Filium Dei familiariter sibi exhibitum spreuerant, nunquam ad Patrem accederent. Quomodo enim ad Dei altitudinẽ quisquam mortalium conscendet, nisi eius manu in sublime tollatur? Porrò Deus in Christo se ad hominum humilitatem demisit, vt manũ porrigeret, qui Deum hoc modo sibi appropinquantem reiiciunt, nõnne digni sunt qui cælo arceantur? Hoc idem sciamus & nobis omnibus dici. quisquis enim ad Deum aspirans, exordium à Christo non facit, necesse est vt tanquam in labyrintho vagetur. neque enim frustra vocatur imago Patris, vt iam alibi dictum est. Cæterum, vt omni recta Dei notitia priuatur qui præterito Christo gigantum instar in cælum contendunt, ita quisquis in Christum mentem & sensus omnes dirigit, is rectã ad Patrem ducetur. neque enim falsò Apostolus pronũtiat per Euangelii speculum, nos Deum clarè intueri sub Christi persona. Hoc certè incomparabile est obedientiæ fidei præmium, quòd qui se coram Christo humiliat, supra cælos omnes penetrat vsque ad ea mysteria quæ angeli suspiciunt & adorant.

2. Cor. 3. d. 18.

20 **HÆC VERBA LOQVTVS EST, &c.** Gazophylacium pars erat templi vbi sacræ oblationes reponebantur. Celebris ergo erat locus. vnde colligimus habitum fuisse hunc à Christo sermonem in magna hominum frequentia, vt minus excusationis populus haberet. Simul admirabilem Dei potentiam in eo nobis commendat Euangelista, quòd Christum palàm in templo docentem coacti fuerint ferre, quem nuper ad mortẽ trahendum quærebant. Nam quũ pacatum illis in Templo imperium esset, vt tyrànica libidine illic dominabantur, poterant solo nutu Christum eiicere. Quòd autem docendi officium sibi sumere ausus est, cur non violentam manum illi statim iniiciunt? Videmus ergo Deum illi audientiam fecisse, & texisse suo præsidio, ne eum attingerent sæuæ beluæ, quum ad earum ridus expositus esset. **HORAE** iterũ meminit, vt discamus Dei non hominum arbitrio nos viuere & mori.

21 Dixit ergo rursus illis Iesus, Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quòd ego vado, vos non potestis venire.

22 Dixerunt ergo Iudæi, Nunquid occidet seipsum: quia dicit, Quòd ego vado, vos non potestis venire?

23 Tunc dixit illis, Vos estis ab infernis, ego de supernis sum: vos de mundo estis, ego non sum de mundo hoc.

24 Itaque dixi vobis quòd in peccatis vestris moriemini: nisi enim crederitis quòd ego sum, in peccatis vestris moriemini.

21 **EGO VADO.** Postquã se nihil proficere videt apud obstinatos, denũtiat illis exitũ: atque hic est eorũ omnium finis qui Euangeliũ respuunt. Neque enim temerè in aerem spargitur: sed necesse est odorem spiret vitæ vel mortis. Summa autem verborũ est: Sensuros tandem impios quanto suo malo reiecerint Christum vltro se ipsis offerentem. Verum id serò, quum amplius poenitiæ locus non erit. Atque vt magis pœnæ propinquitate eos terreat, primùm se paulò post abiturum dicit, quo significat tantum ad breue tempus illis prædicari Euangelium. quòd si hanc occasionem prætereant, non semper acceptum fore tempus, & dies salutis destinatos. Sic etiam hodie quum ad ianuam nostram pulsat Christus, statim obuiam eundum est, ne ignauitã nostram pertãsus, se nobis auferat. Et certè multis omnium temporum experimentis cognitũ fuit quantopere metuendus sit hic Christi discessus. Sed primò tenendum est quomodo Christum quæsierint isti de quibus nunc agitur. Nam si vera fuisset cõuersio, non frustra eum quæsisissent: quia non falsò promisit præsto se ad futurum quoties ingemuerit peccator. Non ergo intelligit Christus se recta fidei via ab illis quæsitum iri, sed qualiter homines extremis malis anxii, liberationem vndeunque appetunt. Nam increduli Deum sibi propitium habere cuperent, sed interea ipsum fugere non desinunt. Deus ipsos vocat: accessus, in fide & poenitentia si-

tus est. Atqui duritiem cordis opponunt Deo: & desperatione fracti, aduersus eum fremunt. In summa, tantum abest vt ad Deū aspirent, vt locum non concedant eius auxilio, nisi seipsum abneget: quod nunquā facturum est. In hunc modū quantumuis impii essent Scribæ, redēptionem quæ per manū Messia promissa erat, libenter sibi aptassent, modò seipsum transfigurasset Christus ad illorū ingeniū. Proinde his verbis minatur Christus, ac denūtiat omnibus incredulis, tantis angustiis, postquā contempserint Euangelii doctrinam, constrictū iri, vt clamare ad Deū cogantur: sed irritum hunc fore vlulatum: quia, sicuti dictum est, querendo non querunt. Idque satis clare proxima particula exprimitur, quum dicit **MORIEMINI IN PECCATO VESTRO**. Causam enim interitus fore docet, quòd Deo ad extremum vsque immorigeri erunt ac rebelles. Quale autem hoc peccatum sit, mox videbimus.

22 **NUNQVID OCCIDET SE IPSVM**. Pergunt Scribæ non modò in securo contemptu, sed etiam in proteruita: subfannant enim quòd dixerat non posse ipsos sequi quòd erat iturus: ac si dicerent, Si seipsum interficiat, fatemur non posse nos esse illi comites, quia non libet. Nam & Christi absentiam pro nihilo ducebant: & putabant eo se fore in omnibus superiores. Ideo iubent eum procul faceffere quòd volet. Horribilis sane stupor: sed ita reprobos fascinat satan, vt plusquam temulenta vecordia se in mediam flammam iræ Dei proiciant. An non hodie eundē in multis furorē cernimus, qui obstupefactis conscientijs, quicquid audiūt de horribili Dei iudicio, iocose & scurrili petulatia eludunt? Quanquā certum est hunc esse Sardoniū risum, quia intus fodiūtur cæcis punctationibus: sed mox quasi priuati sensu, in furiosos cachinnos erūpunt.

23 **VOS ESTIS AB INFERNIS**. Quia indigni erant quos doceret, tantum præcis oburgationibus eos percutere voluit. vt hoc loco pronuntiat eos non capere suam doctrinā, quia prorsus abhorreant à regno Dei. Porro sub **MUNDO & INFERNIS** complectitur quicquid habent homines à natura: atque ita dissidium ponit inter Euangelium suum, & acumen ac perspicaciam humanæ mentis: quia Euangelium, cælestis sit sapientia, mens autem nostra in terra subsidat. Nemo itaque idoneus erit Christi discipulus, nisi quem Spiritu suo formauerit. Atque hinc fit vt tam rara sit in mundo fides: quia naturaliter totum humanum genus alienum est à Christo & auersum, nisi quos ipse sursum peculiari Spiritus sui gratia erigit.

24 **IN PECCATIS VESTRIS MORIEMINI**. Pluralem numerum nunc ponit, quum antè singulari vsus esset in eodem sensu: nisi quòd priore loco notare voluit incredulitatem, malorum omnium fontem ac causam esse: non quia incredulitas sola peccatum sit, vel sola nos æternæ mortis reatu coram Deo obstringat, vt quidam nimis hyperbolicè loquuntur, sed quia nos alienat à Christo, priuatque eius gratia, vnde petenda erat à peccatis omnibus liberatio. Quòd ergo obstinata malitia medicinam respuūt Iudæi, hoc illis lethale est malum: & hinc fit, vt satanæ mancipati, peccata peccatis cumulare non desinant, nouosque sibi reatus subinde accerere. Ideo mox subiicit, **NISI CREDID. QVOD EGO SIM**. Neque enim perditis alia est salutis recuperandæ ratio, nisi vt ad Christum cōfugiant. Cæterum in hac locutione, **QVOD EGO SIM**, subest emphasis: quia subaudienda sunt quæcunque Scriptura Messia tribuit, & ab ipso sperare iubet. Summa tamen est & caput, Ecclesiæ instauratio, cuius principium est lux fidei, vnde nascuntur iustitia & noua vita. Quidam ex veteribus perperam hoc ad diuinam Christi essentiam traxerunt, quum de officio erga nos suo differat. Hæc sententia obseruatu digna. Nam mala in quibus demersi sunt nunquam satis reputant homines: deinde etiamsi interitum suum agnoscere cogantur, neglecto tamen Christo ad vana remedia circumspectant. Quare tenendū est, donec liberatrix Christi gratia se exerat, grassari innumeram malorū omniū colluuiē.

25 **Dixerunt ergo illi, Tu quis es? Dixit eis Iesus, A principio, quia & loquor vobis.**

26 **Multa habeo quæ de vobis loquar & iudicem: sed qui me misit, verax est, & ego, quæ audiui ab ipso, hæc loquor apud mundum.**

27 **Non cognouerunt quòd Patrem illis diceret. Dixit ergo illis Iesus,**

28 **Quum exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis quòd ego sum, & à meipso nihil facio: sed quemadmodum docuit me Pater, hoc loquor.**

29 **Et qui me misit, mecum est. Nō me reliquit solum Pater, quia ego quæ illi placent, semper facio.**

- 25 **A PRINCIPIO.** Longè fallitur qui Principium, nominandi casu accipiunt: ac si æternam suam diuinitatem Christus hic assereret. Græcè nulla talis ambiguitas esse potest: sed tamen Græci quoque interpretes inter se variant. Conuenit hoc quidem inter omnes, subaudiendam esse præpositionem: sed multi adverbialiter exponunt, quasi diceret Christus, In primis hoc tenendum esse. Nonnulli etiam, vt Chrysoströmus, vno contextu legunt, Principium quod & loquor vobis, multa habeo quæ loquar de vobis & iudicem. quam sententiam & Nonnus carmine reddidit. Diuersa tamen lectio magis recepta est, & genuina mihi videtur. Porro ἀρχῆν interpretor A principio: atque ita meo iudicio sensus est: Nō sum derepentē ortus: sed quemadmodum iam olim promissus fueram, nunc in medium prodeō. Et addit **QVIA ET LOQUOR VOBIS:** quo significat satis clare se testari quisnā sit, si modo aures ipsi haberēt. Causalis particula ὅτι, non simpliciter ad reddendam causam posita est: quasi velit Christus probare se ab initio fuisse, quia nunc loquitur: sed talem cum illa cuius meminit æternitate, doctrinæ suæ consensum affirmat, vt indubiæ confirmationis loco debeat haberi. Ita resoluti posset: Secundum principium: hoc est, ille de quo iam olim sicuti & nunc quasi de integro confirmo: vel, Et sane quod nunc quoque loquor, conforme est cum seculorum omnium oraculis, vt sit firma approbatio. In summa, duobus membris constat hoc responsum. nam **PRINCIPII** nomine, cōtinuam ætatum seriem complectitur, ex quo Dei fœdus cum Patribus sancitum fuerat. Quō se etiam **LOQUI** dicit, præsentem suam doctrinam antiquis vaticiniis coniungit, atque inde pendere docet. Vnde sequitur, non aliam fuisse ignorantie causam Iudæis, nisi quia & Prophetis & Euangelio essent increduli. nam vbique Christus vnus proponitur. Fingebant illi se Prophetarum esse discipulos, & in æternum Dei fœdus respicere: atqui interea Christum respuebant, qui ab initio promissus fuerat, & coram se illis offerebat.
- 26 **MVLTA HABEO.** Quia surdis se canere videbat, non vtrā prosequitur sermonē, sed tantum pronuntiat Deum eius doctrinæ quam contemnunt, fore vindicem: quia eius author sit. Si vos accusare velim, inquit, amplam materiam mihi suppeditat vestra malitia & improbitas, sed ego nunc supersedeo. Pater autem qui mihi docendi prouinciam iniunxit, non omittet partes suas: sibi enim constabit, vt verbum suum asserat ab impio & sacrilego hominum contemptu. Eodem ferè pertinet Christi dictum quo & illud Pauli, Si abnegauerimus, ille fidelis manet, seipsum non potest abnegare. In summa, Dei iudicium minatur incredulis qui fidem abrogant eius verbo: quia necesse est vt suam veritatem defendat. Atque hæc vera est fidei nostræ stabilitas, quum Deum vnum sufficere statuimus ad stabiliendam doctrinæ suæ auctoritatem: quauis eam totus mundus repudiet. Hoc præsidio freti quicumque fideliter Christo seruiunt, securè possunt rotum mundum mendacii reum peragere. **ET EGO QVAE AVDVI.** Nihil se proferre dicit quod non acceperit à Patre. Atque hæc vnica est doctrinæ approbatio, quum minister à Deo profectum ostendit quicquid loquitur. Porro scimus Christum ministri personam tunc egisse: quare non mirum est si ideo audiri postulet, quia ad homines perferat Dei mandata. Cæterum, suo exemplo communem toti Ecclesiæ legem præscribit, vt nemo nisi ex ore Dei loquens, audiatur. Sed quemadmodum peruersam hominum arrogantiam deiicit qui se absque Dei verbo ingerūt, ita pios doctores qui suæ vocationis probè sibi cōscii sunt, instruit & armat inuisita constantia, vt Deo duce cunctis mortalibus audacter insultent.
- 27 **NON COGNOVE.** Hinc apparet quàm stupidi sint quorū mentes possidet fatan. nihil certè clarius esse poterat quàm ipsos citari ad Dei tribunal: atqui prorsus cæcutiūt, quod & aliis Euāgelii hostibus quotidie accidit. Porro talis corū excæcatio nos ad timorē instituere debet.
- 28 **QVVM EXALTAVERITIS.** Stupore illo quem notauit Euangelista offensus Christus, indignos esse iterum pronuntiat qui plura audiant ex ore suo. Vos, inquit, nunc sensus omnes habetis quasi fascinatos, ideoque nihil eorum quæ dico intelligitis: sed erit aliquando tempus quum Dei Prophetam inter vos fuisse versatum, vobisque loquutū scietis. Ita scilicet cum impiis agendum est: præcise ad summi iudicis tribunal vocandi sunt. Est autem sera hæc cognitio cuius meminit Christus, dum impii ad pœnam tracti, Deum quem placide reuereri debuerant, suum iudicē inuiti agnoscunt. neque enim respicientiā illis promittit, sed pronuntiat postquā nouo & inopinato iræ Dei horrore percussi fuerint, torporem in quo nūc acquiescunt, illis excussum iri. Sic Adæ aperti fuerunt oculi, vt pudore confusus, latebras frustra queritando, se perditum esse tandē sentiret. Quamquā illa Adæ cognitio quæ per se inutilis fuisset, Dei gratia in bonum eius cessit. Reprobi autem desperatione obruti, in hunc tantum finem apertos habent oculos, vt suum exitium cernant. Cæterum, ad hoc cognitionis genus ipsos variis modis Deus adducit. sæpe enim flagellis coacti Deum sibi infestum esse discunt: interdum nullo ad-

hibito tormento intus eos cruciat. Nonnunquam dormire patitur, donec eos è mundo euocet. EXALTANDI verbo mortem suã designat Christus. Mortis autem suã meminit vt præmoneat, etiam si secundum carnem eũ extinguant, nihil profecturos: ac si diceret, Nunc me loquentem superbè eluditis: mox vltra grassabitur vestra impietas, nempe ad cædem vsque. Tũc quasi voti compotes triumphum canetis: sed breui pessimo vestro exitio sentietis quantum ab interitu mors mea differat. Exaltationis nomine vtitur, vt magis eos pungat. Consilium ipsorũ erat, Christum in vltimos inferos demergere. hac sua spe longè ipsos frustratum iri asserit, ac prorsus contrarium fore euentum. Fieri quidem potest vt alludere ad externam mortis suã formã voluerit: nempe quia in crucem tollendus erat. Præcipue tamen gloriosum eius successum respexit, qui præter omnium opinionem paulo post sequutus est. Iam quidem in cruce ipsa, delicto peccati chirographo, & abolito mortis reatu, de satana magnifice triumphauit coram Deo & angelis: sed triumphus hic, prædicato Euangelio, tandem hominibus quoque conspicuus esse cœpit. Idem subinde postea accidit, vt è sepulchro Christus in cælum emergeret. Quod nobis hodie sperandum est. quicquid enim ad Christum in doctrina sua & Ecclesia opprimẽdum machinentur impii, non modò ipsis inuitis emerget, sed scelestos eorum conatus conuertet in maiorem regni sui progressum. QVOD EGO SVM. Iam admonui, non ad diuinam Christi essentiam hoc referri, sed ad officium duntaxat. quod etiam ex contextu melius patet, vbi negat se facere quicquam nisi ex Patris mandato. Nam hoc perinde valet, ac si diceret, se diuinitus esse missum, & fideliter partibus suis fungi. A MEIPSO NIHIL FACIO: hoc est, non me ingero ad quicquam temere aggrediendum. LOQVENDI verbum eodem spectat: nempe ad docendi munus. Nam quum probare vult Christus, nihil se facere Patris iniussu, dicit se loqui quemadmodum ab ipso edoctus est. Hæc itaque est verborum summa, In hac tota administratione quam damnatis, nihil est meum: sed tantum exequor quod mihi Deus iniunxit. Illius verba sunt quæ ex ore meo auditis: & vocationem meam, cuius author est ipse, solus gubernat. Cæterum, meminerimus (quod iam aliquoties attigi) ad captum auditorum attemperari hæc verba. Quia enim vnum ex hominum vulgò Christum censebant, suum esse negat quicquid diuinũ habet: quasi diceret, non esse hominis, neque ab homine: quia per ipsum nos Pater docet, ac vnicum Ecclesiæ magistrum constituit. ideo se à Patre edoctum esse asserit.

29 ET QVI ME MISIT. Iterum gloriatur, Deum, cuius ductu & auspiciis agit omnia, sibi ad futurum, ne frustra & sine profectu labore: ac si diceret, virtutem Spiritus Dei cum suo ministerio coniunctam esse. Eadem fiducia pios omnes doctores præditos esse conuenit, vt non dubitent manum Dei fore sibi propinquam dum pura conscientia se illi, quales requirit, ministros præstant. Neque enim verbo suo eos instituit Deus vt frigido ac inani sonitu aërem verberent: sed arcana Spiritus sui efficacia dat verbo successum, & simul suo præsidio eos tegit, vt hostibus suis prostratis, contra totum mundum inuicti persistant. Et sanè si se ipsos ac proprias facultates æstiment, singulis momentis concidere necesse erit. Vna igitur persistendi ratio, si persuasi sint se Dei manu sustineri. Sed notanda est causa cur profiteatur Christus Deum à partibus suis stare, nec se eius auxilio vnquam destitutum iri: quia scilicet totus ab eius nutu pendeat, & bona fide illi ministret. Hoc enim valet aduerbium SEMPER, non aliqua tantum ex parte ipsum Deo obsequi, sed penitus ac sine exceptione eius obsequio esse addictum. Proinde si eandem Dei præsentiam experiri cupimus, ad eius imperium tota nostra ratio exigenda est. Nam siquam partem regiminis occupet sensus noster, quia aberit Dei benedictio, studia nostra omnia in cassum cedent. Quòd si ad tempus lata species prosperi successus arrideat, exitus tamen demum infelix erit. Quum dicit Christus SE NON FVISSE RELICTVM SOLVM, obliquè de gentis suæ perfidia conqueritur, in qua nullos fere reperiebat qui manum darent. Interea ostendit vnum hoc sibi satis superque esse, quòd Deum vindicem habeat. Sic & nos hodie animatos esse decet, ne fidelium paucitate frãgamur. quanuis enim totus mundus doctrinæ nostræ aduersus sit, non soli tamen sumus. Inde simul apparet quàm stolidi sit Papistarum iactantia, qui præterito Deo, sua multitudine superbiunt.

30 Hæc eo loquente multi crediderunt in eum.

31 Dicebat ergo Iesus ad Iudæos qui illi crediderant, Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei estis.

32 Et cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.

33 Responderunt illi, Semen Abraham sumus, & nemini seruiuimus vn-

quam. quomodo tu dicis, Liberi eritis?

34 Respondit illis Iesus, Amen amen dico vobis, quòd omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.

35 Seruus autè non manet domi in perpetuũ, sed filius in perpetuũ manet.

36 Si ergo Filius vos liberauerit, verè liberi eritis.

37 Scio quòd semen Abrahæ fitis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus non habitat in vobis.

38 Ego quod vidi apud Patrem meum loquor, & vos quod vidistis apud patrem vestrum facitis.

30 HAEC EO LOQUENTE. Quamquam Iudæi tunc aridæ & sterili terræ erant ferè similes, non tamen passus est Deus verbi sui semè in totum perire. Ergo præter spem inter tot obstacula fructus aliquis exurgit. Cæterum, fidè Euangelista improprie nominat, quæ solùm erat quædam ad fidem præparatio. Nihil enim altius de illis prædicat quàm quòd propensi fuerunt ad recipiendam Christi doctrinam. quòd etiam spectat proxima admonitio.

31 SI MANSERITIS IN SERMONE MEO. Hic primùm admonet Christus, non sufficere si quis bene cœperit, nisi progressus ad finem vsque respondeant. Et hac ratione eos qui doctrinam suam gustarint, ad fidei perseuerantiam hortatur, quum verè discipulos suos fore pronuntiat, qui solidas in verbo suo radices egerint, vt in eo maneant. Significat multos professione esse discipulos, qui tamen re ipsa non sunt, nec censeri etiam merentur. Suos autem ab hypocritis hac nota discernit, quòd qui falsò iactarunt fidem, statim à carceribus, vel in medio stadii cursu deficiunt: fideles autem constanter pergunt vsque ad metam. Ergo vt nos pro discipulis habeat Christus, constantiæ studendum est.

32 COGNOSCETIS VERITATEM. Veritatem cognituros dicit, qui ad aliquam eius notitiam perucenerant. Valde quidem adhuc rudes erant, & vix elementarii quos alloquitur Christus: ideo non mirum est si ampliorem illis doctrinæ suæ intelligentiam promittat: verùm generalis est sententia. Proinde quantumuis quisque nostrum in Euangelio profecerit, nouis incrementis se opus habere sciat. Hoc autem præmio dignatur Christus suorum constantiam, quòd se illis magis familiarem reddit, quamquam hoc modo nihil aliud quàm prius donum altero cumulat: nequis putet hominis merito quicquam repèdi. Ipse enim est qui verbũ suũ cordibus nostris per Spiritum suum infigit: idem quotidie ignorantia nebulas abstergit in mentibus nostris quæ Euangelii claritatem obscurant. Ergo vt nobis ad plenum patefiat veritas, serio constantique affectu ad eam eniti oportet. Porrò eadem est, non diueria veritas, quam ab initio ad finem vsque suos Christus docet, sed quos initio quasi exiguis scintillis irradiat, tandem plena luce perfundit: ita fideles, donec penitus confirmati fuerint, quodammodo id quod sciunt, ignorant, nulla tamen tam exigua est vel obscura fidei cognitio, quæ non sit in salutem efficac. VERITAS LIBERABIT. Cognitionem Euangelii sui à fructu quem inde percipimus, vel, (quod idem est) ab effectu commendat: nempe quòd nos in libertatem restituat. Hoc porrò incomparabile bonum est. Vnde sequitur, nihil Euangelii cognitione esse præstantius, vel magis expetendum. Seruitutem omnes sentiunt ac fatentur rem esse miserrimam: quum ab ea nos Euangelium liberet, sequitur ab eo beatæ vitæ thesaurum esse. Iam tenendum est qualis hic à Christo libertas notetur: nempe quæ nos à satanæ, peccati, & mortis tyrannide manumittit. Quòd si eam consequimur Euangelii beneficio, hinc constat, peccati nos omnes natura seruos esse. Porrò simul tenendus est liberationis modus. Quandiu enim sensu ac ingenio nostro regimur, peccato sumus mancipati. Quum autem nos Dominus Spiritu suo regenerat, simul liberos efficit, vt miseris satanæ laqueis soluti, sponte iustitiæ obediamus. Atqui ex fide regeneratio: vnde apparet ex Euangelio esse libertatem. Eant nunc Papistæ, & liberum arbitrium fastuose extollant: nos autem seruitutis propriæ nobis consci, non nisi Christo liberatore gloriemur. Nam & hoc nomine Euangelium quasi manumissionis nostræ vindicta censeri debet, quòd nos Christo offert ac tradit à peccati iugo liberandos. Postremo & hoc notandum est, libertatem suos habere gradus pro fidei suæ modo, quare Paulus iam manumissus, adhuc tamen gemit ad plenam libertatem suspirans.

33 SEMEN ABRAHÆ. Incertum est, eisdemne hinc Euangelista, an alios loquentes inducat.

Ego ita sentio, vt in promiscua turba fieri solet, confuse responsum fuisse Christo: & quidem à contemptoribus potius quàm ab iis qui crediderant. Est autem hic mos Scripturæ valde vsitatus, quoties de corpore populi fit mentio, generaliter adscribere omnibus, quod in vnam partem tantum competit. Porro qui se obiiciunt esse semen Abrahamæ & semper fuisse liberos, facile colligebat ex Christi verbis, sibi libertatē tāquam seruis promitti. Hoc verò ferre nequeunt, se populum sanctum & electum, in seruitutem addici. Quid enim proderat adoptio, & tædus quo a reliquis gentibus segregati erant, nisi filii Dei censerentur? Ergo iniuriam sibi fieri putant, quum illis libertas quasi aduentitium bonum proponitur. Absurdum tamen videri posset quòd negant se vnquam seruisse, quum toties oppressi fuissent ab aliis tyrannis, & tunc Romano imperio subiecti, sub grauiissimo onere seruitutis gement. Hinc quidem videre promptum est quàm ridicula fuerit eorum gloriatio: erat tamen hic aliquis prætextus, quòd iniqua hostium dominatio non obstat quin iure liberi manerent. Sed in eo primùm errabant, quòd non reputabant ius adoptionis suæ in solo Mediatore esse fundatum. vnde enim liberum Abrahamæ semen, nisi quòd singulari Redemptoris gratia à communi generis humani seruitute eximitur? Alter etiam error minus tolerabilis, quòd quum prorsus essent degeneres, censerent tamen volebant inter Abrahamæ filios, nec cogitabant solam esse Spiritus regenerationē, quæ legitimis Abrahamæ filios facit. Atque hoc omnibus ferè seculis vitium fuit nimis commune, referre ad carnis originem extraordinaria Dei dona: & quæ ad corrigendam naturam remedia confert Deus, naturæ adscribere. Interea videmus vt Christi gratiam à se arceant, quicunque vana confidentia inflati sibi in sua sorte placent. At qui ferè in totum mundum grassatur hæc superbiam, vt vix centesimus quisque se Dei gratia indigere sentiat.

34 **QVI FACIT PECCATVM, &c.** Argumentum à contrariis. Liberos se iactabant: peccati seruos esse probat, quia carnis desiderijs mancipati, assidue peccant. Mirum est autem non conuinci propria experientia homines, vt deposito fastu se humiliare discant. Atque hodie hoc plusquam vulgare est, vt quo quisque maiori mole vitiorum obrutus est, eo ferocius liberum arbitrium, verborum ampullis extollat. Cæterum, nihil aliud in speciem Christus hic pronūtiat, quàm quòd olim à philosophis iactatum fuit, Qui suis cupiditatibus addicti sunt, eos sub teterrima seruitute agere. Sed altior est ac magis reconditus sensus. Neque enim tantum quid mali sibi homines accerfant, sed qualis sit humanæ naturæ conditio, disputat. Philosophi putabant suo quenque arbitrio seruum fieri, & rursus redire in libertatem. Verum hic contendit Christus, seruituti obnoxios esse omnes quos ipse non liberat, adeoque origine seruos esse qui ex corrupta natura, peccati contagionem trahunt. Tenenda est gratiæ & naturæ comparatio, in qua hic Christus insistit: vnde facile constabit libertate spoliari homines, nisi aliunde eam recuperent. Cæterum, ita est voluntaria hæc seruitus, vt qui necessariorum peccant, non tamen cogantur ad peccandum.

35 **SERVVS AVTEM, &c.** Addit similitudinem à legibus sumptam & iure politico. Vt seruus, etiam si ad tempus imperet, non tamen hæres est domus: vnde concludit non esse solidam & perpetuam libertatem, nisi quæ per Filium obtinetur. Hoc modo vanitatis arguit Iudæos, quia laruam pro re ostentent. Nam quòd carnalis erant Abrahamæ progenies, nihil nisi larua erant. Locum occupabāt in Ecclesia Dei, sed qualem Ismael ad breue tempus sibi vsurpauerat, seruus libero fratri insultans. Summa est, quicunque se Abrahamæ filios esse gloriatur, nihil præter fallacem & euandam speciem habere.

36 **SI ERGO VOS FILIUS LIBERAVERIT.** His verbis significat in se vnum competere ius libertatis, alios omnes, quum serui nascantur, non nisi sua gratia liberari. Nam quòd natura proprium habet, nobis adoptione comunicat, dum fide inserimur in eius corpus, ac efficiuntur eius membra. Ita memoria repetendum est quòd prius dixi: nos Euangelii vindicta ab eo manumitti. Christi ergo beneficium est libertas nostra, sed eam fide consequimur: quæ etiā facit vt nos Christus Spiritu suo regeneret. Quum dicit **VERE** fore liberos, emphasis est in aduerbio **VERE**: subaudiendum est enim antitheton stultæ persuasionis, qua Iudæi turgēbant: sicut & nunc bona pars mundi regnum sibi imaginatur in miserissima subiectione.

37 **SCIO QVOD SEMEN ABRAHAE SITIS.** Hoc per concessionis formam dictum interpretor. Interea tamen eorum stultitiam ridet quòd friuolo titulo gloriētur, ac si diceret: Vt vobis detur istud in quo tantopere vobis placetis, quid tamen iuvat Abrahamæ filios vocari, qui aduersus Deum eiusque ministros insaniant? qui impio & scelerato veritatis odio perciti, ad innoxium sanguinem fundendum præcipientes ferantur? Vnde sequitur nihil minus esse quàm quòd dici volunt, quia nihil simile habeant cum Abraham. **QVAERITIS ME IN-**

T E R F. Quū dicit se ad mortē quæri, quia sermo suus nō habeat in ipsis locum: significat non simpliciter esse homicidas, sed Dei & veritatis eius odio impelli ad talē insaniam, quod longē atrocius est. Neque enim tunc intra homines se cōtinet iniuria, sed Deū simul violat. **S E R M O N I S** sui capaces esse ipsos negat, quia malitia obstructos habeāt animos, nequid sani admittāt.

38 **Q V O D V I D I A P V D P A T R E M.** Sæpius iam Patris sui meminerat. nunc argumento à contrariis colligit, & Deo aduersos & diaboli filios esse, qui suæ doctrinæ resistūt. Ego, inquit, non profero nisi quod à Patre didici. Qui fit ergo vt tantopere vos exasperet sermo Dei, nisi quia patrem habetis contrarium? **S E L O Q V I** dicit, illos **F A C E R E**, quia doctoris munus ipse obibat, ipsi autem furiose eius doctrinam extinguere moliebantur. Interea suum Euangelium à contemptu vindicat, quia nihil mirum sit si à filiis diaboli oppugnetur. Quidam vertunt, **F A C I T E**: ac si diceret Christus, Agedum, monstrate vos esse diaboli filios, mihi repugnando. Nam ego non nisi ex Dei præscripto loquor.

39 Responderunt, & dixerunt ei, Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus, Si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis:

40 Nunc verò quæritis me interficere, hominem qui veritatem loquutus sum vobis, quam audiui à Deo. hoc Abraham non fecit.

41 Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt ergo illi, Nos ex scortatione non sumus geniti, vnum patrem habemus Deum.

42 Dixit illis Iesus, Si Deus pater vester esset, me diligeretis. Ego enim à Deo exiui, & veni. neque enim à meipso profectus sum, sed ille me misit.

39 **P A T E R N O S T E R A B R A H A M.** Altercatio ista nimis clarè ostendit quàm superbè & ferociter omnes Christi obiurgationes contempserint. hoc sibi perpetuè arrogant, se esse Abraham filios: nec tantum eo sensu quod geniti fuerint ex progenie Abraham, sed quod sint sanctum genus, Dei hæreditas, & filii Dei. Interea tamen non nisi carnis fiducia nituntur. Atqui carnale genus sine fide nihil nisi mera est larua. Nunc intelligimus quid eos tantopere excæcauerit, vt Christum etiā lethali fulmine armatum sūsque deque fecerint. Sic hodie Papistæ verbū Dei quod lapides mouere posset, tanquam fabulosum ridet, & audacter ferro & igni persequitur: tantum quia fallaci Ecclesiæ titulo freti, Deo se posse & hominibus illudere confidunt. In summa, hypocritæ simul ac speciosum aliquod integumentum nacti sunt, quasi in eorum corda non penetret Deus, ferream ei contumaciam opponunt. **S I F I L I I A B R A H A E E S S.** Iam Christus degeneres Abraham filios apertius à legitimis discernit. Nam ipsum quoque nomen omnibus detrahit, qui sunt Abraham dissimiles. Sæpe quidem contingit vt patres à quibus geniti sunt, filii moribus non referant: verum hīc Christus de origine carnali non disputat: sed tantum inter Abraham filios corā Deo censeri negat, qui fide non retinent gratiam adoptionis. Nam quum Dominus Abraham semini pollicitus esset se fore in Deum, increduli omnes hac promissione abiecta se abdicabant ex genere Abraham. Status ergo quæstionis est, An reputandi sint Abraham filii qui oblatam sibi in verbo benedictionem abiiciunt, vt nihilominus sint gens sancta, peculium Dei, & regale sacerdotium. Hoc negat Christus, & meritò: quia Spiritu renasci oportet qui filii sunt promissionis, & nouas esse creaturas quicunque locum appetunt in regno Dei. Non erat quidem inutile ac nullius momenti, carnale Abraham genus, si quidem accederet veritas. Residet enim Dei electio in semine Abraham, sed libera: vt hæredes vitæ reputentur quos Deus Spiritu suo sanctificat.

40 **N V N C V E R O Q V A E R I T I S.** Demonstrat ab effectu, minimè esse Abraham filios vt iactabant, quia resistunt Deo. quid enim præcipuè in Abraham laudatur, nisi obedientia fidei? Hæc igitur discriminis nota est, quoties ab extraneis discernere oportet eius filios. Nam inanes tituli qualescunque pretium coram mundo concilient, apud Deum nihili sunt. Ergo iterū cōcludit Christus, filios esse diaboli, quia veræ & sanæ doctrinæ tam infesti sint hostes.

41 **N O S E X S C O R T A T I O N E.** Non plus sibi vendicant quàm antea. Idem enim apud eos pollebat esse Abraham & Dei filium. sed in eo grauiter errabant, quod Deum fingebāt vniuerso Abraham semini obstructum. Nam ita ratiocinantur, Deus sibi Abraham genus adoptauit: ergo quum simus ex Abraham geniti, nos Dei filios esse oportet. Videmus nunc vt sanctitatem ex vtero se habere putauerint, quia orti essent ex radice sancta. Denique Ecclesiam Dei se esse

contendunt, quia originem ducant à sanctis Patribus: Quemadmodum hodie cōtinuā à Patribus successio Papistas inflat, & plusquam turgidos reddit. talibus eos præstigiis deludit satan, vt Deum à verbo suo: Ecclesiam à fide: regnum cælorum à Spiritu separēt. Sciamus ergo, quantis secundum carnem spurii non sint, sed plausibili Ecclesiæ titulo se venditent, nihil minus esse quàm Dei filios, qui semen vitæ adulterarunt. Nam per quascunque circumeant ambages, nunquam tamen elabi poterunt quin hac sola iactantia efferātur, Nos sanctis Patribus successimus: ergo sumus Ecclesia. Quòd si refellendis Iudæis valuit Christi responsum, non minus hodie ad istos coarguendos sufficit. Nunquam fiet quidem quin perperam nomen Dei improbissima audacia mentiantur hypocritæ: sed nunquā efficient apud eos qui stabūt Christi iudicio, quin ridiculæ sint mendaces istæ quas effutiunt gloriæ.

42 **SI DEVS PATER VESTER ESSET.** Tale est Christi argumētum, Quisquis est Dei filius, primogenitum eius Filium agnoscat ac diliget: vos autem me odio habetis: non est ergo quòd vos esse gloriemini Dei filios. Locus hic diligenter notandus est, nullam esse pietatem, nullum timorem Dei, vbi Christus reiecitur. Ficta quidem religio Deum audacter obtēdit: sed quid consensus habere cum Patre possunt, qui ab vnico eius Filio dissident? qualis est ista Dei cognitio, vbi viuā eius imago respuitur? Atque hoc sibi volunt Christi verba, quum se a patre venisse testatur. significat enim diuinum esse quicquid habet. Ideoque minimè consentaneum esse vt veri Dei cultores, eius veritatem ac iustitiam refugiant. Non veni, inquit, à meipso: nihil obicere mihi potestis quòd sit à Deo alienum: nihil denique vel terrestre, vel humanum reperietis in mea doctrina, totāque administratione. Neque enim de sua essentia, sed de officio differit.

43 **Quare loquelam meam non agnoscitis, quòd non potestis audire sermonem meum?**

44 **Vos ex patre diabolo estis, & cupiditates patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia veritas in ipso nō est. Quum loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax est, atque eius pater.**

45 **Quia autem veritatem ego dico, mihi non creditis.**

43 **QVARE LOQVELAM.** Exprobrat hoc loco Iudæis contumaciam, quæ tanta erat, vt ne audire quidem loquentem sustinerent. Hinc colligit, diabolico furore agi ac rapi. Quid à sermone differat loquela, non video. plus enim est dicere, quàm loqui. Atqui nō quadraret, quòd minus esset, priore loco poni. Multi sic distinguūt, vt finis interrogationis sit in verbo **AGNOSCITIS**: quasi interrogatio istis tantum verbis constaret, Cur loquelam meam non agnoscitis? Vt mox sequatur causæ redditio, Quia non potestis audire sermonem. Ego autem potius legēdum vno contextu arbitror: ac si dixisset, Quid causæ est quòd sermo meus quasi barbarus & ignotus vobis est, vt loquēdo vobiscum nihil proficiam, adeoque vt ne auribus quidem admittere dignemini quòd dico? Priore igitur membro, stuporem eorum perstringit: altero, præfractum & impotens doctrinæ odium: postea vtriusque causam assignat, quum dicit, Ex diabolo esse genitos. Interrogando enim præcidere hoc illis voluit quòd assidue illi iactabant: se ratione & iudicio adduci ad resistendum.

44 **VOS EX PATRE DIABOLO ESTIS.** Quòd bis obscurius dixerat, nunc plenius exprimit, ipsos esse diaboli filios. Cæterum, antithesis subaudienda est, quòd non possint Filio Dei tam infesti esse, nisi Patrem haberent perpetuum Dei hostem. Porrò diaboli filios vocat non tantum propterea quòd eum imitantur: sed quia eius impulsu, ad oppugnandum Christū ferantur. Sicuti enim filii Dei nominamur, non tantum quia sumus illi similes, sed quia Spiritu nos suo gubernat, quia in nobis viuat ac viget Christus, vt nos ad Patris sui imaginem conformet: ita rursus diabolus eorum dicitur pater quorum mentes excæcat, quorum instigat corda ad omnem iniustitiam: in quibus denique potenter agendo, tyrannidem suam exercet. 2. ad Corinth. 4. a. 4, Ephes. 2. a. 2, & aliis in locis. Cæterum, frustra & insulsè Manichæi ad probandū suū deliriū hoc loco abusi sunt. Sicuti enim quū Scriptura appellat nos Dei filios, hoc ad traducem, vel ad originē substantiæ nō refert, sed ad Spiritus gratiam, quæ nos regenerat in vitæ notuitatem: ita hoc Christi dictum ad substantiæ traducem nihil pertinet, sed ad naturæ corruptelam, cuius causa & origo est hominis defectio. Quòd ergo homines diaboli filii na-

scuntur, non est creationi imputandum, sed peccati vitio. Christus autem ab effectu hoc probat, quia sponte & ex animo ad diabolum sequendum propensi sint. **ILLE HOMICIDA.** Exprimit quænam sint illæ cupiditates: ac duas species cõmemorat, crudelitatem, & mendaciũ: in quibus satanæ nimium erant similes Iudæi. Quod dicit fuisse homicidam, significat homini machinatum fuisse exitium. simul enim atque creatus est homo, praua nocendi libidine impulsus satan, ad eum perdendum vires suas contulit. Cæterum, Christus non creationis initiũ intelligit, quasi illi Deus nocẽdi studium indiderit: sed naturæ vitiositatem in satana damnat, quã sibi ipse contraxit. Quod melius patet ex secundo mēbro, vbi dicit, **IN VERITATE NŌ STETISSE.** Quauis enim subterfugere conentur qui diabolum natura malũ fuisse fingunt: verba tamen hæc, mutationem in deterius clarè exprimunt: & ideo mendacem esse satanam, quia à veritate descieuerit. Ergo, quod mendax est, nō ideo fit quod natura dissidium semper habuerit à veritate: sed quoniã voluntario lapsu ab ea excidit. Hæc satanæ descriptio, nobis per quã utilis est, vt pro se quisque ab eius insidijs cauere studeat, & simul vim atque impetum arcere. Circuit enim tanquam truculentus leo quærens quem deuoret, & mille ad fallendum artibus est instructus. Quo magis fideles spiritualibus armis ad pugnandum munitos, & ad excubias agendas vigili sobrietate intentos esse oportet. Iam si satan hunc affectum exuere non potest, non est cur turbemur quasi re noua & insolita, dum subinde emergũt varii errores. suos enim incitat satan quasi flabella, qui suis imposturis mundum dementent. Nec mirum est tam valido conatu incumbere satanam ad obruendam veritatis lucem: est enim vnica animæ vita. Ergo mendacium ad extinguendam animam præcipuum & maxime lethale telum habet. Hæc satanæ effigiem quum in Papatu hodie omnes oculati perspiciant, primũ reputare eos conuenit, quo cum hoste bellum gerant: deinde ad Christi sui ducis, (sub cuius vexillo militant) præfidium confugere. Quod proximè sequitur **QUIA VERITAS IN IPSO NON EST: cõfirmatio** est ab effectu vel à posteriori (vt loquuntur) sumpta. Quia enim veritatem odit satã, nec eam ferre potest, quin potius totus est mendacijs delibutus: hinc colligit Christus, à veritate prorsus excidisse, & fuisse auersum. Ergo ne miremur, si apostasiæ suæ fructus quotidie profert. **QVVM LOQVITVR MENDACIVM.** Vulgò ita exponunt, Quasi mendacii culpam negaret Christus competere in Deum naturæ authorem, ac potius ex deprauatione esse diceret. sed ego simplicius interpretor, Quod diabolo vsitatum sit mētiri, nec aliud nouerit quàm fraudes, corruptelas & præstigas fabricare. Neque tamen ineptè ex his verbis colligimus, diabolu à seipso hoc vitium habere: & sic esse illi proprium, vt simul accidentale fit. Nã quum diabolus Christus mentiendi artificem facit, manifestè cum à Deo separat, imò contrarium pronuntiat. Eodem quoque pertinet **PATRIS** nomen, quod mox subiicitur: nam ideo satan mendacii pater dicitur, quia à Deo alienatus est, in quo solo veritas residet, & ex quo tanquam ab vnico fonte manat.

45 **QUIA AVTEM VERITATEM.** Cõfirmat superiorẽ sententiã: quia quũ nulla illis resistẽdi causa sit, nisi quod illis exosa est ac intolerabilis veritas: palãm se filios satanæ esse prodũt.

46 Quis ex vobis arguit me de peccato? Si autem veritatem dico, quare non creditis mihi?

47 Qui est ex Deo, verba Dei audit. propterea non auditis, quia ex Deo non estis.

48 Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt illi, Nõne bene dicimus nos quod Samaritanus es tu, & dæmonium habes?

49 Respondit Iesus, Ego dæmonium nō habeo: sed honoro Patrem meũ, & vos contumelia me affecistis.

50 Ego verò non quæro gloriam meam, est qui quærat & iudicet.

46 **QVIS EX VOBIS.** Hæc interrogatio ex fiducia est. nam quũ nulli probro obnoxii se se probè sciret, hostibus suis quasi victor insultat. Nec tamen immunè se ab eorum calumnijs esse dicit. nam quum nulla obloquendi materia illis esset, non tamẽ Christum conuictis incescere desinebant. sed nullum in se crimen hære intelligit. Atque hoc significat verbum **ἐλέγχετε**, sicut Latini dicunt coarguere, vbi quis re ipsa conuictus tenetur. Falluntur tamen qui putant Christum hinc perfectam suam innocentiam asserere, qua solus inter homines excelluit, quate-

nus erat filius Dei. Nam hæc defensio ad circumstantiam loci restringi debet. ac si quicquam sibi posse obiici negaret, quo minus fidus esset Dei minister. Quemadmodum & Paulus gloriatur, se nulla in re sibi esse consciū. Neque enim ad totam vitā hoc extenditur, sed est solius doctrinæ & Apostolatus defensio. Hic ergo abs re quidā de perfectione iustitiæ philosophatur, quæ soli Dei filio conuenit: quum hoc vnum propositum habeat, fidē ministerio suo facere, sicuti clarius patet ex consequentibus: mox enim iterum subiicit, Si veritatem dico &c. Vnde colligimus doctrinā suā magis quā personā causam agere Christum.

1. Cor. 4. d. 4.

47 **QUI EST EX DEO.** Quia iure suo sumere hoc pro cōfesso potest, se Patris cælestis legatum esse, & bona fide munus quod mandatum est exequi, vehementius in eos inuehitur: neque enim iam obscura erat eorum impietas, quum in respuendo Dei verbo tam essent contumaces. Ostendit nihil sibi posse ab illis obiici quin doceret tanquam ex ore Dei. Concludit ergo nihil ipsos cum Deo habere commune, quia non audiant: ac præterita sui mentione, bellum illis cum Deo esse denuntiat. Cæterum, docemur hoc loco, nullum esse clarius reprobæ mentis signum, quā vbi quispiam Christi doctrinam ferre non potest, etiam si aliās in speciebus angelica sanctitate fulgeat: quemadmodum si eam libenter amplectimur, habemus quasi visibile electionis nostræ sigillum. Nam qui verbum habet, fruitur Deo ipso: qui autem reiicit, iustitia & vitā se priuat: quare nihil nobis magis timendum, quā ne in istud horribile iudicium incidamus.

48 **NONNE BENEDICIMVS.** Magis ac magis produnt quātōperē obstupescati sint à satana: qui plusquam conuicti, per mediam tamen desperationem ruerē nō verentur. Porro quū duplex conuictum ingerant Christo, nihil tamen aliud volunt in summa, quā hominem esse detestabilem, & malo spiritu agi. Quia Samaritanos Iudæi pro apostatis habebant, & Legis corruptoribus, quoties infamia grauare aliquem volebant, Samaritanum vocabant. nunc ergo quia nullum habent atrocius crimen quo Christum infamēt, temere & sine iudicio triuiale istud arripiunt. Vt paucis dicam, petulanter eos videmus maledicere, sicuti solent qui canina rabie accensī, non reperiunt quod dicant.

49 **EGO DAEMONIVM NON HABEO.** Quod priore crimine omisso, se tantum de secundo purgat, quidam ideo factum putant quod contumeliam personæ suæ factam neglexerit: tantum autem susceperit doctrinæ patrocinium. Sed meo iudicio falluntur: neque enim credibile est tam subtile vitæ & doctrinæ habitū fuisse à Iudæis discrimen. Deinde nominis huius odiū (vt diximus) inde natum erat, quod Samaritani peruersi ac degeneres Legis cultores, eam multis superstitionibus & corruptelis vitiauerant, totūque Dei cultum polluerant extraneis signis. Augustinus ad allegoriam confugit, quod Christus non abnuerit Samaritanus vocari, quia verus sit gregis sui custos. Sed aliud mihi videtur fuisse Christi cōsiliū. Quum enim eodem spectarent duo probra quibus impetitus fuerat, sub vno vtrunque refellit: imò si quis rite expendat, magis eum grauabant Samaritanum vocando, quā dæmoniacum. Sed quemadmodum iam dixi, simplici refutatione contentus est Christus, quam sumit à contrario, dum se Patris sui honori studere affirmat. Necesse enim est Spiritu Dei regi, & fidelem esse Dei seruū, qui rite & sincere eum honorat. **VOS CONTUMELIA ME AFF.** Potest ita exponi hoc membrum quasi queratur Christus non haberi sibi honorem quo dignus est qui Dei gloriam promouet: sed ego altius eum respicere puto: nempe quod Patris gloriam cum sua coniungat: ac si diceret, Nihil mihi arrogo quod non cedat in Patris gloriam: nam in me relucet eius maiestas, eius potestas & imperium in me residet. Quum ergo tam indigne à vobis excipior, in Deū ipsum estis contumeliosi. Ideo protinus subiicit, Deum huius fore iniuriæ vindicem. Poterant enim ambitionem illi obiicere, nisi testatus esset se non priuato carnis affectu de suo honore esse sollicitum, vel contemptum: sed quatenus honor vel contemptus Dei agitur. Cæterum, etsi longe à Christo distamus, certò tamen quisque statuatur, si ad quærendam Dei gloriam ex animo intentus sit, satis amplam laudem apud ipsum esse sibi repositam: semper enim experiemur verum esse illud, Qui me honorant, eos honorabiles reddam. Si apud homines non modo contemptus est, sed etiam probris obruitur, æquo animo expectet dum illuceat dies Domini.

1. Sam. 2. f. 30.

51 Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruabit, mortem non videbit in æternum.

52 Dixerunt ergo illi Iudæi, Nunc cognouimus quod dæmonium habes. Abraham mortuus est, & Prophetæ, & tu dicis, Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum.

53 Num tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est? & Prophe-
tæ mortui sunt. quem teipsum tu facis?

54 Respondit Iesus, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est: est Pa-
ter meus qui me glorificat, quem vos dicitis Deum vestrum esse.

55 Et non nouistis eum: ego autem noui eum: & si dixero quòd non noui
eum, ero similis vobis mendax. sed noui eum, & sermonem eius seruo.

51 **AMEN AMEN DICO VOBIS.** Non dubium quin aliquos in turba illa Christus sanabi-
les cognouerit, alios etiam doctrinæ suæ minime aduersos. Sic ergo terrere voluit impios quo-
rum deplorata erat malitia, vt tamen consolationis materiam bonis relinqueret, vel ad se allie-
ceret nondum perditos. Ergo vt cunque maior pars abhorreat à verbo Dei, nunquam tamen sic
totus ad coarguendos improbos intentus esse debet pius doctor, quin filiis Dei simul salutis do-
ctrinam impertiat, & conetur ad sanam mentem reducere, si qui sunt non profus incurabiles.
Hic ergo Christus suis discipulis vitam æternam promittit, sed discipulos requirit qui non tan-
tùm auribus annuant, vt asini, vel ore profiteantur se probare eius doctrinam: sed qui seruent
non secus ac pretiosum thesaurum. **VISVR O S** mortem negat: quia vbi animam hominis fides
viuificat, iam mors reueto aculeo, & veneno absterfo, lethale vulnus infligere non potest.

52 **NUNC COGNOVIMVS.** Perstant reprobi in suo stupore: nec magis promissionibus,
quàm minis tanguntur: ita neque duci ad Christum, neque trahi possunt. Quòd nonnulli ca-
lumniose torqueri ab ipsis verba putant, quia dicant Mortem gustare, quòd ex Christo non au-
dierant: mihi parum solidũ videtur. Potius sentio, locutiones Hebræis fuisse synonymas, Mor-
tem gustare, & Videre, pro mori. Verùm in eo sunt finistri interpretes, quòd spiritualem Chri-
sti doctrinam ad corpus transferunt. Mortem nemo fidelium visurus est, quia ex semine incor-
ruptibili renati, etiam moriendo viuunt: quia Christo capiti suo coniuncti, morte extingui ne-
queunt: quia mors, illis transitus est in regnum cæleste: quia Spiritus in illis habitans, vita est
propter iustitiam, donec quòd residuum est mortis absorbeat. Isti verò vt carnales sunt, nullam
agnoscunt à morte liberationem, nisi que palàm in corpore appareat. Atque hic morbus nimis
vulgaris est in mundo: vt plerique Christi gratiam pro nihilo ferè ducant, quia eam æstimant
duntaxat carnis sensu. Ergo ne idem nobis contingat, expergefaciendæ sunt mentes, vt spiritua-
lem vitam in media morte percipiant.

53 **PATRE NOSTRO ABRAHAM.** Alterum vitium, quòd splendore Abrahæ & sanctorũ,
Christi gloriæ tenebras offundere conatur. Atqui non secus ac solis fulgor stellas omnes obscu-
rat, ita præ immenso Christi fulgore, quicquid gloriæ est in Sanctis omnibus euanesceere oportet.
Iniquè ergo, & præpostere faciunt, quòd seruos opponunt Domino. Quinctiam Abrahæ
& Prophetis iniuriæ sunt, dum illorum nomine abutuntur aduersus Christum. Verùm hæc quo-
que prauitas omnibus ferè seculis grassata est, & hodie adhuc grassatur, vt impii lacerando Dei
opera, ipsum sibi quasi contrarium faciant. Illustrauit Deus nomẽ suum per Apostolos & Mar-
tyres: Papiſtæ idola sibi ex Apostolis & Martyribus cõfingunt, quæ Dei locũ occupent: annon
hoc modo sibi ex Dei gratiis fabricant machinas ad diruendam eius virtutem? Quãtulum enim
reſtat Deo, vel Christo, si habeant sancti quòd illis prodigè largiuntur Papiſtæ? Proinde sciendũ
est confundi totum regni Dei ordinem, nisi longe infra Christum subsident Prophetæ,
Apostoli, & quicquid est Sanctorum, vt solus ipse emineat. Nec sanè magis honorifice de San-
ctis possumus loqui, quàm quum ipsos Christo submittimus. Papiſtæ autem vt cunque fucum
faciãt imperitis, probos se iactando Sanctorũ cultores, Deo & illis pariter iniuriã faciunt, quòd
illis in sublime euectis, Christum cogunt in ordinem. Ac dupliciter quidem hęc peccant, quòd
in doctrina Sanctos præferunt Christo: deinde quòd illos vestientes Christi spoliis, eum prope
sua virtute exipaniunt.

54 **SI EGO GLORIFICO.** Antequam de iniqua illa comparatione respondeat, præfatur se
non quærere propriam gloriam: atque ita occurrit eorum calumniæ. Siquis obiiciat Chri-
stum se quoque ipsum glorificasse: prompta est solutio, quòd hoc humanitus non fecerit,
sed duce ac authore Deo. nam hęc (vt pluribus aliis locis) se per concessionem à Deo separat. In
summa, pronuntiat nihil se gloriæ appetere, nisi quòd sibi à Patre datum sit. Docemur autem
his verbis quãdo Deus filium suum glorificat, non passurum vt impune eum cõtemptui habeat
mundus. Interea ad Christum reuerenter colendum non parum animi addere debent fidelibus

voces illæ Dei è cælo sonantes, Osculamini Filium, Adorét eum omnes angeli, Flectatur illi omne genu, Ipsum audite, Ipsum gentes requirant, Humilietur omnis caro. Monemur præterea his verbis, quicquid gloriæ sibi homines à seipsis conciliant, friuolum esse, ac nihili. Quàm igitur cæca est ambitio, dum tam anxie de nihilo laboramus? Ergo assidue nobis ante oculos versetur illud Pauli dictum, Non qui seipsum commendat, ille probatus est; sed quem Deus commendat. Cæterum, quia destituimur omnes Dei gloria, discamus in vno Christo gloriari, quatenus nos facit suæ gloriæ per gratiam consortes. **QVEM VOS DICITIS.** Falsum nominis Dei prætextum quem arripere consueverant, illis extorquet. Scio (inquit) quàm audacter iactatis vos esse populum Dei: sed mendax est titulus ille, quia Deum non agnoscitis. Vnde etiam discimus quanam sit legitima fidei professio: nempe quæ ex vera notitia oritur. Vnde autem notitia illa, nisi ex verbo? Ergo quicumque Dei nomen absque Dei verbo iactant, nihil quàm mentiuntur. Interea Christus cōscientiæ suæ fiduciam, illorum proteritiæ opponit, atque ita omnes Dei seruos animis compositos esse decet, vt hoc vno contenti sint, Deum à parte sua stare, etiam si totus mundus contra eum insurgat. Ita Prophetis olim & Apostolis contra terribiles totius mundi insultus stetit inuicta animi magnitudo: quia sciebant à quo missi essent. Cæterum, vbi deest solida Dei notitia, nihil est quod nos sustineat.

1. Cor. 10. d. 17.

ET SI DIXERO. Hac particula testatur Christus se officii necessitate cogi ad loquendum, quia silentium eius perfida esset veritatis proditio. Insignis sententia, quod in hunc finem se nobis patefaciat Deus, vt fidem cordis, apud homines ore profiteamur quò opus est. Neque enim parum terroris incutere nobis debet, quod qui dissimulant in hominum gratiam, ac Dei veritatem vel abnegant, vel impiis commentis deformant, non leuiter tantùm carpuntur, sed ablegantur ad diaboli filios.

56 Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: & vidit, & gauisus est.

57 Dixerunt ergo illi Iudæi, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?

58 Dixit illis Iesus, Amen amen dico vobis, priusquam fieret Abraham, ego sum.

59 Sustulerunt ergo lapides vt iacerent in eum: Iesus autem absconditus est, & exiuit è templo.

56 **ABRAHAM PATER VESTER.** Concedit illis verbo tenus quod prius abstulerat, Abraham scilicet esse illorum patrè. Ostendit autè quàm friuola illa fuerit obiectio nominis Abrahæ. Ille (inquit) non aliud tota vita finè habuit propositum, quàm vt regnum meum florere conciperet. ille me absentem desiderauit: vos præsentem aspernamini. Quod de vno Abraham hæc prædicat Christus, in omnes Sanctos competit. Sed in Abrahæ persona, quia totius Ecclesiæ pater est, hæc doctrina plus habet ponderis. Quisquis ergo in numero piorum cenferi cupit, is Christi præsentiam qua decet lætitia excipiat, cuius desiderio Abraham exarsit. Nam **EXULTANDI** verbo vehemens ardènsque affectus exprimitur. Nunc subaudienda est antithesis. Quum adhuc tam obscura esset Christi cognitio, tanto eius desiderio accensus fuit Abraham, vt eius fruitionem bonis omnibus præferret: quàm fœda igitur eorum ingratitude, qui sibi palàm exhibitum spernunt, adeoque reiiciunt? **DIES** hoc loco æternitatè non significat, vt putauit Augustinus, sed tempus regni Christi, ex quo carne indutus, mundo apparuit vt Redemptoris munus impleret. Sed nunc quæritur, quomodo manifestationem Christi etiam oculis fidei Abraham vidit. Nam hoc cū altera Christi sententia videtur minime quadrare, Multi Reges & Prophetæ optarunt videre quæ videris, nec tamen viderunt. Respondeo, fidè in Christi intuitu suos habere gradus: quo fit vt Prophetæ veteres Christum procul cōspexerint, sicuti promissus illis fuerat: nec tamen quasi præsentè cernere licuerit, quemadmodum familiariter ac penitus se conspicuum reddidit quum è cælo descendit ad homines. Porro docemur his verbis, sicuti non frustratus est Deus Abrahæ votum, ita hodie non passurum vt quisquam sine profectu ad Christum aspi-ret, quin pio eius desiderio respondeat. Quod ergo non se pluribus dat fruendum, in causa est hominum malignitas, quia à paucis expetitur. Gaudium Abrahæ testatur notitiam regni Christi pro incomparabili thesauro fuisse ab ipso habitam: & in hunc finem dicitur gauisus esse vi-

Luc. 10. d. 24.

so die Christi, vt sciamus nihil cum plaris fecisse. Cæterùm, hñc fidei suæ fruclũ pii omnes percipiunt, quòd Christo vno cõtenti, in quo plene & in solidũ beati sunt & felices, tràquillas & hilares cõscientias habêt. Et certe nemo rite cognouit Christũ, nisi qui hoc illi tribuit honoris, vt in eo prorsus acquiescat. Alii exponũt Abraham morte iam defunctum sensisse Christi præsentiam, quum mundo apparuit: atque ita desiderii & visionis tempora inter se diuersa faciũt. Et verum quidem est, spiritibus sanctis post mortẽ patefactum Christi aduentũ, cuius expectatione suspensi fuerant tota vita: sed nescio an expositio tam arguta, Christi verbis conueniat.

57 **QUINQUAGINTA ANNOS.** Christi dictum ab impossibili refellere conantur, quòd se Abraham ante multa sæcula mortuo æqualem faciat, nondum ipse quinquagenarius. Tametsi autem nondum annos triginta quatuor natus erat Christus, plus tamen illi ætatis cõcedunt, ne videantur nimis exacte & præcise cum illo agere: ac si dicerent, Tu certe non ita senem te facies vt te iactes annum quinquagesimum attigisse. Ideo qui coniciunt facie magis attrita fuisse quàm ætas ferebat, vel nõ fieri hoc loco mentionẽ de annis solaribus, vtrique de nihilo laborãt. Papiæ vero figmẽtũ, qui Christũ supra annos quadraginta vixisse tradidit, nullo modo recipiendũ est.

58 **PRIVSQVAM FIERET ABRAHAM.** Quia increduli non nisi ex carnali aspectu iudicant, Christus se maius quiddam & altius humana specie habere admonet, quod sensibus carnis absconditum, solis fidei oculis cernitur. secundum hanc rationem se potuisse à sanctis Patribus videri priusquam in carne palam extaret, aliis tamen verbis vtitur: Priusquã (inquit) Abraham nasceretur, ego sum. Sed his verbis eximit se è vulgo hominum, sibi que cælestem virtutem ac diuinam vindicat, cuius sensus ab initio vsque mundi in omnia secula diffusus fuerit. Quamquam bifariam exponi verba hæc possunt: aliqui enim simpliciter hoc in æternam Christi diuinitatem competere putant, ac comparant cum illo Moysis loco, Ego sum qui sum. Ego vero longius extendo: quia virtus & gratia Christi quatenus mundi Redẽptor est, omnium ætatum communis fuit. Conuenit igitur cum illo Apostoli dicto, Christus heri & hodie & in secula. Sic enim videtur contextus exigere. Dixerat prius diem suum ardenti desiderio expetitur fuisse ab Abraham: quia hoc Iudæis incredibile erat, subiicit se tunc quoque fuisse. Porro non satis firma erit causæ redditio, nisi intelligamus iam tum agnitus fuisse mediatorem à quo placandus esset Deus. Quòd tamen seculis omnibus viguit mediatoris gratia, hoc ab æterna eius diuinitate pendebat. Itaque hoc dictum Christi, insigne diuinæ essentia: elogium continet. Notanda etiam est solennis asseuerandi formula **A M E N A M E N.** Nec displicet quòd Chrysostronus in præsentis verbi tempore pòdus esse existimat. Neque enim dicit eram vel fui, sed **E G O S V M:** quo æquabilem & ab initio ad finem vsque eundem statum significat. Nec dicit, Priusquam esset Abraham: sed, Priusquam fieret: principium illi tribuens.

Exo. 3. d. 14.

Heb. 13. b. 8.

59 **SVSTVLERVNT ERGO LAPIDES.** Credibile est hoc esse ab illis factum, quasi ex Legis præscripto lapidandus esset Christus. Vnde colligimus quanta sit inconsiderati zeli vesania. nullæ enim ad cognitionem causæ aures suppetunt, manus autem ad cædem sunt armatæ. Cæterùm, non dubito quin se arcana sua virtute eripuerit Christus: sed tamen sub humilitatis specie. neque enim ad liquidum suam diuinitatem exercere voluit, quin aliquid humanæ infirmitati relinqueret. Quòd aliqui codices habent **TRANSIISE SIC PER MEDIVM ILLO RV M,** non temerè coniicit Erasimus ex quarto Luca: cap. huc translaturum esse. Hoc quoque obseruatum dignũ est, quòd impii Sacerdotes & Scribæ fugato Christo, in quo habitat tota plenitudo deitatis, externi Templi possessionem retinent, atque longè falluntur quum Templum se habere putant Deo vacuum. Sic hodie Papa cum suis quum profligato Christo Ecclesiam profanauerint, mendaci Ecclesiæ larua stulte gloriantur.

C A P. I X.

- 1 **E**T præteriens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate.
- 2 Et interrogauerunt eũ discipuli eius, dicentes, Rabbi, quis peccauit, hic, an parentes eius, vt cæcus nasceretur?
- 3 Respondit Iesus, Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed vt manifestentur opera Dei in illo.
- 4 Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est: venit nox quando nemo potest operari.

5 **Quandiu fuero in mundo, lux sum mundi.**

1 **VIDIT HOM. CAECVM.** Hoc capite illuminationem cæci Euangelista describit, simul doctrinam admiscens quæ miraculi fructum commendet. **A NATIVITATE.** Hæc circumstantia, Christi virtutem amplificat. neque enim humanis remediis curabilis erat cæcitas quam allatam ex matris utero pertulerat ille ad virilem vsque ætatem. Inde autem discipulis obblata fuit mouendæ quæstionis occasio, cuius peccati hæc esset pœna. Primò, quum testetur Scriptura ærumnas omnes quibus obnoxium est genus humanum, ex peccato provenire: quoties aliquem miserum cernimus, fieri non potest quin statim veniat in mentem hæc cogitatio, incommoda quibus premitur, pœnas esse manu Dei inflictas. Sed hæc tribus modis errari solet. nam quum in alios quisque acerrimus sit censor, pauci sunt qui eandem in se, vt par erat, seueritatem adhibeant. Si res fratri meo sunt aduersæ, mox Dei iudicium agnosco: si me grauiore ferula castigat Deus, conuiueo ad mea peccata. At qui in reputandis pœnis quisque à se ipso exordium facere debebat, vt nemini minus quam sibi parceret. Quare si æqui in hac parte iudices esse volumus, in nostris potius, quam alienis malis discamus esse perspicaces. Secundus error est in rigore immodico: quia simulac tangitur quispiam Dei manu, capitale hoc esse odium interpretamur, & scelera facimus ex delictis, ac propè desperamus de eius salute. contra autem, peccata nostra extenuando vix delicti nobis conscii sumus vbi grauissimum scelus admissum est. Peccamus tertio, quòd promiscue arripimus ad damnationem quoscunque Deo cruce exercet. Certum quidem est quòd nuper diximus, miseras omnes originem trahere ex peccato: sed Deus variis de causis suos affligit. Nam sicuti quorundam crimina non vlciscitur in hoc mundo, sed pœnas differt in futuram vitam, vt eas duriores exigat: ita durius sæpe tractat fideles suos: non quòd magis peccarint, sed vt in posterum carnis vitia mortificet. Imò interdum peccata eorum non respiciens, tantum eorum obedientiam probat, vel ad patientiam erudit. Sicuti videmus sanctum Iob præ aliis calamitosum, nec tamen peccatis suis vrgeri: sed aliud esse Dei consilium, vt scilicet rebus etiam aduersis, melius testata fiat eius pietas. Præpositi igitur sunt interpretes qui ærumnas omnes indifferentes peccatis assignant: ac si æqualis esset pœnarum modus, vel Deus aliud non respiceret in hominibus puniendis quam vnus cuiusque merita. Quare duo hæc obseruanda sunt, iudicium incipere vt plurimum à domo Dei: idèòque ipsum præteritis impiis seuerè animaduertere in suos quum quid peccarunt, & eius flagella in corrigendis Ecclesiæ vitiis multo duriora esse. Deinde cur homines affligat, diuersos esse fines. nam Petrum & Paulum non minus quam sceleratissimos latrones carnifici subiecit. vnde colligimus non semper in hominum pœnis extare causas quæ digito possint monstrari. Cæterum, quòd discipuli ex communi sensu interrogant quale Deus peccatum vltus fuerit in cæco simulac natus est: non tam id faciunt intemptiue, quam dum quærunt an peccauerit nondum natus. Quanquam hæc tam absurda quæstio ex vulgari commento quòd tunc inualuerat, sumpta fuit. Nam ex aliis Scripturæ locis clare apparet *μετὰ τὴν γέννησιν* quam Pythagoras somniauit, ab illis fuisse creditã. Hinc videmus quàm profundus sit labyrinthus hominũ curiositas, præsertim vbi accessit audacia. Alios nasci claudos, alios strabones, alios prorsus cæcos, alios monstroso corpore videbant. quum abscondita Dei iudicia reuereri deceret, voluerunt in eius operibus causam habere conspicuam. Ita sua temeritate in illas pueriles nugas prolapsi sunt, vt putarent animam vita vna defunctam in nouum corpus migrare, & ibi luere debitas antea vitæ pœnas. Nec vero hodie Iudæos pudet tam fœdum delirium pro cælesti oraculo in suis synagogis iactare. Quo exemplo docemur, sedulo esse cauendum, ne si in Dei iudicia vltra sobrietatis modum inquirimus, in horribiles abyssos nos abripiat vagus mentis error ac præcipitet. Prodigiũ sane instar hoc fuit quòd in electo Dei populo, in quo cælestis sapientiæ per Legem & Prophetas lux accensa fuerat, tam crasso figmento fuerit datus locus. Quòd si eorum audaciam tam seuerè vltus est Deus, nihil hac modestia in reputandis Dei operibus melius est, vt in admirationem erumpant mentes quoties illorum fugit ratio: ac lingua protinus exclament, Iustus es Domine, & recta iudicia tua, licet comprehendi nequeant. Quòd de parentum peccatis rogant discipuli, non abs re est. Etsi enim ob patris noxam non plectitur innocens filius, sed anima quæ peccauit, ipsa morietur: non tamen irrita est illa denuntiatio, quòd Dominus parentum scelera reicit in sinum filiorum, & vindex est in tertiã vsque & quartam generationem. Ergo ira Dei per multas ætates sæpe in vna domo residet: & quemadmodum fidelium posteris in illorum gratiam benedicit, sic & impiam progeniem abicit, filios cum patribus in eundem interitum iusta vindicta destinans. Neque hoc modo con-

1. Pet. 4. d. 17.

Ezech. 18. e. 20.

Exod. 5. a. 5.

queri potest quisquam, se alieni peccati immeritò pœnam luere: quia vbi deest Spiritus gratia, ex malis coruis mala oua nasci necesse est. Hæc fuit Apostolis dubitandi occasio, an Dominus aliquod parentum scelus in filio vltus esset.

3 **NEQVE HIC PECCAVIT.** Non simpliciter Christus hominem cæcum ac eius parentes omni culpa liberat, sed tamen negat causam cæcitatæ in peccato quærendam esse. Atque hoc est quod prius dixi, aliud interdum esse Deo propositum, quum ærumnas iniungit hominibus, quàm peccata eorum persequi. Ideo quum latent afflictionum causæ, cohibenda est curiositas, ne & Deo faciamus iniuriam, & maligni erga fratres simus. Itaque aliam rationem adducit Christus, hominem hûc cæcum fuisse natum **VT IN EO MANIFESTARENTVR OPERA DEI.** Non dicit opus vnum, sed plurali numero opera. quâdiu enim captus fuit oculis, diuinæ seueritatis exhibitum fuit in eo specimen, vnde timere ac se humiliare reliqui discerent. sequutum est postea liberationis beneficium, in quo refulsit mira Dei bonitas. Quare, his verbis Christus discipulos erigere voluit in spem miraculi, sed interea generaliter admonet, causam hanc satis superque in mundi theatro debere iustam ac legitimam videri, quum Deus nomen suum illustrat. Nec est quodd cum Deo expostulent homines, quum gloriæ suæ organa eos constituit in vtranque partem, siue misericors, siue seuerus appareat.

4 **ME OPORTET OPERARI.** Iam ad hoc se missum testatur vt Dei gratiam in cæco illuminando patefaciat. Porro similitudinem ex communi vitæ consuetudine mutuatur. Orto enim sole surgit homo ad laborem, nox autè quieti destinata est, vt habetur Psalmo 104. c. 22. **DIEM** ergo vocat tempus sibi à Patre finitum, quo opus sibi mandatum perageret. Ita vt quisque ad publicum aliquod munus vocatus est, tanquam in operas diurnas incumbere debet ad exequendum quod muneris ratio flagitat. Inde porro colligenda est vniuersalis regula, singulis vitæ suæ cursum quasi diem esse. Quare, vt operarios ad sedulitatem & industriam stimulat lucis breuitas, ne ipsos noctis tenebræ inter primos conatus deprehendant, ita quâ breue tēpus vitæ nobis datum cernamus, pudeat nos torpere in otio. denique simulac Deus per vocationem illucet, minime cunctandum est, ne opportunitas effluat.

5 **QUANDIV FVERO IN MVNDO.** Hoc per occupationem additum interpretor. videri enim absurdum poterat, Christum sibi tempus operandi præfigere, quasi periculum esset ne eū aliorū more nox opprimeret. Ergo se ab aliis ita segregat, vt tamē sibi quoque finitū esse dicat operandi tempus. Se enim Soli comparat, qui quum fulgore suo illustret terram, tamen quū occidit, diem secum aufert. Itaque mortem suam significat tanquam solis occasum fore. nō quæ lucem eius extinguat vel obscuret, sed eius conspectum eripiat mundo. Interea docet quum in carne productus fuit, tunc verè lucidū mūdi diem extitisse. Etsi enim omnibus seculis Deus illuxerat, nouum tamen & insolitum fulgorem Christus aduentu suo protulit. vnde infert illustrandæ Patris gloriæ hoc maximè idoneum aptūque esse tempus, quasi diem serenissimū, in quo mirificis operibus se magis conspicuum exhibere Deus voluerit. Verum hîc exoritur quæstio, quia post Christi mortem maior Dei virtus tum in fructu doctrinæ, tum in miraculis enituit: & Paulus ad tēpus suæ prædicationis propriè hoc accommodat, quodd Deus qui à principio mundi iussit è tenebris lucem splendescere, tunc per Euangelium in Christi facie resplenduerit. Et nunc non minus mundum Christus irradiat quàm quum inter homines coram versatus est. Respondeo, Christum completo functionis suæ cursu, non minus potenter operatum esse per suos ministros, quàm per seipsum quum in mundo ageret. Id quidem verum esse fateor: sed nō obstat primò quin per seipsum exequi debuerit quod à Patre mādatum erat, quo tempore in eum finem exhibitus fuit in carne. Non obstat deinde quominus corporalis eius præsentia verus & singularis fuerit dies mundi, cuius splendor in omnia secula diffusus fuerit. vnde enim & olim sanctis Patribus, & nobis hodie lux & dies, nisi quodd Christi exhibitio semper radios suos longe emisit, qui perpetuum diem texerent? Vnde sequitur, quicumque directorem non habent Christum, tanquam cæcos in tenebris palpitando confuse & sine ordine vagari. Interea tenendus est sensus ille, quodd sicuti sol pulcherrimum terræ ac cæli theatrum, totūque naturæ ordinem oculis aperit, ita præcipuam operum suorum gloriam Deus in Filio conspicuam exhibuerit.

2. Cor. 4. b. 6.

6 Hoc quum dixisset, despuuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & illeuit lutum super oculos cæci.

7 Et dixit ei, Vade, laua in piscina Siloæ, quod est si interpreteris, Missus.

abiit ergo, & lauit, & venit videns.

8 Vicini itaque, & qui viderant eum prius, & quod mendicus esset, dicebant, Nonne hic est qui sedebat, & mendicabat?

9 Alii dicebant, Certè hic est. Alii verò, Similis est illi. Ille autem dicebat, Ego sum.

10 Dixerunt ergo illi, Quomodo aperti sunt oculi tui?

11 Respondit ille, & dixit, Homo qui vocatur Iesus, lutum fecit, & illeuit oculos meos, & dixit mihi, Vade in piscinam Siloæ, & laua. postquam verò abii & laui, vidi.

12 Dixerunt ergo ei, Vbi est ille? Dixit, Nescio.

6 **PESPIT IN TERRAM.** Cõsilium Christi erat, visum cæco restituere: sed rem aggreditur modo in speciem valde absurdo: nam luto oculos illinens, cæcitatem quodammodo duplicat. Quis non vel misero homini eum illudere putasset, vel instar hominis deliri ridiculas ineptias agitare? Atqui hoc modo cæci fidem & obedientiam probare voluit, vt omnibus esset exemplo. Fuit certè hoc nõ vulgare fidei specimen, quod cæcus nudum verbum amplexus, visum sibi redditum iri certò confidit: atque hac fiducia properat ire quò iussus est. Præclara etiam obedientiæ laus, quod simpliciter obsequitur Christo, etiamsi multa in contrariam partem auocent. Atque hoc veræ fidei experimentum est, quum pia mens simplici Dei verbo contenta, sibi promittit quod incredibile aliàs videtur. fidem sequitur mox obsequii prõptitudo, vt se Deo regendum placidè tradat, qui fidum sibi ducem fore persuasus est. Minime dubium est quin ludibrii suspicio ac metus cæco in mentem venerit: sed per omnia impedimenta perumpere illi facile fuit, quum statueret tutum esse Christum sequi. Siquis obiiciat, non agnitum fuisse Christum à cæco qualis erat, vt potuerit tanquam Dei filio iustum illi honorem habere: fateor id quidem: sed quia à Deo missum esse credebat, illi se subiiciens, & eum veracem esse non dubitans, nihil in ipso nisi diuinum intuetur: imò quod in tam exigua notitia totum se Christo addixit, eo plus laudis meretur eius fides.

7 **LAVA IN PISCINA SILOAE.** Neque in LUTO, neque in AQUA SILOAE quicquam ad sanandos oculos fuisse virtutis certum est: sed Christus liberè externis istis symbolis sua miracula non semel ornavit, siue vt fideles assuefaceret ad signorù vsum: siue vt ostenderet suo arbitrio subesse omnia: siue vt testatum faceret tantum esse potentiæ in singulis creaturis, quantum ipse dare velit. Quærun tamen nonnulli, quid lutum ex puluere & sputo compositum significet: & hanc fuisse Christi figuram interpretatur: quia puluis terrenam carnis naturam: sputum autem ex ore profectum, diuinam verbi essentiam notet. Ego autè allegoriam istam, quia plus argutiæ quàm soliditatis habet, omitto: hac simplicitate contentus, quod sicuti primum ex luto homo conditus est, ita in refingendis oculis lutum adhibuerit Christus: in corporis parte eandem potentiam demonstrans, quam Pater in toto homine fingendo exeruit. Vel forte hoc signo testatum voluit, sibi non esse difficilium discusso impedimento aperire cæci oculos, quàm hominum cuius lutum abstergere. Rursum suæ esse potestatis tenere hominis visum: perinde ac si quis oculos luto illinat. quod posterius magis mihi arridet. Lauare in piscina Siloæ, ideo forte iussit, vt Iudæis exprobraret non nisi per eos stare quominus sentirent præsentem Dei virtutem: quemadmodum suæ ætatis homines Iesaias obiurgat, quod contemptis aquis Siloæ, Iesi. 8. a. 6. tacitè fluentibus, rapidos & violentos fluuios appetant. Eadem quoque fuisse ratio mihi videtur, cur Elisæus Naaman Syrum in Iordane lauare iusserit. Piscinam hanc, si Hieronymo credimus, efficiebant aquæ certis horis ex monte Sion ebullientes. Interpretatio vocis SILOA consultò ab Evangelista additur: quia fons ille templo vicinus, quotidie Iudæos venturi Christi admonebat: quem tamen coram sibi oblatum aspernati sunt. Gratiam ergo Christi Evangelista nobis commendat, quod ipse vnus tenebras nostras illuminet, visumque cæcis restituat. Nam in vnus hominis personæ naturæ nostræ conditio depingitur, quod scilicet luce & intelligentia omnes ab vtero priuati simus. deinde quod mali huius remedium à solo Christo petendum sit. Obserua autem quod quum præsens illic esset Christus, negligi tamen symbola noluit, ad coarguendum gentis stuporem, quæ inanem tantum signorum vmbra retinebat, abolita substantia. Cæterum, mirifica Christi bonitas in eo refulget, quod vltro ad cæcum medicus acce-

dit, nec eius preces in ope ferenda expectat. Et sanè quum natura ab eo auersi simus, nisi occurrat priusquam vocetur, suà que misericordia in lucis & vitæ obliuione demersos præueniat, actum de nobis est.

8 VICINI ITAQVE ET QUI VID. Non vicinis tantùm notus erat cæcus, sed passim etiam totius vrbis incolis, quòd mendicus sedere ad portam templi solebat: tales autem, vulgi oculos magis in se conuertunt. Hæc notitia hominis ad plures miraculi famam vulgauit. Cæterùm, vt ingeniosa est impietas in obscurandis Dei operibus, multi putarunt non eundem esse hominem, quia in eo noua Dei virtus conspicua erat, ita quo splendidior est operum Dei maiestas, minus fidei apud homines inueniunt. Sed illorum dubitatio ad comprobandum miraculum valuit, quia hinc factum est vt suo præconio cæcus, Christi gratiam magis celebraret. Proinde omnes istas circumstantias non frustra colligit Euangelista ex quibus miraculi veritas clarius enituit.

11 POSTQVAM VERO ABII, ET LAUI. Tam fœlix obedientiæ successus nos admonet vt superatis omnibus obstaculis, strenuè pergamus quocunqve Dominus vocat. nec verò dubitemus prosperè cessurum quicquid eius ductu & auspiciis fuerimus aggressi.

13 Adducunt eum qui aliquando cæcus fuerat, ad Phariseos.

14 Erat autè sabbatum quũ lutum fecerat Iesus, & aperuerat eius oculos.

15 Rursum ergo interrogarunt eum etiã Pharisei, quomodo visum recepisset. Ipse autè dixit eis, Lutũ imposuit super oculos meos, & laui, & video

16 Dixerunt ergo ex Phariseis quidam, Hic homo non est à Deo, quia sabbatum non seruat. Alii dicebãt, Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? & dissidium erat inter ipsos.

17 Dicunt ei qui cæcus aliquãdo fuerat, Tu quid dicis de eo, quòd aperuit oculos tuos? Ille verò dixit, Propheta est.

13 ADDVCVNT EVM QUI. Narratio quæ iam sequetur, ostendit aded non proficere impios in Dei operibus, vt quo magis vrgentur eorum potentia, virus intus conceptum egerant. Mollire certè vel lapideas mentes debuerat visus cæco redditus. saltem Pharisei rei nouitate & magnitudine perculsi, tantisper debebant hæsitare, dum inquirerent an diuinum esset opus. Sed eo vecordiæ illos præcipites impellit Christi odium, vt quod audiunt ab ipso factum esse, protinus damnent. Phariseos Euangelista nominat, non quòd aliæ sectæ Christo propitiæ essent, sed quia hæc ad tuendum præsentem statum reliquis erat animosior. Semper hypocrisis crudelis est & superba. Quum ergo falsa opinione sanctimonix turgeret, eos præcipuè vulnerabat Euangelii doctrina, quæ damnabat fictitias omnes eorum iustitias: præsertim verò asserendæ Legis prætextu, pro sua potentia & regno dimicabant. Quòd Euangelista cæcum à turba ad Phariseos adductum esse commemorat, incertum est quo affectu & consilio factum id fuerit: vix quenuquam tunc latebat quàm hostiliter infensi Christo essent Pharisei. fieri ergo potest vt multi adulatorum in eorũ gratiam data opera miraculi gloriam obruere tentarint. Mihi tamen probabile est maiorem partem plebis suspensio iudicio (vt fieri solet) arbitros ac iudices facere voluisse, qui gubernacula tenebant. Interea vltro cæcutientes in sole tenebras sibi accersunt, quæ illius obscurent lucem. Hæc præpostera est vulgi religio, vt impios Ecclesiæ tyrannos diuinæ reuerentiæ prætextu adoret: Deum verò ipsum tam in verbo suo, quàm operibus contemnat, vel saltem respicere non dignetur.

14 ERAT AVTEM SABBATVM. Consultò diem sabbati elegit Christus, qui scandali materiam præbiturus erat Iudæis. Iam satis in paralytico expertus erat, hoc quoque opus calumniæ fore obnoxium. Cur ergo offensionem (quod illi facillimum erat) non præcauet: nisi quòd maligne suscepta ab hostibus defensio, ad illustrandam Dei virtutem factura erat? Dies sabbati ad illos acuendos instar cotis est, vt acrius de tota re inquirant. Quid verò tandem ex quæstione sedulò & anxie habita proficiunt, nisi quòd miraculi veritas clarius refulget? Cæterùm, hoc exemplo docemur, vt Christum sequamur, exasperandos esse Euangelii hostes: ac eos prorsus desipere qui sic conciliant mundum Christo, vt quasuis offensiones damnent: quum potius Christus sciens ac volens impios irritauerit. Tenenda ergo, quam alibi præscribit, regula: cæcos ac duces cæcorum negligendos esse.

15 INTERROGARVNT EVM ETIAM PHARISAEI. Hanc confessionem ex ore cæci iam antè populus audierat: nunc eius testes Pharisei quoque sũt, qui obiicere poterant rumorem sine capite temere excitatũ ab hominibus plebeiis, non minus temere fuisse exceptum. Ac primo quidem omissa facti quæstione (vt loquuntur) de iure tantum disputant: non enim negant quin visum Christus cæco restituerit, sed crimen inueniunt in circumstantia temporis: ac negant Dei esse opus quo violatum fuit sabbatum. Sed primò quærendum erat an diuinum opus, esset sabbati violatio. Quid autem obstat quò minus hoc videat, nisi quia prauo affectu & malitia excæcati, nihil vident? Adde quòd iam prius satis superque edocti fuerant à Christo, nõ magis cum sabbato pugnare quæ Deus hominibus largitur beneficia, quàm circumcisionem: & Legis verba homines à suis tantum, non Dei operibus, quiescere iubet. Quòd ergo errorem Exo. 22. d. 17. pro confesso sumunt tam valide refutatũ, obstinatæ malitiæ imputandum est. saltem nõ alia de causa errant, nisi quia errare libet. Ita Papistæ friuolas putidâsq; calumnias quibus centies responsum est, subinde tamen perfricta fronte ingerere nõ desinunt. Quid ergo nobis agendũ? Nempe quum locus datur, quantum in nobis est refellenda est eorum improbitas, qui falsa inuidia Euangelium grauant & infamant. Si nulla, quãtunuis iusta defensio os illis obthuret, nõ est quòd fatiscamus: sed magno & intrepido animo obstinata hæc maledicendi libido qua nos opprimere volunt, calcanda est. Axiomata sumunt quæ libenter illis concedimus: non audientes esse qui ab Ecclesia discessionem faciunt, & abrumpunt fidei vnitatem. Sed quod præcipue discutiendum erat, & quod dilucide mille locis exposuimus, dissimulanter prætereunt: Papam cum sua caterua nihil minus quàm Ecclesiam esse: farraginem ex commentis adulterinis cõflatam, & infectam tot superstitionum figmentis, multum à sincera fide distare. Atqui furiosa sua petulantia non efficiunt, quin tandem præualeat toties ac tam solide testata à nobis veritas. In eundem modum Pharisei plausibile aduersus Christum axioma sumebant, Non esse à Deo quisquis sabbatũ non seruabat: sed inique & falsò opus Dei iactabant sabbati esse violationẽ.

16 QVOMODO POTEST HOMO PECCATOR. Peccator hic, sicut aliis pluribus locis, pro scelerato & Dei contemptore sumitur. Quare cum Publicanis & peccatoribus edit magister Marc. 2. c. 16. vester? hoc est impiis & flagitiosis hominibus, quorum vulgo infamis est nequitia. Nam ex sabbati violatione colligebant hostes Christi profanum esse ipsum hominem, & omni religione vacuum. Isti contrà, qui medii sunt & æquius iudicant, pium & religiosum hominem esse statuunt, qui ad edenda miracula insigni Dei virtute sit instructus. Quanquã non satis firmum videtur argumentum. Nam & pseudopphetis interdum Deus permittit signa quædam edere: & scimus satanam instar simiæ, Dei opera imitari vt incautos fallat. Imò refert Tranquillus, quum Vespasianus in Iudæa esset, ac ius in medio foro ex tribunali diceret, rogatum à cæco fuisse vt sputo eius oculos illineret: hoc remediũ à Serapide sibi in somniis monstratum esse. Vespasianum, quia temere ludibrio exponere se nollet, cunctanter & ægre eò adductum esse. Quum tamen vndique amici instarent, cæco dedisse quod petebat: atque ita repente apertos fuisse eius oculos. Quis Vespasianum propterea inter seruos Dei numeret, vel pietatis laude eũ insigniat? Respondeo, apud pios & Dei timentes, miracula indubias esse potentia Spiritus sancti tesseras: sed iusto Dei iudicio fieri vt miraculis fallacibus incredulos non secus ac præstigiis deludat satã. Quod ex Suetonio nuper retuli, nõ puto esse fabulosum: sed iustæ potius Dei vindictæ hoc adscribo: quòd quũ tot & tam præclara Christi miracula à Iudæis cõtempta essent, tandem vt meriti erant, ad satanam fuerint ablegati. Debuerant enim ex Christi miraculis in puro Dei cultu proficere, in Legis doctrina cõfirmari, & assurgere ad Messia ipsũ qui finis erat Legis. Et certè Christus cæcũ illuminãdo, se Messia esse clare testatus fuerat. Qui Deũ in suis operibus agnoscere recusãt, nõ modò socordia, sed malitioso contẽptu recusant: annò digni sunt quos Deus satanæ fallacis subiiciat? Meminerimus ergo Deũ sincero cordis affectu quærendum esse, vt nobis Spiritus sui virtute se patefaciat: obedienter eius verbo præbendas esse aures, vt veros Prophetas miraculis non fallacibus distincte notet ac designet. Ita fiet vt sua apud nos miraculis vtilitas cõstet, nec satanæ imposturis simus obnoxii. Quòd ad istos pertinet, tametsi hoc probe faciũt quòd de miraculis in quibus apparet Dei potentia, reuerẽter loquũtur, non tamen satis validam rationẽ opponũt cur cõsensus sit Christus Dei Propheta. Neque etiã Euangelista pro oraculo haberi voluit eorum responsum: tantum impiam hostium Christi cõtumaciam in medium profert, qui malitiosè in conspicuis Dei operibus quod carpant captantes, ne admoniti quidem, paulisper subsistunt. ET DISSENSIO ERAT INTER EOS. Pessimũ in Ecclesia Dei, & maxime noxium malum est schisma: qui fit ergo vt Christus discordiæ materiam inter ipsos Ecclesiæ doctores seminet? Responso facilis est, non alium fuisse Christo finẽ,

nisi vt omnes quasi porrecta manu ad Deum Patrem adduceret. Dissensio autem, ex eorum malitia orta est quibus animus non erat ad Deum accedere. Schismate ergo scindunt Ecclesiam quicumque Dei veritati parère non sustinent. Præstat autem inter se dissidere homines, quàm simul omnes vno consensu à pietate deficere. Proinde, quoties emergunt dissidia, semper consideranda est origo.

DICUNT EI QVI CAECVS FVERAT. Quo magis sedulo inquirunt, eo se potentius exerit Dei veritas: perinde enim faciunt acsi flammã quis extinguere flatu suo vellet. Ergo quoties videmus omnia impios moliri ad opprimendam Dei veritatem, non est cur terreamur, vel nimium de euentu simus solliciti: quia nihil quàm eius lucem magis eo modo accendent. Porro quòd sciscitantur à cæco quid sentiat, non ideo fit quòd morentur eius iudicium, vel pili æstimèt: sed quia hominem metu perculsum ex animi sui voto responsurum sperent. Qua in parte Dominus ipsos frustratur: nam certe quòd homo plebeius intrepide, neglectis eorum minis, Christum asserit Prophetam esse, Dei gratiæ acceptum referre meritò conuenit: vt hæc fiducia sit quasi alterum miraculum. Quòd si tam cordate & libere Christum esse Prophetam confessus est, qui Dei filium esse nondum tenebat: quàm pudenda est eorum perfidia qui metu fracti vel eum abnegant, vel conticescunt, quum sciant ad Patris dexteram sedere, atque inde venturum totius orbis iudicem? Quum ergo exiguam notitiã scintillam hic cæcus non suffocauerit, danda opera est vt ex pleno fulgore qui cordibus nostris illuxit, ingenua & integra confessio refulgeat.

18 Non crediderunt ergo Iudæi de ipso quòd cæcus fuisset, ac visum recepisset, donec vocarunt parentes eius qui visum receperat.

19 Et interrogauerunt eos, dicentes, Hic est filius vester, quem vos dicitis cæcum natum esse? quomodo igitur nunc videt?

20 Responderunt illis parètes eius, & dixerunt, Scimus quòd hic est filius noster, & quòd cæcus natus est.

21 Quomodo autem nũc videat, nescimus: aut quis eius aperuerit oculos, nos nescimus: ipse ætatem habet, eum interrogate, ipse de se loquetur.

22 Hæc dixerunt parentes eius, quòd timerent Iudæos. iam enim conspirauerant Iudæi vt si quis eũ cõfiteretur esse Christũ, è synagoga eiiceretur.

23 Propterea parentes eius dixerunt, A Etatem habet, ipsum interrogate.

18 NON CREDIDERUNT. Duo hîc obseruanda sunt, quòd non credant factum esse miraculum, & quòd sponte prauo Christi odio excæcati, quod palàm est non cernant. Ipsos Euangelista non credidisse refert. si ratio quæritur, non dubium est quin voluntaria fuerit eorum cæcitas. Quid enim obstat quominus luculentum Dei opus oculis suis subiectum non videant: imò quod plusquam conuicti, non tamen credant quod iam habent compertũ: nisi quòd interior cordis malitia clausos tenet eorum oculos? Idem in Euãgelii quoque doctrina impleri Paulus docet: velatam enim vel obscuram esse negat, nisi reprobis, quorum mentes excæcauit deus huius seculi. Talibus exemplis moniti, discamus non accersere nobis obstacula quæ nos à fide arceat. IVDÆOS per synecdochen Euãgelista nominat, qui populi gubernacula tenebãt.

2. Cor. 4. 4. 3.

19 HIC EST FILIVS VESTER. Quia priore via non successit, nouam aliam tentant: sed Dominus hîc quoque mirabili ratione non modo eorum conatus disturbat, sed in contrarium etiam finem vertit. Porro non vnum simpliciter quærunt, sed astute plura inuoluunt, vt responsonis ansam præcidant. Sed parentes cæci ex multiplici & captiosa interrogatione dimidiã tantum partem excerpunt, ad quã respondent: filium suum esse testantur, & cæcum fuisse ab utero. Hinc sequitur non naturaliter eum videre, sed miraculo apertos fuisse illi oculos. sed hoc posterius, quia odiosum erat, prætereunt: quo silentio produnt suam ingratitudinem. Nam certe tam illustri Dei beneficio affecti, ad celebrandum eius nomen ardere toti debebant. Atqui metu conterriti, gratiam Dei quantum in se est sepeliunt: nisi quòd testem suo loco substituunt filium, qui & minore inuidia & maiori fide rem totam, vt gesta est, prædicet. Ceterum etsi prudenter, dum periculum declinant, mediam hanc excogitant rationem, vt per os filii sui oblique

- de Christo testentur, hoc tamen non obstat quin per os Euangelistæ Spiritus eorum molliem damnet, quia partes interim suas deserunt. Quanto itaque minus habebunt excusationis qui perfida abnegatione Christum cum sua doctrina, cum miraculis, cum virtute & gratia prorsus obrutur?
- 22 **CONSPIRAVERANT IYDAEI.** Hic locus docet veterem, & seculis omnibus usitatum excommunicandi more fuisse: neque enim tunc primum inuenta excommunicatio fuit: sed quæ iam olim aduersus apostatas & contemptores Legis usu recepta erat poena, in Christi discipulos versa fuit. Tenemus ergo, ex vetustissima Ecclesiæ disciplina ortum esse excommunicandi ritum. Deinde non nuper cœpisse, neque vnus tantum seculi esse hoc vitium, vt sancta Dei instituta suis sacrilegiis impii homines corrumpant. Esse aliquam correctionis formam qua rebelles cohiberentur, Deus ab initio voluit. Hac potestate Pontifices & Scribæ non modo tyrannicè abuti sunt ad vexandos innoxios, sed Deum ipsum, eiusque doctrinam nefarie tandem oppugnarunt. Quum potentior esset Christi veritas, quàm vt iure & ordine ad resistendum pares forent, excommunicationum fulmina vibrarunt ad eam opprimendam. Idè & in populo Christiano factum est: vix enim exprimi potest quàm barbaram tyrannidem exercuerint pseudoepiscopi in plebe subigenda, nequis mutire auderet: & nunc videmus quanta truculentia telum hoc excommunicationis in omnes Dei cultores torqucat. Sed ita statuendum est, vbi hominum libidine in alienum finem rapitur excommunicatio, secure posse contemni. Neque enim Deus, quum ius excommunicandi Ecclesiæ suæ mandauit, gladio armauit tyrannos vel carnifices ad iugulandas animas: sed regulam præscripsit populi sui gubernandi: & quidem ea lege, vt summum ipse imperium teneret, homines verò haberet ministros. Fulminent ergo vt libuerit pseudoepiscopi, non alios inanibus suis crepitaculis attonitos reddent, quàm qui voce summi pastoris nondum edoceri quodnam sit verum ouile, vagi & dubii errant. In summa, quos videmus non subesse Christo, certo certius est legitima excommunicandi potestate esse priuatos. Nec verò timendum est, ne à suo cœtu nos abdicent, vnde Christus vita & salus nostra exulat. Quin potius si Christo coniuncti esse cupimus, sponte ex Papæ synagogis discedere nos oportet: tantum abest vt nobis obftet eiectionis metus. Cæterum, etsi ritus excommunicandi tam indigne in veteri Ecclesia corruptus fuerat: Christus tamè aduētu suo extingui noluit: sed restituit suæ puritati, vt de integro apud nos vigeret. Ita hodie quântunuis fœda in Papatu grassetur sanctæ huius disciplinæ profanatio, potius ad pristinam suam integritatē summo studio à nobis reuocanda est, quàm vt eam aboleamus. Nunquã ad eò bene res in mundo compositæ sunt, quin sanctissimæ quæque Dei leges hominum vitio in corruptelas degenerent. Nimiùm profecto licentiæ satanæ daretur, si in nihilum redigere posset quicquid adulterat. Nullus iam Baptismus nobis restaret, nulla Cœna, nulla denique religio, cuius nullã partem à suis inquinamentis reliquit intactã.
- 24 Vocarunt ergo secundò hominem qui cæcus fuerat, ac dixerunt ei, Da gloriam Deo: nos scimus quòd hic homo peccator est.
- 25 Respondit ergo ille & dixit, An peccator sit, nescio: vnum scio, quòd quum cæcus essem, nunc video.
- 26 Dixerunt ergo ei rursum, Quid fecit tibi? quomodo aperuit tuos oculos?
- 27 Respondit illis, Dixi vobis iam antè, & non audistis: quid rursum vultis audire? nunquid vos etiam vultis eius discipuli fieri?
- 28 Conuitiati sunt ergo illi, & dixerunt, Tu esto eius discipulus: nos Moses sumus discipuli.
- 29 Nos scimus quod Mosi loquutus sit Deus: hic verò vnde sit nescimus.
- 30 Respondit homo, & dixit illis, Certè in hoc mirum est, quòd vos nescitis vnde sit, & aperuit oculos meos.
- 31 Scimus autem quòd peccatores Deus non audit: sed si quis Dei sit cultor, & faciat eius voluntatem, hunc audit.
- 32 A seculo non est auditum quòd aperuerit quispiam eius oculos qui natus fuisset cæcus.

33 Nisi esset hic à Deo, non posset facere quicquam.

24 **VOCARVNT ERGO SECUNDO.** Nō dubium est quin pudore coacti cæcum vocarint, quem nimis firmum & constantem prius experti fuerant. Ita quo vehementius luctantur aduersus Deum, subinde pluribus laqueis se induunt, & fortius se constringunt. Cæterum, ita interrogant vt vi in sua verba ipsum adigere conentur. Speciosa quidem præfatio est, quum hortantur ad dādā Deo gloriam: sed statim imperiosè vetant ne ex animi sui sensu respōdeat. Ergo sub nominis Dei prætextu, seruile obsequium ab illo exigunt. **DA GLORIAM DEO.** Tamen si ad causæ circumstantiam referri hæc obtestatio potest, ne Dei gloriam obscuret cæcus, beneficium quod accepit, in hominem transferendo: potius tamen subscribo eorum sententiæ qui solennem fuisse formulam existimant, quæ adhiberi solebat, quum iurandum ab aliquo exigent. Nam & Iosue iisdem verbis Acham adiurat, quum veram subrepti anathematis confessionem exprimere vult. Monebāt autem his verbis, non leui contumelia Deum affici, si quis per eius nomen falleret. Et certe quoties iurandum est nobis, occurrere debet hæc præfatio, vt non minus pretiosa nobis sit veritas, quàm Dei gloria. Id si fieret, longe alia constaret iuramenti religio. Nunc quia bona pars Deum abnegari non cogitans, quum ad mendacium asserendum inuocatur eius nomen, temere & contemptim ad iurandum profilit: omnia periuriis referta sunt. Interea videmus vt hypocritæ, etiam dum maximam Dei reuerentiam obtendunt, non modo fucum faciunt, sed impudèter quoque illudāt. simul enim addunt vt in sua verba impie cū manifesto Dei probro cæcus iuret. Ita scilicet scelerata eorū consilia Deus in lucem protrahit: vt cunquē variis coloribus inducere, & fictitiis vmbriis tegere conentur.

Iosue 7. c. 19.

25 **AN PECCATOR SIT, NESCIO.** Videtur cæcus ab ingenuo testimonio non nihil metu deflectere. Neque enim credibile est de Christo ipsum dubitasse, vt verba sonāt. sed ego potius ironice loquutum arbitror, quo ipsos acrius pungeret. Cōfessus paulo antè fuerat Prophetam: quum nihil proficere se videret, de persona iudicium suspendens, rem ipsam proponit. Ergo ista concessio sub sannatione non caret.

26 **DIXERVNT ERGO EI RVRSVM.** Quum impios videmus tantopere in prauis suis actionibus satagere, pudeat nos torporis nostri, quod tam frigide in agendo Christi negotio versamur. Quum autem vndique calumniandi materiam venentur, vt miraculum tenebris inuoluant, Dominus eorum conatus præclare discutit infracta cæci constantia: neque enim tantum in sententia perstat, sed libere eos, & seuerè obiurgat, quod veritatem satis notam & compertā subinde quærendo, obruere studeāt. Peruersum etiam Christi odiū illis exprobrat, quum dicit, **NVNQV ID** vultis fieri eius discipuli? significat enim, quauis centies cōuidi fuerint, maligno hostilisque affectu sic esse occupatos, vt nunquam cessuri sint. Mira sane libertas, quod homo cōtemptibilis & obscurus, imò propter mendicitatem fere probrosus, secure omnium Sacerdotum furorem in se prouocat. Si exigua duntaxat fidei præparatio, quum ad pugnam ventum esset, illi tantum dedit fiducia, quid excusationis prætexent qui extra telorū iactum, magni Evangelii præcones, in periculis obmutescunt? Porro hæc quoque interrogatio est ironica. Significat enim maleuolētia eos, nō sincero veri studio impelli vt hanc quæstionē tam sedulò vrgeāt.

28 **CONVIITIATI SVNT ERGO ILLI.** Probabile est, quæcunquē illis conuitia furiosæ iracundiæ impetus dictauit, tumultuosè in eum coniecisse. hoc autem vnum ex multis fuit, quod Legis apostatam vocarunt. Neque enim eorum iudicio, Christi poterat esse discipulus, quin à Lege Mosis deficeret. Ac disertè hæc duo tanquam inter se pugnantia opponunt. Cæterum, hic in speciem pulcherrimus est color, quod discedere à Mosis doctrina metuunt. Est enim hæc vera pietatis regula, audiendos esse Prophetas, per quos loquutum esse Deum certò constat: ne quibuslibet hominum doctrinis circumferatur fides. Ab hoc verò principio deducunt, quam habent de Lege Mosis certitudinem. sed mentiuntur Mosis se esse discipulos, qui à Legis sine auersi sunt. Ita hypocritæ Deum lacerare solēt, quum volunt eius nomen obtendere. Si Christus anima Legis est, vt Paulus docet, quid erit Lex ab ipso separata, nisi corpus mortuum? Hoc exemplo docemur, non verè audiri Deum, nisi quum attentus est auditor ad eius vocem, vt percipiat quidnam sibi velit ac loquatur. Quū dicunt se **NESCIRE** vnde sit Christus, hoc ad patriam vel locum natalem non refertur, sed ad munus Prophetici. Causantur enim se nullā habere vocationis eius notitiam, vt eum tanquā à Deo profectum recipiāt.

Rom. 10. d. 4.

30 **CERTE IN HOC MIRVM EST.** Obliquè perstringit eos, quod tam insigni miraculo nihil commoti, Christi vocationem sibi esse ignotam fingant: ac si diceret, minimè esse consentaneum vt tale diuinæ virtutis specimen pro nihilo ducatur, ac Christi vocatio sic probata

erat residuum, amittunt. Cæci quidem nascimur omnes, sed tamen in corruptæ vitiosæque naturæ tenebris aliqua adhuc scintillæ emicant, vt differant homines à brutis pecudibus. Nunc si quis superba sensus sui confidentia inflatus subiicere se Deo recuset, videbitur extra Christum sapiens, sed claritas Christi eum infatuabit: quia tunc demum patere incipit humanæ mentis vanitas, quum in medium prodit cælestis sapientia. Cæterum, plus quidam, sicuti iam attigi, exprimere his verbis Christus voluit. Nam hypocritæ priusquam affulgeat Christus, non ita contumaciter resistunt Deo: sed simulatque lux propius admota est, aperto Marte, & quasi ex professo aduersus Deum insurgunt. Facit igitur ista prauitas & ingratitude, vt duplicetur eorum cæcitas, & Deus iusta vindicta oculos prius vera luce priuatos penitus configat vel confodiat. Tenemus nunc huius loci summam, quòd in mundum venerit Christus vt cæcos illuminet: eos verò qui sapere sibi videntur, ad insaniam redigat. Priore autem loco illuminationis meminit, quoniam hæc propria est aduentus eius causa. Neque enim venit vt iudicet mundum, sed potius vt seruet quod perierat: sicut Paulus quum se vindictam in promptu habere prædicat contra omnes rebelles, simul addit huic pœnæ locum fore, postquam impleta fuerit piorum obedientia. Neque verò hæc vltio ad Christi personam restringi debet: ac si non idem quotidie efficeret per Euangelii sui ministros. Quo magis cauendum est ne quis nostrum insana sapientiæ opinione, horribilem hanc pœnam accersat: sed experientia docet quàm verè hanc sententiam Christus protulerit. Plurimos enim videmus spiritu vertiginis & furoris percuti, non alia de causa nisi quòd exorientem iustitiæ solem ferre nequeunt. Viuebat tunc Adam, & vera intelligentiæ luce præditus erat, quum plusquam fas erat videre appetendo, diuinum illud bonum perdidit. Nunc si in cæcitatem demersi, & ita humiliati à Domino, nobis tamen adhuc in tenebris nostris placemus, & phreneticum nostrum sensum opponimus cælesti sapientiæ, non mirum est si ingrauescat Dei vltio, ita vt bis cæci reddamur. Hæc quidem olim eadem pœna impiis sub Lege inflata fuit. Nam Iesaias ad excæcandū populū veterem mittitur, vt videndo non videat, Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, &c. Verum quo plenius se in Christo, quàm Prophetis exeruit diuinæ lucis fulgor, eo illustrius extare & conspici oportuit hoc excæcationis exemplum. sicuti hodie meridiana lux Euangelii in extremam rabiem hypocritas præcipitat.

2. Cor. 10. b. 6.

Iesa. 6. c. 9.

40 AVDIERVNT QUIDAM EX PHARISÆIS. Senferunt statim illo Christi dicto se vulnerari: & tamen videntur non fuisse ex pessimis, quia palàm infesti hostes magis à Christo abhorrebant, quàm vt se illi adiungerent. Isti autem sustinebant Christum audire, sed absque profectu: quia nemo idoneus Christi discipulus, nisi qui seipsum exuerit: à quo procul isti aberat. Porro hæc interrogatio ex indignatione nata est, quòd sibi putabant iniuriam fieri, si in cæcorum ordinem cogerentur: & simul fastuosum gratiæ Christi contemptum vnà cum ludibrio præ se fert: ac si dicerent, Tu igitur sine probro nostro inclarescere non potes. hoc in ferendum est, vt tibi honorem ex contumelia nostra acquiras? Quòd autem cæcis nouam lucem promittis, abi hinc & facesse cum tuo beneficio. neque enim hac mercede illuminari absque volumus, vt obtineas nos hactenus fuisse cæcos. Hinc perspicimus, superbiam & virulentam semper esse hypocrisim. Superbiæ est, quòd seipsis contenti, sibi quicquā adimi nolūt. virulentia, quòd ostenso morbo, tanquam grauius læsi exasperantur, & cum Christo exostulant. Hinc Christi & gratiæ quam offert, contemptus. Emphasis est in particula ETIAM: quia significant, quanuis reliqui omnes cæci sine, indignum tamen esse vt ipsi in communi ordine censeantur. Vitium, his qui supra alios eminent, nimis familiare, vt fastu ebrii propemodum se obliuiscantur esse homines. SI CAECI ESSETIS. Duplex his verbis potest inesse sensus. vel quòd ignorantia subleuaret aliqua ex parte eorum culpam, nisi plane conuicti cum veritate data opera pugnarent: vel quòd medicabilis in ipsis esset ignorantia morbus, si modo eum agnoscerent. Priorem sententiam confirmant Christi verba quæ habebimus capite decimo quinto, Si non venissem, & loquutus fuisset eis, peccatum non haberent, &c. Sed quia hic in contextu sequitur, QVOD SE VIDERE DICANT, vt inter se respondeant antitheta, videtur hoc melius congruere, si exponas cæcum esse qui propriæ cæcitatatis conscius, remedium morbo quærit. Hoc modo summa erit, si agnosceretis malum vestrum, non esset prorsus incurabile: nunc autem quia vos putatis sanos, manetis desperati. Quum peccatum eos non habere dicit qui cæci sunt, non ita excusat ignorantiam quasi innoxia & extra culpæ reatum esset: tantum significat promptum esse morbo remedium, vbi seriò sentitur: quia dum cæcus ad liberationem aspirat, Deus ad ferendam opem paratus est. Insanabiles autem sunt qui in malis suis stupidi, gratiam Dei spernunt.

1 **A**men amen dico vobis, qui non ingreditur per ostium in stabulum

ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro.

2 Qui autem ingreditur per ostium, pastor est ouium.

3 Huic ostiarius aperit, & oues vocem eius audiūt: & proprias oues vocat nomine, & educit eas.

4 Et quum proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues eum sequūtur: quia nouerunt vocem eius.

5 Alienum vero non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerunt alienorum vocem.

6 Hanc similitudinem dixit illis Iesus: illi autem non intellexerunt quænam essent quæ dicebat illis.

1 **AMEN AMEN DICO VOBIS.** Quia negotium Christo erat cum Scribis & Sacerdotibus, qui habebantur Ecclesiæ pastores, si vellet doctrinam suam recipi, necesse erat ipsos spoliari huius tituli honore. Poterat etiam multum fidei derogare eius doctrinæ credentium paucitas. Contendit ergo non omnes in pastorum vel ouium numero habendos qui externū in Ecclesia locū vsurpāt. Sed hac demū nota legitimos pastores à reprobis, genuinas oues ab adulterinis discerni, si ipse vnus omnium scopus sit, & principium & finis. Hæc admonitio cū omnibus seculis utilis fuit, tum hodie præsertim necessaria est. Nulla est nocentior Ecclesiæ pestis, quàm dum lupi sub pastorum larua grassantur. Scimus etiam quàm durum offendiculum sit, quum spurii vel degeneres Israelitæ se pro Ecclesiæ filiis venditant, & hoc prætextu insultant fidelibus. vtrique malo per continuos ferè ætatum successus obnoxia semper fuit Ecclesia. Sed hodie rudes & infirmos nihil magis perturbat, quàm quum Sanctuarium Dei vident a summis Euangelii hostibus occupari. Neque enim facile in animum inducunt, Christi doctrinam esse cui tam acriter ab Ecclesiæ pastoribus resistitur. Deinde quia maior pars falsis doctrinis circumducitur per varios errores: dū singuli alios respiciūt & expectāt, nemo ferè in rectā viam se patitur adduci. Ergo nisi lupis & furibus sponte nos exponere libet, ne in laruatis pastoribus vel ouibus fallamur, in primis cauendum est. Magnificum est Ecclesiæ nomen, & meritò: sed quò plus reuerentiæ meretur, eo magis sollicite ad notandum veræ vel falsæ Ecclesiæ discrimen intentos esse nos decet. Apertè hic negat Christus pro pastoribus habēdos qui tales se iactāt: vel cēsēdos esse in ouibus quicūque externis insignibus gloriātur. De Iudaica Ecclesia sermonē habet: nostræ in hac parte non dissimilis est ratio. Spectādus est etiam consilii eius finis quem dixi, ne scilicet terreatur vel labascant infirmæ conscientiæ, quum Euangelio infestos vel cōtrarios cernunt, qui pastorum loco regnant in Ecclesia: ne à fide propterea resiliant quòd paucos ex vulgo Christianorū in audienda Christi doctrina condiscipulos habent. **QUI NON INGREDITUR.** Inepte faciunt meo iudicio qui subtilius singulas partes huius parabolæ excutiunt. Nobis ergo summam hanc tenere sufficiat, quòd quum Ecclesiam Christus similem faciat ouili, in quo Deus omnes suos aggregat, se comparat ostio, quia non alius, quàm per ipsum, in Ecclesiam pateat ingressus. Hinc sequitur, eos demum probos esse pastores, qui rectā ad Christum ducunt. Eos in Dei ouile verè colligi, vt censeantur in eius grege, qui se vni Christo addicunt. Cæterum, hoc totum ad doctrinam refertur. Nam quum in Christo absconditi sint omnes sapientiæ & scientiæ thesauri, qui inde aliò deflectit, neque viam tenet, neque per ostium ingreditur. Nunc quisquis monitorem Christum non aspernabitur, facile se ab ea dubitatione expediet quæ tam multos perplexos tenet, quænam sit Ecclesia, & quinam sint pastorum loco audiendi. Nam si nos à Christo abducere tentant, qui pastores vocantur, fugiendi sunt Christi iussu, non secus ac lupi vel fures. Nec cum alio grege incunda vel colenda societas, quàm qui in pura Euāgelii fide cōspirat. Hac ratione hortatur Christus suos discipulos vt se ab incredula totius gentis multitudine separent, ne impiis Sacerdotibus regendos se permittant, nec sibi fucum ex vanis & ventosis nominibus fieri sinant.

3 **HVIC OSTIARIUS APERIT.** Sicuti Deum intelligere libeat, non repugno: imò videtur hic Christus consultò Dei iudicium falsæ hominum opinioni opponere in approbandis

& testata, nihil tamen fidei apud eos obtineat. Et quò magis eorum socordiam vrgeat vel malitiam, miraculi excellentiam ex eo amplificat, quòd ab vltima hominum memoria nunquam audito sit, tale quicquam fuisse ab homine factum. Vnde sequitur, malignos esse atque ingratos, qui ad conspicuum Dei opus vltro conuient. Colligit ergo à Deo esse missum, qui tanta Spiritus Dei potentia instructus est, ad comparandam sibi ac doctrinæ suæ fidem.

31 **SCIMVS AV. QVOD PECCATORES.** Falluntur qui cæcum ex vulgi opinione sic loquutum esse putant. Nam peccator, hîc quoque vt paulò antè, impium & sceleratû significat. Est autem hæc perpetua Scripturæ doctrina, quòd Deus non exaudiat nisi à quibus vero & sincero corde vocatur. Nã quû sola fides ianuâ nobis ad Deû aperiât, certû est impios omnes ab accessu eius arceri: imò testatur se abominari eorû preces, sicut ad eorum sacrificia nauseat. Singulari enim priuilegio filios ad se inuitat, & solus est Spiritus adoptionis, qui in cordibus nostris clamat Abba Pater. In summa, nemo ad Deum orandû ritè est comparatus, nisi qui corde fide purgatum habet. Impii verò sicuti in suis precibus sacrum Dei nomen profanant, ita potius huius sacrilegii pœnas dare merentur, quàm vt quicquam in salutem impetrent. Ideo non malè ratiocinatur cæcus, Christum à Deo profectum esse, quem suis votis ita propitiû habet.

Rom. 8. c. 15.

34 Responderunt, & dixerunt ei, Tu in peccatis natus es totus, & tu nos doces? & eiecerunt eum foras.

35 Audiuit Iesus quòd eiecissent eum foras, & quum inuenisset eum, dixit ei, Credis tu in Filium Dei?

36 Respondit ille, & dixit: Quis est Domine, vt credam in eum?

37 Dixit autem ei Iesus, Et vidisti eum: & qui loquitur tecum, ille est.

38 Dixit autem, Credo Domine. Et adorauit eum.

39 Tunc dixit Iesus, In iudicium ego veni in hunc mundum: vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant.

Suprà 3. b. 17.
& infra 8. 47.

40 Hæc audierunt quidam ex Pharisæis, qui erant cum illo, & dixerunt ei, Nunquid & nos cæci sumus?

41 Dixit illis Iesus, Si cæci essetis, non haberetis peccatum: nunc autem dicitis, Videmus. peccatum igitur vestrum manet.

34 **IN PECCATIS NATVS ES.** Non dubito quin ad eius cæcitatem alluserint: sicuti superbis hominibus mos est miseris & calamitosos vexare. Ergo perinde illi insultant, ac si ab vtero matris cum scelerum suorum nota prodiiisset. Nam passim Scribarum animis infidebat hæc persuasio, quòd animæ vna vita defunctæ, in noua corpora migrarent, atque illic pœnas penderent priorum scelerum. Inde constituunt isti, eum qui cæcus natus est, iam tunc peccatis delibutum fuisse ac fœdatum. Hæc præpostera censura nobis documento esse debet, sedulò cauedû esse, ne semper Dei flagellis cuiusque peccata metiamur. Habet enim (vt prius visum est) Dominus varios fines, cur ærumnas hominibus infligat. Præterquam verò quòd isti hypocrita misero homini insultant, simul contumeliosè respuunt quamlibet sanctas & probas eius admonitiones, vt hoc plusquam commune est, nequis ab eo se doceri sustineat, quem contemnit. Porro quum semper audiendus sit Deus, per quoscunque tandem nobis loquatur: discamus neminem contemnere, vt Deus nos semper dociles ac mansuetos reperiat: etiamsi contumeliosissimo & nihili homine ad nos docèdum vtatur. Nulla enim est deterior pestis, quàm quum aures fastus nobis obstruit, ne audire dignemur qui utiliter nos monent. Et Deus sæpe consultò viles & abiectos eligit ad nos docendos & monendos, quò altitudinem nostram subigat.

EIECERVNT EVM FORAS. Quanquam fieri potest vt impetu facto eum extra templû eiecerint, mihi tamen videtur alius esse Evangelistæ sensus, quòd eum excommunicauerint: atque ita fuerit eicectio, iuris specie obiecta. Et hoc contextui melius quadrat: quia si per contumeliam tantum eiectus fuisset, nõ erat hoc tanti momenti, vt fama ad Christum perueniret. Nunc quòd Christus audiuit, inde coniicio rem quasi seriam solenni ritu ab illis actam esse. Cæterum, hoc exemplo docemur quàm friuola sint & minimè timenda hostium Christi anathemata. Si ab eorû cœtu eiciamur in quo regnat Christus, horrendum illud iudicium in nos

fertur, quòd tradamur satanæ, quia à regno Filii Dei exulamus. Verùm ab eo loco vbi Christus per verbum & Spiritum suum non præsidet, spòte fugiendum est, si nemo nos expellat: tantùm abest vt metuendum sit tyrannicum illud iudicium quo impii seruis Christi insultant.

35 **ET QUVM INVENISSET EVM.** Si retentus fuisset in synagoga, periculum erat ne paulatim à Christo alienatus, in idem cum impiis exitiũ mergeretur. Nunc extra templum vaganti Christus occurrit, eiectum à Sacerdotibus excipit & amplectitur, erigit prostratum, & vitam offert ad mortem addicto. Hoc idem & nostro tempore experti sumus. Nam quum Lutherus & alii similes, initio crassiores Papæ abusus reprehenderent, vix tenuem habebant puri Christianismi gustũ. Postquã in eos fulminauit Papa, ac terrificis bullis à Romana synagoga eiecti sunt, manũ illis porrexit Christus, ac penitus illis innotuit. Ita nobis nihil melius quàm ab Euageliũ hostibus longissime abesse, vt ipse propius ad nos accedat. **CREDIS IN FILIUM DEI?** Iudæum alloquitur qui Legis doctrina à puero imbutus, promissum fuisse à Deo Messiam didicerat. Perinde igitur valet ista interrogatio, acsi cum hortetur Christus vt Messiam sequatur, seque illi addicat. quanquam magis honorifico nomine vitur, quàm tunc solebant: habebatur enim Messias tantùm filius Davidis.

36 **QVIS EST, VT CREDAM?** Ex hoc cæci responso apparet quanuis de Christo nihil adhuc certi vel liquidi teneret, promptum tamen ac docilem fuisse. nam perinde sonant hæc verba, acsi dicat, Paratus sum simulac mibi ostensus fuerit, eum amplecti. Notandum autem quòd à Christo Propheta cæcus doceri cupit, iam enim persuasus erat missum à Deo esse Christum. Quare fidem suam non temere eius doctrinæ subiicit.

37 **ET VIDISTI EVM.** Non potuit cæcus his Christi verbis altius prouchi quàm ad frigidã ieiunãque fidei particulam. Nam de virtute sua, & quorsum à Patre missus fuerit, & quidnã attulerit hominibus, Christus nihil meminit. Atqui hoc in fide præcipuum est, vt sciamus sacrificio mortis eius expiata esse peccata, & nos Deo reconciliatos esse: resurrectionem, deuictæ mortis triumphum esse: nos Spiritu eius renouari, vt carni & peccato mortui, iustitiæ viuamus: ipsum esse vnicum Mediatorem: Spiritũ eius, adoptionis nostræ arram esse: in ipso denique consistare omnes vitæ æternæ partes. Verùm Euangelista aut totum sermonẽ quem habuit Christus non recitat: aut tantum significat cæcum dedisse Christo nomen, vt posthac vnus ex eius discipulis esse inciperet. Ego quidem non dubito quin Iesus voluerit ab eo Christus agnosci, vt ab isto fidei principio, in pleniorẽ deinde sui notitiã eum adduceret.

38 **ET ADORAVIT EVM.** Quæri potest an diuinum Christo honorem exhibuerit. Verbum quo vitur Euangelista nihil aliud significat quàm genuflexione, vel aliis signis cultum & venerationem testari. Mihi certè probabile est hic rarum aliquid, & insolitum notari: nempe quòd cæcus longè plus Christo honoris, quàm homini vel Prophætæ detulerit. Nec tamen eo vi que tunc profecisse puto, vt Christum sciret Deum in carne manifestatum. Quid ergo sibi vult adoratio? Quum persuasus esset cæcus Iesum esse Dei filium, quasi in mentis excessum admiratione raptus, coram eo se prostrauit.

39 **IN IUDICIUM VENI.** Iudicii nomen hoc loco pro pœna quæ impiis & Dei contemptoribus infligitur, simpliciter accipi non potest, quia ad illuminationis gratiam extenditur. Iudicium ergo vocat Christus quod res confusas & dissipatas in legitimum ordinem restituit: Significat tamẽ hoc admirabili Dei consilio fieri, & præter cõmunem hominũ sensum. Et sanè nihil minus consentaneũ iudicat humana ratio, quàm à luce mundi excæcari eos qui videt. Est igitur hoc vnum ex arcanis Dei iudiciis quibus hominum superbiam deiicit. Porrò notandum est, cæcitatem cuius hîc fit mentio, non tam à Christo, quàm ab hominũ vitio esse. Neque enim sua natura quenquam proprie excæcat: sed quum reprobi nihil quàm eius lucem extinguere cupiant, oculos mentis quos habet malitia & prauitate infectos, oblata luce perstringi necesse est. In summa, quum Christus suapte natura lux sit mundi, hoc accidentale est, quòd eius aduentu quidam cæci fiunt. Quæri tamen rursus potest, quum omnes ad vnum passim damnentur cæcitate, quinam sint isti videntes. Respondeo id per concessionem ironicè dictum esse, quia increduli quum oculis capti sint, se tamen valde acutos ac perspicaces putant. atque hac fiducia elati, Deum audire non dignantur: & extra Christum præclaram speciem habet carnis sapientia: quia mundus quid sit verè sapere non apprehendit. Videre ergo eos dicit Christus, qui sub stulta sapientiæ fiducia se & alios fallentes, proprio sensu feruntur, vanasque suas imaginationes pro sapientia habent. Tales, simulatque apparet Christus in Euageliũ sui splendore, cæci fiunt: non modò quia deregitur quæ prius in tenebris infidelitatis latebat eorum stultitia, sed quia iusta Dei vindicta in altiores tenebras demersi, exiguum illud nescio quid lucis quod illis

quominus ipse solus Ecclesie suae praesit, & solus pastor emineat. Tamen enim eorum utitur ministerio, pastoris tamen munus sua virtute obire & exequi non desinit. Ita etiam magistri sunt & doctores, ut eius magisterio non derogent. Denique pastoris nomen quum ad homines transferretur, sub alternum est, ut dicunt. Et Christus ita honorem suum cum ministris communicat, ut tam ipsorum, quam gregis totius unicus tamen maneat pastor. Nunc quum dicit se venire ut vitam habeant oves, significat eos tantum luporum & furum rapinis esse expositos, qui sub eius pedo se non continent. & quod plus addat fiducia, quicumque ab eo non deficiunt, in illis vitam assiduo profectu augeri, & confirmari praedicat. Et certe prout quisque in fide progreditur, eo propius ad vitam plenitudinem accedit: quia in eo crescit Spiritus, qui vita est.

11 Ego sum pastor bonus: pastor bonus animam suam ponit pro ouibus.

12 Mercenarius autem, & qui pastor non est, cuius propriae non sunt oves, videt lupum venientem, & relinquit oves, & fugit, & lupus rapit eas, & dissipat oves.

13 Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non est illi cura de ouibus.

14 Ego sum pastor bonus, & cognosco oves meas, & cognoscor a meis.

15 Sicut cognoscit me Pater, & ego cognosco Patrem, & animam meam pono pro ouibus.

11 PASTOR BONVS ANIMAM SVAM. Ex singulari amoris affectu quo oves prosequitur, quam verè se illis pastorem exhibeat, ostendit: quia de earum salute usque adeo est sollicitus, ut ne propriae quidem vitae parcat: unde sequitur, plusquam ingratos esse, & centies dignos qui pereant, & ad omne noxae genus sint expositi, qui tam benigni & amabilis pastoris custodia respiciunt. Porro verissimum est quod Augustinus monet: proponi hinc quid in Ecclesiae regimine expetendum, quid fugiendum, & quid tolerandum sit. Nihil magis optabile, quam ut à probis & studiosis pastoribus regatur Ecclesia. Se unum esse bonum pastorem profitetur Christus qui per se in primis, & deinde per sua instrumenta, Ecclesiam sanam & incolumem praestat. Quoties ergo res bene sunt compositae, & praesunt homines idonei, illic Christus re ipsa pastorem agit. Sed multi sunt lupi & fures, qui pastorum larua tecti, Ecclesiam scelerate dissipant. Tales, quocumque nomine gloriantur, fugiendos esse Christus denuntiat. Mercenariis si purgari posset Ecclesia, melius res haberet: sed quia hoc modo fidelium suorum patientiam Dominus exercet, simul etiam illo singulari beneficio indigni sumus, ut Christus in synceris pastoribus nobis appareat: tolerandi sunt, utcumque non probentur, ac merito etiam displiceant. Mercenarios intellige qui doctrinam puram retinent, & qui per occasionem (ut Paulus loquitur) porius quam recto zelo veritatem annuntiant. Tales, etsi non Christo fideliter seruiant, audiendi sunt. Nam sicuti Phariseos audiri voluit Christus, quia super cathedram Moysi sedebant: ita hoc honoris Euangelio nos habere conuenit, ne eius ministros, licet minus probos fastidiamus. Quoniam autem minima quaeque offencula inspidum nobis Euangelium reddunt, ne tales deliciae nos impediunt, semper nobis in mentem veniat quod prius attigi: si non ita potenter in ministris viget Christi Spiritus, ut palam in illis pastorem se exhibeat, nos vitiorum nostrorum poenas dare: & interea obedientiam nostram probari.

Philip. 1. b. 15.

12 MERCENARIVS AV. ET QVI PASTOR NON EST. Tamen pastoris nomen Christus uni sibi vindicat, tacite tamen innuit, organo suis in quibus agit aliquomodo commune esse. Scimus enim quam multi post Christum, sanguinem pro salute Ecclesiae fundere non dubitauerint. nec Prophetæ ante eius aduentum vitam suam pepercerant. Sed in sua persona absolutum exemplar proponit, ut ministris suis regulam praescribat. Quam enim foeda & pudenda est nostra segnities, si nobis vita nostra pretiosior est Ecclesiae salute, cui suam Christus posthabuit? Ceterum, quod de tradenda pro ouibus vita hic dicitur, tanquam certum & praecipuum paterni affectus signum est. Voluit primo Christus testatum relinquere, quam singulare amoris erga nos sui specimen in morte sua ediderit: deinde ad imitationem exempli sui, puocare suos omnes ministros. Differentia tamen inter hos & illum notanda, quod vitam suam impendit in satisfactionis pretium: sanguinem suum effudit ad purgandas animas nostras: corpus suum in victimam expiaticam obtulit, qua Patrem nobis placaret. In Euangelii autem ministris nihil tale esse potest, qui omnes

purgatione indigēt, & vnicō illo sacrificio expiantur, & Deo reconciliantur. Sed hīc non disputat Christus de mortis suæ efficacia aut fructu vt se aliis comparet, sed vt probet qualiter erga nos affectus fuerit: deinde vt alios inuiter ad sequēdum suum exemplum. In summa, sicut proprium Christi fuit vitam nobis sua morte acquirere, & præstare quicquid Euangelium continet: ita commune pastorum omnium officium est, doctrinam quā annuntiant, vitæ suæ dispendio tueri: & Euangelii doctrinam sanguine suo ob signando, testari quā non frustra doceant, salutem sibi & aliis à Christo partam esse. Hīc tamē moueri potest quæstio, nunquid mercenarius habendus sit, qui luporum occursum, quamlibet ob causam declinat. Hæc quæstio olim quasi in re præsentī agitata fuit, quum tyrāni in Ecclesiam crudeliter sæuissent. Tertullianus, & similes, nimis meo iudicio in hac parte fuerunt austeri. Augustini moderatio longe melior: qui ita pastoribus fugere permittit, si publicæ salutis sua fuga magis consulant, quā gregem sibi commissum deserendo prodant. Hoc autem fieri indicat, quum Ecclesia non destituitur idoneis ministris, & pastoris vita sic priuatim impetitur ab hostibus, vt sua absentia eorum rabiem mitiget. Quōd si commune periculum est, magis que timendum nē fugere credatur pastor, non consulendi voluntate, sed timore moriendi, nullo id modo licere contendit: quia fugæ exemplum magis nocebit, quā in posterum prodesse queat eius vita. Legat, qui vult, Epistolam ad Honoratum episcopum centesimam octogesimam. Secundum hanc rationem Cypriano fugere licuit: qui mortem adeo non horrebat, vt oblatam vitam perfida negatione redimere fortiter abnuerit. Solum hoc tenendum est, vt gregem suum pastor, adeoque singulas oues vitæ suæ præferat. **C V I V S P R O P R . N O N S V N T O V E S .** Videtur hīc Christus omnes sine exceptione præter se vnum facere mercenarios. Nam quum ipse vnus sit pastor, nemini nostrum fas est oues quas pascit, suas vocare. Sed meminerimus, qui Christi Spiritu aguntur, eos proprium sibi ducere quod capitis est: idque non vt sibi potestatem vsurpent, sed vt fideliter seruent quod sibi commissum est. Nam qui vere Christo coniunctus est, nunquam alienum à se ducet quod illi tam charum fuit. Id est quod postea dicit, **M E R C E N A R I V M F U G E R E**, quia ouium curam non habet: ac si diceret, gregis dissipatione non tangi, quia nihil ad se pertinere putat. Nam qui mercedem spectat, non gregem, vt cunq̄ue in tranquillo Ecclesiæ statu fallat, tandem vbi cōminus certandum fuerit, perfidiæ suæ documentum edet.

14 **E T C O G N O S C O O V E S M E A S .** Priore membro suum erga nos amorem rursus commendat: cognitio enim ex amore nascitur, & curam secum trahit: simul tamen significat suisque deque sibi esse omnes, qui Euangelio non obtemperant, quemadmodum secundo membro repetit: & confirmat quod prius dixerat se vicissim ab ouibus agnoscī.

15 **S I C V T C O G N O S C I T M E P A T E R .** Nihil attinet, ac ne expedit quidem in spinosas illas speculationes ingredi: quomodo suam sapientiam Pater cognoscat: quia Christus simpliciter, quatenus vinculum est nostræ cum Deo cōiunctionis, se inter illum & nos medium statuit: ac si diceret, non magis fieri posse vt nostri obliuiscatur, quā vt Pater eum reiiciat vel negligat. Interea mutuū à nobis officium exigit: quia sicuti ad nos tuendos confert quicquid à Patre accepit facultatis, ita vult nos habere obsequentes & sibi addictos: quemadmodum totus ipse est Patris, & omnia ad eum refert.

16 Et alias oues habeo quæ nō sunt ex hoc ouili: illas etiam me oportet adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, vnus pastor.

17 Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, vt rursus sumam eam.

18 Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. hoc mandatum accepi à Patre meo.

16 **A L I A S O V E S H A B E O .** Quanquam nonnulli ad omnes promiscue hoc referunt, tam ex Iudæis quā ex Gentibus, qui nondum erāt Christi discipuli: mihi tamen dubium non est quin ad Gentiū vocationē respexerit. **O V I L E** enim appellat veteris populi collectionē, quā à reliquis mundi populis diremptus, in Dei peculium & vnum corpus coaluerat. Sic enim Iudæos sibi cooptrauerat Deus, vt ritus & ceremonias velut quædam septa illis circumdaret, ne incredulis permixti essent: quanquam ostium stabuli gratuitum erat vitæ æternæ foedus in

pastoribus. ac si diceret, Aliis quidē plerunque mundus applaudit, eōsque libenter honore prosequitur: sed Deus, penes quē imperiū est, nō alios agnoscit ac probat quā qui oues hac viā ducunt. Quōd **NOMINE** oues dicit vocari, ad mutuū fidei cōsensum refero: quia vno Dei Spiritu inter se coniuncti sunt discipulus & doctor: vt præcat hic, sequatur ille. Quōd quidā priuatā notitiā exprimi putant, quam de singulis ouibus habere debeat pastor, an satis firmū sit, nescio.

4 **QVIA NOVERVNT VOCEM EIVS.** Tametsi hic de ministris loquitur, non tam ipsos tamen, quā Deum per ipsos loquentem vult audiri. Tenenda enim est quam posuit exceptio, Quōd solus fidelis sit Ecclesiæ pastor, qui sub Christi ductu & auspiciis oues regit. Notāda autem ratio est cur dicātur oues **SEQUI**: quia scilicet pastores à lupis discernere nouerūt ipsa voce. Hic est Spiritus discretionis quo electi, Dei veritatem à falsis hominum figmentis diiudicāt. Ergo in Christi ouibus præcedit veri notitia, deinde accedit serium obsequendi studium: vt non modo intelligant quid verum sit, sed ex cordis affectu recipiant. Nec tantum in eo cōmendat obedientiam fidei, quōd oues ad pastoris vocem placide conueniunt: sed etiam quōd extraneis vocibus non auscultant, nec dissipantur quum quis eas inclamat.

6 **HANC SIMILITVDINEM.** En cur sapientiæ iactantia elati, Christi lucem respuerent, nam in re non adeo obscura, sunt plusquā hebetes. In his verbis, **NON INTELLERVNT QVAENAM ESSENT**, &c. varia est apud Græcos lectio: quidam codices habent ad verbum, **NON INTELLERVNT QVAE LOQVEBATVR.** Altera quā sequutus sum, plenior est, tametsi eōdem redit sensus. Tertia est, quōd non agnouerunt esse Dei Filium qui de seipso loquebatur: sed hæc minus recepta.

7 Dixit ergo rursus illis Iesus, Amen amen dico vobis quōd ego sum ostium ouium.

8 Omnes qui ante me venerunt, fures sunt & latrones: sed non audierunt eos oues.

9 Ego sum ostium, per me si quis ingrediatur, seruabitur: & ingredietur & egredietur, & pabulum inueniet.

10 Fur non venit, nisi vt furetur, & maectet, & perdat. ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant.

7 **EGO SVM OSTIVM.** Nisi addita fuisset hæc expositio, tota oratio allegorica erat. Nunc quod præcipuum erat in similitudine, clarius exponit, quum se ostium esse affirmat. Summa autem est (vt diximus) totiūs spiritualis doctrinæ qua animæ pascuntur, caput in ipso contineri. Vnde & Paulus vnus pastorum, nihil scire operæpretium duxit, nisi Iesum Christum. Perinde autem valet hæc locutio, ac si se vnum esse testatus foret Christus, ad quem aggregari nos oportet. Itaque omnes qui salutem appetunt, inuitat & hortatur vt ad se veniant, quibus verbis significat frustra circumire quicumque eo relicto ad Deum contendunt: quia non nisi ianua vna pateat, aliunde verò obstructi sint omnes accessus.

8 **OMNES QVI ANTE ME.** Ad verbum est, Omnes quotquot. Qui autem hoc ad Iudæ Galilæum & similes restringunt, longe meo iudicio discedunt à mente Christi. nam generaliter falsas omnes doctrinas Euangelio, & omnes pseudopphetas piis doctoribus opponit. Quintam vsque ad Gentes non absurde extenditur hæc sententia, quōd quicumque ab initio mundi se professi sunt esse doctores, nec studuerunt oues ad Christum colligere, hoc titulo abusi sint ad perdēdas animas. Cæterum, hoc ad Moysen & Prophetas minime pertinet, quibus nihil aliud propositū fuit quā vt Christi regnum stabiliarent. Notādum enim est, Christi verbis res oppositas inter se conferri. Atqui inter Legem & Euangelij doctrinam adeo nihil dissidii reperietur, vt Lex nihil aliud sit quā ad Euangelium præparatio. In summa, testatur Christus doctrinas omnes quibus ab eo mundus abductus fuerat, totidem fuisse mortiferas pestes, quia extra ipsum non nisi exitialis & horrenda sit dissipatio. Interea videmus quanti sit apud Deum, & quanti à nobis fieri debeat antiquitas, quoties veluti in certamē cum Christo committitur. Nequis enim moueatur quōd seculis omnibus extiterunt doctores quibus nihil minus curæ fuit quā ad Christū homines dirigere, nominatim Christus ipse exprimit nihil referre quā multi fuerint tales, vel quampridem emergere cœperint: quia hoc considerandum sit, vnicam esse ianuam, qua relicta, qui parietes fodiunt, vel rimas perforant, fures esse. **NON AUDIE-**

R VNT EOS OVES. Clarius nunc confirmat quod obscurius iam dixerat sub allegoriæ figura: nõ fuisse scilicet ex Ecclesia Dei qui extra viam ab impostoribus abducti sunt. Hoc ideo primùm dicitur, ne quum magnam errantium turbam cernimus, eorum exemplo nobis perire libeat: deinde ne titubemus, quum impostoribus ad plurimos fallendos Deus habenas laxat. Neque enim hæc leuis est cõsolatio, vel tenuis fiduciæ materia: quum scimus inter multiplices insul- tus & insidias luporũ, & latronũ, Christũ sēper fido præsidio tutatũ esse suas oves, nequa ab eo desisceret. Sed hinc exoritur quæstio, Quando quis incipiat ex grege Christi esse. Multos enim videmus magna vitæ parte pallatos errare per deserta, qui tandem ad Christi ouile aggregan- tur. Respõdeo, nomen **OVIUM** hic duobus modis sumi. Quum posthac dicit Christus, se alias adhuc habere oves, omnes Dei electos comprehendit, qui tunc nihil habebant ouium simile. Nunc oves intelligit iam pastoris nota signatas. Natura certe nihil minus quàm oves sumus, quin potius omnes nascimur vrsi & leones, donec Spiritus Christi nos cicuret, & ex feris ac in- domitis bestiis mansuetas pecudes formet. Ita secundum arcanã Dei electionem in eius corde iam oves sumus nondum adhuc nati: vocatione qua nos in ouile suum colligit, oves in nobis esse incipimus. Iam qui in ordinem fideiũ vocati sunt, eos magis tenaciter sibi hæere affirmat Christus, quàm vt vagi & instabiles circumferantur qualibet nouæ doctrinæ aura. Siquis exci- piat, posse interdum etiam qui se Christo addixerant, errare, idque frequenti experientia pro- bari: nec frustra has partes apud Ezechielem bono pastori tribui, vt dispersas oves congreget: fateor equidem non rarò hoc accidere, vt qui fidei domestici fuerant, ad tempus alienentur: sed non pugnat hoc cum Christi sententia: quia quatenus errant, quodammodo oves esse desi- nunt. Hoc simpliciter vult Christus, omnes Dei electos etiam si innumeris erroribus tētati fue- rint, in purâ fidei obedientia retentos esse, ne satanæ eiũque ministris in prædam forent expo- siti. Hoc autem nõ minus admirabile est opus Dei, quum oves paulisper euagatas iterum col- ligit, quàm si in ouili perpetuò clausæ manerēt. Istud quidem semper & sine exceptione verum est, non esse nostros qui à nobis exeūt: sed qui ex nobis sunt, manere vsque in finem nobiscum. Cæterum, hic locus summum pudorem meritò incutere nobis debet. Primùm quòd ad pasto- ris nostri vocem tam male sumus assueti, vt vix eam pauci frigide auscultent. Deinde quòd ad eum sequendum, tam desides ac pigri simus. De bonis loquor, vel qui saltem sunt tolerabiles. nam magna pars eorum qui se Christi discipulos iactant, proterue aduersus eum recalcitrant. Postremò, quòd simulatque vox aliqua extranei personuit, huc illuc instabiles rapimur: hæc in- constantia & leuitas satis prodit quàm male adhuc in fide profecerimus. Quòd si minor est cre- dentium numerus quàm optandum sit: deinde si multi ex paucis subinde diffluunt, habent pii doctores consolationē qua se sustineant, quòd ab electis Dei audiuntur, qui Christi oves sunt. Nostrum quidem est sedulò dare operam, & modis omnibus satagere vt in fidei vnitatem, si fic- ri possit, totus mundus coalescat: interim nostro numero contenti simus.

Ezech. 34. c. 12.

1. Ioban. 2. c. 19

9 PER MESI QVIS IN GREDIATVR. Eximia piorum consolatio, quòd vbi semel Chri- stum amplexi fuerint, extra periculum se esse audiunt. Nam salutem illis & prosperum statum Christus promittit. Deinde partes duas exprimit, quòd tutò quocunq; opus fuerit, incedent: deinde quòd ad satietatem vsque pascuntur. **PER INGRESSVM ET EXITVM** Scriptura sæ- pe omnes vitæ actiones significat. Sicuti Gallice dicimus, *aller, & uenir* pro versari. Duplex er- go Euangelii vtilitas nobis commendatur his verbis: quòd in eo pabulum animæ nostræ repe- rient, quæ alioquin famelicæ languent, nec nisi vento pascuntur: deinde quòd nobis fidelis cu- stodia & propugnaculum erit aduersus luporum & latronum incursum.

10 FVR NON VENIT. Hoc dicto Christus quasi aurem nobis vellicat, ne torpentes & incau- tos ministri satanæ nos circumueniant. Facit enim nimia nostra securitas vt vndique nudi falsis doctrinis pateamus. Vnde enim tanta credulitas, vt qui in Christo fixi quiescere debebant, per multos errores circunuolitent: nisi quia à tot falsis doctoribus non satis sibi metuunt nec ca- uent? Huc accedit quòd inexplebilis nostra curiositas, nouis & extraneis hominum figmentis sic delectatur, vt sponte insano cursu ad fures & lupos ruamus. Non abs re itaque Christus, fal- sos doctores quamlibet blande se insinuēt, lethale semper venenum afferre testatur: quo magis ad eos arcendos intenti simus. Similis est Pauli admonitio ad Coloss. cap. 2. b. 8, Videte ne quis vos prædetur per inanem philosophiam, &c. **EGO VENI.** Altera similitudo, nam quum hæ- tenus Christus ianuam se vocauerit: & veros pastores, qui ad hanc ianuam oves congregant: nunc pastoris induit personam: & quidem se vnicum esse pastorem prædicat, vt certe in neminẽ alium proprie hic honor & titulus competit. quotquot enim fidei sunt Ecclesiæ pastores, quia eos ipse excitat, necessariis dotibus instruit, gubernat suo Spiritu, in illis operatur: non faciunt

Christo sancitum. Ideo alias oves vocat quæ non eiusdem erant notæ, sed diuersi generis. Sûma est, pastorale Christi officium Iudææ angulis non includi, sed longius patère. Verum quidem est quod hic dicit Augustinus, Sicut intra Ecclesiam multi sunt lupi, ita foris multas esse oves: sed præsentis loco nõ per omnia cõuenit, vbi de externa Ecclesiæ facie agitur: propterea quod Gentes, quæ ad tempus extraneæ erant, postea in regnum Dei simul cum Iudæis ascitæ sunt. Quadrare tamen hac in parte fateor, quod oves nominat Christus incredulos, qui nihil minus, quàm oves in se æstimari poterant. Nec verò tantum hoc nomine quales futuri sint docet, quin potius ad arcanam Patris electionem hoc refert: quia iam oves sumus Deo, antequam ipsum sentiamus nobis esse pastorem: quemadmodum alibi dicimur fuisse inimici quo tempore nos amabat. qua ratione etiam Paulus dicit nos prius à Deo fuisse cognitos, quàm illum cognosceremus, Galat. 4. b. 9. **ILLAS ETIAM OPORTET.** Significat ratam fore electionem Dei, vt nihil pereat quod saluum esse velit. Nam arcanum Dei consilium quo ordinati sunt ad vitam homines, tandem suo tempore patefacit vocatio: & quidem efficax, dum sibi Spiritu in filios regenerat, qui prius ex carne & sanguine geniti erant. Quæritur tamè quomodo adducti fuerint Gentiles vt Iudæis aggregarentur. neque enim Iudæos foedus quod cū Patribus Deus pepigerat, abiicere oportuit vt Christo nomē darent: nec rursus Gētes Legis iugū subire oportuit, vt in Christum insiti, Iudæis associarentur. Hic tenenda est distinctio inter fœderis substantiam & externas accessiones. Nam aliter in Christi fidem concedere non poterant Gentes, quàm æternum illud fœdus amplexando: in quo fundata erat mundi salus. Hoc modo impleta fuerunt vaticinia, Loquentur alienigenæ lingua Chanaan. Item, Apprehēdent septem ex Gentibus pallium vnus Iudæi, ac dicēt, Ambulabimus vobiscum. Item, Venient ex longinquis partibus, & ascendent in montem Sion. Ideo etiam multarum gentium pater Abraham fuit dictus, quia ab Oriente & Occidente venturi erant, qui cum eo accumberent in regno Dei. Quantum autem ad ceremonias attinet, ille est medius paries quem Paulus dirutum fuisse docet. Ita in fidei vnitatem Iudæis coniuncti fuimus quoad substantiam. Ceremoniæ autem abolitæ fuerunt, nequid obstaculi esset, quominus illi manum nobis porrigerent. **ET FIET VNVS GREX.** Hoc est, vt in corpus vnum coalescant omnes Dei filii: sicuti vnâ fatemur catholicam Ecclesiam, & vnus capituli vnū esse corpus necesse est. Vnus Deus, inquit Paulus, vna fides, vnum baptisma. Itaque nos vnum esse oportet, sicuti in vnâ spem vocati sumus, Ephes. 4. a. 4. Quanquam autem in diuersa stabula videtur hic grex distinctus, communibus tamen septis inclusi sunt, qui passim per totum orbem sparsi sunt fideles: quia omnibus idem prædicatur verbum, eadem in vsu sunt sacramenta, idem precandi ordo: & quæ ad fidei professionem requiruntur. Obserua modum, quo grex Dei colligitur: nempe quum vnus est omnium pastor, & vox eius auditur. Quæ verba significant, vbi subest vni Christo Ecclesia, eius imperio paret, doctrinæque auscultat, tunc demum ritè compositum esse eius statum. Si quid tale apud se nobis Papistæ ostendant, fruantur quo tantopere superbiunt Ecclesiæ titulo. sin verò illic silet Christus, pedibus calcatur eius maiestas, ludibrio habentur sacra eius instituta: quid aliud est eorum vnitas quàm diabolica conspiratio, quæ omni dissipatione peior est, ac magis execranda? Proinde meminerimus semper à capite sumendum esse exordium. Vnde & Prophetæ quum Ecclesiæ instaurationem describunt, semper Dauidem regem adiungūt Deo: ac si dicerent, neque Ecclesiam esse, vbi non regnat Deus, neque extare regnum Dei, nisi vbi pastoris honos Christo defertur.

Rom. 5. b. 10.

Iesa. 19. c. 18.

Zach. 8. d. 23.

Gene. 17. a. 5.

Matth. 8. b. 11.

Ephes. 2. c. 14.

17 **PROPTEREA ME PATER DILIGIT.** Est quidem alia superior causa cur Pater Filiū diligit. Neque enim frustra vox audita fuit è cælo, Filium esse dilectum in quo Dei beneplacitum refidet. Sed quia & nostra causa factus est homo, & in hunc finem eum Pater complexus est, vt nos sibi reconciliaret: non mirum est quod se ideo diligi affirmat, quia salutem nostram propria vita chariorem habet. Mira verò diuinæ erga nos bonitatis commendatio, & quæ nos meritò in admirationem sui totos rapere debeat, quod nõ modo amorē Vnigenito debitum in nos vsque diffundit, sed ad nos, veluti ad finalē causam, refert. Et certè nihil opus fuit Christum carnem nostram induere in qua diligeretur, nisi vt nos redimēdo, paternæ misericordiæ pignus esset. **VT RVRSVS SVMAM EAM.** Quia non paruo moerore audita Christi mors discipulos afficere poterat, imò etiam grauitè concutere eorum fidem, consolatur eos spe resurrectionis mox futuræ: ac si diceret, non hac lege se moriturum vt absorbeatur à morte, sed vt victor mox resurgat. Et nos hodie ita Christi mortem reputare conuenit, vt simul in mentem veniat resurrectionis gloria. Ita eum vitam fuisse agnoscimus, quia cum morte congressus, magnificè eam deuicit, & nobilem egit triumphum.

Matth. 3. d. 17.

18 NEMO TOLLIT EAM A ME. Altera cōsolatio qua se discipuli in Christi morte suffērent: quōd non moritur coactus, sed sponte se pro salute gregis offert. Porro non tantum homines necis potestatem in se habere negat, nisi quatenus permiserit: sed à qualibet vi necessitatis se eximit. Alia nostri ratio quibus propter peccatum imposita est moriēdi necessitas. Natus quidem est & Christus ipse mortalis homo: sed hęc voluntaria submissio fuit, non seruitus aliunde iniuncta. Munire ergo discipulos suos voluit Christus, ne ipsum paulo post ad mortem rapi videntes, frangerentur animis, ac si oppressus esset ab hostibus: sed mira Dei providētia fieri agnoscerēt, vt mortem pro grege redimendo obiret. Et huic doctrinæ perpetua inest utilitas: quōd ideo mors Christi piaculū sit pro peccatis nostris, quia voluntarium fuit sacrificium. iuxta illud Pauli, Obedientia vnus, iusti facti sunt multi. hęc verba, PONO EAM A ME IPSO, bifariam exponi possunt, vel quōd se vita exuat Christus, manens ipse integer, ac si quis vestē à corpore suo deponeret: vel quōd suo arbitrio moriatur. HOC MANDATVM. Reuocat nos ad æternum Patris consilium, vt sciamus tantam illi fuisse curam salutis nostræ, vt Filium suum vnigenitum, tantus quantus est, nobis dicauerit. & Christus ipse qui in mūdum venit vt Patri se obedientem præberet, confirmat se non alium habere in omnibus scopum quām vt nobis consulat.

Rom. 5. d. 19.

19 Dissidium igitur rursus extitit inter Iudæos propter sermones istos.
20 Dicebant autem multi ex illis, Dæmonium habet ac insanit: quid eum auditis?

21 Alii dicebant, Hęc verba non sunt dæmoniacy: nunquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?

22 Facta sunt autem Encæniam Ierosolymis, & hyems erat.

23 Et ambulabat Iesus in templo in porticu Solomonis.

24 Circumderunt ergo eum Iudæi, ac dixerunt ei, Quousque animam nostram suspensam tenes? si tu es Christus, dic nobis liberé.

25 Respondit eis Iesus, Dixi vobis, & non creditis: opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hęc testantur de me.

26 Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis, quemadmodum dicebam vobis.

27 Oves quæ meæ sunt, vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me.

28 Et ego vitam æternam do eis: & non peribunt in æternum, nec rapiet eas quisquam è manu mea.

29 Pater meus qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo potest rapere è manu Patris mei.

30 Ego & Pater vnum sumus.

19 DISSIDIUM IGITUR. Hic fuit fructus cōcionis Christi, quōd aliquot sibi discipulos acquirerit: sed quia multos etiam aduersarios eius doctrina habet, inde exoritur dissidium, vt scindantur inter se qui prius erant quasi vnum Ecclesiæ corpus. nam vno consensu omnes profitebantur se colere Deum Abraham, & Moysi Legem sequi. Nunc vbi Christus emergit, dissidēre eius causa incipiunt. Si vera fuisset illa professio, Christus qui summum est vinculum charitatis, & cuius officium est quæ dissipata sunt colligere, consensum eorum minime abrumperet. Sed Euangelii sui luce multorum hypocrisim detegit, qui falso tantum prætextu fucati, se populum Dei esse iactabant. Ita etiam nunc facit multorum prauitas, vt dissidiis turbetur Ecclesia, & contentiones ferucant: interim qui conturbāt pacem, culpam in nos reiciunt, ac schismaticos vocant: hoc enim præcipuo crimine grauamur à Papistis, quōd tranquillum Ecclesiæ statum concusserit nostra doctrina. Atqui si Christo placide se ipsi submitterent, ac manum da-

rent veritati, statim sedati essent omnes motus. Sed quum ipsi fremant ac tumultuētur aduersus Christum, nec alia lege quiescere nobis permittant, nisi vt extincta iaceat Dei veritas, & Christus à regno suo exulet: iniuste nobis obiiciunt schismatis crimen: quod ipsis imputandum esse, nemo non cernit. Dolendum sane est intestinis discordiis lacerari Ecclesiam: sed præstat esse aliquos qui se ab impiis disungant, vt Christo capiti suo vniantur, quàm omnes in cōtemptu Dei esse concordēs. Itaque semper in schismatibus videndum quinam à Deo & puracius doctrina discessionem faciunt.

20 **DAEMONIVM HABET.** Quàm possunt odiofissimo probro infamant Christum, vt eū audire omnes horreant. Nam impii ne cedere Deo cogantur, furiose & clausis oculis in superbium eius contemptum prorumpunt, & alios incitant ad eandem rabiem: nequa vox Christi cū silentio audiatur. atqui ipsa Christi doctrina satis in se defensionis habet aduersus calumnias.

21 **Atque hoc suo responso intelligunt fideles quum HAEC VERBA NEGANT ESSE DAEMONIACI.** Perinde enim est ac si iudicium ex re ipsa fieri poscerent. Veritas enim (vt dictū est) se ipsam satis asserit. Atque hoc est vnicum fidei nostræ præsidium, quod nunquam efficere poterunt impii, quin Dei virtus & sapientia in Euangelio refulgeat.

22 **FACTA SVNT ENCAENIA.** Ac si diceres, innouationes: quia templum quod pollutū fuerat, de integro consecratum fuit auspiciis Iudæ Machabæi, ac tūc institutū fuit vt quotānis festus ac celebris esset dedicationis nouæ dies: vt Dei gratiā quæ finem Antiochi tyrannidi imposuerat, memoria repeterēt. Tunc autē in tēplo Christus pro more apparuit, vt in frequēti hominum cōuentu huberior esset prædicationis suæ fructus. **PORTICVM SOLOMONIS** templū vocat Euangelista: non quod Sanctuariū esset, sed templi solū appendix. Nec porticū veterem intelligit à Solomone olim extructā, quæ à Chaldæis prorsus diruta fuerat: sed quam Iudæi fortè primū, ab exilio Babylónico reuersi, ad exemplar veteris illius conditam, nomine etiam ornauerant, vt plus haberet dignitatis: deinde Herodes, noui templi conditor.

24 **CIRCVDDED. ERGO EVM IVDÆI.** Non dubium est quin astute Christum aggressi fuerint, saltem qui primi erant huius consilii authores. nam vulgus promiscuum potuit sine fraude expetere vt Iesus palām manifestaret se missum esse à Deo liberatorem: sed pauci captiosè & per insidias vocem hanc in turba elicere volebant, vt per tumultum è medio tolleretur: vel Romani in eum manus inicerent. Quod se queruntur teneri **SVPENSOS**, eo præ se ferunt, se redemptionis promissæ tam ardentè esse cupidos, vt Christi desiderium assiduè eorum animos sollicitet. Atque hic verus est pietatis affectus, nusquam alibi inuenire quàm in solo Christo quod mentibus nostris satisfaciatur, easque verè tranquillet: quemadmodum & ipse loquitur, Venite ad me omnes qui anxii estis, & onerati: & ego reficiam vos, & quietem inuenient animæ vestræ. Ergo qui ad Christum veniunt, sic comparatos esse decet, vt se isti fingunt esse. Sed immeritò Christum accusant, quasi hæcenus nō stabilierit ipsorum fidem. nam per eos tantum steterat, quo minus plenam & solidam haberent eius notitiam. Sed hoc incredulis perpetuum est, fluctuari dubios malle, quàm fundari in certo Dei verbo. Ita hodie plurimos videmus, quum vltro oculos claudant, spargere suæ dubitationis nebulas, quibus obscurēt clarā Euangelii lucem. Multos etiam videmus leues spiritus, qui per friuolas speculationes volitando, fixā stationē tota vita non reperiunt. Quum postulāt vt Christus palām vel **LIBERE**, & cum fiducia se manifestet: sensus eorum est, ne obliquè amplius, & quasi per ambages se infinet. Ita obscuritatis insimulant eius doctrinam, quæ tamen satis aperta & sonora fuerat, nisi in homines surdos incidisset. Admonet autem hæc historia, non posse nos malorum insidias & calumnias effugere, si ad prædicandum Euangelium vocati sumus. Quare in excubiis stare oportet, nec quali re noua percelli, quum idem nobis quod Magistro accidet.

Matth. II. d. 28.

25 **DIXI VOBIS.** Non dissimulat Dominus se esse Christum, neque tamen docet eos quasi sint ad discendum idonei: quin potius malitiam in qua obstinati erant, illis exprobrat: quia nihil hæcenus profecerant, verbo & operibus Dei edocti. Quod ergo non cognoscitur ab illis, id eorum vitio imputat: ac si diceret, Doctrina mea satis per se ad intelligendū facilis est: culpa autē in vobis hæret, quia Deo malignè resistitis. Postea de **OPERIBVS** loquitur, vt duplicis contumaciæ ipsos conuincat. Nam præter doctrinā luculentam habebant in miraculis testimonium, nisi Deo fuissent ingrati. Bis ergo repetit eos nō **CREDERE**, vt coarguat ipsos sponte surdos esse ad doctrinam, cæcos ad opera: quod signū est extremæ ac desperatæ malitiæ. Dicit se **OPERA** fecisse in nomine Patris, quia hic erat scopus, vt Dei virtutem in illis testatā faceret, vnde palām fieret, ipsum esse à Deo profectum.

26 **QVIA NON ESTIS EX OVIBVS.** Altio rem causam adducit cur neque miraculis,

Galat. 4. b. 9.

neque doctrinæ fidem habeant: nempe quia sint reprobī. Notandum autem est Christi consiliū. Nam quia se Dei Ecclesiam esse iactabant, nequid eorum incredulitas Euangelio derogeret, credendi donum speciale esse pronuntiat. Et certè vt Deum cognoscant homines, prius necesse est ab ipso esse cognitos, vt dicit Paulus. Rursum, quos Deus nō respicit, semper ab eo manere auersos necesse est. Siquis obmurmuret, causam incredulitatis residere in Deo, quia penes eum solum sit oues facere: respondeo, ipsum omni culpa liberari, quando homines nonnisi voluntaria malitia gratiam reiciunt. Cōciliat Deus sibi fidem quantum satis est, sed feræ bestia nūquam mātuēt, donec in oues, Dei spiritu mutatae fuerint. Qui tales sunt, frustra tentabunt feritatis suæ culpam in Deum reicere, quæ ipsorum naturæ propria est. In summa, significat Christus nihil esse mirum, si paucos habeat Euangelio suo obsequentes, quia feroces sint ac indomita bestia, quicumque spiritu Dei ad obsequium fidei subacti non sunt. Quo magis indignum est atque absurdum, vt ab hominum fide pendeat Euangelii autoritas: quin potius reputent fideles, eō se magis Deo obstrictos esse, quod quum alii in cæcitate maneant, Spiritus illuminatione ad Christum tracti sunt. Hic etiam habent Euangelii ministri, quo se consolentur, si non omnibus utilis sit eorum labor.

27 **OUES MEAE.** Probat argumento à contrariis, ipsos non esse oues, quia non obediunt Euangelio. Deus enim quos elegit, efficaciter vocat: ita fide probantur Christi oues. Et certè ouium nomen ideo ad fideles transfertur, quia Deo se per manum summi Pastoris regendos tradunt, & deposita priore feritate, ductiles se & morigeros præbent. Hæc etiam non parua est cōsolatio piis doctoribus, quod vtunque maior pars mundi Christum non auctoret, habet tamen ipse suas oues quas cognoscit, & à quibus vicissim cognoscitur. Quantum in se est, studeant totum mundum ad Christi ouile aggregare: sed vbi non succedit pro voto, contenti sint hoc vno, quod sua opera colligentur qui oues sunt. Reliqua iam suprà expositi.

28 **ET NON PERIBVNT IN AETERNVM.** Incomparabilis fructus hie fidei est, quod certos ac securos esse nos iubet Christus, quum fide in suum ouile sumus aggregati. Sed notandum est simul, qua futura nitatur hæc certitudo: nempe quia ipse futurus sit salutis nostræ fidelis custos: nā **IN MANV SVA** ipsam esse testatur. Quod si hoc nondū sufficiat, Patris virtute tutò seruatum iri dicit. Insignis locus, quo docemur non minus certam esse electorum omnium salutem, quàm inuicta est Dei potentia. Porro non voluit Christus hanc vocem temere in aere iactare, sed promissionē dare suis, quæ penitus infixæ eorum animis infideat. Ergo colligimus eō spectare sententiam Christi, vt electis firma constet salutis certitudo. Validis quidē hostibus sumus circumdati: & tanta est nostra imbecillitas, vt singulis momentis parum distemus à præsentī morte: sed quia **MAIOR** siue potētior **EST OMNIBVS** qui depositum nostrum seruat, non est quod trepidemus quasi in periculo sit vita nostra. Hinc etiam colligimus quàm insana sit Papistarum fiducia, quæ in liberum arbitrium, in virtutem propriam, & operū merita recūbit. Lōge aliter suos Christus instituit, vt se in hoc mūdo, tanquam in media sylua, inter innumeros latrones esse meminerint. Ac præterquàm q̄ sunt inermes, prædæque expositi, materiā mortis in se inclusam esse agnoscat: vt vna Dei custodia freti, securè ambulēt. Denique ideo certa nobis salus, quia in manu Dei est, quia & fides nostra infirma est, & nos ad vacilladum nimis procliuēs. Sed Deus qui nos in manū suā recepit, satis robustus est, vt solo flatu omnes hostium nostrorum machinas discutiat. Huc conuertere oculos operæpretiū est, ne tentationum metus nos exanimet. Nam & Christus modum ostēdere voluit, quo inter lupos oues quietè versentur. **ET NEMO PORAP.E MANV PATRIS.** Copula illatiuæ particulæ loco hic posita est. Nam ex inuicta Dei potentia colligit Christus, hostium libidini non esse obnoxiam piorum salutem: quia necesse foret Deum vinci, qui nos sub manus suæ tutela habet.

30 **EGO ET PATER VNVM SVMVS.** Voluit impiorum fannīs occurrere. Iactare enim poterant, nihil ad ipsum pertinere Dei potentiam, vt discipulis suis promitteret certum eius præsidium. Testatur ergo sibi ita coniunctas esse cum Patre rationes, vt eius auxilium sibi ac suis ouibus nunquam defuturū sit. Abusū sunt hoc loco veteres, vt probarēt Christum esse Patri *ō uōu-
onv.* Neque enim Christus de vnitate substantiæ disputat, sed de consensu quem cū Patre habet: quicquid scilicet geritur à Christo, Patris virtute confirmatum iri.

31 Sustulerunt ergo iterum lapides Iudæi, vt lapidarent eum.

32 Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo: propter quod eorum operum lapidatis me?

33 Responderunt ei Iudæi, dicentes, Non boni operis causa lapidamus te,
 sed blasphemiæ: & quòd tu quum homo sis, facis teipsum Deum.

34 Respòdit eis Iesus, Nonne est scriptū in Lege vestra, Ego dixi, dii estis?

35 Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui
 Scriptura,

36 Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis blasphema-
 re, quia dixi Filius Dei sum?

37 SVST. ERGO ITER. LAPIDES. Sicuti pietas in asserenda Dei gloria suo zelo ardet,
 quem Spiritus Dei moderatur: ita infidelitas mater est furoris. Et diabolus ita impios exagitat,
 vt nihil quàm cædes spirent. Hic exitus demonstrat quo animo Christū interrogauerint. Nam
 aperta confessio, cuius cupidos se fingeant, illos statim in rabiem adigit: & tamen quum ita
 violenter ferrentur ad opprimendum Christum, non dubium est quin iudicii colorem obten-
 derint: quasi hoc agerent ex Legis præscripto, vbi Deus pseudopphetas lapidari iubet.

Dmter. 13. 4. 5.

38 MVLTABONA OPERA. Hic Christus non tantum causam esse negat cur ita sæuiant, sed
 eos ingratitudinis accusat, quòd Dei beneficiis tam iniquam mercedem rependant. Nec vno
 vel altero opere se de illis bene meritum esse commemorat, sed plurimis in rebus se fuisse erga
 eos beneficium. Deinde non erga se modò, sed potius in Deum ingratos esse coarguit, quum se
 dicit Patris ministrum, qui eius virtutem in mediū protulerit, vt illis nota testatāque foret. Nā
 quum dicit EX PATRE, significat Deum fuisse authorem. Summa est: Voluit Deus per me vo-
 bis innotescere, præclara beneficia vobis per manum meā largitus est: excutite me quantum vo-
 letis, nihil inter vos gessi nisi laude & gratia dignum. Necesse est igitur vt Dei dona in me nunc
 furiosè persequi velitis. Interrogatio autem plus habet momenti ad pungendas corū conscien-
 tias, quàm si simpliciter asserendo loquutus esset.

39 NON BONI OPERIS CAUSA. Quamlibet aperte bellum cum Deo gerant impii, nun-
 quam tamen sine honesto prætextu peccare volunt. Ergo dum insaniunt aduersus filium Dei,
 hac crudelitate nondum contenti, vtrò eum accusant, seque Dei gloriæ patronos faciunt ac
 vindices. Quare necesse est vt bona conscientia murus sit nobis aheneus, quo probra & calum-
 nias, quibus impetitur, fortiter repellamus. Quocūque enim colore splendeat eorum malitia,
 & quicquid ignominia nobis ad tempus inurant, si pro causa Dei pugnamus, ille se minime ab-
 negabit quin veritatem suam asserat. Sed quia nunquam impiis desunt prætextus ad grauandos
 Dei seruos, & simul accedit ferrea impudentia, vt victi maledicere nō desinant: patientia & mā-
 fuetudine opus est quæ nos in finē vsque sustineat. BLASPHEMIAE nomē quod apud profa-
 nos scriptores generale est pro quouis cōiutio, Scriptura ad Deum refert, quū læditur eius ma-
 iestas, & contumelia afficitur. QVÒD TV QVVM HOMO SIS. Duæ sunt blasphemiæ spe-
 cies, vel quum proprio honore spoliatur Deus, vel quum illi quippiam affingitur eius natura
 indignum & alienum. Christum ergo blasphemum & sacrilegum esse contendunt, quia morta-
 lis homo, diuinum sibi honorem vsurpet. Et vera erat hæc blasphemiæ definitio, si nihil aliud
 quàm homo fuisset Christus. Tantum in eo peccant, quòd diuinitatem quæ in miraculis con-
 spicua erat, cernere non dignantur.

34 NONNE EST SCRIPTVM. Obiectum sibi crimen diluit non negando se Dei Filium,
 sed tuendo hoc rectè dictum esse. Quanquam responsum suum magis aptat personis, quàm
 rem ipsam penitus explicet. nam eorum malitiam refellere in præsentia satis habuit. Quo sen-
 su vocauerit se Filium Dei, oblique insinuat, magis quàm planè exprimat. Argumentum au-
 tem quo vtitur, non à paribus sumptum est, sed à minori ad maius. Scriptura Deos vocat
 quibus functionem honorificam Deus imposuit: hoc ergo honoris titulo lōge dignior est què
 Deus segregauit, vt supra alios omnes emineat: vnde sequitur, malignos & finistros esse inter-
 pretes, qui prius illud admittunt: insecūdo autem arripiunt offensionis causam. Testimonium
 quòd citat Christus, in Psalmo Ixxxii. habetur, vbi exostulat Deus cum regibus & iudi-
 cibus terræ, qui imperio & potentia tyrannice ad suas libidines, ad opprimendos miseros, &
 quoduis iniquum facinus abutuntur. Exprobrat autem illis quòd parum memores vnde tan-
 tum dignitatis acceperint, nomen Dei profanent. Hoc Christus ad præsentem causam accom-
 odat, quòd deorum nomine ornentur, quia ad regendum mundum Dei sint ministri. Eadem
 ratione & angelos Scriptura Deos appellat, quia per illos Dei gloria mundum irradiat. No-

Psal. 82. 5.

35 tanta est locutio, AD QVOS SERMO DEI FACTVS EST: intelligit enim Christus certo Dei mandato esse instructos: vnde colligimus, imperia non temere, neque hominum errore esse exorta, sed Dei arbitrio constituta esse: quia politicum ordinem vigere inter homines, iureque ac legibus nos gubernari velit. Qua ratione dicit Paulus, Deo rebelles esse quicumque potestati resistunt: quia non sit potestas nisi diuinitus ordinata. Siquis obiiciat, alias quoque vocationes esse à Deo, & illi probari: neque tamen propterea agricolas aut bubulcos aut futores vocari deos: Respondeo, non esse hoc generale, vt quicumque à Deo vocati sunt ad certum aliquod vitæ genus, dii vocentur: sed Christum de regibus loqui quos Deus in altiore gradû extulit, vt præfint atque excellent. In summa, sciamus magistratus ideo esse deos, quia imperiû Deus illis mandauit. LEGIS nomine hoc loco Christus totam doctrinam complectitur, qua Deus veterem Ecclesiam gubernauit. Nam quia Prophetæ, Legis duntaxat interpretes fuerunt, meritò & Psalmi censentur Legis accessio. SCRIPTVRAM NON POSSE SOLVI, perinde valet atque, Scripturæ doctrinam esse inuiolabilem.

Rom. 13. 4. 1.

36 QVEM PATER SANCTIFICAVIT. Quædam est piis omnibus communis sanctificatio. Sed hîc Christus aliquid longe præstâtius sibi vindicat: nempe quòd vnus ab omnibus aliis segregatus fuerit, in quo se virtus Spiritus, & Dei maiestas exereret: quemadmodum suprâ, capite 6. c. 27, se ab eodem Patre signatum esse dicebat. Propriè autem hoc ad Christi personam refertur, quatenus in carne manifestatus est. Itaque hæc duo coniuncta sunt, quòd sanctificatus fuerit, & missus in mundum: sed simul tenendum est quorsum & qua lege missus fuerit, vt scilicet salutem ex Deo afferret, atque omni ex parte probaret se ac præstaret Dei filiû. VOS DICITIS BLASPHEMARE. Torquebant hunc locum olim Arriani, vt Christum probarent non natura Deum esse, sed quasi precariam habere diuinitatem. Sed facilis est huius erroris refutatio: quia nõ disputat hîc Christus quis in se sit, sed qualis ex miraculis in carne humana agnosci debeat. Neque enim vnquam apprehendi à nobis æterna eius diuinitas poterit, nisi eum amplexi fuerimus quatenus à Patre exhibitus est Redemptor. Ad hæc, memoria tenendum est quòd prius attigi, Christum hoc loco non palàm, neque disertè vt inter suos discipulos testari quisnam sit: sed magis insistere in refellenda hostium suorum calumnia.

37 Si non facio opera Patris mei, ne mihi credatis.

38 Si autem facio, etiamsi mihi non credatis, operibus credite: vt cognoscatis & credatis quòd in me est Pater, & ego in eo.

39 Quarebant ergo eum rursus apprehendere, & exiuit ex manu eorum.

40 Et iterum abiit trans Iordanem in locum vbi Iohannes primû baptizabat, & mansit illic.

41 Et multi venerunt ad eum, ac dicebant, Iohannes quidem signum nulum fecit: quæcunque autem dixerat Iohannes de eo, vera erant.

42 Et multi illic crediderunt in eum.

37 SI NON FACIO OPERA. Ne exciperent Iudæi frustra ab eo iactari sanctificationem, & quicquid inde pendebat: iterû inculcat sua miracula, in quibus satis luculentû ediderat specimen suæ diuinitatis. Est autè concessionis species: ac si diceret, Nolo alia lege vos ad fidem mihi habendam obstringi, quàm si res ipsa in medium prodeat: impune vobis liceat me reiicere, nisi mihi Deus palàm testimonium reddiderit. OPERA PATRIS nominat, quæ verè diuina erant, & in quibus maior potentia refulgebat, quàm vt possent homini adscribi.

38 SI AUTEM FACIO. Ostendit eos impii & sacrilegi contemptus teneri planè conuictos, quia manifestis Dei operibus nihil honoris deferant. Est autem secunda concessio, quum dicit, Etiam vt de doctrina vobis dubitare permittam, saltem negare non licebit, quæ edidi miracula, ex Deo esse: Deum itaque, non hominem, ex professo reiicitis. Cæterum, quòd fidem postponit scientiæ, quasi ordine sit inferior, idè facit quòd illi cum incredulis & præposteris hominibus negotium est, qui nisi experientia victi, & coacti, nunquam Deo cedunt. Nam rebelles prius scire volunt, quàm credant. Et tamen nobis etiam eousque indulget Deus, vt operû suorum notitia, ad fidem nos præparet. Verum cognitio Dei & arcane eius sapietiæ, fidem ordine sequitur: quia fidei obedientia ianuam regni cælorum nobis referat. IN ME EST PATER. Idem repetit quòd suprâ aliis verbis dixerat, Ego & Pater vnum sumus. Huc tendunt omnia,

Cap. 10. f. 30.

quòd in sua administratione nihil à Patre diuersum habeat. Pater, inquit, in me est: hoc est, diuina virtus se in me profert. Et ego in Patre sum: hoc est, nihil ago nisi auspiciis Dei, ita vt mutua sit inter me & Patrem coniunctio. neque enim hic de essentia vnitatis sermo habetur: sed de manifestatione diuinæ potentia in Christi persona, vnde constabat diuinitus missum esse.

39 **QVAEREBANT ERGO EVM APPREHENDERE.** Proculdubio vt eum ex Templo extraherent, statim lapidandum: neque enim Christi verbis mitigatus erat eorum furor. Quòd elapsum dicit **EX EORVM MANV:** non aliter quàm admirabili Dei virtute fieri potuit. Quomnemur nos malorum libidini minime esse expositos: quam Deus, quoties ita visum est, freno suo cohibet.

40 **ABIIT TRANS IORDANEM.** Transiit Christus vltra Iordanem, ne sibi assidue non magno cum fructu pugnandum foret. Itaque exemplo suo docuit occasione vtendum esse. De loco secessus vide cap. 1, versu 28.

41 **ET MULTI VENERVNT ADEVM.** Concurfus hic ostendit Christum solitudinem minime quaesuisse vt ab officio desisteret, sed vt sacrarium Dei erigeret in deserto, quum eum Ierolyma (quæ propria erat eius sedes) obstinate repulisset. Et sanè hæc horribilis fuit Dei vltio, quòd quum Templum à Deo electum spelunca latronum esset, Ecclesia Dei in loco ignobili collecta fuit. **IOHANNES QVIDEM.** Colligunt Christum Iohanne præstantiorem esse, quia tot miraculis sit insignis, quum Iohannes nullum miraculum edidisset. Non quòd semper iudicium ex miraculis fieri debeat: sed quòd miracula doctrinae adiuncta, non leue pondus habeant, sicuti iam aliquoties dictum est. Porro oratio hæc defectiua est. Comparant enim Christum cum Iohanne, sed tantum alterum membrum exprimunt. Deinde pro confesso sumunt, Iohannem summum fuisse Dei Prophetam, & singulari Spiritus gratia præditum. Scitè ergo ratiocinantur Christum Iohanni præferendum esse, quia hoc non nisi certa Dei prouidentia factum fuerit, vt Iohannes maximus alioqui Propheta, nullo tamen miraculo commendatus esset: vnde conficitur, rationem Christi in eo fuisse habitam, vt pluris fieret. **QVAECVNQVE AVTEM DIXERAT.** Non videtur hoc ab illis dictum, sed ab Euangelista additum esse, vt doceret duplici argumento eos fuisse adductos vt in Christum crederent: quia re ipsa videbant verum esse testimonium quod ei Iohannes reddiderat, & plus illi dignitatis conciliabant miracula.

CAP. XI.

1 **A** Egrotabat autem quidam nomine Lazarus, à Bethania, castello Mariae & Marthæ huius sororis.

2 Maria autem erat quæ vnxit Dominum vnguento, & absterfit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus ægrotabat. Matth. 26. 4. 7.

3 Miserunt igitur sorores ad ipsum, dicentes, Domine, ecce quem amas, ægrotat.

4 Iesus autem hoc audito, dixit, Hæc infirmitas non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur Filius Dei per ipsam.

5 Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius, & Lazarum.

6 Postquæ ergo audiuit eum ægrotare, tunc mansit in loco vbi erat, duos dies.

7 Deinde post hoc dicit discipulis, Eamus in Iudæam iterum.

8 Dicunt ei discipuli, Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & rursus vadis illuc?

9 Respondit Iesus, Nonne duodecim sunt horæ diei? si quis interdum ambulet, non offendit: quia lumen mundi huius videt.

10 Siquis autem ambulet noctu, offendit: quia lumen non est illi.

1 **AEGROTABAT AVTEM QUIDAM.** Transiit ad aliam historiam Euangelista, quæ miraculum continet, in primis memorabile. Præterquàm enim quòd Christus in suscitando Lazaro

ro singulare diuinæ virtutis specimen edidit, simul viuam imaginem ante oculos posuit futuræ nostræ resurrectionis: & fuit hic quasi postremus actus, & clausula iam enim mortis tempus appropinquabat. Non mirum igitur si præcipuè gloriam suam in eo opere illustrauerit, cuius memoriam suorum animis volebat maximè infixam esse, vt quædam esset superiorum omnium obfignatio. Alios Christus mortuos suscitauerat, sed nunc in putrido cadauere potentiam suam exerit. Verùm circumstantiæ quæ ad celebrandam in hoc miraculo Dei gloriã faciunt, suo loco & ordine notabuntur. Quòd Lazarù Bethaniensem EX CASTELLO Mariæ ac Marthæ fuisse dicit, probabile est fuisse expressum, quia obscurior inter fideles Lazari fama erat quàm sororù. Nam sanctæ istæ mulieres Christum hospitio excipere solebant, quemadmodum ex Luca apparet. Nimis crassa hallucinatio fuit quòd monachi & similes rabulæ sub Papatu, ex castello, id est oppidulo vel pago, arcem fecerunt. Eiusdem etiam inscitæ est quòd Mariam hanc Lazari sororem fingunt infamem illam & probrosæ vitæ mulierem fuisse cuius meminit Lucas cap. 7. f. 37. Errori causam vnctio præbuit: quasi verò non satis constet sæpius vnctum fuisse Christum, & quidem diuersis in locis. Mulier peccatrix de qua narrat Lūcas, Ierosolymis, vbi degebat, Christum vnxit: Maria autem Bethaniæ idem postea fecit in suo pago. Præteritum verò tempus quo vsus est Euangelista, VNxit, non ad tempus rei gestæ de qua nunc agitur, referri debet, sed ad tempus quo scribebat: ac si diceret, Hæc est Maria quæ postea vnguentum effudit, cuius causa exortum est murmur inter discipulos.

Luc. 10. g. 38.

3 ECCE, QVEM AMAS AEG. Breuis nuntius, sed vnde Christus facilè colligere poterat quidnam duæ sorores vellent. Nam sub hac querimonia verecundè preces suas intinuant, vt opem ferre velit. Non prohibemur quidem à longiore precandi forma. Hæc tamen summa est, curas nostras, & quicquid nos malorum angit, in Dei sinum conicere, vt remedium afferat. Sic & cum Christo agunt istæ mulieres: malum illi suum familiariter exponunt, ac inde leuatione sperant. Notandum etiam quòd impetradi auxilii fiduciam concipiunt ex Christi amore. atque hæc perpetua est rite orandi regula. Vbi enim amor Dei, illic certa est & præfens salus: quia non amat, & deserit.

4 IESVS AVTEM HOC AVDITO. Voluit hoc responso curam discipulis eximere, ne ipsos male haberet quòd tam securum in amici periculo cernerent. Ergo, ne anxii sint interea de vita Lazari, morbum negat lethalem esse, quin potius nouam sibi gloriæ materiam fore promittit. Porrò tametsi mortuus est Lazarus, quia tamen paulo post vitæ eum restituit Christus, hunc exitum respiciens, morbum dicit non esse ad mortem. Alterum membrum PRO GLORIA DEI, non ita opponitur, quasi hoc perpetuum sit argumentum, scimus enim etiam dum pereunt reprobi, non minus in eorum interitu conspicuam refulgere Dei gloriam, quàm in piorum salute. Sed Christus propriè hoc loco Dei gloriam notauit, quæ cum officio tuo coniuncta erat. Porrò in Christi miraculis, non formidolosa Dei potentia, sed benefica suauisque apparuit. Ergo quum mortis periculum esse negat, vbi suam & Patris gloriam vult manifestare, reputandum est quorsum & in quem finem à Patre missus sit: nempe vt seruet, non vt perdat. Magnum etiam pondus habet hæc locutio, PRO DEI GLORIA, vt glorificetur filius Dei. Inde enim colligimus Deum in Filii sui persona sic velle agnosci, vt quicquid sibi honoris haberi postulat, Filio tribuatur. Ideò habuimus supra cap. 5. d. 23, Qui non honorat Filium, neque Patrem honorat. Quare frustra Turcæ & Iudæi quum sint in Christum contumeliosi, se Deum colere obtendunt: imò Deum à seipso diuellere hoc modo conantur.

5 DILIGEBAT AVTEM IESVS MARTHAM. Videntur in speciem hæc pugnare, quòd biduum maneat Christus trans Iordanem, quasi Lazari vitam negligens, & tamen ipsum ac sorores amare dicatur. Nam quum sollicitudinem amor gignat, statim accurrere debuit. Porrò quum Christus vnicum sit diuinæ gratiæ speculum, docemur hac eius mora, non æstimandum esse nobis amorem Dei à præsentierum statu. Rogatus, sæpe auxilium suum differt, vel vt orandi ardorem magis acuat, vel vt patientiam nostram exerceat, simulque assuefaciat ad obsequium. Sic ergo Dei opem fideles implorant, vt simul discant vota sua suspendere, si quando tardius quàm videtur necessitas postulare, manum suam ad ipsos iuuandos proferat. Nam vtunque cesset, nunquam tamè dormit, nec suorum obliuiscitur. Interea certò simus persuasi ipsum quoscunque diligit, velle saluos esse.

7 DEINDE POST HOC DICIT. Nunc tandem se curam Lazari habuisse demonstrat, quum putarent discipuli ipsum esse oblitum, vel saltem Lazari vitam aliis rebus posthabere. Hortatur ergo eos vt trajecto Iordane Iudæam petant.

8 RABBI, NVNC QVAEREB. Quòd cum absterrent discipuli, non tam fortasse eius

causa faciunt, quàm sui respectu, quòd sibi quisque timeat, sicuti commune erat omnibus periculum. Ergo quum crucem subterfugiant, idque fateri pudeat: quod magis est speciosum, se pro magistro sollicitos esse obtendunt. Idem quotidie permultis accidit. Nam qui ab officio declinant, crucis metu, multiplices hinc inde prætextus sibi accersunt ad obtegendam suam mollitiem, ne videantur absque iusta causa Deum fraudare debito obsequio.

9. NONNE DVODECIM SVNT. Variè expositus fuit hic locus. Quòd putarunt nonnulli doceri his verbis mutabiles esse hominum animos, vt singulis interdum horis nouum ac diuersum consilium capiant, nimis remotum est à Christi mente: nec sanè referre dignatus essem, nisi quia in vulgare prouerbiu cessit. Ergo genuino & simplici sensu contenti simus. Primum, similitudinem mutuatur Christus à nocte & die. Nam si quis in tenebris iter faciat, non mirum si subinde impingat, vel erret, vel labatur: at lux Solis interdiu viam monstrat, nequid sit periculi. Vocatio autem Dei, instar lucis diurnæ est, quæ nos errare vel impingere non patitur. Quisquis ergo Dei verbo obtemperat, nec quicquam aggreditur nisi eius iussu, illum quoque habet è cælo ducem ac directore, & hac fiducia securè & intrepidè viam arripere potest. Nam, vt habetur Psalmo 91. b. 11, quisquis in viis suis ambulat, angelos habet custodes, & eorum ductu tutus est, ne ad lapidem pes eius offendat. Christus ergo hoc præsidio fretus, animosè pergit in Iudæam, lapidationem non metuens, quia nullum sit errandi periculum, vbi Deus Solis officium faciens, nobis præluet, cursumque nostrum moderatur. His verbis docemur, quoties homo propriis consiliis sine Dei vocatione se permittit, totam eius vitam nihil quàm vagum & erroneum esse cursum: & qui maximè sibi sapere videntur, vbi os Dei non interrogant, ac Spiritum eius non habent actionum omnium præsidem, cæcos esse in tenebris palpâtes. vnam hanc esse rectam viam, si vocationis diuinæ probè nobis consci, præeuntem semper habemus Deum. Hanc instituendæ vitæ regulam sequitur certa fiducia prosperi successus: quia fieri nõ potest quin feliciter gubernet Deus. Atque hæc cognitio pluiquàm necessaria nobis est. vix enim pedem ad sequendum eum mouere possunt fideles, quin mille statim obstacula ingerat satan, varia hinc inde discrimina ostendet, modisque omnibus viam obstruere machinetur. Atqui vbi Dominus tâquam accensa luce sua nos ad pergendum inuitat, magno animo pergendum est, etiam si multæ mortes iter obsideant. Quia nunquam progredi nos iubet, quin addita simul promissione animet, vt certò statuamus bene ac feliciter nobis cessurum quicquid ex eius mandato suscipimus. Hic currus est noster, in què quisquis se recipit, lassitudine nõquàm deficiet. imò si magis ardua sint obstacula quàm vt per ipsa curru vehamur, his tamen alis instructi, semper reperiemus exitum, donec ad metam peruentum fuerit. non quòd fidelibus nihil aduersi accidat, sed quia res aduersæ illis adiumenta sunt in salutem. Summa est, intentos semper oculos Dei fore in eorum custodiam, qui ad eius nutum intenti erunt. Hinc rursus colligimus, quoties homines neglecto & præterito Dei verbo, sibi temere indulgent, & quod adlubescit suscipiunt, totum vitæ eorum cursum maledictum esse à Domino, semperque eorum audaciæ cæcæque libidini paratam esse vindictam. Diem autem hinc Christus ex more antiquo in duodecim horas partitur. Quâuis enim æstate ac hyeme dies varent, semper tamen diurnas horas duodecim, & totidem nocturnas habebant.

11. Hæc loquutus est, & post hoc dicit illis, Lazarus amicus noster dormiuit, sed vado vt expergeficiam eum.

12. Dixerunt ergo discipuli eius, Domine, si dormiuit, saluus erit.

13. Dicebat autem Iesus de morte eius: illi autem putabant de dormitione somni eum dicere.

14. Tunc ergo palàm dixit illis Iesus, Lazarus mortuus est:

15. Et gaudeo, ppter vos, quòd nõ fueri illic, vt credatis. Sed eamus ad eum.

16. Tunc Thomas cognomine Didymus, dixit condiscipulis, Eamus & nos, vt moriamur cum illo.

17. Venit itaque Iesus, & inuenit eum quatuor dies iã in monumèto habetè.

11. AMICVS NOSTER DORMIUIT. Quia prius negauerat lethalem esse morbum, ne re inopinata nimis turbentur discipuli, nunc simul mortuum esse indicat, & spem resurrectionis

facit. Mira autem eorum ruditas quòd dictum Christi de somno accipiunt. Etsi enim metaphorica est locutio, adeò tamen frequens ac trita est in Scripturis, vt Iudæis omnibus familiariter nota esse debuerit.

- 12 **SI DORMIT, SALVVS EST.** Quum somnum Lazaro salubrem esse excipiunt, ita obliquè student dehortari Christum ne illuc se conferat. Neque tamen astutè in suum commodum deflectunt Christi sermonem, sed quia de somno loquutum putabant, libenter hanc fugiendi periculi occasionem arripiunt. Augustinus, & multi post eum, argutè philosophantur in verbo dormiendi: nempe ideo transferri ad mortem, quia Deo tam facilè sit excitare mortuos in vitã, quàm facilè solemus eos expergefacerè qui dormiunt. Sed nihil tale venisse Christo in mentem ex perpetuo Scripturæ vsu colligere licet. Imò quum hæc eadem trãslatio profanis quoque scriptoribus trita sit, certum est non alia ratione venisse in vsum, nisi quia sine sensu iacet exanime cadauer, sicuti & sopitum hominis corpus. vnde & somnus non ineptè vocatur mortis imago, & apud Homerum καὶ ὄνητος θανάτου. Porro quum hoc nomine, corporum duntaxat notetur dormitio, nimis insulsè fanatici quidam ad animas trahunt, acsi intelligètia priuatã, morti subiacerent. Porro Christus suam potentiam in eo commendat, quòd se venturum dicit vt Lazarum excitet. Etsi enim, vt dictum est, in verbo dormiendi non exprimitur resurrectionis facilitas, Christus tamen dominum se mortis ostendit, quum se expergefacerè dicit quos restituit in vitam.
- 14 **TUNC ERGO PALAM DIXIT ILLIS.** Insignis Christi bonitas, quòd tantam in discipulis crassitiem ferre potuit. Et certè ideo distulit ad tempus ampliore Spiritus gratia eos donare, vt momento renouati, maius essent miraculum. Quum dicit **ET GAUDEO** propter vos, significat suam absentiam illis fuisse vtilem, quòd obscurior fuisset eius virtus, si protinus opem Lazaro tulisset. Nam quo propius ad ordinariam naturæ rationem accedunt Dei opera, eo magis vilescunt, ac minus est illustis eorum gloria. Idque quotidie experimur. Nam si statim manum porrigit, opem eius non apprehendimus. Ergo vt Lazari resurrectionem verè diuinum esse opus agnoscerent discipuli, eam differri oportuit, vt longissimè ab humano remedio abesset. Cæterum, memoria repetèdum est quod prius attigi, paternam Dei erga nos indulgentiam hic repræsentari in Christi persona. Quum ergo Deus nos malis obrutos laquere diu finit, sciamus eum ita salutis nostræ consulere. Nos quidem tunc anxii tristèsque gemimus, sed Dominus bono nostro gaudet: ac duplex eius humanitas refulget in hac parte, quòd non tantum vitiis nostris ignoscit, sed lætus rationes inuenit quibus ea corrigat. **VT CREDATIS.** Non intelligit hoc primum in illis fuisse fidei rudimentum, sed inchoatã iam fidei confirmationem, quum adhuc per quàm exigua esset ac debilis. Interea subindicat, nisi palam exerta fuisset Dei manus, ipsos non fuisse credituros.
- 16 **TUNC THOMAS.** Hactenus Christum retrahere conati sunt discipuli: nunc sequi paratus est Thomas, sed absque fiducia. Saltem promissione Christi se non munit, vt hilaris ac tranquillus eum sequatur. Hæc enim vox desperationis est, **EAMVS VT MORIAMVR**, quum eos de vita certos deceret esse. Porro relatiuum nomen **EO**, tam de Lazaro quàm de Christo potest exponi. Verùm si de Lazaro exponas, ironia erit: acsi dictum esset, **Quid proderit illuc venire?** nisi fortè non possumus aliter amicorum officio defungi, nisi vt mortem simul optetamus. Magis tamen alter sensus mihi probatur, quòd Thomas non recuset cum Christo mori. Sed hoc, quemadmodum dixi, ex inconsiderato zelo manat, quia animum potius ex fide promissionis colligere debuit.
- 18 Erat autem Bethania propinqua Ierosolymæ, stadiis ferè quindecim.
- C 19 Et multi ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, vt eas de fratre suo consolarentur.
- 20 Martha igitur quum audisset quòd Iesus veniret, obuiam illi venit. Maria autem domi sedebat.
- 21 Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.
- 22 Sed & nunc scio quòd quæcunque petieris à Deo, dabit tibi Deus.
- 23 Dicit ei Iesus, Resurget frater tuus.

- 24 Dicit ei Martha, Scio quòd resurget in resurrectione in nouissimo die.
 25 Dixit ei Iesus, Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet.
 26 Et omnis qui viuit, & credit in me, non morietur vnquã. Credis hoc?
 27 Dicit ei, Certè Domine: ego credo quòd tu es Christus Filius Dei, qui in mundum venturus erat.

18 ERAT AV. BETHANIA. Sedulo persequitur Euangelista quæ ad historiae certitudinem faciunt. quàm vicina esset Ierosolyma castello Bethaniæ refert, necui mirum sit multos illinc ex amicis ad consolandas sorores venisse, quos miraculi testes Deus esse voluit. Nam etsi humanitatis officio adducti fuerant, arcano tamen Dei consilio in alium finem illuc fuerant collecti, ne obscura esset Lazari resurrectio, vel domesticos tantum haberet testes. Hic autem maligna gentis ingratitude conuincitur, quòd hoc tam luculentum diuinæ virtutis specimen in loco celebri, in multa hominum frequentia, & prope vrbs portas, quasi in theatro editum, statim ex omnium oculis euanesceat. Imò Iudæi oculos malignè claudendo, data opera non viderunt quod sub oculis erat. Nec verò nouum est vel rarum vt homines, qui nimis cupide semper miraculis inhiant, ad eorum considerationem prorsus sint hebetes ac stupidi. Distantia locorum quæ notatur, minor duobus passuum milibus fuit. Stadium enim pedes sexcentos, hoc est centum & viginti quinque passus continet.

19 VT EAS DE FRATRE SVO CONSOLARENTVR. Hoc quidem spectabant illi: at Deus aliud, quemadmodum dictum est. Porro inde apparet domum Lazari & sororum plenam fuisse dignitatis, & honorificè cultam. Cæterum, quia naturale est vt luctum & mœrorè hominibus mors suorum afferat, nõ improbandum est hoc officium cuius meminit Euangelista: nisi quod vitiosus excessus, vt in aliis vitæ partibus, hic quoque regnãt, rem per se nõ vitiosam corrumpit.

20 MARTHA IGITVR QVVM AVDISS. Egreditur Martha extra pagum, vt postea videbimus, non tantum fortassis reuerentiæ causa, sed vt ipsum occultius exciperet: quia recens erat memoria periculi, necdum bene quieuerat hostium rabies, quæ Christi in Galilæam transitu paululum sedata, audito eius aduentu violentius de integro erumpere poterat.

21 DOMINE, SI FVISSES HIC. Incipit à querimonia: quànquam hoc modo verecundè significat quid velit. Perinde enim est ac si diceret, Poterãs tua præsentia fratrem meum eripere à morte, imò nunc etiam potes: quia nihil tibi negabit Deus. Sic autem loquendo, magis affectui suo indulget, quàm se contineat sub fidei regula. Hæc quidem verba partim ex fide profecta esse fateor: sed dico permixtos fuisse in compositos affectus, qui eam ultra metas arriperent. Nam quòd fratrem suum non fuisse moriturum sibi promittit, si adfuisset Christus, vnde illi hæc fiducia? Certe non concepta erat ex aliqua Christi promissione. Restat igitur vt temere suis votis potius obsequatur, quàm se Christo subiiciat. Fidei est quòd Christo potentiam tribuit, summamque bonitatem: quòd autem sibi plus persuadet quàm à Christo audierat, id est à fide alienum. tenendus enim semper est mutuus inter verbum & fidem consensus, nequid sibi temere præter Dei verbum homo fabricet. Adde quòd in præsentia Christi corporali nimis hærebat Martha. Ergo fides Marthæ immoderatis votis permixta & implicita, superstitione etiam non omnino vacua, pleno fulgore elucere non potuit: tantum eius scintillæ in his verbis emicant.

23 RESVRGET FRATER TVVS. Mira Christi comitas, quòd Marthæ in his quæ diximus vitis ignoscens, plus illi vltro promittit, quàm præcisè & apertè petere ausa fuerat.

24 SCIO QVOD RESVRGET. Iam verò hic nimia Marthæ timiditas se prodir, quòd Christi dictum extenuat. Diximus nuper, longius quàm par erat fuisse progressam, quum sibi ex proprio animi sui sensu spem fingeret: nunc in cõtrarium vitium labitur, quòd Christo manum tendente quasi trepidans subsistit. Quare vtrunque nobis cauendum est: ne Dei verbo destituti, spes euanidas hinc inde quasi ventum hauriamus: rursus ne Dominus os suum aperiens, corda nostra vel oclusa, vel nimis angustè restricta inueniat. Cæterum, hoc responso amplius aliquid dicere Martha voluit, quàm sperare audebat ex Christi verbis: ac si diceret, Si de vltima resurrectione intelligis, nihil dubito quin excitandus sit frater meus extremo die, & hac fiducia me consolor: sed nescio an maius aliquid mihi significes.

25 EGO SVM RESVRRECTIO ET VITA. Primùm affirmat Christus se resurrectione

& vitam esse. Deinde vtrunque eius sententiæ membrum seorsum & distinctè expõnit. Resurrectionem priore loco se nominat: quia ordine prior est restitutio à morte in vitam, quàm vitæ status. Atqui totum genus humanum in morte demersum est. Nemo itaque vitæ compos erit, nisi qui prius resurrexerit à morte. Ita Christus se vitæ initium esse docet. Postea autem subiicit vitæ quoque perpetuitatem, suæ gratiæ opus esse. Porro de spiritali vita eum loqui, clarè demonstrat expositio quæ mox sequitur, Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. Quare ergo Christus resurrectio est? Quia filios Adæ qui à Deo alienati erant per peccatum, Spiritu suo regenerat, vt nouam vitam viuere incipiant: qua de re fusius disserui supra cap. 5. d. 21, & 24. Et Paulus ad Ephes. 2. a. 5, & 5. b. 8, optimus est huius loci interpret. Eant nunc qui naturæ motu præparari homines garriunt ad recipiendam Dei gratiam. perinde est acti dicerent mortuos ambulare. Nam quod viuunt homines, ac spirant, sensu, intelligentia & voluntate præditi sunt: id totum ad interitum tendit, quia nulla animæ pars est vel facultas quæ non corrupta sit, & à rectitudine auersa. Ita fit vt mors vbique regnum occupet. Nam mors animæ, alienatio est à Deo. Ergo qui in Christum credunt, quum prius mortui essent, incipiunt viuere: quia fides, spiritalis est animæ resurrectio, & animam ipsam quodammodo animat vt viuat Deo: secundum illud, Mortui audient vocem Filii Dei: & qui audierint, viuent. Præclarum sanè fidei elogium, quod Christi vitam in nos transfundens, à morte liberat.

Supra 5 e. 25.

26 **ET OMNIS QUI VIVIT, ET CREDIT IN ME.** Secundi membri expositio: nempe quomodo Christus vita sit: quia vitam quam semel contulit, nunquam excidere patitur, sed ad finem vsque conseruat. Quid enim in tanta carnis fragilitate hominibus fieret, si vitam semel adepti, postea sibi relinquerentur? Ergo continuum vitæ statum in eiusdem Christi virtute fundatum esse oportet, vt quod cœpit, perficiat. Fideles autem ideo dicuntur nunquã mori: quia eorum animæ incorruptibili semine renatæ, Spiritum Christi in se manentem habent quo assidue vegetantur. Nam etsi corpus morti obnoxium est propter peccatum, spiritus tamè ille vita est propter iustitiam, Rom. 8. b. 10. Quod autem exterior homo quotidie in illis corrumpitur, ad eò nihil inde veræ ipsorum vitæ decedit, vt eius progressus adiuuet: quia interior homo renouatur de die in diem, 2. Cor. 4. d. 16. Imò ipsa mors, quædam illis à mortis seruitute manumissio est. **CREDIS HOC?** Videtur prima specie Christus ideo de spiritali vita disserere, vt à præsentis desiderio Marthæ animû abducat. Optabat Martha restitui fratri suo vitam: Excipit Christus, se vitæ præstantioris esse authorem, quia scilicet cælesti virtute fidelium animas viuificet. Cæterum, nõ dubito quin duplicem gratiam complecti voluerit, generaliter ergo spiritualem vitam commendat, quam suis omnibus confert: sed inde gustû præbere vult huius virtutis, quam mox in suscitando Lazaro ostensurus erat.

27 **CERTE DOMINE.** Vt probet Martha se credere de Christo quod audierat, ipsum esse resurrectionem & vitam: respondet se credere ipsum esse Christum, & filium Dei, vt certè hæc cognitio summam bonorum omnium in se comprehendit. tenendum enim semper est quorsum promissus esset Messias, & quod illi officium tribuant Prophetæ. Quum autem eum esse Martha confitetur, qui venturus erat, fidem suam cõfirmat Prophetarum vaticiniis. Vnde sequitur plenam rerum omnium instaurationem, & solidam foelicitatem ab eo sperandam esse: denique missum esse, vt verum & absolutum regni Dei statum erigat & componat.

28 Quum hæc dixisset, abiit, & vocauit Mariam sororem suam secreto, dicens, Magister adest, & vocat te.

29 Illa simulatque audiuit, surgit confestim, & venit ad eum.

30 Nondum autem venerat Iesus in castellum: sed erat in loco vbi occurrerat ei Martha.

31 Iudæi ergo qui erant cū ea domi, & consolabantur eam, videntes quod Maria subito surrexisset, & exiisset, secuti sunt eam, dicentes, Vadit ad monumentum vt ploret illic.

32 Maria ergo postquã venit vbi erat Iesus, quum vidisset eum, cecidit ad eius pedes, dicēs ei, Domine, si fuisses hic, nõ fuisset mortuus frater meus.

33 Iesus ergo vt vidit eam flentem, & Iudæos qui conuenerant cum ea flē

tes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum,

34 Et dixit, Vbi posuistis eum? Dicunt ei, Domine, veni, & vide.

35 Lachrymatus est Iesus.

36 Dicebant ergo Iudæi, Ecce quomodo amabat eum.

37 Quidam autem ex illis dixerunt, Non poterat hic qui aperuit oculos cæci, facere vt etiam hic non moreretur?

38 Iesus ergo rursus fremens in seipso, venit ad monumentum: erat autem spelunca, & lapis positus super eam.

28 **VOCAVIT SOROREM.** Probabile est Christum Marthæ rogatu extra pagum substititisse, ne in tantam hominum frequentiam prodiret. Timebat enim periculum, quod nuper è media morte vix elapsus esset Christus. Ideo ne longius spargeretur fama de illius aduentu, clamor sorori suæ indicat. **MAGISTER ADEST.** Nomen **MAGISTRI** ostendit quo loco interpias istas matronas habitus fuerit Christus. Quamquam autem minus adhuc profecerant quam decebat, hoc tamen iam erat magnum, quod se illi discipulas prorsus addixerant. Et subitus Mariæ discessus, vt in eius occursum veniat, non vulgaris reuerentiæ testis est.

31 **IUDÆI ERGO QUI ERANT CVM EA.** Tametsi Christi permisso Martha domū reuerfa erat vt subduceret è turba sororem, aliud tamen consilium Christi fuit: vt illos scilicet haberet miraculi testes. Hoc quidem illi minimè cogitant: sed nouum non fuit, homines quasi in tenebris, arcana Dei prouidentia, quod nequaquam tendebant deduci. Mariam ad sepulchrū pergere existimant, ex eorum more qui luctus sui irritamenta quærunt. Regnat enim vulgo hic morbus, vt mariti vxoribus vidui, parentes orbi liberis, & vicissim maritis vxores, & liberi parentibus priuati vel cognatis, vel amicis, dolorem suum ambitiosè quibus possunt modis augeant. Et solenne est varia artificia in hunc finem cõquiri. Ita scilicet quum iam inordinati sint hominum affectus, nouis stimulis eos incitant, quod vehementius ac maiore impetu contra Deū ferantur. Porrò istorum officium erat Mariam retrahere, ne ex sepulchri aspectu luctus materiam colligeret: verum tam acre remedium adhibere non audet, sed fouent ipsi quoque intemperantiam doloris, comites se præbendo. Ita sæpe accidit vt parum valeant eorum consolationes, qui suis amicis nimium blandè indulgent.

32 **ACCIDIT AD PEDES EIUS.** Quod procidit ad eius pedes, inde colligimus vltra communem hominum modum in illa domo cultum fuisse. Nam etsi coram regibus & principibus yris solebant se in terram prosternere, quia tamen nihil habebat secundum carnem Christus in se regale aut magnificum, alium in fine procidit Maria ad eius pedes. Nec verò id erat factura, nisi persuasa fuisset, Dei esse Filiū. **DOMINE, SI FVISSES HIC.** Quamquã honorificè in specie videtur de Christo loqui, quid tamè in his verbis vitiosū sit, nuper ostensum est. Neque enim Christi virtus, quæ cælū & terrā replebat, restringi ad corporale eius præsentiam debuit.

33 **INFREMUIT SPIRITV.** Nisi condoluisset Christus illorum lachrymis, stetit potius vultu rigido. Quum autem sponte se illis conformat vsque ad fletum, *ουνοθεν* testatur. Causam enim talis affectus, meo iudicio exprimit Euangelista, quum dicit vidisse Mariam & reliquos fentes. Quauis non dubitem altius eum spectasse: nempe ad communem generis humani miseriam. Tenebat enim quid sibi mandatum esset à Patre, & quorsum in mundum missus esset: nempe vt nos eximeret malis omnibus. Hoc vt opere ipso præstitit, sic ostendere voluit serio animi affectu se præstare. Ergo Lazarum suscitaturus, antequã remedium opemque afferat, fremitu spiritus, arcto doloris sensu & lachrymis, testatur malis nostris perinde se affici, ac si ea in se pateretur. Sed quomodo fremitus & perturbatio in personam Filii Dei competunt? Quia videtur quibusdam absurdum esse, si Christum dicamus tanquam vnum aliquem ex hominū numero fuisse humanis passionibus subiectum, non aliter existimant vel doluisse vel gauisum esse, nisi quia affectus istos quoties visum est, arcana quadam dispensatione in se recepit. In hanc sententiam Augustinus ab Euangelista dictum putat quod turbauerit seipsum, quum alios rapiant sui affectus, regnūque vel potius tyrannidem ad turbandas eorum mentes exerceant. Sensum ergo esse putat, quod Christus alioqui sedatus, & ab omni passione immunis, fremitum & dolorem vltro accersuerit. Atqui meo iudicio magis consentanea erit Scripturæ hæc simplicitas, si dicamus filium Dei quum carnem nostram induit, sponte etiam humanos simul affectus induisse, vt nihil à fratribus, excepto tantum peccato, differret. Hoc modo nihil deroga-

tur Christi gloria, quum voluntaria tantum dicitur fuisse submissio, qua factum est ut in anima affectibus nobis similis esset. Ceterum, postquam ab initio se submisit, non putandum est ab illis vacuum fuisse & immunem: atque in eo fratrem se nostrum probavit, ut sciamus mediatorem nobis esse qui infirmitatibus nostris facile ignoscat, & succurrere paratus sit, quas ipse in se expertus est. Siquis excipiat, quum vitiosae sint hominum passiones, non congruere ut filio Dei communes sint nobiscum: Respondeo, inter nos & Christum longam esse distantiam. Ideo enim vitiosi sunt nostri affectus, quia intemperanter ruunt, nec modum ullum tenent: in Christo autem, quia compositi fuerunt in Dei obsequium & moderati, vitio prorsus carebant. Imò dupliciter vitiosi sunt ac peruersi hominum affectus. primum quia turbulento motu feruntur, nec ad veram modestiae regulam ordinati sunt: deinde quia non semper oriuntur ex legitima causa, vel saltem non referuntur ad finem legitimum. Intemperiem esse dico, quia nemo gaudet vel tristatur quantum satis est, & quantum Deus permittit: multi etiam frænum potius excutunt. Facit etiã mentis nostrae vanitas ut doleamus vel tristemur ob res nihili, vel nulla de causa, quia mundo nimium addicti sumus. In Christo nihil tale. nulla enim eius passio ultra suum modum unquam erupit, nulla nisi iusta & ex ratione rectoque iudicio suscepta. Ut hoc clarius pateat, inter primam hominis naturam qualis à Deo condita fuit, & hanc degenerem quae per peccatum corrupta est, operæpretium est distinguere. Deus quum hominem crearet, affectus illi indidit, sed morigeros & rationi obsequentes. quod autem nunc sunt incompositi & rebelles, accidentale est vitium. Iam Christus humanos affectus suscepit, sed citra *ἀταξίαν*: quia fit ut qui passionibus carnis obsequitur, Deo non obtemperet. Turbauit quidem seipsum Christus, & vehementer commotus fuit, sed ita ut se continuerit sub Patris voluntate. In summa, si passiones eius cum nostris conferas, non minus inter se distabunt quam aqua pura & illimis, tranquillòque tractu fluens, à turbidis lutosissimisque spumis differt. Porro ad ferream Stoicorum duritiem respuendam, vnum Christi exemplum sufficere nobis debet. vnde enim, nisi ab ipso, petenda nobis est summæ perfectionis regula? Quin potius studendum est, ut correcta domitiaeque contumacia, qua propter Adæ peccatum impliciti sunt nostri affectus, Christum sequamur ducem, qui nos in ordinem redigat. Sic Paulus non saxeam à nobis stuporem requirit, sed temperari iustum iubet, ne tristitiæ nos dedamus sicut increduli qui spem non habent. nam & ideo in se recepit Christus nostros affectus, ut eius virtute subigere possimus quicquid in illis vitiosum est.

1. Thess. 4. b. 13.

36 **ECCE QUOMODO AMABAT.** Duplex hic de Christo iudicium nobis describit Iohannes. Nam priores isti qui dicebant, Ecce quomodo amabat eum, quauis minus honorificè de Christo sentiant quam par erat, utpote nihil illi tribuentes nisi humanum, æquius tamen & modestius de ipso loquuntur, quam alii qui malignè illi obtrectant, quod Lazarum à morte non eripuerit. Etsi enim virtutem Christi commendant, de qua tacebant alii, hoc tamen non faciunt sine exprobratione quadã. Satis inde patet nõ incognita illis fuisse quæ Christus miracula iam ediderat: sed eo scdior est ingratitude, quod obstrepere non dubitant, quia nunc in vna parte cessauerit. In eundem modum semper ingrati Deo fuerunt homines, ac esse pergunt: nisi votis nostris omnibus satisfaciatur, statim ad querimonias proslimus: quum hactenus iuuare solitus sit, cur nunc me destituit, ac frustratur? Duplex autem morbus hic grassatur, quia temerè optamus quod non expedit, Deum tamen volumus peruersis carnis nostrae votis subiicere: deinde quia importuni sumus flagitatores, & impatientiae feruore ante tempus ruimus.

38 **IESVS AUTEM FREMENS.** Quia non accedit Christus ad sepulchrum tanquam otiosus spectator, sed athleta qui se ad certamen instruit, non mirum est si iterum fremat. Violenta enim mortis tyrannis quæ illi vincenda erat, ante oculos versatur. Sunt qui exponant ex indignatione natum esse hunc fremitum, quod eum offenderet ista incredulitas de qua diximus. Verum, altera ratio mihi videtur esse aptior: nempe quod rem ipsam magis, quam homines intuitus fuerit. Sequuntur variae circumstantiae, quæ Christi virtutem in Lazaro suscitando magis illustrant: nempe tempus quatriidui, quod sepulchrum lapide obstructum erat, quem in omnium conspectu tolli iubet Christus.

39 Dicit Iesus, Tollite lapidem. dicit ei soror eius qui mortuus fuerat, Martha, Domine iam foetet: quatriduanus enim est.

40 Dicit ei Iesus, Nonne dixi tibi quod si credas, videbis gloriam Dei?

41 Sustulerunt ergo lapidem vbi positus erat is qui fuerat mortuus. Iesus autem sustulit oculos sursum, & dixit, Pater, gratias ago tibi quod me audisti.

42 Ego autē sciebam quòd me semper audis: sed propter turbam quæ circunstat, dixi, vt credant quòd tu me miseris.

43 Quum hæc dixisset, voce magna clamauit, Lazare, veni foras.

44 Et exiuit qui mortuus fuerat, fasciis vinctus pedes & manus, & facies F eius sudario circunligata erat. Dicit eis Iesus, Soluite eum, & finite abire.

39 DOMINE, IAM FOETET. Hoc signum est diffidentia: quia minus quàm deceat, sibi de Christi virtute promittit. Radix mali est, quia immensam & incomprehensibilem Dei potentiam carnis suæ sensu metitur: quia enim vitæ nihil minus conuenit quàm putredo & foetor, colligit Martha iam non esse remedio locum. Ita quum præpostera cogitationes animos nostros occupant, quodammodo arcetur à nobis Deus, ne opus suum in nobis impleat. Certe non stetit per Martham quin frater perpetuò iaceret in sepulchro: quia spem vitæ eius sibi præcidens, viam simul ad eum suscitandum obstruere Christo nititur: & tamen nihil minus habebat in animo. Hoc facit fidei imbecillitas, vt distracti huc & illuc, nobiscum ipsi pugnemus: & dum altera manu porrecta petimus à Deo auxilium, altera in promptu oblatum repellamus. Non metita quidem fuerat Martha, quum diceret, Scio quòd quicquid petieris à Deo, dabit tibi: sed parum iuuat confusa fides & implicita, nisi quum ad rem præsentem vêtum est, in vsum applicetur. Cæterum in Martha perspicere licet quàm multiplices sint fidei defectus etiam in optimis. Venerat prima in occursum Christi. hoc non vulgare pietatis testimonium: & tamen impedimenta illi obiicere non desinit. Ergo vt aditus ad nos patefiat Dei gratia, discamus longè maiorem illi potentiam tribuere quàm capiant sensus nostri: quòd si non satis apud nos viget prima & vnica Dei promissio, saltem quum nos secundo & tertio confirmat, exemplo Marthæ acquiescamus.

40 NONNE DIXI TIBI. Obiurgat Marthæ diffidentiam, quòd nò satis spei ex audita promissione concipiat. Apparet autem ex hoc loco plus aliquid Marthæ fuisse dictum, quàm ad verbu Iohannes expresserit. quanquam vt admonui, hoc ipsum volebat sibi Christus, quum se vocaret resurrectionem & vitam. Damnatur ergo Martha quòd nò diuinum aliquod opus expectet. SI CREDAS. Hoc ideo dicitur, non solum quia fides oculos nobis aperit, vt Dei gloriam in suis operibus fulgentem cernere nobis liceat: sed quia fides nostra Dei potentia, & bonitati via sternit, vt se erga nos exerat, sicuti Psal. 81. c. 11, habetur, Dilata os tuu, & implebo illud. Quemadmodum rursus incredulitas obstruit accessum Deo, & quasi clausas tenet eius manus: qua ratione alibi dicitur, Nò poterat illic Iesus signum edere propter eorum incredulitatē: non quòd alligata sit Dei virtus hominum arbitrio: sed quia illam, quantum in se est, malitia suæ obstaculo arcent, indigni sunt quibus se patefaciat. Sæpe quidem fit vt superet Deus eiusmodi obstacula: sed tamen quoties manum suam retrahit ne incredulos iuuat, hoc ideo fit quia illam non admittunt, infidelitatis suæ angustiis conclusi. VIDEBIS GLORIAM DEI. Nota miraculum vocari Dei gloriam in quo Deus manus suæ virtutem exerens, nomen suum glorificat. Iam verò Martha secundo hoc Christi dicto contenta, lapidem moueri patitur. nihil dum videt, sed quia audit non frustra hoc à filio Dei mandari, ex solo eius imperio libenter pendet.

Matth. 13. g. 58.

41 IESVS AVTEM SVSTVLIT OCYLOS. Signum animi fuit ad precandum verè compositi. Nam vt quis ritè Deum inuocet, cum ipso oportet coniunctum esse: quod fieri nequit, nisi supra terrā sublatus, cælos ipsos conscendat. Non fit hoc quidem oculis: quando hypocritæ, qui in profundis carnis suæ sordibus demersi sunt, videntur toruo aspectu cælum ad se attrahere: sed quod illi simulant, filiis Dei sincere præstandum est. Neque tamen qui in cælum oculos attollit, Deum illic sua cogitatione includere debet, qui vbique diffusus, cælum & terram implet: sed quia nunquam se expedire possunt hominum mètes à crassis figmentis, quin humile aliquid, & terrenum de Deo sentiant, nisi quum supra mūdum erectæ sunt, illuc nos reuocat Scriptura, & testatur cælum Dei esse sedem. Quantum ad oculos spectat, non est perpetua ceremonia, & sine qua non constet legitima oratio. Nam Publicanus, qui deiecto in terram vultu precatur, cælum nihilominus fide sua penetrat. Vtile tamen est exercitiu illud, quo se expergefaciunt homines ad quærendum Deu. Imò præcadi ardor corpus sæpe ita afficit, vt præter meditationem, vltro mentem sequatur. Certe non dubium est quin Christus, quum oculos sustulit in cælum, singulari vehemētia illuc raptus fuerit. Adde quòd sicuti apud Patrem totus erat: ita alios quoque ad ipsum secum deducere voluit. GRATIAS AGO. Orditur à gratiarum actione, quum nihil petierit: sed quanuis Euangelista precatum esse conceptis verbis non referat, minimè tamen dubium est quin præcesserit votum. neque enim aliter audiri potuit. Et cre-

Ies. 66. a. 1.

dibile est inter illos fremitus, quorum meminit Euangelista, orasse: quia nihil minus contentaneum est, quàm secum intus, vt stupidi homines solent, esse tumultuatum. Nunc impetrata Lazari vita, gratias Patri agit. Porro quòd acceptam Patri refert hanc virtutem, nec sibi arrogat, in eo se Patris duntaxat ministrum profitetur. Nam prout se ad hominum captum attemperat, nunc palàm diuinitatem suam asserens, sibi vindicat quicquid est Dei: nunc sustinere hominis personam contentus, totam diuinitatis gloriam Patri concedit. Vtrūque vno verbo Euangelista optimè hic conciliat, quum dicit audiri à Patre Christum: sed eum gratias agere, vt sciant homines, quòd à Patre missus fuerit, hoc est, vt Dei filiū agnoscat. Quia enim non poterat Christi maiestas in sua altitudine apprehendi, Dei virtus, quæ in carne eius apparuit, ad illam altitudinem gradatim subuexit rudes, & tardos hominum sensus. Nam quum totus esse noster voluerit, non mirum est si variis modis se nobis accommodet. imò qui propter nos exinaniri passus est, nihil absurdi est, si nostra de causa se demittat.

- 42 **SCIEBAM QUOD SEMPER.** Occupatio est, nequis putaret non tanta gratia pollere apud Patrem, vt promptum illi esset quæcunque vellet miracula edere. Significat ergo tantum esse sibi eum Patre còtensum, vt ab eo nihil sibi negetur: imò nulla precatone fuisse opus, quòd solum exequeretur quod sibi à Patre mandatum sciebat: sed quòd melius testatum fiat hominibus hoc verè diuinum opus esse, ideo se inuocasse Patris nomen. Siquis excipiat, Cur nõ igitur omnes mortuos suscitauerit: facilis est responsio, certum modum Dei consilio finitum esse miraculis, quatenus sufficere nouerat in Euangelii approbationem.
- 43 **VOCE MAGNA CLAMAVIT.** Quòd manu non attingit, sed voce tantum inclamat, in eo melius se profert diuina eius potentia: simul arcanam & mirificam verbi sui efficaciam nobis commendat. Quomodo enim vitam mortuis restituit Christus, nisi verbo? Proinde in suscitando Lazaro visibile symbolum exhibuit spiritualis gratiæ, quã fidei sensu quotidie experimur, dum vocem suam viuificam esse ostendit.
- 44 **FASCIIS VINCTVS.** Diligenter recenset Euangelista sudarium & fascias, vt sciamus prodiiisse Lazarum ex sepulchro, sicuti positus illic fuerat. Hunc quoque sepeliendi morem retinent hodie Iudæi, vt corpus linteo tegentes, caput seorsum peplo inuoluant. **SOLVITE.** Restabat hoc ad amplificandam miraculi gloriam, vt diuinū opus, quod aspexerant suis oculis Iudæi, manibus etiam palparèt. Facere enim poterat Christus vt fascias, quibus ligatus erat Lazarus, excuteret, vel vt sponte defluerent: sed voluit Christus adstantium manus sibi adhibere testes. Ter autem ridiculi sunt Papistæ, qui auricularem confessionè inde eliciunt. Christus inquit, postquam Lazarum vitæ reddiderat, à discipulis suis solui voluit. Ergo non satis est reconciliari nos Deo, nisi Ecclesia quoque peccata nobis remittat. Sed vnde soluendi Lazari iniunctas discipulis fuisse partes diuinant? Quin potius id Iudæis mandasse colligimus, quòd illis omnem dubitationis scrupulum eximeret.
- 45 Multi ergo ex Iudæis qui venerant ad Mariam, & còspexerant quæ fecerat Iesus, crediderunt in eum.
- 46 Quidam autem ex illis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt illis quæ fecerat Iesus.
- 47 Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & dixerunt, Quid facimus? quia hic homo multa signa facit.
- 48 Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem.
- 49 Vnus autem ex illis Caiaphas, qui Pontifex erat anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquam,
- 50 Neque reputatis quòd expedit nobis, vt moriatur vnus homo pro populo, & non pereat tota gens.
- G 51 Hoc autem à seipso non dixit, sed quum esset Pontifex anni illius, prophetauit quòd Iesus moriturus esset pro gente,
- 52 Nec pro gète solū, sed vt filios Dei, qui dispersi erant, cògregaret in vnū.

45 **MULTI ERGO.** Non passus est Christus fructu carere quod ediderat miraculum: quia hoc modo quosdam ad fidem adduxit. Tenendus est enim duplex miraculorum usus: nempe ut vel ad fidem nos præparent, vel in fide confirmet. priorem hic notat Euāgelista. Eos enim de quibus loquitur, diuinam Christi potentiam miratos, ac reueritos fuisse intelligit, ut se illi discipulos subiicerent. alioqui nudum miraculum sufficere ad fidem non poterat. Ideo **CRE-
DENDI** verbo nihil aliud hic intelligi debet, quàm docilitas ad amplexandam Christi doctrinam. In aliis, qui Christum deferunt, detestabilis ingratitude apparet, vel potius horribilis furor. vnde colligimus quàm cæca & vana sit impietas. Resurrectio certe Lazari vel lapidea corda mollire debuerat. sed nullum est Dei opus quod non impietas veneni sui amaritudine inficiat & corrumpat. Ergo ut proficiat ex Dei miraculis homines, necesse est cor ipsos habere purgatum. Nam apud quos non viget Dei metus & reuerentia, etiamsi cælum videant terræ misceri, præfracta ingratitude sanam doctrinam respicere nunquam desinent. Sic hodie multos Euangelii hostes freneticis similes cum exerta & conspicua Dei manu pugnare videas. Interim tamen miracula à nobis flagitant: sed non alium in finem, nisi ut se hominum portenta contumaciter resistendo esse ostendant. Quod autem ad Phariseos Christus defertur, ideo fit, quia pro sua hypocrisis acriores ad Euangelium oppugnandum erant. Eadem ratione paulo post nominatim eos exprimit, quum narrat coactum fuisse concilium. Ipsi quidem pars erant Pontificum: sed eos specialiter nominat Euangelista, quia ad inflammandam collegii totius rabiem quasi flabella erant.

47 **COLLEGERUNT ERGO PONTIFICES.** Nō minus prodigiosa cæcitas hic in Sacerdotibus describitur. nisi plusquam stupidi essent ac bruti, aliqua saltem Christi reuerentia, post tam illustre diuinæ eius virtutis specimen, tangi decebat. Nunc ad obruendam Dei gloriam, cuius intuitu obstupescere coguntur, consulto, datâque opera cōueniunt. Non hoc quidem disertè iactant, velle se Deo bellum inferre: sed quum extinguere Christum nequeant, nisi euersa Dei virtute, hanc certe sacrilega audacia palam & indubie oppugnant. Semper quidem superba est, Dei que contemprix infidelitas: sed non statim eò prorumpit, ut cornua sua contra Deum attollat. Cæterum, vbi diu reluctati Deo sunt homines, hic tandem est extremus actus, sine vilo diuinitatis metu, gigantum more, ascensum supra cælos moliri. fatentur enim Christum multa signa edere. Et vnde illi tanta virtus? Ergo ex professo ad opprimendam Dei virtutem, quæ in Christi miraculis relucet, se accingunt. Interim non cessat Deus: sed quavis dissimulet ad tempus, ridet stolidam eorum arrogantiam, donec veniat proferendæ iræ tempus, sicuti habetur Psalmo 2. d. 12. **QVID FACIMVS?** His verbis ignauiam suam accusant, quasi dicerent sua cessatione fieri, ut Christus longius serpat: quia possint strenuè agendo cursum eius abrumpere. Hæc est impiorum confidentia, qua sibi nihil non vendicant: quasi in eorum manu sit, agere prout libitum est: quasi etiam operis successus, eorum votis subiaceat. Ac si quis omnia ritè expendat, hic suam industriam diuinæ virtuti opponunt, quasi satagendo possint Deo superiores euadere.

48 **SI DIMISERIMVS EVM.** Quid si non dimittant? nempe, ut iam dictum est, in suo arbitrio positum esse non dubitant, Christo viam obstruere ne vltius pergat, modò sedulo cōtra nitantur. Si fuisset Christus impostor quispiam, officium quidem ipsorum erat, se interponere, ne oues à grege Domini abduceret: verum miracula eius confitendo, satis declarant, Deum se minimè curare, cuius virtutem tam securè fastuosè que contemnunt. **VENIENT ROMANI.** Sceleri obtenditur speciosus color, boni publici studium. Hic præcipuè metus eos angebat, ne concideret eorum tyrannis: verum se de templo, & cultu Dei, de Gentis nomine, de populi statu sollicitos esse simulant. Et quorsum hoc? Neque enim videntur fallendi causa, tales sibi prætextus accersere: non concionantur ad plebem: seorsum, & in occulto inter se delibent. Quum sibi sint omnes eiusdem perfidiæ conscii, cur non ingenuè sua consilia, sensusque in medium proferunt? Nempe quantumuis crassa sit & conuicta impietas, sociam tamen hypocrisis ferè habet. Ita obliquis ambagibus, vel latebris se inuoluit, ut sub virtutis specie, fallat. Præcipuum quidem illis consilium fuit aliquam grauitatis, moderationis & prudentiæ imaginem ostentare, ut aliis fucum facerent: sed credibile est eos quoque inani ista larua fuisse deceptos, quum sibi iustam Christi persequendi occasionem esse fingerent. Ita hypocritæ etiamsi intus coarguat eos conscientia, postea tamen vanis figmentis se inebriant, ut videatur peccando innoxii: interea manifestè secum ipsi dissident. Initio enim confessi sunt Christum multa signa edere: nunc sibi à Romanis metuunt: quasi non satis, superque præsidii sit in Dei virtute, quæ se præsentem in illis signis exhibebat. **VENIENT ROMANI.** Significat E-

uangelista hanc fuisse deliberationis summam, vt quod instabat periculum, cauerent. Siquid inquirunt, in publico statu nouari Romani intellexerint, timendum est, ne missio exercitu gentem nostram perdant vnà cum templo, & cultu Dei. Peruersa autem consultatio est de cauendis periculis, quæ effugere non licet, nisi velimus à recto cursu deflectere. Primo loco quærendum est, quid mandet Deus, ac fieri velit: qualiscunque nos maneat euentus, fixum illud manere debet. Isti verò tollendum Christum statuunt, nequid incommodi accidat, si pergere ipsum, quâ cœpit, passi fuerint. Quid autem si diuinitus fuerit missus? An Dei prophetam à se reiciant, vt pacem redimant cum Romanis? Hæc sunt eorum consilia, qui verè & ex animo Deum non reuerentur: quid fas, & rectum sit susque deque habent: quia tantum pendent ex euentu. Atqui hæc vna est piè sancteque deliberandi ratio: primum, vt quæramus quidnam Deo placeat: deinde, vt intrepidè sequamur quicquid præscribit, nec vlllo metu frangamur, etiamsi nos mille mortes obsideant. Nam actiones nostræ non ad quemlibet venti flatum, sed ad voluntatem vnus Dei perpetuò dirigendæ sunt. Quisquis securè discrimina contemnit, vel saltem superato eorum metu simpliciter Deo paret, felicem tandem exitum habebit. Nam præter omnium spem, constantiam, quæ in verbi sui obedientia fundata est, benedicit Deus: incredulis verò adeò nihil profunt suæ cautiones, vt quo magis sunt meticulosi, pluribus se laqueis implicent. Cæterum, in hac historia seculi nostri formam graphicè depictam habemus. Qui prouidi & circumspecti haberi appetunt, cantilenam hanc identidem habent in ore, habendam esse publicæ tranquillitatis curam: nouationem quam molimur, multis periculis non carere. Postquam hac falsa inuidia nos grauauerunt, nullum melius inueniunt compendium, quàm vt Christum sepeliendo, turbis omaibus occurrant. Quali verò prosperè illis cessurus sit tam impius gratiæ Dei contemptus, dum sedandis turbis hoc excogitant remedium, vt aboleatur salutis doctrina. Quin potius eueniet impiis quod timent: quanquam vt consequi possint quod sperant, nimis tamen indigna est hæc merces, offenso Deo, mundum placare. **LOCVM NOSTRVM.** Incertum est, templumne intelligant, an patriam suam. In vtroque autem salutem suam verti putabant. Templo enim diruto cessabant sacrificia, solennis Dei cultus, & nominis eius inuocatio. Ergo si qua erat religionis cura, de templo sollicitos esse decebat. Iam verò hoc magnopere intererat ad tuendum Ecclesiæ statum, ne rursus è terra sua abducerentur. Memores adhuc erant exilii Babylonici, quod in primis seuera fuerat Dei ultio. Tritum etiam instar prouerbii apud eos erat, quod iæpe in Lege occurrit, speciem esse abdicationis, si Dominus ipsos è terra illa eiiceret. Colligunt ergo nisi perdatur Christus, incolumem non fore Ecclesiam.

49

VNVS EX ILLIS CAIAPHAS. Breuis fuit consultatio, quia passus non est Caiaphas diu eos hæsitare. Porro vnum redimendæ salutis modum assignat, vt infontem interficiant. En quo sceleris erumpant, qui sine Dei timore consilia ex sensu carnis suæ potius capiunt, quàm ex Dei verbo: & vtile sibi fore confidunt, quod per bonorum omnium authorem non licet. Perinde est enim ac si Caiaphas diceret, prouocandam esse iram Dei, vt bene & prosperè habeant. Quare discamus nunquam separare vtile à licito: quando nihil boni aut læti sperandum est, nisi ex Dei benedictione: quæ non impiis & rebellibus, qui subsidia ex diabolo petunt, sed fidelibus, qui simpliciter ambulant in viis suis, promissa est: & tamen aliquid coloris habebat hæc ratio: quia publica utilitas semper præponderare debet. Verum (vt iam dixi) non magis seruatur populus scelerata infontis morte, quàm totum hominis corpus, dum petitur solum iugulum, vel pectus transfigitur gladio. **QVI PONTIFEX ERAT.** Non vocat anni illius Pontificem, quod annum duntaxat esset munus: sed quum venale esset, transferretur ad varios homines præter Legis præscriptum. Honorem Deus finiri noluerat, nisi morte hominis: sed rebus turbatis & confusis factum erat, vt Romani sua libidine Sacerdotes subinde mutarēt. Porro Euangelista Caiapham negat hoc **A SE IPSO DIXISSE**, non quod tanquam arreptitius, & fanaticus vocem non intellectam emisisset. loquutus est enim ex proprio sensu. sed Euangelista significat, superiorè fuisse lingue eius impulsum: quia Deus aliquid altius quàm ipsi in mente veniret, eius ore testatum esse voluit. Fuit ergo tunc quasi bilinguis Caiaphas. impium enim, & crudele necandi Christi consiliū, quod in animo conceptum habebat, euomuit: Deus verò linguam eius aliò flexit, vt sub ambiguis verbis vaticiniū simul proferret. Voluit autè Deus ex sede Pontificia manare cæleste oraculum, quo minus excusationis esset Iudæis. Nam etsi ex toto illo cœtu nullius cōscientia tacta fuit: senserunt tamè postea stupori suo veniam minime deberi: nec obstitit Caiaphæ impietas, quin lingua eius Spiritus sancti esset organum: quia Deus Sacerdotium à se institutum potius respexit, quàm hominis personam: & illa fuit ratio, quâ attigi, vt vox è sublimi loco emissa, clarius exaudiretur, & plus haberet reuerentiæ ac ponderis. Eodè modo per os Balaam,

quæ Spiritu prophetiæ donauerat, populo suo benedicere voluit. Sed plusquã ridiculi sunt Papiſtæ, qui inde colligunt, habedũ esse pro oraculo, quicquid Romano Põtifici effutire libuerit. Primum, vt illis demus (quod vanũ est) Prophetã semper esse, quisquis est summus Sacerdos: probare tamen necesse habebunt, Romanum Pontificem Dei mandato creari. Nam Sacerdotium hominis vnus, Christi aduentu abolitum fuit: neque vsquam legimus, diuinitus præsertim postea fuisse, vt vnus quispiam toti Ecclesiæ præffet. Vt hoc quoque secundo illis demus, ius & honorem Pontificis ad Romanum episcopum translatum esse: videndum quid Sacerdotibus profuerit, quod Caiaphæ vaticinium amplexi sunt. Vt subscribant illius sententiæ, conspirant in mortem Christi. Procul verò à nobis facescat talis obediẽtia, quæ nos ad horribilem apostasiam, Filium Dei abnegãdo, impellat. Eadem voce blasphematur, & simul propheta Caiaphas: qui eius dicto obsequuntur, contempta prophetia blasphemiam arripiunt. Idem ne contingat nobis cauendum, si Romanum Caiapham audierimus: alioqui similitudo claudicaret. Quæro præterea, an quia semel prophetauit Caiaphas, singula Pontificis verba totidem semper sint prophetiæ. Atqui paulo post summum ac præcipuum fidei nostræ caput, blasphemiam damnauit: vnde colligimus quod nunc Euangelista refert, extraordinarium fuisse, ac præposterè in exemplum trahi.

51 QVOD IESVS MORITVRVS ESSET. Primò, Salutis nostræ summam in eo consistere Euangelista ostendit, si Christus nos in vnum aggreget. Nam hoc modo nos Patri reconciliat, penes quem est fons vitæ. Vnde etiam colligimus dissipatum esse genus humanum, & à Deo alienatum esse, donec sub Christo capite coalescant filii Dei. Ita Sanctorum communio, preparatio est ad vitam æternam: quia in morte manent omnes, quos Christus ad Patrem non colligit: sicuti iterum decimosextimo capite videbimus. Ideo & Paulus docet, missum esse Christum, vt quæcunque in cælo sunt, & terra, colligeret. Quare vt allata à Christo salute fruamur, sublato diffidio nos vnũ cum Deo, angelis, & inter nos fieri oportet. Huius vnitatis causa, & pignus fuit mors Christi, qua ad se omnia sustulit: sed quotidie per Euangelium in Christi ouile colligimur. Ephes. 1. b. 10.

52 NEC PRO GENTE SOLVM. Significat Euangelista reconciliationem à Christo factã, ad Gentes quoque extendi. Sed quomodo FILII DEI vocantur, quos misera dissipatio, in qua errabant, hostes Dei reddebat? Respondeo, vt iam alibi dictum est, fuisse in Dei pectore filios, qui in seipsis vagæ erant ac perditæ oues: imò nihil minus quàm oues, sed potius lupi, & fera bestia. Filios ergo Dei, etiam antequam vocentur, ab electione æstimat, qui fide tandem & sibi, & aliis manifestari incipiunt.

53 Ab illa igitur die consultabant vt interficerent eum.

54 Itaque Iesus nõ amplius palàm ambulabat inter Iudæos: sed abiit illinc in regionem propinquam deserto, in urbem quæ dicitur Ephraim, & illic versatus est cum discipulis suis.

55 Instabat autem Pascha Iudæorum: & ascenderunt multi Ierosolymam ex regione, ante Pascha, vt purificarent seipſos.

56 Quærebant ergo Iesum, & dicebãt inter se quum in templo stetissent, Quid videtur vobis, quòd non venerit ad diem festum?

57 Dederant autem Sacerdotes & Pharisæi mandatum, vt siquis sciret vbinam esset, indicaret, vt caperent eum.

53 CONSULTABANT VT INTERFICERENT. Narrat Euangelista Christum iterum fugisse, quum tanto hostiũ furore se peti sciret. Meminerimus tamen non ita fugisse, quòd se Patris vocationi subduceret. neque enim aliud habuit propositum, nisi vt tẽpore diuinitus præfixo, ad subeundam voluntariam mortem se sisteret. Porro consilium, cuius Euangelista meminit, non tam de Christo occidẽdo erat, quàm vt rationem aliquam inuenirent illius opprimẽdi. Hoc iam apud eos decretum erat, esse tollendum è medio: altera tantum deliberatio restabat, quomodo exequi possent quod statuerant.

54 QVÆ DICITVR EPHRAIM. Nomen urbis quod hinc positum legimus, vel corruptè fuisse tunc pronuntiatum arbitror, vel certè nouum. Scimus enim quanta post exilium Babylonicum facta linguæ mutatio fuerit: & simul quàm diuersa terræ facies: vt non mirum sit re-

censeri quædã loca, quorum nulla antiquitus notitia fuerat. Discipulos Christi nominat, non quicumque receperant eius doctrinam, sed qui assidui erant eius comites, & viuere solebant in eodem contubernio.

55 ASCENDER. MVLTII, &C. ANTE PASCHA, VT PYRIFIC. Non erat hoc præcisè mandatum vt se purificarent ante immolationem paschatis. Ideo non dicit Euangelista venisse omnes, sed multos. Nemini quidem immundo licebat vesci: sed istam sanctificationem sponte, & priuato affectu susceptam fuisse dico, vt alii minimè vesci prohiberentur: quanuis ante diem festum tali ritu præparati non essent. Cæterùm Euangelistæ consilium est, ostendere quàm celebris fuerit per totam Iudæam de Christo fama. Nam qui vndecunq; in templum conueniunt, præcipuè intenti sunt ad quærendum Christum, & sermones inter se de eo agitat. Quærunto quidem ipsum humano more, sed tamen quærendo, detegunt obstare Sacerdotum tyrannidem quo minus palàm appareat.

CAP. XII.

1 Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, vbi erat Lazarus, qui mortuus fuerat, quem suscitauerat ex mortuis.

2 Fecerunt ergo ei illic conuiuium, & Martha ministrabat: Lazarus autè vnus erat ex discumbentibus cum eo.

3 Maria itaque accepta libra vnguenti nardi pisticæ pretiosæ, vnxit pedes Iesu, & extersit capillis suis eius pedes: domus autem impleta est odore vnguenti.

4 Dicit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Simonis Iscariotes, qui traditurus erat eum:

5 Quare vnguentum hoc nõ væniit trecētis denariis, & datum est pauperibus?

6 Dicebat autem hoc, nõ quòd pauperes illi curæ essent: sed quia fur erat, & marsupium habebat, & portabat ea quæ immittebantur.

7 Dixit ergo Iesus, Sine eam: In diem sepulturæ meæ seruauit istud.

B 8 Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem nõ semper habetis.

1 IESVS, &C. VENIT BETHANIAM. Videmus nimis præceptum fuisse eorū iudiciū, qui Christum venturū non putabant, quo monemur non ita properandū esse, quin patienter, & quietis animis expectemus, dū oportunitas adueniat nobis incognita. Venit autè Christus primò Bethaniã, vt inde Ierosolymã triduo post se conferat. Interea opportunum tempus & locum ad se prodèdum dare Iudæ voluit, vt ipse ad statam horam adesset parata victima. Neque enim quid futurum sit ignorat, sed voluntarius ad immolationem occurrit. Quum autem sex diebus ante Pascha venisset Bethaniã, illic quatrduo substitisse, ex Matthæo & Marco colligere licet. Quo die factum illi fuerit conuiuium, in quo à Maria vnctus est, Iohannes non exprimit: sed probabile videtur non multo post quàm appulerat, id esse factum. Porro quòd vnctionem, cuius mentio fit apud Marcum & Matthæum, nonnulli ab hac diuersam esse putant, falluntur. Mouet eos temporis ratio: quia priusquam Euangelistæ duo Christum fuisse vnctum commemovent, designant tempus bidui. Verùm solutio facilis est, & quidem duplex. Neque enim Iohannes dicit Christum primo die aduentus sui vnctum esse. Ita potuit hoc fieri quum iam discessum pararet. Quanquam (vt iam dixi) altera coniectura probabilior est, quòd vno saltem vel altero die ante discessum vnctus fuerit. Certum enim est, Iudam, antequam duos ex discipulis Christus paschatis gratia misisset, cum Sacerdotibus pepigisse, atqui ad minimum, diem vnu intermedium fuisse oportet. Addunt Euangelistæ captasse commodum tempus tradendi Christi, ex quo pretium acceperat. Quòd ergo facta bidui mentione vnctionis historiam subiiciunt, quod prius acciderat, posteriore loco narrant. Ratio autem est, quia quum retulissent Christi verba, Scitis quòd filius hominis post biduum tradetur: quod prius omissum fuerat, nunc attendant, quomodo & qua occasione proditus sit à discipulo. Iam latis conuenit Bethaniæ fuisse vnctum. Matthæus & Marcus dicunt cœnasse tunc apud Simonem Leprosam: domus à Iohan-

3 ne non exprimitur, verum satis indicat, alibi quam apud Lazarum & Martham coenatum esse, dum LAZARUM facit VNVM EX DISCVMBENTIBVS: nempe qui vna cum Christo inuitatus esset. Nec verò quicquam in eo dissidii est, quòd Matthæus & Marcus vnctum fuisse caput recitant, hic autem noster, PEDES. Ordinaria erat capitis vnctio: vnde & Plinius in nimia luxuria deputat, quòd talos quidam vngerent. Cõsentiunt autem tres inter se, Christum non parcè à Maria fuisse vnctum, sed largam vnguenti copiam effusam. Quòd ergo Iohannes de pedibus loquitur, perinde valet, ac si dixisset, totum Christi corpus vsque ad pedes fuisse delibutum. Est enim auxesis in voce pedum: quod melius ex sequentibus patet, quum subiicit, Mariam absterfisse capillis suis pedes. DOMVS AV. IMPLETA EST ODORE. Nõ erat simplex liquor ex nardo elicitus: sed varia erat confectio ex rebus odoriferis. Itaque non mirum est, odore perfusam fuisse totam domum.

4 DICIT ERGO VNVS EX DISCIPVLIS. Sequitur Iudæ obmurmuratio, quam Matthæus promiscuè discipulis, Marcus quibusdam eorum tribuit. Verum Scripturæ familiare est per synecdochen ad plures transferre quod vnius est, vel paucorum. Quanquam mihi verisimile est, murmur à solo Iuda ortum esse: reliquos autem fuisse commotos, vt ei subscriberent, vt facile est susurris, quasi flabellis varios in nobis affectus accendi: præsertim verò (vt nimium ad sinistra iudicia propensi sumus) obtrectationes locum in nobis inueniunt. Verum credulitas, quam Spiritus Dei in Apostolis reprehendit, nobis exemplo est, ne audiendis malignis vocibus nimium sumus faciles ac creduli.

5 QVARE VNGVEN. HOC NON VAEN. TRECEN. DENA. Vulgaris vnguenti libra decem tantum denariis constabat, teste Plinio: sed summum pretium optimi vnguenti idem statuit trecentos & decem denarios. Consentiunt autem Euangelistæ fuisse hoc pretiosissimum vnguentum. Quare non abs re Iudas libram trecentis denariis aestimat. Quæ summa ad quinquaginta libras monetæ Gallicæ ex supputatione Budæi ascendit. Porro quum omnes ferè delicia luxum superfluum implicitum habeant, quo maior erat pecuniæ iactura, eo plus coloris ad murmurandum habuit Iudas: ac si diceret, Si fecisset Maria exiguum sumptum, excusationis aliquid haberet: nunc verò, quum in re nihili immanè pecuniæ summam perdidit, nonne iniuriam fecit pauperibus, qui multum inde leuationis sentire poterant? Nullam ergo veniam mereatur eius factum.

6 QVIA FVR ERAT. Reliqui Apostoli, non malo quidem studio, sed inconsiderate Mariam damnant. Iudas autem sceleri suo honestum prætextum captat, quum pauperes in medium adducit, quorum nulla illi erat cura. Docemur autem hoc exemplo quam monstruosa bellua sit habendi cupiditas: damnum quod sibi fecisse Iudas videtur, ablata furandi materia, ad tantam eum rabiem adigit, vt Christum prodere non dubitet. Et credibile est non modò apud alios meritum fuisse de pauperibus fraudatis: sed sibi quoque intus, vt hypocritæ solent, blâditum esse: quasi leue delictum esset Christi proditio, qua pentare volebat acceptum damnum. Prodendi quidem Christi vna fuit causa, vt prædam è manibus elapsam ad se quoquo modo retraheret. Nã concepta ob lucrum amissum indignatio, cum ad prodendi Christi consilium impulit. Mirum autem est cur talem œconomum delegerit Christus, quem sciebat furem esse. Quid enim hoc erat aliud, quam laqueum porrigere quo se strangularet? Non est quòd hic respondeat mortalis homo, nisi Dei iudicia profundam esse abyssum. Interea Christi factum in communè regulam trahi non debet, vt pauperum curam, vel aliud sacrum munus mandemus homini nequam & scelerato. Legem enim imposuit nobis Deus, quinam ad Ecclesiæ regimen, aliâque officia vocandi sint: hanc transgredi fas non est. Alia fuit Christi ratio: qui quum æterna Dei esset sapientia, arcana eius prædestinationi in Iudæ persona locum dedit.

7 SINE EAM. Quum Mariam omitti iubet Christus, perperam & iniuste facere docet, qui proximis suis sine causa molesti sunt, ac litem de nihilo intentant. Longior est apud alios Euangelistas Christi responsio: summa tamen eadem. Vnctio quam Iudas culpabat, hoc nomine defenditur, quòd sit sepulchralis. Ergo non probat Christus quasi ordinarium cultum, & cuius communis in Ecclesia esse debeat usus. Nam si quotidie tale sibi officium præstari vellet, quiduis potius dixisset, quam hoc sepulturae suæ datum. Et certe Deus externas pompas non moratur. Imò quum nimis procliuè ad carnales ritus hominis ingenium esse videat, subinde nos in illis parcus & sobrios esse iubet. Quare præposteri sunt interpretes, qui ex Christi responso inferunt, Placere Deo sumptuosos & magnificos cultus: quum potius Mariam excuset, eo quòd extraordinarium sibi officium præstiterit, quod ad perpetuam colendi Dei normam exigi non debebat. IN DIEM SEPULTURAE, &c. Quum dicit seruatum fuisse vnguentum, significat

non intempestiuè profusum esse, sed pro temporis circumstantia. Seruari enim dicitur, quod habetur quasi sub custodia, vt commodè & opportunè promatur. Certum enim est si quis sumptuosus deliciis eum antè onerasset, non fuisse passurum. At qui negat ex more fecisse Mariam, sed vt sibi extremum officium impenderet. Porro corporum vnctio tunc non inanis ceremonia erat, sed potius spirituale symbolum, quod spem resurrectionis ante oculos poneret. Obscuræ adhuc erant promissiones, nondum resurrexerat Christus, qui non immeritò vocatur Resurgentium primitiæ. Ergo opus talibus adminiculis habebant fideles, quæ ad Christum adhuc abluentem eos dirigerent. Ideo non superflua tunc fuit Christi vnctio, quum mox sepeliendus foret. vngitur enim, tanquam in sepulchrum condendus. Id nondum sciebant discipuli: & Maria proculdubio repente impulsæ fuit, vt Spiritu direttore id faceret, quod prius nõ fuerat meditata. Verùm Christus ad spem resurrectionis suæ accommodat, quod illi tantopere improbabant: vt ipsa vtilitas eos à praua morositate reuocet. Verùm vt Deus veteris populi pueritiam talibus exercitiis regi voluit: ita hodie absurdum esset idem tentare: nec sine Christi iniuria fieret, qui splendore aduentus sui tales vmbas discussit. Sed quia nondum eius resurrectio figuris Legis complementum attulerat, externo ritu ornâda fuit eius sepultura. Nunc odor resurrectionis eius satis per se efficaciam habet absque nardo & aromatibus, vt totum orbem viuificet. Ceterum, meminerimus in iudicandis hominum factis standum esse vnius Christi sententiæ, ad cuius tribunal semel nos stare oportet.

1. Cor. 10. r. 20

8 PAUPERES ENIM SEMPER HABETIS. Tenendum est quod prius admonui, extraordinarium Mariæ factum disertè hinc à quotidiano Christi cultu discerni. Quare similes sunt non imitatores, qui pompis & sumptuoso apparatu Christum colere affectant: ac si probaret Christus quod semel factum erat, ac non potius in posterum fieri vetaret. Quod se negat cum discipulis semper fore, ad genus præsentiam referri debet, cui carnalis cultus, & sumptuosus honor conueniat. Nam quod Spiritus sui gratia & virtute nobis adest, quod habitat in nobis, quod nos etiam carne sua & sanguine pascit, nihil hoc ad corporeos cultus. Quare, quicquid pomparum excogitarunt Papistæ ad Christum colendum, frustra illi impensum ferunt, quum palam repudiet. Quod pauperes dicit semper nobiscum futuros, tametiam in eo Iudæorum hypocrisim perstringit, colligere tamen inde vtilem doctrinam licet: nempe sacrificia, quæ Deo grata sunt, & suauiter olent, esse eleemosynas, quibus inopia pauperum iuuatur: nec rite alios fieri sumptus in colendo Deo.

9 Cognouit ergo turba multa Iudæorū, quod illic esset. veneruntque non propter Iesum tantum, sed vt Lazarum quoque viderent, quem suscitauerat ex mortuis.

10 Consultarunt autem Principes Sacerdotum, vt & Lazarum interficerent,

11 Quia multi Iudæorū propter ipsum discedebant, & credebant in Iesum.

12 Postridie turba multa quæ ad festum venerat, quum audisset venire Iesum Ierosolymam,

13 Accepit ramos palmarum, & exierunt illi in occursum, & clamabant, Hosanna, Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel.

14 Quum autem inuenisset Iesus asellum, sedit super eum, quemadmodum scriptum est, Ne timeas filia Sion, quia Rex tuus venit sedens super pullum asini.

Zach. 9. b. 9.

9 COGNOVIT ERGO TURBA MULTA. Quo propius erat mortis Christi tempus, eo magis celebrari omnium sermone oportuit eius nomen, vt hæc ad pleniorē fidem esset præparatio post mortem eius. præsertim Euangelista commemorat celeberrimum fuisse recens illud miraculum excitati Lazari: & quia singulare in eo diuinitatis suæ specimen Christus ediderat, multos eius testes Deus esse voluit. Quum dicit, NON propter Iesum tantum venisse, sed Lazari etiam causa: non intelligit in gratiam Lazari, quasi hoc illi honoris seorsum detulerint: sed vt mirabile virtutis Christi specimen in Lazaro conspicerent.

10 CONSULTARUNT AUTEM. Plusquam phreneticus certè furor, quod extinguere moluntur quem constabat diuinitus à morte fuisse excitatum. Sed iste est spiritus vertiginis, quo

fatan impios exagitat, vt nullum faciant infaniēdi finem, etiamſi cælum & terram & mare illis Deus opponat. Nam hæc tam nefaria conſultatio ideo deſcribitur, vt ſciamus Chriſti hoſtes non errore vel ſtultitia fuiſſe inductos ad tantam pertinaciam, ſed rabioſa malitia, vt ne Deo quidem bellum inferre horrerent. Deinde vt ſciamus non obſcuram fuiſſe Dei potentiam in Lazari reſurrectione, cuius delendæ non aliud remedium excogitare potuit impietas, quàm vt ſcelerata & execranda cæde è medio tolleretur homo innoxius. Cæterùm, quum in hoc totus fit fatan vt penitus obruat, vel vteunque obſcuret Dei opera, noſtrum eſt ad cōtinuam eorum meditationem ſedulò intentos eſſe.

12 **POSTRIDIE TURBA MVLT A.** Hunc Chriſti ingreſſum reliqui Euangeliftæ fuſius enarrant: ſummam tamen omnium hic noſter complectitur. Primo autem loco tenendum eſt Chriſti conſilium: nempe quòd Ieroſolymam vltro venit, vt ſe morti offerat. Nam mortem eius voluntariam eſſe oportuit: quia non niſi obedientiæ ſacrificio poterat ira Dei erga nos placari. Neque enim eum latebat euentus. Priuſquam tamen ad crucem trahatur, ſoleni ritu vult ſe tanquam Regem à populo excipi. Imò palàm declarat ſe regnum ſuum auſpicari, ad mortē pergendo. Eſt autem magna populi frequentia celebratur eius aduentus, hoſtibus tamē ignotus eſt, donec impletis vaticiniis, quæ poſtea ſuo loco videbimus, ſe verum eſſe Meſſiam comprobauit. Nihil enim omittere voluit, quod ad ſolidam fidei noſtræ confirmationem faceret.

TURBA MVLT A QVAE AD FESTVM VENERAT. Ergo aduenæ ad præſtandum Filio Dei pietatis officium longe promptiores fuerunt, quàm ciues Ieroſolymæ: quos tamen exemplo eſſe aliis omnibus decebat. Nam quotidie habebant ſacrificia: templum ſemper erat in conſpectu, quod eorum corda ad ſtadium quærendi Dei accendere debebat: illic erant primarij Eccleſiæ doctores: illic lucis diuinæ ſacrarium. Nimis ergo fœda eorū ingratitude, quòd talibus exercitiis à pueritia imbuti, Redemptorem ſibi promiſſum vel reſpuunt, vel negligūt. Sed hoc vitium ſeculis ferè omnibus commune fuit, vt eo audacius Deum homines contemnant, quo propius, & magis familiariter ſe illis offert. In aliis autem, qui relictis domibus ad diem feſtum celebrandum conuenerant, multo plus feruoris, vt ſolicitè inquirent de Chriſto: & quum venire audiunt in urbem, illi obuiam gratulandi cauſa prodeunt. Nec verò dubium eſt, quin arcano Spiritus inſtinctu ad eum occurſum excitati fuerint. Hoc prius factum fuiſſe non legimus. Sed quemadmodum tubæ clangore, aut voce præconis ſubditos ſuos aduocant terreni Principes, quum imperij ſui poſſeſſionem adeunt: ita Spiritus ſui impulſu Chriſtus populū hunc collegit, à quo Rex ſalutaretur. Quum in deſerto ipſum turbæ creare vellent Regem, clam ſe in montem ſubduxit: tunc enim aliud regnum animo non agitabant, quàm ſub quo bene ſaginentur, non ſecus ac pecudes. Stulto igitur, ac præpoſtero eorum voto indulgere, & obſequi nõ potuit Chriſtus, quin ſeipſum abnegaret, munūſque abiiceret à Patre iniunctū. At nunc regnū ſibi aſſerit quale à Patre acceperat. Fateor quidem naturam huius regni, ne plebi quidem quæ in eius occurſum prodiit, probè fuiſſe cognitam: ſed in poſterum reſpexit Chriſtus. Interea nihil geri paſſus eſt quod non ſpirituali regno congrueret.

14 **RAMOS PALMARVM.** Palma, victoriæ & pacis fuit ſymbolum apud veteres. Sed ramis palmarum vti ſolebant, quum alicui imperium deferrent, vel ſuppliciter victorem deprecarentur. Videntur tamen iſti ramos palmarum ſumpſiſſe in manus, tanquam lætitiæ & feſtiuitatis inſigne, quū nouum Regē exciperent. **CLAMAB. HOSANNA.** Hac voce teſtati ſunt ſe in Ieſu Chriſto Meſſiã illū agnoſcere Patribus olim promiſſum, & à quo redēptio, & ſalus ſperanda erat. Nā Pſalmus c x v i i, vnde ſumpta eſt iſta acclamatio, de Meſſia cōpoſitus fuit in hūc finem, vt ſancti omnes aſſiduus votis ardēter eius aduentū expeterent, & ſumma reuerētia eū exciperent quum eſſet exhibitus. Probabile ergo eſt, imò certò poteſt colligi, paſſim tritam fuiſſe precationem hanc apud Iudæos, adeoque in ore omnium verſatam. Ergo Spiritu Dei verba præcunte, bene precati ſunt homines iſti Chriſto, & præcones ab eo delecti fuerunt, qui teſtatū facerent Meſſiam veniſſe. Cæterùm vox, Hoſanna ex duabus Hebræis conflata, tantundem valet, atque ſerua, vel ſaluum fac obſecro. Hebræi quidem aliter pronuntiant, nempe **HOSIAHNA**. Sed uſitatum eſt, pronuntiationem corrumpi, quoties verba in alienam linguam tranſferuntur. Conſultò tamen Euangeliftæ, quum Græce ſcriberent, retinuerūt vocem Hebraicam, quò melius exprimerent turbam ſoleni precandi formula uſam fuiſſe, quæ primū à Dauide tradita, & continua ætatum ſerie in populo Dei recepta, peculiariter in uſum illum ſacrata erat, vt regno Chriſti benedicerent. Eodem ſpectat quod mox ſequitur, **BENEDICTVS** qui venit in nomine Domini. Eſt enim hæc quoque fauſta precatio prolato & proſpero regni illius ſucceſſu, vnde pendeat Eccleſiæ Dei inſtauratio & felicità. Quia tamen videtur in eo Pſalmo

Dauid de se potius, quàm de Christo loqui: nodus hic primùm soluendus est. Nec difficilis est solutio: scimus enim in quem finem regnum penes Dauidem, & eius posteros stabilitum fuerit: vt scilicet quoddam velut præludium esset æterni illius regni, quod suo tempore manifestandum erat. Neque enim Dauidem in se subsistere oportuit, & Dominus piorum omnium oculos aliò subinde conuertit per Prophetas. Quicquid ergo de se cecinit Dauid, meritò ad regem illum refertur, qui secundum promissionem exoriturus erat ex eius semine Redemptor. Cæterùm, vt hinc nobis colligenda est admonitio. Nam si membra sumus Ecclesiæ, Dominus ad idem illud desiderium, quo fideles sub Lege affectos esse voluit, nos hodie quoque sollicitat: nempe vt toto corde optemus florere, & prospere habere Christi regnum. neque id modo, sed vt precibus nostris hoc testemur: & quò plus sit nobis animi ad precandum, notandù est verba ab eo nobis dictari. Væ igitur nostræ ignauix, si feruorem illum, quem Deus excitat, vel frigore nostro extinguimus, vel tepore suffocamus. Interea sciamus non irrita fore vota nostra, quæ duce ac magistro Deo concipimus: tantum ne pigri simus, aut fatigemur rogando: ille fidus erit regni huius præses, vt ipsum inuicta tua virtute, præsidioque tueatur. Manebit quidem etiam nobis cessantibus, & stabit eius maiestas: sed quòd sæpe non ita magnificè viget, vt decebat, quin potius collabatur (quemadmodum hodie horrendam cernimus dissipationem eius, ac vastitatem) id vitii nostris accidere certum est. Quòd autem exigua, & ferè nulla apparet eius restitutio, vel saltem lætè procedit, torpori nostro imputemus. Quotidie petimus à Deo vt regnum eius adueniat: sed vix ceterisimus quisque seriò. Iustè ergo priuamur Dei benedictione, quam expetere grauamur. Docemur etiam hoc verbo, vnum esse Deum, qui Ecclesiam seruat, & tuetur: neque enim sibi vindicat aut tribui iubet, nisi quod suum est. Quum igitur eo linguas nostras formante petimus vt regnum Christi seruet, fatemur vt maneat regnum hoc in suo statu, Deum ipsum vnicū esse salutis authorè. Vtitur quidem ad id hominū opera: sed quos manus sua aptauit. Deinde sic homines adhibet ad promouendum Christi regnum vel conseruandum, vt iolus ipse omnia Spiritus sui virtute per eos inchoet, ac perficiat. **QVI VENIT IN NOMINE DOMINI.** Tenendum est primò quid sibi velit hæc locutio, Venire in Dei nomine. nempe in nomine Dei venit, qui non temere se ingerit, neque honorem falsò usurpat: sed ritè vocatus, Deum habet actionum suarum ducem & authorem. Competit elogium hoc in omnes legitimos Dei ministros. Venit in nomine Dei Propheta, qui à Spiritu sancto directus, sincere, quam è celo accepit doctrinam, hominibus tradit. Venit in eodem nomine Rex, per cuius manum Deus populum suum gubernat. Sed quia super Christum requieuit Spiritus Domini, & idem est caput omnium: & quicumque ad regendam Ecclesiam vnquam fuerunt ordinati, eius imperio subiecti fuerunt, imò riuuli fuerunt ex fonte deducti, proprie dicitur in nomine Dei venisse. Nec tantùm imperii gradu præ aliis excellit: sed quia totum se nobis Deus in illo exhibet. Nam in eo habitat plenitudo deitatis corporaliter, vt Paulus inquit: & viuæ est Dei imago. Denique verus est Immanuel. Quare singulari quodam iure venisse in nomine Domini dicitur: quia per eum non ex parte, vt antea per Prophetas, sed in solidum Deus se patefecit. Ab ipso igitur sumendum est exordium tanquam à capite, quum benedicere volumus Dei ministris. Iam quia pseudoprophetæ superbe iactant Dei nomen, & fallaci hoc prætextu se venditant, quum tamen diaboli impulsu ad perdendam Ecclesiam ferantur, subaudienda est antithesis, vt Dominus eos dissipet, ac in nihilū redigat. Ita benedicere Christo non possumus, quin maledicamus Papæ, & sacrilegæ tyrânidi, quam aduersus Christum erexit. Sua quidem anathemata, non secus ac fulmina, magno impetu in nos vibrat: sed quæ secure contemnere velut inanes ampullas licet. Ex aduerso autem Spiritus sanctus horribile anathema hinc nobis dictat, quò vsque ad vltimos inferos cum toto suo splendore & pompa mergatur. Nec verò Põtifice aliquo opus est qui maledictionem in eum pronuntiet, quando semel Christus pueros hac potestate donauit, vbi ratum habuit eorum clamorem, sicuti alii Euangelistæ narrant.

Coloss. 2. b. 9.

14

QVVM AVTEM INVENISSET IESVS ASELLVM. Hæc historiæ partem magis distinctè alii Euangelistæ narrant: nempe quòd duos miserit Christus ex suis discipulis qui asinū adducerent. Iohannes qui vltimus omnium scripsit, satis habuit, rerum, quæ iam à reliquis tractatæ erant, summas breuiter notare. hinc fit vt multas circumstantias omittat. Species autem repugnantix, quæ plerosque turbat, non magno negotio discutitur. Quòd Matthæus dicit Christum super asinam sedisse, & pullum eius, synecdochicè accipi debet. Quidam fingunt insedisse primùm asinæ, deinde eius pullo, & ex suo figmento allegoriam eliciunt, quòd primùm insederit Iudæico populo, qui ferendo Legis iugo pridem assuetus erat: postea Gentes tanquam rudem ac nouitium asellum sibi subiecerit. Sed illud simpliciter verum est, Christū

super asinum equitasse, qui vnà cum matre adductus fuerat: & vt conueniūt Prophetæ verba, apud quem repetitio est, Hebræis satis trita: quæ idem bis diuersis verbis exprimit: Super asinū inquit, & super filium subiugalis. Euangelista noster, qui breuitati studet, omisso priore membro, posterius tantū adducit. Porrò Zachariæ vaticinium, quod tunc impletum fuit, Iudæi quoque ipsi de Messia exponere coguntur. interea tamen nos subsannant, quòd asini vmbra deluī, filio Mariæ tribuamus Messiaē honorem. Atqui longe aliis testimoniis nititur fides nostra. Nec verò quum dicimus Iesum esse Christum, hinc ordimur, quòd asino insidens Ierosolymam sit ingressus. Conspicua enim in eo fuit gloria, qualis decebat Filium Dei, sicuti habuimus primo capite. Præcipue autem diuina eius virtus in resurrectione effulsit. Verum hæc non spernenda est confirmatio, quòd Deus mirabili sua prouidentia in isto ingressu, quasi in aliquo theatro, completum Zachariæ vaticinium proposuit. **NE TIMEAS.** In hac Prophetæ sententia, vt eam Euangelista recitat, notandum est primò non aliter tranquillam animis nostris quietem constare, nec aliter nobis metum & trepidationem eximi, quàm vbi Christum inter nos regnare scimus. Alia quidem sunt Prophetæ verba: nam ad lætitiā & iubilū fideles hortatur. Sed Euangelista noster expressit quomodo animi nostri solido gaudio exultent: nepe vbi ademptus est metus, quo torqueri omnes necesse est, donec recōciliati Deo pacē illā habeant, quæ ex fide nascitur. Hoc ergo boni nobis per Christum obtingit, quòd liberati à satanæ tyrannide, confraeto peccati iugo, soluto reatu, morte abolita securè gloriamur, Regis nostri præsidio freti: sub cuius tutela positus nihil periculi timendum est. Non quòd vacui timore simus quandiu degimus in mundo: sed quia fiducia quæ in Christum recumbit, omni timore superior est. Quum adhuc procul abesset Christus, iubebat tamen Propheta lætos esse, atque hilares illius seculi pios homines: quia venturus esset. Ecce (dicebat) Rex tuus venit: ergo ne timeas. nunc ex quo venit, vt fruamur eius præsentia, eo fortius nobis cum timore luctandum est, vt ab hostibus nostris securi, placidè & alacriter Regem nostrum colamus. Alloquebatur suo tempore Propheta Sionem: quia illic domicilium erat ac sedes Ecclesiæ. Nunc ex toto quidem mundo Deus sibi Ecclesiam collegit: hæc tamen promissio peculiariter ad fideles dirigitur, qui se Christo submitunt, vt in ipsis regnet. Quòd Christū inducit in asino equitante, significat regnū eius à mundi pompa, splendore, opibus, & potentia alienū fore: idque externa specie monstrari oportuit, vt spirituale esse omnes palam agnoscerent.

Rom. 5. a. 7.

16 Hæc verò non cognouerunt discipuli eius primū: sed quando glorificatus fuit Iesus, tunc recordati sunt quòd hæc erant de eo scripta, & hæc fecerant illi.

17 Testimonium ergo reddidit turba quæ cum eo erat quum Lazarum vocasset ex sepulchro, & suscitasset eum ex mortuis.

18 Propterea occurrit illi turba: quia ipsum audierat hoc signum fecisse.

19 Pharisei porrò dixerunt inter se: Videtis quòd non proficitis quicquā? Ecce mundus post eum abiit.

16 **HÆC NON COGNOVERUNT.** Quemadmodum nō germinat semen simul ac in terram iactum est: ita nec statim operum Dei fructus emergit. Ministri Dei sunt ad complendam prophetiam Apostoli: sed quid agant non intelligunt. Audiunt turbæ clamorem, nec illum cōfutum: sed quòd distinctè Christus Rex salutabatur: non tamen assequitur quorsum hoc tendat: nec quid sibi velit. Est ergo illis inane spectaculum, donec aperit Dominus oculos. Quū dicitur, **RECORDATOS ESSE** tandem quòd hæc de ipso scripta essent, causa notatur tam crassæ ignorantie, quæ scientiam præcessit: nempe quia tunc ducem non habebant Scripturā, ac magistrā: quæ ipsorum mentes ad rectam, purāque considerationem dirigeret. Nos enim nisi verbo Dei præeunte, cæci sumus. quanquam nec hoc quidem sufficit, vt nobis verbū Dei luceat, nisi vicissim illum oculos nostros Spiritus, qui alioqui ad plenā lucem cæcutirēt. Hæc gratia suos discipulos Christus post suam resurrectionem dignatus est: quia nondum aduenerat maturum tēpus, quo Spiritus sui diuitias quasi larga manu effunderet, donec receptus esset in gloriam cælestem, vt cap. 7. f. 39 habuimus. Nos verò hoc exemplo edocti, iudiciū de omnibus quæ ad Christum pertinent, ex Scriptura, non proprio carnis nostræ sensu, facere discamus. Teneamus deinde hæc peculiarem esse Spiritus gratiam, vt temporis successu nos e-

rudiat, ne in reputandis Dei operibus stupidi simus. Membrum istud, **QVOD HAEC DE EO ERANT** scripta, & hæc fecerant illi: sic interpretor, quòd tunc venit primùm in mentem discipulis, non temere hæc facta fuisse Christo: neque homines istos inaniter lusisse: sed totum hoc negotium Dei providentia fuisse gubernatum: quia impleri necesse erat, quæcunque scripta fuerant. Proinde ita resolue, Hæc ei fecerunt, sicut de ipso scripta erant.

17 **TESTIMONIUM REDDIDIT TURBA.** Iterum repetit quod dixerat, multos famam tanti miraculi excitatos venisse Christo obuiam. Ideo enim turmatim exeit, quia passim sparsus fuerat rumor de Lazaro in vitam restituto. Iustam ergo materiam habebant isti, cur filio Mariæ tribuerent Christi honorem, quum tam insignis eius virtus illis nota esset.

19 **VIDETIS QVOD NON PROFICITIS QVICQVAM.** His verbis ad maiorem te rabiem instigant. Est enim quædam ignaviæ exprobratio: ac si dicerent, Plebem ideo ad Christum deficere, quòd nimis tardi essent ac molles. Hic loquendi mos est desperatis hominibus, quum se ad extrema quæque tentanda parant. Quòd si tanta est ad malum pertinacia Dei hostibus, longe constantiores in recto proposito nos esse decet.

20 Erant autem quidam Græci ex his qui ascenderant ut adorarēt die festo.

21 Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat ex Bethsaida Galilææ, & rogarunt eum dicentes, Domine, volumus Iesum videre.

22 Venit Philippus, & dicit Andreæ, rursus Andreas & Philippus dicunt ipsi Iesu.

D 23 Iesus autē respōdit illis, dicēs: Venit hora ut glorificetur Filius hominis.

24 Amen amen dico vobis, nisi granum tritici quum cecidit in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.

25 Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in mūdo hoc, in vitam æternam custodiet eam.

26 Siquis mihi ministrat, me sequatur: & ubi ego sum, illic etiam minister meus erit. Quòd si quis mihi ministraverit, honorē illi habebit Pater.

20 **ERANT AUTEM QVIDAM GRAECI.** Non existimo Gentiles fuisse, vel incircumcisos: quia paulo post sequitur, venisse ut adorarent. Atqui seuerè hoc prohibitum erat legibus Romanis, & acriter vindicabant Procōsules, alique magistratus, si quis patrio cultu relicto ad Iudaismum transisse compertus esset. Iudæis verò, qui per Asiam & Græciam dispersi erant, licebat mare traicere, ut sacrificia offerrent in templo. Deinde, nunquam passi fuissent Iudæi misereri sibi in solenni Dei cultu Gentiles: quia putassent hoc modo se & templum, & sacrificia pollui. Tametsi autem progeniti erant ex Iudæis: quia tamen procul trans mare habitabāt, non mirum est si eos Euangelista inducat tanquam hospites, & eorum omnium ignaros quæ tunc Ierosolymæ, & in vicinis locis fiebant. Sensus ergo est, Christum non modo ab incolis Iudææ, qui ex pagis & vrbibus ad diem festum venerant, fuisse pro Rege exceptum: sed ad homines quoque transmarinos, qui ex longinquis terris venerant, famam eius manasse. **UT ADORARENT.** Poterant id quoque in patria: sed Iohannes solennem cultum designat, qui cū sacrificiis erat coniunctus. Quamuis enim religio & pietas non esset templo affixa, non tamen alibi licebat sacrificia Deo offerre: neque alibi habebant arcam testimonii, quæ diuinæ præsentis symbolum esset. Spiritualiter quotidie domi suæ quisque Deum colebat: simul tamen externa cultus professio sanctis sub Lege præstanda erat, qualis præcepta erat à Mose: ut se in templo sisterent coram facie Domini. In quem finem ordinati erant dies festi. Quòd si tam longa peregrinatio ab istis magno sumptu, maiore molestia, nec sine periculo suscepta fuit, ne externam pietatis suæ professionem negligeret: qualis hodie excusatio obtendi potest, nisi domi nostræ verum Deum nos colere testamur? Cessauit quidem legalis cultus: sed Dominus baptismum, sacram Cœnam, & publicum orandi ritum Ecclesiæ suæ reliquit, in quibus se exercent fideles. Horum ergo neglectus nimis frigidum pietatis studium in nobis esse prodit.

21 **ACCESSERVNT AD PHILIPPVM.** Hoc reuerentiæ signum est, quòd Christum non

compellant: sed per Philippum cupiunt pateferi sibi accessum. Reuerentia enim modestiam semper ex se gignit. Quod autem hinc colligunt Papistæ, inuocados esse mortuos, ut nobis apud Christum & Patrem sint patroni: magis ridiculum est, quam ut refutatione indigeat. Loquitur Græci coram cum Philippo. Qui mortuos inclamat, à quibus est separatus: quid, obsecro, habet simile? Sed hi sunt humanæ audaciæ fructus, postquam semel extra verbi Dei metas vagari sibi permisit. Sanctorum inuocationem temere commenti sunt Papistæ ex suo cerebro: nunc ut sibi fallacem ex verbo Dei prætextum concilient, corrumpunt ac lacerant Scripturam, ac indignis eam ludibriis exponere non dubitant.

23 **VENIT HORA.** Multi hoc de morte exponunt: quia per eam illustrata fuit Christi gloria. Itaque secundum eos, Christus iam instare mortis suæ tempus pronuntiat. Sed ego potius ad Euangelii publicationem refero: ac si dixisset, notitiam sui mox spargendam fore per omnes mundi plagas. Ita voluit consternationi occurrere, in quam discipulos coniecere mors ipsius poterat. Ostendit enim non esse cur animis concidant: quia Euangelii doctrina nihilominus per totum orbem publicabitur. Porro ne ista gloriæ cogitatio paulo post euanescat, ubi adiudicatus fuerit morti, suspensus in cruce, ac demum sepultus: maturè anticipat, & mortis suæ ignominiam gloriæ nihil obstare admonet. Ad eam rem aptissima similitudine utitur: Nisi (inquit) granum frumenti mortuum fuerit, siue putrescat, aridum manet, ac sterile. Mors autem seminis melius ipsum viuificat, ut inde prodeat fructus. In summa, Christus mortem suam sationi comparat, quæ dum videtur ad interitum tritici tendere, longe vberioris prouetus causa est. Quamquam autem præsentis temporis articulo maximè admonitio hæc necessaria erat, perpetuum tamen usum habet in Ecclesia. Ac primùm à capite incipere conuenit. Terribilis illa species, ignominiam & maledictionis, quæ apparet in morte Christi, non modo obscurat eius gloriã, sed est cõspectu nostro prorsus tollit. Non est igitur in morte sola hærendum: sed fructus, quæ protulit resurrectio, simul reputandus est. Ita nihil impediēt quominus vndique refulgeat eius gloria. Hinc deinde ad membra transeundum est, neque enim solum in morte interire nos putamus, sed vita quoque nostra instar est perpetuæ mortis, Coloss. 3. a. 3. Actum ergo de nobis erit, nisi ista consolatio succurrat, qua nos erigit Paulus, Si exterior homo noster corrumpitur, interior renouatur de die in diem. Sit igitur hæc continua piorum meditatio, quum premuntur variis ærumnis, quum angustiis conficti tenentur, quum fame, aut nuditate, aut morbis laborant, quum iniuriis vexantur, quum videntur singulis momentis propemodum à morte absorbendi, hanc esse sationem, quæ suo tempore fructum proferet.

2. Cor. 4. d. 16.

25 **QUI AMAT ANIMAM SVAM.** Doctrinæ exhortationem Christus annectit. Nã si mori nos oportet, ut fructum feramus, patienter ferendum est, ut Deus nos mortificet. Quia autem vitæ amorem & odium, inter se opponit, tenendum est quid sit vitam amare & odisse. Qui immodico vitæ præsentis desiderio implicitus, non potest nisi coactus, mundum relinquere, vitam amare dicitur. Qui autem per contemptum vitæ huius alto animo ad mortem pergat, dicitur vitam odisse: non quod simpliciter vitam odio habenda sit, quæ meritò censetur inter summa Dei beneficia: sed quia eam libenter abicere debent fideles, quum eos à Christi accessu remoueat: quemadmodum si quis onus molestum & incommodum, quum vult aliò properare, à suis humeris excutiat. In summa, vitam hanc amare non per se malum est, modo in ea tantum peregrinemur, semper ad scopum nostrum intenti. Nã hic legitimus est amandæ vitæ modus, si in ea manemus quandiu Domino visum fuerit, & eiusdem arbitrio subinde parati sumus ab ea migrare: vel ut vno verbo dicam, si eam quasi manibus gestantes, offerimus Deo in sacrificium. Quisquis vltra addictus est præsentis vitæ, vitam suam perdit, hoc est, conicit in perpetuum exitum. Perdere enim hic non significat amittere, aut facere rei charæ iacturam, sed exitio tradere. Satis vulgare est ANIMAE nomen pro vita accipi. Quidam pro sede affectuum hoc loco accipiunt, ac si dixisset Christus, Qui carnis suæ votis nimium indulget, ille animam suam perdit. Sed hoc nimis coactum est, illud alterum simplicius, quod is demum optimam habet vitam perpetuò fruendæ rationem, qui eam negligit. Porro ut clarior sit sensus, particula, IN MUNDO, quæ semel tantum exprimitur, bis repetenda est, ut sensus sit, Pessimè eos vitæ suæ consilere, qui eam in mundo amant. Rursum eos verè scire quomodo seruanda sit vita, qui eam in mundo continent. Et certè quisquis mundo affixus est, cælesti vita vltra se priuat, cuius non aliter futuri sumus hæredes, nisi inquilini simus, & hospites in mundo. Ideo belluinus est ille affectus, qui regnat in omnibus incredulis, dum esse appetentes, suum illud esse in mundo includunt. Hinc fit, ut quo quisque magis sollicitè intentus est in suam salutem, à regno Dei, hoc est à vera vita se alienet. **QUI ODIT ANIMAM SVAM.** Iam admonui hoc comparatiue esse di-

m. iiii.

atum: quia spernenda sit vita, quoties nobis impedimento est ne Deo viuamus. Nam si præpoderet cælestis vitæ meditatio in cordibus nostris, nullius momenti erit mundus, vt nos retineat. Hinc etiam soluitur, quæ hic posset obiici, quæstio: Multi per desperationem, aut aliis de causis, ac vitæ præsertim tædio, mortem sibi consciscunt, quos tamē non dicemus saluti suæ prospicere. alios ad mortem rapit ambitio, qui simul in æternum exitium se præcipitant. Sed hic Christus disertis verbis odium aut cōtemptum caducæ vitæ cōmendat, quæ ex sensu vitæ melioris cōcipiunt fideles. Proinde quisquis in cælū nō respicit, nondum didicit quomodo seruanda sit vita. Porro hoc posterius membrum addidit Christus, vt terrorem incuteret terrenæ vitæ nimium cupidis: quia si demersi sumus in amorem mundi, vt nō facile sit eius obliuisci, fieri non potest vt in cælum pergamus. Sed quum tam violenter Christus nos expergeficiat, nimis absurdum esset exitialem somnum dormire.

26 SI QVIS MIHI MINISTRAVERIT. Quò mors minus nobis acerba sit ac molesta, Christus ad eam libenter subeundam exemplo suo inuitat. pudebit certè hoc honoris recusare vt simus eius discipuli. At qui non alia lege nos in suorum numerum admittit, nisi quã ipse præmonstrat viam, sequamur. Est autem nobis dux itineris ad obeundam mortem. Mitefcit ergo, & quodammodo suavis redditur mortis acerbitas, dum nobis eius subeundæ conditio cum Filio Dei communis est. Ergo tantum abest vt nos propter crucem abhorre à Christo conueniat, vt potius in eius gratiam mors appetenda sit. Eodem pertinet quod sequitur, ET VBI EGO SVM, ILLIC MINISTER MEVS ERIT. Exigit enim ne reculent sui ministri se morti subicere, ad quam præire ipsum vident. Neque enim æquum est, vt quicquã habeat separatam minister à Domino suo. Futurum tempus in verbo ERIT, positum est vice imperatiui, more Hebraico. Aliis videtur esse consolatio: quasi promitteret Christus confortes suæ resurrectionis fore, quibus graue nō fuerit simul mori: sed illud quod dixi, probabilius est. Postea enim additur consolatio, quòd Pater mercede non frustrabitur Christi ministros, qui indiuidui fuerint illi comites tam in vita, quàm in morte.

27 Nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater, serua me ex hac hora: sed propterea veni in horam hanc.

28 Pater, glorifica nomen tuum. Venit ergo vox è cælo, Et glorificaui, & iterum glorificabo.

E 29 Turba ergo, quæ stabat, & audierat, dicebat tonitru factum esse. Alii dicebant, Angelus ei loquutus est.

30 Respondit Iesus, & dixit, non propter me hæc vox facta est, sed propter vos.

31 Nūc iudiciū est mūdi huius: nunc princeps mūdi huius eiicietur foras.

32 Et ego si exaltatus fuero à terra, omnes traham ad me ipsum.

33 Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.

27 NVNC ANIMA MEA. Videtur initio sententia hæc multum discrepare à proximo sermone. Illud plusquam heroici pectoris signum erat, hortari suos non modo ad subeundam mortem, sed libenter & cupidè oppetendam, vbi res ita postulat. nunc me item refugiendo, molli-
tiam suam fatetur. Nihil tamen hic legimus quod non optimè conueniat: quemadmodum quemque fidelium propria experientia docet. Si rideant nasuti homines, nihil mirum. neque enim potest hoc intelligi, nisi praxis accedat. Cæterum, salutis nostræ vtile fuit, imò necessarium sic affici Filium Dei. In morte eius præcipue expiatio consideranda est, qua iram & maledictionem Dei placauit. Id porro fieri non poterat, quin reatum nostrum in se trãfferet. Mortem igitur quã subibat, horro-
ris plenã esse oportuit: quia satisfactione pro nobis defungi non poterat, quin horribile Dei iudicium sensu suo apprehenderet. vnde melius cognoscitur peccati atrocitas, cuius tam diram pœnam ab vnigenito Filio exegit cælestis Pater. Sciamus ergo mortem non fuisse delicias, aut lusum Christo: sed in extremos vsque cruciatus deiectum fuisse nostra causa. Nec verò absurdum fuit, Dei Filium sic turbari. Diuinitas enim occulta, neque vim suam exerens, quodammodo quieuit, vt locum expiationi faceret. Ipse autè Christus non modo carnem nostrã, sed humanos affectus induerat. Fuèrunt quidè volutarij isti in eo affectus: quia non

eoactus timuit: sed quia timori sponte se subiecerat. Statuendum est tamen, verè nō fidè timuif se. Quaquam in hoc reliquis hominibus fuit dissimilis, quòd affectus suos habuit temperatos in obedientiam iustitiæ Dei: sicuti alibi dictum est. Altera etiam vtilitas hinc ad nos redit. Si nulla in Christo fuisset turbatio ex mortis timore, quis nostrum putaret ad se spectare eius exemplum? Neque enim mortem sine doloris sensu oppetere nobis datum est: sed quum audimus non fuisse in eo ferreum robor, colligimus animos ad eum sequendum: neque obstat nobis carnis infirmitas, quæ mortem expauescit, quin duci nostro comites nos addamus ad luctandum.

ET QUID DICAM? Hic tanquam sub oculis cernimus quanti constiterit salus nostra Dei filio, dū in vltimas angustias reductus, neq; verba inuenit quibus exprimat doloris vehementiã: nec consilium secundum hominem. Quod autem vnū restat, confugit ad preces: & se liberari à morte postulat. Rursum, quia simul videt se æterno Dei consilio destinatum esse victimam pro peccatis: votum illud, quod ingens mœstitia expresserat, mox corrigit, & quasi iniecta manu seipsum retrahit, vt totus acquiescat Patris arbitrio. Notandi sunt hoc loco quinque gradus. Nam primum locum tenet querimonia, quæ erumpit ex immenso dolore. Secundò, sentit se opus habere remedio: & ne metu obruatur, secum quærit quidnam sit agendum. Tertio, ad Patrem se recipit, cumque liberatorem implorat. Quarto, votum quod agnoscit vocationi suæ aduersum, retractat, & quiduis pati præoptat, quàm vt non impleat quod sibi à Patre iniunctum est. Postremò, vna Dei gloria contentus, reliqua omnia obliuiscitur, ac pro nihilo ducit. Sed videtur hoc parum decere filium Dei, quòd votum illi inconsideratè effluit, cui statim renuntian dum est, vt Patri obediat. Fateor certe hanc esse crucis stultitiam, quæ scandalo est superbis hominibus. Sed quo se magis exinaniuit gloriæ Dominus, eo luculentius habemus immensi eius amoris erga nos specimen. Cæterum, memoria tenendum est quod prius admonui: humanos affectus, à quibus Christus immunis non fuit, puros in eo fuisse, & à peccato immunes: ratio est, quia compositi erant, & temperati ad Dei obsequium. Neque enim obstat quin mortem naturaliter horreat Christus: & tamen cupiat parère Deo: nempe secundum diuersos respectus. Hinc illa correctio, quum dicit, PROPTEREA VENI IN HANC HORAM. Vt cūque enim mortem per se timere liceat: quia tamen reputat quorsum missus sit, & quid exigat Redemptoris officium, conceptum ex naturæ sensu horrorem, Patri domandum offert: vel potius eo domito, liber & solutus ad exequendum Dei imperium se accingit. Quòd si Christi affectus omni vitio puros ita subigi oportuit, vt Patri obsequens esset, quanto studio in hoc incumbere nos oportet: quando totidem Dei sunt inimici in nobis, quot ex carne nostra affectus scaturiunt? Sit hæc igitur piorum meditatio, vim sibi facere, donec seipfos abnegauerint. Simul notandum est, nō tantum affectus eos esse frændandos qui ex diametro pugnant cum Dei voluntate: sed qui vocationis nostræ cursum impediunt: etiam si aliàs prauis non sunt, nec vitiosi. Hoc vt clarius pateat, in primo gradu locanda est Dei voluntas. In secundo, voluntas hominis sincera & integra, qualem Deus Adæ indiderat, & qualis in Christo fuit. In postremo, nostra quæ peccati contagione infecta est. Voluntas Dei, regula est cui subiici oportet quicquid est inferius. Iam pura naturæ voluntas Deo per se rebellis non erit: homini tamen, etiam si totus ad rectitudinem formatus sit, multa impedimenta occurrent, nisi suos affectus Deo subigat. Christo igitur vnum & simplex certamen fuit, vt quod naturaliter tenebat, timere desineret, quum agnoscit aliter Deo placere. Nobis autem duplex est: quia cum carnis nostræ contumacia luctandum est. Hinc fit, vt fortissimi quique athletæ, nunquam tamen absque vulnere superent. PATER, SERVA ME. Hic ordo nobis seruandus est, quoties vel metu angimur, vel vrimur dolore, vt statim corda nostra se ad Deum efferant. Nihil enim deterius est, vel magis noxium, quàm intus alere quod nos cruciat: sicuti videmus bonam mundi partem se arroderi cæcis tormentis: atque in omnibus qui ad Deum nō assurgunt, hæc iusta est socordix pœna, ne quicquam leuationis sentiant.

28 PATER, GLORIFICA NOME NT VVM. His verbis Patris gloriã se aliis omnibus præferre testatur, etiam posthabita & neglecta vitæ ratione. Atque hæc vera demum est votorum omnium moderatio, si Dei gloriã ita expetimus, vt reliqua omnia locum eis cedat. Hæc enim compensatio abunde nobis sufficere debet, vt quæcunque grauiã & molesta sunt, æquo animo feramus. ET GLORIFICA VI. Tantundem valet ac si dixisset, Perficiam quod cœpi. Neque enim Deus opus manuum suarum mutilum deserit, vt habetur Psalmo 138. b. 8. Cæterum, quia Dei consilium fuit, crucis scandalo occurrere, nō modò promittit gloriosam fore Christi mortem: sed simul tot decora commendat, quibus eum iam prius ornauerat.

29 TONITR V FACTVM ESSE. Hoc certe prodigio simile, quòd ad tam apertum miraculū

stupida fuerit turba quæ adstabat. Quidam surdis auribus quasi confusum sonum accipiunt, quod distincte protulerat Deus. Alii minus hebetes, multum tamen diminuunt ex maiestate diuinæ vocis, quum angelum fingunt authorem. Sed idem hodie vsu quoque venit. nam satis articulate loquitur Deus in Euangelio, & illic vis & energia Spiritus se profert, quæ cælum & terram cõcutere debeat: sed tam frigida est apud multos doctrina, quasi tantum ab homine mortali prodiret: aliis verò balbus est Dei sermo ac barbarus, nõ secus ac tonitru. Quæritur tamen, an frustra, & sine vilo profectu vox illa de cælo insonuerit. Respondeo, quod hæc turbæ Euangelista tribuit, non nisi in partem competere. Fuerunt enim præter Apostolos etiam aliqui minus sinistri interpretes, sed Euangelista breuiter notare voluit quid promiscue in mûdo fieri soleat: nempe quod maior pars Deum audiens, clare & sonore loquentem non audit.

30 **NON PROPTER ME.** Annon confirmatione opus habuit Christus: vel minorem eius curam, quàm nostri, habuit Pater? Sed tenendum est illud principium: Sicuti Christus nostra causa carnem induit: ita quicquid honorum accepit à Patre, nostra causa fuisse illi collatum. Deinde hoc quoque verum est, vocem è cælo fuisse editam populi respectu. neq; enim externo miraculo opus ipse habebat. Porro hæc tacita est exprobratio, quod Iudæi quasi lapidum instar, surdi sint ad Dei vocem. nam quum eorum causa loquatur Deus, nihil exultationis habet eorum ingratitude, dum aures non accommodant.

31 **NUNC IUDICIUM EST MUNDI.** Iam Dominus quasi certamine defunctus, & iam nõ timoris solus, sed mortis quoq; victor exultat. Magnifice enim fructum mortis suæ prædicat, quæ discipulis consternationis poterat causa esse. **IUDICIUM** nomen aliis reformationem, aliis damnationem significat. Ego prioribus magis assentior, qui ita exponunt, quod mundus in legitimum ordinem restituendus sit. Nam vox Hebraica **MISPAT** quæ per **IUDICIUM** redditur, rectam constitutionem significat. Scimus autem extra Christum nihil in mundo nisi confusum esse. Et si autem iam regnum Dei erigere cõperat Christus, mors tamen eius verum demum status ritè compositi exordium, & plena mûdi instauratio fuit. Notandum tamen simul, quod hæc in mûdo restitudo constitui nequeat, quin regnum satanæ prius aboleatur, quin redigatur in nihilum caro, & quicquid Dei iustitiæ aduersum est. Denique necesse est, vt mundi nouitatè mortificatio præcedat. Quare pronuntiat Christus, eiciendum esse mundi principem: quia hinc dissipatio & deformitas, quod dum tyrannidem vsurpat satan, grassatur iniquitas. Eiecto itaque satana, mundus à defectu reuocatur sub Dei imperium. Siquis roget, quomodo deiectus in morte Christi fuerit satan, qui assidue bellare non desinit: respondeo, eiectionem hanc non restringi ad exiguum aliquod tempus, sed describi insignem illum mortis Christi effectum, qui quotidie apparet.

32 **SI EXALTATUS FUERO.** Sequitur modus statuendi iudicii: quod scilicet Christus in crucem sublatus, omnes ad se colliget, vt è terra in cælum ipsos attollat. Dicit Euangelista, Christum speciem mortis suæ indicasse. Non dubium ergo est quin sensus sit, crucem instar vehiculi fore, quo secum ad Patrem omnes attollat. Videri tunc poterat excelsus è terra, nequid amplius illi cum hominibus commune foret: sed longe aliter cessurum pronuntiat: vt scilicet trahat sursum ad se, qui in terra defixi erant. Quamquam autem alludit ad formam mortis: generaliter tamen intelligit, mortem suam non fore dissidium, quo separetur ab hominibus: sed nouam terram in cælum attrahendæ rationem. Quod **OMNES** dicit, referendum est ad Dei filios, qui ex grege sunt. Assentior tamen Chrystomo, qui particula vniuersali vsum esse Christum tradit, quia ex gentibus pariter & Iudæis colligenda esset Ecclesia, secundum illud, Erit pastor vnus, & vnum ouile. Vetus interpretatio Latina habet, Omnia traham ad me: & Augustinus ita legendum contendit: sed consensus Græcorum omnium codicum pluris apud nos valere debet.

Suprà IO. c. 16.

34 Respondit ei turba, Nos audiuius ex Lege quod Christus in æternum manet: & quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis? Quis est iste Filius hominis?

35 Dixit ergo illis Iesus, Adhuc ad breue tempus lumen vobiscum est: ambulat donec lumen habetis, ne tenebræ vos comprehendant. & qui ambulat in tenebris, non nouit quò vadat.

F 36 Donec lumen habetis, credite in lumen, vt filii luminis sitis. Hæc loquutus est Iesus, & abiens absconditus est ab illis.

34 **AVDIVIMVS EX LEGE.** Non dubium est quin maligne verba Christi cauillari proposito illis fuerit: idèd sua eos malitia excæcat, vt in clara luce nihil cernant. Negant Iesum sibi habendum pro Christo, quia se moriturum dixerit, quò Lex Messia perpetuitatem tribuat. Quasi verò non habeatur vtrunque diferte in Lege expressum, quòd vbi mortuus fuerit Christus, florebit eius regnum vsque in finem mundi. Isti verò ex secundo membro calumnia ansam arripiunt. Principium autè erroris fuit, quòd ex sensu carnis splendorem regni Messia aestimabāt. Hinc fit vt Christum respiciant: quia non responderet eorum figmento. Sub **LEGI** nomine, Prophetas etiam comprehendunt, & tempus præsens in verbo **MANENDI**, pro futuro ponitur, secundum phrasim Hebraicam. Interrogatio ista, **QVIS EST ISTE FILIVS HOMINI**? ludibrium in se continet, acsi Christus breui illa refutatione victus iacèret: vnde apparet quàm arrogans sit inscitia. Perinde enim est acsi dixissent, **I nūc**, ac te Christum esse iacta, quò tua ipsius confessio te nihil affine habere coarguat.

35 **ADHVC AD BREVE TEMPVS.** Tameris hoc responso Dominus benigne eos admonet, simul tamè acriter eos pungit: obiurgat enim eos quòd in luce cæcutiant, & simul denuntiat breui lucem ablatum iri. Quum dicit, exiguum adhuc tempus restare lucis, confirmat quòd iam dixerat de morte sua. Quò quis enim lucem non corporalis suæ præsentia, sed Euangelii intelligat: tamen ad discessum suum alludit: acsi diceret, Quum tunc abiero, non desinam lux esse, ita nihil mihi per tenebras vestras decedet. Quò dicit **LVMEN** illis adesse, obliquè eos perstringit, quòd oculis clausis lumè prætereant: idèdque indignos esse significat, quorum solvatur obiectio, quia sponte sibi errandi materiam accerant. Quòd dicit, lumè illis non nisi ad breue tēpus fulgere: incredulis omnibus cōmune est: nam Dei filius Scriptura solem iustitia promittit oriturum, qui nunquam occidat. Iesaiæ 60. d. 19. Non fulgebit vobis posthac sol interdiu, neque luna per noctem: sed Dominus erit vobis in lucem æternam. Omnibus tamen sollicitè ambulandum est quia lucis contemptum tenebræ sequuntur. Quæ & causa est cur tam densa nox & caliginosa antehac pluribus seculis mundo incubuerit, quia pauci dignati sunt ad cælestis sapientia fulgorem incedere. Nobis enim illucet Christus per Euangelium, vt quam monstrat salutis viam, sequamur. Ergo qui Dei gratia non vtuntur, oblatum lumen quantum in se est, extinguunt. Et quo plus terroris incutiat, admonet quàm misera sit eorum conditio qui luce destituti, toto vitæ cursu errant. Nam pedem mouere nequeunt sine lapsus vel etiam ruinæ periculo. Iam verò in tenebris nos esse pronuntiat Christus, nisi ipse nobis præluceat. Hinc collige quid valeat humanæ mentis perspicacia, vbi ipsa sibi est dux & magistra extra Christum.

36 **CREDITE IN LVMEN.** Hortatur vt fide, lucis possessionè retineant. **FILIOS** enim lucis appellat, qui tanquam veri hæredes, ea in finem vsque fruuntur. **HAEC LOQVTVS EST IESVS.** Mirum videri posset cur se ab illis subduxerit, qui tam cupide eum exceperant. sed ex aliis Euangelistis colligere promptum est de hostibus haberi hie sermonem, quos pium bonorum & simplicium studium pessime vrebat. Nam aduenæ qui obuiâ Christo progressi erant, eum prosequuti sunt in templum vsque, vbi in Scribas & vrbam turbam incidit.

37 Porro quum tanta signa fecisset coram ipsis, non crediderunt in eum,

vel, tam multa

38 Vt sermo Iesaiæ propheta cōpleretur quem dixit, Domine, quis credit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est?

*Iesai. 53. a. 1.
rom. 10. c. 16.*

39 Propterea non poterant credere, quia rursus dicit Iesaias,

40 Excæcavit eorum oculos, & induravit cor eorum, vt non videant oculis, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos.

*Iesai. 6. c. 9.
matth. 13. c. 14.*

41 Hæc dixit Iesaias, quum vidit gloriam eius, & loquutus est de ipso.

37 **QVVM TANTA SIGNA.** Nequè impediatur vel turbetur quòd Christus à Iudæis despectus fuerit, scandalum hoc Euangelista remouet, ostendens præclaris & minime ambiguis testimoniis fuisse instructum, quæ fidem illi & doctrina eius facerēt: sed Dei gloriam & virtutem, quæ in miraculis palàm fulgebat, non fuisse à cæcis conspectam. Principio itaque tenendum est, per Christum non stetisse quin fidem sibi conciliaret apud Iudæos: quia pluribus miraculis abunde testatus est quisnam esset: idèd iniquum esse ac rationi minime consentaneum vt eorum incredulitas quicquam illi detrahat. Sed quia hoc ipsum multos tenere anxios & perplexos poterat, vnde tantus Iudæis stupor, vt **VISIBILIS** Dei potentia nihil eos moueret: vltra Iohannes

progreditur, fidem scilicet non ex communi hominum sensu nasci, sed singulare rarumque Dei esse donum. Atque hoc de Christo fuisse olim prædictum, quod vix pauci Euangelio credituri essent.

38 **VT SERMO IESAIÆ.** Non significat Iohannes necessitatem ex vaticinio Iudæis fuisse impositam: neque aliud protulit Iesaias quam quod illi Dominus ex arcanis consilii sui thesauris patefecit. Tacente quidem Propheta id accidere oportuit: sed quia nesciebatur quid futurum esset, nisi testatum Deus fecisset per os Prophetæ: rem alioqui hominibus obscuram & fere incredibilem Euangelista in vaticinio, quasi in speculo, ante oculos ponit. **DOMINE QVIS CREDIDIT.** Duo sunt huius sententiæ mēbra. In priore Iesaias de Christo verba facere iam exorsus, quum prævideat quicquid de Christo promulgat ipse, & deinde per Apostolos publicandum erat, passim à Iudæis reiectum iri: quasi ad immane prodigium stupens, exclamat, Domine quis credet auditui nostro? In secundo autem membro causam paucitatis agnoscit, quod scilicet homines suo Marte huc minimè perueniant: Deus autem non omnes vulgo illuminet, sed paucos Spiritus sui gratia dignetur. Quod si inter Iudæos non debuit obstinata multorum incredulitas obstare fidelibus, quantumvis numero pauci essent: eadem hodie quoque apud nos valeat ratio, ne Euangelii nos pudeat, quantumvis paucos habeat discipulos. In primis tamen notanda est ea ratio quæ subiicitur, quod scilicet fideles non proprium acumen, sed Dei reuelatio faciat. **BRACHI** nomine potentiam intelligi satis notum est. Dei brachium quod in Euangelii doctrina inclusum est, Propheta latere admonet, donec patefiat: ac simul testatur, non omnes promiscue huius reuelationis esse participes: vnde sequitur multos cæcitati suæ relinqui interioris lucis expertes, qui audiendo non audiant.

39 **PROPTEREA NON POTERANT CREDERE.** Hoc est aliquanto durius: quia vt verba sonant, obstructa Iudæis via, & præcisa credendi facultas fuit, eo quod Propheta vaticinium cæcitati eos addiderat, priusquam vtrunvis ipsi eligerent. Respondeo nihil esse absurdi, si accideret secus non potuit quam Deus præviderat. Sed notandum simplicem nudamque Dei præscientiam, rerum causam non esse: quanquam hæc non tam præscientiæ Dei, quam iudicii & vindictæ nobis habenda est ratio. Neque enim Deus quid è cælo speculetur facturos esse homines: sed quid ipse facturus sit pronūtiat: nepe quod stupore & vertigine percutiet impios, vt de ipsorum malitia vltionem sumat. Nam hic notatur causa propinqua & inferior, cur verbum suum quod natura salutare est, Deus exitiale Iudæis ac mortiferum esse velit: nempe quod sua malitia ita meriti essent. Hanc pœnam ipsis impossibile fuit effugere, quum semel Deo statutum esset ipsos in reprobum sensum conuicere, & verbi sui lucem illis vertere in tenebras. Nam posterius hoc vaticinium in eo dissimile est priori, quod illic Propheta non alios credere testatur, quam quos Deus gratuito suo beneplacito illuminat, cuius causa non apparet. nam quum ex æquo perditum sunt omnes, Deus mera sua bonitate, quos visum est, à reliquis discernit. Hic autem obdurationem commemorat, qua ingrati populi malitiam vltus est Deus. Hos gradus qui non obseruant, perperam diuersos Scripturæ locos confundunt.

40 **EXCÆCAUIT COR.** Locus est ex sexto capite Iesaiæ sumptus, vbi Dominus mature Prophetam admonet, non alium operæ eius quam docendo infumet, profectum fore, nisi vt deterior reddatur populus. Primum ergo dicit, Vade, & dic populo huic, Audiendo audite, & ne audiat, ac si diceret, Mitto te vt verba facias apud surdos. Postea subiicit, Excæca cor populi, &c. quibus verbis significat, verbum suum reprobis in pœnam se destinare, vt inde crassior reddatur eorum cæcitas, atque in altiores tenebras mergatur. Formidabile sanè Dei iudicium, quum humanas mentes doctrinæ luce ita obruit, vt omni intelligentia priuentur: imo quum ex vnica eorum luce caliginem illis obducit. Porro notandum est id accidentale esse verbo Dei, quod homines excæcat. Nihil enim mentis consentaneum quam vt nihil à mendacio differat veritas, panis vitæ mortiferum fiat venenum, & medicina augeatur morbus. Verum id hominum malitiæ imputandum est, quæ vitam conuertit in mortem. Notandum præterea est, Dominum aliquando per seipsum excæcare hominum mentes, quum iudicio & sensu eas priuat: aliquando per fatanam & pseudopphetas, quum eorum fallaciis illas dementat: aliquando etiam per suos ministros, quum illis noxia ac lethalis est salutis doctrina. Cæterum, modò fideliter incumbant Prophetæ in munus docendi, & laboris sui fructum Domino commendent, etiam si minus ex voto succedat, eos deficere vel labascere non oportet: sufficiat potius quod laborem suum Deo probari norunt, quantumvis hominibus sit inutilis: imo odorem illum doctrinæ, quem sibi mortiferum reddunt impii, bonum & suauem esse Deo, quemadmodum testatur Paulus. **COR** aliquando pro fecte affectuum ponitur in Scriptura: sed hic (vt in pluribus aliis locis) pars animæ intellectiua (quam vocant) notatur hac voce. In eundem modum loquitur Moses, Deuter. 29. a. 4, Non

dedit tibi Dominus cor ad intelligendum. **VT NON VIDEANT OCVLIS.** Meminerimus sermonem haberi à Propheta de incredulis qui iam antè Dei gratiam respuerant. Certū quidem est tales fore omnes natura, nisi Dominus quos elegit, ad obsequium suum formaret. Itaque ab initio par est & indifferens hominum conditio: sed postquam reprobi vltro & propria malitia Deo rebelles fuerunt, huic vindictæ locus est, vt in reprobum sensum coniecti, ruere magis ac magis in suum exitium non desinant. Proinde quòd Dominus eos cõuerti non vult, ex eorum culpa manat, quia ipsi sibi desperationis fuerunt authores. Breuiter etiam his Prophetæ verbis docemur, quale sit nostræ ad Deum conuersionis initium: nempe vbi corda illuminat quæ ab ipso tandiu auersa esse necesse est, dum satanæ tenebris occupantur. Contrà autem ea est vis diuinæ lucis, vt nos ad se rapiat, & in imaginem Dei transformet. Fructus conuersionis additur **SANATIO**, quo nomine intelligit Propheta Dei benedictionē, ac prosperū statum, adeoque liberationem ex omnibus miseriis quæ ex ira Dei proueniunt. Iam si hoc reprobis contingit, præter verbi naturam: tenēda est antithesis contrarii vsus: nempe in eum finē prædicari nobis verbum, vt nos illuminet in veram Dei notitiam, vt ad Deum conuertat, nosque illi reconciliet, quò beati ac foelices simus.

41 **HÆC DIXIT IESAIAS.** Ne putarent lectores intempestiue citari hoc vaticinium, differtè admonet Iohannes Prophetam non vni seculo doctorem fuisse missum, quin potius ostēsam illi fuisse Christi gloriam: vt eorum quæ sub regno eius futura erant, testis esset. Quorsum enim tendebant propheticæ reuelationes, nisi vt quod acceperāt illi à Deo, reliquis quasi per manus traderent? Cæterum pro confesso sumit Euangelista, quòd viderit Iesaias gloriam Christi. Vnde colligit, doctrinam suam ad futurum regni illius statum accommodasse.

42 Veruntamen etiam ex Principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos non confitebantur, ne eiicerentur extra synagogam.

43 Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quàm gloriam Dei.

44 Iesus autem clamauit, & dixit, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me:

45 Et qui videt me, videt eum qui misit me.

46 Ego lux in mūdū veni, vt quicūque credit in me, in tenebris nō maneat

42 **VERUNTAMEN MULTI.** Quum Iudæi confuso strepitu & ferocia Christū tam proteruè reiicerent, videri poterant ad vnum omnes conspirasse. Dicit tamen Euangelista in illa communi insania gentis, multos sanæ mentis fuisse. Memorabile sanè exemplum gratiæ Dei: nam impietas vbi semel præualuit, quædam est vniuersalis lues, quæ sua contagione singulas corporis partes inficit. Singulare ergo Dei donum est, quum in populo ita corrupto synceri aliqui manent. Quamquam eadem Dei gratia hodie quoque perspicitur in mundo: nam quantumuis passim grassetur impietas & Dei contemptus, ac furiosè conentur innumeri exterminare prorsus Euangelii doctrinam, subinde tamen aliquos inuenit recessus: ita fit vt suas quasdam stationes habeat fides, ne prorsus exulet à mundo. Particula **ETIAM** est emphatica, nam in ordine Principum tam infestum & capitale Euangelii odium erat, vt incredibile esset vnum aliquem illic posse fidelem inueniri. Eo magis admiranda Spiritus Dei virtus fuit, quæ eò penetrauit quò nullus accessus patebat: quamquam non fuit illud vnius ætatis vitium, quòd præfracti & immorigeri Christo fuerint Principes. honor enim, & opes & dignitas comitem ferè habent superbiam. quare difficile est spontanea humilitate domari, qui arrogantia inflati vix se homines esse agnoscunt. Quisquis ergo in mūdō excellit, suam magnitudinem, si sapiat, habebit suspectā, ne illi sit obstaculo. Quòd **MULTOS** fuisse dicit, non ita accipias quasi aut maior, aut dimidia pars fuerit: nam aliis comparati, quorum ingens erat turba, pauci erant: sed iidem erant multi, si in se reputarentur. **PROPTER PHARISÆOS.** Impropiè loqui videtur, dum fidem à confessione separat. Corde enim creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem. nec fieri potest quin fides in corde accensa, flammā suam proferat. Respondeo hinc notari quanta fuerit in illis fidei imbecillitas qui adeo tepebant, vel potius frigeabant. In summa, significat Iohannes Christi doctrinam amplexos esse, quia à Deo profectam cognoscerent, sed non fuisse viuam in illis fidem, nec qua decet virtute præditam: quia non dat suis Christus Spiritum timoris, sed constantiæ, vt liberè & intrepidè confiteri audeant quod ab ipso didicerūt. Et si non arbitror istos prorsus obmutuisse: sed quia non satis ingenua erat eorum confessio,

Euangelista, meo iudicio, simpliciter negat suam fidem profectos esse. Ista enim legitima erat professio, ut palam Christo nomen darent. Quare nemo sibi blandiatur, qui vlla in parte tegit ac dissimulat fidem suam, ne incurrat in hominum odia. Nam quantumuis odiosum sit Christi nomen, non est excusabilis timiditas quæ ab eius confessione vel minimum deflectere nos cogit. Obserua etiam minus esse in Principibus fortitudinis & constantiæ: quia ferè in illis regnat ambitio, qua nihil magis seruale est. Atque ut vno verbo dicam, terreni honores quasi auris cõ pedibus hominem ligant, ne liberè officium suum faciat. Quo æquius obscuris & tenuibus fors sua ferenda est, quia multis saltem pessimis laqueis soluti sunt. Magnos interea & nobiles cum sua luctari fortuna decet, ne ipsos impediatur quominus se Christo submittant. Phariseos terrori fuisse commemorat Iohannes: non quòd per alios Scribas & Sacerdotes cuiquam impunè liceret Christi se vocare discipulum: sed quia sub zeli specie impotentior in istis feruebat sæuitia. Eximia quidem virtus est, tuendæ religionis zelus: sed vbi subest hypocrisis, nulla potest fingi pestis nocetior. Quo magis rogandus est Dominus, ut nos moderetur certa Spiritus sui regula. **NE EIICERENTVR EXTRA SYNA'G.** En quid illis obstitit: nempe infamiæ metus: quia eiectione fuissent à synagoga. Porro hinc apparet quanta sit hominum prauitas, quæ optima quæque Dei instituta non modò corrumpit & adulterat, sed in exitialem tyrannidem vertit. Excommunicatio neruus esse debuerat sanctæ disciplinæ, ut pœna esset in præptu, si quis Ecclesiam contemneret. atqui eò traducta fuerat, ut qui quis fateretur se esse Christi, à societate fidelium exularet: quemadmodum hodie Papa ad eandem tyrannidem exercendâ ius excommunicationis falsò prætexit: cæca rabie nõ modo fulminat contra omnes impios, sed Christum è cælesti solio deicere conatur. Et tamè titulum sacræ iurisdictionis, qua Ecclesiam suam ornauit Christus, impudenter obtendere non dubitat.

- 34 **DILEXERVNT ENIM GLORIAM.** Quòd nulla istis iniecta fuerit superstitio, sed solùm apud homines probum fugitarint, disertè exprimit Euangelista. Nam si plus apud eos valuit ambitio, quàm timor Dei, sequitur inani conscientiæ metu fuisse liberatos. Iam obseruent lectores, quantæ ignominia damnetur apud Deum eorum timiditas, qui fidem suam apud homines inuidiæ metu dissimulant. Quid magis præposterum, imò quid magis belluinum est, quàm Dei iudicio friuolos hominum applausus præferre? Atqui tali insania occupari omnes pronuntiat, qui hominum inuidiam declinant vbi confitenda est pura fides. Et meritò: nam Apostolus quum inuictam Moysis constantiam laudat, illum obduruisse dicit, ac si inuisibilem vidisset: quibus verbis significat, vbi quis oculos in Deum defixit, infractum & plusquàm adamantinum fore eius pectus. Hinc ergo mollities quæ nos ad perfidam simulationem diffluere facit, quòd in mundi aspectu, sensus omnes nostri hebescent. Nam syncerus Dei aspectus, statim omnes opum & honorum fumos discuteret. Eant nunc quibus leue aliquod & quasi veniale delictum videtur esse, obliqua Christi abnegatio, quum ex aduerso pronuntiet Spiritus, foedius hoc portentum esse quàm si cælum terræ misceatur. **GLORIA** hominum amare, hoc loco significat velle apud homines in pretio haberi. Ergo intelligit Euangelista, ita mundo addictos fuisse istos, ut hominibus, quàm Deo placere mallent. Adde quòd dum Christi abnegatores hoc crimine accusat, simul ostendit vanam & nihili excommunicationem fuisse, qua Pontifices præter ius & fas abutebantur. Quare inane esse terculamentum sciamus quicquid hodie anathematum crepat Papa, vbi nobis certò conscii sumus, nihil eum aliud moliri quàm vt nos à Christo abducatur.

- 44 **IESVS AVTEM CLAMAVIT.** Huc spectat sententia, ut suos animet Christus ad iustam & inflexibilem fidei constantiam: subest tamen etiam increpatio, qua corrigere voluit peruersum illum metum. Clamor ad vehementiam facit: quia non simplex est doctrina: sed exhortatio ad ipsos acrius stimulandos. Summa est, quòd fides in Christo, non in hominem quempiam mortalem, sed in Deum recumbit: quia nihil in Christo nisi diuinum inuenit, imò in eius facie Deum intuetur. Inde absurdum esse colligit & indignum, eam quasi dubiam nutare. Maior enim fieri Deo iniuria non potest, quàm si nobis eius veritas non sufficiat. Is ergo demum in Euangelio rite profecit, qui fiducia hac subnixus, non se hominibus, sed Deo credere, contra omnes satanæ machinas firmus ac quietus persistit. Ergo, ut Deo tribuamus suum honorè, non solùm mundo vacillante, sed satana etiam turbante & labefactante quicquid sub cælo est, standum in fide esse discamus. Dicuntur fideles in Christum nõ credere, quando in humano eius aspectu non subsistunt. Nam hic cùm Patre se comparas, Dei virtutè respicere nos iubet, quia carnis infirmitas nihil per se firmitatis habet. Postea quum discipulos hortabitur vt in se credant, alius erit sensus. Neque enim illic opponitur Deus homini, sed Christus in medium cum suis

- omnibus donis statuitur, quæ ad retinendam fidem nostram satis valere debent.
- 45 **ET QUI VIDET ME.** Videre istud pro cognitione accipe. Nam ut conscientias, quæ variis subinde agitationibus alioqui forent obnoxia, bene ac penitus tranquillet, ad Patrem nos reuocat. Ideo enim certa est firmaque fidei stabilitas, quia mundo est superior. Vbi autem verè Christus cognoscitur, in eo refulget Dei gloria, ut certò sciamus, non pendere ab homine quam in ipsum habemus fidem: sed in Deo æterno fundatam esse: quia à Christi carne ad diuinitatem assurgit. Quòd si ita est, non tantum perpetuò in corde fixa esse debet, sed etiam intrepidè se in lingua, vbi opus est, proferre.
- 46 **EGO LUX VENI.** Quòd discipulos suos fortiores & magis strenuos reddat, pergit adhuc in prædicanda fidei certitudine. Ac primò se in mundum venisse testatur, ut lux esset, qua eruantur homines à tenebris & erroribus: & simul potiendi tanti boni modum adscribit dicēs, **UT QVIC. CREDIT IN ME, &c.** Porro ingritudinis eos omnes insimulat, qui suo Evangelio edocti, se ab incredulis non separant. Nam quo præstantius est hoc bonum, à tenebris vocari in lucem, eo minus excusationis habent qui lucem in se accensam ignauia sua vel neglectu suffocant. Multum ponderis inest his verbis, **VENI LUX IN MUNDUM.** Nam etsi ab initio lux fuit Christus, non tamen frustra hoc se titulo insignit, quòd venerit ad præstandum lucis munus. Atque ut habeamus gradus distinctos, aliis se lucem esse magis docet, quam sibi. deinde, nõ tantum angelis, sed etiam hominibus. tertio se exhibitum fuisse in carne, ut plenè fulgorem emitteret. Vniuersalis particula consultò addita esse videtur, partim ut cunctis fidelibus sine exceptione bonum hoc commune faceret: partim ut incredulos ostenderet ideo perire in tenebris, quia sponte lucem fugiunt. Iam si in vnum coaceruetur tota mundi sapientia, ne scintilla quidem veræ lucis in illa congerie reperietur: sed potius erit informe chaos: quãdo vnus Christi proprium est, nos à tenebris liberare.
- 47 Et si quis audierit verba mea, neque crediderit, ego non iudico eum. nõ enim veni ut iudicem mundum: sed ut seruem mundum.
- 48 Qui reicit me, & non accipit verba mea, habet qui ipsum iudicet: sermo quem loquutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die.
- 49 Quia ego à meipso non loquutus sum: sed qui me misit Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar.
- 50 Et noui quòd mandatum eius vita æterna sit. quæ itaque ego loquor, sicuti mihi dixit Pater, ita loquor.
- 47 **SI QVIS AVD. VERBA MEA.** Postquam de gratia sua differuit, suosque hortatus est ad fidei constantiam: nunc pungere incipit rebelles. Quanquam hinc quoque seueritatem mitigat, qua digna est eorum impietas, qui veluti ex animi proposito Deum reiciunt. Iudiciũ enim de his ferre superedet: quia potius venerit in omnium salutem. Primo loco tenendum est, ipsum hinc non de quibuscumque incredulis loqui: sed qui scientes & volentes, doctrinam Euangelii sibi monstratam reiciunt. Cur ergo damnare eos Christus non vult? Nempe hinc deposita ad tempus iudicis persona, quòd plus animi omnes habeant ad respicientiam, salutem promiscuè omnibus offert, & brachia sua ad omnes amplexandos extendit. Quãquam interea crimen non leui circumstantia amplificat, si tam benignã & suauem inuitationem repudient. perinde enim est ac si dixisset, Ecce ego adsto ad omnes vocãdos, & oblitus personæ iudicis, hoc vnũ habeo propositum, ut alliciam omnes: & qui iam bis perdit videntur, ab interitu eripiam. Nemo igitur ob Euangelii contemptum damnatur, nisi qui amabile salutis nuntium aspernatus, vltro sibi exitium accersere voluit, **IUDICANDI** verbũ, ut patet ex antithetico **SERVARE**, pro damnare hinc accipitur. Hoc autem ad proprium, & genuinum Christi munus referri debet. Nam quòd Euangelii causa grauius damnantur increduli, accidentale est, non ex eius natura, ut aliquoties diximus.
- 48 **QUI REICIT ME.** Ne sibi indulgeant impii, quasi impunè aduersus Christum lasciuiant, hinc horrendam denuntiationem addit, quòd etiam si quiescat ipse, sola tamen doctrina sufficiat ad eos damnandos: quemadmodum alibi, alio iudice opus fore negat, quàm Mose, in quo gloriabantur. Sensus est igitur, Ego quidem ingenti salutis vestræ desiderio flagrans, iure meo abstineo in vobis damnandis, & totus ad seruandum incumbō quod periit: sed non propterea putetis vos è manu Dei elapsos. nam ut maximè taceam, solus sermo qui à vobis

contemptus fuerit, idoneus est iudex. ET NON ACCIPIT VERBA. Posterius membrum exegesis est prioris. Quia enim ingenita est hominibus hypocrisis, nihil illis facilius est quam verbo tenus iactare se paratos esse ad recipiendum Christum. & videmus quam vulgaris sit, etiã inter pessimos quosque, hæc iactantia. Quare tenenda est ista definitio, Christum reiici, ubi nõ amplectimur puram Euangelii doctrinam. Papistæ pleno quidem ore Christi nomen personant: simulatque profertur sincera eius veritas, nihil illis odiosus. Tales non secus ac Iudas, Christum osculantur. Ideo discamus eum in verbo suo includere, & illi præstare quem vnice exigit, obedientiæ cultum. SERMO QVEM LOQVOR. Non potuit magis splendido e-logio extolli Euangelii autoritas, quam dum illi iudicii potestas defertur. Nam secundum hæc verba, nihil aliud erit extremum iudicium, quam Euangelicæ doctrinæ approbatio. Conscendet quidem ipse Christus tribunal: sed sententiam ex verbo quod nunc prædicatur, laturus se asserit. Hæc denuntiatio, extremum impiis terrorem incutere debet, quando eius doctrinæ iudicium effugere non poterunt, cui nunc iam superbe insultant. Significat tamẽ Christus nunc eos sensu carere, quando extremi iudicii mentionem facit. Tunc enim palam fore admonet, quæ nunc illis ludibrio est pœna. Rursum inæstimabilis ad pios consolatio hinc redit, quod vtcunque nunc à mundo dantur, se tamẽ iam in cælo absolutos esse non dubitant: quia vbi-cunque sedem habet Euangelii fides, erectum est Dei tribunal ad seruandum. Hoc iure frêti, non est quod Papistas moremur cum præposteris eorum iudiciis: quia fides nostra etiam supra angelos eminet.

49 QVIA A MEIPSO NON LOQV. Nequid externa hominis species de maiestate Dei detrahat, subinde nos reuocat Christus ad Patrem. Hac de causa toties Patris meminit. Et cer-tè quum nefas sit aliud transferre vllam diuinæ gloriæ micam, necesse est profectum à Deo esse sermonem, cui iudicium defertur. Hic autem se à Patre Christus discernit, non secundum diuinam personam simpliciter, sed potius secundum carnem: ne scilicet doctrina humanitus æstimated, minus haberet ponderis. Cæterum, si hominum legibus ac doctrinæ subessent conscientiæ, non congrueret hæc Christi ratio, Sermo, inquit, meus iudicabit: quia non prodiit ab homine: iuxta illud, Vnus est legislator, &c. Quinetiã hinc colligere licet, quam immane sit sacrilegium, quod animas ausus est Papa suis commentis obstringere. Plus enim sibi hoc modo arrogat, quam Dei Filius, qui se loqui negat, nisi ex Patris sui præscripto.

Ioh. 4. c. 12.

50 MANDATVM EIVS VITA AETERNA EST. Iterum doctrinæ suæ fructum cõmendat, quod libentius se omnes illi submittant. Iam verò æquum est vt Dei vltionem sentiant impii, quem vitæ authorem habere nunc recusant.

CAP. XIII.

1 AN te diem festum Paschæ sciens Iesus venisse horam suam, vt transiret ex hoc mundo ad Patrem, quum dilexisset suos qui in mundo erant, in finem dilexit eos.

2 Et cœna facta (quum diabolus iam immisisset in cor Iudæ Simonis Iscariotæ vt eum traderet,)

3 Sciens Iesus quod omnia dedisset illi Pater in manus, & quod à Deo exisset, & ad Deum iret,

4 Surgit à cœna, & ponit vestes: & accepto linteo præcingit se ipsum.

5 Deinde iacit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & abstergere linteo quo præinctus erat.

6 Venit ergo ad Simonẽ Petrũ, qui ei dicit, Domine, tu mihi lauas pedes?

7 Respondit Iesus & dixit ei, Quod ego facio, tu nunc non cognoscis: scies autem postea.

1 ANTE DIEM FESTVM. Multa cõsultò præterit Iohannes, quæ à Matthæo, & reliquis sciebat narrata esse. Ipse verò tractadũ sumit quod ab illis fuerat omissũ: quo in numero est historia de pedũ lotionẽ. Tametsi verò postea clarius exponet quẽ in finẽ pedes lauerit Christus suis discipulis, vno tamẽ verbo hic præfatur, testatũ eiusmodi symbolo fuisse, cõstantẽ ac per-

petuū amorem, quo semel illos cōplexus erat, vt eius cōspectu priuati, certò tamen statuerēt ne morte quidem fuisse extinctū. Quæ persuasio etiā in cordibus nostris hærere nūc debet. Verba sunt, Christū *VSQVE IN FINEM AMA SSE* suos, qui in mūdo erāt. Cur hac periphrasi Apostolos designat, nisi vt sciamus illos eo maiori curæ fuisse Christo, quia in periculosa & difficili militia, vt nos, laborabant? Quare etsi procul videmur à Christo abesse: sciendum tamen est, nos ab eo respici: quia suos diligit qui in mundo versantur. Neque enim dubiū est quin eūdem nunc quoque affectū gerat, quem in ipso mortis articulo retinuit. *VT TRANSI. EX HOC MVNDO AD PATREM.* Locutio notatu digna: refertur enim ad Christi notitiā, quòd mortem suam nouerit transitum esse ad cæleste Dei regnum. Quòd si illuc properans, solito amore non destitit suos prosequi, non est cur nunc putemus mutatum esse eius affectum. Iam quum primogenitus sit ex mortuis, pertinet ista mortis definitio ad totum Ecclesiæ corpus, quòd sit ad Deum transitus, à quo nunc peregrinantur fideles.

2 *COENA FACTA.* Totum Christi consilium in lauandis suorum pedibus, & fructum huius historiae fusius mox tra&abimus suo loco. Nunc sequamur verborum cōtextum. Dicit hoc fuisse factum quum iam in animo haberet Iudas Christum prodere: non tantum vt ostenderet miram Christi patientiā, qui tam scelerato & perfido defectori pedes lauare sustinuit: sed etiā tempus illud data opera sumpsisse, quo velut extremum vitæ suæ actum morti vicinus perageret. Quòd diaboli impulsu conceptum à Iuda prodicionis consilium fuisse dicit, hoc ad exprimendam sceleris atrocitatem valet. Fuit enim horribile istud, & plusquam tragicum facinus, in quo se protulit satanæ efficacia. Verum quidē est, nihil ab hominibus mali perpetrari, quò non eos incitet satan: sed vt quodque magis tetrum & execrandum est scelus, ita in eo magis considerandus est diaboli furor: qui homines à Deo relictos sursum ac deorsum rapit. Cæterum, etsi hominis cōcupiscentia satanæ flabello accēditur, ipsa tamē fornax esse nō desinit: ipsa ignē intus conceptū habet: ipsa flabelli agitationē cupidè recipit, vt impiis sublata sit omnis excusatio.

3 *SCIENS IESVS QVDD OMN. DEDIS.* Hoc ideo additum fuisse interpretor, vt sciamus vnde Christo tam composita animi quies: nempe quòd iam mortis victor, animū ad triumphum, qui mox sequuturus erat, extulit. Solēt homines metu percussi multa agitare: nullum talem in Christo fuisse motum Euangelista significat: quia tametsi à Iuda mox tradendus esset, omnia tamen sciebat à Patre sibi esse tradita. Siquis roget, quomodo igitur postea eousque mœroris redactus fuerit vt sanguine sudaret, Respondeo, vtrunque fuisse necessarium, vt mortem horreret, ac nihilominus intrepidè perageret omnes Mediatoris partes.

4 *POSVIT VESTES.* Superiorem tantum vestem ab eo depositam fuisse intellige, non tunicam. Scimus enim Orientales oblongis vestibus fuisse vsos. Quæ paulo post sequuntur verba, *COEPIT LAVARE PEDES,* &c. consilium potius Christi, quàm externum actū expriment. Nam subiicit Euangelista eum à Petro exorsum esse.

6 *DOMINE, TV MIHI LAVAS PEDES?* Oratio est abominantis rem absurdam, & indignam. Nam interrogando quidnam faciat Christus, quasi manum illi iniicit. Laudabilis quidem modestia: nisi quouis cultu atque honore potior obediētia esset apud Deum: imò nisi hæc vera & vnica humilitatis regula esset, subiicere nos in obsequium Dei, & sensus omnes nostros habere eius arbitrio deuinctos: vt quicquid sibi placere pronuntiat, nobis quoque absque vlla controuersia probetur. In primis ergo lex ista rite colendi Dei tenenda est, vt parati simus absque mora subscribere, simulatque aliquid mandat.

7 *QVOD EGO FACIO.* His verbis docemur simpliciter obsequendum esse Christo, etiamsi non appareat ratio cur hoc vel illud fieri velit. In domo bene morata consilium est penes vnum patrem familiās: illi seruos decet manus ac pedes impendere. Nimis ergo fastuosus est, qui Dei imperium detrectat, cuius ratio ei nota non fuerit. Quinetiam latius patet ista admonitio: ne scilicet nescire nobis molestum sit quæ Deus vult nobis esse ad tempus abscondita. Nam quauis scientia doctior est hæc ignorantia species, quum Domino concedimus vt supra nos sapiat.

8 Dicit ei Petrus, Non lauabis pedes meos in æternum. Respondit ei Iesus, Si non lauero te, non habebis partem mecum.

9 Dicit ei Simon Petrus, Domine, non pedes meos solū: sed & manus, & caput.

10 Dicit ei Iesus, Qui lotus est, non opus habet lauari, nisi pedes: sed mundus est totus. & vos mundi estis, sed non omnes.

11 Nouerat enim proditorē suum: propterea dixit, Nō omnes mūdi estis.

8 **NON LAVABIS.** Hactenus excusabilis fuit Petri modestia: quanquam ne illa quidem vitio carebat. Nunc tamen grauius peccat, quōd correptus nondum cedit. Atque hoc commune vitium est, vt ad errorem pertinacia accedat. Speciosius quidem color, quōd ex reuerētia oritur detrectatio. Sed quia dicto simpliciter obsequens non est, ipsum quoque asserendi Christo sui honoris studium, gratiam perdit. Hæc igitur vera est fidei sapientia, quicquid à Domino proficiscitur, tanquam rite & ordine factum probare, & reuerenter amplecti. Nec certe aliter nomē eius sanctificari à nobis poterit: quia nisi statuamus optima ratione fieri quicquid facit, subinde obstrepet caro nostra, vt proterua est, nec suum illi honorē nisi coacta cedit. In summa, donec se in Dei operibus iudicandi licentia homo abdicauerit, etiamsi Deum ipsum honore prosequi studeat, sub specie humilitatis semper latebit superbia. **SI NON LAVERO TE.** Hæc Christi respōsio nondū exprimit, quo cōsilio lauare instituerit discipulis pedes. Tantū similitudine ab anima ad corpus deducta, admonet, nihil se nouū facere, aut persona sua alienū, discipulis lauando pedes. Interim ostendit quā stultē sapiat Petrus. Idē & nobis accidet simulac nobiscum litigare cœperit Dominus. Quandiu tacet, non temere ab eo se dissentire putant homines: verūm nihil illi facilius, quā vnō verbo refutare quicquid colorū obtendunt. Quia dominus ac magister est Christus, absurdū videtur Petro, pedes ab eo suos lauari. Atqui tale officium repellens, quod præcipuum est in salute sua, repudiat. Continet etiam hæc sententia generalem doctrinam, nos omnes fœtidos esse, & inquinatos coram Deo, donec sordes nostras Christus abstergat. Iam quum ipse sibi vni vindicet abluendi munus, suam quisque immunditiam illi purgandam offerat, vt locum obtineat inter Dei filios. Sed antequam vltra progredimur, tenendum est quid hīc significet **LAVANDI** verbum. Sunt qui ad gratuitam peccatorum veniā: sunt etiam alii qui ad vitæ nouitatem referant: tertii ad vtrunque extendunt. Quod ego postremum libenter admitto. Lauat enim nos Christus, quum peccata nostra sacrificii sui expiatione delet, ne in Dei iudicium veniant. Lauat rursus, quū prauas & vitiosas carnis cupiditates Spiritu suo abolet. Sed quia paulo pōst in contextu patebit, de regenerationis gratia eum loqui, in illa sententia præcise non insisto, quōd hīc abluionem veniæ complexus sit.

9 **DOMINE, NON TANTVM PEDES.** Quum audiret Petrus se esse perditum, nisi purgationem à Christo oblatam admitteret, hæc necessitas ad eum domandum apta demum magistra fuit. Ergo deposita contentione cedit, sed vult lauari totus: & verē quidem agnoscit se totum quantum quantus est, naturā sordibus refertum esse: ideōque nihil agi, si vna tantum in parte abluatur. Sed hīc quoque per incogitantiam errat, quōd acceptum iam beneficium pro nihilo ducit. Perinde enim loquitur, ac si nulla adhuc peccatorum remissione, nulla Spiritus sanctificatione donatus esset. Itaque meritō hīc quoque à Christo reprehenditur. Quid enim illi antea contulerit, in memoriam reuocat: quanquam simul omnes suos admonet sub vnus hominis persona, vt acceptæ gratiæ memores, quid adhuc sibi in posterum opus sit, reputent. Primō dicit fideles totos esse **MUNDOS**, nō quōd omni ex parte puri sint, vt nulla in illis macula amplius hæreat: sed quoniam præcipua sui parte mundati sunt: dum scilicet ablatum est regnum peccato, vt iustitia Dei superior sit: quemadmodum si quis totum corpus sanum dicat, quōd nullo vniuersali morbo infectum est. Ergo vitæ nouitate nos Christi discipulos testemur oportet, quando se puritatis authorem in suis omnibus esse prædicat. Cæterū, hæc etiam altera similitudo ad rem præsentem adducta est, ne lotio pedum quasi absurda reiiceretur à Petro. Quemadmodum enim Christus à capite vsque ad pedes abluit quos sibi discipulos iniciat: ita in his quos purgauit, inferior pars quotidie purganda restat. Neque enim primo statim die toti regenerantur filii Dei, vt nihil quā cælestem vitam spirent. quin potius manent in illis carnis reliquiæ, quibus cum tota vita assiduū certamen habent. Ergo **PEDES** metaphorice vocantur omnes affectus, & curæ quibus mundum contingimus. Nam si omnes nostri partes occuparet Spiritus, nihil cum mundi sordibus nobis amplius esset. nunc verò qua parte sumus carnales, humi reptando, vel saltem pedes in lutum figendo, tantundem immundi sumus. Ita semper inuenit Christus quod in nobis purget. Porro hīc de remissione peccatorum non agitur: sed de renouatione, qua paulatim, & per continuos successus Christus suos prorsus à carnis cupiditatibus eximit.

10 **ET VOS MUNDI ESTIS.** Hæc propositio est quasi minor in syllogismo: vnde sequitur pedum lotionem proprie eos decere. Exceptio tamen additur, vt se quisque excutiat, si forte tãgatur Iudas respiscendi affectu. quanquā in tempore voluit reliquos discipulos munire, ne sce-

leris, quod mox patefaciendum erat, atrocitas eos turbaret: ac si in corde cælesti gratia imbuto conceptum esset: consultò tamen nomine abstinere, ne illi respicientiæ ianuam præcludat. Verùm quum ille deploratus esset, non nisi ad augendam eius culpam valuit admonitio. Discipulis autem valde profuit, quòd inde melius illis innotuit Christi diuinitas. Deinde senserunt puritatem non esse vulgare Spiritus donum.

12 Postquam ergo pedes eorum lauit, & recepit vestimenta sua, discumbens rursum, dicit illis, Scitis quid fecerim vobis?

13 Vos me vocatis, Magister & Domine: & bene dicitis, sum etenim.

14 Proinde si ego, qui Dominus sum & Magister, laui pedes vestros: vos etiam debetis alii aliorum lauare pedes.

15 Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita faciatis & vos.

16 Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque Apostolus maior eo qui ipsum mittit. *Infrà 15. c. 20.
Matt. 10. c. 24.*

17 Si hæc noueritis, beati estis, si feceritis ea.

12 **POSTQVAM ERGO, &c.** Nunc tandem quo consilio lauerit Christus discipulis pedes, exponit. Nam quod inseruit de spiritali lotionem, quasi digressio fuit à proposito. Nisi mora à Petro iniecta esset, Christus de illa re verbum facturum non erat. Nunc ergo facti sui rationem aperit: nempe se, qui Magister est omnium & Dominus, exemplum tradidisse quod sequantur pii omnes: nequis ad officium quantumvis abiectum & vile, fratribus suis & æqualibus præstandum descendere grauetur. Nam hinc charitatis neglectus, quòd se quisque pluris faciens quàm par sit, reliquos ferè omnes despicit. Nec simpliciter modestiam docere voluit: sed simul præscribere hanc charitatis regulam, vt alii vicissim aliis seruiant. Nulla enim est charitas vbi non est voluntaria in iuuando proximo seruitus. **SCITIS QUID FECERIM.** Videmus Christum sic ad exiguum tempus celasse discipulos, vt probata eorù obedientia, tempestiue illis patefecerit quòd prius oportuerat ipsos nescire. Nec verò ià expectat dū interroget, sed vltro præuenit. Idè & nobis vsu veniet, si modo passi fuerimus etià per ignotas vias nos ipsius manu regi.

14 **SI EGO QUI DOMINVS SVM.** Argumentum à maiori ad minus. Impedit superbia ne ea quæ inter nos vigere debebat, colatur æqualitas. Christus verò, qui longe super omnes eminet, se demittit, vt pudorem superbis incutiat, qui ordinis sui & gradus oblitum, à fraterna communicatione sese eximunt. Quem enim se putat mortalis homo, si fratrum onera ferre, si se accommodare aliorum moribus, si denique suscipere ea officia recusat, quibus continetur Ecclesiæ vnitas? Summa est, nimium sibi hominem arrogare, qui non cogitat ea lege se inter infirmos fratres versari, vt officiis etiam in speciem sordidis benignè & comiter se subiiciat. Notandum est etiam, quòd Christus se exemplum dedisse admonet. Neque enim omnia eius facta promiscue ad imitationem trahi conuenit. Papistæ se Christi exèplo quadragesimale ieiunium seruare iactant. Atqui videndum in primis erat, an exemplum prodere voluerit, ad cuius normam se discipuli formarent. Nihil verò legitur tale. Quare non minus peruersa est æmulatio, quàm si in cælum volare tentarèt. Adde quòd vbi Christum sequi decebat, simiæ fuerunt magis, quàm imitatores. Quotannis theatricam pedum lotionem instituunt: ita inani, nudaque ceremonia se pulchre defunctos esse putant: defuncti, sibi permittunt fratres contemnere. Neque id modo, sed postquam duodecim hominibus lauerunt pedes, omnia Christi membra crudeliter lacerant, sed postquam duodecim hominibus lauerunt pedes, omnia Christi membra crudeliter lacerant, adeò que in faciem Christi ipsius conspuunt. Quare nihil quàm foedum Christi ludibrium est comica illa pompa. Nec certe Christus hic anniuersarium ritum commendat: sed nos tota vita paratos esse iubet ad lauandos fratrum pedes.

16 **AMEN AMEN DICO VOBIS.** Sunt quidem prouerbiales sententiæ, quarum vsus longius patet: quæ tamen ad præsentem circumstantiam aptandæ sunt. Quare falluntur, meo iudicio, qui generaliter eas accipiunt, quasi hic discipulos Christus hortetur ad crucis tolerantiam. Verius enim est illis pro suo instituto vsu esse. Postea subiicit **BEATVS ESSE,** si hæc cognoscant, & faciant. Neque enim vera cognitio dici meretur, nisi quæ fideles eosque adducit, vt se capiti suo cõforment. Vana potius imaginatio est, dū Christum, & quæ Christi sunt, extra nos conspiciamus. Hinc collige, donec se quis fratribus suis subiicere didicerit, eum nescire, si tne Christus magi-

ster. Quum autem nemo se omni ex parte fratribus impendat, multi etiam lentè & frigidè se in charitatis officiis exercent, hinc apparet quantum à plena fidei luce adhuc distemus.

18 Non de omnibus vobis loquor: ego scio quos elegerim: sed ut impleatur Scriptura, Qui edit panem mecum, sustulit contra me calcaneum suum.

Psal. 40. c. II.

19 Iam nunc dico vobis priusquam fiat, ut quum factum fuerit, credatis
C quòd ego sim.

20 Amen amen dico vobis, qui recipit siquem misero, me recipit: qui autem me recipit, recipit eum qui misit me.

Mat. 10. d. 40.

18 NON DE OMNIBVS VOBIS LOQVOR. Iterum significat esse aliquem inter discipulos, qui nihil minus sit re ipsa, quàm discipulus. Idque facit, partim causa Iudæ, quò magis eum inexcusabilem reddat: partim reliqui cœtus, ne quem labefactet Iudæ ruina. Neque tantum eos animat, ut cadente Iuda ipsi nihilominus in sua vocatione perstent: sed quia non omnium communis sit fœlicitas, cuius meminit, eo maiore studio expetendam esse docet, & constantius in ea manendum. Iam hoc ipsum, quòd perstabunt, electioni suæ tribuit. Nam ut caduca est hominum virtus, ad quamlibet auram nutaret, leuissimòque impulsu rueret, nisi sustineret eam Dominus manu sua: sed quia gubernat quos elegit, quascunque machinas admoueat satan, nihil proficiet, quin firma constantia ad finem vsque perseuerent. Nec tantum perseuerantia hęc electioni accepta fertur, sed etiam pietatis initium. Vnde fit ut vnus magis quàm alter se Dei verbo addicat? nempe quia electus est. Vnde fit rursus ut pergat idem in recto piæ vitæ cursu, nisi quia propositum Dei stabile est, ut inchoatū manu sua opus absoluat? Denique hic fons est discriminis inter filios Dei & incredulos: quòd priores adoptionis Spiritu trahuntur ad salutem: alios caro sua nullo fræno cohibita, in exitium rapit. Poterat alioqui dicere Christus, Scio qualis vnusquisque vestrum futurus sit: sed nequid sibi arrogent, quin potius sola gratia, non propria virtute à Iuda se differre agnoscant, electionem illis gratuitam statuit, in qua sint fundati. Quare discamus inde pendere omnes salutis nostræ partes. Quòd autem alibi Iuda inter electos numerat, diuersus est loquendi modus, non contrarius. Nam illic notatur temporalis electio, qua Deus ad certum aliquod opus nos destinat: sicuti Saul, qui in regem electus erat, reprobus tamen fuit. Nunc autem de æterna electione differit Christus, qua effici-mur filii Dei, & qua Deus ante mundum conditum nos prædestinavit ad vitam. Et reprobos quidem interdum ornat Deus Spiritus donis, ad exequendum quod illis iniungit munus. Sic regiæ in Saule virtutes ad tempus refulgent: sic & Iudas egregiis dotibus pollebat, quales Apostolum Christi decebant. sed alia longe est Spiritus sanctificatio, qua Dominus non nisi filios suos dignatur. Nam eos mente & corde renouat, ut in eius conspectu sancti sint, & irreprehensibiles. Deinde, viam in illis radicem habet, quæ euelli nunquam potest, quia pœnitentia caret Dei adoptio. Hoc interea fixum manet, diuinæ esse electionis munus, quòd Christi doctrinam fide amplexi, vita etiam sequimur. atque hanc vnicam esse beatitudinis nostræ causam, qua discernimur à reprobis, quòd illi destituti gratia Spiritus, male pereunt: nos Christum habemus custodem, qui manu sua nos regit, virtutèque sua tuetur. Hic præterea clarum diuinitatis suæ testimonium Christus reddit. Primum, quum se pronuntiat non iudicare humano more: deinde, quum se electionis facit authorem. Nā istud scire, de quo loquitur, propriū est Dei: sed alterum hoc efficacius, quum à se testatur fuisse electos, qui ante mundi creationem electi sunt. Nā hoc tam insigne diuinæ eius potentia specimen magis afficere nos debet, quàm si centies ipsum Scriptura vocaret Deum. **UT IMPLEATUR SCRIPTURA.** Videri absurdum poterat, qui ad ordinem tam honorificum electus fuerat, non simul vera pietate fuisse imbutum: prompta enim erat exceptio, cur non elegisset Christus quem inter Apostolos asciscere volebat? imò cur Apostolum creasset, quem nouerat ad eò scelestum fore? Sic ergo fieri oportuisse admonet, quia prædictum fuerat: vel saltem nihil nouum accidere, quia idem expertus fuerit Dauid. Quidam enim vaticinium citari existimant, quod proprie in Christum competat. Aliis videtur esse simplex cõparatio: quòd sicuti Dauid ab hoste domestico indignè proditus fuit: ita similis Dei filios maneat conditio. Secundū hos, sensus esset: Quòd vnus ex meis discipulis nefarius est proditor magistri, nō incipit nūc primū hęc perfidia grassari in mūdo: quin potius hodie vsu venit quod Scriptura testatur fuisse iam olim factū. Sed quū in Dauide adumbratū fuerit, quod pleniùs in Christo postea spectandū erat, prioribus libetèr assētior, qui imple-

tum propriè fuisse exponunt quod Spiritu prophetico prædixerat David. Videtur præterea nonnullis abrupta esse oratio, in qua subaudiendum sit principale verbum. Verùm si vno contextu legas, Vt impleatur Scriptura, Qui mecum edit panem, eleuat contra me calcaneum, nihil deficiet. Porro, TOLLERE CALCANEVM metaphoricè significat prætextu amicitia aliquem per insidias adoriri, vt opprimatur incautus. Iam quod passus est Christus, qui caput nostrum est & exemplar, patienter quoque nobis ferendum est, qui sumus eius membra. Et certe ordinarium hoc seculis fere omnibus in Ecclesia fuit, vt nullos haberet hostes magis infensos, quàm domesticos. Quare ne fideles perturbet talis indignitas, maturè se ad tolerandos proditores assuefaciant.

19 I AM NVNC DICO. Hac sententia suos admonet, ad eò causam nõ esse cur labascant quum ex eorum coetu prodierit vnus reprobus, vt eorum fidem melius confirmari deceat. Nisi enim oculis cerneremus in Ecclesia quod de eius ærumnis & certaminibus prædictum est, meritò subiret animos nostros dubitatio, vbinam vaticinia. Dum autem Scripturæ veritas cum experientia nostra congruit, tunc melius sentimus nos curæ esse Deo, eiusque prouidentia gubernari. Cæterum hac locutione, CREDATIS QVDD EGO SVM, significat se Messiam illum esse qui promissus fuerat, non quòd Iudæ proditio ad fidem adducere cœperit discipulos: sed quia maiores progressus fides ipsorum fecit, quum ad earum rerum experientiam dei cederent, quas audierant prius ex ore Christi. Iam verò duplex potest esse sensus; vt post rei euentum credituros dicat, quia eum nihil latuerit: vel nihil corum defuerit illi, quæ de Christo testatur Scriptura. Quoniam autè vterque non malè quadrat, liberum sit per me lectoribus huc vel illud eligere.

20 AMEN AMEN DICO VOBIS. Vel nouus hic sermo describitur, & quidem abruptus, ac mutulus: vel scandalo Christus occurrit quod exorturum erat ex Iudæ scelere. Nam Euangelistæ non semper contexunt perpetuas conciones Christi: sed interdum diuersas sententias truncatim congerunt: quanquam magis probabile est, voluisse Christum offendiculo mederi. Plus satis apparet quàm teneri simus ad recipienda ex malis exemplis vulnera, ita fit vt vnus hominis defectio ducentis aliis lethale infligat vulnus ad extinguendam eorum fidem: decem aut viginti piorum hominum constantia vix vnum ædificet. Ergo quum tale monstrum poneret Christus ante oculos, simul necesse fuit, discipulis manum porrigere, ne percussi nouitate retrocederent. Nec illorum modò habuit rationem, sed posteris etiam consuluit. Nam aliàs post hodie quoque Iudæ memoria nobis grauitè nocere. Quum enim diabolus non potest nos à Christo ipsius doctrinæ odio alienare, vel tædium, vel contemptum ex ministris ipsis ingerit. Hæc autem Christi admonitio ostendit iniustum esse vt quicquam ex dignitate Apostolica minuatur quorundam impietas, qui in officio perperam & scelerate versantur. Ratio est, quia cõsiderandus sit Deus ministerii author: in quo certè nihil reperiemus contemptu dignum: deinde etiam Christus ipse, qui constitutus à Patre vnicus doctor per Apostolos suos loquitur. Ergo quisquis Euangelii ministros recipere non dignatur, Christum in illis, & Deum in Christo reuicit. Inepti autem & absurdi sunt Papistæ, dum ad stabiliendam suam tyrannidem hoc ad se encomium trahunt. Nam primùm se alienis & emendicatis plumis ornant, quum nihil habeant Christi Apostolis affine. Deinde, vt Apostolos esse demus, nihil minus voluit Christus hoc loco, quàm ius suum ad homines transferre. Quid enim aliud est recipere quos mittit Christus, nisi locum illis dare, vt iniunctum sibi munus impleant?

21 Hæc quum dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & testificatus est, ac dixit, Amen amen dico vobis quòd vnus ex vobis me tradet.

22 Aspiciebant itaque se mutuò discipuli, dubitantes de quo diceret.

23 Porro vnus ex discipulis Iesu, quem Iesus diligebat, discumbebat in eius sinu.

24 Annuit ergo illi Simõ Petrus vt interrogaret quisnã sit de quo diceret.

25 Quum ergo discubuisset ille super pectus Iesu, dicit illi, Domine, quis est?

26 Responder Iesus, Ille est cui ego intinctam buccellam dederò. Et quum buccellam intinxisset, dat Iudæ Simonis filio Iscariotæ.

27 Et post buccellam intrauit in eum satanas. Dicit ergo ei Iesus, Quod

facis, fac citius.

28 Hoc autem quorsum dixisset illi, nemo discumbentium sciuit.

29 Quidam enim putabant, quia oculos habebat Iudas, quòd diceret illi
D Iesus, Eme quibus opus habemus ad diem festum: vel vt pauperibus ali-
quid daret.

21 HAEC QVVM DIXISSET IESVS. Quo sanctius est munus Apostolicum, maiòrque eius excellentia, eo foedior, magis que detestanda fuit Iudæ proditio. Tale igitur, tamque immane portentum Christo ipsi horrore inculsit, dum videt incredibili vnus hominis scelere foedari sacrum illum ordinem, in quo Dei maiestas relucere debuerat. Eodem pertinet quod subiicit Euangelista, cum TESTIFICATVM ESSE. Nempe quia res magis prodigiosa erat, quam vt simpliciter dicta, statim credi posset. TVRBATVM spiritu Christum dicit, vt sciamus non vultu modo, & verbis specie turbati hominis dedisse, sed penitus ita fuisse in animo suo affectum: & SPIRITVS pro mente capitur, vel anima. Neque enim quorundam opinioni subscribo, qui Christum exponunt quasi violento Spiritus motu fuisse impulsum, vt in hæc verba prorumperet. Fateor quidem, Spiritum omnes Christi affectus fuisse moderatum: sed alia est mens Euangelistæ, quòd interior, nec simulata fuerit hæc Christi passio. Idque nostra scire magni interest, quia ipsius zelus nobis ad imitationem proponitur, vt serio exhorreamus monstra ista, quæ sacrum Dei, & Ecclesiæ ordinem euertunt.

22 ASPICIEBANT ITA QV. SE MVTVO. Qui sibi non male conscii sunt, anxii redduntur Christi dicto: vnus Iudas sic obstupuit in sua malitia, vt non tangatur. Tanti apud discipulos erat Christi auctoritas, vt certò persuasi essent nihil temere ab ipso dici. Satan verò ex corde Iudæ omnem reuerentiam excusserat, vt ad repellendas omnes admonitiones saxea rupe esset durior. Tamen si autem parum humaniter videtur facere Christus, qui innocuos ad tempus torquet: quia tamē illis profuit eiusmodi anxietas, nihil illis iniuriæ fecit Christus. Expedi enim vt audito impiorum iudicio, filii Dei torqueantur etiam ipsi, quòd se ipsos excutiant, caueantque hypocritam: inde enim illis datur occasio se & suam vitam examinandi. Docet autem hic locus, sic interdum taxandos esse impios, vt non statim ostendantur digito, donec eos manu sua Deus traxerit in lucem. Occulti enim sunt sæpe in Ecclesia morbi, quos dissimulare non licet. Interim nondum ira matura est hominum ipsorum nequitia, vt detegi possit. Tunc igitur hæc tenenda est media ratio.

23 QVEM IESVS DILIGEBAT. Peculiaris amor, quo Christus Iohannem complexus est, clare testatur non pugnare semper cum charitate, si quos aliis magis amamus: sed totum in eo positum est, vt amor noster Deum respiciat: & quo quisque Dei donis magis excellit, in eum feratur. Ab eo scopo nunquam vel minimum Christus deflexit. Nos verò longe aliter: nam, quæ est ingenii nostri vanitas, pauci sunt qui homines amando, propius ad Deum accedant. Atqui nunquam rectè composita erit hominum inter se dilectio, nisi quæ ad Deum referatur. Quod narrat Iohannes se DISCVBVISSE in sinu Christi, posset hodie id videri parum decorum: sed talis erat tunc discumbendi ratio. Neque enim sedebant vt nos, ad mensam: sed calcibus exuti, & puluinis innixi, in lectulis semisupini iacebant.

26 CUI EGO INTINCTAM BVCCELLAM. Siquis quærat, quorsum attinuerit porrecta offula notari proditorem, quum posset Christus palam eum nomine designare, si notum esse vellet, Respondeo tale fuisse hoc indicium, quo vni tantum innotesceret Iudas, neque statim produceretur in omnium conspectum. Cæterum, vtile fuit Iohannem huius rei testem esse, qui aliis postea suo tempore patefaceret. Consultò autem Christus manifestationem Iudæ distulit, quòd æquius feramus latere hypocritas, donec trahantur in lucem. Videmus Iudam inter alios sedentem, iudicis tamen ore damnatum. Nihilo melior est eorum conditio, qui inter Dei filios locum occupant.

27 INTRAVIT IN EVM SATANAS. Quum certum sit non nisi satanæ instinctu tantum à Iuda conceptum fuisse nefas, cur nunc primùm dicitur in eum ingressus satan, qui regnum in eius corde iam occupauerat? Verum vt sæpe credere dicuntur, qui in fide, quam pridem habebant, magis confirmantur, atque ita fidei accessio vocatur fides: ita nunc quum Iudas prorsus satanæ addicitur, vt furioso impetu rapiatur ad extrema quæque, dicitur in eum ingressus satan. Nam vt gradatim proficiunt Sancti, & quatenus nouis subinde donis augentur, Spiritu sancto dicuntur impleri: ita quatenus sua ingratitude iram Dei in se impii prouocant, Do-

minus Spiritu suo omni rationis luce, adeoque humano sensu nudatos, satanæ mancipat. Hæc horribilis est Dei vindicta, dum homines in sensum reprobum traduntur, ut nihil ferè à pecudibus differant: imò in flagitia ruant, à quibus abhorrent ipsæ pecudes. Ergo in timore Domini sollicitè ambulandū est, ne si eius bonitatè malitia nostra vicerimus, tandè nos tradat satanæ libidini. Cæterum porrecta à Christo offula, satanæ locum minime dedit: sed potius Iudas accepta offula se totum satanæ tradidit. Fuit hæc quidem occasio, sed non causa. Debebat etiã plusquam ferreum pectus tanta Christi indulgentia molliri: nunc desperata & insanabilis eius obstinatio hoc meretur, ut suo iusto iudicio Deus cor illius per satanam magis induret. Sic dum benefaciendo hostibus carbones ignis congerimus in eorum capita, si prorsus sunt insanabiles, magis vruntur in suum exitium. Neque tamen hæc beneficentiæ nostræ culpa est, quæ ipsorum corda ad nos amandos inflammari decuerat. Falsò putavit Augustinus, offulam hanc solum esse corporis Christi: quandoquidem extra Cœnæ actionem porrecta fuit. Nimis verò infulse delirant, qui diabolum fingunt essentialiter, ut loquuntur, Iudam intrasse. Nam Euangelista nonnisi de vi & efficacia loquitur. Monemur autem hoc exemplo quàm formidabilis poena eos omnes maneat, qui Domini beneficia abusu suo profanant. **QVOD FACTS FAC C I T I V S.** Non ita Iudam hortatur Christus, ut censerì possit impulsor: potius vox est detestantis. Hactenus illum variis modis reuocare studuerat, sed nullo profectu. Nunc ut hominem deploratum alloquitur, Pereas, quando tibi decretum est perire. Atque in ea re iudicis officio fungitur, qui morti adiudicat, non quos sponte perditos cupit, sed qui iam sua culpa se ipsos perdiderunt. In summa, non imponit Iudæ Christus pereundi necessitatem: sed talem esse pronuntiat qualis iam prius erat.

28 **NEMO DISCVMBENTIVM.** Vel nondum aliis retulerat Iohannes quid à Christo audisset, vel ita perculsi fuerunt, ut non essent præsentì sensu: imò Iohannem ipsum verisimile est fuisse quasi extra se raptum. Cæterum, quod tunc accidit discipulis, sæpe in Ecclesia fieri cernimus, ut pauci fidelium discernant hypocritas, quos Dominus clara voce damnat.

29 **VT PAUPERIBVS ALIQUID DARET.** Satis notum est ex aliis locis, quanta fuerit Christi tenuitas: tamen aliquid ex tantillo quod habebat, pauperibus erogauit, ut nobis regulam præscriberet. Non enim diuinassent Apostoli de pauperibus loquutum esse, nisi ex more ordinario iuuandi pauperes.

30 Quum ergo buccellam sumpsisset ille, cõtinuò exiuit. erat autem nox.

31 Quando ergo exiuit, dicit Iesus, Nunc glorificatus est Filius hominis, & Deus glorificatus est in eo.

32 Si Deus glorificatus est in eo, etiam Deus glorificabit eum in seipso, & continuo glorificabit eum.

33 Filioli, adhuc ad exiguum tempus vobiscum sum: quæretis me, & quæ admodum dixi Iudæis quòd quo vado ego, vos non potestis venire: etiã nunc dico vobis. Suprà 7. e. 34.

34 Præceptum nouum do vobis, ut diligatis inuicem, quemadmodum dilexi vos, ut etiam vos diligatis inuicem. Infra 15. b. 12.

35 In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei sitis, si dilectionem habueritis inter vos mutuan.

36 **NUNC GLORIFICATVS EST.** Instabat vltima hora: sciebat Christus quàm debiles essent suorum animi: quibus ergo fieri potuit modis, eos voluit fulcire, ne cõciderent. Nos hodie sola crucis Christi memoria ad trepidationem impellit, nisi mox occurrat cõsolatio, ipsum satanæ peccati, & mortis victorem in cruce triumphasse. Quid ergo discipulis accidere potuit, quum mox Dominum visuri essent omni probrorum genere oneratum ad crucem rapi? An non adeò triste & deforme spectaculum centies eos obruere potuit? Quare huic periculo medetur Christus, & eos ab externo mortis aspectu ad spiritualem fructum reuocat. Ergo utcunque in cruce appareat ignominia, quæ per se confundere fideles posset, testatur tamen Christus eandè crucè sibi esse gloriosam. Mèbrũ, quod proxime sequitur, **ET DEVS GLORIF. EST IN EO,** confirmationis vice additũ est. Erat enim illud paradoxon, quòd gloria Filii hominis ex morte

apud homines probrosa, & coram Deo etiam maledicta, emergeret. Ostendit igitur quomodo sibi gloriam pariturus sit ex tali morte: quia scilicet Deum Patrem glorificet. Nam in Christi cruce, quasi in splendidissimo theatro incomparabilis Dei bonitas toti mudo spectata fuit. Sursum quidem & deorsum in omnibus creaturis relucet Dei gloria: sed nunquam illustrior alibi fuit, quam in cruce, in qua admirabilis facta est rerum conuersio: ostensa omnium hominum damnatio fuit: abolitum peccatum, reddita hominibus salus: toto denique mundo reparato, omnia in ordinem restituta. Quamquam autem particula *IN*, sæpe accipitur pro Hebraico Beth, ac tunc idem valet atque *PER*, malui tamen simpliciter vertere, Deum in Filio hominis glorificatum: quia locutio videbatur magis emphatica. Quum dicit *ET GLORIFICATIVS EST DEVS*, copula *ET* in causalem particulam meo iudicio resolui debet.

32 *SI DEVS GLORIFICATIVS EST.* Colligit Christus se gloriosum triumphum relaturum esse ex morte: in qua hoc vnum propositum habet, vt glorificet Patrem suum. Neque enim Pater gloriam suam ita quæsiuit ex morte Filii, quin ipsum faceret eiusdem gloriæ participem. Mox igitur fore promittit, vt deleta ignominia, quam ad breue momentum subiturus erat, magnificum emiteat in morte sua decus. quod etiam impletum est. Aded enim non obscurat Christi dignitatem mors crucis quam perpeffus est, vt illic maxime resfulgeat: quatenus scilicet illic incredibilis eius amor erga humanum genus, immensa eius iustitia in expiando peccato, & ira Dei placanda: mirifica eius virtus in vincenda morte, satana subigendo, cælis denique aperiendis plenum fulgorem emisit. Iam ad nos etiam omnes extenditur hæc doctrina: quia etsi totus mundus in nostram infamiam conspiret, si tamen sincerè & ex animo seruire Dei gloriæ studuerimus, dubitandum non est quin ipse vicissim nos glorificet. Consolatione auget Christus à temporis breuitate, quum hoc *CONTINVO* fore promittit. Porro tametsi gloria hæc à die resurrectionis cœpit, hic tamen maxime notatur, quæ cōtinuo post sequuta est eius propagatio, quum mortuos suscitans Euangelii & Spiritus sui virtute, nouum sibi populū creauit. Propriū enim mortis Christi decus, est fructus qui inde manauit in salutē hominū.

33 *FILIOLI, ADHVC PAVLVLVM.* Quia fieri non poterat quin grauissimo mœrore discipulos afficeret magistri discessus, ideo maturè præmonet se non futurum cū illis diutius: simulque hortatur ad patientiam. Postremò, vt tollat intempestiuū desiderii ardorem, eos negat statim posse sequi. *FILIOLOS* vocando, blanda ista appellatione non ideo se ab illis migrare docet, quia minus curet eorum salutē, quum tenerrime ipsos amet. Induit quidem carnē nostram in hunc finem vt frater noster sit: sed in illo altero nomine maior amoris vehementia exprimitur. Quod se apud eos repetere dicit quod antè Iudæis dixerat, est quidem id verum, quoad verba, sed in sensu discrimen est. Negat enim eos sequi posse, vt temporalem sui absentiam æquo animo ferant, & quasi frænum illis iniicit, vt se contineāt in statione sua, donec militiam suā in terra cōpleuerint. Non igitur eos in perpetuum arceat à regno Dei vt Iudæos: sed tantum iubet vt placidè expectent dum eos secum in regnum cæleste colligat.

Suprà 7. e. 34.

34 *PRÆCEPTVM NOVM DO VOBIS.* Consolationi addit exhortationē, vt se mutuo diligant: ac si diceret, Interea dū corpore à vobis absūm, mutua charitate testamini non frustra vos fuisse à me edoctos: sit hoc continuū vestrum studiū, sit præcipua meditatio. Cur præceptū nouū appellet, non cōuenit inter omnes. quibusdam videtur esse hæc ratio, quod quū literale, & externū esset quicquid de charitate olim in Lege præscriptū erat, Christus Spiritu suo cordibus fidelium inscripserit. Ita Lex secundū eos noua est, quam nouo modo promulgat, vt habeat plenum vigorē. Sed illud meo iudicio nimis coactum est, atque alienū à Christi mēte. Alii nouū ideo præceptū dici exponunt, quod tametsi Lex ad dilectionem nos reuocet: quia tamen multis ceremoniis & appēdicibus est implicita illic doctrina charitatis, nō tam clarè emineat: contrā autem in Euangelio sine vllis vmbriis statuatur in charitate perfectio. Ego vt hanc interpretationem nō prorsus repudio, ita Christū simplicius loquatū esse arbitror. Scimus enim Leges initio diligentius seruari, sensim verò labi ex hominum memoria, donec tandem obsolescant. Ergo Christus quod melius infigat suorum animis charitatis doctrinam, à nouitate commendat: quasi diceret, Volo huius mandati vos perpetuò esse memores, ac si Lex esset recens nata. Videmus in summa, consilium Christi fuisse hoc loco, ad charitatem suos hortari, ne vnquam ab eius studio se abduci, aut eius doctrinam sibi effluere sinerent. Porro quàm necessaria fuerit hæc admonitio, quotidianis experimentis discimus. Quia enim difficile est retinere charitatem, homines ea posthabita nouos sibi colendi Dei modos fingunt: & satana multa suggerit in quibus se occupent. Ita accidit vt frustra satagendo, illudere Deo conentur, se autem decipiant. Ergo elogium hoc nouitatis subinde nos ad colendam charitatem

excitet. Interea sciamus vocari nouum, non quòd cœperit nunc primùm placere Deo, quando alibi vocatur Legis complementum. *DILIGATIS VOS MUTVO.* Extenditur quidem etiam ad extraneos vsque charitas: quia sumus omnes ex eadem carne, omnésque ad imaginem Dei creati. Sed quia in regeneratis clarius elucet Dei imago, vinculum amoris inter Christi discipulos multo arctius esse par est. Charitas in Deo causam quærit, inde habet suã radicem, & illuc refertur. Ita vt quemque vere agnoscit esse Dei filium, magis studiose & ardenter complectitur. Deinde non potest mutuus esse amoris affectus, nisi in iis qui eodem reguntur Spiritu. Primum ergo charitatis gradum hîc notat Christus: sed rursus tenendum est, sicuti Dei bonitas se ad totum mundum extendit, & diffundit: ita nobis omnes esse amandos, etiam qui nos odio habent. Suũ exemplum proponit, non quia assequi ipsum possimus, qui immenso spatio nos præcedit: sed vt ad eundem saltem tendamus scopum.

35 *IN HOC COGNOSCENT OMNES.* Confirmat iterum Christus quod prius dixerat, non frustra fuisse in schola sua institutos, qui mutuo inter se diligunt: quasi diceret, Nò ipsi tantum scietis vos esse meos discipulos: sed professio vestra apud alios quoque vera probabitur. Quum autè hac nota discernat suos Christus ab alienis, frustra se fatigant qui relicta charitate nouos & commentitios cultus suscipiunt. qualis hodie vanitas in Papatu regnat. Nec verò superuacuum est quòd in hanc partem Christus tantopere insistit. Nihilò melius inter amorem nostri, & proximi conuenit, quàm inter ignem & aquam. Atqui amor nostri sic omnes sensus nostros deuinctos tenet, vt charitas prorsus exulet. Putamus nos interea rite defungi: quia satan multas illecebras habet, quibus fucum nobis faciat. Quisquis ergo vere Christi esse, & à Deo agnosci cupit, totam vitam componat & dirigat ad amandos fratres, & huc se assidue sollicitet.

36 Dicit illi Simon Petrus, Domine, quò vadis? Respondit illi Iesus, Quò vado, non potes me nunc sequi: postea autem me sequèris.

37 Dicit illi Petrus, Domine, quare non possum te sequi nunc? animam meam pro te ponam.

38 Respondit illi Iesus, Animam tuam pro me pones? amen amen dico tibi, Non canet gallus, donec me ter negaueris.

Matt. 26. d. 34.

36 *DOMINE, QVÒ VADIS?* Hæc interrogatio pendet ex dicto illo Christi, Sicut dixi Iudæis, &c. Hinc autem apparet quanta fuerit Petri ruditas, qui roties admonitus de Christi discessu, perinde turbatur ac si nouum aliquid audiret. Quanquam in eo nos illi nimium similes sumus: quotidie enim audimus ex ore Christi quæcunq; ad vsum vitæ apta, & cognitu necessaria sunt: vbi ad rem venit, non secus percellimur ac nouitii, quibus nihil vnquam dictum fuit. Ostendit deinde Petrus se immodico carnalis Christi præsentia desiderio teneri. Nam pro absurdo hoc ducit, se manente, Christum aliò migrare. *QVÒ EGO VADO.* Coërcet his verbis Christus importunum Petri desiderium. Præcise autem loquitur, vt magistrum decet: mox tamen dicti sui acerbitatem temperat. Docet non fore hoc nisi ad tempus, quòd disiunctus erit à suis. Cæterum docemur hoc loco subiicere Deo vota nostra, ne fines suos transiliant: quòd si quando lasciuiant, patiamur saltem hoc fræno retrahi. Cæterum, ne animis frágamur, succurrat quæ mox addita est consolatio, dum fore promittit Christus vt aliquando ad ipsum colligamur. Significat enim Petrum nondum cruci ferendæ maturum esse, sed velut segetem adhuc in herba: formandum tamen & firmandum tēporis successu, vt sequatur. Quare rogandus Deus vt quod inchoauit in nobis, in melius augeat. Reptandum interea est, donec celerius currere datum fuerit. Iam vt nos tolerat Christus, dum adhuc molles sumus, & teneri: ita discamus non abiicere infirmos fratres, qui longe adhuc absunt à meta. Optandum quidem est vt currant omnes summo ardore: addenda est etiam omnibus alacritas: sed si qui tardius incedunt, modò viam teneant, bene sperandum est.

37 *QVARE NON POSSVM TE SEQUI NVNC?* Declarat Petrus his verbis se ægrè tulisse Christi responsum. Intelligit se propria infirmitatis commonefactum esse: vnde colligit suum vitium sibi obstare quominus statim Christum sequatur: sed hoc illi minime persuasum est. Natura enim inflatū est humanum genus propria virtutis fiducia. Ergo vox ista Petri, qualis nobis eum opinio nascatur, demōstrat: nēpe quòd plus satis viribus nostris tribuimus. Hinc fit vt quiduis aggredi audeant non inuocato Dei auxilio, qui tamen nihil possunt.

38 *ANIMAM TVAM PRO ME PONES?* Noluit Christus cum Petro contendere: sed eum

voluit proprio experimento sapere, stultorum instar, qui nunquam sapiunt, nisi accepta plaga. Inuictam constantiam promittit Petrus, & ex sincero quidem animi sui sensu loquitur: sed plena temeritatis fiducia est: quia non reputat quid sibi datum sit. Quia autem ad nos pertinet exemplum, discant singuli excutere suos defectus, ne se inani confidentia efferant. Non possumus quidem nimium nobis de gratia Dei polliceri: sed hic reprehenditur secunda carnis presumptio, quum fides timorem ac sollicitudinem potius gignat. *NON CANET GALLVS.* Quia ex ignorantia nostri prodit audacia & temeritas, taxatur Petrus quod extra telorum iactum strenuus sit miles: quia vires suas nondum expertus, putet se aliquid posse. Pœnam ille suæ arrogantia dedit, qualem meritus erat: ut nos fulciat Dominus virtute sua, viribus nostris diffisi mature ad ipsum confugere discamus.

CAP. XIII.

- 1 **N**E turbetur cor vestrum. creditis in Deum, & in me credite.
 2 In domo Patris mei mansiones multæ sunt: quod si non, dixissem
 3 vobis. vado ad parandum vobis locum.
 4 Et si abiero, & parauero vobis locum, iterum reuertar, & suscipiam vos
 5 ad me: ut vbi ego sum, vos quoque sitis.
 6 Et quò ego vado nostis, & viam nostis.
 7 Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quò vadas, & quomodo possumus
 8 viam scire?
 9 Dicit ei Iesus, Ego sum via, & veritas, & vita. Nemo venit ad Patrem
 10 nisi per me.
 11 Si cognouissetis me, Patrem meum etiam cognouissetis: & ab hoc tem-
 12 pore cognoscitis eum, & vidistis eum.

1 *NE TURBETUR COR VESTRUM.* Non abs re tam multis verbis confirmat Christus discipulos suos: quibus tam arduum & formidolosum certamen paratum erat. Neque enim ista mediocris erat tentatio, quod paulo post ipsum visuri erant in cruce pendentem: in quo spectaculo nihil quam extremæ desperationis materia erat. Quum ergo tanta perturbationis hora instaret, remedium ostendit, ne victi succumberent. Neque enim simpliciter hortando, ad constantiam ipsos animat: sed vnde petenda sit fortitudo, simul docet: nepe ex fide, quum ipse agnosceretur Dei filius, qui satis in se habet præsidii ad tuendam suorum salutem. Tenenda semper est temporis circumstantia, quod discipulos Christus fortes & intrepidus stare voluit, quum omnia videri plusquam confusa possent. Ergo hic clypeus nobis quoque ad tales impetus sustinendos aptandus est. Fieri quidem nequit quin sentiamus varios motus: sed ita concuti nos decet, ut non concidamus. Dicuntur ergo non turbari fideles, quia verbo Dei innixi, etiam si summis difficultatibus premantur, recti tamen, & firmo gradu consistunt. *CREDITIS IN DEUM.* Posset etiam imperatiuo modo legi, Credite in Deum, & in me credite: prior tamen lectio melius quadrat, & magis recepta est. Ceterum, hic ostenditur standi ratio, quemadmodum dictum est: nempe si in Christum recumbit fides nostra, & eum non secus ac præsentem, manûque porrecta nos iuuantem respicit. Sed mirum est cur hic priore loco statuatur fides in Patrem. Potius enim dicendum erat discipulis, credendum esse in Deum, ex quo in Christum crediderat: quia ut Christus est expressa Patris effigies, ita primùm oculos in eum conuicere oportet: & hac etiã causa ad nos descendit, ut fides nostra ab ipso incipiens, ad Patrem cõscendat. Verùm aliud spectauit Christus: nemo enim non fatetur Deo credendum esse: atque hoc fixum est axioma, cui sine controuersia omnes subscribunt: & tamen re ipsa vix centesimus quisque credit: tum quia nimis procul à nobis distat nuda Dei maiestas: tum quia omne genus nebulas opponit satan, quæ Dei conspectum nobis abrumpant: ita fit, ut fides nostra Deum in cælesti sua gloria, & inaccessible luce quærens, euanescat. Sponte etiam caro mille imaginationes suggerit, quæ nos à reo Dei intuitu auertant. Se ergo Christus quasi scopum proponit, ad quem fides nostra si dirigatur, reperiet in promptu vbi quiescat. Est enim verus Immanuel, qui simul ac fide quæritur, intus nobis respondet. Est vnum hoc ex præcipuis fidei nostræ capitibus, debere fidem nostram,

ne vageatur per lōgos circuitus, ad Christum vnum dirigi: ne in tentationibus vacillet, sistendam in eo esse. Atque hæc vera est fidei probatio, vbi nunquam à Christo, & promissionibus in ipso datis patimur nos diuelli. Theologi Papales quum de obiecto fidei disputant, vel garrunt potius, nudam solum faciunt Dei mentionem: Christi nulla ratio. Qui ex eorum cōmentis sapiūt, necesse est vt ad tenuem quemlibet leuis auræ flatum vacillēt. Pudet superbos homines humilitatis Christi: ideo ad incomprehensibile Dei numen euolant. Atqui nunquam in cælum perueniet fides, nisi quæ Christo, qui humilis in speciē Deus apparet, se submittat: neque vnquam stabilis erit, nisi fulturam quærat in Christi inirmitate. **INDOMO PATRIS MEI.** Quoniam absentia Christi, mœroris causa erat, se nō ideo abire testatur vt ab illis separatus maneat: quoniam ipsis quoque in regno cælesti sit locus. Hæc enim eximenda suspicio fuit, Christum ad Patrem ascendere, vt suos in terra neglectos relinqueret. Perperam tractus fuit hic locus in alium sensum: quasi doceret Christus distinctos esse honoris gradus in regno cælesti. **MULTAS** enim **MANSIONES** dicit, nō varias, aut dispares: sed quæ pluribus sufficiant: acsi diceret, nō sibi vni, sed omnibus etiā discipulis locū illic esse. **QVOD SINON DIXISSEM VOBIS.** Hic variant interpretes. Nam vno contextu ita legunt quidam: Si non essent vobis iam paratæ mansiones, dixissem me præire ad eas paradas. Ego autem aliorum sententiæ potius accedo qui sic distinguūt, Si me vnum maneret cælestis gloria, nollē vos frustrari: dixissem ergo vobis, nemini præter quàm mihi, locum esse apud Patrem. Sed res aliter habet: ego enim præcedo, vt pararem vobis locum. Vt ita legamus, contextus meo iudicio exigit: sequitur enim continuo post, Si abiero vt parem vobis locum. Quibus verbis significat Christus hunc sui discessus finem esse, vt locum suis pararet. Summa est, quòd non priuatum sibi cælum conscenderit Dei filius, vt illic seorsum habitet: sed potius vt cōmunis sit piorum omnium hæreditas, atque ita cōiunctum sit membrum caput. Exoritur tamē quæstio, Qualis fuerit Patrum conditio post mortem, antequam Christus in cælum ascenderet. Vulgo enim colligūt, fideles animas in limbo fuisse inclusas, quia dicat Christus suo in cælum ascensu paratum iri locum. Sed responsio facilis est, quòd locus hic parari dicatur in diem resurrectionis. Natura enim exulat humanum genus à regno Dei: Filius autem qui vnicus est hæres cæli, possessionem nostro nomine adiit, vt per ipsum nobis accessus pateat. Nam in eius persona iam spe cælum possidemus, vt Paulus docet ad Ephes. 1. a. 3. non tamen fruemur rāto bono, quousque rursus idem in cælo appareat. Non ergo hic Patrum status post mortem à nostro discernitur: quia vtrisque pariter locum parauit Christus, in quem extremo die omnes recipiet. Ante reconciliationem peractam fideles animæ velut in specula erant intentæ ad redemptionem promissam, & nunc beata quiete fruuntur vsquedum compleatur redemptio.

3 ET SI ABIERO. Conditionalis particula resolui debet in aduerbium temporis: acsi dictum esset, Postquam abiero, iterum reuertar ad vos. Cæterum, reditus hic non debet de Spiritu sancto intelligi, quasi nouam sui præsentiam exhibuerit Christus discipulis in Spiritu. Est quidem illud verum, quòd nobiscum, & in nobis Christus per Spiritum habitat: sed hic de extremo iudicii die loquitur, quo tandem veniet ad suos colligendos. Et certe quotidie locum nobis parat, si totum Ecclesiæ corpus respicimus. Vnde sequitur nostri in cælum ingressus nondum maturum adesse diem.

4 ET QVÒ EGO VADO SCITIS. Quoniam non vulgari fortitudine opus est, vt tandiu nostram à Christo separationem patienter feramus, additur altera confirmatio, quòd sciunt discipuli mortem eius non esse interitum, sed transitum ad Patrem. Deinde quòd viam tenent, quæ sequantur, vt in eiusdem gloriæ societatem perueniant. Vtrunque membrum sedulò notandum est, vt Christum in cælesti gloria, & beata immortalitate, fidei oculis cernamus. Deinde, vt sciamus ipsum esse vitæ nostræ primitias: & viā, quæ præclusa erat, nobis ab eo patefactā esse.

5 DICIT EI THOMAS. Tametsi prima facie videtur cum dicto Christi pugnare Thomæ responsum, non tamen illi propositum fuit abrogare magistro fidem. Quæritur tamen quomodo neget quod asseruit Christus. Respondeo, interdum in sanctis confutas esse notitias: quia rei certæ & sibi expositæ modum & rationem non tenent. Sic à Propheta prædicta fuit Gentium vocatio ex vero fidei sensu, quam tamen Paulus testatur fuisse arcanū illis absconditum. Quū ergo crederent Apostoli Christum ad Patrem migrare, nescirent tamen quomodo regnum adeptus esset, meritò excipit Thomas ipsos nescire quòd vadat. Inde colligit magis obscuram esse viam. Priusquam enim cursum ingredimur, sciendum est quòd tendamus.

6 EGO SVM VIA. Quanquam non disertè respondet Christus ad rogatum, nihil tamen omittit quod sit vile cognitū. Frænanda erat Thomæ curiositas: ideo Christus non diserit

qualis futura sit sua conditio apud Patrem: sed in re magis necessaria insistit. Libenter audisset Thomas quid acturus esset in cælo Christus: sicuti nos argutis illis speculationibus nunquam fatigamur. At qui studium & operam alibi locare magis conuenit: quomodo scilicet beatæ resurrectionis futuri simus consortes. Summa porro huius sententiæ est, Quisquis potitur Christo, nihil illi deesse: idcircoque ultra ultimam perfectionem eniti, quisquis eo vno contentus non est. Ponit autem tres gradus, ac si principium se esse diceret, ac medium, & finem. Vnde sequitur, ab ipso incipiendum esse, in eodem pergendum, & desinendum. Non est certè expetenda altior sapientia, quàm quæ nos ad vitam æternam ducat. Hanc in se inueniri testatur. Iam vitæ obtinendæ ratio est, vt simus nouæ creaturæ. Hoc quoque non alibi quærendum esse pronuntiat. Et simul viam se esse admonet, qua sola illuc peruenire liceat. Ergo nequa in parte nobis desit, manum errantibus præbet: ac consueque se demittit, vt lactentes quoque pueros dirigat: duces se professus, non relinquit suos in medio stadio, sed veritatis compotes facit. Demum efficit vt eius fructum percipiant, quo nihil melius, vel præstantius fingi potest. Quum via sit Christus, non est quòd se infirmi, & rudes ab eo querantur destitui. Quum veritas sit, & vita, habet simul in se, quo perfectissimis quibusque satisfaciat. denique de beatitudine nunc prædicat Christus, quod nuper dixi de fidei obiecto. Beatitudinem hominis in solo Deo sitam esse certè omnes iudicant & fatentur: sed in eo postea falluntur, quòd Deum alibi, quàm in Christo quærentes, eum à vera sua & solida diuinitate quodammodo auellunt. **VERITAS** quibusdã hinc saluificam cælestis sapientiæ lucem significat: aliis verò substantiam vitæ, honorumque omnium spiritualium, quæ opponatur vmbri & figuris, sicuti capite primo, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Mihi **VERITAS** pro fidei perfectione accipi videtur, sicuti **VIA** pro initio & rudimentis. Hæc summa est, quòd si quis à Christo deflectat, nihil poterit quàm errare: si quis in eo non acquiescat, nihil quàm vëto, & vanitate alibi pascetur: si quis ultra eum tendat, mortem vitæ loco inueniet. **NEMO VENIT AD PATREM.** Expositio proximæ sententiæ: ideo enim via est, quia nos ad Patrem ducit: ideo veritas & vita, quia in eo Patrem apprehendimus. De inuocatione quidem hoc vere dici potest, quòd nullæ preces, nisi Christi patrocini exaudantur: sed quia hinc nõ de oratione differit Christus, simpliciter intellige homines memos sibi fingere labyrinthos, quoties relicto Christo ad Deum venire contendunt. Probat enim Christus se vitam esse, quia non alibi, quàm in ipso Deus, apud quem est fons vitæ, possidetur. Quare omnis extra Christum theologia non modo confusa est ac inanis: sed etiam delira, fallax, & adulterina. Nam etsi philosophis præclaræ interdum voces effluant, nihil tamen habent nisi euanium, & peruersis etiam erroribus implicatum.

7 **SICOGNOVISSETIS ME.** Confirmat quod iam diximus, stultam & noxiam esse curiositatem, quum homines eo non contenti, obliquis semitis ad Deum aspirant. Fatentur nihil esse Dei notitia melius: quum verò propè illis adest, & se familiariter insinuat, vagantur per suas speculationes, & supra nubes quærunt, quem præsentem intueri non dignantur. Reprehendit ergo discipulos Christus, quòd plenitudinem deitatis non agnoscat sibi fuisse in ipso exhibitam. Video, inquit, non rite, nec legitime hæcenus fuisse me à vobis cognitum: quia viuam Patris effigiem, quæ in me expressa est, nondum cognoscitis. **ET AB HOC TEMPORE.** Hoc addit non solum vt acerbiter reprehensionis mitiget: sed etiam vt eos accuset ingratiitudinis ac socordix, nisi reputent & expendant quid sibi datum sit. Nam hoc in suæ potius doctrinæ commendationem dixit, quàm vt fidem eorum extolleret. Sensus ergo est, Deum illis iam nunc conspicuum patere, si modò aperiant oculos. In verbo **VI VENDO**, exprimitur fidei certitudo.

- 8 Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.
 9 Dicit ei Iesus, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui vidit me, vidit Patrem: & quomodo tu dicis, Ostende nobis Patrem?
 10 Nõ credis quòd ego in Patre, & Pater in me est? verba quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor: Pater autem qui in me manet, ipse facit opera.
 11 Credite mihi quòd ego in Patre, & Pater in me. sin minus, propter opera ipsa credite mihi.
 12 Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, etiam

ipse faciet, & maiora his faciet: quia ego ad Patrem meum vado.

13 Et quod petieritis in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur Pater in Filio.

14 Siquid petieritis in nomine meo, ego faciam.

8 OSTENDE NOBIS PATREM. Videtur esse valde absurdum quòd Domino subinde obstrepunt Apostoli. Quorsum enim loquutus erat, nisi vt hoc ipsum doceret, de quo interrogat Philippus? Nihil tamen vitiorum in illis hic describitur, quod nobis nõ sit cum illis commune. Testamur cupidè nos Deum quærere: dum se oculis nostris ingerit, cæcutimus.

9 TANTO TEMPORE VOB. SVM. Iure Philippum obiurgat Christus, quòd puros fidei oculos non habuerit. Deum habebat præsentem in Christo: eum tamen nõ intuebatur. Quid illi obstitit nisi sua ingratitude? Ita & hodie malè in Euangelio proficiunt qui non contenti solo Christo, in erraticas speculationes feruntur, vt Deum quærant. Stulta hæc cupiditas ex contemptu humilitatis Christi nascitur: quod est valde indignum: quum hac in parte immensam Patris bonitatem repræsentet.

10 QVÒD EGO IN PATRE, ET PATER IN ME. Hæc verba non ad diuinam Christi essentiam refero: sed ad modum reuelationis. Christus enim, quoad arcanam suam deitatem, nihilo nobis notior est, quàm Pater. Verùm dicitur esse expressa Dei imago: quia se totum in illo patefecit Deus: quatenus illic immensa eius bonitas, sapientia & virtus in solidum appareret. Neque tamen perperam veteres, qui hinc testimonium sumunt pro asserenda Christi diuinitate. Sed quia non simpliciter disputat Christus, quis sit in se, sed qualis debeat agnosci à nobis: virtutis potius, quàm essentiae elogium est. Pater ergo in Christo esse dicitur, quia in eo habitat plena diuinitas, & virtutem suam exerit. Christus vicissim dicitur esse in Patre, quia diuina virtute se vnum cum illo esse ostendit. VERBA QVAE EGO LOQVOR. Probat ab effectu non alibi quàm in se quærendum esse Deum. Doctrinam enim suam, quum cælestis sit ac verè diuina, testimonium esse contendit, ac illustre speculum præsentiae Dei. Siquis contra obiiciat, Prophetas omnes pro Dei filiis habendos esse, quia diuinitus loquuti sint ex Spiritus afflatu, Deumque habuerint doctrinae suae auctorè: solutio in promptu est: videndum scilicet esse quid contineat doctrina. Prophetæ enim aliò discipulos suos ablegant: Christus autem in se retinet. Tenendum est etiam quod tradit Apostolus primo ad Hebræos capite: loqui nunc è cælo Deum per os Filii sui, qui velut ex terra per Moysen loquutus est. NON LOQVOR, inquit, A ME IPSO, hoc est, vt homo duntaxat, vel humanitus: quia Pater vim Spiritus sui in doctrina proferens, suum in eo numen vult agnosci. Quum dicit PATREM FACERE OPERA, non debet hoc ad miracula restringi. Potius enim priorem sententiam continuat, quòd Dei maiestas conspicuà se in doctrina præbeat: ac si diceret, hoc esse verè Dei opus, vnde statui certò possit Deum in ipso manere. Ergo per opera, diuinæ potentiae specimen intelligo.

11 CREDITE MIHI QVÒD EGO. Primùm à discipulis postulat vt fidem habeant suo testimonio, dum se asserit Dei esse Filium. Quia autem hætenus nimis tardi fuerant, oblique eorum ignauiam perstringit. Si mea, inquit, affirmatio non facit fidem, & tam parui æstimator à vobis, vt non putetis verbis meis credendum, saltem perspicite istam virtutem, quæ Dei præsentiae visibilis est imago. Est quidem illud valde absurdum, non pendere profus ex ore Christi, quum amplecti sine vlla hæsitacione oporteat quicquid vel vno verbo indicauit. Sed hic Christus discipulos obiurgat, quòd toties eadem de re admoniti, tam parum profecerint. Non docet quanam sit fidei natura, sed se habere testatur, quod etiam ad coarguendos incredulos sufficiat. Quòd iterum inculcat, EGO IN PATRE, ET PATER IN ME, non est superuacuum. Nam plus satis experimur, vt nos ad vanam curiositatem natura nostra sollicitet. Nã extra Christum egressi, tantum idola à nobis conficta habebimus. In Christo autem nihil est nisi diuinum, & quod nos in Deo retineat.

12 AMEN AMEN DICO VOBIS. Quicquid hætenus de se prædicauit discipulis, quoad ipsorum aspectum, erat temporale. Ergo nisi addito hoc membro, cõsolatio plena non fuisset: præsertim quum in reputandis Dei beneficiis tam euanida sit nostra memoria. Qua in re non opus est alienis exemplis. Nã vbi nos Deus omni bonorum genere cumulauerit, si quiescat dimidiũ mensẽ, putabimus non amplius eum viuere. Hac ratione Christus nõ præsentem modo virtutem suam, quam tunc oculis cernebant Apostoli, commemorat: sed perpetuum eius sensum in futurum tempus promittit. Et certè non solum quandiu in terris versatus est, testa-

- ta fuit eius diuinitas, sed postquam ad Patrem discessit, luculenta eius documenta experti sunt fideles. Sed nos vel stupor noster impedit, vel malignitas, quòd neque Deum in suis operibus consideramus, neque Christum in operibus Dei. Multos tamen conturbat quòd Apostolos dicit, *MAIORA QVAM IPSE FECERAT OPERA FACTUROS*. Responsiones alias, quæ huc afferri solent, omitto, hac vna contentus. Principio tenendum est quid velit Christus: ad eò scilicet non alligatam esse corporis sui præsentia virtutem illam, qua se Filium Dei esse probat, vt pluribus, se absente, ac maioribus experimentis illustranda sit. Atqui ascensum Christi paulo post sequuta est admirabilis mundi conuersio, in qua potentius se exeruit Christi diuinitas, quàm quum inter homines ageret. Ita videmus non fuisse in Christi persona inclusam diuinitatis eius approbationem, sed diffusam per totum Ecclesiæ corpus. Cæterum, hoc *FACE-RE* de quo loquitur, neque solis Apostolis proprium est, neque singulis piis commune, sed ad totum Ecclesiæ corpus spectat. *QVIA VADO AD PATREM*. Ratio, cur facturi sint discipuli maiora, quàm Christus ipse: quoniam adita regni sui possessione suam potentia plenius è cælo demonstraturus sit. Vnde apparet nihil de eius gloria mintui, quòd post eius discessum excellentius operati sint Apostoli, qui tantum fuerunt eius organa. Imò hoc modo apparuit, ipsum ad dexteram Patris sedere, vt omne genu coram ipso flectatur. Et ipse paulo post, clare affirmat se omnium quæ per manus Apostolorum edentur, fore authorem. *QVICQVID PETIERITIS, FACIAM*, inquit. Sed quæritur, An non Mediator iam tunc erat, cuius nomine rogandus esset Pater? Respondeo, Mediatoris officio clarius defunctum esse ex quo cæleste Sanctuarium ingressus est: vt rursus suo loco dicendum erit. *VT GLORIFICETVR*. Congruit hic locus cū Pauli dicto, Vt omnis lingua confiteatur, quòd Iesus Christus est in gloriam Dei Patris, Philip. 2. b. 11. Finis omnium est nominis Dei sanctificatio. Sed legitimus sanctificandi eius modus hic exprimitur: nempe in Filio, & per Filium. Nam quum nobis per se abscondita sit Dei maiestas, in Christo resulget: quum occulta sit eius manus, eam habemus in Christo visibilem. Ergo in beneficiis quæ nobis largitur Pater, Filium ab eo separare fas non est, iuxta illud, Qui non honorat Filium, neque Patrem honorat.
- 13 *SI QVID PETIERITIS, &c.* Non est inanis repetitio: vident omnes, ac sentiunt se indignos esse qui ad Deum accedant: prorumpit tamen maior pars, quasi lymphatica, & Deum temere, superbeque compellat. Postea quum subit in mentem illa, quam dixi, indignitas, varia sibi quisque media fabricat. Deus autem nos ad se inuitans, Mediatorem vnum, per quem exorabilis sit ac propitius, nobis proponit. Sed hic rursus exultat humani ingenii prauitas: quia maior pars non desinit, relicta via, per flexuosas ambages circumire. Hoc ideo fit, quia non nisi tenuiter & maligne apprehéditur in Christo Dei potentia & bonitas. Accedit & secundus error, quòd nõ reputamus à Dei accessu nos omnes meritò arceri, donec ab eo vocemur: vocari autè non nisi per Filium. Quòd si vnum testimonium non satis apud nos habet ponderis, sciamus tamen, quum Christus secundò iterat rogandum in suo nomine esse Patrem, quasi manibus nobis iniicere, ne frustra quærendis aliis patronis operam perdamus.
- 14 *Si diligitis me, præcepta mea seruate:*
- 15 *Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclætum dabit vobis: vt apud vos maneat in æternum,*
- 16 *Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere: quia non videt eum, neque cognoscit eum. Vos autem cognoscitis eum: quia apud vos manet, ac in vobis erit.*
- 17 *Non relinquam vos orphanos: venio ad vos.*
- 18 *SI DILIGITIS ME.* Erat verus amor & syncerus quo discipuli prosequabantur Christum, qui tamen aliquid habebat superstitionis admixtum, vt sæpe nobis quoque accidit. Præposterum enim erat quòd eum optabant in mundo retinere. Hoc vitium vt corrigat, amorem ipsos iubet aliò intendere: nempe vt seruãdis, quæ dederat, præceptis studium impendant. Vitios certè doctrina: quia ex his qui sibi Christum amare videntur, paucissimi sunt qui rite eum colant: quin potius friuolis nugis defuncti, secure sibi indulgent. Hic autem contrà, verus Christi amor, ad obseruantiam doctrinae eius, quasi ad vnicam regulam, exigitur. Cæterum, etiam monemur, quàm vitiosi sint alii nostri affectus, quum ne amor quidem noster in Christum, vitio careat, nisi ad puram obedientiam sit compositus.

16 **ET EGO ROGABO PATREM.** Hoc quidem sedando, quem ex Christi absentia concipere poterant, dolori, datum fuit remedium: simul tamen promittit Christus se præceptis seruandis vires daturum. nam alioqui parum efficax fuisset exhortatio. Ergo in tempore occurrit, docetque, vtvt absit ab illis corpore, non tamen se passurum vt auxilio destituti iaceant: quia per spiritum suum illis aderit. Spiritum hęc vocat donum Patris: sed quod ipse precibus suis impetrabit. Alibi à seipso dari promittet. Vtrunque verè & aptè dicitur. Nā quatenus mediator & patronus noster est Christus, à Patre impetrat Spiritus gratiā: quatenus Deus est, eam à seipso largitur. Sēsus huius loci est, Ego vobis à Patre Paracletus datus fui, sed ad tempus: nunc defunctus cursu meo, alium petam vobis dari, qui temporalis non sit: sed perpetuò apud vos maneat. **PARACLETI** nomē tā Christo, quàm Spiritui hęc tribuitur, & iure: vtrique enim commune munus est, nos cōsolari, & exhortari, & nos tueri suo patrocinio. Fuit suorum patronus Christus quandiu in mundo vixit: deinde Spiritus tutelæ & præsidio eos cōmisit. Si quærat quispiam, An non sub Christi clientela etiam hodie simus, rēspōsio facilis est, Christum esse perpetuum patronum: sed non visibili modo. **Quandiu** versatus est in mundo, palām se illis patronum exhibuit: nunc verò per Spiritum suum nos tutatur. **ALIVM** à se vocat propter bonorum, quæ ab vtroque percipimus, discrimen. Christi proprium fuit, expiando peccata mūdi, iram Dei placare, redimere à morte homines, iustitiam ac vitam acquirere: Spiritus proprium est, nos tam ipsius Christi, quàm omnium eius bonorū facere participes. **Quāquam** non malè hinc personarum distinctio colligitur. Proprietate enim differre Spiritum à Filio necesse est, vt alius sit.

Infra 16. a. 7.

17 **SPIRITVM VERITATIS.** Ornat Spiritum Christus altero titulo, quòd sit magister veritatis. Vnde sequitur, donec ab eo intus simus edocti, vanitate & mendacio captas esse nostras omnium mentes. **QVEM MVNDVS NON POTEST ACCIP.** Antithesis ista, gratiæ excellentiam amplificat, qua Deus non nisi electos suos dignatur. Significat enim non vulgare esse donum quo priuatur mundus. Quo sensu etiam Iesaias, Ecce tenebræ operient terrā, & caligo populos: super te autē orietur Dominus. Eo enim plus meretur laudis Dei misericordia erga Ecclesiam, dum singulari priuilegio eam supra totum mundum extollit. Simul tamē discipulos hortatur Christus, ne sensu carnis inflati, vt solet mundus, Spiritus gratiam à se repellant. Somnium est terrenis hominibus quicquid de Spiritu sancto prædicat Scriptura: quia ratione sua freti, cælestem illuminationem despiciunt. Tametsi passim grassatur hæc superbia, quæ Spiritus sancti lucem, quantum in se est, extinguit: nos tamen propriæ inopiæ consciī, sciamus non ex alio fonte manare quicquid sanæ intelligentiæ est. Interea ostendunt Christi verba nihil humano sensu posse de Spiritu sancto percipi: sed eum cognosci sola fidei experientia. **MVNDVS**, inquit, capax non est Spiritus, quia eum non cognoscit: vos autem cognoscitis eū, quia apud vos manet. Solus ergo Spiritus est qui in nobis habitando, cognoscendum se præbet: alius ignotus & incomprehensibilis.

Ies. 60. a. 2.

18 **NON RELINQVAM VOS ORPHANOS.** Docet hic locus quid sint & valeant homines Spiritus præsidio nudati: pupilli nempe sunt, expositi quibuslibet fraudibus & iniuriis, im pares ad se regendos: denique ad nullam rem agendam per se idonei. Vnicum tanti defectus remedium est, si nos per Spiritum suum Christus regat: quod se facturum promittit. Primùm ergo suæ imbecillitatis monentur discipuli, vt sibi diffisi, ab vno Christi præsidio pendeant. Deinde promisso remedio, eos in bonam spem erigit: quia se illis non defuturum affirmat. **Quū dicit, VENIAM AD VOS**, ostendit quomodo in suis habitet, atque impleat omnia: nēpe Spiritus sui virtute. Vnde etiam constat, Spiritus gratiam insigne esse diuinitatis eius testimoniū.

19 **Adhuc paululum, & mundus me non amplius videbit: vos autem videtis me: quia ego viuo, & vos viuetis.**

20 **In illa die cognoscetis q̄ ego in Patre meo, & vos in me, & ego ī vobis.**

19 **ADHVC PAVLVLM.** Prosequitur commendationem peculiaris gratiæ, quæ discipulis ad leuandum, imò tollendum mœrorem sufficere debebat. **Quum** subductus, inquit, ero à mundi cōspectu, vobis nihilominus adero. Cæterum vt hoc arcano Christi intuitu fruamur, nō æstimāda est carnis sensu præsentia eius vel absentia: sed fidei oculis ad perspiciendam eius virtutē intentos esse nos decet. Ita fit, vt Christū Spiritu præsentē semper habeant, & aspiciant fideles, quantumuis corpore ab eo distent. **QVIA EGO VIVO.** Potest esse duplex sensus: vel vt hæc sententia, proximi membri confirmatio sit: vel vt scorsum legatur, ideo victuros si-

deles, quia vivit Christus. Priorem sensum libenter amplector, ex quo tamen elicitur hæc altera doctrina, vitam Christi nostræ causam esse. In initio causam discriminis notat, cur videndus sit à suis, non à mundo: quia videri nequeat Christus, nisi secundum vitam spiritualem, qua mundus orbus est. Non videt Christum mundus, nihil mirum. mors enim, cæcitatibus causa est. Verum simulac spiritu vivere quis cœpit, oculis etiam ad Christum videndum præditus est. Hoc autem ideo fit, quia cum Christi vita, etiam nostra coniuncta est: atque ex ea non secus ac ex fonte suo manat. Mortui enim sumus in nobis: & vita, qua nobis blandimur, mors pessima est. Ergo quum de adipiscenda vita agitur, vertendi sunt in Christum oculi, & vita eius fide ad nos transferenda: ut certò statuam conscientiam nostram, quãdiu vivit Christus, nos à periculo interitus esse tutos. Stat enim istud fixum, nullam fore eius vitam membrum mortuis.

20 **IN ILLA DIE.** Multi ad diem Pentecostes referunt: sed potius notatur continuus tanquam unius diei tenor, ex quo virtutem Spiritus sui exeruit Christus vsque ad resurrectionem ultimam. Iam tunc cognoscere cœperant, sed erat tenue quoddam rudimentum: quia nondum tam efficaciter operatus in illis fuerat Spiritus. Nam huc verba tendunt, non posse otiosa speculatione cognosci, qualis sit sacra & mystica inter nos & ipsum unio: qualis rursus inter ipsum & Patrem: sed hunc unum eius noscendæ modum esse, quum vitam suam arcana Spiritus efficaciam in nos diffundit. Atque illud est fidei experimentum, cuius paulo antè memini. Quod autem olim abusi sunt hoc testimonio Arriani, ut Christum probarent participatione tantum & gratia Deum esse, facile diluitur eorum cavillum. Neque enim Christus de æterna sua essentia simpliciter differit: sed diuinam illam virtutem, quæ in eo fuit patefacta, commendat. Quem admodum enim Pater omnem bonorum plenitudinẽ in Filio deposuit: ita vicissim se totum in nos effudit Filius. Dicimur **IN IPSO ESSE**, quia in eius corpus insiti, iustitiam, bonorumque eius omnium sumus confortes. Ipse **IN** nobis esse dicitur: quia Spiritus sui efficaciam clarè demonstrat, se nobis esse vitæ authorem & causam.

21 **Qui habet præcepta mea, & servat ea, is est qui diligit me: & qui diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo me ipsum ei.**

22 **Dicit illi Iudas, non ille Iscariotes, Domine, quid factum est quod te nobis manifestaturus sis, & non mundo?**

23 **Respondit Iesus & dixit illi, Siquis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.**

24 **Qui non diligit me, sermones meos non servat: & sermo quem audistis non est meus, sed eius qui misit me, Patris.**

21 **QUI HABET PRÆCEPTA MEA.** Iterum repetit superiorem sententiam, quod certa amoris erga ipsum nostri approbatio in eo sita sit, si præcepta eius servemus. cuius rei toties admonet discipulos, ne à scopo aberrant: quia nihil proclivius est nobis, quam ad carnalem affectum delabi, ita ut sub Christi nomine aliud quam Christum amemus. Quod spectat etiã illud Pauli 2. Corinth. 5. c. 16, Etiam si noverimus secundum carnem Christum, non tamen amplius sic eum cognoscimus. Simus igitur nova creatura. **HABERE PRÆCEPTA**, significat in illis esse rectè institutum: **SERVARE** autem, se & vitam formare ad eorum regulam. **QUI DILIGIT ME.** Perinde loquitur Christus, ac si Deum suo amore præveniret homines. Quod absurdum est: nam quo tempore inimici eramus, reconcilianit nos sibi, Rom. 5. b. 10. Et nota sunt Iohannis verba, Nò quod priores dilexerimus eum, sed ipse nos prior dilexit. Verum hinc nò est disputatio de causa, vel effectu. Ideo perperã colligitur, amorẽ, quo Christum cõplectimur, Dei erga nos amore esse ordine priorẽ. Tantum enim hoc voluit Christus, beatos fore omnes qui ipsum diligunt: quia vicissim ab ipso & Patre diligetur: non quod tunc incipiat Deus ipsos diligere: sed quia ipsi insculptum in cordibus habet paterni eius amoris testimonium. Eodem spectat, quod proximè sequitur, membrum, **MANIFESTABO ME ILLI.** Cognitio certè amorẽ præcedit: sed hoc voluit Christus, se puris doctrinæ suæ cultoribus daturum, ut in dies in fide proficiat: hoc est, Faciã ut propius & familiarius ad me accedant. Hinc collige, fructum pietatis esse, progressum in Christi notitia. Nã is qui se habenti daturum promittit, reiectis hypocritis proficere facit omnes in fide, qui Evangelii doctrinam ex animo amplexi, se totos in eius obsequium formant. Atque hinc fit, ut multis retrò abeuntibus vix decimum quæque videamus in recto cursu

progredi: quia maior pars indigna est cui se manifestet Christus. Notandum autem est, quòd hic amplior Christi cognitio tanquam singulare nostri in Christum amoris præmium proponitur. Vnde sequitur incomparabilem esse thesaurum.

22 **DICIT ILLI IVDAS.** Non absre interrogat cur inter paucos lucem suam contineat Christus, qui Sol est iustitiæ, à quo totum mundum illuminari decet. Itaque minus consentaneum esse videtur, vt paucis irradiet, ac non vbique diffundat absque discrimine suum fulgorem. Responso Christi non explicat totam quæstionem: quia nulla illic fit mentio primæ causæ, cur se paucis manifestans Christus, maiorem hominum numerum celet. Nam certè omnes initio pares inuenit, hoc est à se prorsus alienos. Quare neminè eligere potest qui ipsum amet: sed ex hostibus suis eligit, quorum fleat corda in amorè sui: verum, discriminè illud quod à proposito remotum erat, in præsentia attingere noluit. Consilium eius erat, discipulos ad seriù pietatis studium hortari, vt maiores in fide facerent progressus. Ergo contentus fuit hac nota discernere eos à mundo, quòd Euangelii doctrinam seruent. Hæc autem nota, posterior est fidei principio, quia vocationis est effectus. Alibi discipulos admonuerat Christus gratuitæ suæ vocationis: atque idem in memoriã illis postea reducet. Nunc tantum iubet in doctrinæ suæ obseruantiam & pietatem incumbere. Ostendit porrò Christus his verbis, quomodo rite obediatur Euangelio: nepe quò officia nostra, & externæ actiones ex illius amore nascuntur. Frustra enim laborat brachia, & pedes, totumque corpus, nisi in corde regnet amor Dei, qui gubernet externa membra. Iam quò certum sit nos seruare Christi præcepta, quatenus ipsum amamus, sequitur nullibi posse reperiri in mundo perfectum eius amorem: quia nemo est qui perfecte seruet eius mandata. Gratum tamen Deo est eorum obsequium qui ad hunc scopum vero conatu aspirant.

23 **PATER MEVS DILIG. EVM.** Iam prius exposuimus nõ statui in secundo ordine Dei amorem, quasi pietatè nostrã sequatur, vt amoris causam: sed vt certò persuasi sint fideles, obedientiam quam Euangelio præstant, Deo gratam esse: & noua subinde donorum incrementa ab eo expectet. **VENIEMVS ADEVM** qui me diligit, hoc est sentiet in se residere Dei gratiã, & magis magisque in dies Dei donis augebitur. Ergo dilectionem nominat, non illam æternam quã nondum natos etiam ante creatum mundum complexus est: sed ex quo eam cordibus nostris obsignat, quum nos facit adoptionis suæ participes. Ac ne primam quidem illuminationem intelligit: sed eos fidei gradus, per quos assidue fideles pergere oportet, iuxta illud, Habenti dabitur. Perperam ergo ex hoc loco eliciunt Papistæ duplicem amorem quo Deum prosequimur. Fingunt Deum naturaliter à nobis diligi priusquam nos Spiritu suo regeneret: & hac etiam præparatione nos mereri regenerationis gratiam. Quasi verò non passim doceat Scriptura, & ipsa etiam experientia clamet, nos prorsus à Deo auersos esse, eiusque odio infectos, & refertos, donec corda nostra mutet. Tenendum est ergo illud Christi consilium, quòd venturi sint ipse & Pater, vt fideles in perpetua gratiæ fiducia confirmet.

Matth. 13, b. 12.

24 **QVINON DILIGIT ME.** Quia incredulis permisti sunt fideles in mundo, & eos tanquam in mari turbulento variis procellis agitari necesse est: hac rursum admonitione confirmat eos Christus, ne abstrahantur malis exemplis. Ac si diceret, Ne respicite in mundum, vt ab eo pendatis: quia semper erunt qui me & meam doctrinam contemnant: vos autem gratiam, quam semel amplexi estis, constanter ad finem retinet. Interea significat mundum iustas suæ ingrati tudinis poenas dare, quum in sua cæcitate perit: quando veræ iustitiæ contemptu impiù aduersus Christum odiù prodit. **ET SERMO QVEM AVD.** Ne propter mundi pernicaciã labascãt, aut vacillent discipuli, autoritatè rursus doctrinæ suæ cõciliat, quò testatur ipsam à Deo esse, non humanis in terra confictã. Atque in hoc fidei nostræ cõsistit firmitas, si Deum nobis ducè esse scimus, nec alibi quàm in æterna eius veritate esse fundatos. Quãtunvis ergo cù sua proteruita infaniam mundus, sequamur Christi doctrinã, quæ supra cælum & terrã longe eminet. Quò sermonè negat esse suum, accommodat se discipulis: ac si diceret, Non humanum esse: quia fideliter tradat quod illi à Patre iniunctum est. Interea scimus, quatenus æterna est Dei sapiëntia, ipsum esse vnicum omnium doctrinæ fontem, & eius Spiritu loquutos esse, quicumque ab initio fuerunt, Prophetas.

25 Hæc loquutus sum vobis apud vos manens.

26 Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæ vobis dixi.

27 Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quemadmodum mundus dat, ego do vobis. ne turbetur cor vestrum, neque formidet.

28 Audistis quod dixerim vobis, Vado, & venio ad vos. si diligereis me gauderetis utique quod dixerim, Vado ad Patrē, quia Pater maior me est.

25 HÆC LOQVVTVS SVM. Hoc ideo addit, ne despondeant animum, et si minus profecerint quā par erat. Spargebat enim tunc doctrinæ semen, quod aliquandiu suffocatum latuit in discipulis. Ergo eos ad benesperandum hortatur, donec fructum proferat doctrina, quæ nunc videri posset inutilis. In summa, testatur illis in doctrina, quam audierant, suppetere vberem consolationis materiam, nec alibi quærendam esse. Quod si non illis statim appareat, iubet esse bono animo, donec Spiritus interior magister, idem in ipsorum cordibus loquatur. Valde utilis omnibus admonitio. nisi statim consequimur quicquid docet Christus, obrepit fastidium, & irritum in rebus obscuris laborem infumere nos piget. Atqui afferenda est prompta docilitas, præbendæ aures, & retinenda attentio, si rite in Dei schola proficere cupimus: præsertim verò tolerantia opus est, donec patefaciat Spiritus quod frustra visi sumus sapius legisse, vel audisse. Quare ne languescat in nobis discendi studium, vel in desperationem labamur, ubi non statim assequimur loquentis Christi mentem, sciamus hoc nobis omnibus dici, SPIRITVS tandem SVGGERET quæ loquutus sum. Hanc quidem pœnam denuntiat incredulus Iesaias, ut sermo Dei sit illis tanquam liber clausus. Sed Dominus hoc etiam modo plerunque suos humiliat. Ideo patienter ac placide expectandum reuelationis tempus, nec verbum propterea respicere decet. Cæterum, quum testetur Christus proprium esse Spiritus sancti munus, docere Apostolos, quod iam ex ipsius ore didicerāt, sequitur irritam, & nihili fore externā prædicationem, nisi accedat Spiritus magisteriū. Duplicem ergo habet Deus docendi modum. Nam & hominum ore insonat nostris auribus, & intus Spiritu suo nos compellat: idque facit nunc eodem momento, nunc diuersis temporibus, prout illi visum est. Obserua autem quænam sint illa omnia, quorum doctorem fore Spiritum promittit: Suggester, inquit, vel reducet in memoriam QVAECVNQVE DIXI. Vnde sequitur non fore nouarum reuelationum architectum. Hoc vno verbo refutare licet quæcunque sub prætextu Spiritus in Ecclesiam figmenta ab initio huc vsque satan inuexit. Mahometes & Papa, commune habent religionis principiu, non contineri in Scriptura perfectionem doctrinæ, sed quiddam altius reuelatum esse à Spiritu. Ex eadem lacuna nostro tempore Anabaptista, & Libertini sua deliria hausierunt. Atqui impostor est spiritus, non Christi, qui extraneum aliquod ab Euangelio commentum ingerit. Spiritum enim Christus promittit, qui Euangelii doctrinam, quali subscriptor confirmet. Quid sit mitti Spiritum à Patre in Christi nomine, supra exposui.

27 PACEM RELINQVO VOBIS. Pacis nomine intelligit prosperum successum, quem sibi mutuo precari solent homines dum simul cōueniunt, vel alius ab alio digreditur. Hoc enim valet PACIS nomen in lingua Hebraica. Alludit ergo ad vulgatum suæ gentis morem: ac si diceret, Relinquo vobis meū valet. Sed mox subiicit longe pluris esse hanc pacem, quā soleat esse inter homines, qui plerunque frigide tantum ceremoniæ causa pacem in ore habent: vel si pacem alicui seridè precantur, non tamen eam re ipsa dare possunt. Christus autem pacem suam non in nudo & inani voto sitam esse admonet, sed cum effectu coniunctam. Summa est, discedere quidem ipsum corpore, sed pacem eius manere penes discipulos: hoc est, fore eius benedictione semper scelices. NE TURBETVR COR VESTRVM. Iterum trepidationem corrigi, quā ex suo discessu cōceperant discipuli. Causam trepidandi esse negat: quia corporali tantum eius aspectu careat, vera autē eius præsentia fruatur per Spiritū. Hoc præsentia genere nos quoque cōtenti esse discamus: nec carni indulgeamus, quæ Deū sepe externis suis figmentis alligat.

28 SI DILIGERETIS ME. Amabant haud dubie Christum discipuli: sed aliter quā decebat. Fuit enim aliquid carnale admistum, ut ab eo diuelli nō sustinerent. Quod si spiritualiter eū amassent, nihil magis illis fuisset cordi, quā eius ad Patrē reditus. QVIA PATER MAIOR ME EST. Varie detortus fuit hic locus. Arriani, ut Christum probarent quendam secundarium esse Deū, obiiciebant minorē esse Patre. Patres orthodoxi, ut tali calumniæ ansam præciderent, dicebant hoc debere ad naturam humanam referri. Atqui ut impie hoc testimonio abusi sunt Arriani: ita nec recta, nec consentanea fuit Patrum solutio. Hic enim neque de humana Christi natura, neque de æterna eius diuinitate sermo habetur, sed pro infirmitatis nostræ captu se medium inter nos & Deum constituit. Et certe quia ad Dei altitudinem perungere nobis datum non est, descendit ad nos Christus, ut nos eousque attolleret. Gaudendū, inquit, erat, quod redeam ad Patrem: quia hæc vltima est meta, ad quam tendere vos oportet. Non ostendit his verbis quid à Patre in se differat: sed quorsum ad nos descenderit: nempe ut Deo nos vniret. donec eò peruentum fuerit, stamus velut in medio stadio. Nos quoque Christum non nisi dimi-

dium & lacerum imaginamur, nisi ad Deum nos perducatur. Similis est locus Pauli, 1. Corin. 15. c. 24, ubi dicit Christum traditurum esse regnum Deo & Patri, ut sit Deus omnia in omnibus. Regnat certe Christus non in humana tantum natura, sed quatenus Deus est manifestatus in carne. Quomodo igitur regnum exuet? nempe quia diuinitas quæ nunc in sola Christi facie cernitur, tunc palam in se conspicua erit. Hoc solum dissimile est, quod Paulus illic perfectionem ultimam describit diuini fulgoris, cuius radii fulgere cœperunt ex quo ascendit Christus in cælum. Ut res clarius pateat, crassius adhuc loquendum est. Non confert hic Christus Patris diuinitatem cum sua: nec humanam suam naturam diuinæ Patris essentiæ comparat: sed potius statum præsentem cælesti gloriæ, ad quam mox recipiendus erat: ac si diceret, Cupitis me retinere in mundo. Atqui præstat in cælum ascendere. Sic ergo discamus Christum aspicere in carne exinatum, ut nos ad beatam immortalitatis fontem ducat. Neque enim dux nobis constitutus est, ut tantum in spheram lunæ, vel solis nos euehat: sed ut nos unum efficiat cum Deo Patre.

29 Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut quum factum fuerit, credatis.

30 Non amplius multa loquar vobiscum: venit enim mundi huius princeps, & in me non habet quicquam.

31 Sed ut cognoscat mundus quod diligo Patrem, & quemadmodum mihi præcepit Pater, sic facio: surgite eamus hinc.

29 ET NUNC DIXI VOBIS. Oportuit hac de re sæpius moneri discipulos: quia arcanum erat omni humano captu longe altius. Se autem prædicere testatur quod futurum est, ut post euentum credant. Fuit enim hæc utilis fidei ipsorum confirmatio, quum memoria repeteret vaticinia Christi, & oculis completum cernerent, quod ex ore illius antè audierant. Videtur tamé species esse cōcessionis: ac si diceret Christus, Quia nõdum tam recõditi mysterii capax est modulus vester, ego vobis ignosco vsque ad rei euentum, qui vobis interpretis vice erit ad hanc doctrinam explicandam. Ergo tamen ad tempus visus sit surdis canere, postea apparuit non frustra quasi in aërem sparsa fuisse verba: sed iactum fuisse in terram semen. Quemadmodum autem hic de sermone suo, & rerum euentu loquitur Christus: ita mors eius, & resurrectio, & in cælum ascensus in unum cum doctrina coalescunt, ut fidem in nobis generent.

30 NON AMPLIUS MULTA LOQVAR VOB. Hoc verbo attentos sibi discipulos reddere voluit, & eorum animis suam doctrinam altius infigere. Satietas enim fastidium ut plurimum affert. Ardentius autem expetitur quod non habetur ad manum: & excipitur maiori studio, quod statim è medio tollendum est. Denuntiat ergo se breui abiturum, quod magis cupidum sint audiendæ doctrinæ. Quamquam autè toto vitæ cursu docere nos nõ cessat Christus, possit tamé etiam ad usum nostrum aptari hæc sententia: quia quum breue sit vitæ nostræ curriculum, occasione vtendum est. VENIT ENIM PRINCEPS HVIVS MVNDI. Poterat simpliciter dicere breui se moriturum, ac iam instare horam mortis: sed circuloquitur, ut præmuniat eorum animos, ne tam deformi & abominando mortis genere territi deficiant. Nam credere in ipsum crucifixum, nihil aliud est, quam vitam quærere apud inferos. Primum dicit hanc satanæ potestatem datum iri: deinde addit, se ideo cessurum, non quod necessitate cogatur: sed ut Patri obediat. Vocatur diabolus, mundi princeps, non quod separatim aliquod regnum à Deo habeat, quemadmodum finxerunt Manichæi: sed quia Dei permisso suam in mundo tyrannidè exercet. Quoties itaque hoc diabolo epitheton tribui audimus, pudeat nos miseræ nostræ sortis. Quantunvis enim superbiant homines, diaboli mancipia sunt, donec regeneriti sint Christi Spiritu. Nam MVNDI nomine hic comprehenditur totum humanum genus. Unus est enim liberator, qui nos ab hac horrenda seruitute eripit, ac vindicat. Cæterum, quum hæc primi hominis peccato inflicta fuerit pœna, sicuti quotidie in deterius ob noua peccata augetur, discamus & nos, & peccata nostra odisse. Sic autem captiui tenemur sub satanæ imperio, ut tamen non excuset nos à culpa hæc seruitus, quæ voluntaria est. Notandum est præterea tribui hic diabolo quod ab impiis hominibus gestum est. Nam quum ferantur satanæ impulsu, merito opus eius censetur quicquid agunt. IN ME NON HABET QVICQVAM. Quia factum est Adæ peccato ut mortis imperium habeat satan, Christum, qui ab omni noxa immunis est, attingere non poterat, nisi se vltro subiicisset. Quamquam hæc verba latius patere arbitror, quam exponi soleant. Sic enim loquuntur interpretes, Nihil in Christo reperit satan, quia nulla in eo mortis materia est, quum purus sit ab omni peccati labe. Atqui meo iudicio, non suam

tantum munditiam hinc prædicat Christus, sed diuinam quoque potestatem, quæ morti non erat obnoxia. Testatum enim esse discipulis oportuit, non infirmitate ipsum succumbere: ne minus honorifice de virtute eius sentirent. Verum in hac generali sententia etiam illa prior includitur, quod satanæ in subeunda morte obstrictus non sit. Vnde colligitur, vicem nostram, quum se morti submitteret, obiisse.

31 **VT COGNOSCAT MVNDVS.** Aliqui vno cõtextu legunt, Surgite, eamus hinc: vt plena sit oratio: alii seorsum legunt verba illa, & hinc defectum esse putant. Quia non magni interest, quoad sensum, vtrumuis eligas, in medio relinquo. Hoc præcipue notandum est, hic Dei decretum statui summo loco, ne Christum putemus satanæ violentia raptum ita fuisse ad mortem, vt quicquam illi præter Dei cõsiliu acciderit. Deus enim est, qui Filium suum ordinauit propitiatorem, & qui eius morte expiari mundi peccata voluit. Hoc vt fieret, satanæ ad breue tempus permisit, quasi victorem illi insultare. Satanæ ergo non resistit Christus, vt Patris decreto obtemperet, atque ita suam obedientiam in pretium iustitiæ nostræ offerat. **SVRGITE, EAMVS HINC.** Nonnulli existimant Christum his dictis, locum mutasse: & quæ sequuntur, inter ambulandum fuisse ab eo dicta: sed quum postea subiiciat Iohannes egressum fuisse Christum, magis consentaneum videtur, quod discipulos hortari Christus voluerit ad idem obsequium Deo præstandum, cuius tam præclarum specimen in ipso cernebant: non autem quod eodem momento ipsos eduxerit.

CAP. XV.

1 **E**GO sum vitis vera, & Pater meus agricola est.
 2 **O**mnem palmitem in me non ferentem fructum tollet: & quicumque fructum affert, purgabit eum vt abundantio-rem fructum afferat.
 3 **I**am vos mundi estis propter sermonem, quem loquutus sum vobis.
 4 **M**anete in me, & ego in vobis. Quemadmodum palmes non potest ferre fructum à seipso, nisi manserit in vite: sic neque vos, nisi in me manseritis.
 5 **E**go sum vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me non potestis quicquam facere.
 Siquis non manserit in me, vbi eiectus fuerit foras, tanquam palmes, & exaruerit, colligent ipsum, & in ignem conicient, & ardebit.

Lib. 3. de Natu.
deo. 124.

1 **EGO SVM VITIS.** Summa huius similitudinis est, nos steriles esse atque aridos natura, nisi quatenus Christo insiti, nouam vim & aduentitiam ab eo haurimus. ἀμπλον alios sequutus, vitam transtuli: κλήμα palmites. Est autem vitis proprie planta ipsa, non ager vitibus confitus, quem vineam appellant. Quanquam interdum pro vinea capitur: sicuti quum Cicero pauperum agellos, & viticulas coniungit. Palmites autem, brachia sunt quæ vitis supra terram emittit. Quum autem κλήμα Græcis vitam quoque significet, & ἀμπλος vineam, magis in eam sententiam inclino, quod se Christus terræ vitibus confitatur, & nos plantis ipsis comparet. Quanquam ea de re cum nemine rixabor. Tantum monitos volui lectores, vt sequantur quod magis probabile ex contextu visum fuerit. Initio hinc succurrat quæ in omnibus parabolis tenenda est regula: non excutiendas esse singulas proprietates vitis: sed tantum summam spectandum esse quem in finem Christus simile istud accommodet. Tres autem præcipuæ sunt partes, quod nulla nobis bene agendi facultas, nisi ab ipso suppetat: quod nos in ipso radicem habentes, Pater purgando excolit: quod in fructuosos palmites tollit, vt in ignem proiecti ardeant. Omnes ferè pudet negare quicquid habent boni, sibi esse à Deo: sed postea gratiam vniuersalem sibi datam esse fingunt: quasi naturaliter ingenta esset. Christus verò præcipue in hoc insistit, vitalem succum à se vno manare: vnde sequitur, in fructuosam esse, omnisque boni vacuam hominum naturam: quia vitis naturam nemo sapit, donec in eum fuerit insitus. Atqui hoc speciali gratia datur solis electis. Primus ergo bonorum omnium author Pater, qui nos manu sua plantat: vitæ autem principium est in Christo, ex quo radicem in eo agere incipimus. Quum se veram vitam appellat, perinde est ac si dixisset, Ego verè sum vitis. itaque frustra se homines in querendo alibi vigore fatigant: quia non aliunde proueniet utilis fructus, quam à palmitibus ex me progenitis.
 2 **OMNEM PALMITEM.** Quia Dei gratiam alii corrumpunt, alii malignè supprimunt,

alii ignavia suffocant, sollicitudinem his verbis incutit, quum ex vite tollendos pronuntiat quicumque erunt infructuosi palmites. Sed quaeritur, an fructu possit carere, qui insitus est in Christo. Respondeo, Multos in vite cenferi opinione hominum, qui re ipsa radicem in vite non habent. Ita Dominus vineam suam nominat apud Prophetas, populum Israel, qui externa professione nomen Ecclesiae habebat. **ET QVICVNQVE FRUCTVM AFFERT.** Docet his verbis, fideles ne degenerent, opus habere assidua cultura, nec boni quicumquam proferre, nisi Deus manum subinde admoueat. Neque enim sufficet nos semel factos fuisse adoptionis participes, nisi Deus gratiae suae cursum in nobis prosequatur. Putationis meminit: quia superfluis, & noxiis vitis abundat caro nostra, eorumque nimis fecunda est, quae sine fine excrescit & pullulant, nisi Dei manu purgemur. Quum dicit putari vites ut fructum vberiore afferrant, docet quales debeant esse piorum in pietatis cursu progressus.

3 **IAM VOS MVNDI ESTIS PROP. SER.** Admonet iam in seipsis expertos esse quod dixerat: quia scilicet in ipso plantati, simul etiam purgati fuerint. Modum purgationis ostendit: nempe doctrinam. Nec dubium est de externa praedicatione eum loqui: quum disertè exprimat sermonem, quem ex ore eius audierant. Non quod in se tantum efficaciam habeat vox hominis ore prolata: sed quatenus in corde operatur Christus per Spiritum. Vox ipsa, purgationis organum est. Interea non intelligit Christus omni vitio puros esse Apostolos, sed experimentum illis proponit, vnde discant quam necessaria sit gratiae continuatio. Praeterea Evangelii doctrinam illis à fructu commendat, quo magis acuantur ad continuam eius meditationem, quum sit tanquam vinitoris cultellus ad sordes purgandas.

4 **MANETE IN ME.** Iterum ad studium & curam retinendae gratiae qua praediti sunt, ipsos hortatur. Nunquam enim satis expergeri potest carnis securitas. Nec certe aliò spectat Christus, nisi ut nos quasi gallina pullos suos, sub alis contineat: ne leuitate nostra abrepti, inde auolemus in nostrum exitium. Ergo ut probet se non coepisse salutis nostrae opus, ut abrumpat in medio cursu, Spiritum suum promittit semper fore in nobis efficacem: si modò per nos non steterit. Manete in me, inquit, quia in vobis manere paratus sum. Item, **Qui in me manet, hic fert fructum multum.** Quibus verbis declarat eos omnes, qui viam in se radicem habent, fructiferos esse palmites.

5 **SINE ME NIHIL POTESTIS.** Clausula est, atque applicatio totius parabolae: Quandiu extra ipsum sumus, nihil boni fructus & Deo grati proferre: quia ad bene agendum minime sumus idonei. Hanc sententiam Papistae non extenuant modò, sed enervant: imo prorsus eludunt. Etsi enim verbo tenus fatetur, nos sine Christo nihil posse, aliquid tamè facultatis suppetere nobis somniant, quod per se quidem non sufficiat, Dei tamen gratia adiutum cooperetur. Neque enim hominem ita exinaniri sustinent, quin aliquid ex se conferat. Verum tam clara Christi verba eludere non ita promptum est. Tale est Papistarum commentum, Nos sine Christo nihil posse: ab eo tamen adiutos habere aliquid ex nobis praeter eius gratiam. Christus verò contrà pronuntiat nos nihil posse ex nobis. Palmes, inquit, fructum non fert à seipso. Ergo non tantum cooperantis suae gratiae auxilium hic commendat: sed nos penitus priuat omni virtute, nisi quam suppeditat ipse nobis. Ergo haec particula, **SINE ME**, sic resolui debet, Non nisi ex me. Sequitur aliud cauillum, Palmitem enim obtendunt aliquid habere à natura: quia si alius furculus non frugifer in vineam inseratur, nihil producet. Verum hoc facile diluitur: quia non differit Christus, quid genuinum habeat palmes antequam viti adhæreat: sed intelligit potius tunc nos demum incipere palmites fieri, dum nos in ipsum coaluimus. Et certè Scriptura alibi ostendit nos, antequam in ipso simus, inutile & aridum esse lignum.

6 **SI QVIS IN ME NON MANSERIT.** Iterum proposita ingratitude poena, eos ad perseverantiam acuit & sollicitat. Est quidem hoc Dei donum: sed non est superuacua ad timorè exhortatio, ne caro nostra exultans nos eradicet. **ARESCERE** dicitur instar emortui famenti, qui à Christo resecti sunt: quia sicuti initium vigoris ab ipso est: ita & continuus tenor. Non quòd ex electis aliquem contingat vnquam excari: sed quia multi hypocritae in speciem ad tempus florent & virent, qui postea in reddendo fructu spem Domini frustrantur.

7 **Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quod volueritis petetis, & fiet vobis.**

8 **In hoc glorificatus est Pater meus, ut fructum multum feratis, & sitis mei discipuli.**

- 9 Quemadmodum dilexit me Pater, ego etiam dilexi vos: manete in dilectione mea.
- 10 Si praecepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego praecepta Patris mei seruauit, & maneo in eius dilectione.
- 11 Haec loquutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis maneat, & gaudium vestrum completum sit.

7 **SI MANSERITIS IN ME.** Quia saepe sentiunt fideles se famelicos esse, & procul abesse ab illa opima pinguedine quae ad vberem fructum reddendum sufficiat, ideo nominatim hoc additum est, Quibuscumque rebus indigeant, qui in Christo sunt, paratum esse eorum inopiae subsidium, simulatque à Deo petierint. Valde utilis admonitio. nam ut nos in studio precandi exerceat Dominus, saepe esurire patitur. Verum, si ad eum confugimus, nunquam votis nostris deerit, quin suppeditet ex sua inexhausta copia quicquid fuerit nobis opus, 1. Cor. 1. a. 5. Quum dicit, **SI VERBA MEA IN VOBIS MANSERINT**, significat nos fide in ipso radicem agere. Nam simulac discessum est ab Euangelii doctrina, Christus extra se quaeritur. Dum nobis concessum iri promittit, si quid voluerimus: quiduis optandi licentiam minimè indulget. Male enim consuleret Deus salutem nostram, si ita facilem se nobis, adeoque morigerum praeberet. satis enim scitur quam praeposteris votis ut plurimum lasciuiant homines. Sed hinc vota suorum restringit ad legem rite precandi, quae Dei arbitrio subiicit nostros omnium affectus. Idque circumstantia loci confirmat. **VELLE** enim suos intelligit non diuitias, vel honores, vel aliquid simile, quod stultè expetit caro: sed vitalem Spiritus sancti succum, quo fructificent.

8 **IN HOC GLORIFICATUS EST.** Confirmatio proximae sententiae. Nam minime dubitandum esse ostendit quin exaudiat Deus suorum preces, dum se fructuosos reddi cupient: quia hoc maxime facit ad eius gloriam. Simul tamen ab hoc fine, vel effectu, bene agendi studium in illis accendit: quia nihil pluri nobis esse debet quam ut per nos illustretur Dei nomen. Eodem etiam pertinet posterius membrum, **ET SITIS MEI DISCIPULI**: quia pronuntiat neminem se habere in grege suo, nisi qui in Dei gloriam fructificat.

9 **QUEMADMODUM DILEXIT ME PATER.** Longè aliquid maius voluit exprimere, quam vulgo putent. Nam hinc de arcano Dei Patris amore, quo semper affectus fuit erga Filium, extra rem philosophantur: quum potius Christi consilium fuerit, quasi in sinum nostrum deponere certum diuini amoris erga nos pignus. Illa igitur argutia nihil ad praesentem locum, Quomodo se Pater in Filio semper amauerit. Sed amor, cuius hinc fit mentio, ad nos referendus est: quia se diligere à Patre testatur Christus, quatenus est Ecclesiae caput, sicuti plusquam necesse nobis est. Nam qui sine Mediatore quaerit quomodo à Deo ametur, labyrintho se implicat, in quo neque viam, neque exitum inueniet. Ergo in Christum coniciendi sunt oculi, in quo reperietur expositum diuini amoris pignus. Nam in illum prorsus effusus fuit Dei amor, ut ab ipso in membra deflueret. Hoc titulo insignitus fuit, quod esset Filius dilectus, in quo acquiescat Patris voluntas. Sed finis notandus est: ut Deus in ipso nos gratos habeat. Itaque paternum erga nos omnes Dei amorem in ipso, non secus ac in speculo, contemplari licet: quia non scorsum, nec sua priuatim causa diligitur: sed ut nos secum Patri coniungat. **MANETE IN DILECTIONE MEA.** Quidam ita exponunt, quod Christus mutuè à discipulis amorem exigat. Melius alii, qui actiue accipiunt dilectionem Christi. Nam amore quo nos semel complexus est, vult nos perpetuè frui: ac propterea cauendum esse admonet, ne eo nos priuemus. Multi enim oblatam sibi gratiam repudiant: multi abiiciunt quod in manibus habebant. Ex quo itaque semel recepti sumus in Christi gratiam, videndum est ne inde culpa nostra excidamus. Quod ex his verbis quidam inferunt, nihil efficaciae esse in gratia Dei, nisi adiuuetur nostra constantia, friuolum est. Neque enim concedo Spiritum à nobis tantum exigere quae facultatis nostrae sunt, sed ostendere quid fieri oporteat: ut si nobis defunt vires, aliunde petamus. Sicuti quum hinc ad perseverantiam nos hortatur Christus, minimè nostro Marte & industria nitendum est: sed rogandus ipse, qui praecipit, ut nos in sua dilectione confirmet.

10 **SI PRAECEPTA MEA.** Modum perseverantiae ostendit: Si sequamur quod ipse vocat. Nam ut dicit Paulus, Qui in Christo sunt, non ambulant secundum carnem, sed secundum Spiritum. Haec enim inter se perpetuè sunt coniuncta, fides, quae apprehendit gratuitum Christi amorem, & bona conscientia, vitaeque nouitas. Et certè non reconciliat Christus Patri fideles,

Matth. 3. d. 17.

Rom. 8. d. 1.

vt impunè lasciuia: sed vt Spiritu ipsos suo gubernas, sub Patris manu & imperio cōtineat: vt de sequitur, abiicere Christi amorem, nisi qui vera obedientia probant se eius esse discipulos. Siquis obiiciat, pendere igitur à nobis salutis nostræ firmitudinem, Respondeo perperam tra hi in illam partem Christi verba: quia obedientia quam illi præstant fideles, nō tam causa est cur suum erga eos amorem continet, quàm amoris effectus. Vnde enim fit vt vocationi suæ respondeant, nisi quia Spiritu gratuita adoptionis aguntur? Sed videtur nimis ardua conditio nobis imponi, vt Christi præcepta seruemus, quibus continetur exacta iustitiæ perfectio, quæ modum nostrum longè superat. Nam inde conficitur, irritum fore amorem Christi, nisi angelica puritate præditi simus. Solutio facilis est. nam quum de studio rectè sancteque viuendi agit Christus, quod in sua doctrina præcipuum est caput, minimè excludit, nempe de gratuita iustitiæ imputatione, qua fit vt per indulgentiam veniæ Deo placeant nostra officia, quæ mutila per se, & impura reici merebantur. Censentur itaque fideles seruare Christi præcepta, quū huc suū studiū applicent, etiam si longe à meta distent: quia soluti sunt ab illo rigore Legis, Maledictus omnis qui nō impleuerit omnia, &c. SIC VT ET EGO PRÆCEPTA. Sicut in Christo electi sumus, ita in eo nobis ad viuū expressa est vocationis nostræ effigies. Itaque meritò se hīc exēplar proponit, ad cuius imitationē se pii omnes cōformant. In me, inquit, relucet eorum similitudo, quæ à vobis postulo. videtis enim vt verè Patri meo addictus sim in obsequiū, atque in hoc cursu pergam. Ipse vicissim non me ad momentum aut breue tempus dilexit, sed perpetuus est eius amoris erga me tenor. Hæc conformitas capitis & membrorum semper ante oculos habenda est, nō tantum vt se ad Christi exemplū formare studeant fideles: sed vt confidant Spiritu eius se quotidie in melius reformatū iri, vt ad finem vsque ambulent in nouitate vitæ.

HÆC LOQVVTVS SYM VOBIS. Subiicit amorem suū minime ignotum esse piis: sed fidei sensu percipi, vt beata pace fruantur conscientia. Nam gaudium, cuius meminit, ex parte illa nascitur, quam habent cum Deo quicumque gratis iustificati sunt. Quoties ergo paternus erga nos prædicatur Dei amor, sciamus veri gaudii materiam nobis dari, vt tranquilliss cōscientiis de salute nostra certi simus. Porro **GAVDIVM** vocatur Christi, & nostrū, diuerso respectu. Christi est, quia nobis ab eo datur: ipse enim & author est, & causa. Causam esse dico, quia exempti sumus à reatu, dum correctio pacis nostræ illi imposta fuit. Authorem simul vo eo, quia Spiritu suo metum & anxietatem in cordibus nostris abolet, vnde emergit serena ista hilaritas. Nostrum alia ratione dicitur: quia ipso fruimur, ex quo nobis donatum est. Iam quū pronuntiet Christus se hæc ideo loquutum, vt gaudiū habeant discipuli, ex his verbis statui mus, quicumque in hac cōcione ritè profecerint, habere in quo acquiescāt. **MANENDI** verbo significat non caducum aut temporale esse gaudium, de quo loquitur: sed quod nunquam excidat, vel effluat. Quare discamus quærendam in Christi doctrina salutis fiduciā, quæ tam in vita quàm in morte vigeat. **GAVDIVM VESTRVM COMPLETVM SIT.** Addit solidū hoc & plenum gaudium fore: non quòd omni prorsus tristitia vacui sint fideles: sed quòd exuperet gaudiū materia, vt nullus vnquam metus, nulla anxietas, nullus mœror eos absorbeat. Nā quibus in Christo gloriari datum est, illis neque vita, neque mors, neque vllæ miseræ obstant, quominus tristitiæ insultent.

12 Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.

13 Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt quis animam suam ponat pro amicis suis.

14 Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.

15 Posthac nō dicā vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius: vos autē dixi amicos, quia quæcūque audiui à Patre meo, nota feci vobis.

12 **HOC EST PRÆCEPTVM MEVM.** Quum vitam nostrā dirigere ad Christi præceptū conueniat, tenendum in primis est quid ipse velit ac mandet. Iam itaque repetit quod prius dixerat, sibi ante omnia placere, vt fideles charitatem inter se mutuam colant. Præcedit quidem ordine amor, ac reuerentia Dei: sed quia legitima eius probatio est charitas erga proximos, huius potissimum fit mentio. Porro sicuti nuper in generali doctrinæ obseruantia: ita nunc in specie exēplar nobis proponit, quod sequamur. Cōplexus est enim suos omnes, vt se mutuo foueant. Cur de amandis incredulis nihil hoc loco disertè præcipiat, proximo capite dictum est.

13 **MAIOREM HAC CHARITATEM.** Amoris erga nos sui magnitudinem interdum cō-

Ephes. 5. a. 2.

mendat Christus, quò melius salutis nostræ fiduciam stabiliat. Nūc verò longius progreditur, ut nos suo exemplo ad fratres amandos inflammet. Vtrunque tamen simul coniungit: nā immensam suæ bonitatis dulcedinem vult à nobis fide percipi. Deinde hac ratione ad charitatis studiū nos allicit. Ita Paulus ad Ephesios, Ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo, in odorem suauitatis. Poterat nos Deus verbo aut nutu redimere, nisi aliter nostra causa visum esset, ut proprio & vnigenito Filio non parcens, testatum faceret in eius persona quantam habeat salutis nostræ curam. Iam verò plusquam ferrea aut lapidea corda esse oportet, quæ nõ emolliet tam incõparabilis diuini amoris suauitas. Quæritur tamē quomodo pro amicis mortuus fuerit Christus, quū hostes essemus, antequā nos recõciliaret. Nam expiatis sacrificio mortis suæ peccatis, inimicitias quæ inter Deum & nos erant, deleuit. Huius quæstionis solutio ex tertio capite petatur, vbi diximus, respectu quidem nostri dissidium esse inter nos & Deū, donec morte Christi abolita sint peccata: cæterum, huius gratiæ, quæ in Christo exhibita est, causam fuisse, perpetuum Dei amorem, quo etiam hostes suos prosequeretur. In hunc quoque modū Christus vitā suam pro alienis exposuit, sed quos iam tunc ipse amabat, mortem aliā pro ipsis non subiturus.

Tit. 2. d. 11.

14 VOS AMICI MEI ESTIS. Non intelligit tantum nos honoris proprio aliquo merito consequi: sed tantum admonet, qua lege nos in gratiam recipiat, & censere inter amicos suos dignetur: quemadmodum nuper dixit, Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea. Apparuit enim gratia seruatoris Dei, erudiens nos, ut abnegata impietate & mundanis desiderijs, castè & iustè & piè viuamus in hoc seculo. Profani autem homines, qui impio Euāgelij contemptu aduersus Christum lasciuunt, eius amicitia renuntiant.

Deut. 4. a. 7.

15 POSTHAC NON DICAM VOS SERVOS. Altero argumento suum erga discipulos amorem demonstrat: quòd scilicet penitus se illis patefecerit, quemadmodum familiaris inter amicos communicatio locum habet. Ego, inquit, longe plus vobis detuli, quàm mortalis homo seruis suis soleat. Hoc ergo pignus sit vobis meæ erga vos charitatis, quòd comiter & amicè cælestis sapientiæ arcana, quæ ex Patre audieram, vobis exposui. Præclarum certè Euāgelij encomium est: quòd illic Christi cor habemus quodammodo apertum, ne dubius sit nobis, vel obscurus eius amor. Nõ est quòd supra nubes transcendere, vel in abyssos penetrare optemus ad petendam salutis nostræ certitudinem: sufficiat nobis hoc amoris testimonium, quod in Euāgelio continetur: quia nunquam fallit. Dicebat Moses veteri populo, Quæ tam inclyta sub cælo gens est, quæ Deum habeat appropinquantem sibi, sicuti tecum hodie communicat Deus? Atqui magis excellit nostra nobilitas, ex quo Deus totum se in Filio effudit. Quo maior est eorum ingratitude & perversitas, qui admirabili Euāgelij sapientia non contenti, superba libidine ad nouas speculationes transuolant. **QUAECUNQUE AUDIUI.** Certum est, non omnia quæ sciuit Christus, nota fuisse discipulis: nec verò fieri poterat ut ad tantam altitudinem pertingerent: & quum sit incomprehensibilis Dei sapiētia, vnicuique ad certam mensuram partitus est, quantum satis erat sciētiæ. Cur ergo se omnia patefecisse dicit? Respondeo, hoc ad Mediatoris personam & officium restringi. Medium se inter Deum, & nos cõstituit, qui ex arcano Dei sanctuario acceperit quæ nobis de manu, quod aiunt, in manū traderet. Nihil ergo eorum quæ in salutem nostram erant, & quæ scire nostra referebat, omisit Christus apud suos discipulos. Ita quatenus ordinatus est Ecclesiæ magister, ac doctor vnicus, nihil audiuit à Patre quod non fideliter suos docuerit. Tantum ad sit humile discendi studium, ac docilitas, & sentiemus non frustra Euāgelium à Paulo vocari sapientiam, quæ perfectos reddat homines.

Coloss. 1. d. 28.

16 Non vos me elegistis, sed ego elegi vos: & constitui vos, ut eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat: ut quod petieritis à Patre in nomine meo, det vobis.

17 Hæc præcipio vobis, ut diligatis vos mutuò.

18 Si mundus vos odit, scitis quòd me priorem vobis odio habuit.

19 Si ex mundo essetis, mundus quod suum esset, diligeret: quia autem ex mundo non estis, sed ego elegi vos ex mundo, propter id vos odit mūdus.

20 Mementote sermonis quem ego dixi vobis, non est seruus maior do-

mino suo: si me persequuti sunt, & vos persequentur: si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt.

21 Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum, quia non nouerunt eum qui misit me.

16 NON VOS ME ELEGISTIS. Clarius adhuc exprimit, non ipsorum merito, sed gratiæ suæ debere ferri acceptum, quod in tantum honorem peruenierint. Nam quum se electum fuisse ab illis negat, perinde hoc valet ac si diceret, quicquid habent, minime sibi propria arte vel industria comparasse. Vulgo mutuum quendam concursum fingunt diuinæ gratiæ, & humanæ voluntatis: sed ista antithesis, Ego vos elegi, non sum à vobis electus, in solidum vni Christo vindicat quod inter ipsum & hominem partiri solent: ac si dictum esset, non sponte moueri hominem ad quærendum Christum, donec prior quæsierit. Nō agitur hic quidem de communi piorum electione, qua in filios Dei adoptantur, sed de particulari, qua discipulos suos ad munus prædicandi Euangelii destinauerat. Verum, si gratis nullo suo merito electi fuerunt illi ad munus Apostolicum, certum est multo magis gratuitam esse electionem, qua ex filiis iræ, & semine maledicto efficiuntur vitæ æternæ hæredes. Adde, quod gratiam suam Christus, qua electi fuerant in Apostolos, sic commendat in hoc loco, vt priorem illam, qua insiti fuerant in Ecclesiæ corpus, simul coniungat: imò generaliter quicquid in ipsos contulerat dignitatis, his verbis complectitur. Interim fateor de Apostolatu disertè tractari. Consilium enim Christi est, incitare discipulos ad munus suum strenuè obeundum. Materiam exhortationis sumit ex gratuito favore, quo ipsos dignatus fuerat. Nam quod magis obstricti sumus Domino, ad præstanda quæ requirit officia feruentiores esse decet: alioqui scdæ ingrâtitudinis crimen effugere non licebit. Vnde apparet nihil esse quod nos acrius ad sanctè piæque viuendi studium accendere debeat, quam dum agnoscimus Deo nos omnia debere, nihil nos habere proprium: tam initium salutis nostræ, quam omnes quæ inde sequuntur partes, fluere ex gratuita eius misericordia. Porro quam vera sit hæc Christi sententia, inde clarè perspicitur, quod eos sibi Christus Apostolos delegit, qui omnium ineptissimi videri poterant. Quamquam in eorum persona perpetuum gratiæ suæ monumentum extare voluit. Nam quemadmodum admonet Paulus, quis hominum reperietur ad obeundam legationem idoneus, qua sibi Deus humanū genus reconciliat? Imò quisnam est mortalis homo, vt sustineat Dei personam? Solus ergo Christus est, qui sua electione idoneos efficit. Ideo Paulus Apostolatū suum ex gratia deducit, Rom. 1. a. 5. Item ad Galat. 1. c. 15. se ab vtero matris segregatum fuisse commemorat. Imò quum serui simus prorsus inutiles, qui omnium præstantissimi videntur, ne minimæ quidem vocationi pares erūt, donec electi fuerint. Interea quò quisque ad altiore gradum euectus est, meminerit se magis Domino esse deuinctum. **CONSTITVI VOS.** Electio occulta est donec re ipsa pateat, quum munus homini iniungitur cui destinatus fuit: quemadmodum Paulus, eo quem nuper citauit loco, postquam retulit se ab vtero matris fuisse segregatum, postea subiicit Apostolum se creatū esse, quum ita visum est Deo. Sic & Dominus testatur, Ieremiam sibi notum fuisse, antequam esset in vtero matris, quem tamen ad munus Propheticum suo demum tempore vocat. Fieri tamen poterit vt quis rite formatus ad docendi munus accedat, imò hoc in Ecclesia ordinariū est, ne quis vocetur, nisi qui iam comparatus est ac instructus necessariis dotibus. Quod Christus se vtriusque facit authorem, nihil mirum: quandoquidem non nisi per ipsum agit Pater, & ipse cum Patre agit. Ergo ambobus communis est tam electio, quam ordinatio. **VT EATIS.** Nunc ostendit quorū meminerit suæ gratiæ, vt eos scilicet alacriores ad opus redderet. Nō otiosa erat dignitas Apostolatus: sed cum summis difficultatibus certare ipsos decebat. Stimulum ergo addit Christus, ne labores, molestias, & discrimina refugiant. Hoc argumētum à fine sumptum est. Deinde ab effectu ratiocinatur Christus, quum dicit, **ET FRUCTVM AFFERRATIS.** Vix enim fieri potest, vt seriò quisquam & gnauiter operi incumbat, nisi fructuosum laborem speret fore. Ideo pronuntiat Christus conatus ipsorum non irritos fore nec inutiles, si modo prompti sint ad obsequendum. Neque enim hic tantum præscribit Apostolis, quid ferat ac postulet eorum vocatio: sed ne languidi sint, vel frigeant, prosperum illis successum promittit. Vix dici potest quantum habeat momenti hæc consolatio aduersus tot tentationes quæ quotidie occurrunt Christi ministris. Ergo quoties nobis videmur operam ludere, in memoriā hoc veniat, facturum tandem esse Christum, ne ludicrum sit & inane quod conamur. Nam tunc maxime locum habet promissio, quum nihil fructus apparet. Hodie nascuti homines, & quicun-

1. Cor. 4. 2.

Galat. 1. c. 15.

Ierem. 1. b. 5.

que sapere mundo videntur, conatus nostros tanquam inconsideratos subsannant: quia frustra tentemus cælum terræ miscere: nam interea fructus votis nostris non responderet. Sed quæ Christus ex aduerso pollicitus fuerit sequuturum operæ pretium, quod ad tempus latet, sedulo inter mundi ludibria in officio præstando laboremus. Quæritur iam, quare fructum hunc perpetuum fore Christus dicat, quum dicit **FRUCTVS VESTER MANEAT**. Quoniam Euangelii doctrina animas Christo acquirit in æternam salutem, multis videtur hæc esse fructus perpetuitas: sed ego sententiam longius extendo: nempe quod ad finem vsque mundi statura sit Ecclesia. Nam labor Apostolorum hodie quoque fructificat, & prædicatio nostra non vnus est seculi, sed Ecclesiam propagabit, vt post mortem nostram nouus proventus emergat. Quum dicit, **FRUCTVS** vester, perinde loquitur ac si partus esset eorū industria, quū tamen doceat Paulus, eos, qui rigant vel plantant nihil esse. Et certè excellentius Dei est opus Ecclesiæ creatio, quàm vt eius gloria hominibus adscribi debeat. Sed quia virtutē suam exerit Dominus per manum hominum, ne frustra laborent, solet etiam in ipsos transferre quod sibi proprium est. Meminerimus interea tam benigne eum ornare suos discipulos, vt eos animet, non inflat. **VT QUID PETIERITIS**. Hoc membrum non additum fuit ex abrupto, vt multis videri posset. Nam quum docendi prouincia longè superet hominum vires, accedunt innumeri latanæ insultus, qui nunquam sustineri possent, nisi Dei virtute. Ergo ne deficient animis Apostoli, Christus cum optimo subsidio occurrit: ac si diceret, Si vobis plus erit negotii, quàm vt pares sitis ad explendum munus vestrum, non deerit vobis Pater meus. Nam hac lege constitui vos Euangelii ministros, vt manum suam ad vos iuuandos extentam habeat Pater, quoties in nomine meo petetis vt vobis opem ferat. Et certè, quod plerique doctores vel per ignauiam flaccescunt, vel profus concidunt desperatione, non aliunde contingit, nisi quod in officio precandi torpent. Proinde hæc Christi promissio nos ad Deum inuocandum sollicitat. Nam quisquis agnoscat à solo Deo esse successum operis, quum timore & tremore suum ei laborem offeret. Contrà verò si quis industria sua confusus, Dei auxilium negligat, vel hastam, & clypeum abiiciet vbi ad rem ventum fuerit, vel multum satagendo, nihil tamen proficiet. Porro hæc duo vitia cauenda sunt, arrogantia scilicet ac diffidentia. Quia sicuti Dei auxilium securè prætereunt, qui putant se iam rem habere in manu: sic multi difficultatibus succumbunt, quia non reputant se Dei virtute & præsidio pugnare, sub cuius auspiciis militant.

- 17 **HÆC PRÆCIPIO VOBIS**. Hoc quoque tempestiue additum est, vt scirent Apostoli in primis requiri mutuam inter ministros dilectionem, quod Ecclesiam Dei cum cordis studio ædificent. Nullum enim maius impedimentum, quàm dum seorsum quisque laborat: nec in commune singuli operas suas conferunt. Nisi ergo fraternam inter se societatem colant ministri, fieri poterit vt aliquas erigant moles, sed dissipatas: nullum interea erit Ecclesiæ ædificium.
- 18 **SI MVNDVS VOS OBIT**. Postquam Apostolos armauit Christus ad pugnam, simul etiã ad patientiam hortatur. Neque enim promulgari potest Euangelium, quin protinus mundus insanat. Quare nunquam fieri poterit, vt mundi odia effugiant pii doctores. Hoc mature prædicat Christus, ne illis contingat quod tyronibus solet, qui propter imperitiam, hostibus nondum visis audaces, vbi ad pugnam ventum est, expauescunt. Nec tantum ideo præmonet suos Christus, nequid illis nouum, vel inexpectatum accidat, sed eos simul confirmat suo exemplo. Neque enim æquum est, quum ipse exorsus mundo fuerit, nos qui eius sustinemus personam, mundum, qui semper sui similis est, habere propitium. Verbum *μῶρον*, in modo indicatiuo vertere malui. quanquam si quis imperatiuum malit, non repugno: quia sensus non mutatur. Plus est difficultatis in voce, quæ proximè sequitur. nam quum **SEPRIOREM** discipulis vocat, tam ad tempus, quàm ad dignitatem referri hoc potest. Prior expositio magis recepta est: nempe quod Christus ante Apostolos odio habitus fuerit à mundo: verum secunda mihi magis probatur: quod quum Christus, qui longè præcellit, non tamen immunis fuerit ab odiis mundi, eadem conditio à ministris non recusanda sit. Eadem enim locutio est cum ea quam primo capite, d. 27. 30, bis habuimus, **Qui post me venit, mihi prælatus est, quia prior me erat**.
- 19 **SI EX MVNDO ESSETIS**. Alia consolatio, quod ideo mundo sint exossi, quia ab eo segregati sunt. Hæc autem vera est eorum felicitas & gloria: quia hoc modo ab exitio erepti sunt. **ELIGERF** hinc segregare significat. Iam si electi fuerunt ex mundo: sequitur eos fuisse mundi partem, solaque Dei misericordia discerni à reliquis qui pereunt. Cæterum, **MVNDI** nomine omnes qui Spiritu Dei regeneriti non sunt, hoc loco Christus designat. Nam Ecclesiam mundo opponit, vt plenius videbimus capite **XVI**. Neque tamen cum hac doctrina pugnat illa Pauli exhortatio, **Pacem habete cum omnibus, quantum in vobis est**. Nam quæ additur

1. Cor. 3. b. 7.

Rom. 12. d. 18.

exceptio, tantundem valet ac si diceret, videndum esse quid nobis liceat & fas sit, ne quis studio placendi, mundi corruptelis indulgeat. Verum potest adhuc alia obiici quaestio. Nam sceleratos, qui ex mundo sunt, vulgo non odio tantum haberi cernimus, sed execrationi esse. Hic certe mundus non diligit quod suum est. Respondeo, terrenis hominibus, qui aguntur pro sensu carnis suae, nunquam verè odio esse peccatum: sed tantum quatenus proprii commodi vel damni cura eos afficit. Quamquam Christi consilium non fuit negare quin mundus intestinis discordiis ferueat, & intra se tumultuetur: tantum ostendere voluit, mundum non nisi quod Dei est, in fidelibus odio habere. Atque hinc quoque liquet, quam stultè delirent Anabaptistae, qui hoc vno argumento colligunt, se Dei esse seruos, quia maiori hominum parti displiceant. Propterea est enim exceptio, quod multi qui ex mundo sunt, quos scilicet delectat foeda rerum omnium confusio, eorum doctrinæ faueant; multi item ex mundo eam oderint: quia politicum ordinem cupiunt manere saluum.

20 **MEMENTOTE SERMONIS.** Possent etiam indicatiuo modo legi, Memores estis: sed sensu non admodum diuerso. Imperatiuus tamen modus, meo iudicio, melius congruit. Est autem confirmatio proximæ sententiæ, vbi dicebat Christus se mundo exosum fuisse, qui tamen discipulis erat præstantior. Neque enim æquum est vt potior sit serui conditio, quam domini. Porro, vbi de personis loquitur, mentione etiã doctrinæ facit. Nihil enim pios magis conturbat, quam dum doctrinam, quæ Dei est, superbè ab hominibus contemni vident. Est enim portentum horribile, cuius aspectus fortissimum quodque pectus labefactare posset. Sed dum ex alia parte succurrit, ipsum Dei Filium non minus contumaciæ expertum esse, nõ est quod miremur doctrinam Dei tam parum habere inter homines reuerentiæ. Quod **SVAM ET ILLORVM** doctrinam dicit, ad ministerium refertur. Vnicus est Ecclesiæ magister Christus: sed doctrinam suam, cuius minister primus fuerat, voluit deinde per Apostolos suos prædicari.

21 **SED HAEC OMNIA.** Quia prodigiosus est mundi furor, dum ita in salutis suæ doctrinam insanit, causam affert Christus, quod cæca ignorantia feratur in suam perniciem. Nemo enim ex professo contra Deum in bellum insurgeret. Cæcitas ergo est, ac ignoratio Dei quæ mundum rapit vt bellum inferre Christo non dubitet. Semper ergo habenda est causæ ratio: nec alibi vera consolatio est, quam in testimonio bonæ conscientiæ. Hinc etiam ad gratitudinem erigendi sunt animi: quod dum in cæcitate sua mundus perit, Deus nos sua luce dignatus est. Interea tenendum est, Christi odium ex stupore mentis provenire: quum Deus non cognoscitur. Nam vt sæpe dico, cæca est incredulitas: non quod nihil intelligant, vel sentiant impii: sed quia cõfusum est quicquid habent notitiæ, & statim euanescit. Qua de re alibi copiosius tractaui.

22 Si non venissem, & loquutus fuisset eis, peccatum non haberent. nunc autem excusationem non habent de peccato suo.

23 Qui me odit, Patrem quoque meum odit.

24 Si opera non fecissem inter eos quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem & viderunt, & oderunt tam me quam Patrem meum.

25 Sed vt impleatur sermo scriptus in Lege eorū, Quod oderūt me gratis. *Psal. 35. c. 19.*

26 Quum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus veritatis, qui à Patre procedit, ille testificabitur de me,

27 Et vos etiam testimonium redditis, quia ab initio estis mecum. *vel, testes estis*

22 **SI NON VENISSEM.** Quod Iudæos dixerat odio prosequi Euangelium, quia Deum non cognoscerent: ne quis hoc valere putaret ad leuandam eorum culpam, subiicit eos malignè cæcutire: quemadmodum si quis claudat oculos, ne lucem aspiciere cogatur. Nam alioqui obiectum fuisset Christo, Si Patrem tuum ignorant, qui fit vt eorum errori non succurras? Cur non saltem tentasti an prorsus essent indociles, necne? Respondet, se boni, ac fidi doctoris officio perfunctum esse, sed sine profectu: quia eos malitia ad sanam mentem redire passa non fuerit. Porro, sub illorum persona terrorem incutere omnibus voluit, qui Dei veritatem vel sibi oblatam respuunt, vel cognitam volentes oppugnant. Etsi autem illos terribilis manet Dei vindicta, Christus tamen suos discipulos hinc magis respicit: vt certa victoriæ fiducia eos animet, nequando succumbant impiorum malitiæ. Nam vbi talem audimus fore exitum, iam quasi in media pugna triumphum agere licet. **PECCATVM NON HABERENT.** Videtur innuere

Christus his verbis, solam incredulitatem peccatum esse: & sunt quibus ita videtur. Augustinus quidem magis sobriè, sed tamen ad eum sensum accedit. Nam quia fides remittit & delet omnia peccata, dicit vnum esse incredulitatis peccatum, quod damnet. Verè hoc dicitur: quando quidem non modo obstat incredulitas ne eximatur homines à mortis reatu: sed fons & causa est malorum omnium. Cæterum tota illa disputatio nihil ad præsentem locum facit. Neque enim generaliter accipitur peccati nomen, sed pro circumstantia causæ, quæ tractatur: ac si diceret Christus, nullo modo excusabilem esse eorum ignorantiam, eo quòd in sua persona malignè Deum respicissent: quemadmodum si in fontem, iustum, ac purum vocemus, quem non nisi ab vno crimine absolueri volumus, cuius reus erat. Ad vnam ergo peccati speciem restringitur ista Christi absolutio: quia in Euangelii contemptu & odio Iudæis ignorantia prætextum tollit. Exoritur tamen adhuc noua quæstio, Annon ante Christi aduentum satis fuerit incredulitas ad damnandos homines. Et sunt fanatici homines, qui ex hoc loco perperam colligunt, quicunque ante Christi aduentum mortui sunt extra fidem, dubio suspensioque in statu fuisse, donec illis se Christus manifestauit. Quasi verò non extent complures Scripturæ loci, qui solam conscientiam illis ad reatum satis fuisse testantur. Mors inquit Paulus, vsque ad Mosen regnavit in mundo. Et alibi, perituros sine Lege tradit, qui sine Lege peccauerint. Quid igitur sibi vult Christus? Certe concessio est in istis verbis: qua significat nihil amplius restare Iudæis quod obtendant ad leuandam culpam, ex quo scientes & volentes, oblatam sibi vitam repulerunt. Ita excusatio quam concedit illis, non absoluit penitus, sed tantum sceleris grauitatem extenuat: iuxta illud, Seruus sciens voluntatem domini sui, & spernens, grauius vapulabit. Neque enim Christi confilium fuit veniam aliis promittere: sed hostes suos, qui contumaciter Dei gratiam reiecerant, tenere conuictos: quòd palam constaret omni venia & misericordia indignos esse. Notandum autem quòd non loquitur de nudo suo aduentu: sed qui cum doctrina coniunctus fuit. Neque enim ob solam corporis præsentiam tanto crimine obstricti fuissent: sed doctrinæ contemptus eos prorsus inexcusabiles reddidit.

Rom. 5. c. 14.

Rom. 2. b. 12.

Luc. 12. f. 47.

23 **QUI ME ODIT.** Insignis locus quo docemur, neminem odio habere Euangelii doctrinam, quin suam aduersus Deum impietatem prodat. Aliud quidem multi ore præ se ferunt. Nam quum ab Euangelio abhorreant, volunt tamè videri optimi Dei cultores. Sed nugæ sunt: intus enim latet Dei contemptus. Ita fit, vt doctrinæ suæ luce Christus multorum hypocrisim detegat. Qua de re plura cap. 3. c. 20. diximus in illum locum, Qui male agit, odit lucem. Item cap. 5. d. 23, Qui non honorat Filium, neque Patrem honorat.

24 **SI OPERA NON FECISSEM.** Operum nomine complectitur, meo iudicio, quæcunque diuinæ suæ gloriæ specimina edidit. Nā & miraculis, & Spiritus sancti potētia, & aliis documentis clarè probauit se esse Dei Filiū: vt in eo cōspicua esset Vnigeniti maiestas, sicuti capite primo habuimus. De miraculis obiici solet, nec maiora ab eo facta esse, quàm à Mose & Prophetis. Nota est solutio, hac ratione excellere Christū in miraculis: quia non minister duntaxat, vt reliqui, sed proprie author fuerit. Suo enim nomine, suo imperio, sua virtute vsus est ad edenda miracula. Cæterum, vt dixi, in genere comprehendit omnia cælestis & spiritualis potētiae testimonia, quibus illustrata fuit eius diuinitas. **VIDERVNT, ET ODERVNT.** Concludit non posse tergiuersando effugere hostes suos: quādoquidem virtutem spreuerint, quam prorsus diuinam esse constabat: suum enim numen palam Deus protulerat in Filio: quare frustra dicturi erant, sibi duntaxat cum homine mortali fuisse negotium. Locus hic admonet, vt ad consideranda Dei opera attentius simus: in quibus dum exerit virtutem suam, debitum sibi honorem haberi vult, ac deferri. Vnde sequitur ingratos aduersus Deum esse, & malignos, quicunque eius dona obscurant, vel contemptim prætereunt.

25 **SED VT COMPLEATUR.** Quod præter naturam est, videtur incredibile. Atqui nihil minus rationi consentaneum, quàm Deum odisse. Ideo dicit Christus tanta malitia infectos esse eorum animos, vt gratis oderint: quo ipsorum scelus amplificat. Citat autè Christus locum ex Psalmo x x v, quem dicit nūc compleri: non quòd iam idem prius Dauidi non accidisset: sed vt obstinatam gentis malitiam perstringat, quæ per continuas ætatum series ab atavis ad abnepotes transmissa, sine fine regnabat: ac si diceret, nihilo ipsos meliores esse patribus, qui Dauidi sine causa infesti fuerant. **LEGIS** nomine Psalmos designat: quia tota Prophetarū doctrina nihil aliud erat, quàm Legis appendix. Et scimus Mosis ministerium ad tempus vsque Christi durasse. Ipsorum porrò Legem vocat, nō honoris causa: sed vt acrius pungantur familiari elogio: ac si diceret, Legem habent quasi hæreditario iure sibi traditam: in qua mores suos graphicè depictos vident.

26 **QVVM AVTEM VENERIT.** Postquam ostendit Christus Apostolis non minoris debere esse Euangelium, quia multos habeat aduersarios, etiam in Ecclesia ipsa: nunc impio illorum furori Spiritus testimonium opponit, quo suffulta eorum conscientia nunquam labascant: ac si diceret, Sciet quidem mundus contra vos: alius ludibrio erit vestra doctrina: alii eam execrabuntur: sed nulli erunt tam violenti motus, qui fidei vestrae firmitatem labefactent, ubi Spiritus sanctus vobis datus fuerit, qui suo testimonio vos stabiliet. Et certe hoc vnum est nostrum praesidium, quum mundus vndique tumultuatur, quod Dei veritas per Spiritum sanctum in cordibus nostris obsignata, quicquid in mundo est, infra se despicit. Nam si obnoxia esset hominum iudiciis, centies quotidie fidem nostram obrui cotingeret. Ergo diligenter notandum est, vbi nam inter tot varias agitationes consistere nos oporteat: nempe, quia non spiritum huius mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quae a Deo nobis donata sunt. Vnus ille testis potenter discutit, dissipat, euertit quicquid ab hoc mundo in altum attollitur ad obsecrandam aut pessundandam Dei veritatem. Quicumque hoc Spiritu praediti erunt, adeo periculum non est vt propter mundi odia vel contemptum, animum despondeant, vt vnus quilibet eorum futurus sit totius mundi victor. Interea cauendum est ne ab hominum respectu pendeamus. Quandiū enim ita vagabitur fides, imò simulacrum ex Dei sanctuario egressa fuerit, miserè fluctuari necesse est. Ergo ad interius & arcanum Spiritus testimoniū reuocanda est, quod sibi è caelo datum esse norunt fideles. Testari autem dicitur Spiritus de Christo, quia fidem nostram in eo solo retinet, ac sistit, ne vllam salutis partem alibi quaeramus. Vocat rursus Paracletum, vt eius patrocinio freti, nunquam trepidemus. Voluit enim Christus hoc elogio fidem nostram munire, ne vllis tentationibus succumbat. Praesenti etiam circumstantiae aptandum est quod vocat Spiritum veritatis. Subaudienda est enim antithesis, quod extra hunc testem veritatis circumferantur homines, nec vsquam solide resideant: vbi cunque autem loquitur, omnidubitatione & fallaciae metu liberet hominum mentes. Quod dicit **SE A PATRE MISSVRVM**, & rursus **A PATRE PROCEDERE**, ad augendum authoritatis pondus facit. Neque enim contra tam validos insultus, contra tot ac tam impetuosas machinas sufficeret Spiritus testimonium, nisi persuasi essemus a Deo profectum esse. Christus ergo est qui Spiritum mittit, sed ex caelesti gloria: vt sciamus non humanum esse donum, sed certum diuinam gratiae pignus. Vnde apparet quam friuola fuerit Graecorum argutia, quando horum verborum praetextu, Spiritum a Filio procedere negarunt. Patrem enim suo more Christus hic nominat, vt ad diuinitatis suae intuitum attollat nostros oculos.

1. Cor. 2. 6. 13.

27 **ET VOS TESTIMONIUM REDDITIS.** Significat Christus non fore eiusmodi Spiritus testimonium, quod priuatim sibi habeant Apostoli, & quo soli fruuntur: sed quod latius se per ipsos diffundat: quia futuri erant Spiritus organa, sicuti loquutus est ipsorum ore. Videmus nunc quomodo ex auditu sit fides, & tamen suam certitudinem habeat a sigillo, & arris Spiritus. Quibus non satis nota est humanae mentis caligo, hi fidem naturaliter ex sola praedicatione concipi existimant. Contra verò plerisque fanaticis sordet externa praedicatione, dum magnificè arcanas reuelationes, & *de Spiritu meo* spirant. Atqui videmus vt duo haec simul Christus coniungat. Tametsi igitur nulla est fides, donec mentes nostras illustret Dei Spiritus, & corda obsignet: non tamen ex nubibus petendae sunt visiones, vel oracula: sed verbum, quod prope nos est, in ore nostro, & corde, sensus omnes nostros sibi deuinctos, & in se defixos habere debet, sicuti pulchrè Iesaias, Hoc foedus meum, inquit Dominus: Spiritus meus quem posui super te, & verba mea quae posui in ore tuo non deficient, &c. Particula ista, **AB INITIO FVISTIS MECVM**, ideo addita est, vt sciamus plus fidei mereri Apostolos, quia oculati fuerunt eorum testes quae annuntiant: sicut dicit Iohannes, Quod audiimus, quod vidimus, quod manus nostrae palparunt. Ita enim modis omnibus consultum nobis esse Dominus voluit, nequid ad solidam Euangelii approbationem deesset.

Deut. 30. c. 14.

Rom. 10. b. 8.

Iesa. 59. d. 21.

1. Iohan. 1. d. 1.

CAP. XVI.

1 **H**AEC loquutus sum vobis, vt ne scandalizemini.
 2 **A**lienos a synagoga facient vos: sed venit hora, vt quisquis vos interfecerit, arbitretur se cultum praestare Deo.
 3 Et haec facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me.
 4 Sed haec loquutus sum vobis, vt quum venerit hora, eorum reminisca-

Supra 15. d. 21.

mini quòd dixerim vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.

5 Et nunc vado ad eum qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me, Quò vadis?

6 Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum.

7 Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam. si enim nõ abiero, Paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.

1 HAEC LOQVVTVS SVM VOBIS. Rursus commemorat nihil eorum quæ dixit, superuacuum esse: nam quum pugnae & certamina eos maneat, legitimis armis ante tēpus fuisse instruendos. Interea verò significat, si hanc doctrinam probè meditatam habeant, ad resistendum pares fore. Cæterum, quod tūc Apostolis dixit, nobis quoque dictum esse meminerimus. Ac primò tenendum est, Christum non mittere in arenam suos inermes: ideòque neminem in hac militia deficere, nisi ignauiæ suæ culpa. Nec verò expectandum est dum in rem præsentem ventum fuerit: sed potius danda opera, vt assuefacti his Christi sermonibus, ac familiariter imbuti, pugnam, quum opus erit, capeamus. Neque enim dubitandum est quin victoria in manu sit, quandiu istæ Christi admonitiones penitus animis nostris infixæ erunt. Nam quum dicit, Ne scandalizemini, significat minimè esse periculum nequid nos à recto cursu auertat. Sed hinc apparet quàm pauci ritè hanc doctrinam discant, quòd qui sibi videntur eam extra telii iactum memoriter tenere, vbi conferere manus oportet, tãquam eius prorsus ignari & rudes, deficiunt. Sic ergo arma hæc nobis aptemus, ne vnquam effluant.

2 ALIENOS A SYNAGOGA. Erat hoc non leue scandalum turbandis eorum animis, quòd tanquam scelerati homines, ex piorum cœtu profigandi erant: saltem qui se populū Dei esse iactabant, ac gloriabantur Ecclesiæ titulo. Neque enim persecutionibus tantum, sed probris & ignominia obnoxii sunt fideles, quemadmodum dicit Paulus. Iubet tamen Christus etiam contra hunc insultum firmos stare: quia priuati synagogis, nihilominus in regno Dei maneat. Summa est, non debere nos frangi peruersis hominum iudiciis, quin fortiter subeamus crucis Christi opprobrium: hoc vno contenti, quòd causa nostra, quam indignè & perperam damnant homines, Deo probetur. Porro hinc colligimus Euangelii ministros non tantum à professis fidei hostibus malè tractari: sed etiam summa ignominia interdū affici apud eos qui domestici Ecclesiæ videntur, imò etiam colūnae. Scribæ & Sacerdotes, à quibus damnati fuerunt Apostoli, diuinitus se constitutos esse Ecclesiæ iudices iactabant. Et certè penes ipsos erat ordinarium Ecclesiæ regimen: & functio iudicandi à Deo erat, non ab hominibus. Verum sua tyrannide totum ordinem à Deo institutum corruperant. Ita fiebat, vt potestas quæ in ædificationem illis concessa fuerat, nihil aliud esset quàm immanis seruatorum Dei oppressio: excommunicatio, quæ medicina esse debuerat purgandæ Ecclesiæ, ad pietatem inde exterminandam conuersa foret. Id quum iam suo seculo experti fuerint Apostoli: non est quòd hodie nos magnopere terreant Papæ anathemata, quibus in nos propter Euangelii testimonium fulminat. neque enim timendum est ne plus nobis noceant, quàm vetera illa Apostolis. Imò nihil magis optandum, quàm vt alieni simus ab eò cœtu, à quo Christus exulat. Interea notemus tam crasso excommunicationis abusu non fuisse tamen factum vt abolita fuerit disciplina, quam ab initio Deus in Ecclesia sua statuerat. Nam quum in hoc totus sit Satan, vt omnia Dei instituta adulteret, minimè illi cedendum est, vt propter corruptelas è medio tollatur quod Deus in perpetuum sanciuit. Ergo excommunicatio nõ minus quàm Baptismus, & Cœna Domini, correctis vitiis, in purum ac legitimum vsu reuocanda est. SED VENIT HORA. In scandalo illo adhuc insisit Christus, quòd hoc sibi iuris arrogant Euangelii hostes, vt se putent Deo sacras victimas offerre quum fideles occidunt. Jam per se durum est, innoxios crudeliter vexari: sed longè acerbius ac molestius est, iniurias quibus Dei filios afficiunt impii, iustas censeri poenas, & debitas eorum sceleribus: sed tantum nos præsidii in recta conscientia statuere decet, vt patienter ita nos ad tempus opprimi feramus, donec appareat è cælo Christus, causæ nostræ & suæ vindex. Sed mirum est, hostes veritatis, quum sibi malè cõscii sint, non modò fucum facere hominibus: sed etiam coram Deo laudem ex iniusta sæuitia sibi vendicare. Respondeo, hypocritas, quantunuis eos coarguat conscientia, semper tamen blanditias accersere, quibus se fallant. Ambitiosi sunt, crudeles, superbi, sed prætextu zeli omnia hæc vitia tegunt, quò sibi impu-

ne indulgeat. Accedit etiã furiosa quãdã ebrietas, postquã sanguine martyrum fuerũt imbuti.

3 **ET HÆC FACIENT.** Non frustra ad istam considerationem subinde Apostolos reuocat Christus, vnam esse causam cur ita in eos insaniant increduli, quia Deum ignorant. Neque tamen hoc leuandæ eorum culpæ causa dicitur, sed vt cæcum eorum furorem altis animis despiciant Apostoli. Sæpe enim fit vt authoritas qua pollent impii, & splendor qui in illis refulget, modestas concutiant ac pijs mentes. Cõtrã verò Christus sancta magnanimitate insurgere suos iubet, vt aduersarios contemnant, quos error duntaxat, & cæcitas impellit. Hic enim murus noster aheneus, quum certo persuasi sumus, Deum à parte nostra stare: qui autem nos oppugnant, ratione destitui. Cæterum, his verbis monemur, quàm graue sit malum, Dei ignorantio, quæ facit, vt ipsi quoque parricidæ laudem & plausum sceleri suo captent.

4 **VT QUVM VENERIT HORA, EORVM REMINISC.** Repetit quod iã dixerat, nõ esse hanc vmbrailem philosophiam, sed quæ ad praxin & vsum aptanda sit: ac se nunc de his rebus concionari, vt re ipsa ostendant non frustra se fuisse edoctos. Quũ dicit, vt recordemini, primò iubet reposita esse in animis, quæ audierunt. Deinde quum vsus postulabit, eorum esse memores: tandem significat non parum in eo esse momenti, quòd vaticinia profert de rebus futuris. **NON DIXI AB INITIO.** Quũ teneri adhuc, & imbecilles essent Apostoli, quãdiu cum illis versatus est Christus in carne, ipsis optimus & indulgentissimus magister pepercit, neque passus est vltra vires premi. Ergo non magnopere tunc confirmatione opus habebat, quum otium illis, & immunitas à persecutionibus daretur. Nunc mutandam illis esse rationem denuntiat: & quoniam noua eos manet conditio, simul hortatur, vt se ad luctandum comparent.

5 **NUNC VADO ADEVM.** Temperat optima consolatione quem ex suo discessu concipere poterant dolorem: quod valde necessarium erat. Qui hætenus molliter habitati fuerat, vocabantur in posterum tempus ad graues & arduas pugnas. Quid ergo futurũ erat, nisi Christum scirent in cælo esse salutis suæ præsidem? Nam ad Patrẽ ire, nihil aliud est, quàm recipi in cælestem gloriam, vt summo imperio potiatur. Hoc igitur illis tristitiæ solatiũ, ac remediũ proponitur, quòd Christus corpore absens, sedebit tamen ad Patris dexteram, vt sua virtute fideles tueatur. Cæterum duo hic vitia in Apostolis reprehendit, quòd visibili carnis suæ præsentia nimis addicti erant. deinde, quòd ea sublata, mœrore occupati non attollebant altius oculos. Idem & nobis contingere solet. Christum enim sensibus nostris semper affigimus: deinde si pro voto non apparet, fingimus nobis desperationis materiã. Videtur quidem falsò Apostolis hoc obici, eos **NON ROGARE** quòd abeat Magister, quũ prius ea de re anxie sciscitari essent. Sed facilis est solutio, sic ipsos quæsiisse, vt animos ad fiducia non attollerent: quod in primis fieri decebat. Sensus ergo est, Audito meo discessu expauescitis, neque reputatis quòd discedam, vel in quem finem.

7 **SEDEGO VERITATEM.** Vitalem fore absentiam suam testatur, vt desinãt velle ipsum habere oculis præsentẽ: & speciem iurisiurandi adhibet. Quia enim carnales sumus, nihil difficilius est quàm præposterum hunc affectum ex animis nostris reuellere, quo Christum è cælo ad nos detrahimus. Hanc verò vtilitatis speciem exprimit, quòd non aliter Spiritu sancto donãdi erant, nisi ipse mundum relinqueret. Longe autẽ vtilior, ac magis expetenda Christi præsentia, qua per Spiritus sui gratiam, & virtutem se fruendum nobis præbet, quàm si nobis ante oculos adesset. Neque hic mouenda est quæstio, An non potuerit Spiritum Christus elicere, quũ in terris ageret. Nam pro confesso sumit Christus quicquid à Patre decretum est. Et certe vbi semel ostẽdit Dominus quid fieri velit, stulta est ac noxia de possibilitate disputatio.

8 Et quum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio.

9 De peccato quidem, eo quòd non credunt in me.

10 De iustitia autem, quia ad Patrẽ meũ vado, & amplius nõ videbitis me.

11 De iudicio autem, quia princeps mundi huius iudicatus est.

12 Adhuc multa habeo vobis dicenda, sed non potestis nunc portare.

13 Quum autem venerit ille, nempe Spiritus veritatis, ducet vos in omnem veritatem. Neque enim loquetur à seipso, sed quæcunque audierit, loquetur: & quæventura sunt, annuntiabit vobis.

- 14 Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.
 15 Omnia quæ habet Pater, mea sunt: propterea dixi vobis, De meo accipiet, & annuntiabit vobis.

8 QVVM VENERIT ILLE. Omiffa expofitionum varietate, quam nobis peperit loci obfcu- ritas, tantum afferam quod mihi videtur ex genuino effe Chrifti fenfu. Promiferat Spiritum fuum difcipulis: nunc doni præftantiam ab effectu commendat: quia Spiritus hic non eos modò priuatim reget, fufinebit, ac tuebitur: fed vim fuam & efficaciam latius diffundet. ARGVET MVNDVM, inquit, hoc eft, nõ manebit inclufus in vobis: fed potetia eius fe à vobis proferet in totum mundum. Spiritum ergo illis promittit, qui futurus fit iudex mundi, & per quem eorum prædicatio adeò viua efficaxque futura fit, vt in ordinem cogat qui prius effi- an- licentia exultantes nullo metu nec reuerentia tenebantur. Notandum autem eft, Chriftum nõ de arcanis reuelationibus hic loqui, fed de Spiritus virtute, quæ in externa Euangelii doctri- na, & hominum voce apparet. Vnde enim fit vt in animos penetret vox hominis, radicem illic agat, fructificet denique, ex lapideis cordibus carnea faciens, & innouans ipfos homines, nifi quia Spiritus Chrifti eam viuificat? alioqui efferet mortua litera & inanis fonitus: quemadmo- dum pulchre docet Paulus, 2. Corinth. 3. b. 6, vbi fe miniftrum Spiritus effe iactat, quia Deus potenter in eius doctrina operabatur. Sensus ergo eft, quum Spiritu donati fuerint Apoftoli, cælefti ac diuina virtute inftitutos fore, qua iurisdictionem in toto mundo exerceant. Cæterum, hoc Spiritui potius quàm ipsis tribuitur, quia nihil habebunt propriæ potestatis: vt pote qui miniftri tantum erunt & organa, folus autem Spiritus in illis præfidebit. Sub MVNDI no- mine, tam eos qui verè conuertendi erant ad Chriftum, quàm hypocritas & reprobos compre- hendi exiftimo. Duobus enim modis homines arguit Spiritus in Euangelii prædicatione. Qui- dam enim feridè tanguntur vt iponte fe humiliant, iponte iudicio fubfcribant quo damnantur. Alii etfi conuicti, reatum non poffunt effugere, non tamen ex animo cedunt, nec fe fub- mittunt in ius ac ditionem Spiritus fancti: quin potius fubacti, intus fremunt, & confufi non definunt tamen intus contumaciam alere. Nunc tenemus quomodo Spiritus mundum arguere debuerit per Apoftolos: nempe quia iudicium fuum Deus in Euangelio patefecit, quo percul- fæ confcientiæ mala fua, & Dei ipfius gratiam sentire cœperunt. Nam verbum *ἐλέησθε* pro con- uincere hic accipitur. Atque ad huius loci intelligentiam non parum lucis afferet quod habe- tur 1. Corinth. 14. c. 24, vbi fic Paulus, Si prophetent omnes, ingrediatur autem incredulus vel idiota, arguitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus, & fic occulta cordis eius manifefta fiit. Propriè illic Paulus de vnâ arguendi specie agit: quum fcilicet Dominus electos fuos ad peni- tentiam adducit per Euangelium: fed hinc dilucidè patet quomodo Spiritus Dei in fonitu vo- cis humanæ homines prius iugo non affuetos, imperium fuum agnofcere & fubire cogat. Quar- ritur nunc in quem finem hoc Chriftus dixerit. nonnulli caufam odii, cuius meminerat, notari putant: acfi diceret, ideo fore inferos mundo, quia Spiritus viciffim per illos mundum vrge- bit. Sed ego alius potius fubfcribo, qui diuerfum fuiffe Chrifti confilium tradunt, ficuti iam initio attingi. Magni enim interfuit vt fcirent Apoftoli, non vulgare fore Spiritus donum quod illis promiffum fuerat. Singularis ergo eius excellentia defcribitur, quòd Deus hoc modo tri- bunal fuum eriget ad iudicandum totum orbem.

9 DE PECCATO QVIDEM. Nunc videndum refat quid fit de peccato arguere. Videtur Chriftus infidelitatem facere folam peccati caufam. idque variè ab interpretibus torquetur: fed quemadmodum præfatus fum, non referam quid finguli doceant vel fentiant. Primò no- tandum eft, iudicium Spiritus à demonstratione peccati incipere. hoc enim Spirituæ doctri- næ exordium eft, homines in peccato genitos nihil in fe habere nifi peccati materiam. Porro infidelitatis meminit Chriftus, vt oftenderet qualis in fe fit hominum natura. Nam quia vin- culum, quo fe nobis vnit, eft fides, donec in ipfum credamus, extra eum fumus, & ab eo diuifi. Tantundem igitur valent eius verba, acfi dixiffet, Spiritus quum venerit, oftendet ac cõuincet, extra me regnare in mundo peccatum. Proinde hic nominatur infidelitas, quia nos feparat à Chrifto, atque ita facit vt nihil præter peccatum nobis relinquatur. In fuma, damnatur his verbis naturæ humanæ corruptio & prauitas, ne putemus vel guttam vnâ rectitudinis fine Chrifto nobis inefle.

10 DE IUSTITIA. Tenenda eft graduum feries quam ponit Chriftus. Mundum nunc di- cit arguendum de iuftitia: neque enim iuftitiam cõfuerunt ac ficient homines, imò cum faftidio

respuet quicquid de ea dicitur, nisi tacti fuerint sensu peccati. Præsertim de fidelibus sic habendum est, non posse eos in Euangelio proficere, nisi primum humiliati fuerint: quod fieri nõ potest nisi peccatis agnitis. Proprium quidem est Legis munus cõscientias vocare ad Dei iudiciũ, & terrore vulnerare: sed ritè Euangelium prædicari nequit, quin à peccato in iustitiã, & à morte in vitam deducat. Proinde necesse est vt à Lege mutuetur primum istud membrum de quo loquutus est Christus. Cæterum iustitiam, hic intellige quæ nobis per Christi gratiam communicatur. Eam Christus statuit in suo ad Patrem ascensu: nec immerito. quemadmodum enim, teste Paulo, resurrexit propter iustificationem nostram, ita nũc ad dexteram Patris sedet, vt quicquid illi datum est potestatis exercent, & sic impleat omnia. Denique è gloria cælesti iustitiæ suæ odore mundum perfundit. Spiritus autem per Euangelium pronuntiat hunc vnũ esse modum quo iusti censeamur. Ideo à conuictione peccati secundus hic gradus est, vt conuincat Spiritus mundum quænam vera sit iustitia. Nempe quòd Christus suo in cælum ascensu, vitæ regnum constituit, & nunc sedet ad Patris dexteram, vt veram iustitiam stabiliat.

11 DE IUDICIO AUTEM. Qui iudicii nomen pro damnatione accipiunt, ratione non carent: quia mox subiicit Christus, mundi principem esse iudicatum. Mihi tamen videtur diuersus sensus magis congruere, nempe quòd accensã Euangelii luce patefaciat Spiritus, Christi victoria qua satanæ imperium deiecit, statum mũdi rite & ordine fuisse compositum: acsi diceret veram esse istam instauratiõem qua reformantur omnia, quũ ipse Christus iuncto & triumphato satana, solus regnum obtinet. Iudicium ergo rebus cõfusus & dissipatis opponitur, vel vt breuius dicã, antitheton est *ἡ ἀταξία*, acsi rectitudinem quis diceret: quo sensu frequenter sumitur in Scriptura. Sensus ergo est, satanam quãdiu imperio potitur, miscere omnia & turbare, vt fœda sit ac deformis operum Dei confusio: sed vbi tyrannide sua exiit per Christũ, tunc mũdo reparato, ordinè bene temperatũ lucere. Ita mundũ Spiritus de iudicio cõuincit, hoc est, quòd Christus deuicto iniquitatis principe, quæ prius collapsa erant & diuulsa, in ordinem restituat.

12 ADHUC MVLTÀ HABEO. Nõ potuit tantũ apud discipulos valere Christi cõcio quin sua eos ruditas adhuc perplexos in multis teneret: imò vix tenui gustu libabant quæ ipsos penitus reficere debebant, nisi obstitisset carnis imbecillitas. Fieri ergo non poterat quin sua inopiã cõfusi, metu & anxietate laborarint. Christus autem cum hac consolatione occurrit, quòd accepto Spiritu, noui & longe alii homines futuri sint. Quòd igitur pares ferendo esse negat, si plura & altiora illis dixerit, huc pertinet, vt spe melioris profectus erecti, non despondeant animos. Metiri enim gratiam, qua donandi erant, ex præsentis sensu non oportuit, quum tam procul à cælo abessent. In summa, bono & forti animo esse iubet, quantunuis nunc sint debiles. Cæterum, quia nulla præter doctrinam futura erat in quam recumberet, admonet Christus se illam temperasse pro eorum modulo: sic tamen vt altior & vberior breui speranda sit. acsi diceret, Si nondum ad vos stabiliendos sufficit quod ex me audistis, tolerate paulisper. Nam paulo post Spiritus magisterio edoctis, nihil amplius deerit. absoluet ille quod rude adhuc in vobis est. Nunc quæratur quænam ista fuerint quibus discendis nondum idonei erant Apostoli. Papistæ vt sua sçgmenta pro Dei oraculis obtrudant, hoc loco improbè abutuntur. Christus, inquit, nouas Apostolis reuelationes promisit: ergo in Scriptura subsistere non conuenit, supra quàm ille suos vocat. Primum si cum Augustino loqui placeat, solutio ad manũ erit. Verba eius sunt, Quum tacuerit Christus, quis nostrũ dicat ista vel illa esse: aut si dicere audeat, vnde probabit? quis tam vanus aut temerarius, qui etiam si vera dicat, sine vllò diuino testimonio affirmet ea esse quæ dicere tunc Dominus noluit? Verum certior nobis ad eos refellendos ex Christi verbis suppetit ratio. Perfectus veritatis magister dicitur Spiritus: quem pollicitus est Apostolis Christus. quorsum autem promissus est, nisi vt acceptam ab eo sapientiam per manus traderent? Datus est illis Spiritus, quo duce & direttore, iniuncto sibi officio defuncti sunt. Eos idem ille Spiritus IN OMNEM VERITATEM perduxerat, quum doctrinæ suæ summã scriptis complexi sunt. Huic doctrinæ quisquis aliquid addendum putat, acsi mutila esset & semiplena, non modo Apostolos insinuat malæ fidei, sed in Spiritum blasphemus est. Si doctrinam quam literis cõsignarunt, à tyronibus adhuc & nouitiis profecta esset, non superuacua esset accessio: nunc verò quum eorum scripta quasi perpetuæ sint eius reuelationis tabulæ quæ illis promissa & præstita fuit, nõ potest sine atroci Spiritus iniuria quicquam illi addi. Porro quum ad res ipsas ventum est, plusquam ridiculi sunt Papistæ, illa enim arcana quibus portandis impares erant Apostoli, pueriles esse nãcias definiunt, quibus nihil inanius, vel magis fatuum. Descendere scilicet è cælo Spiritum oportuit, vt discerent Apostoli quo ritu sacrandi essent calices cum suis altaribus, baptisandæ campanæ, benedicenda aqua lustralis, & missa celebranda.

Vnde igitur discunt moriones & pueri, qui ad vnguem tenent hæc omnia? Nihil itaque apertius est quam Deo illudere Papistas, quum è cælo prodiisse fingunt, quæ tam Cereris aut Proserpinae mysteria sapiunt, quam abhorrent à sincera Spiritus sapientia. Nos verò nisi velimus ingrati esse Deo, acquiescamus in ea doctrina cuius authores esse Apostolos, scripta eorum testatur: quando summa illic cælestis sapientiæ perfectio nobis prodita est, quæ hominem Dei perfectum reddat. vltra eam progredi fas esse non putemus. Nam altitudo nostra & latitudo, & profunditas in eo posita est, vt sciamus charitatem Dei quæ nobis exhibitæ est in Christo. Hæc cognitio omnem scientiam supereminet, vt inquit Paulus. Et quum tradit in Christo absconditos esse omnes sapientiæ & scientiæ thesauros, non aliquem ignotum Christum fabricat, sed quem sua prædicatione ad viuum depinxit, vt cernatur quasi ante oculos nostros crucifixus, quemadmodum dicit, ad Gala. 3. a. 1. Cæterum, nequa maneat ambiguitas, Christus ipse postea suis verbis explicat quænam illa sint quæ nondum ferre poterant Apostoli. **QVÆ VENTURA SVNT, ANNUNTIABIT VOBI S,** inquit. Hoc quidem nonnulli ad Spiritum prophetiæ restringunt: sed meo iudicio potius futurum regni sui spiritualis statum designat, qualem paulo post resurrectione eius Apostoli viderunt, sed tunc cõprehendere nullo modo poterant. Non ergo vaticinia illis promittit de rebus post eorum mortem futuris: sed tantum significat aliam fore regni sui naturam, & gloriam longe maiorem quam nunc animis concipere possint. cuius arcanæ sapientiæ (quam per Ecclesiam cælestes quoque angeli cum admiratione discunt) thesauros Paulus explicat in epistola ad Ephesios à primo capite vsque ad finem quarti. Quare non est quod à Papæ archiuis vel scriniis petatur. **NON ENIM LOQVETVR A SEMETIPSO.** Confirmatio est illius particulæ, Ducet vos in omnem veritatem. Scimus fontem veritatis Deum esse, atque extra eum nihil esse certi vel solidi. Quare vt Spiritus oraculis plenam tutò adhibeant fidem Apostoli, Christus diuina fore pronuntiat: quasi diceret manare à Deo ipso quicquid Spiritus attulerit. Neque tamè his verbis minuitur Spiritus maiestas: quasi vel Deus nõ sit, vel Pater sit inferior: sed referuntur ad mentis nostræ captum. Quia enim propter velum interpositum non satis assequimur quanta reuerentia excipere deceat quæ nobis reuelat Spiritus: ideo expressa fit diuinitatis mentio, quemadmodum alibi vocatur arra, quæ nobis ratam facit Deus salutem nostram, & sigillum quo eius certitudinem nobis obsignat. In summa, docere Christus voluit, doctrinam Spiritus non fore mundi huius, ac si in aere nasceretur, sed ex cælestis Sanctuarii adytis prodituram.

14. **IPSE ME GLORIFICABIT.** Iam admonet Christus, non venturum Spiritum, qui nouum aliquod regnum erigat: sed potius qui stabiliat gloriam illi à Patre datam. Multi enim Christum docuisse somniant, tantum vt rudimenta traderet, postea discipulos transmitteret in altiore scholam. Hoc modo Euangelium plaris non faciunt quam Legem, quæ pædagogus fuisse veteris populi dicitur. Hunc errorem alter nihilo tolerabilior sequitur, quod Christo valere iusso, ac si regno perfunctus, nihil nunc esset, Spiritum in eius locum subrogant. Ab hoc fonte Papatus & Mahometis sacrilegia fluxerunt. Nam etsi inter se multis in rebus sunt dissimiles isti antichristi: commune tamen principium habent: Euangelio quidem nos initiari in rectam fidem, sed aliunde petendam esse doctrinæ perfectionem, quæ nos penitus expoliat. Si Papæ obiicitur Scriptura: illic hærendum esse negat, quia Spiritus superueniens multis additamentis supra illam nos euexit. Mahometes prædicat sine suo Alcorano homines semper manere pueros. Falso itaque Spiritus prætextu falcinatus fuit mundus, vt à simplici Christi puritate discederet. Nam simulac Spiritus à Christi sermone diuellitur, quibuslibet deliriis & imposturis aperta est ianua. Similem fallendi viam tentarunt hoc seculo multi fanatici. Doctrina quæ scripta est, illis visa est literalis. Nouam ergo theologiam excudere placuit, quæ ex reuelationibus constaret. Nunc videmus quam non superuacua fuerit Christi admonitio, quod per Spiritum, quem missurus erat, glorificandus esset: vt sciremus, non alias esse partes Spiritus sancti, quam vt regnum Christi stabiliat, & quicquid illi à Patre datum est, asserat sancti atque in perpetuum. Quorsum igitur Spiritus doctrina? Non vt nos abducat à schola Christi, sed potius vt rata sit vox illa, qua iubemur ipsum audire. Alioqui Christi gloriæ detraberet. Additur ratio: **DE ME O ACCIPIET,** inquit Christus: quibus verbis significat, nos in hunc finem Spiritum recipere, vt beneficiis suis fruamur. Quid enim nobis confert? Vt abluamur Christi sanguine, vt aboleatur per eius mortem in nobis peccatum, vt vetus homo noster crucifigatur, vt valeat eius resurrectio ad nos in vitæ nouitatem reformandos, denique vt bonorum eius simus participes. Ergo nihil seorsum à Christo Spiritus nobis confert, sed à Christo sumit quod in nos transfundat. Idem & de doctrina sentiendum: neque enim nos illuminat, vt abducat vel tantillum à Chri-

1. Tim. 3. d. 17.

Ephes. 3. c. 18.

Coloss. 2. c. 3.

Ephes. 3. b. 10.

Ephes. 1. c. 13.

Galat. 3. d. 24.

sto: sed vt compleat quod dicit Paulus, Christum esse nobis factum sapientiam. nam thesauros illos, qui in Christo sunt absconditi, referat. In summa, non aliis quam Christi diuitiis nos locupletat Spiritus, vt eius gloriam per omnia illustret. 1. Cor. 1. d. 30.

15 **QVAECVNQVE PATER HABET, MEA SVNT.** Quia videri poterat Christus, Patri eripere quod sibi vendicabat, fatetur habere se à Patre, quicquid per Spiritum nobis communicat. Cæterum, quum dicit omnia Patris sua esse, in persona Mediatoris loquitur: quia de plenitudine eius haurire nos oportet. Semper ad nos respicit, vt dictum est. Atqui videmus vt se maior pars hominum fallat, quæ præterito Christo, Deum per vagos circuitus quærit. Alii exponunt, commune esse Filio quicquid habet Pater, quatenus idem est Deus. Sed hic non tam de arcana & intrinseca (vt sic loquar) potentia differit, quam de iniuncto sibi erga nos officio. Denique suas diuitias prædicat, vt nos ad fruendum inuitet: atque inter dona, quæ per eius manum à Patre accipimus, Spiritum recenset.

16 Paulisper, & non videtis me: & iterum paulisper, & videbitis me. quia pro, videbitis
ego vado ad Patrem.

17 Dixerunt ergo quidam ex discipulis eius inter se, Quid est hoc quod dicit nobis, Paulisper, & non videtis me: & iterum paulisper, & videbitis me? Et, Quòd vado ad Patrem?

18 Dicebant ergo, Hoc quid est quod dicit, Paulisper? nescimus quid loquatur.

19 Cognouit ergo Iesus quòd vellèt eum interrogare, & dixit eis, De hoc quæritis inter vos, quòd dixi, Paulisper, & non videtis me: & iterum paulisper, & videbitis me.

20 Amen amen dico vobis, quòd plorabitis vos, & lugebitis, mundus autem gaudebit: vos autem tristabimini, sed tristitia vestra in gaudiū vertetur.

16 **PAVLISPER, ET NON VIDETIS ME.** Sæpius de suo discessu Apostolos Christus præmonuit, partim vt eum fortiori animo ferrent, partim vt ardentius expeterent Spiritus gratiam, cuius non magnum desiderium eos tenebat, quandiu habebant Christum corpore præsentem. Cauendum ergo ne fastidiosè legamus, quod non frustra Christus inculcat. Primò dicit se illis paulo post ereptum iri, vt conspectu eius priuati, in quo solo acquiescebant, non tamen definant præsentem esse animo. Deinde absentia suæ subsidium illis promittit: imò testatur se breui restitutum iri postquam ablatum fuerit: sed alio modo, nempe per Spiritus sancti præsentiam. Quamquam hoc secundum membrum alii secus exponunt, Videbitis me quum à mortuis resurrexero: sed non nisi ad exiguum tēpus: quia mox in cælum recipiar. Sed mihi verba eum sensum admittere nō videtur, **PAVLISPER & videbitis me.** Quin potius, hac cōsolatione subleuat ac mitigat suæ absentia mœrorem, quòd non diuturna futura sit, ac ita Spiritus gratiā commendat, per quam illis perpetuò adfuturus sit. Ac si promitteret se non multo post rediturum, nec longū fore tēpus quo eius conspectu carebunt. Neque absurdū existimari debet quòd se videri dicit dum Spiritu in discipulis habitat: nam etsi oculis non cernitur, certo tamē fidei experimento cognoscitur eius præsentia. Verum est quidem quod docet Paulus, peregrinari fideles à Domino quandiu in terra versantur, quia per fidem ambulant, nō per aspectum. Sed æque verum est, meritò interea gloriari posse quòd Christum fide habeant in se manentem, quòd illi adhærēt vt capiti membra, quòd spe cælum cū eo possideant. Ergo gratia Spiritus nobis speculum est, in quo aspici vult Christus, secundū illud Pauli, Etiā si cognouerimus Christū secundū carnem, non tamen amplius cognoscimus. si quis in Christo, noua creatura. **QVIA EGO VADO AD PATREM.** Alii exponunt, non videndum amplius à discipulis Christum, quia in cælo futurus sit, illi autem in terra. Ego potius ad secundum membrum refero, Videbitis me breui: quia mors mea non est interitus qui me à vobis separet, sed transitus in cælestem gloriam: unde se diuina mea virtus ad vos vsque diffundet. Docere itaque meo iudicio voluit, qualis futura sit sua post mortem conditio, vt spirituali eius præsentia contenti essent, neque putarent quicquam sibi obesse, quòd non amplius cum ipsis ageret vt mortalis homo.

2. Cor. 5. b. 6.

Ibidem c. 16.

19 **COGNOUIT IESVS.** Quanquã videtur interdum Dominus surdis loqui, suorum rudiatific tandem succurrit, vt non sit inutilis eius doctrina. Nostrum verò est dare operam ne ad tarditatẽ accedat vel superbia vel ignauia, sed potius humiles nos præbeam⁹ ac dicẽdi cupidos.

20 **FLORABITIS VOS ET LVGEBITIS.** Ostendit qua de causa suum discessum instare prædixerit, & simul promissionem addiderit de maturo reditu: nempe vt melius scirẽt, quam necessarium esset Spiritus subsidium. Dura, inquit, & ardua tentatio vos manet. nam vbi morte ablatu fuerit, mundus suos triumphos aget. Vos in grauissimo mœrore eritis: mundus se beatum, & vos miseros iudicabit. Volui igitur vos armis necessariis ad hanc pugnam instruere. Tempus autem medium designat inter mortem suam & missionem Spiritus, quia tunc oppressa iacuit quodammodo eorum fides. **TRISTITIA VESTRA, IN GAVDIVM VER.** Gaudium intelligit quo præditi fuerunt accepto Spiritu: non quòd immunes postea fuerint à tristitia, sed quòd spirituali gaudio absorptum fuerit quicquid ferendum erat tristitiã. Scimus Apostolos quandiu vixerunt, certasse duram militiam, indignis probris fuisse tractatos, multas habuisse luctus causas: sed Spiritu renouati priorem infirmitatis sensum exuerant, vt heroica altitudine facillẽ calcarent quicquid malorum ingerebatur. Hic ergo præsens infirmitas cum Spiritus virtute confertur, qua mox donandi erant. Nam ad tempus ferè obruti, postea non modo alacriter pugnarunt, sed splendidum egerunt triumphum in medijs pugnis. Quanquam simul notandum est, non modò notari tempus medium inter Christi resurrectionem & mortem Apostolorum, sed quod postea etiam sequutum est: ac si diceret Christus, Iacebitis ad tempus exiguum tanquam prostrati, sed vbi vos crexerit Spiritus, incipiet nouum gaudium, quod per continuos progressus augebitur, donec recepti in caelestem gloriam, solidè gaudeatis.

21 **Mulier quum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. quum autem peperit filium, non amplius reminiscitur afflictionis, propter gaudium, quòd natus sit homo in mundum.**

22 **Et vos igitur tristitiam quidem nunc habetis: rursus autẽ videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis.**

23 **Et in illa hora me non interrogabitis quicquam. Amen amen dico vobis, quòd quacunque petieritis à Patre in nomine meo, dabit vobis.**

24 **Hactenus non petistis quicquam in nomine meo: petite, & accipietis, vt gaudium vestrum plenum sit.**

21 **MVLIER QVVM PARIT.** Similitudine proximam sententiam confirmat, imò clarius sententiam suam exprimit: quòd scilicet non tantum gaudio mutandus sit eorum mœros, sed materiam quoque ac segetem gaudii in se contineat. Fit sæpenumero, vbi rebus aduersis successit prosperitas, vt homines pristini doloris obliti, totos se in lætitiã effundant: dolor tamẽ qui præcessit, nõ est lætitiã causa. Christus autẽ fructuosam suorum tristitiam fore significat, quã Euãgelii causa pertulerint. Et certè nõ alius dolorum omnium, quã infelix exitus esse potest, nisi quum in Christo benedicuntur. Sed quia crux Christi semper inclusam habet in se victoriã, merito dolorem, qui inde concipitur, Christus ipse similem facit dolori parturientis fœminã: qui mercede sua pensatur, dum fœtus in lucem editus, puerperam exhilarat. Non quadraret autem similitudo, nisi gaudium pareret dolor in Christi membris, dum eius passionibus communicant: sicuti parturitio in muliere causa est partus. Huc etiam aptanda est similitudo, quòd quum acerrimus sit mulieris dolor, citò euanescit. Non parua igitur hæc leuatio erat discipulis, quum dolorem suum audirent minimè diuturnum fore. Iam ad nos accommodandus est huius doctrinã vsus. Ex quo Spiritu Christi regeniti sumus, debebat in nobis vigere gaudium, quod omnem malorum sensum abstergeret: decebat inquam nos puerperis esse similes, quã solo fœtus sui conspectu sic mouentur, vt illis suus dolor non doleat. Sed quia primitias tantum accepimus, & quidem valde tenues, vix modicas sentimus spiritualis lætitiã guttas, quã dolori nostro aspersã, eius acerbitem leniant. Et tamen exigua ista portio clarè ostendit, adẽd nunquam obrui mœrore qui Christum fide intuentur, vt in extremis malis gloriose tamen exultent. Interea verò quoniam hæc omnibus creaturis imposita est conditio, vt parturiant vsque ad vltimum redemptionis diem, sciamus nobis quoque gemendum esse, donec ex

continuis præsentis vitæ miseris liberati, fidei nostræ fructū palàm cernamus. In summa, pueris similes sunt fideles, quatenus in Christo renati, iam in cæleste Dei regnum & beatam vitam ingressi sunt: similes autem grauidis & parturientibus fœminis, quatenus adhuc captiui in carnis ergastulo ad fœlicem illum statum suspirant, qui sub spe latet absconditus.

22 **GAVDIUM VESTRUM NEMO TOLLET.** Gaudii pretium non parum auget perpetuitas. Nam hinc sequitur leues esse ærumnas, & æquo animo tolerandas, quæ momentaneæ sunt. Porro his verbis admonet Christus quodnam sit verum gaudium. Necessè est vt suis gaudiis citò priuetur mundus, quæ nonnisi in rebus caducis quærit. Ergo ad Christi resurrectione veniendum, in qua æterna est stabilitas. **VISVRVM** se discipulos intelligit, quū rursus eos visitabit Spiritus sui gratia, vt perpetuò eius conspectu fruatur.

23 **NON INTERROGABITIS QVICQVAM.** Postquam discipulis lætitiã promisit Christus ex inuicta fortitudine & constantia, nunc alteram Spiritus gratiã, qua donandi erant, prædicat: nempe tantam intelligentiã lucem, quæ ipsos ad cælestia vique arcana euehat. Tanta erat tunc in illis tarditas, vt ad minimum quenque scrupulum hæsitarent. nam vt pueri alphabetarii versum vnum sine pluribus remoris non continuant, ita in singulis ferè Christi verbis quædam erat offensus, quæ illorum profectum impediret. Paulo pòst verò Spiritu sancto illuminati, non amplius remoras vllas passi sunt, quin familiaris ac nota illis esset Dei sapientia, vt inoffenso cursu inter Dei arcana pergerent. Non desierunt quidem Apostoli, etiam quum in summum sapientiæ gradum euecti essent, os Christi interrogare: sed hic tantum fit duplicis status comparatio: ac si diceret Christus, eorum ruditatem correctū iri, vt qui in minimis quibusque nunc subsistunt, faciliè ad summa vsque mysteria nullo negotio penetrarent. Talis est locus Jeremiæ, Non docebit quisque proximū suum, dicens, Cognosce Dominum, quia omnes à minimo vsque ad maximum, dicit Dominus, me cognoscent. Non tollit certè Propheta, neque abolet doctrinã, quæ in regno Christi maximè vigere debet: sed vbi diuinitus edocti fuerint omnes, crassæ inscitie negat amplius fore locum: quæ hominum mentes occupat, donec illis sol iustitiæ Christus per Spiritus sui radios illuxerit. Porro, quum nihil à pueris differrent Apostoli, imò truncis magis similes essent quàm hominibus, quales repente extiterint Spiritus magisterio edocti, satis notum est. **QVAEC. PETIERITIS A PATRE MEO.** Declarat vnde illis noua hæc facultas: quia scilicet ex Deo sapientiæ fonte, quantum opus erit, pleno ore haurire illis licebit: ac si diceret, Timèdum non est ne destituamini intelligentiæ dono: quia Pater cum omni bonorum affluentia ad vos largè ditandos paratus erit. Cæterum, his verbis admonet, non ideo Spiritum promitti, vt quibus promissus est, illum ignaui ac stertentes expectent: sed potius vt sedulò intenti sint ad petendam gratiam quæ offertur. In summa, pronuntiat se tunc ita futurum esse Mediatoris officio, vt liberaliter & supra votum illis impetret à Patre quicquid petierint. Sed hic exoritur difficilis quæstio, An tunc primùm coeperit inuocari Deus Christi nomine, qui nunquam aliter hominibus propitius esse potuit, quàm in Mediatoris gratiam. Tempus futurū designat Christus, quo daturus sit cælestis Pater discipulis quicquid nomine suo petierint. Si hæc noua est ac insolita gratia, colligi posse videtur, quandiu in terris versatus est, nondum egisse aduocati partes, vt per ipsum gratæ essent Deo fidelium preces. quod etiam mox clarius exprimit: Hactenus, inquit, non petiistis quicquam in nomine meo. Atqui probabile est, Apostolos orandi regulam, quæ in Lege præscripta erat, seruasse. Scimus autem Patres non sine Mediatore orare solitos, quum tot exercitiis ipsos Deus ad talem orandi formam assuefaceret. Videbant summum Pontificem in sanctuarium ingredi totius populi nomine: videbant quotidie sacrificia immolari, vt ratæ essent coram Deo Ecclesiæ preces. Erat igitur hoc vnum ex fidei principiis, temerè & frustra Deum inuocari, nisi Mediatore interposito. Iam verò Christus eum se esse satis testatus fuerat discipulis: sed tam obscura erat cognitio, vt preces suas nondum rite ad eius nomen formare possent. Nec verò quicquàm in eo est absurdi, quòd Deum precati sint sub Mediatoris fiducia ex Legis præscripto, nec tamen planè & liquidò intellexerint quidnam hoc sibi vellet. Adhuc extentum erat templi velum, Dei maiestas sub vmbra Cherubim abscondita erat, nondum cæli sanctuarium ingressus erat verus Sacerdos, vt pro suis intercederet, nondum sanguine suo viam dedicauerat. Non igitur mirum si Mediator non fuit agnitus sicuti nunc, ex quo in cælo pro nobis apud Patrem apparet, sacrificio suo cum nobis reconcilians, vt audeamus nos miseri homunciones illuc cum fiducia prodire. Nam certè Christus peracta expiatione in cælum receptus, Mediatorem se palàm ostendit. Cæterum, notanda est tam frequens repetitio huius particulæ, quòd nos in Christi nomine orare deceat: vt sciamus impiam esse profanationem nominis Dei,

Jerem. 31. f. 34.

quum quis ipso præterito, sistere se audeat ad Dei tribunal. Quòd si animis nostris probè infixa erit hæc persuasio, Deum nobis libèter & largè daturum esse quicquid Filii nomine petierimus, non aduocabimus hinc inde diuersos patronos in subsidium, sed vno illo contenti erimus, qui toties ac tam benignè suam operã nobis defert. Porrò dicimur ORARE in Christi nomine, quum illum nobis aduocatum statuimus, qui gratiam apud Patrem conciliet, etiam si nomen eius, labiis difertè non exprimimus.

24 PETITE. Hoc ad tempus manifestationis refertur, quæ paulo pòst futura erat. Quo minus excusabiles hodie sunt, qui fictis Sanctorum patrociniis, hanc doctrinæ partem obscurant. Veterem populum oportuit oculos ad vmbralem suum Pontificem, & pecudum victimas cõuertere, quoties precari vellet. Nos igitur plusquàm ingrati, nisi sensus omnes in verum Sacerdotem defixos tenemus, qui propitiator nobis est exhibitus, per quem nobis facilis & peruius fit aditus ad thronum gloriæ Dei. Addit postremò, VT GAUDIUM VESTRUM PLENUM SIT. quo significat nihil ad perfectam bonorum omnium copiam, nihil ad summam votorum, nihil ad tranquillam satietatem defore, si modò in suo nomine à Deo postulemus quicquid nobis opus est.

D 25 Hæc in prouerbiis loquutus sum vobis: sed venit hora quando non amplius in parabolis vobiscum loquar, sed palàm de Patre annuntiabo vobis.

26 In illa hora, in nomine meo petetis, & non dico vobis quòd ego rogabo Patrem pro vobis:

27 Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis quòd ego à Deo exiui.

28 Exiui à Patre, & veni in mundum: rursus relinquo mundum, & proficiscor ad Patrem.

25 HAEC IN PROVERBIIS. Cõsiliu Christi est animos addere discipulis, vt de meliore profectu bene sperantes, non putent inutilem esse quam audiunt doctrinam, quanuis in ea non multum assequantur. Poterat enim illis obrepere suspicio, Christu nolle intelligi, ac de industria ipsos tenere suspensos. Breui igitur fore denuntiat vt doctrinæ fructum sentiant, quæ sua obscuritate fastidium in eorum animis creare poterat. MASSALI. Hebræis prouerbiu interdum significat. quia autem prouerbia vtplurimum figuras & tropos continent, inde fit vt Hebræi MESSALIM appellēt ænigmata, vel insignes sentētias, quæ Græcis Apophthegmata vocantur, quæ aliquid ambiguum vel obscurum ferè habent. Sensus ergo est, Nunc figuratè vobiscum, & non simplici, planaque oratione loqui videor: sed breui loquar vobiscum familiaris, vt nihil sit vobis in mea doctrina perplexum aut difficile. Nunc videmus quod iam attingi animari discipulos maioris profectus fiducia, ne doctrinam abiiciant, quia nondum capiunt quid sibi velit. Nisi enim spes proficendi nos accendat, discendi studiu frigere necesse est. Ceterum, res clare ostendit, Christu non ænigmaticè loquutu esse, sed facili, adcoque crasso dicendi genere vsu apud discipulos: sed tãta erat eorum ruditas, vt attoniti, ex ore eius pendèrent. Quare ista obscuritas non tam in doctrina fuit, quàm in eorum mentibus. Et certè idem nobis hodie accidit: nam sermo Dei non frustra hoc elogio ornatur, quòd sit lux nostra: sed eius fulgorem tenebræ nostræ sic obnubilant, vt putemus nos meras allegorias audire. Nam sicut minatur per Prophetam se Barbarum fore incredulis & reprobis, ac si blæsis esset labiis: & Paulus Euangelium dicit absconditum esse talibus, quia eorum mentes excæcauit satan: ita infirmis & rudibus magna ex parte confusum aliquid sonat, vt non possit intelligi. Nam etsi non prorsus tenebræ sunt eorum mentes, sicut infidelium: sunt tamen velut nebulis implicitæ. Et Dominus, vt nos propriæ inopiæ sensu humiliet, ita ad tempus stupere patitur: sed quos Spiritu suo illuminat, ita proficere facit, vt illis familiaris ac notus sit ille sermo. Atque huc spectat posterius membrum, VENIT HORA, hoc est, mox ventura est, quando non loquar vobiscum amplius figuratè. Certè non alia docuit Spiritus Apostolos quàm quæ audierant ex ore ipsius Christi: sed irradians eorum corda, tenebras eorum discussit, vt Christum quasi nouo & diuerso modo loquentem audientes, mentem eius facile caperent. Quum dicit ANNUNTIATURVM SE DE PATRE, scopum hunc suæ doctrinæ esse admonet, vt nos ad Deu adducat, in quo posita est solida felicitas. Sed restat vna quæstio, quomodo alibi dicat da-

Ies. 28. c. 11.

2. Cor. 4. a. 3.

tum esse discipulis nosse mysteria regni Dei: quibus hic fatetur se ænigmaticè loquutum. nam illic, hoc est Matth. 13. b. 11, discrimen statuit inter eos & reliquum vulgus, quòd in parabolis apud vulgus loquatur. Respondeo, non fuisse tantam in Apostolis ruditatem quin tenuiter saltem gustarent quid vellet Magister. Ita non sine causà eos è grege cæcorum eximit. Nunc fermonem suum illis hæcenus allegoricum fuisse dicit, præ illa conspicua intelligentiæ luce quæ mox per Spiritus sui gratiam illis daturus erat. Vtrūque igitur verum, quòd longè excelleret super eos quibus insipidus erat Euangelii sermo: & tamen adhuc alphabetarii essent respectu nouæ sapientiæ quam illi Spiritus attulit.

26 **IN ILLA HORA.** Iterum causam repetit cur tam liberaliter tunc aperiendi sint cælestes thesauri: quia scilicet in nomine Christi petent quicquid sibi opus erit. Deus autè nihil quod Filii sui nomine petetur, negabit. Sed videtur esse in verbis dissidium: subiicit enim continuò post Christus, superuacuum fore vt Patrem ipse roget. Quorsum autem attinet, ipsius nomine precari, nisi suscipiat patroni munus? & Iohannes alibi eum nominat aduocatum nostrum. Paulus etiam testatur eum nunc pro nobis intercedere. Idem confirmat author epistolæ ad Hebræos. Respondeo, non simpliciter hoc loco negare Christum se intercessorem fore: sed hoc tantum velle, tam propensum fore erga discipulos Patrem, vt sine vlla difficultate sponte daturus sit quicquid precati fuerit. Occurret Pater, inquit, ac pro immenso erga vos suo amore patronum, qui alioqui pro vobis verba esset facturus, præueniet. Ceterum, quum dicitur intercedere Christus pro nobis apud Patrem, nihil de ipso carnale imaginemur, ac si ad Patris genua procubens, preces suppliciter cõciperet. Sed virtus sacrificii quo semel Deum nobis placauit, semper vicens & efficax, sanguis quo expiauit peccata nostra, obediètia quæ præstitit, cõtinua est pro nobis intercessio. Insignis est hic locus quo docemur cor Dei nos tenere, simulac Filii nomè illi opposuimus.

1. Iohann. 2. d. 10.

Rom. 8. g. 34.

Heb. 7. d. 25.

27 **QUIA VOS ME AMASTIS.** Monemur his verbis vnicum esse vinculum nostræ cum Deo coniunctionis, si Christo coniuncti simus. coniungimur autem fide non ficta, sed quæ ex sincero affectu nascitur, quæ **AMORIS** nomine designat: neque enim purè in Christum credit, nisi qui illum ex animo amplectitur. quare hoc verbo, vim & naturam fidei bene expressit. Verum, si tunc demum amare nos Deus incipit, ex quo Christum dileximus: sequitur à nobis esse initium salutis: quia Dei gratiam præuenimus. Atqui huic sententiæ reclamant plurima Scripturæ testimonia. Promissio Dei est, Faciam vt me diligant. Et Iohannes dicit, Non quòd priores dileximus eum. Superuacuum esset plures locos colligere: quia nihil hac doctrina certius, Dominum vocare quæ non sunt, suscitare mortuos, alienis se adiungere, formare corda carnea ex lapideis, apparere his à quibus non queritur. Respondeo, homines ante vocationem, si sunt ex electis, arcano modo à Deo amari, qui suos omnes diligit antequam creati sint: sed quia nondum reconciliati sunt, meritò cenferi Dei inimicos, sicut & Paulus loquitur. Secundum hanc rationem hic dicimur amari à Deo, dum Christum diligimus: quia pignus habemus paternæ eius dilectionis, quem antè horruimus vt iudicem nobis infestum.

1. Iohann. 4. b. 19.

Rom. 5. b. 10.

28 **EX IVI A PATRE.** Hæc locutio, diuinam in Christo virtutem nobis commendat. Neque enim firma in illum constaret fides, nisi diuinam eius potentiam apprehenderet. Parum enim aut nihil, mors eius & resurrectio, duæ fidei columnæ, nos iuuarent, nisi cælestis virtus illis annexa esset. Nunc tenemus qualiter nos deceat Christum amplecti: ita scilicet, vt consilium & virtutem Dei, cuius manu nobis offertur, fides nostra reputet. Neque enim frigidè accipiendum est quòd exierit à Deo: sed simul tenendum est quorsum, vel in quem finem exierit: nempe vt esset nobis sapiètia, sanctificatio, iustitia, & redemptio. Secundo membro, quod mox subiecit, notatur virtutis perpetuitas. Poterant enim cogitare discipuli, temporale illud esse beneficium, quòd Redemptor mundo esset missus. Dicit ergo se redire ad Patrem, vt certò statuant, nihil eorum bonorum, quæ attulit, suo discessu excidere: quia ex cælesti sua gloria, mortis & resurrectionis suæ vim & effectum in mundum effundat. Mundum ergo reliquit, quum infirmitates nostras exuens, in cælum receptus est: sed viget nihilominus erga nos eius gratia: quia sedet ad Patris dexteram, vt potiatur totius mundi imperio.

1. Cor. 1. d. 30.

29 Dicunt ei discipuli eius, Ecce nunc palam loqueris, & prouerbum nullum dicis.

30 Nunc nouimus quòd noueris omnia, & nõ opus habes vt quis te interroget: in hoc credimus quòd à Deo existi.

31 Respondit illis Iesus, Nunc creditis? ecce ventura est hora, & nunc ve-

nit, qua dispergamini quisque in sua, & me relinquatis solum. quanquam non sum solus: quia Pater mecum est.

33 Hæc loquutus sum vobis, vt in me habeatis pacem. In mundo tribulationem habetis: sed confidite, ego vici mundum.

29 DICUNT EI DISCIPULI. Hinc apparet quàm efficax fuerit consolatio: quia deiectos prius & fractos animos, subitò in magnam alacritatem erexit. Et tamen certum est, minimè adhuc assequutos esse discipulos, quid valeret Christi sermo. Sed quauis eius nondum capaces essent, solus odor eos recreauit. Quòd exclamât, Magistrum PALAM LOQVI, & absque figura, in eo quidè modum excedunt: ex animi tamen sensu testatur quod res est. Quod nos quoque hodie experimur. nam qui paucillum tantum gustauit ex Euangelii doctrina, magis accenditur, & plus longè sentit energiæ in exiguo fidei modulo, quàm si totus Plato illi cognitus esset. Imò gemitus, quos Spiritus Dei excitat in cordibus piorum, luculenti sunt testes, Deum arcano modo supra eorum captum operari. Nam alioqui Paulus non vocaret ipsos inenarrabiles. Sic habendum est, Apostolos sensisse aliquid profectus, vt verè testari possent non prorsus ænigmatica iam sibi esse Christi verba: sed in eo fuisse deceptos, quòd sibi plus æquo sapere videbatur. Inde autem error, quòd nesciebant quale futurum esset Spiritus donum. Exultant ergo ante tempus: perinde ac si quis nummo vno aureo diuitè se putaret. Colligunt ex quibusdã signis, Christum à Deo prodiisse: perinde gloriantur, ac si nihil amplius deesset. Atqui ab ea notitia longè adhuc aberant, quandiu non tenebant qualis sibi futurus in posterum esset Christus.

Item. 8. c. 26.

31 NVNC CREDITIS. Quia sibi nimium placebant discipuli, eos admonet Christus, vt infirmitatis suæ memores, potius se intra modulum suum contineant. Nunquam autem satis probè agnoscimus quid nobis desit, & quantum à fidei plenitudine distemus, quousque ad ferium aliquod experimentum ventum est. nam res ipsa tunc ostendit quàm debilis fuerit fides, quam putabamus plenã esse. Huc reuocat Christus discipulos, ac breui fore pronuntiat vt ipsum relinquunt. Est enim persecutio instar Lydii lapidis ad probandam fidem, cuius paruitas dum apparet, trepidare incipiunt, & se contrahere qui prius inflati erant. Ergo interrogatio Christi est ironica: ac si dixisset, Itane vos iactatis, quasi fide referti? Atqui instat examen quod vacuitatem vestram prodet. Sic coercenda est nostra securitas, dum nimis exultat. Sed videri posset, vel nullam prorsus fuisse fidem in discipulis, vel tunc fuisse extinctam, quã relicto Christo huc illuc dispersi sunt. Respondeo, vtcunque deiecta fuerit, ac velut succubuerit fides, tamen fuisse aliquid residuum, vnde postea noui furculi pullularent.

32 NON SUM SOLVS. Hæc correctio addita est, vt sciamus Christo nihil derogari, dum ab hominibus relinquatur. Nam quum in ipso fundata sit eius veritas & gloria, neque à mundi fide pendeat, si contingat ipsum à toto mundo desereri, manet nihilominus integer: quia Deus est, non alieno subsidio indigens. Quòd dicit PATREM SECVM FORE, perinde valet atque Deum ab eius parte staturum, vt minimè opus habeat quicquã ab hominibus mutuari. Hoc quisquis probè meditatũ habebit, vel toto mundo nutate firmus consistet, nec eius fidẽ euertet aliorum omnium defectio. Nec enim Deo tribuimus iustũ honorẽ, nisi solus ipse nobis sufficiat.

33 HÆC LOQVVTVS SVM VOBIS. Rursum inculcat quàm necessariæ sint consolationes, quibus fuerat apud ipsos vsus. Probat autem hac ratione, quòd eos in mundo plurimæ ærumnæ, & tribulationes maneat. Notanda igitur primũ hæc admonitio, vt statuant omnes pii multis miseriis vitam suam subiectam fore, vt se ad tolerantiam comparent. Quum ergo instar maris tumultuosi nobis sit mundus, non alibi quàm in Christo reperietur vera pax. Iam eius fruendæ modus, quem hic definit, notandus est. Dicit pacem habituros, si in hac doctrina profecerint. Volumus ergo in mediis afflictionibus tranquillas habere, & solutas mentes? attendenti simus ad hanc Christi concionem, quæ nobis pacem in ipso conferet. CONFIDITE. Sicuti variis afflictionibus torporem nostrum corrigi decet, ac nos expergesieri ad querendũ malorum remediũ: ita non vult Dominus nos animis frangi, sed potius alacriter pugnare. quod fieri non potest, nisi de successu certi sumus. Nã si dubio euentu pugnandũ sit, totũ studiũ nostrũ mox cõcidet. Ergo Christus ad certamẽ nos vocãs, certa victoriæ fiducia instruit: quãuis adhuc sudandũ nobis sit. Porro, quia semper in nobis multa est trepidandi materia, hac ratione fidendũ esse docet: quia ipse nõ sibi priuatim, sed nostra causa mudi fuerit victor. Ita fiet, vt in nobis ferè oppressi, magnificæ illius gloriæ intuitu, ad quã caput nostrũ emerfit, tutò possimus quicquid malorum nobis incũbit, despiciere. Proinde si Christiani esse cupimus, minimè nobis à

cruce quæreda est immunitas: sed hoc vno contenti simus, quòd sub Christi auspiciis militantes, etiam in ipso conflictu, sumus tamen extra periculum. *MUNDI* nomine complectitur hîc Christus quicquid aduersum est piorum saluti: præsertim verò corruptelas omnes, quibus adstruendas nobis insidias abutitur satan.

CAP. XVII.

HAEC loquutus est Iesus, ac sustulit oculos suos in cælum, & dixit, Pater, venit hora, glorifica Filium tuum, vt & Filius tuus glorificet te,

Quemadmodum dedisti illi potestatem omnis carnis: vt omnibus quos dedisti ei, det vitam æternam.

Hæc autem est æterna vita, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Ego te glorificaui super terram, opus consummaui quod dederas mihi vt facerem.

Et nunc glorifica me tu Pater, apud te ipsum, gloria quam habui apud te priusquam mundus esset.

HAEC LOQVVTVS EST IESVS. Postquam de tolerantia crucis concionatus est Dominus ad discipulos, consolationes proposuit quibus innixi persisterent. Promisso Spiritus aduentu illos in spem meliorem inuexit, ac de regni sui gloria & splendore differuit. Iam conuertit se ad preces, idque meritò: friget enim doctrina, nisi diuinitus efficax reddatur. Proinde exemplum doctoribus proponit, ne tantum spargendo verbo impendat operam, sed precibus quoque admittis, Dei opem implorent, vt eius benedictio fructuosum reddat eorum laborem. In summa, hæc Christi precatio quasi obsecratio fuit superioris doctrinæ: tum vt in se rata esset, tum vt certam haberet fidem apud discipulos. Quòd Iohannes narrat, *SUBLATIS IN CÆLVM* *OCVLIS* Christum orasse: id ardoris & vehementiæ non vulgaris signum fuit: verè enim hoc gestu Christus testatus est animi affectu se in cælo esse potius, quàm in terra, vt relictis hominibus, familiare haberet cum Deo colloquium. Cælum autem respexit, non quòd illic inclusus sit Deus, qui terram quoque implet: sed quia illic præcipue apparet eius maiestas. Deinde quia cælorum conspectus nos admonet, supra omnes creaturas longe eminere Dei numen. Eodem pertinet manuum eleuatio in precibus, nam quum pigri sint natura homines, ac tardi, terrestrèque ingenium eos deorsum inclinet, opus habent talibus excitamentis: imò vehiculis quæ ad Deum ipsos extollant. Cæterum, si verè Christum imitari cupimus, cauendum est ne plus exprimant ceremoniæ, quàm sit in animo: sed interior affectus oculos, manus, linguam, & quicquid est, impellat. Quòd Publicanus deiectis oculis ritè Deum orauit, non est huic sententiæ contrarium. Nam etsi peccatis suis confusus, se deiecit, non obstitit tamen illa humilitas quin veniam peteret cum fiducia. Christum aliter precari decuit, qui nihil habebat pudore dignum. Deinde certum est Dauidem ipsum aliter atque aliter diuersis temporibus precatum esse, prout res ferebat. *PATER, VENIT HORA.* Petit Christus illustrari suum regnum, vt vicissim ipse Patris gloriam illustret. Dicit horam venisse, quia tametsi patefactus miraculis, & omni virtutum genere Filius Dei fuerat, adhuc tamen obscurum erat spirituale eius regnum quod paulo post effulsit. Siquis obiiciat, nihil minus gloriosum fuisse Christi morte, quæ tunc instabat, Respondet, in morte illa nobis conspicuum esse immensum decus quod impiis est absconditum: quia illic agnoscimus expiatis peccatis mundum Deo reconciliatum esse, abolitam maledictionem, satanam deiectum. Atque huc spectat votum Christi, vt cælestis Spiritus potentia, mors sua fructum proferat, qualis æterno Dei consilio fuerat decretus. Horam enim venisse dicit, non quæ hominum arbitrio sit præfixa, sed quam Deus statuerat. Nec tamen superuacua est precatio, quia sic pendet Christus à Dei voluntate, vt tamen sibi optandum esse nouerit quod ille certò futurum pollicitus est. Facturus quidem est Deus quicquid decreuit, non modò stertente toto mundo, sed etiam repugnante: verum interea nostrum est, quæcunque promisit, ab eo petere: quia hîc promissionum est vsus, vt nos ad precandum sollicitent. *VT ET FILIUS TVVS GLORIF.* Significat mutuam esse illustrationem gloriæ suæ & Patris. Quorsum enim apparet Christus, nisi vt nos ad Patrem ducat? vnde sequitur, quicquid honoris defertur Christo, Patris honorè

adeo non minuere, vt magis stabiliat. Tenendum semper memoria est quam personam hoc loco sustineat Christus: neque enim sola eius æterna diuinitas nobis cõsideranda est: quia loquitur quatenus Deus erat manifestatus in carne, & pro Mediatoris officio.

QVEM AD. DEDISTI ILLI. Iterum confirmat nihil se nisi Patris voluntati consentaneum petere: sicuti hæc perpetua est orandi regula, non plus petere, quam quod vltro daturus esset Deus. quia nihil magis præposterum quam proferre coram ipso quicquid nobis libuerit. POTESTAS OMNIS CARNIS, imperium significat quod Christo datum est quõ Pater illum Regem & caput constituit. sed finis notandus est, nempe vt VITAM AETERNAM suis omnibus conferat. Imperium ergo accepit Christus non tam sibi, quam salutis nostræ causa. Sponte ergo nos subiicere Christo conuenit, non tantum vt pareamus Deo, sed quoniã ea subiectione nihil magis amabile: quõ nobis vitæ æternæ sit causa. Cæterum, nõ dicit Christus se toti mundo præfectum esse vt vitam omnibus promiscue conferat: sed gratiam hanc restringit ad eos qui SIBI DATI SVNT. Quomodo autem dati? nam & reprobos Pater illi subiecit. Respondeo solos electos ex peculiari esse eius grege, cuius custodiam tanquam pastor suscepit. Ergo regnum Christi ad omnes quidem homines extenditur: sed non nisi solis electis est saluificu, qui voluntario obsequio sequuntur vocem pastoris: alios enim parere sibi violenter cogit, donec tandem scepro ferreo penitus eos conterat.

3

HÆC AVTEM EST AETERNAM VITA. Nunc modum donandæ vitæ definit: quum scilicet, electos illuminat in veram Dei notitiam: neque enim de fruitione vitæ quã speramus, hic tractat: sed tantum quomodo perueniunt homines ad vitam. Atque vt hæc sententia probe intelligatur, primo tenendum est, nos omnes in morte esse, donec illuceat nobis Deus, qui solus vita est. Vbi autem illuxit, quia fide eum possidemus, simul ingredimur in vitæ possessione. Hinc fit vt eius cognitio verè & merito dicatur esse saluifica. Porro singulis ferè verbis suum inest pondus. neque enim quælibet hic notatur Dei cognitio: sed quæ nos in imaginem Dei transformat ex fide in fidem. Imò eadem est cum fide qua inliti in Christi corpus, diuinæ adoptionis consortes, & cælorum hæredes efficitur. Quia autem non nisi in Christi facie cognoscitur Deus, qui viua est atque expressa eius imago: ideo dicitur, COGNOSCANTE, ET CHRISTVM QVEM MISISTI. Nam quod priore loco statuitur Pater, non refertur ad ordinem fidei: quasi mens nostra, Deo cognito, ad Christum postea descendat: sed sensus est, Deum, Mediatorem demum interposito, cognosci. Adduntur duo epitheta, VERI & SOLI VS: quia necesse est primùm, vt Deum fides ab hominum vanis figmentis discernat, ac firma certitudine eum amplexa, nusquam fluctetur aut vacillet: deinde vt statuens nihil esse in Deo mutilum nec imperfectum, vnico ipso contenta sit. Quod nonnulli ita resoluunt, Cognoscant te qui solus es Deus: frigidum est. Sensus ergo est, Solum te agnoscant pro vero Deo. Sed videtur hoc modo Christus sibi abdicare diuinitatis ius & nomen. Siquis respondeat, Dei nomen Christo similiter vt Patri, aptandum esse: eadem de Spiritu sancto quæstio mouebitur. Nam si Pater tantum & Filius, vnus sunt Deus: ab hoc gradu depellitur Spiritus: quod peræque absurdum est. Solutio facilis est, si quis ad rationem loquendi attendat, quam passim in Euangelio Iohannis tenet Christus: de qua iam suprã toties admonui lectores, vt assuescere debuerint. Christus in hominis forma apparens, sub Patris persona Dei potentiam, essentiam & numen designat. Vnus ergo verus est Deus, Christi pater: hoc est Deus ille, qui pridem mundo redemptorem promiserat, vnus est. Sed in Christo reperietur deitatis vnitas & veritas. quia ideo humiliatus fuit Christus, vt nos in altum eueheret. Vbi eo peruentum est, tunc diuina eius maiestas se profert: tunc ipse totus in Patre, & totus in eo Pater agnoscitur. In summa, qui Christum à Patris diuinitate separat, eum nondum agnoscit qui solus est verus Deus: sed potius alienum sibi Deum fabricat. Ideo iubemur Deum cognoscere, & Christum quem misit, per quem velut porrecta manus ad se inuitat. Quod videtur quibusdam iniquum esse, si ob solam Dei ignorantiam peccant homines, inde fit quia non reputant penes solum Deum esse vitæ fontem: & quicumque ab eo alieni sunt, vita priuari. Iam si ad Deum non acceditur nisi fide, infidelitas necessariò in morte nos detinet. Siquis obiiciat iustis alioqui & innocentibus fieri iniuriam, si dånantur: responsio in promptu est, nihil in hominibus esse recti vel synceri, quandiu in natura sua manent. Renouamur autem, teste Paulo, in imaginem Dei, per cognitionem. Nunc tria capita simul colligere operæpretiũ est: quod Christi regnum, vitam & salutem afferat. Secundo, quod nõ omnes inde vitam percipiant: neque etiam Christi officium sit vitam omnibus dare, sed tantum electis, quos eius tutelæ cõmisit Pater. Tertio, quod hæc vita in fide posita sit, & ea dignetur Christus, quos in fidem Euangelii illuminat. Vnde colligimus, non omnium commune esse illumi-

nationis & cælestis sapientiæ donum, sed peculiare electis. Verum quidem est offerri Euangelium omnibus, sed hîc Christus, arcanum & efficacem docendi modum commendat, quo soli filii Dei trahuntur ad fidem.

4 **EGO TE GLORIFICA VI.** Hoc ideo dicit, quia tum in eius doctrina, tum in miraculis innotuerat Deus mundo. Hæc autem est Dei gloria, si agnoscimus qualis sit. Quum addit **PERFECISSE OPVS** quod iniunctum erat, intelligit se defunctum esse toto vocationis suæ cursu: illud enim maturum fuit tempus quo ipsum recipi deceret in cælestem gloriam. Nec tantum de munere docendi loquitur, sed alias etiam ministerii sui partes comprehendit. Nam etsi præcipuum caput adhuc restabat, nempe sacrificium mortis, quo expiaret omnium peccata, quia tamen iam aderat hora mortis, perinde loquitur ac si illam quoque subiisset. Hæc igitur summa est, vt à Patre mittatur in possessionem regni: quandoquidem confectio stadio, nihil amplius illi residuum esset, nisi vt Spiritus virtute fructum & effectum omnium proferret, quæ ex Patris mandato in terra gesserat, iuxta illud Pauli, Exinanivit seipsum, forma serui accepta: *Philip. 2. 4. 7.*

5 **GLORIA QVAM HABVI APVD TE.** Glorificari apud Patrem optat, non vt Pater intus eum glorificet sine teste, sed vt receptus in cælum, magnifice illic amplitudinem suam ac potentiam exerat, vt illi omne genu flectatur, &c. Itaque particula **APVD PATREM**, in priore membro, terrestri & caducæ gloriæ opponitur: quemadmodum Paulus, quum dicit, semel mortuum peccato, nunc Deo viuere, beatam immortalitatem exprimit: postea declarat se nihil aduentium cupere, sed tantum vt appareat talis in carne qualis fuit ante conditum mundum: vel si clarius malis, vt diuina maiestas quam semper habuerat, nunc refulgeat in Mediatoris persona, & in carne hominis quam induerat. Insignis locus, quo docemur Christum minime esse nouitium vel temporalē Deū. Nam si æterna fuit eius gloria, ipse quoque semper fuit. Adde quod inter eius & Patris personam manifesta hîc distinctio statuitur. vnde colligimus non modo æternum esse Deum, sed æternum quoque Dei Sermonem, ex Patre ante secula genitum. *Ibidem b. 10. Rom. 6. b. 10.*

6 Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi ex mundo, (tui erant, & mihi eos dedisti) & sermonem tuum seruaerunt.

7 Nunc nouerunt quod omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt: B

8 Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi receperunt, & nouerunt verè quod abs te exiui, & crediderunt quod me miseris.

9 Ego pro ipsis rogo, non pro mundo rogo: sed pro his quos dedisti mihi: quia tui sunt.

10 Et mea omnia, tua sunt: & tua, mea: & glorificatus sum in ipsis.

11 Et non amplius sum in mundo, ipsi autem in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnum sicuti nos.

6 **MANIFESTAUI NOMEN TVVM.** Hic incipit Christus pro discipulis suis Patrem orare: & quo amoris affectu statim mortem pro ipsis obiturus erat, nunc commendat eorum salutem. Prima autem ratio commendandi est, quod doctrinam amplexi sunt, quæ homines efficit verè Dei filios. Non defuit quidem Christo fides & diligentia qua omnes ad Deum vocaret: sed in electis tantum utilis & efficax fuit eius labor. Cõmunis omnibus fuit eius prædicatio, quæ Dei nomen manifestabat: nec destitit etiam apud obstinatos gloriam eius asserere. Cur ego se paucis tantum manifestasse dicit, nisi quia soli electi Spiritu intus docente proficiunt? Collige ergo, non omnes quibus proponitur doctrina, verè & efficaciter doceri: sed quorum mentes præteritis manifestauerit quibusdã Patris nomen, nisi quia sibi dati erant. Vnde sequitur, fidem ex æterna Dei prædestinatione manare: & ideo non omnibus promiscuè dari, quia non omnes ad Christum pertinent. Quum addit, **TUI ERANT, ET EOS MIHI DEDISTI.** Primum his verbis notatur electionis æternitas: deinde quomodo à nobis cõsideranda sit. Declarat Christus Dei semper fuisse electos. Eos ergo Deus à reprobis discernit non fide, aut vilo merito, sed mera gratia: quia dum maxime ab ipso alieni sunt, pro suis tamen in arcano consilio reputat.

Certitudo in eo consistit, quòd Filio tradit in custodiam quoscunque elegit, ne pereant: & huc conicere oculos oportet, vt certò teneamus, nos esse ex ordine filiorum Dei: nam in se abscondita est Dei prædestinatio: in solo autè Christo nobis patefit. *SERMONEM TVM SERVAVERVNT.* Hic tertius est gradus. Primus enim est electio gratuita: secundus autem donatio illa, qua transimus in Christi tutelam. Recepti à Christo, per fidem in ovile aggregamur. reprobis effluit sermo Dei: sed apud electos radicem agit, vnde servare eum dicuntur.

7 *NUNC NOVERUNT.* Hic exprimitur quod in fide præcipuum est, dum ita in Christum creditur, vt fides non subsistat in carnis aspectu, sed diuinam eius virtutem concipiat. Quum enim dicit, Nouerunt abs te esse quæcunque mihi dedisti: intelligit, fideles quicquid habet, sentire caeleste esse ac diuinum. Et certè nisi Deum apprehendimus in Christo, perpetuò nos vacillare necesse erit.

8 *ET IPSI ACCEPERUNT.* Exprimit modum huius notitiæ: quia traditam ab ipso doctrinam receperint. Sed ne quis doctrinam eius putaret humanam esse, vel in terra natam, Deum eius auctoritatem esse profitetur, quum dicit, *VER. QVAE DEDISTI MIHI, DEDI EIS.* Loquitur autè iuore in Mediatoris, vel ministri persona, quum dicit se tantum docuisse quod à Patre acceperat. Nam quia humilis adhuc erat ipsius in carne conditio, & sub forma serui diuina eius latebat maiestas, Deum potius sub Patris persona designat. Interea tenendum est quod initio testatus est Iohannes, quatenus Christus æternus erat Dei Sermo, vnū fuisse semper cū Patre Deū. Sensus est igitur, Christum fidelem fuisse Dei testem apud discipulos, vt eorū fides non nisi in vna Dei veritate fundata esset, quum Pater ipse in Filio loquutus fuerit. Cæterum, inde receptio de qua loquitur, quia efficaciter per Spiritum manifestauit illis Patris nomen. *ET COGNOVER. VERE.* Idem quod prius attigerat, aliis verbis repetit. Nam Christum exiisse à Patre, & fuisse missum, tantundem valet atque illud quod præcessit, à Patre esse quæcunque habet. Summa est, fidem rectam debere Christum intueri: sed ita vt nihil terrenum vel contemptibile de ipso sapiat: sed sursum feratur ad diuinam eius potentiam, vt certò statuatur Deum, & quicquid Dei est, perfectè in ipso se habere. Notandum etiam quòd in priore membro, *COGNOSCENDI* verbo utitur: deinde *CRENDI* verbum usurpat. Nam ita admonet, nihil ritè de Deo posse cognosci, nisi per fidem: sed in ipsa fide tantum subesse certitudinis, vt meritò scientia vocetur.

9 *EGO PRO IPSIS ROGO.* Hactenus retulit Christus quod gratiam conciliare poterat discipulis apud Patrem: nunc precationem ipsam format, in qua ostendit nihil se petere nisi Patris voluntati consentaneum: quia Patri commendat dumtaxat quos ipse vltro amat. Apertè enim se pro mundo orare negat: quia sollicitus non sit nisi de proprio grege, quem ex manu Patris accepit. Posset tamen videri hoc absurdum. neque enim melior precandi regula inueniri potest, quam si Christum ducem, & magistrum sequamur. Atqui iubemur pro omnibus orare. deinde Christus ipse indifferenter postea pro omnibus orauit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Respondeo, preces quas pro omnibus concipimus, restringi tamen ad Dei electos. Hic & illum & singulos optare debemus saluos esse, atque ita complecti totum humanum genus: quia nondum distinguere licet electos à reprobis: interea tamen aduentum regni Dei optando, simul precamur vt hostes suos perdat. Hoc tantum interest, quòd pro omnium salute oramus quos cognoscimus ad imaginem Dei esse creatos, & quibus nobiscum eadem est natura: eorum interitum Dei iudicio permittimus, quos ipse reprobos esse nouit. Precationis autem, quæ hic refertur, alia fuit quædam specialis ratio, quæ in exemplum trahi non debet. Neque enim ex nudo tantum fidei, & charitatis sensu Christus orat: sed adyta caelorum ingressus, ante oculos habet arcana Patris iudicia, quæ nos latent quandiu per fidem ambulamus. Porro ex his verbis colligimus Deum, quos visum est, sibi ex mundo deligere vitæ hæredes futuros: ac discrimen hoc non haberi ex hominum merito, sed ex mero illius beneplacito pendere. Nam qui in hominibus statuunt electionis causam, à fide incipiant oportet. Disertè autem pronuntiat Christus, Patris fuisse qui sibi dantur. Certum autem est ideo dari, vt credant, & fidem ex hac donatione fluere. Si fidei origo est donatio ista, & eam ordine, ac tempore præcedit electio: quid aliud restat nisi vt fateamur gratis eligi, quos Deus è mundo vult seruos? Iam quum Christus pro solis electis oret, necessaria est nobis electionis fides, si salutem nostram Patri velimus ab ipso commendari. Grauem ergo fidelibus iniuriam faciunt, qui electionis notitiam delere conantur ex eorum animis, quòd eos Christi suffragio priuant. Refellitur præterea his verbis peruersus eorum stupor qui electionis prætextu sese ignauitæ dedunt, quum potius acuerent in nobis precandi studium debeat, quemadmodum docet Christus suo exemplo.

10 *ET MEA OMNIA TVA SVNT.* Huc pertinet prius membrum, quòd certò exaudien-

dus sit à Patre. Non alios, inquit, tibi commendo, nisi quos pro tuis agnoscis: quia nihil habeo abs te separatim. repulsam igitur non patiar. Secundo membro ostendit iustam sibi esse causam cur electos curæ habeat: quia sui sint, ex quo sunt Patris. Omnia hæc ad fidei nostræ confirmationem dicta sunt. Salus non alibi quàm in Christo nobis est quærenda. Christo non erimus contenti, nisi sciamus nos in illo Deum possidere. Tenenda est igitur vnitas ista Patris cum Filio, quæ facit vt nihil inter se diuisum habeant. Secundo membro cohæret quod subiicit, *SE GLORIFICATVM ESSE* in discipulis. Sequitur enim æquum esse vt vicissim eorum salutem promoueat. atque hoc confirmandæ fidei nostræ optimum est symbolum, quod salutem nostram nunquam negliget Christus, si in nobis glorificatus fuerit.

II *NUNC NON SVM IN MVNDO.* Alteram causam adducit cur tam sedulo pro discipulis oret: quia scilicet mox destituendi sint corporali eius præsentia, sub qua hætenus quiescerant. Quandiu cum ipsis versatus erat, non secus ac gallina, fouebat eos sub alis suis: nunc discedens petit à Patre vt eos præsidio suo tegat: idque facit eorum respectu. Nam eorum trepidationi remedium affert, vt recumbant in Deum ipsum, cui nunc eos quasi de manu in manum tradit. Hinc autem non parua nobis consolatio, quum audimus Filium Dei eo magis de suorum salute sollicitum esse, dum eos relinquit secundum corpus. Nam inde colligendum est nos hodie quoque dum in mundo laboramus, ab eo respici, vt ex cælesti sua gloria nostris ærumnis succurrat. *PATER SANCTE.* In eum finem tendit tota precatio, ne animis concidant discipuli, quasi deterior sit sua conditio propter corporalem Magistri absentiam. Nam quum illis Christus ad tempus datus esset custos à Patre, nunc quasi prouincia sua defunctus, restituit eos in Patris manum, vt posthac eius auspiciis ac virtute seruetur. Summa igitur est, quæ discipulis aufertur carnis Christi conspectus, nihil eos iacturæ facere: quia Deus in suam tutelam ipsos recipit, cuius virtus perpetua est. Modum seruandi adscribit, *VT SINT VNVM.* Nam quos seruare decreuit cælestis Pater, eos in sanctam fidei & Spiritus vnitatem colligit. Sed quia non satis est si quouis modo inter se homines conspirent, additur particula, *SICVTI ET NOS.* Tunc igitur demum felix erit nostra vnitas, si Dei Patris, & Christi imaginem referat: quemadmodum cera, cui impressus est annulus, formam ab eo accipit. Cæterum, quomodo Pater & Christus vnum sint, paulo post exponam.

12 Dum eram cum ipsis in mundo, ego seruauit eos in nomine tuo. Quos C
 dedisti mihi custodiui, & nemo ex illis periit, nisi filius perditionis, vt Scriptura impleatur.

13 Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, vt habeant gaudiū
 meum impletum in seipsis.

12 *DVM ERAM IN MVNDO.* Dicit se Christus seruasse eos Patris nomine, quia se ministrum dicitur statuit, qui nihil nisi Dei virtute gesserit, atque auspiciis. Significat ergo minimè esse consentaneum vt nunc pereant, quasi suo discessu extincta sit Dei virtus, aut emortua. Sed valde hoc absurdum videtur, quod seruandi partes Christus Deo resignat: ac si confecto vitæ cursu desineret suorum esse custos. Solutio in promptu est, sermonem hinc tantum haberi de visibili custodia, quæ in Christi morte finem accepit. Nam sanè quandiu in terra versatus est, non aliunde virtutem mutuari necesse habuit qua discipulos seruaret: sed totum hoc ad personam Mediatoris refertur, qui sub forma serui ad tempus apparuit. Iam verò discipulos iubet, ex quo destitui externo adminiculo coeperint, rectè in cælum sensus suos attollere. Vnde colligimus, Christum hodie non minus seruare fideles, quàm olim: sed diuerso modo, quia diuina in eo maiestas palam refulget. *QVOS DEDISTI MIHI.* Rursum eodè argumento vitur, minimè decere vt Pater vnquam abiiciat quos Filius eius mandato vsque in finem ministerii sui seruauit: ac si diceret, Ego quod mihi iniunctum abs te erat, fideliter executus sum, ac præstiti, nequid in manu mea periret: nunc quando tuum depositum recipis, tuum est prospicere vt saluum maneat. Quod *IVDAM* excipit, non caret ratione. Nā etiam non erat ex electis, & ex germano Dei grege, officii tamen dignitas illam speciem præbebat. Nec sanè quisquam aliter de eo sensisset quandiu in tam eximio ordine stetit. Est igitur, quod ad grammaticam attinet, impropria exceptio: verum si rem expendimus, Christum ex communi hominum sensu ita loqui oportuit. Cæterum, nequis putaret labefactatam fuisse in Iudæ exitio æternam Dei electionem, simul adiecit illū esse *PERDITIONIS FILIVM.* Quibus verbis significat ruinam eius, quæ repente co-

ram hominum oculis accidit, fuisse diuinitus pridem cognitā. Nam filium perditionis Hebræi vocant hominem perditum, vel exitio deuotum. **VT SCRIPTURA IMPLERETVR.** Refertur ad proximum membrum, Excidit Iudas, vt impleretur Scriptura. Cæteri ūm, perperā quispiam inde colligeret, defectionem Iudæ Deo potius quā illi esse imputandam: quia necessitas ei ex vaticinio imposita fuerit. Neque enim rerum euentus ideo vaticiniis adscribi debet, quia illic prædictus fuerit. Nec sanè aliud denuntiant Prophetæ, quā quod ipsis quoque tacentibus futurum erat. Non est igitur inde petenda rerum causa. Fateor quidem nihil accidere, nisi diuinitus ordinatum: sed nunc tantum de Scriptura quæstio est, an eius prædictiones & vaticinia hominibus necessitatem afferant. quod iam falsum esse mōstrauit. Nec verò Christi consilium est, causam exitii Iudæ in Scripturā transferre: sed tantum offendiculi materiam tollere voluit, quod infirmas animas concutere poterat. Tollendi autem ratio est: quia iam olim Spiritus Dei sic fore testatus esset. Nam ferè ad res nouas, & subitas expauescimus. Valde utilis admonitio, & quæ latè patet. Vnde enim fit vt hodie maior pars hominum scandalis succumbat, nisi quia Scripturæ testimonia non occurrunt, quibus probe Deus suos muniuit, dum maturè prædixit quicquid malorum ac perturbationum visuri erant?

13 **HÆC LOQVOR IN MVNDO.** Hic ostendit Christus non ideo se tam sedulò Patrem orasse pro discipulis quasi anxius esset de futuro eorum statu: sed potius vt eorum anxietati remedium afferret. Scimus quantopere propendeant animi nostri ad externa subsidia: si qua se offerunt, mordicus apprehendimus, nec facillè patimur ab illis diuelli. Patrem ergo coram discipulis precatur Christus: non quia vllis verbis opus sit, sed vt illis dubitationem eximat. Loquor, inquit, in mundo, hoc est ipsis audientibus, vt tranquilla sint eorum corda. Iam enim in tuto erat eorum salus, quum à Christo deposita esset in manū Dei. **GAVDIVM** suū nominat, quod discipulos oportebat ab ipso concipere: aut si breuius mauiis, cuius ipse author est, causa & pignus. Nam in nobis nihil nisi terror & inquietudo: in Christo autē solo, pax & hilaritas.

14 Ego dedi illis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit: quia non sunt ex mundo, sicuti ego non sum ex mundo.

15 Non rogo vt tollas eos è mundo, sed vt serues eos à malo.

16 Ex mundo non sunt, quemadmodum ego non sum ex mundo.

17 Sanctifica eos in veritate tua: sermo tuus veritas est.

18 Quemadmodum misisti me in mūdum, ego etiam misi eos in mūdū.

19 Et pro eis sanctifico me ipsum, vt ipsi quoque sint sanctificati in veritate.

14 **EGO DEDI ILLIS SERMONEM TVVM.** Alio nomine commendat Patri discipulos: quia propter mundi odium opus habeant ipsius auxilio. Simul causam odii assignat, quòd Dei sermonem amplexi sint, quem mundus ferre nequit. Ac si diceret, Tuum est eos protegere, qui propter sermonem tuum mundo exosi sunt. Iam tenendum est memoria quod nuper audiuimus, finem huius precationis esse, vt impleatur Christi gaudium in nobis. Quoties ergo sic accensus est in nos mundi furor, vt videamur parum ab interitu abesse, statim hunc clypeum opponere discamus, quòd Deus eos nunquam deseret qui pro Euangelio laborāt. Dicit **NON ESSE EX MVNDO** discipulos, quia à mūdo separantur, quoscunque Spiritu suo regenerat. Non sinet ergo Deus oues suas vagari inter lupos, quin se illis pastorem exhibeat.

15 **NON ROGO VT TOLLAS EOS.** Docet in quo piorum cōsistat salus: non vt omni molestia liberati, otium & delicias colant: sed vt inter media pericula, salui tamē maneāt Dei auxilio. Neque enim Patrem admonet quidnā expediat: sed consulit potius infirmitati suorū, vt vota sua, quæ vt plurimum metas transiliunt, hoc, quem præscribit, modo temperēt. In summa, non promittit discipulis Patris gratiam, quæ eos subducat ab omni cura & labore: sed quæ inuictum robur aduersus hostes suppeditet: neque obrui sinat ingenti mole certaminum quæ sustinenda illis erunt. Ergo si cupimus secundum traditam à Christo regulam seruari, non optanda est à malis immunitas: nec rogandus Deus vt statim nos in beatam quietem transtulerat: sed contenti simus certa victoriæ fiducia: & fortiter malis omnibus interim resistamus: à quibus fellicem exitum Christus nobis precatus est à Patre. In summa, nō tollit suos Deus è mundo: quia non vult molles esse & ignauos: liberat tamen à malo, ne obruantur. Vult enim eos certare, sed non patitur lethaliter vulnerari.

16 **DE MVNDO NON SVNT.** Iterum repetit totum mundum illis infensum esse, quòd beni-

gnius eos iuuat cælestis Pater: & simul indicat non prouenire odium ex eorum culpa, sed quia Deo & Christo insensus sit mundus.

17 **SANCTIFICA EOS.** Sanctificatio ista, regnum Dei, eiusque iustitiam cõplectitur: quum scilicet nos Spiritu suo Deus renouat, & renouationis gratiam cõfirmat in nobis, ac prosequitur usque ad extremum. Rogat ergo primùm, vt discipulos sanctificet Pater, hoc est totos sibi addicat, & vindicet tanquã sacrum peculium. Deinde modum sanctificationis designat: neque id sine causa. Phrenetici enim homines multa quidem de sanctificatione futiliter garrunt: sed præterita Dei veritate, per quam ipse nos sibi consecrat. Rursum, quia alii non minus delirantur de veritate, & verbum interea negligunt, disertè exprimit Christus, non alibi quàm in verbo extare veritatè, qua filios suos Deus sanctificat. Nam **SERMO** pro Euangelii doctrina capitur, quam ex ore Magistri iam Apostoli audierant, & cuius mox futuri erant apud alios præcones. In hunc sensum tradit Paulus Ephes. 5. f. 26, mundatam esse Ecclesiam lauacro aquæ in verbo vitæ. Deus quidem vnus est qui sanctificat: sed quia Euangelium est eius potentia in salutem omni credenti, quisquis ab eo medio recedit, necesse est vt magis ac magis sordescat. **VERITAS** hinc per excellentiam pro luce cælestis sapientiæ accipitur, in qua se Deus nobis patefacit, vt ad imaginem suam nos conformet. Hoc quidem per se non efficit externa verbi prædicatio, quam ipsam reprobis impiè profanant. Sed meminerimus Christum de electis loqui, quos Spiritus efficaciter per verbum regenerat. Quum autem Apostoli non prorsus expertes essent huius gratiæ, colligendum est ex Christi verbis, non primo statim die perfici in nobis sanctificationem: sed continuo vitæ cursu nos in ea proficere, donec Deus tandem carne extutos, iustitia sua impleat.

Rom. 1. b. 16.

18 **QUEMADMODUM TU ME MISISTI.** Alio argumento precationem suam confirmat: quia scilicet communis secum, & eadem sit Apostolis vocatio. Ego, inquit, nunc personam illis impono quam hætenus iussu tuo sustinui. Ergo Spiritus tui virtute instrui necesse est, vt tanto oneri ferendo pares sint.

19 **ET PRO HIS SANCTIFICO ME IPSUM.** His verbis clarius explicat ex quo fonte fluat illa sanctificatio, quæ per Euangelii doctrinam in nobis peragitur: nempe quia ipse Patri se cõsecrauit, vt eius sanctitas ad nos perueniret. Sicuti enim à primitiis benedictio diffunditur in totum prouentum: ita Spiritus Dei nos Christi sanctitate aspergit, facitque eius participes. Neque id imputatione solùm: nam hac ratione dicitur factus nobis esse iustitia: sed dicitur etiã factus esse nobis sanctificatio: quia nos in sua persona quodammodo Patri obtulit, vt Spiritu eius renouemur in veram sanctitatem. Porro sanctificatio hæc quauis ad totam Christi vitam pertineat, in sacrificio tamen mortis eius maximè illustris fuit: quia tunc apparuit verus Sacerdos, qui templum, altare, vasa omnia, & populum per Spiritus virtutem consecraret.

1. Cor. 1. d. 30.

20 Non pro ipsis autem rogo tantum, sed & pro iis qui credituri sunt per sermonem eorum in me,

21 Vt omnes vnum sint: quemadmodum tu Pater in me, & ego in te, vt D ipsi quoque in nobis vnum sint: vt mundus credat quod tu me miseris.

22 Et ego gloriam quam dedisti mihi, dedi eis: vt vnum sint, quemadmodum nos vnum sumus.

23 Ego in ipsis, & tu in me: vt ipsi perfecti sint in vnum, & vt cognoscat mundus quod tu me miseris, & dilexeris eos, sicut tu me dilexisti.

20 **NON PRO IPSIS AVTEM ROGO TANTVM.** Nunc precationem, qua solos Apostolos hætenus complexus fuerat, longius extendit: nempe ad omnes Euangelii discipulos, qui futuri erant usque ad finem mundi. Insignis certè fiduciæ materia: nam si per Euangelii doctrinam credimus in Christum, minimè ambigendum est quin iam cum Apostolis collecti simus in fidelem custodiam, nequis nostrum pereat. Hæc Christi precatio tranquillus est portus, in quem quisquis se recipit, securus est ab omni naufragii periculo. Perinde enim valet, ac si conceptis solennibus verbis iurasset Christus, curæ sibi ac studio esse salutem nostram. Initium autem fecit à suis Apostolis, vt eorum salus quæ nobis certa est, nobis certiore propriæ salutis fidem faceret. Ergo, quoties nos aggreditur satan, opponere hunc clypeum discamus, nos Apostolis, sacro filii Dei ore, non frustra coniunctos esse: vt omnium salus in eodem quasi falcicu-

lo inclusa esset. Proinde nihil est quod nos acrius ad Euangelium amplexandum stimulare debeat. Nam ut incomparabile bonum est, Christi manu nos offerri Deo, ut ab interitu seruemur incolumes, ita merito eius amorem & curam aliis omnibus præferri decet. Hac in parte prodigiosa est mundi vecordia: salutem experunt omnes: indubium eius obtinendæ modum tradit Christus, à quo si quis deflectat, nihil illi bonæ spei sit residuum: vix tamen centesimus quisque recipere dignatur, quod tam benigne oblatum erat. Notanda est autem loquedi forma, **PER OMNIBUS** rogat Christus qui in ipsum credituri sunt. quibus verbis admonet quod iam aliquoties diximus, fidem nostram debere in eum aspicere. Quod proxime sequitur membrum, **PER EORVM SERMONEM**, vim ac naturam fidei optimè exprimit: & simul familiariter nos cõfirmat, qui scimus fidem nostram in Euangelio per Apostolos tradito fundatam esse. Ergo, ut millies à mundo damnemur, sufficiat hoc vnum, quod Christus in suo peculio nos agnoscit, & Patri commendat. Væ autem Papistis, quorum tam longè ab hac regula aberrat fides, ut eos non pudeat execrabilem blasphemiam vomere: nihil nisi ambiguum & flexiloquum haberi in Scriptura. Itaque sola Ecclesiæ traditio illis credèdi magistra est. Sed nos meminimus, solam à Filio Dei vnico iudice probari fidem, quæ ex Apostolorum doctrina concipitur. Porro certum eius testimonium non alibi reperietur quàm in ipsorum scriptis. Notanda est etiam locutio **CREDERE** per sermonem, quæ significat fidem ex auditu nasci: quia organum quo nos ad fidem trahit Deus, externa est hominum prædicatio. Quare Deus propriè fidei author est: homines autem ipsi, ministri per quos creditur, quemadmodum & Paulus docet 1. Corinth. 3. 2. 5.

Ephes. 4. 4. 3.
c. 12.

21 **VT OMNES VNVM SINT, &c.** Iterum felicitatis nostræ scopum in vnitatem præfigit, ac merito. Hic enim humani generis est interitus, quod à Deo alienatum, in se quoque mutilum & dissipatum est. Contraria ergo eius instauratio, si in corpus vnũ ritè coalescat: sicuti in eo Paulus Ecclesiæ perfectionem statuit, si inter se cohæreant fideles vno spiritu: & ideo datos fuisse Apostolos, Prophetas, Euangelistas & Pastores dicit, ut corpus Christi ædificando instarent, donec perueniatur in vnitatem fidei. Ideoque fideles exhortatur ut crescant in Christum qui caput est, ex quo totum corpus compactum & connexum, per omnem iunctionam subministrationis, secundum efficaciam, in mensura cuiusque membri, augmentum sui facit in ædificationem. Proinde quoties de vnitatem verba facit Christus, veniat nobis in mentem quæ extra ipsum est, fœda mundi & horribilis dissipatio. Deinde sciamus hoc beatæ vitæ esse initium, si vno Christi Spiritu gubernemur omnes ac viuamus. Cæterum, tenendum est quoties vnum se cum Patre esse in hoc capite pronuntiat Christus, sermonem non haberi simpliciter de diuina eius essentia, sed vnum vocari in persona Mediatoris, & quatenus caput nostrum est. Sic quidem præcisè multi ex Patribus interpretati sunt, Christum vnum esse cum Patre, quia æternus sit Deus. Sed huc eos abripuit contentio cum Arrianis, ut concisas sententias in alienum sensum torquerent. Longè autem aliud Christi consiliũ fuit, quàm ad nudam arcanae suæ diuinitatis speculationem nos euehere. Siquidem à fine ratioeinatur, ideo nos debere vnũ esse, quia alioquinanis & infructuosa esset quam habet cum Patre vnitatem. Ergo ut ritè comprehendas quod pertineat istud, Christum & Patrem vnum esse, caue ne Christum exuas Mediatoris persona, sed cõpotius considera ut est Ecclesiæ caput, & membris suis coniunge: ita optime stabit contextus, ne irrita sit vel inutilis Filii cum Patre vnitatem, eius virtutem oportere in totum piorum corpus diffundi. Vnde etiam colligimus, nos vnum cum Christo esse: non quia suam in nos substantiam transfundat, sed quia Spiritus sui virtute nobiscum vitam suam, & quicquid accepit à Patre bonorum communicet. **VT CREDAT MVNDVS.** Quidam **MVNDVM** exponunt electos, qui tunc adhuc erant dispersi: sed quia toto hoc capite, Mundi nomen, pro reprobis accipitur, magis in diuersam sententiam inclino. Accedit quod cõtinuo post eundem mundum cuius nunc meminit, ab omnibus suis separat. **CREDENDI** autem verbum impropriè posuit Euangelista, pro agnoscere: dum scilicet increduli experientia ipsa conuicti, cælestem ac diuinam Christi gloriam percipiunt: ita fit ut credendo non credant, quia hic sensus vsque ad interiorem animi affectum non penetrat. Atque hæc iusta Dei ultio est, ut oculos reprobis perstringat diuinæ gloriæ fulgor, quia sincero & liquido eius aspectu digni non sunt. Postea vitur **COGNOSCENDI** verbo in eundem sensum.

22 **ET EGO GLORIAM QVAM.** Obserua sic in Christo expressum fuisse perfectæ beatitudinis exemplar, ut nihil sibi proprium habuerit: sed potius diues fuerit ad locupletandos suos fideles. Hæc nostra beatitudo est, ut in nobis reparetur, ac de integro formetur Dei imago, quæ per peccatum delata est. Christus non tantum quatenus est æternus Dei sermo, viua est imago ipsius: sed humanæ quoque naturæ quam nobiscum habet communem, insculpta fuit pater-

nae gloriae effigies, vt membra sua in eam transfiguret. Idem etiam Paulus docet 2. Corin. 3. d. 18, Nos resecta facie Dei gloriam intuendo, in eandem imaginem transformari, tanquam ex gloria in gloriam. Vnde sequitur, nemine in Christi discipulis habendum, nisi in quo gloria Dei, à Christi effigie, tanquam ab annulo signatorio impressa conspicitur. Eodem spectant quae paulo post sequuntur verba,

23 EGO IN IPSIS, ET TU IN ME. Docere enim vult, in se residere omnem bonorum plenitudinem, & quod in Deo occultum erat, nunc in se palam extare, vt in suos communicatione transfundat: sicuti aqua ex fonte huc illuc per canales defluens, agros passim irrigat. ET DILEXERIS EOS. Significat diuini erga pios amoris istud maxime illustre esse symbolum, & optimum pignus, quod mundus quoque, velit nolit, sentire cogitur, dum in illis habitans Spiritus caelestes iustitiae & sanctitatis radios emittit. Innumeris quidem aliis modis quotidie testatum nobis facit Deus, quam nos paternè diligit: sed iure praè omnibus eminet adoptionis nota. Subiicit praeterea, ET DILEX. EOS SICUT TU ME DILEX. quibus verbis causam & originem amoris notare voluit. Nā similitudinis particula in causalè retolui debet, perinde ac si dixisset, eo quod me dilexeris. Vnus enim Christus est, in quem cōpetit elogium dilecti. Deinde caelestis Pater eodem quo Ecclesiae caput amore complexus est, membra quoque omnia prosequitur, vt neminem diligit, nisi in Christo. Quamquam species quaedam repugnantiae hic exoritur. Nā Christus (vt alibi visum est) immensum Dei erga mundum amorem in causa fuisse praedicat, vt Filium suum vnigenitum dederit. Si causam effectu suo priorem esse oportet, colligimus extra Christum homines à Deo Patre fuisse dilectos: hoc est, antequam ordinatus fuisset redemptor. Respondeo, amorem illic, & in similibus locis vocari misericordiam qua Deus erga indignos, imò hostes quoque suos affectus fuit, antequam eos sibi reconciliaret. Mirifica certe, & humano ingenio incomprehensibilis Dei bonitas, quod in homines quos non poterat non odisse, beneuolus causam odii sustulerit, nequid amori suo obstaret. Et dupliciter quidem docet Paulus, nos in Christo fuisse dilectos: primum, quia nos in ipso elegit Pater ante mundi creationem: deinde quia in eodem nos sibi reconciliauit, seque propitium exhibuit nobis. En quomodo & hostes simul sumus & amici, donec expiatis peccatis redierimus cum Deo in gratiam: fide verò iustificati, proprie à Deo, tanquam Filii à Patre, demum amari incipimus. Ille verò amor quo factum est, vt ordinatus sit Christus, in quo gratis nondum nati, & iam tamen in Adam perditionem eligeremur, in Dei pectore absconditus, humanae mentis captum longe superat. Deum quidem nunquam propitium quisquam sentiet, nisi qui in Christo placatum apprehenderit. Caeterum, sicuti Christo sublato, euascescit omnis diuini amoris gustus: ita statuere tutò licet, ex quo fide infiti sumus in eius corpus, non esse periculum ne à Dei amore excidamus. Neque enim euerti potest fundamentum hoc, Diligi nos, quia Pater cum dilexerit.

Suprà 3. b. 16.

Ephes. 1. a. 4.
Rom. 5. b. 10.

24 Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, illi quoque mecum sint: vt videant gloriam meam quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante creationem mundi.

25 Pater iuste, & mundus te non cognouit: ego vero te cognoui: & hi cognouerunt quod tu me miseris.

26 Et manifestavi eis nomen tuum, & manifestabo: vt dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

24 VOLO VT VBI EGO SUM. Velle pro optare positum est. Neque enim praecipientis, sed rogantis est oratio. Potest tamen duplex esse sensus: vel quod externa sui praesentia discipulos potiri velit: vel vt in regnum caeleste, quod praecedit ipse, Deus tandem eos adducat. SIC VIDERE GLORIAM quidam exponunt, frui gloriae participatione quam habet Christus. Alii autem, fidei experimento sentire quid sit Christus, & quanta sit eius maiestas. Ego, omnibus probè expensis, de perfecta piorum beatitudine Christum loqui existimo: ac si diceret, non ante voto suo fore satisfactum, quam illi in caelum recepti sint. Eodem gloriae conspectum refero. Gloriam Christi iam tunc cernebant, vt scilicet per tenues rimas exiguum & obscurum lumen ad hominem in tenebris clausum peruenit. Nunc optat Christus vt proficiant eousque, dum palam solido fulgore in caelo fruuntur. Petit in summa, vt Pater eos per continuos progressus ad plenum gloriae suae conspectum deducat. QVIA DILEXISTI ME. Hoc quoque longe melius personae Mediatoris, quam nudae Christi diuinitati conuenit. Durum est, quod Pater sa

pietiam suam dilexerit. Verum ut illud recipiamus, contextus aliud nos ducit. Non dubium est, quum oprauit prius Christus, ut coniuncti secum essent Apostoli, & gloriam regni sui viderent, quin loquutus sit ut erat caput Ecclesiae. Nunc amore Patris, causam esse dicit. Quare sequitur fuisse dilectum, quatenus destinatus erat mundo redemptor. Hoc amore complexus est eum Pater ante mundum conditum, ut esset in quo amaret suos electos.

25 **PATER IVSTE.** Mundo comparat discipulos suos, ut inde eorum commendationem, & gratiam apud Patrem amplificet. Iure enim eximios esse oportet, qui soli Deum cognoscunt, quem totus mundus reiecit. Iure eos singulari affectu commendat Christus, quibus non obstitit mundi incredulitas quominus Deum agnoscerent. **PATER IVSTVM** nominans, mundo, & eius malitiae insultat: ac si diceret, Quantunvis superbe mundus contemnat Deum, vel respuat, nihil tamen propterea illi decedere: nec posse fieri quin illi integer maneat iustitiae suae honor. Quibus verbis admonet, sic in Deo fundatam esse debere piorum fidem, ut ruente toto mundo nunquam labasciat. Sicuti hodie Papatus iniustitiae nobis damnandus est, ut suam afferamus laudem Deo. Caeterum, non dicit simpliciter Christus cognitum fuisse Deum a discipulis, sed duos ponit gradus: quod ipse cognouerit Patrem: & discipuli cognouerint quod ipse a Patre missus esset. Sed quia continuo post subiicit, se illis manifestasse Patris nomen, commedat eos, sicuti dixi, a Dei notitia, quae a reliquo mundo eos separat. Interea notandus est fidei ordo, qualis hic describitur. Filius, qui prodiit ex sinu Patris, solus eum proprie cognoscit. Ergo quicumque accedere ad Deum cupiunt, necesse est ut Christum obuiam venientem recipiant, seque illi addicant. Ille tandem, postquam agnitus fuerit, ad Deum Patrem discipulos suos attollet.

26 **MANIFESTAVI, ET MANIFESTABO.** Functus est quidem Christus officio doctoris, sed ad Patrem manifestandum arcana Spiritus reuelatione, non autem solo vocis sonitu usus est. Intelligit ergo se efficaciter docuisse Apostolos. Caeterum, quia debilis adhuc erat eorum fides, maiores progressus in futurum tempus promittit: atque ita eos ad sperandam ampliorem Spiritus gratiam preparat. Quanquam autem de Apostolis loquitur, communis inde exhortatio nobis colligenda est, ut studeamus assidue proficere: nec putemus tam bene nos cucurrisse, quin multum viae adhuc restet quandiu sumus carne circumdati. **UT DILECTIO, QVA, &c.** Hoc est, ut eos in me diligas: vel ut amor, quo me complexus es, ad eos usque se diffundat. Nam dilectio, qua nos prosequitur Deus, proprie loquendo, non alia est quam qua Filium suum ab initio dilexit, ut in eo nos quoque gratos sibi & amabiles redderet. Et certe, ut paulo ante dictum est, quantum ad nos spectat, sumus, extra Christum, Deo exosi: tunc autem demum amare nos incipit, dum in corpus Filii dilecti coalescimus. Inestimabile fidei privilegium, quod scimus dilectum fuisse Christum a Patre, nostra causa, ut eiusdem amoris essemus consortes, ac perpetui simus. Sed notanda est particula, **EGO IN IPSIS**, qua docemur non aliter nos comprehendere in illo amore cuius meminit, nisi in nobis habitet Christus. Quemadmodum enim Filium aspicere non potest Pater, quin totum eius corpus simul ante oculos habeat: ita si volumus in eo aspicere, verum eius membra esse oportet.

CAP. XVIII.

1 **H**AEC quum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introiit ipse & discipuli eius.

2 Nouerat enim & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia saepe conue-
rat illuc Iesus cum discipulis suis.

3 Iudas ergo quum accepisset cohortem, & a Sacerdotibus, & Phariseis
ministros, venit illuc cum laternis, & lampadibus, & armis.

4 Iesus autem quum nouisset quaecunque vetura erant super eum, exiuit,
ac dixit eis, Quem quaeritis?

5 Responderunt ei, Iesum Nazarenum. Dixit illis Iesus, Ego sum. Stabat
autem & Iudas qui tradebat eum, cum illis.

6 Ut ergo dixit illis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.

1 **HAEC QVVM DIXISSET IESVS.** In hac historia multa praeterit Iohannes quae apud

alios tres Euangelistas leguntur: idque facit consulto: sicuti multa memoratu digna colligere illi propositum fuit, de quibus alii tacent. Ergo quæ hic desunt, ab aliis mutantur lectores.

TRANS TORRENTIEM CEDRON. Additur Græcè articulus, acsi à cedris nomen haberet torrens. Probabile tamen est errore obrepisse. Nam vallis, vel torrentis Cedron, sæpius in Scriptura fit mentio. Ab obscuritate sic vocatus est locus, quòd vallis concaua, idèòque umbrosa foret. Quanquam de ea re non contendo: tantùm affero quid sit verisimilius. Còsiliu Euangelistæ præcipuè spectandum est in loci indicatione: nam ostendere voluit Christu sponte ad mortem prodissè. Venit in locum, quem Iudæ familiariter notum sciebat. Quorùm id, nisi vt sponte se offerat proditori, & hostibus? Nec eum fallebat incogitantia, quum omnium, quæ instabant, præsciis esset. Postea etiam subiicit Iohannes eum obuiam progressum esse. Mortem ergo non coactus, sed vltro subiit, vt voluntariu esset sacrificium. nam sine obedientia nobis expiatio parta nõ esset. Hortum porro ingreditur, non quærendi latibuli causa, sed vt liberius haberet orandi spatium. Quòd verò ter mortem deprecatus est, propèso quod diximus obsequio non repugnat: luctari enim cum difficultatibus eum oportuit, vt tandem vinceret. Nunc subactò mortis horrore, liberè & alacriter ad mortem properat.

3 IUDAS ERGO. Quòd militibus, & tato satellitio instructus venit Iudas, malæ còscientiæ signum est, quæ semper trepidat nulla de causa. Cohortem à Præsede precario sumptam fuisse certum est, qui etiam Tribunum misit ducem mille peditum. Nam & propter subitos motus còstitutum erat in vrbe præsidium: & Præsides ipsè, quocunq; veniret, cohortem ducebat prætoriam. Reliqui erant Sacerdotum ministri. Sed scortum Phariseos nominat Iohannes, quorùm in primis feruebat rabies, acsi maiori illis curæ esset religio.

4 IESVS AVTEM QVVM NOVISSET. Clarius exprimit Euangelista quàm propto animo Christus ad mortem descenderit: simul tamen narrat quantam virtutè efflauerit in voce vna: vt sciamus nihil in eum licuisse impiis, nisi quantum permisit. Blande respòdet se eum esse quem quærunt. Nec secus ac violento turbinis impetu, imò ictu fulminis eos prosternit in terram. Nõ ergo defuit ei potestas ad cohibendas eorum manus, si ita visum esset: verùm Patri obsequi voluit, cuius decreto se ad mortem vocari nouerat. Cæterùm hinc colligere oportet quàm horrenda & formidabilis futura sit impiis vox Christi, quum tribunal ad iudicandum orbem còscenderit. Stabat tunc agnus paratus ad victimam: exinanita erat, quoad externam speciem, eius maiestas: vno verbo repente hostes suos armatos, & intrepidòs deiicit: & quo verbo non dirum ali quòd anathema in eos vibrat, sed tatum respondet, EGO SUM. Quid ergo futurum est, quu aduenierit, non iudicandus ab homine, sed iudex viuorùm & mortuorùm? non in illo abiectio, & contemptibili habitu: sed in cælesti gloria cum angelis suis? Cæterùm eius efficaciam quam illius voci tribuit Isaias, specimen edere tunc voluit. Inter alias Christi virtutes hanc cõmemorat Propheta, capite vndecimo, quòd terram percutiet virga oris sui, & Spiritu labioru suorum interficiet impium. Huius quidem Prophetiæ complementum Paulus in finem vsque suspendit, 2. ad Theff. 2. b. 8. Videmus tamen quotidie ad Christi vocem concidere impios cum suo furore & superbia. tunc autem quum ceciderunt qui ad Christum ligandum venerant, visibile symbolum eius pauoris exhibitum fuit, quem, velint nolint, intus sentiunt omnes impii, Christo per suos ministros loquente. Cæterùm, quum hoc velut accidentale fuerit voci Christi, citius proprium est, miseros homines qui in morte iacebant, erigere, vim istã procul dubio erga nos proferet, vt in cælum vsque nos attollat.

Ies. II. a. 4.

7 Rursum ergo eos interrogauit, Quem quæritis? Illi autem dixerunt, Iesum Nazarenum.

8 Respondit Iesus, Dixi vobis quòd ego sum. si ergo me quæritis, finite hos abire.

9 Vt impleretur sermo, quem dixerat, Ex his quos dedisti mihi, non perdididi quenquam.

Suprà 17. b. 12.

7 RVR SVM ERGO EOS INTERR. Hinc apparet quid valeat excæcatio qua percutit Deus impiorum mentes: & quàm horribilis sit eorum stupor, postquam iusto Dei iudicio fascinati sunt à satana. Boues & asini si cadant, sensu aliquo tanguntur: isti diuinam Christi potentiam manifeste experti, non minus securè pergunt, quàm si ne hominis quidem vmbra in eo vidissent. imò Iudas ipse non mouetur. Discamus igitur metuere Dei iudicium, quo reprobis in manum satanæ permitti magis obstupesciunt, quàm brutæ pecudes. Nec dubium est quin latan ve-

fano eos impetu rapuerit ad tam supinam audaciam. Nulla enim phrenesis est quæ tam violenter hominem præcipitet, vt talis excæcatio. Nam perinde aduersus Deum ruunt impii, postquã coniecti sunt in sensum reprobum, acsi cum musca tantum negotium esset. Sentiunt quidem eius potentiam, sed non vt flectantur. Centies enim potius frangi continget, quàm vt cedant. Denique sua illis malitia velum est, ne ad Dei lumen attendant: obstinatio plusquam lapideos reddit, ne vnquam patiantur se domari.

8 **DIXI VOBIS QVOD EGO SVM.** Hic videmus vt non tantum sponte mortem subeat Filius Dei, vt sua obedientia transgressiones nostras deleat: sed etiam vt boni pastoris officio ad gregem suum protegendum fungatur. Videt luporum insultum, non expectat donec perueniant vsque ad oues, quibus datus est custos: sed maturè se opponit. Quare ne dubitemus, quoties in nos insilient vel impii homines, vel diaboli, quin præsto nobis sit idem auxilium. Interea suo exemplo pastoribus regulam Christus præscripsit, quam sequantur, si munus suum rite implere volunt.

9 **NON PERDIDI QVENVAM.** Videtur hæc sententia intempestiuè adduci, quæ ad animas pertinet potius, quàm ad corpora. Neque enim Christus incolumes vsque ad extremum seruauit Apostolos: sed hoc præstitit vt inter assidua pericula, & demum in media morte, tamen in tuto esset æterna eorum salus. Respondeo, Euangelistam non simpliciter de corporali eorum vita loqui: sed hoc potius velle, quod Christus illis ad tempus parcens, æternæ eorum saluti consuluerit. Consideremus quanta adhuc fuerit illorum imbecillitas: quid facturos putamus fuisset, si ad vinum examinati essent? Quum ergo noluit eos Christus supra vires, quas dederat, ipsos tentari, ab æterno exitio eripuit. Atque hinc colligere generalem doctrinam licet: Quãuis multis tentationibus fidem nostram probet, nunquam tamen nos in vltima discrimina venturos, quin robur simul ad vincendum suppeditet. Et sane videmus vt subinde nostræ infirmitati indulgeat, quando tot satanæ & impiorum conatus occursum suo procul repellit: quia nos impares, & nondum maturos videt. Denique suos nunquam producit ad certamen, nisi bene instructos, vt etiam pereundo non pereant: quia lucrum illis paratum est tam in morte quàm in vita.

10 Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit Pontificis seruum, & abscidit auriculam eius dextrã. Erat autem nomẽ seruo Malchus.

11 Dixit itaque Iesus Petro, Mitte gladium tuum in vaginam: Calicem quem dedit mihi Pater, non vis vt bibam ipsum?

12 Tunc cohors, & Tribunus, & ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum.

C 13 Et abduxerunt ad Annam primum. Erat enim socer Caiaphæ, qui erat Pontifex anni illius.

14 Erat autem Caiaphas, qui consilium dederat Iudæis, quod expediret vnum hominem mori pro populo.

10 **SIMON ERGO PETRVS.** Nunc stultus Petri zelus describitur, qui Magistrum aliter quàm licebat, defendere conatus est. Animosè quidem & fortiter magnum discrimen pro Christo subit: sed quia non respicit quid ferat sua vocatio, & quid Deus permittat, ad eò nihil laudis meretur eius factum, vt grauius à Christo reprehendatur. Cæterum, in persona Petri sciamus damnari à Christo quicquid suo arbitrio tentare audent homines. Quæ doctrina in primis notatu digna est, nihil enim magis vulgare, quàm zeli prætextu tueri quicquid facimus. Quasi verò nihil intersit, probetur Deo necne, quod homines rectum putant: quorum tota prudentia, mera est vanitas. In Petri zelo si nihil vitiosum cerneremus, hoc tamen vno cõtentos esse deceret, quod Christus sibi non placere pronuntiat. Atqui videmus per eum nõ stetit, quin Christus à morte reuocaretur, & eius nomen perpetuè infamiæ obnoxium foret. Quod enim vim infert Tribuno, & militibus, in eo latronis more grassatur: quia potestati resistit à Deo ordinatæ. Quum iam plus satis exosus esset Christus mundo, potuit vnum hoc facinus colorem omnibus calumniis dare, quibus eum hostes falsò grauabant. Deinde hoc nimis præposterum est, quod fidem suam vult probare gladio, & non potest lingua. Quum vocatur ad confessionem, negat: nunc Magistri iniussu tumultuatur. Quare nos tam insigni exemplo

moniti, zelum nostrum moderari discamus. Et quoniam ad audendum plus quam Deus mandat, semper prurit carnis nostrae lasciuia, sciamus zelum nostrum male cessurum, quoties ultra Dei verbum quicquam audemus. Fiet interdum vt nobis arideant principia: sed tandem dabimus temeritatis nostrae poenas. Sit igitur fundamentum omnium quae aggredimur, obedientia. Monemur etiam, quibus causam Christi agere propositum est, non semper ita dextrè se gere, quin aliquid vitii obrepat: quo magis sollicitè rogandus est nobis Dominus, vt nos in singulis actionibus gubernet Spiritu prudentiae.

11 **MITTE GLADIUM TVVM.** Hoc praecepto improbat Christus factum Petri. Notanda autem ratio est: quia priuato homini non licuit contra eos insurgere qui publica autoritate instructi erant. Nam id ex reliquis tribus colligi potest, à quibus refertur generalis Christi sententia, **Qui gladio percusserit, gladio peribit.** Cauendum ergo, ne vi & armis repellere conemur hostes nostros, etiam qui iniuste nos laceffunt: nisi quantum permittunt leges, ac ius publicum. Nam quisquis se vltra vocationis suae metas ingerit, etiam si plausum reportet à toto mundo, factum suum Deo nunquam probabit. **CALICEM QVEM DEDIT.** Videtur specialis haec esse ratio, quod Christum obmutescere oportuit, vt instar agni duceretur ad victimam. Pertinet tamen ad exemplum: quoniam eadem à nobis omnibus tolerantia exigitur. Afflictiones potionibus comparat Scriptura. Perinde enim ac paterfamilias cibum & potum filiis ac domesticis suis distribuit: ita hoc iuris in nos habet Deus, vt singulos tractet prout visum est. Siue autè prosperis rebus nos exhilarat: siue aduersis humiliat, propinare dicitur suaue vel amarum potum. Christo haec destinata erat potio, vt mortem crucis pro mundi reconciliatione obiret. Dicit ergo bibendum sibi esse calicem quem Pater ad mensus est ac porrexit. Eodem modo & nos ad crucis tolerantiam compositos esse oportet. Neque tamen audiendi sunt fanatici homines, qui morbis & aliis quibuslibet malis quaerenda esse remedia negant, ne respiciamus porrectum à Deo calicem. Quia semel nobis moriendum esse scimus, paratos ad mortem esse conuenit: quia autem mortis tempus nobis est incognitum, ordinatis à seipso subsidiis Dominus vitam nostram tueri nobis permittit. Ferendi patienter morbi, quanlibet carni nostrae graues sint: quandiu tamen nondum constat lethales esse, quaerenda est leuatio. Tantum cauendum est, nequid tentemus nisi quod per verbum Dei licet. Denique, modò semper fixum istud in cordibus nostris maneat, vt Domini voluntas fiat, calicem ab eo datum bibere non definimus, liberationem à malis quibus vrgemur, quaerendo.

12 **TUNC COHORSET TRIB.** Posset videri absurdum quod Christus qui voces sua milites prostrauit, nunc capi se patitur. Nam si volebat tandem hostibus se permittere, quorsum opus fuit edere tale miraculum? Verum ostensio diuinæ potètiæ dupliciter profuit. Valet enim ad tollendum offendiculum, ne Christum putemus infirmitate victum cecidisse. Deinde comprobatur quàm voluntarius ad obeundam mortem fuerit. Quatenus ergo vtile erat, suam contra hostes virtutem asseruit: sed vbi obediendum fuit Patri, continuit se vt victima fieret. Ceterum, meminimus ligatum fuisse Filii Dei corpus, vt solueretur anima nostrae à peccati & satanae laqueis.

13 **ET ADDUXERVNT AD ANNAM.** Hoc praetereunt reliqui Euangelistae, quia ad summam historiae non multum faciat: nihil enim illic memorabile gestum est. Loci fortè commo- ditaseos induxit vt in aedibus Annae Christum deponerent, quousque Pòtifex Sacerdotum concilium vocaret. **PONTIFEX ANNI ILLIVS.** Non intelligit annum fuisse summi sacerdotii munus (quod multi falso putarunt) sed tunc temporis Caiapham fuisse Pòtificem: quod ex Iosepho aperte constat. Erat perpetuus honor ex praescripto Legis, nec finiebatur nisi morte: sed ambitio & intestinae discordiae fecerant vt Romani Praesides, deiecto vno Sacerdote, pro suo arbitrio alium qui pecunia aut fauore pollebat, subrogarent. Ita Vitellius deiecit Caiapham, cui Ionathas Annae filius datus est successor.

14 **QVI CONSILIVM DED. IVD.** Repetit Euangelista sententiam Caiaphae quam prius habuimus, quod Deus impuro perfidi & scelerati Pontificis ore vsus esset ad vaticinium edendum. Sicuti linguam Balaam praeter animi eius votum direxit, vt populum cogeretur benedicere, cui mala imprecari optabat in gratiam regis Balac.

Suprà II. f. 50.
Num. 24. d. 5.

15 Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus. Erat autem discipulus ille notus Pòtifici. Itaque ingressus est cum Iesu in aulam Pontificis.

16 Petrus autem stabat foris ad ianuam. Exiit ergo alter discipulus qui notus erat Pontifici, & dixit ostariae, & introduxit Petrum.

17 Dixit ergo ancilla ostiaria Petro, Num & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille, Non sum.

18 Stabant autem serui & ministri qui prunas accēderant, eo quòd frigus esset: & calefaciebant se. Erat autem & Simon Petrus cum illis stans, & calefaciens se.

15 **ALIVS DISCIPVLVS.** Quosdam sefellit leuis coniectura, vt hunc discipulum putarēt esse Iohannem: nempe quia suppresso nomine de se loqui solet. Sed vnde cum superbo Pontifice familiaris notitia Iohāni, qui ignobilis erat piscator? Et quomodo fieri potuit vt Pōtificis domū frequentaret, quum esset in Christi contubernio? Magis probabile est hunc non fuisse vnum ex duodecim: sed vocari discipulum, qui doctrinam Filii Dei amplexus esset. Non est autem curiosus Iohannes in digerenda historia: quia satis habet breuē summam colligere. Nā postquam retulit, Petrum semel Christum negasse, quædā alia permiscet, deinde redit ad alias duas negationes. Hinc factum est, vt minus attenti lectores colligerent primam negationem fuisse in Annæ ædibus: sed nihil tale sonant verba, quin potius clarè exprimunt fuisse Pontificis ancillam quæ Petrum compulit ad Christum negandum. Tenendum ergo est quum adductus esset Christus ad Pontificem, nō fuisse quoslibet admissos, sed discipulum qui notus erat, sua gratia impetrasse aditum Petro. Iam minimè dubium est quin vterque pio studio Christū sequutus sit: sed quum testatus esset voce sua Christus se Petro & aliis parcere, longe vtilius fuisset gemere & precari in obscuro aliquo angulo, quàm prodire in oculos hominum, quum tam malè firmus esset. Nunc officium quod remisit illi Christus cupidè vsurpat: in fidei autem confessione in qua ad mortem vsque perstandum erat, deficit. Semper ergo videndum quid à nobis requirat Dominus: ne se qui infirmi sunt, ingerant in res non necessarias.

17 **DIXIT ER. ANC. OST. PETRO.** Introducitur Petrus in atrium Pontificis: sed nimis iniquo pretio, quòd Christū in ipso ingressu abnegare cogitur. Quum in primo limine adeò turpiter impingat, detegitur iactantiæ eius vanitas. Gloriatu fuerat se inuidum fore athletā, & parem vincendæ morti: nunc vnus ancillæ voce, & ea quidem non admodum minaci confusus, arma proiicit. En humani roboris specimen. Fumus certè est quicquid virium in hominibus apparet, quod flatu mox discutitur. Extra prælium sumus plus iusto animosi: sed experientia ostendit quàm stulte ac de nihilo superbiamus. imò quum nullas satan machinas adhibet, ipsi nobis fingimus vanos terrores, qui nos ante tempus conturbent. Voce mulierculæ territus fuit Petrus. quid nos? annon subinde trepidamus ad strepitum folii cadētis? Vana periculi species eminus Petrum perculit: annon puerilibus ludicris quotidie à Christo abducimur? Denique ea est nostra fortitudo, quæ sine hoste vltro ipsa concidat: ita scilicet humanam arrogantiam vlciscitur Deus, dum feroces animos effeminat. Homo non virtute, sed flatu tantum refertus, sibi facilem contra totum mundum victoriam promittit: atqui visa cardui vmbra protinus expauescit. Quare discamus non alibi quàm in Domino fortes esse. **NON SVM.** Non videtur quidē præcisa esse Christi abnegatio: sed quū Petrus fateri timet se ex eius esse discipulis, perinde est ac si negaret quicquam sibi cum illo esse. Quod notandum est: nequis sophisticè agendo se elapsum putet, vbi obliquè tantum recedit à fidei confessione.

18 **SIMON PETRVS CVM ILLIS STANS.** Quòd addit Euangelista Petrum stetitisse cum ministris & seruis ad prunas, id facit ad contextum historiæ, sicuti postea videbimus. Cæterum, hinc apparet quantus fuerit Petri stupor, qui securè cum turba impiorum hominum se calefecit, quum magistrum negasset. Quanquam fieri potest vt metu retentus fuerit: ne egrediens è domo Pontificis, in alterum simile discrimen veniret.

19 Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis & doctrina ipsius.

20 Respondit illi Iesus, Ego palàm loquutus sum mundo: ego semper docui in synagoga & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil.

21 Quid me interrogas? interroga eos qui audierunt quid loquutus sim illis: ecce hi sciunt quæ ego dixerim.

22 Hæc quum ipse dixisset, vnus ex ministris qui adstabat, dedit ei alapā,

dicens, Sic respondes Pontifici?

23 Respondit ei Iesus, Si malè loquutus sum, testificare de malo: si autem bene, quid me cædis? E

24 Miserat autem eum Annas ligatum ad Caiapham Pontificem.

19 INTERROGAVIT IESVM. Interrogat Pontifex Christum perinde ac factiosum aliquem, qui discipulos sibi cogendo, Ecclesiam scidisset. Interrogat quasi pseudopropheta, qui nouis & peruersis dogmatibus conatus esset fidei puritatem corrumpere. Christus perfunctus doctoris munere, nouam defensionem non aggreditur: ne tamen veritatis patrocinium deserat, ostendit se paratum esse ad tuenda omnia quæ docuerat. Interea simul coarguit Pontificis impudentiam, qui de re notissima tanquam dubia inquirat. Non satis est, quod redemptorem sibi oblatum respuerunt, vnà cum promissa sibi salute, nisi totam Legis expositionem simul damnent.

20 EGO PALAM LOQVVTVS SVM. Puerilis est quorundam error, qui hoc Christi responso damnari existimant qui clam & in cubiculis tractant verbum Dei, quum publice per impiorum tyrannidem nō licet. Neque enim disputat Christus quid liceat necne: sed illi propositum est refutare Caiaphæ impudentem malitiam. Videtur tamen hic locus pugnare cum altera Christi sententia, vbi Apostolos iubet publicare super tecta quæ illis in aurem dixerat. Item, quum pronuntiat non omnibus datum esse vt audiât arcana regni Dei: ac ideo se dignari hac gratia solos duodecim. Respondeo, quum hoc loco negat se quicquam loquutum esse in occulto, id referri ad ipsam substantiam, quæ semper eadem fuit, quanuis diuersa esset docendi forma. Neque enim aliter loquutus est inter discipulos, vt aliud traderet: neque id fecit astutè, quasi data opera celare vellet populum quæ inter parietes paucis dicebat. Quare bona cōscientia testari potuit se liberè professum esse, & syncere publicasse doctrinæ suæ summam.

Matth. 10. c. 27
ibidem 13. b. 11.

22 HAEC QVVM IPSE DIXISSET. Hoc ideo additum est, primùm vt sciamus quanta fuerit hostium Christi rabies, & quàm tyrannicum imperium. Deinde qualis inter sacerdotes illos disciplina. Sedent quasi iudices: interea sauiunt vt truculentæ belluæ. Coactum est concilium, in quo summa vigere grauitas debebat: minister vnus tantū licentiæ sibi sumit, vt in media causæ actione, in conspectu iudicum, reum qui nulla in re noxius repertus est, cædat. Quare non mirum si in tam barbaro confesso damnatur Christi doctrina, à quo non modò omnis æquitas exulat, sed omnis quoque humanitas & pudor.

23 SI MALE IOQVVTVS SVM. Hoc est, si peccauit, accusa: vt causa dicta, pro modo delicti plectar. neque enim hæc est legitima agendi ratio: sed longè alius ordo & alia modestia iudiciis cōuenit. Conqueritur ergo Christus grauem sibi factam esse iniuriam, si nihil peccauerit, quòd si peccauerit, legitime tamen, & non violento impetu agendum esse. Sed videtur hic Christus minimè seruare quod alibi suis præcipit. Neque enim dextram maxillam ei porrigit, à quo in sinistra percussus fuerat. Respondeo, non requiri semper in Christiana patientia, vt qui cæsus est, tacitus deuoret iniuriam: sed primùm vt æquo animo eam perferat: deinde vt de vltione non cogitans, potius studeat vincere malum bono. Improbos iam plus æquo spiritus fatanæ ad nocendum impellit, vt nemo illos irriter. Absurdè igitur exponunt Christi verba, qui trahunt in eam partem, ac si iuberet nocendi plus satis cupidos, nouis stimulis incitari. Neque enim aliud sibi vult, quàm vt ad secundam iniuriam ferendam quisque nostrum potius paratus sit, quàm vt primam retaliet. Quare nihil obstat quin exoptulet homo Christianus indignè læsus, modo animus ab iracundia vacuus sit, & manus à vindicta puræ.

Matth. 5. f. 39.

24 MISERAT AVTEM ANNAS. Sententia hæc per parenthesis legendæ. Quia enim dixerat Christum deductum fuisse ad Annæ ædes, & ita narrationem suam prosequutus fuerat, quasi illic habitus esset Sacerdotū cōuentus, nunc admonet traductū fuisse in ædes Pontificis. Quia autem verbi tēpus multos decepit, reddere malui in tempore plusquā perfectō, Miserat.

25 Erat autem Simon Petrus stans & calefaciens. Dixerunt ergo ei, Nunquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit, Non sum.

26 Dicit vnus ex seruis Pontificis, qui cognatus eius erat cui Petrus absciderat auriculam, nonne ego te vidi in horto cum illo?

27 Rursum ergo negauit Petrus: & confestim gallus cecinit.

25 **NEGAVIT ILLE.** Horrendus Petri stupor, qui Magistro negato, non modò nulla poenitentia tangitur, sed ipsa peccandi licentia se indurat. Si singuli ordine eum rogassent, millies negare non dubitasset. En quorsum præcipitet satan miseros homines, postquam eos è gradu deiecit. Notanda etiam est circumstantia, quam alii Evangelistæ expriment: nempe quòd execratione interposita testatus sit Christum sibi esse incognitum. Ita quotidie multis accidit. Initio non tam grauis erit lapsus: accedet deinde consuetudo, postquam sopita fuerit conscientia. Tandem qui assueverit ad Dei contemptum, nihil sibi illicitum ducet, sed extrema quæque audebit. Quare nihil melius quàm sibi in tempore cauere, ne vel minimum quicquam sibi indulgeat, qui tentatur à satana, dum adhuc est integer.

27 **CONFESTIM GALLVS CECINIT.** Galli cantum memorat Evangelista, vt sciamus Petrum diuinitus in ipso articulo admonitum fuisse. Ideo alii dicunt, tunc recordatum fuisse verborum Domini. Quanquam narrat Lucas non simplici gallicinio commotum fuisse Petrum, donec eum Christus aspexit. Ita quisquis semel satanæ impulsu ruere cœpit, nulla voce, nullo signo, nulla admonitione reuocabitur, donec oculos in eum Dominus ipse coniciat.

28 Adducunt ergo Iesum à Caiapha in prætorium. Erat autem mane: & ipsi non introierunt in prætorium, vt ne contaminarentur, sed vt ederent Pascha.

29 Exiuit ergo Pilatus ad eos, & dixit, Quam accusationem affertis contra hominem hunc?

F 30 Responderunt & dixerunt ei, Si non esset hic maleficus, non tibi tradidissimus eum.

31 Dixit ergo illis Pilatus, Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi, Nobis non licet interficere quemquam.

32 *Matth. 20. c. 19* Vt sermo Iesu impleretur, quem dixerat, significans qua morte esset moriturus.

28 **ADDVCVNT ERGO IESVM.** Ante diluculum, examen illud, cuius meminit Evangelista, habitum fuit. Interea non dubium est quin sua flabella passim habuerint in vrbe, quibus plebem accenderent. Ita repente exarsit populi furor, quasi vno omnium consensu deposceretur Christus ad mortem. Examen verò habitum fuit à Sacerdotibus: non quòd penes ipsos ferendæ sententiæ potestas esset: sed vt præiudicio suo oppressum iudici traderent: quasi iam satis de eo cognitum esset. **PRAETORIUM** vocabatur Romani, tam domum præsidis, quàm tribunal vbi exerceri solebant iudicia. **VT NE CONTAMINARENTVR.** Quòd ab omni inquinamento abstinent, vt puri secundum Legis præscriptum, Pascha Domini edant, in quidem probanda est religio. Sed duplex vitium est, ac vtrunque nimis crassum: quòd non cogitant, plus se intus pollutionis ferre, quàm contrahere possint ex ingressu quantumvis profani loci. Deinde quòd in rebus minutis seduli plus quàm oportet, quòd præcipuum est negligunt. Coinquinatis & infidelibus, inquit Paulus, nihil mundum: quia pollutæ sunt eorum menses. Isti verò hypocritæ quàm malitia, ambitione, dolis, crudelitate, auaritia scatentes, fetore suo cælum & terram propè inficerent, sibi tantum ab externis inquinamentis metuunt. Ergo ludibrium minimè ferendum est, quòd Deum placare volunt, modo ne ex contactu rei immundæ sordes contrahant, veræ puritatis obliti. Altero vitio laborat hypocrisis, quòd ceremonias anxie colendo, res maximas securè omittit. Neque enim in alium finem Iudæis mandabat Dominus ritus illos, qui habentur in Lege, nisi vt ad veræ sanctitatis amorem ac studium assuescerent. Adde quòd nusquam in Lege prohibitum erat domum hominis Gætilis ingredi: sed cautio erat à Patribus tradita: nequis per imprudentiam ex domo immunda aliquid contagii accerferet. Boni autem isti Legis interpretes in colando culice attenti, strenuè camelum deuorant. Atque hoc hypocrisis ordinarium est, vt maius nefas esse ducant pulicem quàm hominem occidere. Cui vitio affine est illud alterum, humanas traditiones sacris Dei mandatis longè præferre. Ergo vt rite Pascha edant, puros se seruare volunt. Cæterum, immunditiem includunt prætorii parietibus, interea cælo & terra testibus innoxium ad mortem flagitare non dubitant. Denique Pascha vmbatile, ficta & fallaci reuerentia colunt, ipsum autè verum Pascha non modo

Tit. 1. d. 15.

Matth. 23. c. 24

facrilegis manibus violant, sed æterno interitu, quantum in se est, obruere conantur.

29 **EXIUIT ERGO PILATVS ADEOS.** Profanus homo superstitioni, quam ridet ac cõ-temnit, non ægrè indulget. Cæterùm in ipso causæ cardine boni iudicis officio fungitur, quum proferre iubet, siquid accusationis habeat. At Sacerdotes quasi satis authoritatis habeat ad dånandum quæ reum faciunt, nihil aliud respondēt, quàm suo præiudicio standum esse. Obliquè enim de Pilato queruntur, quia non satis confidat eorum probitati. Cur non, inquit, vltro persuasum habes, morte dignum esse, quem nos persequimur? En quomodo impij, quos Deus in sublimem honoris gradum extulit, splendore suo quasi excæcati, quiduis sibi permittant. En etiam quàm temulenta sit superbia. Christum volunt censerī maleficum, quia eum accusant. Atqui si ad rem ventum fuerit, quænam eius reperientur maleficia, nisi quòd ægros omne genus sanauit, dæmonia fugauit ex hominibus, paralyticos & claudos erexit, cæcis visum, surdis auditum, mortuis vitam restituit? Res quidem ita habebat, & ipsi plus satis conuicti erant. Verùm, vt nuper dixi, nihil difficilius est quàm expergefieri homines superbia ebrios, vt sana & cõposita mente iudicent.

31 **SECVDVM LEGEM VESTRAM.** Non dubium est quin Pilatus eorum barbarie & violentia offensus, illis exprobrat illam damnandi formam quam vrgebant, à communi gentium omniũ iure & humano sensu abhorrere. Interea simul eos perstringit, quòd gloriarētur se Legē habere à Deo traditã. Ironice dicit, **ACCIPITE EVM VOS.** Neque enim passus esset, iudiciũ ab illis de capite hominis fieri: sed perinde est ac si dixisset, Si vestra esset potestas, traheretur subito ad supplicium indicta causa. Hæccine est igitur Legis vestræ æquitas, hominẽ nullo crimine damnare? Ita impij dum falsò nomen Dei obtendunt, sanctam eius doctrinam hostium calumniis subiiciunt: & maledicēdi occasio cupidè à mundo arripitur. **NOBIS NON LICET.** Falluntur qui putant Iudæos recusare quod illis delatum erat à Pilato: quin potius quum scirent sibi per ludibrium dictum esse, Accipite eum vos, excipiunt, Tu hoc non permitteres. Ergo quum sis iudex, munus tuum exequere.

32 **VT SERMO IESV, &c.** Tandem subiicit Euangelista ita oportuisse fieri, vt impleretur quod prædictum à Christo fuerat, Tradetur Filius hominis in manus Gentium. Et certè hoc præcipuum caput est, si cupimus mortis Christi historiam cum fructu legere, vt æternum Dei consilium spectemus. Siftitur filius Dei ad tribunal mortalis hominis. Si hoc putemus geri hominũ libidine, oculos autem non attollamus ad Deum, fidem nostram pude fieri ac confundi necesse erit. Verùm vbi agnoscimus illo Christi reatu nostrum coram Deo abolutum esse, quia cælesti Patri ita placuit reconciliare sibi humanum genus, hac sola cogitatione in sublime elati, intrepidè & sine pudore in ipsa Christi ignominia gloriamur. Discamus ergo in singulis huius historiarũ partibus sensus nostros in Deum redemptionis nostræ authorem conuertere.

Matth. 26. 6. 19

33 Ingressus est ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocauit Iesum, & dixit ei, Tu es Rex Iudæorum?

34 Respondit ei Iesus, A te ipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me?

35 Respondit Pilatus, Num ego Iudæus sum? Gens tua & Pontifices, tradiderunt te mihi: quid fecisti?

36 Respondit Iesus, Regnũ meum non est ex hoc mũdo: si ex mundo hoc esset Regnum meum, ministri mei vtique decertarent ne traderer Iudæis. Nunc autem Regnum meum non est hinc.

33 **INGRESSVS EST ITERVM.** Probabile est, multa vltro citroque fuisse dicta quæ Euangelista subicit: quod etiã promptum est ex alijs colligere. Sed hic noster in vno capite maxime insistit: Pilatũ sedulo percontatũ esse, iustitene an iniuste tractus esset Christus in iudicium. Coram populo, vbi seditio feruebat, nihil potuit agi, nisi tumultuose. Prætorium ergo ingreditur. Et quidem consilium eius est, Christum absoluere: Christus autem ipse, vt obediat Patri, damnandum se offert. Atque hæc ratio est, cur tam parcè respondeat. Quum iudicem haberet propitium, & qui aures libenter accommodasset, non difficile illi erat causam suam agere: sed cogitat ad quid descenderit in mundum: & quorsum nunc à Patre vocetur. Ideo spõte obmutescit, ne mortè effugiat. **TVES REX IVDÆORVM?** Quæstio de regno nunquã à Pilato spõte mota esset, nisi hoc crimine grauassent Christum Iudæi. Quòd autem præ alijs omnibus odio-

sum erat, sumit Pilatus, vt eò transacto absoluat reum. Responsum Christi huc tendit, in ea accusatione nihil esse coloris. Ita obliquam refutationem continet: acsi diceret, Mihi ridicule crimen obicitur, cuius ne minima quidem suspicio in me cadit. Iniquè verò tulisse Pilatus videtur, quòd quæsierat Christus cur se haberet suspectum. Itaque per indignationem exprobrat quicquid mali est, esse à propria gente. Ego, inquit, sedeo iudex: non alieni, sed gentiles tui te accusant. Non est igitur cur me inuoluas discordiis vestris. Per me, & Romanos vobis agere quietis liceret: sed ipsi vobis molestiam facestis, cuius partem subire inuitus cogor.

- 36 **REGNUM MEVM NON EST.** Fatetur his verbis se Regem esse: sed quantum ad probandam innocentiam satis erat, diluit, & purgat calumniam. Negat enim quicquam dissidii esse regno suo cum politico ordine: acsi diceret, falsò accusor acsi tentassem aliquid turbare, aut nouare in publico statu. Concionatus sum de regno Dei: sed illud spirituale est. ideo non est cur me regni affectati suspectum habeas. Cæterùm ista Christi defensio fuit apud Pilatum: sed eadem utilis piis omnibus est doctrina vsque ad finem mundi. Nam si terrenum esset Christi regnum, quia præterit figura huius mundi, instabile & caducum esset: nunc quia cæleste vocatur, hinc simul asseritur eius perpetuitas. Ita si totum orbem terræ labefactari contingat, non modo inter motus & concussiones, sed etiam inter horribiles ruinas & interitus, stabiles nihilominus manent nostræ conscientiæ, modò ad Christi regnum attendant. Si tyrannice vexamur ab impiis, salus tamen nobis integra constat in Christi regno: quod hominum libidini minimè obnoxium est. Denique quum innumeris procellis æstuet mundus, separatur inde regnum Christi, in quo nobis quærenda est tranquillitas. Docemur præterea qualis sit natura huius regni. Nam si nos secundum carnem beatos redderet, nobis que afferret opes, delicias, & quicquid optabile est ad vsus præsentis vitæ, saperet terram & mundum: nunc autem quantumuis in speciem misera sit nostra conditio, salua tamen manet nobis solida felicitas. Hinc quoque discimus, quinam pertineant ad hoc regnum: nempe qui Spiritu Dei renouati, cælestem vitam in sanctitate & iustitia meditantur. Quamquam simul notandum est, non negari quin sit in hoc mundo Christi regnum. Scimus enim sedem suam in animis nostris habere: quemadmodum alibi etiam dicit Christus, Regnum Dei intra vos est. Sed proprie loquedo, regnum Dei in nobis habitans, in mundo peregrinatur: quia prorsus diuersa est eius conditio. **MINISTRI MEI VTIQVE DECERTARENT.** Probat se terrenum regnum non affectasse: quia nemo se moueat, nemo arma capiat. Nam si priuatus quispiam regnū sibi vsurpet, necesse est vt per factiosos homines vires acquirat. In Christo nihil apparet tale. Sequitur ergo non esse terrenum regem. Sed quæritur hoc loco, an regnum Christi non liceat armis defendere. Nam quum iubentur Principes osculari Dei Filium, non tantum illis mandatur vt se priuatim subiiciant eius imperio, sed etiam vt conferant quicquid habent potestatis ad tuendam Ecclesiam, & asserendam pietatem. Primum respondeo, perperam & inscite facere, qui hanc consequentiam deducunt, non debere Evangelii doctrinam & purum Dei cultum armis defendi: quia non est tunc defensus Christus in sua persona. Tantum enim ex præsentis facti ratiocinatur Christus, quàm frivolum sit quod calumniosè detulerant Iudæi. Deinde etiam si Christi regnum gladio propugnent pii reges, fieri tamen hoc alio modo, quàm defendi soleant regna mūdāna. Regnum enim Christi, vt spirituale est, in doctrina & virtute Spiritus fundari oportet. Eodē etiam modo perficitur eius ædificatio. Neque enim leges & edicta hominū, neque pœnæ ad conscientias vsque perueniunt. Hoc tamen non obstat quominus per accidens regnum Christi tucantur Principes: partim dum externam disciplinam constituunt: partim dum suum patrociniū commodat Ecclesiæ contra impios. Cæterùm, facit mundi prauitas, vt magis sanguine martyrum stabiliatur regnum Christi, quàm armorum præfidiis.

- 37 Dixit ergo ei Pilatus, Nunquid ergo Rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis quòd Rex sum ego: in hoc ego natus sum, & in hoc veni in mundum, vt testimonium reddā veritati. Quisquis est ex veritate, audit vocem meā.
- 38 Dicit ei Pilatus, Quid est veritas? Et quum hoc dixisset, rursus exiit ad Iudæos, & dixit illis, Ego nullum crimen inuenio in eo.
- 39 Est autem vobis consuetudo vt vnum vobis dimittam in Paschate. vultis ergo vobis dimittam regem Iudæorum?

40 Clamauerunt ergo rursus omnes, dicentes, Non hunc, sed Barabbam.
Erat autem Barabbas latro.

37 **TV DICIS QVOD REX SVM EGO.** Tametsi iam ex priore responso intellexerat Pilatus Christum aliquod sibi regnum vindicare: Christus tamen hoc idem nunc certius affirmat: nec eo contentus, alteram sententiam subiicit, quæ sit veluti illius dicti obsignatio. Vnde colligimus, doctrinam de regno Christi non vulgarem esse, quum tanta asseueratione dignam ipse duxerit. Est quidem generalis sententia, **E GO IN HOC NATVS SVM**, vt testimonium reddâ veritati: præsertim tamen ad loci huius circumstantiam aptanda est. Cæterum, hoc sonant verba, Christo esse naturale, vt sit verax: deinde in hoc à Patre esse missum: ideóque proprium esse eius munus. Quare non est periculum ne illi credendo fallamur: quandoquidem impossibile est, eum aliud quàm verum tradere: cui munus asserendæ veritatis diuinitus attributum est, & studium natura ingenitum. **QVIS QVIS EST EX VERITATE.** Hoc addidit Christus, non tam hortandi Pilati causa: quod se nullo profectu facturum esse sciebat: quàm vt suam doctrinam ab indignis contumeliis, quibus subiecta erat, vindicaret. ac si dixisset, Crimini hoc mihi ducitur, quod me professus sim esse Regem. atqui hæc indubia est veritas, quam reuerenter & sine controuersia excipiunt quicumque sunt recto iudicio, sanâque intelligentia præditi. Quamquam ex veritate eos esse dicit, non qui naturaliter verum perspiciunt, sed quatenus Spiritu Dei reguntur.

38 **QVID EST VERITAS?** Quibusdam videtur Pilatus curiosè inquirere, vt solent interdum profani homines cupidè appetere ignotæ rei scientiâ, interea nesciêtes cur hoc velint. Illis enim tantum propositum est aures suas pascere. Ego verò potius vocem esse fastidientis interpretor. Putabat enim sibi non parum iniuriæ fieri Pilatus, quod eum Christus omni veritatis notitia priuaret. Iam in Pilato agnoscimus communem hominum morbum. Quâuis ignorantia concitior nobis simus omnes, pauci tamen sunt qui fateri sustineant. Hinc fit vt veram doctrinam maior pars respuat. Postea Dominus, qui doctor est humilium, superbos excæcando, quam merentur pœnam, ipsis infligit. Ex eadem superbia nascitur fastidium illud, quod se ad discendum submittere non dignantur: quia sibi perspicaciam & acumen ingenii omnes arrogant. Res creditur trita esse, veritas: Deus autem contra testatur captu humanæ mentis longe altiozem. Idem in aliis quoque accidit. Præcipua Theologiæ capita sunt, De maledictione generis humani, De corrupta natura, De mortificatione carnis, De renouatione vitæ, De reconciliatione gratuita per vnicum sacrificium, De iustitiæ imputatione, qua acceptus est Deo peccator, De illuminatione Spiritus. Hæc quia sunt paradoxa, communis hominum sensus cõtemprim repudiat. Pauci ergo in Dei schola proficiunt: quia vix decimus quisque reperitur qui ad prima rudimenta attendat. Cur autem, nisi quia proprio sensu metiuntur arcanam Dei sapiêtiâ? Quod autem irrisoriè loquutus sit Pilatus, hinc apparet, quod statim egreditur. In summa, Christo succenset: quia veritatem se proferre iactet, quæ prius in tenebris latuerit. Hæc tamen eius indignatio demonstrat impios nunquam adeò morosè reiiicere Euangeliî doctrinam, quin aliqua eius efficacia tangantur. Nam etsi non eousque progressus est Pilatus vt docilem se præbeat, cogitur tamen intus punctiõnem aliquam sentire.

39 **EST AVTEM CONSVETVDO VOBIS.** Hoc Pilatus semper animo voluebat, qualiter eriperet Christum à morte. Quum autem tantopere arderet populi furor, mediam viam tenebat, qua iratos animos placaret. Putabat enim hoc satis fore, si Christus pro malefico dimissus, perpetua ignominia notatus esset. Ideóque Barabbam præcipue deligit, vt eius comparatione, Christi odium mitiget. Erat enim ob scelerum atrocitatem omnibus maxime in sensus. Quid enim detestabilis est latrone? Et Lucas commemorat aliis etiam criminibus fuisse reû. Quod autem cum Christo præferunt Iudæi, non absque singulari Dei prouidentia accidit. Minimè enim decuit tam indigno pretio à morte liberari Dei filium. Interea in extremam ignominiam morte deiectus est, vt Barabba dimisso mediis inter duos latrones crucifigeretur. Quia omnium scelera in se susceperat, quorum non aliter peragi poterat expiatio, & gloria resurrectionis, quæ mox secuta est, effecit vt mors quoque ipsa magnificus esset triumphus. Porrò in ista consuetudine turpe & crassum fuit vitium, quod Romanus præses Iudæis vnũ aliquem ex sceleratis in Paschate donabat. Hoc quidem fiebat ad celebrandam dici sanctitatem: sed re ipsa nihil aliud erat, quàm sceda eius profanatio. Nam teste Scriptura, Abominatio est coram Deo, qui nocentem absoluit. Multum ergo abest quin eum delectet præpostera eiusmodi venia. Hoc ergo exemplo discamus, nihil magis esse præposterum, quàm velle Deum nostris figmentis colere.

Nam simulac proprias imaginationes sequi homines cœperint, nullus est modus, donec in extrema quæque deliria prolapsi, palàm Deo illudant. Lex ergo diuini cultus non aliunde quàm ex eius præscripto petenda est.

- 1 **T**unc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit.
 2 Et milites plectentes coronam ex spinis, imposuerunt capiti eius: &
 3 vestem purpuream circumdederunt ei,
 4 Ac dicebant, Salue rex Iudæorum. Et dabant ei alapas.
 5 Exiuit ergo iterum foras Pilatus, & dixit eis, Ecce adduco eum vobis
 6 foras: vt sciatis quòd in eo nullum crimen inuenio.
 7 Exiuit itaque Iesus foras, portans spineam coronam, & purpuream vestem. Tunc dicit eis, Ecce homo.
 8 Quum ergo vidissent eum Sacerdotes & ministri, clamarunt dicentes, Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos, & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo crimen.

1 **APPREHENDIT PILATVS IESVM.** Perstat in suo consilio Pilatus. Priori tamẽ ignominie secundam addit: quia Iudæos sperat mediocri ista castigatione contentos fore, vbi cæsus flagellis fuerit Christus. Quòd autem tam sollicitè laborat, & nihil proficit, in eo cæleste decretum nobis reputandum est, quo destinatus erat Christus ad mortem. Interea eius innocentia sæpius testimonio iudicis asseritur, vt sciamus eum ab omni culpa immunem pro aliis reum substitui, & pœnam alienis peccatis debitam subire. In Pilato verò notabile exemplar trepidæ conscientie cernimus: Christum ore suo absoluit, & fatetur nullum in eo esse crimen: pœnam tamen infligit tanquam noxio. Ita huc illuc transferri, & in contrarias pugnantèsque sententias distrahi necesse est, quibus non est tantum animi, vt quod rectum est, inflexibili constantia defendant. Damnamus Pilatum omnes, interea dictu pudendum est, quàm multos similes habeat mundus, qui Christum non modò in eius membris, sed in doctrina etiam flagellant. Multi, vt seruent à morte qui pro Euangelio laborant, eos cogunt ad impiam Christi abnegationem. Quid hoc aliud est, quàm Christum ludibrio exponere, vt infamem vitam degat? Alii dum pauca quædam excerpunt ex Euangelio, quæ probent, totum Euangelium lacerant. Præclarum ali quid effectum putant, si pauci crassi abusus correcti fuerint. Atqui præstaret sepultam esse doctrinam ad tempus, quàm sic flagellari: nam diabolo & tyrannis omnibus inuitis renascetur. Nil autem difficilius, quàm suæ puritati restitui, vbi semel corrupta fuit.

2 **MILITES PLECTENTES CORO.** Hoc proculdubio iussu Pilati factum est, vt notam criminis inureret Filio Dei, quòd se regem fecisset: atque id ad explendam Iudæorum rabiem: quasi persuasus esset, Christum iure ab illis fuisse accusatum. Militum tamen improbitas, & lasciuia vltra iudicis imperium exultat: sicuti impii simulac male agendi oblata est occasio, eam cupidè arripiunt. Mira autem gentis sæuitia, cuius animos tam triste spectaculum ad misericordiam non flecetit: sed Deus hoc totum gubernat, vt mundum sibi reconciliet Filii sui morte.

6 **ACCIPITE EVM VOS.** Noluit Christum tradere in eorum manus, neque libidini permittere: tantum se fore negat eorum carnificem: quod ex ratione mox addita patet, vbi dicit se nullum inuenire in eo crimen: ac si diceret se nunquam adductum iri, vt sanguinem innoxium fundat in eorum gratiam. Quòd soli Sacerdotes & ministri eum ad crucem deposcunt, inde apparet non fuisse tantam in populo rabiem, nisi quatenus istis flabellis accensa deinde fuit.

B 7 Responderunt ei Iudæi, Nos Legem habemus, & secundum Legem nostram debet mori, quia Filium Dei se fecit.

8 Quum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.

9 Et ingressus est rursus in prætorium, ac dixit Iesu, Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei.

10 Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? Nescis quòd potestatem habeam crucifigendi te, & potestatem habeam dimittendi te?

11 Respondit Iesus, Non haberes potestatem vllam còtra me, nisi tibi data esset desuper. Propterea, qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.

7 **NOS LEGEM HABEMVS.** Significant se iure Christum persequi, non libidine aut odio. Sentiebant enim se obliquè perstrictos esse à Pilato. Loquuntur autem vt apud hominem Legis ignarum: ac si dicerent, Nobis permillum est more nostro viuere: religio autem nostra nõ patitur vt quis se pro Filio Dei venditet. Porrò hæc accusatio non profus carebat prætextu: sed in hypothesi grauiter errabant. Generalis quidem doctrina vera erat, fas non esse hominibus quicquã sibi diuini honoris sumere: ac morte esse dignos quicumque ad se traherent quod vnius Dei proprium erat. Causa autem erroris in Christi persona fuit, quòd neque reputarunt quibus clogiis Messiam prædicet Scriptura: quia inde colligere promptum erat esse Filium Dei: nec etiam inquirere dignati sunt, essetne Iesus ille Messias olim à Deo promissus. Videmus ergo vt ex vero principio falsam consequentiam deducant: quia malè subsumunt. Quo exemplo monemur, inter doctrinam generalem & hypotheses sedulò distinguere. Multi enim imperiti & leues homines, si semel decepti fuerint veri prætextu, ipsa quoque Scripturæ principia reiiciunt: quæ licentia hodie plus iusto in mundo grassatur. Meminerimus ergo sic cauendum esse à fallacijs, vt principia, quæ vera sunt, integra maneant, nec labefactetur Scripturæ fides. Rursus hoc modo facilè refutare impios licebit, qui Scripturæ testimonium, & quæ inde sumunt principia, malis causis falsò & perperam obtendunt. Sicuti quum hodie Papistæ Ecclesiæ authoritatem magnificè extollunt, nihil afferunt in quo non consentiant omnes filii Dei. Ecclesiam esse fidelium matrem, esse columnam veritatis, esse audiendam, regi à Spiritu sancto còtendunt: nihil horum negandum est, sed quum trahere ad se voluit quicquid iuris Ecclesiæ debetur, improbè & sacrilega audacia rapiunt quod nihil ad se pertinet. Nam hypothesim expendere conuenit, an ipsi Ecclesiæ titulum mereantur. Hic autem profus deficiunt. Similiter quum furiosè in omnes pios sæuiunt, hoc se colore excusant, quòd ordinati sint ad tuendam fidem, & pacem Ecclesiæ. Sed vbi propius ad rem ventum est, clarè perspicitur, nihil minus eos habere in animo, quàm veræ doctrinæ patrocinium: nulla minus quàm pacis & concordie cura tangi: sed pro sua tyrannide duntaxat pugnare. Qui generalibus principijs contenti, ad circumstantias non attendunt, nos meritò putant à Papistis oppugnari: sed causæ cognitio sumos illos quibus illudunt, facilè discutit.

8 **MAGIS TIMUIT.** Duplex potest elici sensus. Prior est, quòd veritus fuerit Pilatus ne sustineret aliquam culpam, si exortus esset tumultus: quia Christum non damnasset. Alter, quòd audito Filii Dei nomine, mens eius religione tacta fuerit. Hunc secundum sensum confirmat quod sequitur in contextu: nempe quòd prætorium iterum ingressus, Christum interrogat vnde sit. Inde enim apparet perplexum fuisse, & anxium: quia sacrilegij pœnam metueret, si manum iniiceret in Filium Dei. Notandum autem est, quum rogat vnde sit Christus, non sciscitari de eius patria: sed hoc perinde valere ac si dixisset, Esne homo natus in terris, an Deus quispiam? Sic ergo hunc locum interpretor, quòd metu numinis percussus Pilatus, interrogat eum, vt aiunt, & saxum hæserit. Videbat enim ab vna parte tumultum feruere: ab altera tenebat eum constrictum religio, ne vitandi periculi causa in Dei offensam incurreret. Exemplum hoc in primis notatu dignum est. Quum tam deformis esset Christi conspectus, simul tamen ac Dei nomen audit Pilatus, cum inuadit timor, ne diuinum numen in homine plusquam abiecto & contempto violet. Si tantum in homine profano valuit Dei reuerentia, nõne ter reprobos esse oportet, qui hodie de rebus diuinis per lusum & iocum securè, & absque vllò metu iudicant? Nam certè documento est Pilatus, religionis sensum hominibus ingenitum esse à natura: qui non patitur eos audacter quouis ruerè, quum de rebus diuinis agitur. Ideo dixi in sensum reprobum coniectos esse, quos in tractanda Scripturæ doctrina non magis afficit Dei maiestas, quàm si de vmbra asini esset disceptatio. Sentiunt tamen olim in suum exitium, quàm venerandum sit Dei nomen, cui hodie tam contemptum, imò contumeliosè illudunt. Dictu horrendum est, quàm superbè & ferociter à Papistis damnatur clara & testata Dei veritas, & innoxius sanguis fundatur. Vnde, obsecro, tam ebrius stupor, nisi quia in mentem illis non venit, quicquam sibi negotij cum Deo esse?

9 **IESVS AVTEM RESPONSVM NON DEDIT.** Quòd non respondet Christus, vi-

deri absurdum non debet: siquidem memoria tenemus, quod prius monui, non stetisse eum coram Pilato ad causam suam agendam, ut rei solent, qui absoluti cupiunt: sed potius ad tubendum iudicium. Nam eum suscepta nostra persona damnari oportuit. Hæc ratio est cur defensione abstinere: nec tamen pugnat Christi silentium cum Pauli sententia, ubi dicit, Memento Christum sub Pilato edidisse bonam confessionem. Quantum enim satis erat, Evangelii fidem illic asseruit: neque aliud fuit mors eius, quam doctrinæ ab ipso traditæ obsequatio. Non defuit ergo legitimæ confessioni Christus, sed tacuit quoad petendam absolutionem. Adde quod periculum erat ne Christum absolueret Pilatus, tanquam vnum ex diis fictitiis: quemadmodum voluit eum Tiberius referre inter Romanos deos. Merito itaque Christus stultam hanc superstitionem, silendo repudiat.

1. Tim. 6. c. 13.

IO NESCIS QVOD POTESTATEM. Hinc apparet terrorem illum, quo repente commotus fuit Pilatus, euanidum fuisse, nec habuisse viuas radices. Nunc enim timoris oblitus, profilit in superbum & immanem Dei contemptum. Perinde enim Christo minatur, ac si nullus esset in cælo iudex. Sed hoc profanis hominibus semper accidere necesse est, ut excusso Dei metu, mox ad ingenium suum redeant. Vnde etiam colligimus, non abs re vocari cor hominis fraudulètum. Nam quum illic infideat aliquis Dei metus, simul ebullit mera impietas. Quisquis ergo non regenitus est Dei spiritu, quanuis eius numen ad momentum reuereri se ostendat, contrariis factis mox simulatum fuisse hunc timorem prodeat. Iam in Pilato imaginem certimus superbi hominis, quem sua ambitio ad insaniam adigit. Nam dum potentiam suam vult efferre, iustitiæ laude, & fama se priuat. Christum fatetur innoxium. Parem ergo latroni se facit, dum gloriatur se posse illum iugulare. Sic tumultuari impias conscientias necesse est, in quibus non regnat fides, & vera Dei cognitio: & illic varios carnis affectus inter se configere. Et Deus hoc modo præclare se de hominum superbia vlciscitur, dum fines suos transiliunt, ut sibi immensam potentiam usurpent, iniustitiæ vltro se damnantes, summo probro, & infamia se afficiant. Quare nulla maior quam superbiæ cæcitas: nec mirum, utpote quæ manum Dei, contra quam impingit, sentiat vlticem. Quare meminerimus non esse temerè exultandum in futilibus iactantiis, ne ridiculi fiamus: præsertim qui in sublimi gradu locati sunt, modestè se continent: nec eos pudeat Deo subiici, & legibus esse obnoxios.

Isrem. 17. b. 9.

II NON HABERES POTESTATEM. Aliqui generaliter exponunt, quod nihil nisi Dei permisso geratur in mundo: ac si diceret Christus, Pilatum, qui omnia se posse existimat, non plus tamen facturum quam Deus concedet. Vera quidem est sententia, regi hunc mundum Dei arbitrio: atque ut omnia moliantur impii, non posse tamen vel digitum mouere, nisi moderante arcana Dei potentia: sed rectius, meo iudicio, sentiunt, qui locum hunc restringunt ad Magistratus officium. Stultam enim Pilati arrogantiam castigat Christus his verbis: quod perinde se extollat ac si potestas eius non à Deo esset: ac si dixisset, Tu omnia perinde tibi sumis, ac si non semel Deo reddenda esset ratio. At qui non sine eius prouidètia factus es iudex. Cogita ergo cælesti eius tribunal tuo esse superius. Nulla aptior admonitio inueniri potest ad reprimentam eorum intemperiam qui aliis præsumunt, ne iure suo abutatur. Pater omnia sibi licere in filios putat, maritus in vxorè, dominus in seruos, princeps in populum, nisi quum in Deum respiciunt, qui certa lege eos dominari voluit. PROPTEREA QVI ME TRADIDIT. Putant Iudæos maioris culpæ reos fieri quam Pilatum: quia scelerato odio, & perfida malitia contra iustum grassentur: & quidem priuati homines, nec legitimo imperio præditi. Ego verò aliter, hæc circumstantia grauius, & minus excusabile esse eorum crimen existimo: quia imperium diuinitus constitutum, suæ libidini seruire cogunt. Magnum enim sacrilegium est, sancta Dei ordinatione ad quoduis nefas abuti. Iure detestabilis est latro, qui miserum viatorem iugulat manu sua: sed qui prætextu iudicii in fontem occidit, magis sceleratus. Cæterum, non amplificat illorum crimen, ut Pilatum subleuet: neque enim hunc cum illis comparat: quin potius eodem reatu simul omnes constringit: quia sanctam potestatem pariter contaminant. Hoc tantum est discrimen, quod directè petit Iudæos: Pilatum verò, qui obsequitur eorum libidini, obliquè taxat.

12 Ex eo quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. quisquis se Regem facit, contradicit Cæsari.

C 13 Pilatus ergo quum audisset hunc sermonem, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lapidibus stratus, Hebraicè au-

tem Gabbatha.

14 Erat autem parasceue Paschæ, hora ferè sexta. & dicit Iudæis, Ecce Rex vester.

15 Illi autem clamarunt: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit illis Pilatus, Regem vestrum crucifigam? Responderunt Sacerdotes, Non habemus regem nisi Cæsarem.

16 Tunc ergo tradidit eum illis, vt crucifigeretur. Acceperunt autem Iesum & abduxerunt.

12 **EX EO QVAEREBAT PILATVS.** Quauis nec cordatè se gerat Pilatus, & ambitione magis quàm iustitiæ studio regatur, ideó que miserè vacillet, laudada tamen eius modestia, quòd teuerè à Christo reprehensus, non succenset: imò ad eum liberandum magis inclinat. Iudex est, & tamen mansueto animo reum patitur esse censorem suum. Vix certè ceteris quifque reperietur qui obiurgationem tam placidè ab aliquo æquali suo ferat. **NON ES AMICVS CAESARIS.** Minaciter extorquent à Pilato, vt Christum damnet. Nihil enim magis odiosum obiicere poterant, & quod plus terroris posset incutere, quàm dum suspectum reddunt malæ in Cæsarem fidei. Tu, inquit, ostendis tibi curæ non esse Cæsaris imperium, si eum aboluiss, qui omnia turbare conatus est. Hæctandem improbitas fregit animû Pilati, qui antè concussus tantum fuerat violentis clamoribus. Nec verò frustra istas circumstantias Euangelista tam sedulo persequitur, & inculcat: quia nostra magnopere interest, Christum scire non prius fuisse damnatum à Pilato, quàm ter & quater iam absolutus esset eiusdem ore: vt inde colligamus non suo ipsum nomine fuisse damnatû, sed nostris peccatis. Inde etiã colligere licet, quàm volutarius ad subeundã mortẽ fuerit, qui vt neglexit propèso illo in se iudicis affectu. Et certè hæc obedientia effecit vt mors eius boni odoris sacrificiũ esset expiãdis omnibus peccatis.

13 **SEDIT PRO TRIBVNALI.** Hinc apparet quàm variè distractus fuerit Pilatus: acsi histrio vnus duas ageret personas. Cõscendit tribunal, vt Christum solenni more supplicio addicat: interea palãm declarat se hoc inuitum facere, & repugnante conscientia. Ironice Christũ vocat Regem, significans friuolam esse calumniam, qua grauabãt illum Iudæi: vel certe vt cõpescat eorum furorem, probrosum hoc toti genti fore admonet, si rumor vulgatus fuerit, fuisse ex ea damnatum aliquem regni affectati crimine. Quum Euangelista nomen Hebraicum loci **GABBATHA** fuisse refert, linguam Chaldæã intelligit, vel Syriacam, quæ tunc in cõmuni vñu erat: **GABBA** enim Hebræis excelsum significat. E sublimi itaque loco damnari Christum oportuit, vt ipse summus iudex è cælo adueniens, nos extremo die absoluat.

14 **HORA FERÈ SEXTA.** Videntur Euangelistæ in tempore notando varii esse, & parũ inter se consentientes. Dicunt tres alii tenebras ab hora sexta factas esse, quum iam in cruce penderet Christus. Marcus etiam disertè exprimit horam fuisse tertiam, quum de eo lata fuit sententia. Solutio tamen non est difficilis. Satis patet ex aliis locis, diem tunc in quatuor partes fuisse diuisum: sicuti nox vicissim quatuor habebat vigilias. Hinc factum est, vt singulis diebus quaternas tantum horas interdum assignent Euangelistæ, & singulas horas in tres extendãt. Interea spatium vnus horæ, quod ad finem inclinat, sequenti annumerant. Secundum hanc supputationem Iohannes hora sexta damnatum fuisse Christum narrat: quia tempus dici ad horã sextam vel ad secundam partem vergebat. Hinc colligimus hora sexta, vel circiter, Christũ fuisse crucifixum. Locus enim, vt paulo pòst dicet, erat vrbi vicinus. Inter sextam & nonam cœperunt tenebræ, quæ ad nonam vsque durarunt, qua mortuus est Christus.

15 **NON HABEMVS REGEM.** Hic verò se prodit horribilis furor, quòd Sacerdotes, qui exercitati in Lege esse debebant, Messiam reiiciunt, in quo tota populi salus inclusa erat, à quo pendebant omnes promissiones, in quo fundata erat tota religio. Certè gratia Dei, & bonis omnibus se abdicant Christum repudiando. Videmus ergo quanta vecordia correpti fuerint. Fingamus Christum non fuisse Christum: nulla tamen illis excusatio est, quòd Regem præter Cæsarem nullum agnoscunt. Primùm enim deficiunt à spiritali regno Dei. Secundò, tyrannidem Romani imperii, quam maximè execrabantur, iustæ gubernationi præferunt, qualis à Deo promissa erat: ita impii vt Christum fugiant, non modo se priuant vita æterna, sed omne miseriarum genus sibi accersunt. Contrà verò vnica est piorũ foelicitas, subesse Christi regno,

sive iusto & legitimo dominio subiecti sint, quoad carnem, sive à tyrannis premantur.

16 TRADIDIT EVM ILLIS. Coegit quidem Pilatum illorum importunitas, ut Christum traderet: neque tamen id factum est tanquam in tumultu, sed more solenni damnatus fuit: quia & duo latrones causa cognita, ad crucem simul damnati sunt. Sed hoc verbo utitur Iohannes, quo melius confirmet implacabili populi saevitiam datum fuisse Christum, qui nullius delicti convictus erat.

17 Et gestans crucem suam, exiit in locum qui dicitur Crani, Hebraice Golgotha,

18 Vbi eum crucifixerunt: & cum eo duos alios, hinc & inde, medium autem Iesum.

19 Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem
D scriptum, IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM.

20 Hunc ergo titulum multi ex Iudæis legerunt: quia urbi propinquus erat locus ubi Iesus crucifixus fuit. Et scriptum erat Hebraice, Græcè, ac Latine.

21 Dixerunt ergo Pilato Sacerdotes Iudæorum, Ne scribas, Rex Iudæorum: sed quod ipse dixerit, Rex sum Iudæorum.

22 Respondit Pilatus, Quod scripsi scripsi.

17 EXIIT IN LOCVM QVI, &c. Circumstantia quæ hic notatur, non modo ad historiae certitudinem, sed fidei quoque nostræ ædificationem plurimum valent. Quærenda nobis iustitia est in expiatione à Christo peracta. Ergo ut se piaculum pro peccatis nostris esse probaret, tum educi extra urbem, tum suspendi in ligno voluit. Hostiæ enim, quarum sanguis pro peccato fundebatur, solebant extra castra efferri ex Legis mandato, & eadem Lex maledictum pronuntiat quicumque in ligno penderet. Vtrūque in Christo impletum est, ut certè nobis persuasum sit, peccata nostra sacrificio mortis eius expiata esse: ipsum fuisse execrationi subiectum, ut nos à maledictione Legis redimeret, Galat. 3. b. 13: factum esse peccatum, ut in eo simus iustitia Dei, 2. Corinth. 5. d. 21: educum esse extra urbem, ut sordes nostras quæ illi impositæ erant, secum è medio tolleret, Heb. 13. b. 12. Eodem pertinet quod postea de latronibus sequitur. Quasi enim per se non sufficeret supplicii atrocitas, medius suspèditur inter duos latrones: & quasi non vnus quilibet esset ex aliorum numero, sed omnium sceleratissimus, & maximè detestabilis. Sæper enim memoria repetendum est illud, nihil fecisse impios Christi carnifices, nisi quod Dei manu & consilio decretum esset. Neque enim Filium suum exposuit Deus illorum libidini: sed ex suo arbitrio, & animi sententia sibi tanquam victimam immolari voluit. Quod si optima ratione non caruit Dei consilium in omnibus his quæ pati Filium suum voluit, tum horribilis iræ illius grauitas aduersus peccatum, tum immensa erga nos bonitatis eius magnitudo nobis reputanda est. Non aliter aboleri potuit noster omnium reatus, nisi Filius Dei catharma pro nobis fieret. Videmus eum quasi omni seclerum congerie pollutum in locum execrabilem cogi, ut illic coram Deo & hominibus maledictus appareat. Nimis certè stupidi sumus, nisi in hoc speculo clarè cernimus, quantum abominetur Deus peccata. Plusquam verò saxei, nisi expauescimus ad tale eius iudicium. Dum autem altera ex parte testatur Deus sibi tam charam fuisse nostram salutem, ut Filio vnigenito non pepercerit, quam effusam bonitatis & gratiæ magnitudinem illic conspiciamus? Quisquis ergo mortis Christi causas ritè expendet vnà cum fructu qui inde ad nos redit, illi neque stultitia ut Græcis, neque scandalum, ut Iudæis erit crucis doctrina: sed potius inestimabile diuinæ tum virtutis, tum sapientiæ, tum iustitiæ, tum bonitatis specimen, ac pignus. Quæ dicit Iohannes loco nomen fuisse GOLGOTHA, de lingua vel Chaldæa, vel Syriaca accipit. Est autem nomen deductum à Galgal, hoc est à voluendo: quia in cranio est velut pilæ aut globi rotunditas.

19 SCRIPSIT AVTEM ET TITVLVM. Inserit Euangelista memorabile Pilati factum post latam sententiam. Vtitur quidem fortè fuit, titulos apponere, quum plecterentur malefici, ut pœnæ causa in exemplum omnibus nota esset. Atqui in Christo hoc extraordinarium est, quod sine ignominia titulus apponitur. Pilati enim consilium fuit, quod se obliquè vlcisceretur de Iudæis, qui sua perniciosa iniustum de homine innoxio supplicium extorserant, totam gentem in Christi persona damnare. Ita Christo nullam proprii sceleris notam inurit. Verum lo-

Leuit. 6. d. 30,
Ex 16. f. 27.
Deut. 21. d. 23.

1. Cor. 1. c. 23.

gè altius prospexit Dei prouidentia, quæ Pilati stylum gubernauit. Non venit quidem Pilato in mentem celebrare Christum, vt salutis authorem, & Dei Nazaræum, & Regem electi populi: Deus tamen hoc Euangelii præconium nescienti quid scriberet, dictauit. Eodem arcano Spiritus impulsu factum est, vt titulum publicaret triplici lingua. Neque enim credibile est fuisse hoc ex communi vsu: sed Dominus hoc præludio monstrauit iam tempus instare, quo Filii sui nomen vbique innotesceret.

21 DIXERUNT ERGO PILATO SACER. Sentiunt se odiosè perstringi: atque ideo cuperent mutari titulum, qui sine gentis infamia Christum solum grauaret. Cæterùm, interea non dissimulant quanto veritatis odio infecti sint, qui ne minimam quidem eius scintillam ferre queunt. Ita semper ministros suos instigat satan, qui simulac minimum aliquid emicat diuinæ lucis, suis tenebris extinguere, vel saltem suffocare conentur. Cōstantia verò Pilati diuinæ prouidentia tribuenda est: neque enim dubium, quin eius animum variis modis tentauerint. Sciamus ergo diuinitus fuisse retentum, vt inflexibilis maneret. Non cessit Pilatus Sacerdotū precibus, nec se ab illis corrumpi sustinuit: at Deus per os eius testatus est, quàm stabile sit Filii sui regnum. Quòd si in Pilati scriptura maior ostensa fuit regni Christi firmitas, quàm vt hostium machinis concuti posset: quid de Prophetarum testimoniis sentiendum, quorum ora & manus sibi Deus sacrauit? Pilati quoque exemplum officii nostri nos admonet, vt cōstantes simus in tuenda veritate. Non retractat homo profanus quod verè, licet sine mente & cōsilio, de Christo scripsit: quantum ergo dedecus, si minis, vel periculis territi, discedimus ab eius doctrinæ professione, quam Deus cordibus nostris per Spiritum suum obsignauit? Notandum præterea est, quàm execranda sit tyrannis Papiistica, quæ plebem ab Euāgelii, & totius Scripturæ lectione arceat. Pilatus homo reprobus, & alioqui satanæ organum, arcano tamen instinctu destinatus fuit Euangelii præco, vt breuem eius summā tribus linguis vulgaret. Qui ergo eius notitiā, quantum in se est, suppressā curant, quo loco nobis habendi sunt, quū se prodāt Pilato nequiores?

23 Milites ergo quum crucifixissent Iesum, acceperunt vestimenta eius (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis à summo contexta per totum.

24 Dixerūt ergo inter se, Ne scindamus eam: sed fortiamur de ea cuius sit, vt Scriptura impleretur, dicens, Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super vestitu meo miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt.

23 MILITES ERGO. De vestibus Christi inter milites diuisis apud alios quoque Euangelistas fit mentio. Quatuor erant milites, qui reliquum vestitum inter se partiti sunt. Restabat tunica inconsutilis, quæ quū diuidi non posset, super eam fors iacta est. Vt mentes nostras in considerando Dei consilio retineant Euangelistæ, in hac etiam parte impletam fuisse Scripturam admonent. Locus tamen, quem adducunt ex Psalmo 22, videtur intempestiuè ad præsentē causam trahi. Nam quum illic queratur Dauid se hostibus prædæ fuisse, metaphoricè sub nomine vestium sua omnia designat: ac si vno verbo diceret, Spoliatum se, & nudatum ab improbis fuisse. Quam figuram dum negligunt Euangelistæ, à natiuo sensu discedunt. Sed tenendum est primo loco, Psalmum ad Dauidem restringi non debere, quemadmodum ex pluribus sententiis patet, præsertim verò ex clausula, vbi habetur, Celebrabo nomen tuum in Gentibus. quod de Christo exponere necesse est. Iam verò non mirum, si obscurè in Dauide adumbratum fuerit, quod in Christo expressius cernitur: quanto scilicet veritas suo typo clarior esse debet. Sciamus porrò nudatum fuisse Christum suis vestibus, vt nos iustitia sua indueret. Nudum eius corpus hominum probis fuisse expositum, vt nos cum gloria appareamus ad Dei tribunal. Quòd allegorico sensu quidā hūc locum ad Scripturā torquēt, quæ laceratur ab hæreticis, nimis coactum est. Nō displicet quidem comparatio, quòd sicuti semel à profanis militibus diuisa sunt Christi vestes: ita hodie peruersi homines totam Scripturam, qua Christus, vt se nobis conspicuum præbeat, vestitur, alienis commentis discernunt. Sed minimè ferenda est Papiistarum improbitas cum horribili Dei blasphemia coniuncta. Scripturam dicunt ab hæreticis lacerari: tunicam verò, hoc est Ecclesiam, integram manere: vt reiecta Scripturæ autoritate, fidei vnitatem in solo Ecclesiæ titulo consistere euincant. Quasi verò ipsa Ecclesiæ vnitas alibi fundata sit, quàm in Scripturæ fide. Quum ergo fidem à Scriptura diuellūt, vt vni Ecclesiæ addita subiacet, tali diuortio non iam Christum despoliant, sed crudeli sacrilegio discernunt eius corpus.

Quamquam ut illis demus, Ecclesiae symbolum esse inconfutibilem tunicam, minimè obtinebunt quod captant: quia probandum restabit penes ipsos esse Ecclesiam, cuius nullum profus signum ostendant.

25 Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleophae: & Maria Magdalena.

26 Quum vidisset ergo Iesus matrem, ac discipulum astantem, quem diligebat, dixit matri suae, Mulier, ecce filius tuus.

27 Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.

Matth. 10 d. 37
Luc. 14. f. 26.

25 STABANT AUTEM. Hic obiter narrat Euangelista, Christum sic paruisse Deo Patri, ut non neglexerit officium humanae erga matrem pietatis. Seipsum quidem oblitus est, ac omnia, quatenus necesse fuit ad praestandam Patri obedientiam: sed hac defunctus, officium quod matri debebat, noluit praetermittere. Atque hinc discimus, quomodo pietas in Deum & in homines colenda sit. Saepe accidit, quum nos aliquid vocat Deus, ut in diuersam partem reuocent parentes, vxor, liberi: ut non possimus omnibus pariter satisfacere. Si homines aequamus Deo, peruersa ratio est. Praeferendum ergo Dei mandatum, praefereendus cultus, & honor: postea, quoad licebit, ius suum hominibus quoque reddendum. Nec verò vnquam inter se configunt prioris & secundae Legis tabulae praeccepta, ut prima specie apparet: sed incipiendum à Dei cultu, postea hominibus inferior dandus est locus. Quò pertinent istae sententiae, Qui non oderit patrem & matrem propter me, non est me dignus. Sic ergo impendere nos hominibus decet, ut à Dei cultu & obedientia nos minimè impediatur. Vbi Deo erimus obsequuti, tunc rite & ordine, de parentibus, vxore & liberis cogitabimus. Sicut Christus matris curam habet: sed ex cruce, ad quam vocatus erat Patris decreto. Caeterum, si loci & temporis circumstantiam expendimus, admirabilis fuit Christi erga matrem pietas. Omitto extremos cruciatus corporis: omitto probra: sed quum atroces in Deum blasphemiae animum eius incredibili moerore conficerent, & sustineret horribile cum morte aeterna, & diabolo certamen, nihil horum tamen obstat quominus sit de matre sollicitus. Colligere etiam ex hoc loco licet, quisnam sit honor ille quem Deus in Lege parentibus deferri iubet. Discipulo vices suas delegans Christus, alendam illi, & curandam tradit matrem. Sequitur ergo, honorem qui parentibus debetur, non in ceremonia, sed in omnibus necessariis officiis positum esse. Iam ex altera parte consideranda est nobis mulierum fides. Fuit quidem non vulgaris amoris affectus, quòd Christum ad crucem vsque sequutae sunt. Verum, nisi fide instructae nunquam adesse potuissent tali spectaculo. Quantum ad Iohannem ipsum spectat, colligimus sic suffocata fuisse eius fidem ad breue tempus, ut tamen non prorsus fuerit extincta. Nunc pudeat nos, si crucis horror nos à sequendo Christo moratur, quum nobis ante oculos etiam versetur resurrectionis gloria: quum praeter ignominiam, & maledictionem mulieres nihil cernerent. **MARIAM** Cleophae vocat, vel vxorè, vel filiam. Hoc posterius mihi magis placet. Eam dicit fuisse matris Iesu sororem, secundum linguam Hebraicam phrasin, quae omnes consanguineos, fratrum nomine designat. Mariam Magdalenam videmus non frustra liberatam fuisse à septem daemoneis, quae tam fidelem se Christo discipulam ad extremum vsque praebuit.

26 **MULIER, ECCE FILIUS TVVS.** Quasi diceret, Posthac non versabor in terris, ut possim tibi filii officia praestare. Hunc igitur in meum locum subrogo, qui partes meas suscipiat. Idem sibi vult, quum Iohanni dicit, Ecce mater tua. Mandat enim his verbis, ut eam matris loco habeat: nec secus curet ac matrem. Quòd dicit, Mulier, & matris nomine abstinere: quidam ideo factum putant, ne grauius doloris vulnus animo eius infligeret, quod ego non reiicio. Verum, altera coniectura non minus probabilis est, quòd ostendere voluerit Christus, peracto humanae vitae stadio iam se conditionem illam exuere sub qua vixerat, ac caeleste regnum ingredi, ubi angelis & hominibus imperet. Scimus enim Christum semper fideles à carnis intuitu reuocare solitum. Id autem in morte praesertim fieri oportuit.

27 **ACCEPIT EAM DISCIP. IN SUA.** Signum obseruantiae est discipuli erga magistrum, quòd Christi mandato pareat Iohannes. Hinc etiã patet, Apostolos habuisse suas familias: quia hospitio excipere non poterat Iohannes Christi matrem, nec eam apud se habere, nisi fuisset illi domus, & certa viuendi ratio. Quare ineptiunt qui putant Apostolos relictis facultatibus nudos & inanes ad Christum venisse. Plusquam verò stultè delirant, quibus sita esse videtur in mendicitate perfectio.

28 Post hoc sciens Iesus quòd omnia ià impleta essent, vt impleretur Scri- *Psal. 69. c. 22.*
ptura, dicit, Sitio.

29 Porro vas positum erat aceto plenum. Illi autem spongiam aceto imple
tam, hyssopo circumdederunt, & obtulerunt ori eius.

30 Quum ergo sumpisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est. Et incli-
nato capite tradidit Spiritum.

28 **SCIENS IESVS.** Multa consultò præterit Iohānes ab aliis tribus narrata. Nunc postremū
actum, in quo multum inerat ponderis, describit. Quum dicit Iohannes vas illic fuisse positum,
loquitur tanquam de re vsitata: ac mihi probatur, genus potionis fuisse confectum ad mortem
accelerandam, quum miseri homines satis diu torti essent. Potum verò non petit Christus, do-
nec omnia fuerint impleta: quo immensum erga nos amorem, & inestimabile salutis nostræ stu-
dium testatus est. Nullis verbis exprimi satis potest quàm acerbos dolores perferret: non tamen
eximere se cupit, donec fuerit Dei iudicio satisfactum, suffque omnibus numeris constet expia-
tio. Sed quomodo dicit omnia fuisse impleta, quū adhuc præcipuum caput deesset? mors ipsa
scilicet. deinde, an non resurrectio ad salutis nostræ complementum facit? Respondeo, Iohan-
nem complecti quæ mox sequutura erant: nondum mortuus erat Christus, nondū resurrexerat:
sed videbat nihil amplius obstare quin ad mortem & resurrectionem pergeret. Atque ita suo
nos exemplo ad solidam obedientiam instituit: ne graue sit nobis Dei arbitrio viuere, etiam si
inter maximos dolores languendum sit. **VT IMPLERETVR SCRIPTURA.** Ex aliis
Euangelistis colligere promptum est, notari locum ex Psalmo 69, Dederūt in escam meam fel:
& in siti mea potarunt me aceto. Hæc quidē locutio metaphorica est, qua significat Dauid, non
modo sibi negatā fuisse opem qua egebat, sed mala crudeliter fuisse duplicata. Sed nihil absurdi
est, si in Christo clarius exhibitū fuerit quod tenuiter adūbratū fuerat in Dauide. Nā hinc me-
lius perspicimus quantū differat à figuris veritas: quū palām, & quasi in solidū apparent in Chri-
sto, quæ tantū figuratē passus est Dauid. Ergo vt ostēderet Christus se eū esse cuius Dauid susti-
nuerat personā, voluit aceto potari: idque in fidei nostræ cōfirmationē. Qui sensum allegoricū
fabricat in verbo **SITIENDI**, argutiæ magis, quā veræ ædificationi studēt. & palām refellit eos
Euāgelista, qui petitū à Christo acetū fuisse dicit, quū ad mortē pperaret. Quū dicit **SPONGIAM**
hyssopo fuisse circumdatā, intellige ī arbuti baculo fuisse defixā, vt possset ad os Christi admoueri.
30 **CONSUMMATVM EST.** Idem verbū repetit quo nuper vsus fuerat. Cæterum, hæc Chri-
sti vox memoratu in primis digna est. Quia docet in eius morte totum salutis nostræ comple-
mentum, & singulas partes contineri. Iam antè monuimus, non disiungi à morte resurrectionē:
tantū Christi consilium est, fidem nostram retinere in se vno: ne huc, vel illuc descedat. Sensus
ergo est, Quicquid ad salutem hominum facit, in Christo constare, nec alibi quærendum. Vel,
quod idem est, Salutis perfectionem in eo esse inclusam. Subest autē tacita antithesis: quia mor-
tem suam veteribus sacrificiis, & figuris omnibus opponit Christus: ac si diceret, Quicquid sub
Lege in vsu fuit, nihil ad expianda peccata, ad iram Dei placandam, ad comparandam iustitiam
perire valebat: nunc demum vera mundo ostensa & exhibita est salus. Huic doctrinæ annexa
est omnium Legis rituum abrogatio. Umbras enim iam scētari, ex quo habemus in Christo cor-
pus, præposterum esset. Quòd si in hac Christi voce acquiescimus, vna eius morte ad salutem
contentos esse nos decet, nec vlla aliunde subsidia accersere fas est. Atqui huc spectat tota Pa-
patus religio, vt sibi homines innumeros quærendæ salutis modos excogitent. Vnde colligimus
abominandis sacrilegiis scetere. Præcipue hac Christi voce damnatur Missæ abominatio. Cessa-
re omnia Legis sacrificia oportuit: quia vnico mortis Christi sacrificio perfecta fuit hominum
salus. Quo igitur iure, vel prætextu sibi licuisse Papistæ dicēt, sacrificium nouum erigere, quod
Deum hominibus reconciliet? Excipiunt non esse nouum, sed illud idem quod Christus obtu-
lit. Atqui facilis est refutatio: quòd nullum offerendi mandatum ipsi habeant. Deinde quòd
Christus semel vna oblatione defunctus, pronuntiet ex cruce totum esse perfectum. Ergo plus-
quam falsarii sunt, qui testamentum sacro filii Dei sanguine obsignatum, perfidè corrumpunt
ac violant. **EMISIT SPIRITVM.** Omnes Euangelistæ diligenter mortem Christi expri-
munt, nec immeritò. nam hinc nobis vitæ fiducia: hinc etiam secura aduersus mortem gloria-
tio, quòd eam vice nostra obiit Dei filius: & cum ea luctando, superior euasit. Notanda autem
est locutio quam vsurpat Iohannes: qua docemur pios omnes, qui cum Christo moriuntur, se-
curè animas suas deponere in Dei custodiam, qui fidelis est, nec perire sinet quod seruandum

sufceperit. Hoc inter filios Dei & reprobos discrimen est moriendi: quòd hi animas temere exhalant: illi autem Dei tutelæ committunt, quasi pretiosum depositum, cuius fidus erit custos usque in diem resurrectionis. Nomen SPIRITVS hîc pro anima immortalis accipitur, quemadmodum satis patet.

31 Iudæi ergo (vt non manerent sabbatho corpora in cruce, quia parasceue erat, & erat magnus dies illius sabbathi) rogarunt Pilatum vt frangerentur eorum crura, & tollerentur.

32 Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus erat cum eo.

33 Quum autem ad Iesum venissent, postquam viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura.

34 Sed vnus militum lancea eius latus aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua.

35 Et qui vidit, testimonium reddidit, & verum est eius testimonium, & ille nouit quòd vera dicit, vt vos credatis.

36 Hæc autē facta sunt vt Scriptura impleretur, Os non cōminuetis eius.

Exod. 12. g. 46.
num. 9. b. 12.

G 37
Zach. 12. c. 10.

Et iterum altera Scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt.

31 QVIA PARASCEVE ERAT. Hæc quoque narratio ad fidem ædificandam valet. Primum quia ostendit impletum fuisse in Christi persona quod in Scripturis prædictum erat. deinde quia mysterium continet non vulgaris momenti. Dicit Euangelista Iudæos rogasse vt corpora tollerentur è crucibus. Mandatum id quidem fuerat Lege Dei: sed Iudæi (vt solent hypocritæ) rebus minutis tantum intenti, sine vilo scrupulo maxima scelera prætereunt. Nam vt sabbathum suum religiose celebrent, de externa pollutione anxii sunt. Interea non reputant quam nefandum fuerit scelus, vita priuare hominem innoxium. Sic paulo antè vidimus non ingressos fuisse prætorium, ne se polluerent, quum totam regionem pollueret eorum impietas. Interea per eos exequitur Dominus quod salutis nostræ plurimum intererat, vt mirabiliter intactum maneat Christi corpus, & ex eius latere fluat sanguis & aqua. ERAT MAGNVS DIES ILLIVS SABBATHI. Magis recepta lectio est, Erat magnus ille dies, hæc tamen quam posui, in multis vetustis & probatis exemplaribus habetur. Eligant lectores vtram maluerint. Si legas *omnis* in genitiuo, sabbathum pro ipsa hebdomade sumendum erit: ac si dixisset Euangelista, fuisse illius septimanæ diem festum, paschatis respectu, celeberrimum. Loquitur autem Euangelista de proximo die cuius initium erat ab occasu solis: quo maior erat religio, cadauera suspensa relinquere. Sin verò magis placeat in nominatiuo casu legere, Erat ille magnus dies, eodem ferè recidet sensus, quantum ad summam rei: in verbis tantum erit varietas: nempe quòd sabbathum illud sanctius faceret paschæ accessio.

33 QVVM AVTEM AD IESVM VENISSENT. Quòd fractis duorum latronum cruribus, Christum mortuum inueniunt, atque ideo non attingunt eius corpus, in eo extraordinarium diuinæ prouidentiae opus apparet. Dicet quidem profani homines naturaliter fieri vt alius alio citius moriatur: verum, qui totam historiæ seriem expedit, arcano Dei consilio adscribere cogetur, quòd mors, omnium opinione celerior, Christum à fractione crurum exemit.

34 SED VNVS MILITVM LANCEA. Quòd lancea confossum fuit eius latus à milite, factum est ad mortem comprobendam: sed Deus longe altius respexit, vt mox videbimus. Puerile verò Papistarum commentum, qui ex lanceario, Longinum fecerunt, proprium viri nomen esse fingentes: ac nequid fabulæ deesset, cæcum prius fuisse militem nugati sunt, & recepto visu ad fidem conuersum. Itaque ab illis in sanctorum catalogum relatus est. Talibus patronis quibus suffultæ sint eorum preces quoties Deum inuocant, quid obsecro impetrare vnquam poterunt? Sed digni sunt quicunque spreto Christo suffragia mortuorum captant, quos diabolus ad larvas & semures abripiat. EXIUIT SANGVIS ET AQUA. Hallucinati sunt quidam, miraculum hîc fingentes. Naturale enim est dum coagulatur sanguis, amisso rubore fieri aquæ similem. Notum etiam est in membrana præcordiis vicina, aquam contineri. Decepti autem sunt illi, quòd tam sedulo Euangelista inculcat aquam fluxisse cum sanguine, ac si aliquid insolitum & præter

naturæ ordinem referret. Sed aliud ei fuit cōsiliū: nempe vt narrationem suam aptaret. Scripturæ testimoniis, quæ mox subiicit: præsertim verò vt inde elicerent fideles quod ipse alibi admonet, Christum scilicet venisse cum aqua & sanguine, quibus verbis significat secum attulisse veram expiationem & verum lauacrū. Nam peccatorū remissio & iustitia, animæque puritas, duobus istis symbolis in Lege figurabatur, sacrificiis & ablutionibus. In sacrificiis sanguis peccata expiabat, ac pretium erat iræ Dei placandæ. Lauacra, testimonia erant veræ puritatis, & remedia ad purgandam immunditiam, ac delendas carnis sordes. Ne amplius in illis elementis subsistat fides, Iohannes quinto Epistolæ suæ capite testatur, vtriusque gratiæ complementum esse in Christo: hic autem visibile eius rei symbolum profert. Eodem spectant quæ Christus Ecclesiæ suæ reliquit sacramenta. Nam in baptismo, purgatio & animæ puritas quæ vitæ nouitate constat, nobis ostenditur. Cœna autem peractæ expiationis est pignus: sed longè à veteribus Legis figuris differunt: quia Christum offerūt veluti præsentem, quem adhuc procul abesse Legis figuræ indicabāt. Quare nō displicet quod scribit Augustinus, ex Christi latere fluxisse nostra sacramenta: tunc enim verè demū à sordibus nostris abluimur, & renouamur in sanctam vitam: tunc redempti à morte, & soluti à reatu, corā Deo viuimus, quū Baptismus & sacra Cœna ad latus Christi nos deducūt, vt inde, tāquā ex fonte, quod figurāt, fide hauriamus.

36 OS NON COMMINETVR. Testimonium hoc sumptum est ex duodecimo Exodi, vbi Moses de agno paschali tractat. Sumit autem Iohannes pro cōfesso, Agnum illum, symbolum veri & vnicū sacrificii fuisse, quo redimenda erat Ecclesia. Nec obstat quòd in memoriam redemptionis iam factæ immolabatur. Sic enim volebat Deus illud beneficium celebrari, vt in futurum tempus spiritualem Ecclesiæ liberationem promitteret. Quare Paulus quoque sine controuersia ad Christum aptat, quam agni comedendi formam præscribit Moses. Ex hac analogia, & similitudine fructum non vulgarem colligit fides: quia salutem in Christo exhibitam, in omnibus Legis ceremoniis intuetur. Et huc spectat Iohannis consiliū, Christum verū fuisse redemptionis nostræ non tantum pignus, sed etiam pretium: quia in eo impletum cernitur quod olim sub figura Paschæ ostensum fuit veteri populo. Quo etiam monentur Iudæi, in Christo quærendam esse omnium substantiam, quæ Lex figurauit: non re ipsa præstitit.

37 VIDEBUNT IN QUEM TRANSIXERUNT. Locū hunc qui secundum literā de Christo exponere conātur, nimis violenter torquent. Nec verò in hunc finem ab Euāgelista citatur: sed potius vt ostendat Christum esse Deum illum, qui olim conquestus fuit per Zachariā sibi pectus à Iudæis transfodi. Illic autem Deus hominum more loquitur, significās perinde se vulnerari populi sceleribus, ac præsertim obstinato verbi sui cōtemptu, vt lethale est in homine mortali vulnus, cui cor est transfixum. Sicut alibi dicit, Spiritum suum mœrore affectum esse. Iam quia Christus Deus est in carne manifestatus, dicit Iohannes in visibili eius carne palām fuisse impletū, quod diuina eius maiestas secundum rationem, qua pati poterat, passa fuerat à Iudæis: nō quòd iniuriis hominū obnoxius sit Deus, vel ad eū vsque perueniāt quæ illi ex terra probra ingeruntur: sed quia hac locutione exprimere voluit, quāti sacrilegii rea sit hominū impietas, dum se contumaciter in cælum attollit. Meritò autem Iohānes Iudæis adscribit, quod militis Romani manu peractū est: quemadmodū alibi dicuntur, Filium Dei crucifixisse, quanuis digito non attigerint eius corpus. Nunc queritur, promittatne Deus pœnitentiam Iudæis in salutem, an se venturum ultorem minetur. Ego, dum locum diligentius expendo, vtrunque completi arbitror: quòd scilicet reliquias tandem ex perdita & desperata gente, in salutem colliget Deus: & contemptoribus horribili sua vindicta ostendet cum quo negotium habuerint. Scimus enim Prophetis non minus audacter solitos fuisse illudere, quàm si absque vllō Dei mandato fabulati essent. Hoc illis impunè cessurū negat Deus: quia tandem causam suam asseret.

Matth. 26. d. 38

Act. 2. f. 36.

38 Posthæc autem rogauit Pilatum Ioseph Arimathiensis (qui discipulus erat Iesu, occultus tamen propter metum Iudæorum) vt tolleretur corpus Iesu: & permisit Pilatus. Venit ergo, & sustulit corpus Iesu.

39 Venit autem & Nicodemus (qui venerat ad Iesum nocte primū) ferrens misturam myrrhæ & aloes, circiter libras centum.

40 Sumpserunt ergo corpus Iesu, & ligarunt illud linteis cum aromatibus, vt mos est Iudæis sepelire.

41 Erat autem in loco, vbi crucifixus fuit, hortus: & in horto mo-

numentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat.

42 Illic ergo propter parasceuem Iudæorum, quia monumentum propè erat, posuerunt Iesum.

38 **ROGAVIT PILATVM IOSEPH.** Iam recitat Iohannes à quibus, & quo in loco, & quàm honorificè sepultus fuerit Christus. Duos nominat Iohannes, qui Christum sepulturæ mandarunt, Ioseph, & Nicodemum: quorū prior à Pilato sibi mortui corpus dari petiit: quod alioqui expositum fuisset militum libidini. Illum Matthæus diuitem fuisse, Lucas verò decurionem, hoc est, Senatorii ordinis testatur: Nicodemum verò capite tertio vidimus dignitate inter suos fuisse præditum. fuisse verò etiam diuitem colligere promptum est ex tanto sumptu quem fecit in afferenda mistura. Ergo illis hætenus obstiterat diuitiæ, ne Christo nomen darèt, & in posterū non minus obstare poterant, ne professionē susciperent tantopere odiosam & infamem. Et nominatim Euangelista cōmemorat Ioseph antehac metu fuisse retentū, ne auderet se Christi discipulum profiteri. De Nicodemo autē repetit, quod antea habuimus, clām & noctu ad Iesum venisse. Vnde igitur repente heroica illis animi fortitudo, vt in extrema desperatione intrepidè in lucem prodeant? Omitto manifestum discrimen, quod subire necesse fuit, sed hoc magnum est, quòd æternum cum gēte sua bellum suscipere non dubitarunt. Certum ergo est cælesti impulsu factum esse, vt qui viuo debitum honorem propter metum non detulerant, quasi mutati in nouos homines, accurrant ad cadauer mortui. Afferunt ipsi sua aromata ad condiendum Christi corpus: sed hoc nunquam fecissent, nisi odore mortis eius perfunsi, & imbuti. Vnde apparet quàm verè dictum esset ab ipso Christo, Nisi granum frumenti mortuum fuerit, ipsum solum manet: postquam autem mortuum est, abunde fructificat. Nam mortem præ vita ipsa fuisse viuificam, illustre hīc habemus documentum. Et tantum valuit odoris suauitas, quem spirauit mors Christi in istorum duorum hominum animos, vt omnes carnis affectus facile extinxerit. Quum in illis regnaret opum amor, & ambitio, insipida erat Christi gratia: nunc verò totus mundus illis sapere desinit. Cæterū, sciamus eorum exemplo nobis præscribi quidnam Christo debeamus. Illi duo, vt fidei suæ specimen ederent, Christum è cruce sublatum non sine ingenti periculo, constanter tamen in sepulchrum tulerunt. Turpis ergo & pudenda ignauia est, si regnantem in cælesti gloria, fidei confessione fraudamus. Quo etiam minus excusabilis est eorum improbitas, qui quum hodie perfida simulatione Christum abnegent, Nicodemi tamen exemplum prætexunt. Ac vna quidem in re similes esse fateor, quòd Christum, quantum in se est, sepultum curant: sed nunc non erat sepeliendi tempus, ex quo ascendit ad Patris dexteram, vt supra homines & angelos conspicuus emineat, & omnis lingua summum eius imperium prædicet. **OCCLTVS PROP. METVM IVD.** Quia metus hic sanctæ constantiæ opponitur, quam operatus est Spiritus Domini in corde Ioseph, probabile est non caruisse vitio. Non quòd omnis metus, quo sibi fideles à tyrannis, & Euangelii hostibus cauent, vitiosus sit: sed quia sese prodit fidei imbecillitas, quoties metu suppressitur fidei confessio. Semper vidèdum quid mædet Dominus, & quousque nos progredi iubeat. Qui cessat in medio cursu, Deo se non fidere ostendit, & nihil excusationis habet, qui pluri vitam suam facit, quàm Dei mandatum. Quod Euāgelista titulo & honore discipuli Ioseph dignatur quo tēpore nimis timidus erat, nec testari audebat fidē suam corā mundo, hinc agnoscimus quàm clementer agat Dominus cum suis, & quàm paterne eorum vitis ignoscat. Neque tamè est cur sibi blandiantur falsi Nicodemitæ, qui non tantum occultam intus fidem retinent, sed dum consensum simulant cum impiis superstitionibus, quantum in se est, Christi se negant esse discipulos.

40 **SICVT MOS EST IVDÆIS.** Postquam extrema ignominia defunctus erat Christus in cruce, honorificā eius sepulturam esse Deus voluit, vt esset gloriæ resurrectionis præludiū. Sumptum nō mediocrem faciunt Nicodemus, & Ioseph, vt superuacuis videri possit: sed consilium Dei spectandum est, qui etiam Spiritu eos suo impulit ad præstandum hūc Filio suo honorem, vt crucis horrorem nobis tolleret sepulchri odore. Cæterū, quæ extraordinaria sunt, in exemplum trahi non debent. Deinde nominatim exprimit Euangelista sepultum fuisse, què admodum Iudæis mos erat. Quibus verbis significat, hanc fuisse vnā ex Legis ceremoniis. Nā veterem populum, cui non ita clarè testata erat resurrectio, & qui specimen eius, ac pignus in Christo non habebat, talibus adminiculis fulciri oportuit, vt constanti fide Mediatoris aduentum expectaret. Quare notandū est discrimē inter nos, quibus illuxit Euāgelii claritas, & inter

Iohan. 12. d. 24.

Philip. 2. b. 9.

patres, quibus figuræ Christi absentiam supplebant. Hæc ratio est, cur tunc fuerit tolerabilis maior rituum pompa, quæ hodie vitio nõ careret. Nam qui hodie tam sumptuosè mortuos sepeliunt, non tam mortuos homines, quàm Christum ipsum Regem vitæ è cælo detractum, sepulchro, quantum in se est, recondunt: quia eius resurrectio veteres illas ceremonias abrogauit. Fuit etiam magna inter gentes sepeliendi cura & religio, quæ originè proculdubio à patribus habuit, sicut sacrificia. Sed quum nulla apud eos vigeret spes resurrectionis, non fuerunt patrū imitatores, sed simiæ. Promissio enim, & verbum Dei tanquam anima est, quæ ceremonias viuificat. Sublato verbo, quicquid rituum vsurpant homines, etiamsi externa specie piorum obseruationi conueniat, nihil aliud est quàm putida, vel fatua superstitio. Nobis verò (vt dictum est) hodie colenda est hac in parte sobrietas, ac parsimonia: quia immodici sumptus, odorem resurrectionis Christi extinguunt.

41 ERAT AVTEM IN LOCO. Hoc tertium est caput, quod obseruandum esse dixi in historia sepulturæ. Locum exprimit Euangelista pluribus de causis. Primùm, non temere, nec sine certa Dei providentia accidit, quòd in sepulchro nouo conditum fuit Christi corpus. Tametsi enim communem obiit mortem cum aliis omnibus, quia tamen primogenitus ex mortuis futurus erat, & primitiæ resurgentium, nouum illi sepulchrum datum est. Aliud quidem fuit Nicodemi & Ioseph consilium, nam quia paucillum temporis restabat vsque ad occasum solis, quod erat initium sabbathi, quæ sita fuit ab illis loci commoditas. Deus interea præter eorum mentem Filio suo sepulchrum adhuc intactum delegit. Ergo sanctis hominibus tantū placet loci propinquitas, ne sabbatum violent: Deus autem quod minimè quærebant, illis offert, vt Filii sui sepulturam simbolo aliquo à communi ordine discerneret. Huc etiam valebat circumstantia loci, vt illustrior esset resurrectio, & historiæ, quæ proximo capite sequitur, non parum lucis afferret.

CAP. XX.

1 PRIMA autem die sabbathorum, Maria Magdalena venit mane, quum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, & videt lapidem sublatum è monumento.

2 Currit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alterum discipulum quem diligebat Iesus, & dicit eis, Tulerunt Dominum è monumento, & nescimus vbi posuerint eum.

3 Exiuit ergo Petrus & alter discipulus, & venerunt ad monumentum.

4 Currebant autem duo simul, & alter discipulus præcurrit celerius Petro, & venit prior ad monumentum.

5 Et capite inclinato, videt posita linteamina, non tamen ingressus est. B

6 Venit ergo Simõ Petrus sequens eum, & ingressus est in monumentum, & videt posita linteamina,

7 Et sudarium quod fuerat super caput eius, non simul cum linteis positum, sed seorsum inuolutum in vnum locum.

8 Tunc ergo ingressus est etiã alter discipulus, qui venerat prior ad monumentum, & vidit, & credidit.

9 Nondum enim nouerant Scripturam, quòd oporteret illum à mortuis resurgere.

1 PRIMA AVTEM DIE SABB. Quoniam resurrectio Christi præcipuū est fidei nostræ caput, & sine quo spes vitæ æternæ iacet: ideo in ea probanda magis insistant Euangelistæ: quæ admodum hic noster multa testimonia colligit, quibus certi simus, Christum ex mortuis resurrexisse. Posset tamen videri absurdum, quòd non proferat testes magis classicos. nam à muliere initium facit: sed ita scilicet impletum fuit illud, Eligi à Deo quod infirmum est in mundo, & stultū & contemptibile, vt sapientiã, & virtutem, & gloriam carnis cõfundat. In discipulis cer-
r. iiii.

tè nihil plus fuit terrenæ dignitatis, quàm in mulieribus quæ Christum sequutæ erant: sed quia Christo placuit eos habere primarios resurrectionis suæ testes, vno hoc nomine satis sunt authenticæ, omnique exceptione maiores. Sacerdotibus & Scribis, toti que populo, & Pilato etiã nihil aliud obstitit, quominus Christum resurrexisse certò scirent, nisi crassa & voluntaria cæcitas. Fuerunt igitur omnes digni qui videndo non viderent. Interea paruulo gregi se Christus præfecit. Cæterum, antequam ultra progredimur, operæpretium est monstrare quomodo inter se Euangelistæ consentiant, in quorū verbis apparet prima specie aliquid dissidii. Iohānes non nisi vnam Magdalenam nominat, Matthæus duas, Marcus tres, Lucas certum numerum non definit, sed tantum commemorat venisse mulieres, quæ Christum à Galilæa sequutæ erant. Verum hic non facile ita soluitur, quòd sicuti Matthæus ponit duarum nomina, quæ magis notæ erant ac celebres inter discipulos: ita Iohannes contentus est vnius tantum Magdalene nomine: interea tamen alias non excludit: imò ex verborum eius contextu colligere promptum est, illam non fuisse solam. nam paulo post dicit Maria plurali numero, Nescimus vbi posuerint eum. Ergo quauis de comitibus sileat Iohannes, nihil tamen narrat ab aliis diuersum, qui plures fuisse commemorant. De temporis varietate non difficilis est solutio. Quum dicit Iohannes venisse ante lucem, intellige superantibus adhuc noctis tenebris ingressas fuisse iter: antequam verò ad sepulchrum ventum foret, lux diei exorta fuit. vespere autem post solis occasum, iam finito sabbatho emerant aromata. Atque huc referri debet aliorum narratio. Alia videtur esse repugnantia species: quòd Iohannes dicit sibi & Petro duntaxat loquam esse Mariam: Lucas autem narrat ipsam ad vndecim Apostolos venisse, & eius sermonem habitum pro delirio. Sed facile discutitur: quia Iohannes collegas suos reliquos consultò præterit: ipse enim & Petrus soli ad sepulchrum venerunt. Quòd Lucas solius Petri meminit, eiusdem est rationis cum eo quod nuper diximus de Maria Magdalena, & reliquis mulieribus. Porro credibile est alios nouem discipulos metu retentos esse: ne si turmatim prodiissent, nimis fuissent conspicui. Nec obstat quòd videtur innuere Lucas, spiritum ab illis fuisse Mariæ sermonem: quia continuo post subiicit, Petrum ecurrisse. Quare simpliciter intelligit, primo auditu fuisse quasi attonitos: sed tandem collecto animo Petrum illam sequutum esse, visendi causa. Quòd autem recitat Lucas Christum apparuisse Mariæ antequam discipulis nuntiasset sepulchrum esse vacuum, inuersa est narrationis series: quòd planum fit ex contextu: subiicit enim quòd Iohānes testatur accidisse priusquam illa Iesum videret. Nec verò quicquam in eo est absurdum, quum Hebræis tritum sit, priore loco referre, quòd ordine temporis est posterius. **PRIMA SABBATHORVM.** Non referunt Euangelistæ, quando vel qualiter resurrexerit Christus: quia illis satis fuit exponere quando & quibus innotuerit eius resurrectio. Dicit ergo Iohannes Mariam venisse prima die sabbathorum. Ad verbum quidem est, vna: sed Hebræis tritum est, vnum ponere loco primi: quia in numeris principium incipit ab vnitatem. Quum autem septimus quisque dies quieti esset dicatus, totam hebdomadam, sabbathum vocarunt: hoc honoris dantes diei sanctitati, vt reliquum tempus denominationem ab eo sumeret. Venerunt ergo mulieres postridie sabbathi ad sepulchrum, quum eodem die, sed post occasum solis, emissent aromata: deinde clanculum sub noctis tenebris, vt in rebus trepidis fieri solet, vrbe egressæ essent. Prima autem dies sabbathorum fuit, respectu proximi sabbathi: quia initium erat septimanæ, cuius sabbathum erat clausula.

3 **EXIUIT ERGO SIMON PETRVS.** Mirum est, quum tam pusilla, ac ferè nulla tant in discipulis, quàm in mulieribus esset fides, tantum fuisse ardoris. Et certè fieri nõ potest quin pietas eos impulerit ad quærendum Christum. Manebat igitur semen aliquod fidei in eorum cordibus: sed ad tempus suffocatum, vt nescirent se habere quòd habebant. Sic Dei Spiritus in electis sæpe arcano modo operatur. In summa, tenendum est, fuisse aliquam occultam radicem, ex qua fructum emergere cernimus. Quauis autem fuerit confusus, & multa superstitione implicitus hic pietatis sensus quem habebant, ego tamen fidei nomen illi improprie tribuo: quia non nisi ex Euangelii doctrina conceptus erat: nec aliò tendebat quàm ad Christum. Ex hoc tandem semine se protulit vera & sincera fides, quæ relicto sepulchro ad cælestem Christi gloriam conscenderet. Scriptura quum de fidei rudimentis loquitur, Christum dicit nasci in nobis, & nos vicissim in ipso. Atqui discipuli ferè infra infantiam locandi sunt, dum Christi resurrectionem ignorant. sed Dominus tamen ipsos quasi fetus in vtero clausos fouet. Prius fuerant similes pueris, & aliquousque progressi erant: sed tanta ex Christi morte debilitas superuenerat, vt iterum gignendi essent ac formandi, quemadmodum Paulus de Galatis loquitur. Quòd Petrus qui minus festinauerat, prior tamen ingreditur sepulchrum, hinc discamus multis in recessu plus dari, quàm in fronte apparet. Et certè multos interdum, qui toti principio feruebant, de-

ficere videmus, vbi ventum est ad conflictum: alios autem, qui lenti & ignaui putabantur, immi-
nenti periculo novos animos induere.

5 **VIDET POSITA LINTEAMINA.** Erant linteamina velut exuuiæ, quæ fidem resur-
7 rectionis Christi facerent. Neque enim probabile erat, nudatum fuisse corpus, vt aliò transfer-
retur. Hoc neque amicus, neque hostis facturus erat. Quòd s **V D A R I O** caput obiectum fuisse di-
cit, inde refellitur Papistarum vanitas, qui fingunt totum corpus linteo vno fuisse infutum, quod
adorandum miseræ plebeculæ ostentat. Omitto Latinæ linguæ inscitiam: qua factum est, vt to-
tius corporis tegumento imponerent linteoli nomen, quo sudor è facie abstergitur. Omitto im-
pudentiam, quòd quinque aut sex in locis diuersis idem se habere sudarium iactat. Sed hoc tam
pudentiam, quòd quinque aut sex in locis diuersis idem se habere sudarium iactat. Sed hoc tam
crassum mendacium minimè tolerabile est, quòd Euangelicæ historiæ palàm repugnat. Huc ac-
cedit fabulosum miraculum, quòd finerunt de exarata in linteum corporis Christi effigie. Ob-
secro, si tale miraculum editum fuisset, an silentio supprimeret Euangelista, qui tam seculò cõ-
memorat quæ minus habebant momenti? Sufficiat ergo nobis illa simplicitas, quòd Christus
8 abiectis mortis insignibus, testari voluit se beatam & immortalem vitam induisse.

VIDIT, ET CREDIDIT. Frigida est illa expositio, quam nonnulli afferunt: Iohannem
credidisse quòd ex Maria audierat, sublatum scilicet fuisse Christi corpus. Nusquam enim cre-
dendi verbum, præsertim vbi simpliciter & sine adiectione positum est, in hoc sensu reperies.
Nec obstat quòd domum suspensi adhuc & perplexi redeunt Petrus & Iohannes: nam aliquot
suprà in locis hac locutione vltus est Iohannes, quum fidei profectum notare vellet. Iam verò nar-
rat Lucas, miratum esse Petrum visâ tali sepulchri specie. Quo significat venisse illi maius ali-
quid, & altius in mentem, quàm quòd retulerat Maria. Sæpius audierant ex ore Christi, quòd
tunc cernebant oculis: sed hoc ex eorum animis effluerat. Nunc verò nouæ rei conspectu ad-
moniti, diuinius sentire de Christo incipiunt: quanuis adhuc longe absint à pura & liquida fi-
dei notitia. Ergo seipsum accusat Iohannes, dum hoc sibi fuisse credendi principium fatetur,
vbi signa resurrectionis Christi cõspexit. Ad hæc, suum, & fratrum vitium amplificat: quòd nõ
tantum obliti essent verborum Christi, sed Scripturas non tenerent. Fidei enim defectum huic
ignorantiæ adscribit, Vnde etiã colligi potest vtilis admonitio, fœcordiæ nostræ imputadum esse,
quum nos latent quæ de Christo cognoscenda erant: quia in Scripturis non profecimus quan-
tum decebat, quæ Christi virtutem ad liquidum patefaciunt. Ne longius petamus exemplum,
videtur quidem obscure & tantum sub inuolucris illic indicari Christi resurrectio: verum at-
tentis lectoribus satis clara extant testimonia. Probat Paulus in Actis Christum debuisse resur-
gere, quia Deus per Iesaiam pronuntiat sub eius regno misericordiam Dauidi promissam, fore
stabilem. Putaret imperitus quispiã nihil ad rem facere quòd Paulus adducit. Verum quicun-
que tenent fidei principia, & rite sunt in Scriptura exercitati, facile agnoscunt quàm apta sit ra-
tucinatio. Nam vt Christus gratiam Dei in perpetuum nobis stabiliat, eum perpetuò viuere
necesse est. Plurimi sunt similes loci quos nunc colligere necesse non est. Tribus ergo simus con-
tenti. Psalmo 16. c. 10. habetur, Non permittes vt sanctus tuus videat corruptionem. Vaticinium
hoc Petrus & Paulus de Christo exponunt: & meritò, quando nullus est ex filiis Adam qui
nõ sit per se corruptioni obnoxius. Ergo illic asseritur Christi immortalitas. Minimè etiam du-
bium est ad Christum spectare sententiam illam, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris
meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Mors autem non destruetur nisi
vltimo die. Ergo tribuitur Christo regnum vsque ad finem mundi: quòd stare non potest sine
eius vita. Omnium verò clarissime loquitur Iesaias qui postquam mortem Christi prædixit, con-
tinuo pòst subiicit, A E tatem eius fore inenarrabilem. In summa tenendum est, adeo plenam &
omni ex parte absolutam esse Scripturæ doctrinam, vt eius ignoratio iure censeretur, quic-
quid fidei nostræ deest.

Act. 13. c. 34.
Iesa. 55. c. 3.

Psal. 110. c. 1.

Iesa. 53. c. 8.

10 Abierunt ergo rursus discipuli in sua.
11 Maria autem stabat foris, ad monumentum ploras: porrò quum fleret,
12 inclinauit se in monumentum,
Et videt duos angelos in vestibus albis sedentes, vnum ad caput, & v-
num ad pedes, vbi positum erat corpus Iesu.
13 Et dicunt ei illi, Mulier quid ploras? Dicit illis, Quia tulerunt Dominum
meum, & nescio vbi posuerint eum.

G

14 Quum hæc dixisset, conuersa est retrorsum, & videt Iesum stantem, & nesciebat quòd esset Iesus.

15 Dicit ei Iesus, Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans quòd hortulanus esset, dicit ei, Domine, si tu sustulisti eum, dic mihi vbi eum posueris, & ego tollam eum.

10 **ABIERVNT ERGO.** Dubiis adhuc & suspensis animis domum reuersos esse credibile est. quanuis enim se Iohannes credidisse dicat, non fuit tamen firma illa fides, sed confusus quidam miraculi sensus, & ecstasi similis, donec melior accederet confirmatio. Et certe ex nudo aspectu solida fides concipi non potuit. Adde quòd illis se videndum non exhibuit Christus, donec melius à carnali suo stupore expergefacti essent. Laudabile quidem ediderant zeli sui specimen, ad sepulchrū properādo: Christus tamē absconditus illis fuit, quū nimis superstitiose illū quærebāt.

11 **MARIA AVTEM STABAT.** Nunc incipit narrare Euangelista quomodo Christus ad tectandam suam resurrectionem tam mulieribus quàm discipulis apparuerit. Tametsi autem hic nonnisi vnus Mariæ sit mentio, mihi tamen probabile videtur, alias quoque mulieres simul eum ea fuisse. Nam quòd alii putant metu fuisse dilapsas, rationi non est consentaneum. Volūt illi fugere repugnantiam, quæ tamen nulla est, vt prius ostendi. Iam quòd discipulis in vrbe redeuntibus, manent ad sepulchrum mulieres, non est quod magnopere præ illis laudentur: consolationem enim & gaudium illi secum referunt: hæ vero in fletu inani & superuacuo se occupant. Denique sola eos superstitio cum affectu carnali ad sepulchrum detinet.

12 **VIDIT DVOS ANGELOS.** Mira Domini indulgentia, qui Mariæ, eiusque comitibus tot vitia condonat. Neque enim vulgari eas honore dignatur, angelos suos mittēdo, & tandem seipsum manifestando, quod Apostolis negatum fuerat. Tametsi autem eodem morbo laborabant Apostoli & mulieres, illorum tamen stupor minus erat excusabilis, qui tam probe & exacte edocti, tam male profecerant. Certe nō sine eorum pudore mulieres elegit Christus, quibus se primū patefaceret. Porrò incertum est angelō sine cognouerit Maria, an homines esse putauerit. Albas vestes scimus gloriæ cælestis fuisse symbolum, sic albis vestibus indutus fuit Christus, quum in monte tribus Apostolis conspicua fuit eius maiestas. Idem refert Lucas de angelo qui Cornelio apparuit. Nec inficior lineas vestes in vsu fuisse Orientalibus. Sed Deus in ornatu angelorum singulare aliquid & insolitum ostēdit, & quasi notas impressit quibus discerni possent ab hominibus. Adde quòd Matthæus aspectum angeli qui loquutus est cum mulieribus, fulguri comparat. Potest tamen fieri vt timorem solū ex admiratione earum mentibus inculserit. nam attonitas stetit apparet. Cæterū quoties visibili hominum specie & vestibus indutos apparuisse angelos legimus, hoc hominum ruditati datum fuit. Veris etiam corporibus interdum fuisse indutos nō dubito. Verū an sola fuerit corporum species in duobus istis angelis, quia superuacuum est inquirere, in medio relinquam. Mihi sufficit datam fuisse illis à Domino humanam formam, vt conspici & audiri possent à mulieribus: ornatu autem non vulgari & inusitato fuisse præditos, qui eos ab hominum ordine discernens, diuinum aliquid & cælestē ostenderet. **VNUM AD CAPVT, ET VNUM AD PEDES.** Quòd apud Matthæum, nonnisi vnus angeli sit mentio, à Iohannis narratione non discrepat. Neque enim ambo simul Mariam alloquuti sunt, sed alter eorum cui commissa erat legatio. Allegoria Augustini non satis firma est, quòd ille angelorum situs indicauerit prædicandum Euangelium ab ortu ad occasum vsque solis. Hoc potius notatu dignum est, talibus auspiciis inchoasse Christum regni sui gloriam. Nam quòd angeli sepulchrum eius honorant, eo non tantū aboletur crucis ignominia, sed cælestis Christi maiestas affulget.

13 **MVLIER, QVID PLORAS?** Plura dixisse angelum, ex aliis Euangelistis colligere promptum est: sed Iohānes summā breuiter delibat, quia hoc satis erat testāre Christi resurrectioni. Est autem obiurgatione & consolatione mixta oratio. obiurgat angelus importunum Mariæ fletum: simul tamen lætitiā miscet, dum flendi causam esse negat, quia resurrexerit Christus.

14 **VIDIT IESVM STANTEM.** Quæri potest vnde hallucinatio hæc, quòd Iesum Maria non agnoscit, qui plusquam familiariter notus illi esse debebat. Putant quidam ipsum Maria forma apparuisse. Sed ego in mulierum oculis potius vitium fuisse existimo: quemadmodum de duobus discipulis habetur apud Lucam. Non ergo dicemus Christum nouas subinde facies, instar Prothæi cuiusdam, induisse: sed esse in Dei arbitrio, qui oculos dedit hominibus, aciem eorum, quoties ita visum est, hebetare, vt videndo nō videant. Imò in Mariā habemus commu-

Matth. 17. a. 2.
Act. 10. a. 3,
c. 30.

Luc. 24. b. 16.

ne errorum humanæ mentis exemplar. Quamuis enim se offerat Christus in conspectum, varias tamen formas illi affingimus, ut quiduis potius concipiat sensus noster, quam verum Christum. Nam quum per se fallax sit mentis nostræ aspectus, fascinator etiam à mundo & satana, nequid veri discernat.

15 **DOMINE, SITVSUSTVLISTI EVM.** Dominum appellat communi gentis suæ usu. Nam agricolas quoque, & alios ignobiles homines Hebræi dominos salutant. Videmus autem Mariam nihil adhuc nisi terrestre sapere: Christi tantum cadaver nancisci cupit, ut sepulchro reconditum teneat: quod verò præcipuum est omittit, ut aspiret ad diuinam resurrectionis eius virtutem. Quare non mirum est si tam crassus affectus velum opponat eius oculis.

16 **Dicit ei Iesus, Maria. Conuersa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur, Magister.**

17 **Dicit ei Iesus, Ne me tangas: nondum enim ascendi ad Patrem meum: sed vade ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, & Deum meum, & Deum vestrum.**

18 **Venit Maria Magdalena annuntians discipulis quòd vidisset Dominum, & hæc dixisset ei.**

16 **MARIA.** Quòd Mariam ad breue tempus errare passus est Christus, vtile nobis fuit ad fidei certitudinem: nunc autem ab errore ipsam verbulo vno reuocat. Prius eam alloquutus fuerat: sed ille erat quasi ignoti hominis sermo: nunc recepta Magistri persona, compellat nomine discipulam: quemadmodum habuimus decimo capite, Quòd bonus pastor nominatim ad se vocat singulas gregis sui oves. Vox ergo ista pastoris, penetrat in animum Mariæ, oculos illi aperit, sensus omnes excitat, & afficit, ut protinus se Christo tradat. Ita in Maria depictam habemus vocacionis nostræ imaginem. Nam hic vnus nobis in veram Christi notitiam ingressus est, si nos ipse prior cognoscat: deinde familiariter ad se inuitet, non illa communi voce, quæ promiscuè insonat omnium auribus, sed qua peculiariter oves sibi à Patre datas vocat. Ideo Paulus, Postquam, inquit, cognouistis Deum, imò cogniti estis ab eo. Porro efficacia sermonis inde apparet, quòd statim Maria debitum Christo honorem tribuit. Nomen enim **RABBONI**, non modo honorificum est, sed professionem continet obedientiæ. Testatur ergo Maria se Christi discipulam, & illi tanquam magistro se addicit. Hæc mirabilis est atque arcana humanæ mentis conuersio, quæ Deus suo eam Spiritu illustrans, ex obtusa, vel etiã penitus cæca, subito perspicacem reddit. Præterea exemplum Mariæ exhortationis vice esse debet, ut quotquot Christus ad se inuitat, vicissim illi sine mora respondeant. Vox ipsa **RABBONI**, Chaldaica est: quanquam illi Ribboni pronuntiant, sed vsitatum est verba mutari, dum in alienam Linguam vertuntur. Perinde autem valet ac Dominus meus, siue Magister. Sed inualuerat Christi tempore ratio loquendi, ut Rabbi, & Rabboni sumerent pro magistro.

17 **NE METANGAS.** Videtur hoc cum Matthæi narratione parum esse consentaneum. Nam ille disertè scribit, mulieres amplexas esse pedes Christi. Iam quum palpari à discipulis voluerit, quid causæ fuit cur Mariam à tactu prohiberet? Facilis solutio est, si modo teneamus non antè repulsas fuisse mulieres à tactu Christi, quam quum in eo tangendo iam nimia fuissent. Quatenus enim ad eximendam dubitationem opus erat, se proculdubio tangi non vetuit: sed quum videret in pedum complexu nimis defixas esse, zelum illum inconsideratum moderatus est, ac correxit. Hærebāt enim in corporali præsentia, nec alium eius fruendi modum tenebant, quam si vnà in terris ageret. Quare statuendū est, non antè prohibitas fuisse à tactu, quam vidisset Christus stulto earum & intèpestiuo desiderio se in mundo retineri. Notanda est etiam ratio quam subiicit, **QVIA NONDVM ASCENDI AD PATREM.** Iubet enim his verbis, mulieres affectum suum suspendere, donec in gloriam cælestem ipse esset receptus. Denique finem resurrectionis suæ ostendit, non qualem sibi illæ fingebant, ut rediuuius in mundo triumpharet: sed potius, ut suo in cælum ascensu possessionem adiret regni sibi promissi, & à Patris dextera Spiritus sui virtute Ecclesiam regeret. Hic ergo est verborum sensus, statum resurrectionis non fore plenum, & numeris omnibus absolutum, donec cælitus ad Patris dexteram sederet. Perperam ergo facere mulieres, quæ dimidia tantum resurrectionis parte contentæ, illum in mundo præsentem habere cuperent. Duplex autem est huius doctrinæ utilitas. Prior est, ut sursum mentes attollant, quicunque errare nolunt in querendo Christo. Secunda autem, ut terre-

Suprà 10. a. 3.

Galat. 4. b. 9.

Colo. 3. a. l. b. 8.

Supra. 7. a. 5.

Psal. 22. c. 23.

Math. 6. c. 21.

nis carnis affectibus sese expediant quicumque ad eum tēdunt, quemadmodū Paulus admonet. **V A D E A D F R A T R E S M E O S.** Quidam **F R A T R V M** nomen ad Christi cognatos restringunt. Sed male meo iudicio: cur enim ad illos potius, quā ad discipulos misisset? Respondent illi, Quia alibi testatur Iohannes, illos fuisse incredulos. Sed eos, quorum illic fit mentio, Christum tanto honore dignatum esse probabile mihi non est. Iam verò concedant oportet, Mariā obedienter fecisse quod à Christo iussa erat. Atqui sequitur continuo post, eam ad discipulos venisse. Vnde colligimus de illis loquutum fuisse Christum. Adhæc, sciebat Christus, vno in loco congregatos esse discipulos, quos isti, opinione sua, separant. Et valde absurdum foret, habitā nescio quorum ratione, neglectos esse discipulos, qui in vnū locum aggregati, anxie inter spem & metum æstuebant. Adde quòd locutionem istam mutuatus esse videtur Christus ex Psal. 22. vbi habetur, Nuntiabo nomen tuū fratribus meis. Nam eius vaticinii completum hoc loco referri, extra controuersiam est. Statuo igitur ad discipulos in cōmune missam esse Mariam: idque factum interpretor exprobrandi causā, quòd ad credendum ad eò tardi socordēsque fuissent. Et certè non mulieribus tantum, sed bobus quoque, & asinis magistris digni erant, apud quos tam sedula docendi opera & assiduitate filius Dei tam parum aut ferè nihil profecerat. Est tamen hæc mitis & placida castigatio, dum Christus ita discipulos ad mulierum scholam ablegat, vt per eas ad se reuocet. Inæstimabilis etiam eius bonitas in eo, relucet, quòd mulieres destinat ac constituit Apostolis testes resurrectionis suæ. Nam quæ illis mandatur legatio, vnicum est salutis nostræ fundamentum, & præcipuum cælestis sapientiæ caput continet. Quamquam simul notandum est, hoc fuisse extraordinarium, & quasi accidentale. Iubentur nuntiare Apostolis, quod illi postea pro iniuncto sibi munere toti mundo publicarunt. Sed hoc non faciunt vt Apostolæ. Quare perperam ex hoc Christi mandato legem eliciunt, qui mulieribus permittunt baptisandi partes. Nobis sufficiat, quòd in illis Christus immensos gratiæ suæ thesauros explicuit, dum illas semel præfecit Apostolis magistras: sic tamen vt nollet in exemplū trahi, quòd singulari priuilegio factum est. præsertim id in Maria Magdalena cernere licet, quæ septem dæmonum prius captiua fuerat. Perinde enim hoc fuit, ac si Christus ab vltimis inferis educam, supra cælos attolleret. Siquis obiiciat, nō fuisse cur Apostolis Christus mulieres præferret, quæ non minus carnales erant ac stupidæ. Respondeo, discrimen inter has & illos non in nostro, sed iudicis arbitrio esse positum. Deinde acrius obiurgandos fuisse dico, qui non modo præ aliis edocti fuerant, sed ordinati totius orbis doctores, vocati lux hominum, & sal terræ, ad eò turpiter defecerant. Interim placuit Domino in istis contemptis, infirmisque organis, virtutis suæ specimen exerere. **A S C E N D O A D P A T R E M M E V M.** Ascensus nomine illam, quam nuper exposui, doctrinam confirmat: nempe ideo se resurrexisse, non vt moram traheret in terra, sed vt cælestem vitam ingressus, secum eò fideles traheret. In summa, hoc verbo Apostolos vetat in simplici & nuda resurrectione subsistere, sed vltra iubet progredi, vsque dum ad spirituale regnū, ad cælestem gloriam, ad Deum ipsum perueniant. Magna igitur emphasis est in verbo hoc **A S C E N D O**: quia manum Christus discipulis suis porrigit, ne alibi, quā in cælo foelicitatem quærant. Nam vbi thesaurus noster, ibi & cor nostrum esse decet. Christus autem sursum se ascendere prædicat. Ergo ascendere nos oportet, nisi velimus ab eo separari. Cæterum, vbi addit se ad Deum ascendere, quicquid ex eius discessu tristitiæ & anxietatis concipere poterant Apostoli, facillè discutit. Significat enim se diuina virtute fore semper suis præsentem. Ascensu quidem notatur locorum distantia: sed quanuis corpore absit Christus, quia tamē apud Deum est, virtus eius vbique diffusa, spiritualem eius præsentiam clarè demonstrat. Quorum enim ascendit ad Deum, nisi vt sedens ad eius dexteram, in cælo & terra regnaret? Denique hac locutione diuinam regni sui potentiam commendare voluit, ne carnis absentiam molestè ferrent discipuli. Iam verò illius fraternæ coniunctionis, cuius nuper facta est mentio, fructus & effectus exprimitur, dum Christus Deum & Patrem nobis communem secum facit. Ego, inquit, ad Patrem ascendo, qui etiam vester est. Alibi audimus nos omnium Christi bonorum factos esse consortes. Sed hoc fundamentum est, quòd fontem ipsum bonorum nobiscum communicat. Hoc certè inæstimabile bonum est, quòd statuere tutò & securè possunt fideles suum esse Deum, qui Deus est Christi: suum esse Patrem, qui Pater est Christi. Nec verò timendum est ne temeritatis arguatur hæc fiducia, vbi in Christo fundata est: vel superba sit iactantia, quā Christus ipse nobis ore suo dictauit. Porrò, Christus **D E V M** suū appellat, quatenus sumpta ferui figura, seipsum exinaniuit. Est igitur hoc humanæ eius naturæ proprium: sed in totam personam confertur vnitatis respectu: quia idem est homo & Deus. Quòd ad secundum membrum spectat, diuersa est etiam inter nos & illum ratio: ipse enim natura Dei filius, nos adoptione dū-

taxat: sed gratiæ quam per ipsum consequimur, ea est stabilitas, vt nullis diaboli machinis con-

cuti queat, quin semper vocemus Patrem nostrum, qui nos in Filio suo vnigenito adoptauit.

19 Quum ergo vesper esset diei illius, qui primus erat sabbathorum, & clausæ essent ianua, vbi congregati erant discipuli propter metum Iudæo-

20 rum, venit Iesus, & stetit in medio, & dicit eis, Pax vobis. Et quum hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus suum. Gauisi ergo sunt discipuli viso Domino.

21 Dixit itaque illis Iesus rursum, Pax vobis: quemadmodum misit me Pa-

22 ter, etiam ego mitto vos. Quum hoc dixisset, insufflauit, & dicit eis, Accipite Spiritum sanctum.

23 Quorum remiseritis peccata, remissa erunt illis: & quorum retinueritis, retenta erunt.

19 QVVM ERGO VESPER ESSET. Iam narrat Euangelista Christi conspectu discipulis probatam fuisse eius resurrectionem. Non sine Dei prouidentia contigit, quod in vnum locum omnes conuenerant, vt certior ac luculentior esset rei fides. Notandum est quam clementer egerit cum illis Christus, qui non nisi ad vesperum suspensos tenuit. Adde quod eis illuxit, noua vitæ pignus afferens, quum se mundo tenebræ offunderent. Quod simul conuenerant, fidei vel saltem pii affectus signum fuit. Quod se clausis ianuis tenebant occultos, in eo aliquid infirmitatis agnoscimus. Nam etsi in fortissimos & inuictæ constantiæ homines interdum cadit aliquis metus: sic tamen trepidasse tunc Apostolos colligere proptum est, vt fidei defectum proderent. Exemplum notatu dignum. nam etsi minus fortiter se gerunt quam deceat, non tamen infirmitati suæ indulgent. Latebras quidem sibi quærunt fugiendi periculi causa: colligunt tamen animos, vt simul maneat. alioqui dilapsi essent huc & illuc, nec quisquam ausus fuisse talium aspicere. Hoc modo nobis cum infirmitate carnis nostræ lustandum est: nec frænum timori laxandum, qui nos ad defectionem sollicitat. Et Christus zelum eorum benedicit, quod ita congregatis apparet: & Thomas merito priuatur communi fratrum suorum gratia, quod tanquam vagus aut erraticus miles, ab vnitatis vexillo discesserat. Discant ergo qui nimium timidi sunt, sese acuere, & hortari ad corrigendum carnis suæ timorem. In primis verò cauendum, ne metus eos dispergat. ET CLAVSÆ ESSENT IANVAE. Circumstantia hæc disertè addita fuit: quia diuinæ in Christo potentiæ illustre specimen cõtinet. Nam quod putant quidam, reueras illi fuisse fores per aliquem, & humano more ingressum: prius à mente Euangelistæ discrepat. Sic igitur habendum est, Christum non sine miraculo ingressum esse, vt documentum ederet suæ diuinitatis, quod suos discipulos magis attentos redderet. interea tamen verum esse minimè concedo, quod asserunt Papistæ, Christi corpus penetrasse per ianuas clausas. Hoc ideo contendunt, vt corpus gloriosum non modo reddant simile spiritui, sed immensum esse, nullòque loco contineri obtineant. Verum nihil tale sonat verba: quia nõ dicit Euangelista intrasse per ianuas clausas: sed repente stetit inter discipulos, quum tamen clausæ essent ianua, nec aditus illi esset patefactus manu hominis. Scimus Petrum è carcere obferato egressum esse: an ideo dicendum erit per medium ferrum, & asseres penetrasse? Facessant ergo pueriles istæ argutiæ, quæ nihil prorsus habent solidi, & secum trahunt multa deliria. Nobis sufficiat quod Christus insigni miraculo resurrectionis suæ fidem sancire voluit apud discipulos. PAX VOBIS. Vulgaris est salutandi forma apud Hebræos, qui pacis nomine fausta omnia, & prospera, quæ expeti solent ad beatam vitam, designant. Tantundem ergo valet locutio, ac si dicas, Bene & feliciter sit vobis. Quod ideo moneo, quia nonnulli frustra de pace & concordia hæc philosophantur: quum nihil aliud Christo propositum fuerit, quam discipulis bene precari.

20 OSTENDITE IS MANVS. Hanc confirmationem addi oportuit, vt modis omnibus illis compertum esset Christum resurrexisse. Sicut indignum & alienum esse videtur Christi gloria, quod vulnera adhuc à resurrectione gestet: primùm cogitet Christum non tam sibi, quam nobis resurrexisse. Deinde, quicquid in salutem nostram est, esse illi gloriosum. Nã quod seipsum ad tempus exinaniuit, in eo nihil decessit eius maiestati. Iam quum vulnera ista, de qui-

bus nunc agitur, ad illustrandam resurrectionis fidem valeant, minimè derogant eius gloriæ. Siquis autem hinc colligat, Christum adhuc habere confossum latus, & manus perforatas, ridiculus erit: quum certum sit temporalem fuisse vulnerum vsum, donec certo persuasi essent Apostoli, ipsum à morte surrexisse. Quum dicit Iohânes, *GAVISSOS* esse discipulos, Domini cõspectu, significat quicquid mœroris mors Christi illis attulerat, noua vita fuisse discussum. *DIRIXIT ITERVM, PAX VOBIS.* Secunda hæc salutatio non aliò mihi videtur spectare, nisi vt sibi audientiam faciat Dominus: qualem merebatur rerum de quibus acturus erat, magnitudo & grauitas.

21 *QVEMADMODVM MISIT ME.* His verbis suos Apostolos quodammodo inaugurat Christus in officium cui prius eos destinauerat. Dimissi quidè antè fuerat per Iudæam, sed tantum vt præcones, qui iuberent audiri summum doctorem, non autem vt Apostoli qui perpetuum obirent docendi munus. Nunc autem eos Dominus legatos sibi ordinat, qui regnum eius in mundo constituent. Maneat igitur hoc fixum, Apostolos nunc primum institui ordinarios Euangelii ministros. Perinde autem valent eius verba, ac si diceret, se doctoris officio hætenus defunctum esse: completo igitur cursus sui stadio, se nunc easdem illis mandare vices. Nam intelligit hæc lege se creatum fuisse à Patre, Ecclesiæ doctorem, vt præiret reliquis ad tempus: deinde subrogaret in suum locum qui absentis vices supplerent. Qua etiam ratione Paulus dicit eum dedisse alios Apostolos, alios Euangelistas, alios Pastores, qui Ecclesiam vsque ad finem mundi gubernent. Primum itaque testatur Christus, quauis ipse temporale habuerit officium, Euangelii tamen prædicationem non exigui esse temporis, sed æternam fore. Deinde, ne minor sit doctrinæ authoritas in ore Apostolorum, iubet in eandem, quam à Patre accepit, functionem ipsos succedere, eandem illis imponit personam, ac idem iuris assignat. atque ita sanciri eorum ministerium oportuit. Erant enim obscuro, & gregarii homines. Deinde, vt in illis esset summus splendor ac dignitas, scimus tamen quicquid est hominum, fide esse longe inferius. Quare non abs re Christus cum Apostolis suis communicat quam à Patre autoritatem accepit: vt hoc modo declarat non humanitus, sed Dei iussu illis iniungi Euangelii prædicationem. Cæterum, non ita substituit in locum suum, vt summo magisterio cedat, quod penes eum vnum residere voluit Pater. Manet igitur ipse, æternumque manebit vnicus Ecclesiæ doctor: sed hoc tantum interest, quod loquutus ore suo quædiu in terris versatus est, nunc per Apostolos loquitur. Talis ergo est successio, qua nihil Christo decedat: sed illi ius suum saluum & intactum maneat. In summa, Christus non homines hæc ornare voluit, sed Euangelii doctrinam. Notandum præterea est, hæc non tractari nisi de Euangelio prædicando. Neque enim mittit Christus Apostolos ad expianda mundi peccata, ad iusticiam comparandam, sicuti à Patre missus fuerat. Quicquid ergo peculiare habebat, hoc loco non attingit: sed ministros tantum instituit ac pastores ad regendam Ecclesiam: & ea quidem lege, vt solus ipse potestatem in solidum retineat: hi vero nihil sibi vendicent præter ministerium.

Ephes. 4. b. 11.

Matth. 17. d. 5.

1. Cor. 12. d. 3.

22 *INSUFFLAUIT.* Quia ad tam arduum munus nemo penitus mortalium idoneus est, ideo Christus Spiritus sui gratia instruit Apostolos. Et sanè, res humana facultate longè superior est, regere Ecclesiam Dei, perferre legationem æternæ salutis, erigere regnum Dei in terra, & homines ad cælos attollere. Quare, nihil mirum est, idoneum neminem inueniri, nisi Spiritu sancto afflatum. Nemo enim potest de Christo verbum vnum facere, nisi Spiritus linguam eius gubernet: tantum abest vt sufficiat quisquam ad omnes tam præclari officii partes fideliter & ex animo implendas. Cæterum, hæc vnus Christi gloria est, formare quos Ecclesiæ suæ doctores præficit. Nam ideo in eum effusa est plenitudo Spiritus, vt singulis ad certam mensuram conferat. Deinde quum vnicus maneat Ecclesiæ pastor, necesse est vt in ministris, quorum opera vtitur, Spiritus sui virtutem proferat. quod etiam externo symbolo testatus est, quum in Apostolos sufflauit. neque enim hoc quadraret, nisi ab eo prodiret Spiritus. Quo magis detestabile est Papistarum sacrilegium, qui honorem Filii Dei proprium ad se rapiunt. Nam cornuti eorum Episcopi in creandis sacrificiis, Spiritum ructando se efflare iactant. Sed res ipsa clare demonstrat, quantum à diuino Christi flatu differat putidus eorum anhelitus: quia nihil aliud quam ex equis asinos faciunt. Adde quod non modo Spiritum Christus quem accepit, communicat cum suis discipulis: sed tanquam suum largitur: nempe quem habet cum Patre communem. Quare diuinitatis gloriam sibi vsurpant, quicumque Spiritum se flatu dare profiterentur. Iam verò notandum est, quos ad munus pastorale vocat Christus, necessariis etiam donis ornare, vt pares sint exequendo muneri: vel saltem non inanes nudique accedant. Quod si ve-

rum est, nullo negotio refellitur stulta Papistarum iactantia, qui dum suam hierarchiam magnificis præconiis extollunt, ne minimam quidem scintillam Spiritus sancti possunt in suis Episcopis ostendere. Volunt ut legitimos credamus esse Ecclesiæ pastores, adeoque Apostolos, & vicarios Christi, quos apparet omni Spiritus gratia prorsus esse vacuos. Atqui hic nobis certa regula præscribitur æstimandæ eorū vocationis, qui Ecclesiæ Dei præsumt: si videmus Spiritu sancto donatos. Præcipue tamē voluit Christus ordinis Apostolici dignitatē asserere. A Equū enim erat ut singularis esset eorum autoritas, qui primi & præcipui ad prædicandum Euangelium electi erant. Verū, si tunc flatu Spiritus Christus contulit Apostolis, videtur superuacua fuisse Spiritus sancti missio, quæ postea sequuta est. Respondeo, sic datum fuisse Apostolis Spiritum hoc loco, ut aspersi duntaxat fuerint eius gratia, non autem plena virtute imbuti. Nā quum apparuit in linguis igneis Spiritus super eos, prorsus fuerunt renouati. Et sanè non ita nunc eos constituit Euangelii sui præcones, ut statim ad opus emittat: sed potius, ut alibi habetur, qui escere eos iussit. Et si ritè omnia expendimus, non tam in præsentia necessariis eos dotibus instruit, quàm in futurum tēpus Spiritus sui organa destinat. Quare hic flatus ad magnificam illam Spiritus missionem, quam toties pollicitus fuerat, magna ex parte referri ac extendi debet. Porro, quum arcana inspiratione posset Christus gratiam conferre Apostolis, visibilem flatum addere voluit ad eos melius cōfirmandos. Symbolum autem hoc sumpsit Christus à vulgari Scripturæ more: cui tritum est, Spiritum conferre vento: cuius similitudinis ratio breuiter exposita fuit suprā capite tertio. Sed obseruent lectores, externo & visibili symbolo simul verbum coniungi. Nam & hinc sacramenta vim suam mutantur. non quòd in voce, quæ auribus personat, inclusa sit Spiritus efficacia: sed quia à testimonio verbi pendet eorum omnium effectus, quæ ex sacramentis percipiunt fideles. Flat Christus in Apostolos: hi non flatum modo, sed Spiritum quoque recipiunt. Cur nisi quia illis Christus promittit? Similiter in Baptismo Christum induimus, abluimur eius sanguine: crucifigitur vetus homo noster, ut regnet in nobis Dei iustitia. In sacra Cœna spiritualiter Christi carne & sanguine pascimur. Vnde tanta vis, nisi ex Christi promissione, qui Spiritu suo efficit, ac præstat quod verbo testatur? Sciamus ergo, quæcunque cōmentis sunt homines sacramenta, nihil aliud quàm mera ludibria esse, aut frivolos lusus. Quia nulla signis potest constare veritas, nisi vbi adest verbum Domini. Quoniam autem nunquam ita in sacris luditur sine impia Dei contumelia, & animarum interitu, summo studio cauendæ sunt tales satanæ præstigie. Siquis obiiciat, non esse culpandum quod faciunt Episcopi Papales, dum flatu inaugurat suos sacrificios, quia illic verbum Christi annexum est signo: Responsio in promptu est, Christum non loquutum esse Apostolis, ut perpetuū sacramentum in Ecclesia institueret: sed semel testari voluisse quod nuper diximus: non aliud de quàm à se solo prodire Spiritum. Deinde, se nunquam munus iniungere, quin simul virtutem suppeditet ministris suis, eosque facultate instruat. Omitto quòd in Papatu, in fine m longè diuersum, vel potius contrarium sacrifici creantur: nempe ad macandum quotidie Christum: quum ad homines Euangelii gladio immolandos creati fuerint Apostoli. Interea tenendum est illud quoque, Christum solum dare. quicquid honorum in signis externis figurat ac promittit. Non enim ab externo flatu, sed à seipso Apostolos iubet Spiritum accipere.

23
 QVORVM REMISERITIS PECCATA. Non dubium est quin hic breuiter complexus sit Dominus Euangelii summam. Neque enim separanda est hæc potestas remittendi peccata à docendi officio, cui vno cōtextu annexa est. Dixerat paulo antè Christus, Sicut misit me viuens Pater, ita & ego mitto vos. Nūc quorsum spectet, ac quid sibi velit ista legatio, declarat: tantūm interposuit quod necesse erat, se illis Spiritum sanctum dare, nequid ex seipsis agerent. Hic ergo præcipuus est Euangelii prædicandi finis, ut Deo reconcilientur homines, quod sit gratuita peccatorum venia, quemadmodum & Paulus docet 2. Corinth. 5. d. 18, vbi Euangelium, hac ratione appellat ministerium reconciliationis. Multa quidem alia continet Euangelium, sed hoc in primis agit illic Deus, ut recipiat homines in gratiā, peccata nō imputando. Quare, si fideles Euangelii ministros præstare volumus, summo studio in hanc partem incumbere decet. Nam in hoc maximè differt à profana philosophia Euangelium, quia hominis salutem gratuita peccatorum remissione constituit. Nam & hinc fluunt alia Dei beneficia, ut nos illuminet Deus, ac regeneret suo Spiritu, ut reformet ad imaginem suam, ut inuicta fortitudine contra mundum & satanam nos armet. Itaque tota pietatis doctrina & spirituale Ecclesiæ ædificium, fundamento illo nititur, quòd Deus nos à peccatis omnibus absolutos, gratis sibi adoptat. Cæterum, ita mandatū Christus iniungit Apostolis remittendi peccata, ut minimè quod suum est, in ipsos transferat. Proprium eius est peccata remittere. Hunc honorem, quatenus in

Luc. 1. g. 77.

2. Cor. 5. d. 20.

ipsum cōpetit, Apostolis nō resignat: sed iubet suo nomine remissionē peccatorū testari, vt per eos Deo homines reconciliet. Denique solus ipse propriē loquēdo per Apostolos suos peccata remittit. Potest tamen quæri, quum testes solū vel præcones huius beneficii, non auctores eos constituat, cur tam magnificē extollat eorum potestatem. Respondeo, hoc stabiliendæ fidei nostræ fuisse datum. Nihil nostra magis interest, quā vt securē statuere nobis liceat, non venire in memoriam peccata nostra coram Deo. Zacharias in suo Cantico, hanc vocat sciētiam salutis. Ad eam probādā quum Deus vtatur hominum testimonio, nūquam acquiescent cōscientiā, nisi in eorum persona Deum ipsum loquentem agnoscant. Ideo dicit Paulus, Hortamur vos vt reconciliemini Deo, tanquam Christo per nos obsecrante. Videmus nunc cur tam splendido elogio commendat Christus ac ornet ministerium, quod Apostolis iniungit: nempe vt tutō sibi persuadēat fideles, ratum esse quod audiunt de remissis peccatis: nec minoris faciāt reconciliationem, quæ voce hominum offertur, quā si Deus ipse manū e cælo porrigeret. Ac vberimum huius doctrinæ fructum quotidie percipit Ecclesia, dum pastores suos intelligit diuinitus ordinatos esse æternæ salutis sponsores: nec peccatorum remissionem, quæ apud illos est deposita, procul esse quærendam. Nec verō propterea vilescere nobis debet incomparabilis hic thesaurus, quia in vasis fictilibus exponitur: sed est cur agamus gratias Deo, qui tanto honore dignatus est homines, vt in testanda peccatorum remissione, suam ac Filii sui personam sustineant. Fanaticos autem homines sciamus dum hanc legationem spernunt, Christi sanguinem pedibus calcare. Rursum plusquam insulsi sunt Papistæ, qui locum hunc ad magicas suas absolutiones detorquent. Nisi quis peccata sua confessus sit in aures sacerdotis, nulla secundum eos speranda est remissio. Christus enim peccata voluit per Apostolos remitti: absoluerunt autem nequeunt, nisi causa cognita. Ergo confiteri necesse est. Sed ridicula est eorum hallucinatio dum, summum causæ cardinem prætereunt: nempe hoc iuris concessum esse Apostolis ad asserendam Euangelii auctoritatem, cuius illis cōmissa erat prædicatio. Neque enim confessionarios hic instituit Christus, qui occultis suffurris examen de singulis peccatis habeāt: sed vocales Euangelii sui præcones, qui gratiam expiationis per Christum partæ, piorum cordibus obaignent. Quare tenendus est modus remittendi peccata, vt sciamus quænam sit ista quæ Apostolis data est potestas. **QVORVM RETINVERITIS.** Hoc secundum membrum addit Christus ad terrendos Euangelii sui contemptores, vt sciant non impunē cessuram sibi esse hanc superbiam. Ergo sicuti Apostolis iniuncta est salutis & vitæ æternæ legatio, ita rursus armati fuerunt vindicta aduersus omnes impios, qui oblatam sibi salutem respuunt, vt docet Paulus 2. Corinth. 10. b. 6. Cæterum ordine posterius est: quia priore loco ostendi oportuit verum & genuinum Euangelii prædicandi finem. Quod Deo reconciliamur, hoc Euangelii proprium est: accidentale verō, quod morti æternæ addicūtur increduli. Qua ratione Paulus, dum illam, cuius nuper memini, vindictam denuntiat incredulis, mox subiicit, Postquam impleta fuerit vestra obedientia. Significat enim proprium esse Euangelii, vt inuitet omnes ad salutem: aduentitium autem esse, vt interitum quibusdam afferat. Notandum tamē est, quifquis Euangelii vocem audit, nisi peccatorum remissionem illic sibi promissam amplectitur, reatu & æterna damnatione obstringi. Nam sicut Dei filius, odor est viuificus: ita iis qui pereūt, odor est mortis in mortem. Non quod necessaria sit damnandis reprobis Euangelii prædicatio, quæ natura perditū simus omnes, & præter hæreditariam maledictionem nouas mortis causas sibi quisque accersat: sed quia multo grauiorem pœnam meretur eorum contumacia, qui scientes & volentes filium Dei spernunt.

24 **F** Thomas autem vnus ex duodecim, qui vocabatur Didymus, non erat cum illis quando venit Iesus.

25 **F** Dixerunt ergo ei alii discipuli, Vidimus Dominum. Ipse autem dixit eis, Nisi videro in manibus eius vestigium clauorum, & misero digitum meum in vestigium clauorum, manūque meam misero in latus eius, non credam.

26 **F** Post dies autem octo, rursus erant intus discipuli eius, & Thomas cum ipsis. Venit ergo Iesus quum ianuæ essent clausæ, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis.

locum

27 Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas: & infer manum tuam, & mitte in latus meum: & ne sis infidelis, sed fidelis.

28 Respondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus.

29 Dicit ei Iesus, Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt.

24 THOMAS AVTEM. Hic Thomæ incredulitas refertur, vt inde melius confirmetur priorū fides. Non modò tardus ille & difficilis ad credendum fuit, sed etiam cōtumax. Fecit eius durities, vt se rursus eadem specie videndum, atque etiam palpandum Christus præberet. Hoc modo non illi solū, sed nobis quoque nouum adiuuentum accessit testandæ Christi resurrectioni. Cæterū, nobis exemplo est Thomæ peruicacia, prauitatem hanc ferè omnibus esse ingentam, vt sponte seipfos impediunt, dum patefactus est ad fidem ingressus.

25 NISI VIDERO, &c. Hic notatur fons vitii, quia sapere quisque vult ex proprio sensu, niūmque sibi indulget. Hæc verò verba nihil habet affine fidei: sed sensuale est, vt ita loquar, iudicium. Idem omnibus accidit, qui sibi addicti sunt, vt verbo Dei locum non relinquunt. Nihil interest locūne clauorum, an figuram aut vestigium legas. Fieri enim potest vt librarii τὸν ἄνθρωπον verterint in τὸν θεόν: vel è conuerso. Sensus tamen propterea non variat. Ideo liberum sit lectoribus, vtrum magis placuerit eligere.

26 INFER DIGITVM TVVM. De Christi ingressu & salutadi forma qua vsus est, iam semel diximus. Porrò quòd tam facilè Christus Thomæ cōcedit, quod improbè petierat, adeoque ad manus suas palandas, & contrectadum vulnus lateris vltro eum inuitat, hinc colligimus quàm sedulo nostræ pariter & illius fidei consuluerit. Nec enim vnus Thomæ, sed nostri quoque habita fuit ratio: nequid ad stabiliendam fidem nostram deesset. Mirus autè ac prodigiosus Thomæ stupor. simplici Christi aspectu non contentus, manus quoque habere volebat resurrectionis testes. Ita non pertinax solū, sed superbus etiam, & in Christum contumeliosus erat. Nunc saltem viso Christo, pudore confundi & expauescere debuerat. Atqui perinde acsi nullius culpæ esset sibi cōsciū, audacter & intrepidè manum suam ingerit. Colligere enim promptum est ex verbis Euangelistæ, non prius resipuisse, quàm tactu ipso conuictus esset. Ita scilicet, dum minus honoris quàm par sit, tribuimus verbo Domini, sensum non cogitantibus obrepit deterior peruicacia, quæ illius contemptū secum affert, omnemque eius reuerentiā nobis excutit. Quo magis laborandum est in cohibenda ingenii nostri lasciuia, ne sibi quisque plus quàm fas est, in repugnando permittens, quasi extincto pietatis sensu, fidei ianuam sibi præcludat.

28 DOMINVS MEVS, ET DEVS MEVS. Serò tandem expergiscitur Thomas: & quemadmodum solent qui ex alienatione mentis ad seipfos redeunt, præ admiratione exclamat, Dominus meus, & Deus meus. Nam abrupta oratio plus habet vehementiæ. Nec dubium est quin pudore compulsus eruperit in hæc vocem, qua suam socordiam damnaret. Ad hæc, tam subita acclamatio fidem non prorsus in eo fuisse extinctā demonstrat, quanuis suffocata esset. Non enim Christi diuinitatem in eius latere, vel manibus atrectat: sed ex signis illis multo plus colligit quàm ostendant. Vnde hoc, nisi quia repente ex obliuione & veterno ad seipsum redit? Ergo verum esse apparet quod iam dixi, fidem quæ abolita videbatur, latuisse velut obrutam in eius corde. Idem & multis interdum contingit: nam ad tempus quasi abiecto Dei timore lasciuunt, vt nulla iam appareat in illis fides. simulac verò aliqua Dei ferula castigati sunt, subacta carnis ferocia, redeunt ad sanam mentē. Certè morbus per se ad docendam pietatem non sufficeret. Vnde colligimus, purgatis impedimentis emergere bonū semē quod iacebat oppressum. Cuius rei insigne extitit exemplum in Dauide, nam libidinis suæ compos, videmus quàm securè exultet. Nemo non putasset deletam eo tempore fidem ex eius animo fuisse. Atqui breui Prophetæ admonitione tam subito in viam reuocatur, vt colligere promptum sit, igniculum aliquem, licet demersus esset, stetisse tamen in eius animo, qui mox in flammam erumperet. Quantum ad homines spectat, perinde rei sunt, acsi & fide, & omni Spiritus sancti gratia se abdicassent. Sed fit immensa Dei bonitate, ne electi in tantum alienationis præcipitium ruant. Quare sollicitè cauendum est ne à fide excidamus. Statuendum tamen est, Deum occulto fræno electos suos retinere, ne exitialiter cadant, & miraculo fouere semper in eorum cordibus qualescunque fidei scintillas, quas nouo Spiritus sui afflatu, suo postea tempore accendat. Cæterū, duo sunt huius confessionis membra. Fatetur Thomas Christum esse Dominum suum: deinde altius conscendit, ac Deum quoque nominat. Scimus quo se restituat Christo Scriptura DOMINI nomen:

quia scilicet constitutus est à Patre summus moderator, qui imperio suo omnia contineat: corā quo flectatur omne genu: qui denique sit Patris vicarius in mundo gubernando. Ita proprie Domini nomen in eum competit, quatenus Mediator est in carne manifestatus, & caput Ecclesiæ. Sed Thomas ex quo Dominum agnouit, statim euehitur ad æternam eius diuinitatem. Et merito. Nam ideo ad nos descendit Christus, & primū quidem exinanitus est: deinde collocatus ad Patris dexteram, cæli terræque dominium obtinuit, vt nos ad diuinam suam & Patris gloriā attolleret. Quare vt fides nostra ad æternam Christi diuinitatem perueniat, initium fieri oportet ab ea notitia quæ propior est, & magis facilis. Ita verè à quibusdam dictum est, à Christo homine nos deduci ad Christum Deum: quia sic gradatim proficit fides nostra, vt Christum in terra apprehendens, natū in stabulo, suspensum in cruce, ad gloriā resurrectionis transcat: ac inde tandem ad æternam eius vitam & potentiam, in qua refulget diuina eius maiestas. Interea sic habendum est, nō posse Christum rite à nobis Dominum cognosci, quin mox succedat diuinitatis eius cognitio. Nec verò dubium est quin hæc communis piorum omnium debeat esse confessio quam videmus à Christo probari. Nūquam certe passus fuisset honorem Patri creptum, falsò & temere in se transferri. Atqui manifestè ratū habet quod dictum fuit à Thoma. Quare vnus hic locus ad refellendam Arrii insaniam abūde sufficit. Neque enim duos imaginari deos fas est. Adde quòd simul hic exprimitur personæ vnitas in Christo, quum idē & Deus & Dominus vocatur. Emphaticè etiā s v v m bis appellat, vt declaret ex viuo & seruo fidei fesu se loqui.

29

QVIA VIDISTI ME THOMA. Nihil in Thoma reprehendit Christus, nisi quòd adeò fuerit tardus ad credendum, vt violenter trahi ad fidem necesse fuerit sensuum experimentis: quod prorsus abhorret à fidei natura. Siquis obiiciat nihil minus congruere, quàm vt fides dicatur, concepta ex tactu & aspectu persuasio: solutio facilis est ex his quæ iam prius dixi. Neque enim solo tactu, vel aspectu simpliciter adductus est Thomas, vt Christum esse Deum suum crederet: sed expergefactus, in memoriam reuocauit quæ prius ferè effluerat, doctrinam. Neque enim ex nudis rerū experimentis manare fides potest, sed necesse est vt originē habeat à verbo Dei. Thomam ergo ideo obiurgat Christus, quòd verbo suo minus habuerit honoris, quàm debebat: & fidem, quæ nascitur ex auditu, & prorsus in verbum intenta esse debet, ad alios sensus alligauerit. BEATI QVINON VID. ET CRED. Hic fidem eo nomine commendat Christus, quòd in simplici verbo acquiescens, à sensu & ratione carnis minimè pendet. Breui ergo definitione vim & naturā fidei cōplectitur: nempe quòd non subsistit in præsentis aspectu, sed penetrat vsque ad cælos, vt credat quæ sūt abscondita ab humano sensu. Et certè hoc dandū est honoris Deo, vt nobis *αὐτῶν* sit eius veritas. Habet quidem suum aspectum fides, sed qui in mundo, & terrenis obiectis minimè subsistit. Qua ratione dicitur rerum inuisibilibus, vel nō apparentiū demonstratio. Paulus autem eā aspectui opponēs, significat non hæere in considerando præsentium rerum statu, nec circumspicere ad ea quæ in mundo apparent: sed ab ore Dei pendere: sed verbo Dei fretam superare totum mundum, vt suam anchoram in cælo figat. Summa est, non esse rectam fidem, nisi quæ in verbo Dei fundata, ad inuisibile Dei regnum consurgit, vt superior sit omni humana apprehensione. Siquis obiiciat, hanc Christi sententiam cum altera pugnare, vbi pronuntiat beatos esse oculos qui ipsum præsentem cernunt: Respondeo, non de corporali tantū aspectu Christum illic loqui, vt hoc loco: sed de reuelatione, quæ piis omnibus communis est, ex quo ipse mundo Redemptor apparuit. Apostolos cum sanctis Regibus & Prophetis comparat, qui sub obscuris Legis Mosaicæ umbris detenti fuerant. Nunc potiorem fidelium sortem esse dicit, quia plenior lux illis affulgeat: imò quia exhibita sit illis figurarum substantia & veritas. Christum tunc oculis carnis cernebant multi impii, qui tamen nihilo propterea beatiore erant: nos verò qui Christum nunquam oculis aspeximus, beatitudinē ista fruimur quam Christus commendat. Vnde sequitur, beatos vocari oculos, qui spiritualiter quod in eo cæleste est ac diuinum, considerant. Nam hodie non secus intuemur Christum in Euangelio, ac si præsentem se nobis sisteret. Quo sensu dicit Paulus ad Galatas, crucifigi eum ante oculos nostros. Quare, si cupimus in Christo videre quod nos felices ac beatos reddat, discamus credere non videndo. His Christi verbis respondet quod habetur 1. Pet. 1. b. 8. vbi laudantur fideles qui Christum diligunt quē non viderunt: & exultant gaudio incenarrabili, quantum eum non aspiciant. Quòd autem Papistæ hæc verba torquent ad suam transsubstantiationem probandam, plusquam frivolum est. Vt beati simus, credere nos iubent Christum esse in specie panis. Sed nihil minus fuisse Christo propositum scimus, quàm vt fidem subiiceret hominū commētis: quæ si minimū transiliat vltra verbi metas, definit iam esse fides. Si credere promiscuè oportet quæ non videntur, quicquid prodigiorū fingere hominibus placuerit, quicquid

Heb. 11. 4. 1.
2. Corin. 5. b. 7.

Matth. 13. b. 16.

Galat. 3. 4. 1.

fabularum effutire, fidem nostram habebit obstrictam. Ergo ut locum habeat hæc Christi sententia, in primis probandum est ex verbo Dei id de quo ambigitur. Verbum quidem pro sua transsubstantiatione afferunt: sed quod probè expositum, nihil eorum delirio suffragatur.

30 Multa quidem etiam alia signa fecit Iesus corā discipulis suis, quæ non sunt scripta in libro hoc.

31 Hæc autem scripta sunt, ut credatis quòd Iesus est Christus Filius Dei: & ut credentes, vitam habeatis in nomine ipsius.

30 **MULTA QUIDEM.** Nisi addita fuisset ista occupatio, putassent lectores nullum ex miraculis, quæ Christus edidit, à Iohanne fuisse omissum, seque hæc plenam habere & integram omnium historiam. Primum ergo testatur Iohannes quædam tantum ex multis se scripsisse: non quòd alia memoratu indigna fuerint: sed quia hæc ad fidem ædificandam satis erant. Neque tamen inde sequitur, frustra fuisse edita: quia illi seculo proderant. Deinde, etiamsi hodie nobis ignotæ sint eorum species: pro nihilo tamen minime ducendum est, quòd tenemus ingenti miraculorum copia ob signatum fuisse Euangelium.

31 **HÆC AVTEM SCRIPTA SVNT, UT CREDATIS.** His verbis significat, scriptis se mandasse quòd nobis satisfacere deberet: quia abunde sufficiat ad fidei nostræ confirmationem. Vanæ enim hominum curiositati occurrere voluit, quæ inexplebilis est, & nimis licenter sibi indulget. Porro Iohannem non latebat quid alii etiam Evangelistæ scripsissent. Quum autem nihil minus illi fuisset propositum, quàm abolere eorum scripta, proculdubio eorum narrationem à sua non separat. Videtur tamen absurdum esse, fidem in miraculis fundari, quæ Dei promissionibus & verbo penitus additam esse oportet. Respondeo, non alium hæc usum dari miraculis, quàm ut fidei adminicula sint ac fulturæ. Valent enim ad præparandas hominum mentes, quò plus reuerentiæ deferant verbo Dei. Scimus enim quàm frigida sit & tarda nostra attentio, nisi aliunde stimulemur. Deinde non parum autoritatis accedit receptæ iam doctrinæ, quum eius fulciendæ causa potentem manum suam è celo exerit: quemadmodum dicit Marcus, docuisse Apostolos, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Ergo quævis proprie fides in verbum Dei recumbat, & ad verbum respiciat, tãquam ad unicum suum scopum: non tamen vana est accessio ex miraculis: modò ipsa quoque ad verbum referantur, eoque fidem dirigant. Cur miracula vocentur signa, alibi diximus: nempe quòd illis Dominus ad considerandam suam virtutem excitat, dum aliquid novum, & insolitum ostendit.

Marc. 16. d. 20.

QUOD IESVS EST CHRISTVS. Christum intelligit, qualis in Lege & Prophetis fuerat promissus: nempe Mediator Dei & hominum, summus Patris legatus, unicus mundi instaurator, & author perfectæ felicitatis. Neque enim nudum & inanem titulum arripuit Iohannes, quòd Filium Dei ornaret: sed complexus est sub Christi nomine quæcunque illi officia Prophetæ assignant. Ideo considerandus est nobis qualis illic describitur. Quo melius patet quòd nuper dictum fuit, fidem in miraculis non hæcere, sed rectà deduci ad verbum. Perinde est enim ac si dixisset Iohannes, miraculis comprobatum esse quòd olim Prophetæ verbo docuerant. Et sanè videmus Evangelistas ipsos non simpliciter insistere recitandis miraculis: sed magis in doctrina occupari: quia per se miracula nihil nisi confusam admirationem parerent. Quare sensus verborum est, scripta hæc esse ut credamus, quatenus signis adiuvari potest fides. Addit, **FILIVS DEI:** quia ex communi hominum ordine nemo repertus fuisset ad res tantas peragendas idoneus: nempe ad Patrem nobis placandum, ad expianda mundi peccata, ad mortem abolendam, ad diruendum satanæ regnum, ad veram iustitiam & salutem nobis afferendam. Cæterum, quum **FILII** nomè vnicè in Christum competat, sequitur non adoptione esse Filium, sed natura. Quare, in hoc nomine continetur æterna Christi diuinitas. Et certè qui Christum ex tam luculètis documentis quæ in Evangelio extant, Deum nõ agnoscit, quia cæcutit in plena luce, ne Solis quidem ac terræ intuitu dignus est. **UT CREDEN. VITAM HAB.** Hic quoque fidei effectus additus est ad cohibendam hominum cupiditatem, ne plura scire appetant quàm quæ sufficiunt ad vitam obtinendam. Quænam enim ista esset improbitas, non contentum esse æterna salute, ac velle transilire regni cælestis metas? Cæterum, hic præcipuum doctrinæ suæ caput repetit Iohannes, fide nos vitam æternam consequi: quia extra Christum mortui, sola eius gratia in vitam restituimur. Quæ de re satis multa diximus supra capite tertio, & quinto. **QUOD CHRISTI NOMEN** potius dixit, quàm **CHRISTVM**, huius locutionis ratio exposita fuit primo capite b. 12. Eò se referat lector, si videbitur, ne sæpius eadem iterando molestus sim.

- 1 **P**OSTEA manifestavit se iterum Iesus discipulis ad mare Tiberiadis. manifestavit autem sic.
- 2 Erāt simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael q̄ erat à Cana Galilææ, & filii Zebedæi, & alii ex discipulis eius duo.
- 3 Dicit eis Simon Petrus, Vado piscatū. dicunt ei, Venimus & nos tecum. Exierunt, & ascenderunt in nauem statim, & illa nocte nihil ceperunt.
- 4 Mane autem iam facto stetit Iesus in litore: nō tamen cognouerunt discipuli quòd Iesus esset.
- 5 Dicit eis Iesus, Pueri, num quid obsonii habetis? Respōderunt ei, Non.
- 6 At ille dicit eis, Mittite in dexteram nauigii partem rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non valebant illud trahere præ multitudine pisciū.
- B 7 Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Iesus, Petro, Dominus est. Simon ergo Petrus, quum audisset quòd Dominus esset, tunica succinxit se. erat enim nudus: & misit se in mare.
- 8 Alii autem discipuli nauigiolo venerunt. (Non enim longe aberant à terra, sed circiter cubitis ducentis) trahentes rete piscium.
- 9 Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem.
- 10 Dicit eis Iesus, Afferte de piscibus quos prendidistis nunc.
- 11 Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus, centum quinquaginta tribus. & quum tot essent, non est scissum rete.
- 12 Dicit eis Iesus, Venite, prandete. Et nemo discipulorum audebat interrogare eum, Tu quis es? quum scirent quòd Dominus esset.
- 13 Venit itaque Iesus, & accipit panem, & dat eis, & piscem similiter.
- C 14 Hac iam tertia vice manifestatus est Iesus discipulis suis, postquam resurrexerat à mortuis.

- 1 **POSTEA MANIFESTAVIT.** Incumbit adhuc Euangelista in Christi resurrectionem probandam, ac narrat septem eum discipulis apparuisse: inter quos Thomam numerat, non tam honoris causa, quàm quòd eius testimonio citius credendum est, quo magis obstinata fuit eius incredulitas. Est autē satis prolixus Euāgelista: quia circūstantias omnes diligēter colligit, quæ ad certitudinem historiæ faciunt. Lacū Tiberiadis more Hebraico mare vocari, alibi diximus.
- 3 **VADO PISCATVM.** Quòd operam piscationi dabat Petrus, non debet videri alienum eius officio. Flatu ordinatus fuerat Apostolus, vt nuper visum est: sed tātisper cessabat dum indueretur noua virtute. Nondum enim ad exercendum docendi munus prodire iussus fuerat: sed tantum admonitus de futura vocatione, vt ipse & reliqui intelligerent, non frustra se ab initio fuisse electos. Interea agunt quod solebant, & quod priuatos homines decebat. Paulus quidem in medio prædicationis cursu victū manibus quærebat. sed diuersa fuit illa ratio: sic enim partiebatur tempus, ne labores manuarii eum à docendo abstraherent. Petrus autem, & eius comites, quia ab omni publica functione otium est, liberè se totos piscationi impēdunt. **ILLA NOCTE NIHIL CEPERVNT.** Tota nocte passus est Deus frustra eos satagere, ad illustrandam miraculi fidem. Nam siquid cepissent, non ita clare in continuo successu innotuisset Christi virtus: sed dum tota nocte frustrati, subito ingenti captura potiuntur, iusta illis datur occasio agnoscendæ Domini gratiæ. Eodem etiam modo fideles sæpe exercet Deus, quòd suam illis be-

nedictionem commendet. Si prosperè semper succederet, quoties labori manum admoenemus, nemo ferè Dei benedictioni acceptum ferret quod haberet operæ suæ pretium: iactarent omnes suam industriam, & manus suas oscularentur. Sed vbi interdum nullo profectu se fatigant ac macerant, si quis postea melior fructus contingit, coguntur aliquid extraordinarium agnoscere. Ita fit vt laudem prosperi successus Dei gratiæ tribuere incipiant.

6 **MITTITE IN DEX. PARTEM.** Non imperat Christus pro iure ac potestate Magistri ac Domini: sed consulit vt vnus quispiam è populo. Discipuli autem consilii inopes, homini quauis ignoto facile obtemperant. Si ante primum iactum tale aliquid audissent, non fuissent tam prompti ad parendum. Quod ideo moneo, ne quis miretur ita fuisse morigeros, quū iacti longa & irrita fatigatione essent domiti. Quanquam non vulgare hoc fuit tolerantia documētum, quòd laborem, in quo se infelicitè exercuerant tota nocte, post exortam diei lucem continuant. Et certè vt Dei benedictioni locus detur, constanter expectanda est. nihil enim magis præposterum, quàm manum statim ab opera retrahere, nisi fructuosa appareat. Serio laborasse discipulos, testis est Petri nuditas. Atqui non detrectant periculum facere noui iactus, nequā occasionem negligant. Quòd tamen obsequuntur Christi præcepto, fidei adscribi non potest. audiunt enim tanquam ignotum hominem. Nunc si nobis molesta est nostra vocatio, quia videtur esse sterilis labor quem suscipimus: vbi tamen nos Dominus ad pergendi constantiā hortatur, colligere animos decet: non deerit tandem foelix euentus, sed opportuno tempore.

7 **DICIT ERGO DISCIPVLVS ILLE.** Suo exemplo docet Euangelista, quoties nobis præter spem bene succedit, tollèdas esse ad Deū mentes: quia venire protinus in mētem debet, ex eius fluxisse gratia beneficium hoc, qui bonorum omnium author est. Pia ista diuinæ gratiæ agnitio, quæ Iohannis animo insidebat, eum ad Christi quoque notitiam deduxit. Neque enim Christum oculis cognoscit: sed quia persuasus est diuinitus oblatam esse piscium copiam, colligit Christum esse, à quo directæ fuerant ipsorum manus. Sed quemadmodum in Iohanne prior est fides: ita mox Petrus eum ardore superat, quando posthabita ratione periculi, in lacum se proiicit. Sequuntur alii nauigio. Perueniunt quidem omnes tandem ad Christum: sed Petrum singularis ardor præ aliis rapit. Cæterum ambuladōne, an natando traiecerit ad ripam, dubium est. Hoc tenere sufficiat, quòd relicto nauigio iter arripuerit, non fuisse præcipitem temeritatis impetum: sed pro zeli sui mensura ante alios progressum esse. **NON VALEBANT ILLVD TRAHERE.** Primum in tam copiosa piscium captura Christus suæ virtutis specimen edidit: alterum verò, dum occulta sua virtute integrum rete seruauit, quod aliàs scindi ac disrumpi necesse erat. Iam accedunt aliæ circumstantiæ, quòd carbones in ripa accensos reperiunt discipuli: quòd adsunt pisces, quòd expositus est illic etiam panis. Quantum ad pisciū numerum spectat, non est sublime aliquod in eo quærendum mysterium. Argutè Augustinus ex repetitis numeris, Legem inde & Euangelium constat. Verùm si quis propius expendat, reperiet puerilem esse lusum.

10 **AFFERTE DE PISCIBVS.** Tametsi momento impletum fuerat rete citra magnum eorum laborem, capturam tamen illis Christus assignat. Sic panem vocamus nostrum, quem petentes nobis dari, fatemur ex Dei benedictione prouenire.

12 **NEMO DISCIP. AVDEBAT.** Quæri potest quid illis obstiterit, pudorne ex reuerentia, an aliud quippiam. Atqui si videbat Christus eos ambigere, debuit, vt sæpe aliàs, occurrere eorum dubitationi. Respondeo, non aliam fuisse pudoris causam, nisi quia satis constabat esse Christum. Sciscitari enim solemus de rebus dubiis & obscuris. Significat ergo Euangelista, nō interrogasse discipulos Christum, quòd veriti fuerint illi iniuriam facere: adeò se clarè conspicuis signis patefecerat.

14 **HACIAM TERTIA VICE.** Numerus ternarius ad temporis distantiam refertur. Plus septies iam apparuerat Christus: sed quicquid vno die gestum fuerat, sub manifestatione vna complectitur. Significat ergo per interualla visum esse Christum discipulis, vt fidem suæ resurrectionis faceret.

15 Quum ergo pransi essent, dicit Simoni Petro Iesus, Simon Iohannis, diligis me plus quàm hi? Dicit ei, Etiam Domine, tu scis quòd amem te. Dicit ei, Pasce agnos meos.

16 Dicit ei rursus secundò, Simon Iohannis, diligis me? Ait illi, Etiam Domine, tu scis quòd amem te. Dicit ei, Pasce oues meas.

17 Dicit ei tertio, Simon Iohannis, amas me? Indoluit Petrus, quod dixisset sibi tertio, Amas me? Dixitque ei, Domine, tu omnia nosti, tu scis quod amem te. Dicit ei Iesus, Pasce oves meas.

18 Amen amen dico tibi, quum esses iunior, cingebas te, & ambulabas quod volebas: quum autem senueris, extends manus tuas, & alius te cinget, & ducet quod non vis.

2. Pet. 1. c. 14.

19 Hoc autem dixit, significans qua morte glorificaturus esset Deum. Et quum hoc dixisset, dicit ei, Sequere me.

15 QVVM ERGO PRANSI ESSENT. Iam narrat Euangelista quomodo Petrus in eum honoris gradum vnde exciderat, restitutus fuerit. Perfida certe illa Christi abnegatio, de qua audiimus, illum Apostolatu indignum reddiderat. quomodo enim esset idoneus fidei magister, qui turpiter ab ea defecerat? Creatus fuerat Apostolus, nepe cum Iuda. Ex quo autem loci sui defertor fuerat, simul etiam priuatus erat honore Apostolatus. Ergo nunc illi tam libertas docendi quam autoritas restituitur, quarum utranque amiserat sua culpa. Ac nequid illi obstaret defectionis infamia, eius memoriam abstergit Christus, ac delet. Talis in integrum restitutio, & Petro & eius auditoribus necessaria fuit: illi quidem, quod magis strenue munus suum obiret, vocationis iterum sibi iniuncta certus: his vero, ne macula in homine haerens occasio esset spernendi Euangelii. Hodie quoque nostra plurimum interest, Petrum ad nos prodire tanquam novum hominem, cuius abolitum sit dedecus quod obstare posset eius dignitati. SIMON IOH. AMAS ME? His verbis significat Christus, neminem posse fideliter servire Ecclesiae, & operam suam impendere gregi pascendo, nisi altius respiciat quam ad homines. Principio munus pascendi per se laboriosum est ac molestum. quando scilicet nihil difficilius est, quam homines continere sub Dei iugo: quorum multi infirmi sunt, alii leues & protervi: alii tardi, & segnes, alii duri & parum dociles. Iam satan quacumque potest offensiones ingerit, quibus frangat boni pastoris animum vel debilitet. Huc accedit multorum ingratitudo & alia taedia causa. Nunquam ergo in hoc officio constanter perget, nisi in cuius corde sic regnabit amor Christi, ut sui oblitus totumque se illi addicens, impedimenta omnia superet. Ita se affectum fuisse declarat Paulus, quum dicit, Charitas Christi constringit nos, hoc reputantes quod si vnus mortuus est pro omnibus, omnes simul conuenit esse mortuos. Quamvis enim amorem intelligat, quo nos complexus est Christus, & cuius morte sua specimen praebuit, adiungit tamen mutuum affectum, qui ex tanti beneficii sensu nascitur. Rursum vero alibi improbos & falsos doctores qui Ecclesiam turbant, hac nota insignit, quod non diligant Dominum Iesum. Meminerint ergo qui ad regendam Ecclesiam vocantur, si munus suum rite probeque exequi cupiunt, initium sibi esse faciendum a Christi amore. Interim luculenter testatur Christus quanti faciat salutem nostram, dum ita singulariter pastoribus eam commendat. Atque hoc sibi documentum fore asserit quantopere ab illis ametur, si eam sollicitudine curent. Nihil certe efficacius potuit dici ad animandos Euangelii ministros, quam dum audiunt nullum Christo gratius officium esse, quam quod pascendo eius gregi impenditur. Pii autem omnibus non vulgaris inde haurienda est consolatio: dum se Filio Dei tam charos esse ac pretiosos audiunt, ut eos quasi in locum suum subroget. Sed eadem doctrina non parum terroris incutere debet falsis doctoribus qui Ecclesiae regimen pervertunt: Quia non leues Christo poenas daturi sunt, qui se ab illis violari pronuntiat. PASCE AGNOS. Verbum pascendi Scriptura metaphorice ad quoduis regimen accommodat. Hic autem quia de spirituali Ecclesiae gubernatione agitur, operae pretium est notare quibus partibus constet officium Pastoris. Neque enim hic nobis otiosa aliqua pingitur dignitas: nec Christus homini mortali imperium aliquod defert, quod confuse exerceat pro sua libidine. Vidimus autem supra, capite decimo, Christum proprie vnicum esse Ecclesiae Pastorem. Vidimus etiam cur nomen hoc sibi sumat: nempe, quia salutis doctrina regat oves suas, adeoque pascat: quia ille demum verus est animae cibus. Iam vero quia hominum opera vitur ad praedicandam doctrinam, nomen quoque suum ad eos transfert, vel saltem cum illis communicat. Legitimi ergo demum Pastores coram Deo censentur, qui sub Christo capite, Ecclesiae praesunt per verbi ministerium: vnde colligere promptum est, quid oneris imponat Christus Petro, & qua lege eum gregi suo praeficiat. Quo satis dilucide refellitur Romanesum im-

2. Cor. 5. c. 14.

1. Cor. 16. d. 22.

probitas, qui locū hūc detorquent ad stabilendā Papatus sui tyrannidem. Petro, inquit, præ aliis dictum est, Pascere oues meas. Cur illi potius dictū sit, quàm reliquis, iam antè exposuimus: nempe, vt purus omni sinistra nota, liber esset ad prædicandum Euangelium. & ideo ter eum Pastorem constituit Christus, vt tres abnegationes, quibus sibi Petrus æternum probum cōtra-xerat, abolitæ, eius Apostolatū nō impediāt: quemadmodum prudenter obseruant Chryso-stomus, Augustinus, & Cyrillus, & plerique alii. Cæterum, nihil Petro datum est his verbis, quod non omnibus Euangelii ministris perinde sit commune. Frustra ergo Papistæ ideo contendunt esse primarium, quia specialiter vnus vocetur. Atque vt demus fuisse priuatim illi ali-quid honoris delatum, vnde quæso euincunt locatum fuisse in primatu? Fuerit sanè præcipuus inter Apostolos, an inde protinus sequetur, fuisse vniuersalem totius orbis Episcopum? Adde quod quicquid accepit Petrus, nihilo ad Papam magis pertinet, quàm ad Mahometum. Quo enim iure pro hærede Petri se venditat? Deinde, quis illi sanus concedet, hūc ius aliquod hære-ditarium à Christo positum esse? Successor tamen vult haberi. Vtinam quidem esset. Nemo no-strum illi repugnat quin & diligat Christum, & curam suscipiat pascendi eius gregis. sed negle-cto Christi amore, & reiecto pascendi officio successionem iactare, nimis absurdum est, nec mi-nus stultum. Quemadmodum autem Christus docendi prouinciam Petro mandans, solū ido-lo, vel animarum carnifici erigere noluit, ex quo Ecclesiam miserè opprimeret: ita breuiter ad-monuit quale probet Ecclesiæ suæ regimen. Sic larua detrahitur cornutis omnibus Episcopis, qui sola theatra pompa, & inani titulo contenti, ius episcopale sibi arrogant.

16 **PASCE OUES MEAS.** Non omnes promiscuè Christus pascendos tam Petro, quàm aliis committit: sed tantum agnos suos, vel oues. Alibi autem definit quòsnam reputet in tuo grege: Oues, inquit, meæ vocem meā audiunt, & sequuntur me. vocē alieni non audiunt. Danda quidē est opera probis doctoribus, vt omnes colligat ad Christum. Et quia discernere nequeunt inter oues ac feras bestias, tentandū est modis omnibus an maluefacere possint qui lupis similes sunt magis, quàm ouibus. Sed postquam omnia conati fuerint, non nisi electis ouibus proderit labor. Inde enim docilitas & fides, quod Pater cælestis Filio tradit in obsequium, quos ante con-ditum mundum elegit. Cæterum, admonet hic locus, nullos posse in salutem, Euangelii doctri-na pasci, nisi mansuetos ac dociles. Neque enim frustra Christus discipulos suos agnis & ouibus comparat. Sed simul notandum est Dei Spiritu cicurari, qui natura vrsi, aut leones erant.

Supra 10. b. 8.
c. 27.

17 **INDOLUIT PETRVS.** Proculdubio non sensit Petrus quorsum tenderet Christus, idem toties rogando. Putat igitur obliquè se insinulari, quasi non responderit ex animo. Sed iam o-stendimus non fuisse superuacua repetitionem. Deinde, nondum satis expertus erat Petrus quàm penitus oporteat Christi amorem eorum animis infixum esse, quibus vincendæ sunt innu-mera difficultates. Postea longo vsu didicit, non frustra tale examen esse habitū. Porro in eius persona docentur qui subituri sunt regendæ Ecclesiæ curam, non leuiter tantum se excutere: sed altius examinare quo zelo præditi sint, ne in medio cursu resiliant, aut deficient. Docemur etiā omnes, placidè, & æquis animis ferendum esse si quando nos Dominus rigidius examinet: quia iustas habet eius rei causas, quæ nobis plerunque sunt ignotæ.

18 **AMEN AMENDICO TIBI.** Postquam hortatus est Christus Petrum ad pascēdas oues, eundem quoque armat ad obeundam quæ instabat militiam. Ita non modò exigit ab eo fidem, ac diligentiam: sed intuitū animū in periculis, & constantiā in tolerāda cruce. Denique ad mor-tem obeundā, vbi opus fuerit, paratū esse iubet. Et si autē non æqualis est pastorū omnium condi-tio, cōtenit tamen admonitio hæc omnibus aliqua ex parte. Parcit Dominus multis, & ab eorū sanguine abstinet: hoc vno cōtentus, quod dum viuūt, bona fide se totos illi cōsecrant. Sed quia nouas subinde pugnas & multiplices mouet satan, necesse est ad mortē paratos esse quicumque pascendi munus suscipiunt. vt certè illis negotiam est non solūm cum ouibus, sed etiam cum lu-pis. Quod ad Petrum spectat, voluit eum Christus de exitu suo præmonitum, vt assidue medi-taretur faciendam esse demum proprio sanguine doctrinam, cuius erat minister. Quamquam videtur Christus in his verbis, nō eius tantūm habuisse respectū, sed martyris elogio apud alios ornasse: ac si dixisset, fore longe aliam athletam, quàm se præstiterat.

19 **QVVMESSES IUNIOR.** Videtur senectus quieti & otio esse destinata: quare vacatio senibus dari solet ab oneribus publicis. Et milites fiunt emeriti. Poterat ergo Petrus sibi in illa ætate promittere tranquillum vitæ statum. Contrā, pronuntiat Christus inuersum iri naturæ ordinem: vt qui suo arbitrio iuuenis vixerat, senex alieno regatur, & quidem violentum impe-rium ferat. Cæterum, in Petro insigne habemus communis nostræ fortis speculum. Multis com-moda est ac iucunda vitæ ratio antequam à Christo vocentur: simulac nomen illi dederunt, ac

recepti sunt in discipulos, vel saltem aliquanto post tempore, trahuntur ad graues pugnas, ad tumultuosam vitam, ad ingentia pericula, interdum ad ipsam quoque mortem. Hæc cõditio, tametsi dura est, nõ tamen ægre ferenda. Interea sic tẽperat Dominus crucẽ, qua vult seruos suos experiri, vt illi instanti sper indulgeat, dum maturuerit eorum virtus. Neque enim ignota est illi corum infirmitas, vltra cuius modum eos non vrget. Sic Petro ignouit, quandiu tenerum adhuc atque imbellem esse ipsum videbat. Discamus ergo nos illi ad extremum vsque spiritum offerre, modò robur suppeditet. Qua in re fœda multorum ingratitude apparet. Nam quo mitius nobiscum agit Dominus, eo magis assuescimus ad perpetuam mollitiem. Ita vix centesimus quisque reperitur qui non obstrepat, si post longam indulgentiam durius tractetur. Atqui potius reputanda erat Dei humanitas, quod nobis ad tempus parcat. Ita dicit Christus, se quãdiu in terris versatus est, discipulos suos hilariter habuisse, ac si nuptiis interessent, quos postea manebant ieiunia & lachrymæ. **ALIUS TE CINGET.** Multi genus mortis notari putant, quod extensis brachiis suspensus fuerit. Verum ego simpliciter cingendi verbo comprehendi interpretor externas omnes actiones, quibus se & vitam suã homo componit. **CINGEBAS TE,** hoc est, induebas pro libertum erat: posthac autem tolletur hæc formandi habitus libertas. Porro quo supplicii genere affectus fuerit Petrus, nescire præstat, quàm dubiis fabulis habere fidem. **DVCET QVOD NON VIS.** Sensus est, Petrum nõ suo fato, sed vi & gladio moriturum. Sed videtur absurdum, quod Christus mortem eius voluntariam fore negat. Nam vt nulla constantia, sic nulla martyrii laus, vbi quis ad mortem inuitus rapitur. Verum, hoc ad dissidium carnis & spiritus quod sentiunt in se fideles, referri debet. Nũquam enim tam libero solutoque affectu obsequimur Deo, quin mundus & caro velut funiculis quibusdam in contrarium nos retrahant. Vnde illa Pauli querimonia, Non quod volo bonũ, hoc facio, &c. Præterea notandum est, naturaliter omnibus infirmum esse mortis horrorem: quia naturæ repugnat, velle dissolui. Itaque Christus, etsi toto corde compositus erat ad parendum Deo, mortem tamen deprecatur. Adde quod Petro formidabiles erant cruciatus, ex hominum sæuitia. Quare nihil mirum si mortem aliquatenus reuergit. Sed in eo clarius probauit quam Deo obedientiam præstabat, quod mortem quam per se libenter fugisset, sponte tamen obiit: quia sciebat ita placere Deo. neque enim vlla fuisset patientia absque animi passione. Atque hæc cognitu valde utilis est doctrina. Nam & nos ad preces sollicitat: quia nunquam absque singulari Dei auxilio vincere possemus mortis timorem: ideoque nihil restat nisi vt suppliciter nos offeramus illi regendos. Deinde valet ad subleuandas mentes nostras, ne prorsus concidant, si quando trepidare in persecutionibus cõtigerit. Qui martyres nullo fuisse tactos metu fingunt, desperationis materiam sumunt ex proprio metu. Atqui non est quod à sequendo illorum exemplo nos deterreat nostra infirmitas, cui similem experti sunt, vt non possent nisi secum pugnando, de hostibus veritatis triumphum agere.

19 **SIGNIFICANS QVA MORTE.** Magnum habet pondus hæc periphralis: etsi enim scopum hunc piis omnibus propositum esse decet, vt Deum tam vita, quàm morte sua glorificent: voluit tamen Iohannes peculiari elogio ornare eorum mortem, qui sanguine suo Euangelium Christi obsignant, nomẽque illustrant. sicuti Paulus docet, ad Philippenses i. c. 19. Iam verò nostrum est, quem mors Petri fructum protulit, colligere. Nam ignauitæ nostræ culpa est, nisi inde confirmatur fides nostra: & eodem etiam tendimus, vt per nos illustretur Dei gloria. Hunc finem si considerassent Papistæ in morte martyrum, nunquam illis sacrilegum illud, & detestabile commentum venisset in mentem, valere ad iram Dei placandam, pretiumque pro peccatis soluendum. **ET QVVM HOC DIXISSET.** Hic exponit Christus quorsum illa violentæ mortis prædictio spectaret: nempe vt se Petrus ad tolerantiam comparet. Quãdo, inquit, mors tibi subeunda est meo exemplo, sequere ducem tuũ. Cæterum, quod libentius Deo ad crucem vocanti Petrus obtemperet, ducem se Christus proponit. Neque enim generalis est exhortatio, quæ eum ad sui imitationem inuitet, sed tantum agit de specie mortis. Hoc autem vnum quicquid acerbatis in morte est, non parum mitigat, dum se ante oculos nostros offert Filius Dei cum beata sua resurrectione, quæ triumphus est noster contra mortem.

20 **Conuersus autẽ Petrus videt discipulum quem diligebat Iesus, sequentem: qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit, Domine quis est ille qui tradit te?**

21 **Hunc ergo quum vidisset Petrus, dixit Iesu, Domine, hic autem quid?**

22 **Dicit ei Iesus, Si eũ volo manere donec veniã, quid ad te? tu me sequere.**

Matth. 9. b. 15.

Rom. 7. d. 19.

Suprà 13. c. 23.

23 Exiit ergo sermo inter fratres quòd discipulus ille nò moreretur : & nò dixerat ei Iesus quòd non moreretur : sed, Si volo eum manere donec veniam, quid ad te?

24 Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc : & scimus quòd verum est testimonium eius.

25 Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur singulatim, ne ipsum quidem mundum capturū arbitror, eos qui scriberentur libros.

20 **CONVERSUS PETRVS.** Habemus in Petro nostræ non modo superuacua, sed etiam noxiæ curiositatis exemplum: quòd aliorum intuitu, ab officio nostro abstrahimur. Est enim nobis ferè innatum, vt alienæ potius quàm vitæ nostræ rationem exigendo, vana inde captemus effugia. Hoc enim excusationis colore vltro nos decipimus, quòd non sint alii meliores: quasi verò nos eorum ignauia absoluat. Vix autem centesimus quisque reputat quid valeat illud Pauli, Vnusquisque onus suum portabit. Quare in vnus hominis persona communis est omnium reprehensio, qui huc & illuc circumspiciunt qualiter se gerant homines: quid autem sibi à Deo iniunctum sit, negligunt. In eo præsertim nimis crasse hallucinantur, dum securè prætereunt quid postulet priuata cuiusque & singularis vocatio. Ex decem vnus Deus eliget, quem vel grauissimis ærumnis, vel immensis laboribus exerceat: alios nouem quietos finet, vel saltem leuiter tantum exercebit. Deinde non eodem omnes modo tractat, sed de singulis, prout visum est, experimentum capit. Quum ergo variæ sint Christianæ militiæ species, suum quisque ordinem tenere discat, nec tanquam otiosi de hoc vel illo quæramus, dum singulos nostram cælestis Dux compellat: cuius imperio sic intentos nos esse decet, vt alia omnia obliuiscamur. **QUEM DILIGEBAT IESVS.** Ideo inserta hæc periphrasis fuit, vt sciamus qua de causa compulsus fuit Petrus ad mouendam quæstionem quæ hic refertur. absurdum enim putabat, solum se vocari omisso Iohanne, quem semper tantopere Christus dilexerat. Itaque prætextu non carebat ista Petri interrogatio, cur nulla fieret Iohannis mētio: ac si mutatus esset erga eum Christi animus. Eius tamen curiositati ansam Christus præcidit, respōdens eius non referre quid alii acturi sint, dum obtemperandum est Dei vocationi.

Galat. 6. b. 5.

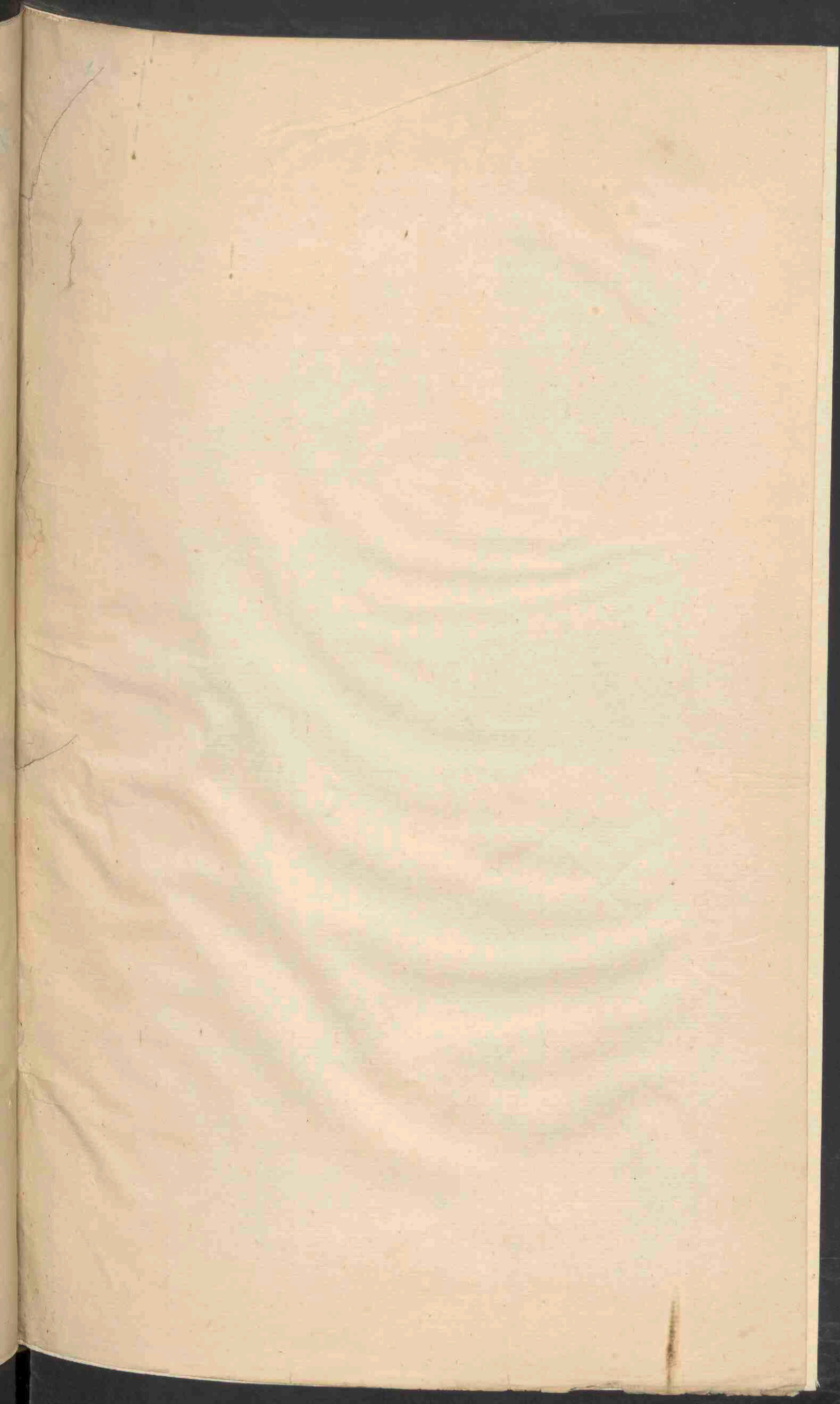
22 **SI EVM VOLO MANERE.** Quod vulgo truncata fuit hæc sententia, & prius membrū affirmatiuè legerunt, Sic eum volo manere donec veniam: librariorum inscitia factum est, non interpretis errore. Neque enim in Græca dictione falli potuit, sed apud Latinos facile potuit obrepere vna litera, quæ totum sensum inuertet. Tota igitur oratio interrogatiua est, ac legi debet vno contextu. Voluit enim Christus manum iniicere discipulo, vt eum intra vocationis suæ metas contineret. Nihil tua refert, inquit, nec te sciscitari decet quid de collegæ tuo agatur: hoc meo arbitrio permittite. solum de te cogita, & te ad sequendum accinge quòd vocaris. Non quòd superuacua sit omnis cura de fratribus: sed modum habere debet: vt cura sit, non curiositas quæ nos impediatur. Respiciat igitur quisque ad suos proximos, si quo modo valeat ipsos secum ad Christum trahere, non autem vt se illorum offendiculis remoretur.

23 **EXIIT SERMO.** Narrat Euangelista, ex Christi verbis perperam acceptis manasse inter discipulos errorem, quòd nunquam moriturus esset Iohannes. Porro eos intelligit qui sermone interfuerant, hoc est Apostolos. non quòd ad eos solos pertineat nomē fratrum, sed quòd fuerint quasi sanctæ vnitatis primitiæ. Potest etiam fieri vt præter vndecim notētur etiam alii qui tunc cum illis agebant. **AC EXEUNDI** verbo significat sparsum vltro citroque fuisse hunc errorem, quem tamen probabile est non fuisse diuturnum: sed tandiu inter eos obtinuit, donec Spiritu illustrati, rectius & purius de Christi regno, abolitis crassis figmentis, sentirēt. Cæterum quod de Apostolis narrat Iohannes, quotidie accidit: nec mirum. nam si domestici & interiores Christi discipuli ita delusi fuerunt, quanto proliuior erit eorum lapsus qui non tam familiariter edocti sunt in Christi schola? Sed notemus simul vnde proueniat hoc vitium. Vtiliter nos docet Christus in ædificationem, & quidem perspicue: sed nos luci tenebras inferimus prauis nostris commentis, quæ ex proprio sensu accersimus. Nihil certi de Iohāne pronuntiare voluerat Christus: sed tantum sibi asserere plenam in eum vitæ & mortis potestatem. ita simplex ac utilis per se erat doctrina: sed plus sibi fabricant ac imaginantur discipuli quàm dictum fuerat. Quare, vt tuti simus ab eodem periculo, sobriè sapere discamus. Sed ea est humani ingenii lasciuia, vt toto impetu in vanitatem ruat. Quo factum est vt hic quoque error, à quo disertè

Euangelista cauendum monuerat, nihilominus in mundo grassatus sit. Nam fabulati sunt, quò sibi effodi sepulchrum iussisset, atque illuc descendisset, vacuum postmodum repertum esse. Quare videmus nullum fore errandi finem, nisi simpliciter amplexi quòd à Domino traditum est, aliena omnia commenta repudiemus.

24 HIC EST DISCIPVLVS ILLE. Quia hæcenus sui mentionem sub tertia persona fecerat Iohannes, nunc exprimit se illum esse: quò scilicet, plus ponderis habeat testis oculatus, & cui penitus comperta fuerunt omnia de quibus sermonem facit. At verò nequis eius sermonem suspectum habeat, ac si ad gratiam esset compositus, propterea quòd à Christo diligebatur, hanc obiectionem anticipat, plura à se præterita fuisse dicens, quàm scripta. nec de quibusuis Christi actionibus loquitur, sed quæ ad publicum eius munus spectabant. Nec videri debet absurda hyperbole, quum ferantur quæ passim in profanis scriptoribus occurrunt. Non tantùm numerus operum Christi considerandus est: sed pondus quoque & magnitudinem expendere conuenit. Diuina Christi maiestas, quæ sua infinitate non modo sensus hominum, sed cælum & terram, vt ita loquar, exhaurit, suum illic fulgorem mirabiliter proferebat. In eum si Euangelista oculos coniiciens attonitus exclamat, iustam narrationem ne à toto quidem mûdo capi posse, quis miretur? Deinde minimè reprehendendus est, si trita receptaque figura ad commendandam operum Christi excellentiam vtitur. Scimus enim vt se ad communem loquendi modum accomodet Deus ruditatis nostræ causa: imò interdum quodammodo balbutiat. Interea tenendum memoria est quòd prius habuimus: quam Euangelistæ summam literis complexi sunt, tum ad instituendam fidem, tum ad salutem conferendam sufficere. Satis ergo superque sapiet, quisquis rite sub iis magistris profecerit. Et certè quum diuinitus nobis ordinati fuerint testes, sicuti fideliter defuncti sunt suis partibus, ita nostrum est vicissim ab eorum testimonio totos pèdere, nec plus appetere quàm ab illis proditum est. Præsertim quum eorum calami certa Dei prouidentia gubernati fuerint, ne immodica rerum congerie nos onerarent: & tamen delectu habito traderent quantum expedire nouerat qui solus sapiens est, & fons vnicus sapientiæ Deus: cui laus & gloria in perpetuum.

EXCVDEBAT ROBERTVS STEPHANVS
IN SVA OFFICINA ANNO
M. D. LIII. PRID. CAL. IAN.



Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.